

Журнал основан в 1918 г.

УЧЕНЫЕ ЗАПИСКИ
**ТАВРИЧЕСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО
УНИВЕРСИТЕТА им. В.И. ВЕРНАДСКОГО**

Научный журнал

Серия «География»

СПЕЦВЫПУСК

***ПО МАТЕРИАЛАМ КОНФЕРЕНЦИИ
«МИР СОВРЕМЕННОЙ ГЕОГРАФИИ»***

Том 24 (63) № 2 часть 2

Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского
Симферополь, 2011 г.

ISSN 1606-3715

Свидетельство о регистрации – серия КВ № 15714-4185Р
от 28 сентября 2009 года

Список научных специализированных изданий Украины:
Постановление Президиума ВАК Украины № 1-05/2 от 10 марта 2010 года

Редакционный совет журнала «Ученые записки ТНУ»:

Багров Н.В. – д.г.н., проф., академик НАН Украины (главный редактор)
Шульгин В.Ф. – д. хим.н., проф. (зам. главного редактора)
Дзедолик И. В. – д.ф.-м. н., доц. (отв. секретарь)

Члены Совета (редакторы серий и разделов серий) :

1. Бержанский В.Н. – д.ф.-м.н., проф.	7. Копачевский Н.Д. – д.ф-м.н., проф.
2. Богданович Г.Ю. – д. филол.н., проф.	8. Подсолонко В.А. – д.э.н., проф.
3. Вахрушев Б.А. – д.г.н., проф.	9. Ротань В. Г. – д.ю.н., проф.
4. Гришковец В. И. – д.х.н., проф.	10. Темурьянц Н.А. – д.б.н., проф.
5. Казарин В.П. – д. филол.н., проф.	11. Шоркин А. Д. – д.филос.н., проф.
6. Климчук С. В. – д. э.н., доц.	12. Юрченко С.В. – д.полит.н., проф.

Состав редколлегии серии «География»:

Багров Н.В. – д.г.н., проф., акад. НАНУ (редактор серии)
Боков В.А. – д.г.н., проф.
Вахрушев Б. А. – д.г.н., проф. (зам. редактора), (vakhm@inbox.ru);
Ена В. Г. – к.г.н., проф.,
Ломакин П.В. – д.г.н., проф.
Позаченюк Е. А. – д.г.н., проф.
Топчиев А. Г. – д.г.н., проф.
Яковенко И. М. – д.г.н., проф.

**Печатается по решению Ученого Совета Таврического национального университета
им. В.И. Вернадского протокол № 12 от 22.12.2010 г.**

Подписано в печать 22.12.10 Формат 70x100 1/16 28,9 усл. п. л., 25,8 уч.-изд. л. Тираж 100. Заказ 108/1
Отпечатано в информационно-издательском отделе ТНУ.
Проспект Вернадского, 4, г. Симферополь, 95007
http://www.science.crimea.edu/zapiski/zapis_god.html

"Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського"

Науковий журнал. Серія «Географія». Том 24 (63). №2 частина 2.
Сімферополь, Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського, 2010
Журнал заснований у 1918 р.
Адреса редакції: проспект Вернадського, 4, м. Сімферополь, 95007
Надруковано у інформаційно-видавницькому відділі Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського.
Проспект Вернадського, 4, г. Сімферополь, 95007

**Материалы статей размещены в авторской редакции
© Таврический национальный университет, 2011 г.**

ГЕОГРАФІЯ В ІНФОРМАЦІОННОМ МИРЕ

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 3-7.

УДК 910:004.9

ОСОБЛИВОСТІ ТА АКТУАЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМИ ПІДТРИМКИ АНАЛІЗУ ГЕОГРАФІЧНИХ РЕСУРСІВ (GRASS)

Черлінка В.Р., Дмитрук Ю.М.

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федіковича, Чернівці, Україна
E-mail: cherlinka@gmail.com, yuri.dmy@gmail.com

Розглянуто методологічні засади сучасної географії у сфері ГІС-технологій. Проаналізовано сучасне програмне забезпечення та дано опис вільних продуктів GRASS GIS та Quantum GIS. Показано основні переваги такого роду програм над пропрієтарним програмним забезпеченням

Ключові слова: інформація, ГІС, GRASS GIS, Quantum GIS, геоморфологічний аналіз, морфоізографа.

В сучасному динамічному світі передбачуваний і прогнозований інформаційний вибух практично у всіх галузях знання призвів до необхідності переосмислення ролі та певною мірою й суті класичних наук у системі світосприйняття та світогляду людини. Така насиченість інформацією змушує до парадоксального висновку, що навколошній світ – це передусім інформаційне поле, континуум, який в загальному необхідно назвати інформаційним світом. Еволюція розуміння географії (від античного до класичного і сучасного, в якому поняття “географія” заміщено поняттям “географічні науки”) показує, що термін вимагає свого уточнення і у зв’язку з новими інформаційно-технологічними чинниками [1]. Теперішня основна мета географічних досліджень – наукове обґрунтування шляхів раціональної територіальної організації суспільства і природокористування, створення основ стратегії екологічно безпечної розвитку суспільства [2].

Основним елементом, який дозволяє поширити географію як явище та інтегрувати її практично у всій сфері життя сучасної людини, є технологічний прорив, що завершився виникненням географічних інформаційних систем (ГІС). Це сучасні комп’ютерні технології, які дозволяють поєднати модельне зображення території (електронне відображення карт, схем, космо-, аерозображень земної поверхні) з базами даних (різноманітні статистичні дані, дані табличного типу, списки, економічні показники тощо). Водночас це система управління просторовими даними та асоційованими з ними атрибутами, яка забезпечує можливість використання, збереження, редактування, аналізу та відображення географічних даних [3]. Оскільки переважна більшість даних мають або можуть мати географічну прив’язку, то ГІС стали потужним інструментом в політичній, суспільній та інших сферах життя. Рівень розвитку суспільства визначає й рівень використання ГІС і саме за результатами економічного, соціального та культурного розвитку розвинених країн можна судити про ефективність даних технологій.

Застосування ГІС-технологій стає особливо ефективним у прикладних галузях, як наприклад, землеустрій, земельний, містобудівний та інші види кадастрів, моніторинг тощо. Виходячи із визначення ГІС, а саме того, що це передусім

комп'ютерна технологія, визначальним є питання програмного забезпечення. Ринок пропонує велику кількість програмних засобів, з різним функціоналом, ціною, масштабованістю [4, 5].

Поширенім в Україні є програмний комплекс для цифрової картографії та землевпорядкування Digital/Delta®, який активно використовується на Вінниччині, у Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській, Миколаївській, Полтавській, Хмельницькій, Черкаській, Чернівецькій областях [5]. Це пов'язано із порівняно недорогою ліцензією на використання та технічними особливостями – він має велику кількість функціональних можливостей, адаптованих власне під галузі використання і які постійно поповнюються. Істотною перевагою є й адаптованість великої кількості шаблонів, які використовуються при створенні документації, під вимоги українського законодавства. Серед інших поширеніх засобів відмітимо Геодезичну інформаційну систему (ГІС), AutoCad, ArcGIS, MapInfo, GeoMedia, STAR-APIC, ДубльГІС, IndorGIS. Згадане вище програмне забезпечення є закритим (пропрієтарним), на відміну від вільного. Тому у світі набуває поширення модель спільноговикористання програмного забезпечення обох класів [6].

Актуальною є не завжди коректна поведінка компаній-монополістів у сфері ГІС, яка полягає у досить регулярній зміні стандартів представлення даних, форматів файлів, зміні мов програмування та інше. Це зумовлює необхідність переходу користувачів на новіші версії програмних засобів (за повної функціональності достатності попередніх). При цьому часто змінюються основні підходи до написання допоміжних програм, різного роду скриптів, що у сучасному ГІС-аналізі є вкрай необхідним [7]. Частими є програмні проблеми, які усуваються через довгі періоди часу і які, тим не менше, не впливають на зниження ціни продукту (вартість такого роду засобів вимірюється тисячами доларів) [7, 8].

Тому увага науковців, дослідників і практиків у сфері ГІС все частіше зосереджується на вільному програмному забезпеченні, яке випускається, здебільшого, під ліцензією GNU GPL різних версій. Загальна громадська ліцензія GNU GPL передбачає вільне використання, зміну й поширення як самого програмного забезпечення так і його вихідних кодів [9]. Детальний аналіз такого роду засобів наведений в [10]. І дійсно, перелік абсолютно безкоштовних і якісних програмних засобів, реєстр яких можна знайти на спеціалізованих тематичних онлайн-каталогах (www.maptools.org, www.opensourcegis.org, www.freegis.org) досить значний. Така кількість переваг зумовлює широке використання вільного програмного забезпечення низкою урядових та неурядових організацій країн Західної Європи. Очевидно саме це і зумовило ухвалення Концепції Державної цільової науково-технічної програми використання в органах державної влади програмного забезпечення з відкритим кодом [11].

В освітній, науковій та практичній сферах для знайомства і роботи з ГІС-технологіями зовсім не обов'язково інвестувати великі кошти в програмне забезпечення. Власний досвід та деякі дані [8] засвідчують, що є програмні засоби, які мають ряд переваг навіть у порівнянні з комерційними ГІС за відсутності видимих недоліків. Це GRASS GIS та Quantum GIS [5, 12, 13]. Найбільшої ефективності можна досягти при їх сумісному використанні: при цьому Quantum GIS забезпечує широкі можливості при роботі і представленні двовимірної інформації, а GRASS GIS – відповідає за потужні функції географічного аналізу як

векторних так і растроївих даних. Виокремимо GRASS GIS, який за характеристиками не поступається, а за окремими параметрами випереджає флагман настільних ГІС – ArcGIS [14].

ГІС GRASS (з англ. – Geographic Resources Analysis Support System) – система підтримки аналізу географічних ресурсів) – це безкоштовна геоінформаційна система з відкритими вихідними кодами, з підтримкою обробки растроїв, топологічної векторної інформації та комп’ютерної графіки, яка діє через графічний інтерфейс користувача і командний процесор на різних платформах, зокрема в операційних системах родини MS Windows, UNIX та Linux. У GRASS GIS інтегрована потужна підтримка СКБД SQL, зокрема MySQL, PostgreSQL/PostGIS і SQLite, що відкриває широкі можливості у сфері накопичення, вибірки та обробки як географічних, так і будь-яких даних. Система може застосовуватись для візуалізації 3D векторної та воксельної графіки та підтримує надзвичайно обширний діапазон растроївих і векторних форматів через використання бібліотеки GDAL/OGR [12]. Завдяки цьому GRASS може і широко застосовуватись в комерційних і наукових проектах (наприклад, GRASS активно використовується в NASA, проекті CERN, Гарвардському, Прінстонському й десятках інших відомих університетів, Армії США, муніципалітеті Дубая тощо).

Найголовнішою особливістю GRASS є модульна структура, що дозволяє формувати з окремих функціональних одиниць ГІС, оптимізовану під потреби кінцевого користувача. Основні групи модулів: візуалізація; взаємодія з СУБД (зберігання просторової і атрибутивної інформації); обробка супутникових знімків (створення композитних знімків, геометрична і хроматична корекція); управління друком; робота з растроївими картами (shade-моделі, масштабування); робота з векторними картами (операциї просторового аналізу, атрибутивні запити) та інше. Для роботи з картографічними проекціями і системами координат GRASS використовує бібліотеку PROJ, що дозволяє "розуміти" понад 30000 різних їх типів. Імпорт і експорт здійснюються через бібліотеку GDAL. Підтримуються формати файлів Shapefile, MapInfo TAB, PostGIS, DXF, GeoTIFF, IMG і цілий ряд інших.

GRASS розроблено як середовище, в якому використовуються різні інструменти, призначенні для виконання специфічних для ГІС функцій. Під час роботи всі модулі GRASS читають цю інформацію та отримують спеціальні параметри (такі як вхідні та вихідні карти, або значення параметрів, що використовуються в обчислennях). До базової поставки GRASS включені приблизно 400 основних модулів. Вони створювались відповідно до філософії UNIX і тому можуть комбінуватись у скриптах (записаних певним чином послідовностях операцій) для створення нових модулів, що розв'язують специфічні задачі користувачів. Існує модуль підтримки взаємодії з вільною ГІС Quantum GIS (QGIS), яка інтегрує середовище GRASS, надаючи останньому дружній користувачу інтерфейс, більш схожий на графічні інтерфейси типових комерційних ГІС.

Як показує багаторічний досвід роботи, з виходом нової версії ArcGIS чи іншої подібної ГІС існує ймовірність, що користувачам доведеться переписувати цілі масиви скриптів та підпрограм внаслідок змін у форматах файлів чи вбудованих мовах програмування. Водночас при роботі в GRASS GIS отримуються рішення, актуальність яких зберігається багато років, або й десятків років (історія GRASS GIS налічує майже 30 років). З недоліків відмітимо те, що нативний GRASS для

непідготовленого користувача операційних систем родини Microsoft Windows може створити ряд труднощів, пов'язаних, передусім, із недостатньо дружнім інтерфейсом. Вони зникають після початкового періоду адаптації і в подальшому GRASS GIS виконує поставлені завдання без будь-яких обмежень.

GRASS також вважають геоінформаційною системою, призначеною для геомоделювання, управління просторовими векторними і растроюми даними, для обробки супутниковых знімків, створення друкованої картографічної продукції та багатьох інших речей, актуальних для географічної науки на сучасному етапі її розвитку. Виходячи із цінового фактору, GRASS, безперечно, є одним із найкращих виборів. Крім витрат, пов'язаних з комп'ютерною технікою, даними або навчанням користувачів, GRASS не вимагає початкових фінансових вкладень. Хоча слід враховувати той факт, що ArcGIS та деякі інші ГІС є простішими і легшими у вивченні для недосвідчених користувачів ГІС.

Проведені нами дослідження показали, що GRASS GIS ефективно зарекомендувала себе, наприклад, при актуальній оцінці геоморфологічних особливостей території, що торкається як теоретичних аспектів такого аналізу, так і конкретних прикладних завдань. Це стосується не тільки класичних видів геоморфологічного аналізу, а й новітніх, іноді досить спірних, реалізація яких за допомогою комп'ютера в автоматичному режимі до недавнього часу була практично недоступною для широкого кола науковців. Так, зокрема, нами проведено виділення морфоізограф [15] і формування морфограф (гравібод). Здійснення цих же досліджень на основі аналогічних побудов у «ручному» режимі не тільки вимагають істотно більших затрат часу, але й унеможлинюють наступне моделювання, прогноз та математичну обробку результатів. Автоматизована процедура аналізу геоморфологічних структур дозволяє, таким чином, уникати «суб'єктивізму» при виділенні останніх, особливо при проведенні досліджень початківцями.

Отже, GRASS GIS – це програмний засіб, який доцільно використовувати для управління геопросторовими даними, моделювання, моніторингу та оцінки кризових ситуацій з потужними додатками для візуалізації багатьох типів даних. Його застосування разом із Quantum GIS створює програмний комплекс із надзвичайно високим функціоналом. Модель розробки убезпечує кінцевого користувача від грубих помилок у реалізації коду і дозволяє інтегрувати нові функції відповідно до вимог часу. GRASS GIS та Quantum GIS мають великі перспективи як у сфері впорядкування існуючих даних, так і у сфері знаходження нових, досі невідомих трендів, закономірностей, законів, а їх практичне застосування може стати основою стабільного економічного, соціального та культурного розвитку території.

Список літератури

1. Pattison W.D. The Four Traditions of Geography / W.D. Pattison // Journal of Geography. – 1990. - Vol. 63, No. 5. – P. 211-216.
2. Fundamentals eBook. Introduction to Physical Geography. - «1(b). Elements of Geography». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.physicalgeography.net/fundamentals/1b.html>. - 5.06.2009.
3. Геоінформаційна система. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Геоінформаційна_система. - 1.02.2011.

4. Зубинский А. GIS – открытые, бесплатные, доступные / А. Зубинский // Компьютерное обозрение. - 2008. - №42 (659). - С. 16-20.
5. Ступень М. Програмні комплекси для АС ДЗК: їх можливості та перспективи застосування / М. Ступень, С. Кадомський, П. Урсуляк // Землевпорядний вісник. – 2008. – №4. – С.51-53.
6. Вільне програмне забезпечення набуде ширшого застосування. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mon.gov.ua/main.php?query=newstmp/2009_1/15_05/4. - 15.05.2009.
7. Геоинформационные системы (ГИС) и Дистанционное зондирование Земли. Форум: Довольны ли Вы политикой ESRI? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gis-lab.info/forum/viewtopic.php?f=1&t=5085.> - 20.03.2010.
8. Москаленко Ю. О. Перспективи використання геоінформаційних систем (ГІС) для стаціонарних досліджень в установах природно-заповідного фонду / Ю.О.Москаленко // Значення та перспективи стаціонарних досліджень для збереження біорізноманіття. - Матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 50-річчю функціонування високогірного біологічного стаціонару “Пожижевська” (Львів-Пожижевська, 23-27 вересня 2008 р.). – Львів, 2008. – С. 294-295.
9. GNU General Public License. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gnu.org/licenses/gpl.html.> - 29.06.2007.
10. Дубинин М.Ю. Открытые настольные ГИС: обзор текущей ситуации / М.Ю.Дубинин, Д.А.Рыков // Геопрофиль. – 2010. – №2. – С. 34-44.
11. Про схвалення Концепції Державної цільової науково-технічної програми використання в органах державної влади програмного забезпечення з відкритим кодом. – Розпорядження КМУ від 23 грудня 2009 р. N 1588-р. - Київ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1588-2009-%F0.> – 4.08.2010.
12. Geographic Resources Analysis Support System. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://grass.osgeo.org/intro/general.php.> – 15.03.2011.
13. Welcome to the Quantum GIS Project. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.qgis.org/en/about-qgis.html.> - 10.03.2011.
14. Todd Buchanan R. Comparison of geographic information system software (ARCGIS 9.0 and GRASS 6.0): implementation and case study / R. Todd Buchanan. – B.S., Hardin-Simmons University, 2005. – 100 p.
15. Степанов И.Н. Теория пластики рельефа и новые тематические карты / И.Н. Степанов – М.: Наука, 2005. - 230 с.

Черлинка В.Р. Особенности и актуальность использования системы поддержки анализа географических ресурсов (GRASS) / В.Р. Черлинка, Ю.М. Дмитрук // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: География. – 2011. – Т. 24 (63). – №2, ч. 2 – С. 3-7.

Рассмотрены методологические основы современной географии в сфере ГИС-технологий. Проанализировано современное программное обеспечение и дано описание свободных продуктов GRASS GIS и Quantum GIS. Показаны основные преимущества такого рода программ над проприетарным программным обеспечением.

Ключевые слова: информация, ГИС, GRASS GIS, Quantum GIS, геоморфологический анализ, морфоизографа.

Cherlinka V.R. Features and relevance use the Geographic Resources Analysis Support System (GRASS) / V.R. Cherlinka, Y.M. Dmytruk // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. C. 3-7.

Methodological bases of modern geography are considered in the field of GIS - technologies. Is analysed modern software and given description of free GRASS GIS and Quantum GIS software. Are shown his basic advantages above proprietary software .

Keywords: information, GIS, GRASS GIS, Quantum GIS, geomorphological analysis, morfoizografa.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 8-13.

УДК 904:332.334.4

ИДЕНТИФИКАЦИЯ ЭЛЕМЕНТОВ ПРОСТРАНСТВЕННОЙ ОРГАНИЗАЦИИ АНТИЧНЫХ АГРОЛАНДШАФТОВ С ПОМОЩЬЮ ГИС-ТЕХНОЛОГИЙ И ДИСТАНЦИОННОГО ЗОНДИРОВАНИЯ ЗЕМЛИ

Лисецкий Ф.Н., Терехин Э.А., Маринина О.А.

*Белгородский государственный национальный исследовательский университет,
E-mail: Liset@bsu.edu.ru*

Показаны информационные возможности использования космических снимков высокого пространственного разрешения для реконструкции инфраструктуры систем землеустройства прошлых эпох (на примере сельской округи античного Нимфея). Предложено рассматривать композиционно-планировочные различия в организации межевых систем как пространственную основу для реализации отдельных видов правовых отношений в земельно-имущественном комплексе.

Ключевые слова: дистанционное зондирование Земли, ГИС-технологии, система земледелия, античность.

Изучение территорий длительного земледельческого освоения создает уникальные возможности для выявления направленности ряда важных, но медленнодействующих ландшафтформирующих и почвообразовательных процессов. Результаты отражения ресурсоформирующих процессов в морфологии и свойствах почв за время, значительно превышающее (в 4-6 раз) по длительности современный период агрогенеза, создают основу для прогноза ресурсного потенциала агроландшафтов 100-150-летнего освоения.

Наиболее масштабный этап аграрного освоения земель в пределах Восточно-Европейской равнины связан с VII-IV вв. до н. э., когда в прибрежной полосе Черноморско-Азовского бассейна (от устья Дуная до Геленджикской бухты) сформировалась зона античной государственности. Принципиальное отличие античного этапа аграрной истории от более ранних земледельческих культур заключается в государственной регламентации структуры землеустройства, постепенном переходе от стихийной колонизации земель (миграционной модели земледелия) к целенаправленной организации землепользования с соответствующей имущественно-технологической инфраструктурой.

До начала греческой колонизации земледельческая часть Скифии была в пределах лесостепи. На свободных степных пространствах возникли античные центры с сельскими округами (Тира, Никоний, Ольвия, Калос-Лимен, Керкинитида, Херсонес, Боспор). Этому способствовали и более благоприятные для земледелия климатические условия, чем в предшествующую эпоху.

В качестве теоретической основы комплексного анализа гетерохронных пространственно-временных агроландшафтных систем может стать почвенно-ландшафтная парадигма [1] и концепция SoLIM (The Soil-Land Inference Model), включающая использование ГИС-технологий и логики нечетких множеств в почвенной картографии [2]. В SoLIM докучаевская концепция почвы как результата действия факторов-почвообразователей отражена в терминах подобия между

условиями, типическими для почвенной классификации, и особенных (локальных) условий для данной местности, S' :

$$S' = \int f_1(E) dt, \quad (1)$$

где f_1 – функция отношения развития почв с факторами среды; E включает переменные, описывающие воздействие климата, рельефа, почвообразующих пород и растительности; t – фактор времени. Примечательно, что для природных ландшафтов, как отмечено [2], учет фактора времени затруднен и потому из (1) он исключен. Но в археологических ландшафтах, рассматривая развитие в определенном хроноинтервале, фактор t может получить количественную определенность.

Цель работы состояла в выявлении информационных возможностей использования космических снимков (КС) высокого разрешения для реконструкции инфраструктуры систем землеустройства прошлых эпох. Исходными данными послужили крупномасштабные КС, полученные со спутника Quick Bird (пространственное разрешение 60 см/пиксель) и размещенные на портале Google.

Применение данных дистанционного зондирования Земли (ДЗЗ) для выявления агроландшафтов древности длительное время было ограничено пространственным разрешением КС. Так как линейные элементы и объекты (валы, земельные участки и их границы) имеют небольшие размеры (10-30 м), их дешифрирование можно было проводить только по данным аэрофотосъемки (АФС) с пространственным разрешением не хуже 100 см/пиксель, что соответствует масштабам от 1:2000 до 1:5000. Высокая стоимость и редкая периодичность АФС вносили ограничения, тем более что АФС чаще выполняется в панхроматическом режиме в противоположность космосъемке, осуществляющейся, как правило, в разных спектральных зонах. Однако, появление в конце 1990-х гг. многозональных снимков сверхвысокого (субметрового) разрешения со спутников Iconos и Quick Bird с пространственным разрешением 100 и 60 см, соответственно, изменило ситуацию кардинально. Данные с этих спутников, а также с других, запущенных позднее и имеющих аналогичное или лучшее пространственное разрешение (World View 1, 2), позволяют достоверно дешифрировать древние системы землеустройства.

В Северном Причерноморье, где доминируют рыхлые почвообразующие породы (лесссы и лессовидные суглинки) идентификация границ земельных наделов античного времени представлялась проблематичной. Закономерный характер локализации земельных наделов около значительных античных центров подтвердил анализ АФС Тилигуло-Днестровского междуречья [3]. Однако попытки по геометрическим текстурам АФС выявить наземные визуальные признаки следов межевания земель оказались безуспешными [3]. Первый для Таманского п-ва опыт междисциплинарного исследования древней межевой системы [4] отличался дополнением полевой идентификации признаков землеустройства, выявленных ДЗЗ, почвенно-генетическим изучением поперечного профиля межевого вала [4].

В сельской округе Ольвии (на площади около 29 тыс. га) по результатам визуального анализа АФС [5] обнаружена подпрямоугольная структура из площадей в 1-5 га, которая представлена светлыми, слегка размытыми полосами с темным ореолом, пересекающимися под прямыми, иногда тупыми углами.

Следует отметить, что интерпретация "решетчатого" рисунка на

"аэрофотоизображениях" как инфраструктуры античного межевания земель на лессовых равнинах требует убедительных доказательств. Особенности текстуры земной поверхности, определяемые системой осветленных полос на АФС масштаба 1:28000, хорошо выявляются на территории от южной окраины Ольвии до современного с. Днепровского. Ориентацию пространственного рисунка обычно задают параллельные линии, подходящие под прямым углом к береговой линии Бугского лимана. Учитывая, что и общий уклон поверхности Причерноморской низменности направлен к югу и в сторону лиманов, может быть высказано предположение об эрозионном происхождении "осветленных полос". При анализе АФС дешифровочные признаки линейных форм эрозии зависят от геоморфологии, типа почвообразующих пород, растительности и особенностей съемки. Действующие промоины изображаются контрастным рисунком, системой ломанных, извилистых или прямых линий с четкими границами.

Для определения водно-эрэзионного или антропогенного генезиса текстур, выявляемых на АФС, нами проведен анализ соответствия ориентации пространственного рисунка на аэроснимках территориальным особенностям распределения крутизны [6]. В приложении ArcMap (ArcInfo v.10), используя инструменты набора Spatial Analyst, была создана картосхема крутизны, совмещенная с линиями тока (в программе Surfer 8) (рис. 1).

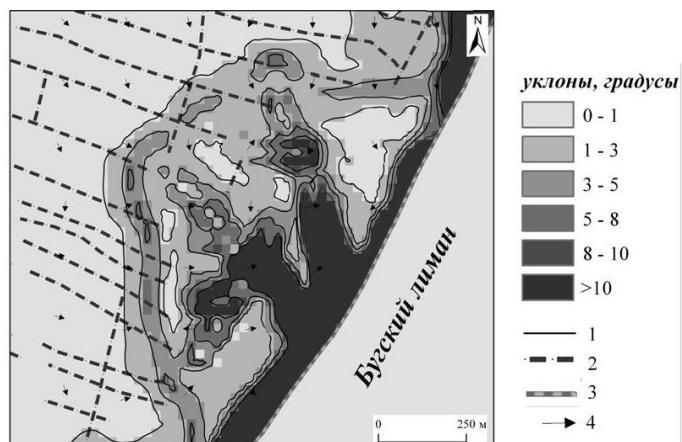

Рис. 1. Ориентация следов межевания земель и рельефные услрвия (фрагмент хори Ольвии): 1 – изолинии крутизны; 2 – следы межей; 3 – береговая линия; 4 – линии тока воды.

Ориентация "осветленных полос" не имеет сопряжения с изолиниями уклонов рельефа. Причем, полосы не изменяют своего направления и четко проявляются даже при пересечении природных понижений рельефа – подов. И все же связь между общей ориентацией размежевки и водно-эрэзионным процессом существует. Так, направления отвершков практически всех береговых оврагов в прилиманной зоне коррелируют с азимутами продольных ограничительных меж (см. рис. 1).

Площадь единичного земельного надела (клера) в античном парцеллярном хозяйстве Ольвии можно оценить в 0,3 га. Близкая площадь – 0,28 га зафиксирована на подавляющем большинстве клеров Херсонеса.

Среди античных полисов наиболее хорошо сохранившаяся к настоящему времени система размежевания земельного фонда представлена в сельскохозяйственной окруже Херсонеса. Из-за глубокой обработки почв и своеобразия почвообразующих пород (близкого к поверхности залегания известняков) границы наделов закрепляли каменными оградами, формировавшимися при расчистке полей. Внутри наделы разделялись такими же оградами на отдельные участки. Античные террасы, сформированные орфостатно поставленными плитами известняка, что характерно для районов виноградарства, ясно видны и в другой части Крыма – на п-ве Казантеп. Такие объекты очень благоприятны для изучения агрогенно обусловленной эволюции почв в историческом контексте развития региональных систем древнего землеустройства.

По аналогии с земельными наделами на Маячном и Гераклейском п-вах могли быть организованы сельские округи у Керкинитиды и Калос-Лимена. По крайней мере, характерные признаки локальных межевых систем обнаруживаются по снимку. Кроме того, на Тарханкутском п-ве (к юго-востоку от Б. Кастеля) открыты А.Н. Щегловым (по АФС) следы ортогональной системы межевания земель.

На территории Европейского Боспора выявлены четыре района ортогонального размежевания земель [7], в том числе хора Нимфея. На землях между оз. Чурбашским и Тобечикским отмечены признаки системы межевания земель, предположительно IV в. до н. э. Полевыми обследованиями на залежи с близким залеганием известняков подтверждено наличие межевых валов в ур. Чурбашские Скалки ($45^{\circ}15'$ с.ш., $36^{\circ}21'$ в.д.). А путем почвенного профилирования (т. 1 на рис. 2) [8] установлены основные параметры вала, который находится в 1,6 км к востоку от с. Челядиново и в 60 м к западу от берега моря у поселения Героевка-2 ($45^{\circ}12'$ с.ш., $36^{\circ}24'$ в.д.; находится между т. 2-3 GPS на рис. 2). Его создание можно связать с началом формирования самого поселения – VI в. до н.э. [8].

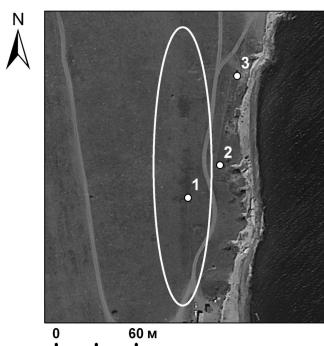

Рис. 2. Внешний вид вала на космическом снимке Quick Bird компании Digital Globe из картографического портала Google: точки обозначают GPS-привязки; т.1 – осевая зона вала.

При сопряженном анализе особенностей микрорельефа территории (по данным геодезической съемки) и морфологического строения почв нами определены исходные параметры вала. До распашки вал имел круглую форму, ширина его

составляла около 3 м, высота – 0,5-0,6 м. В настоящее время вал «растянут» в результате обработки сельхозтехникой до ширины 9,5 м, а высота сооружения над фоновой поверхностью не превышает 35 см. По КС длина сохранившегося фрагмента вала составила 233 м, а ширина – от 3 до 7 м (см. рис. 2). По всей видимости, вал не относился к системам межевания, а выполнял другие функции, т.к. не удалось выявить границ наделов, с ним связанных.

В юго-западной части хоры Нимфея, в 3 км к северо-востоку от поселения Огоньки-3 [9], обнаружены следы древних межевых систем (рис. 3, 4), характеризующиеся прерывистым простирианием с северо-запада на юго-восток, о чем говорят их контуры, сильно измененные современной обработкой.

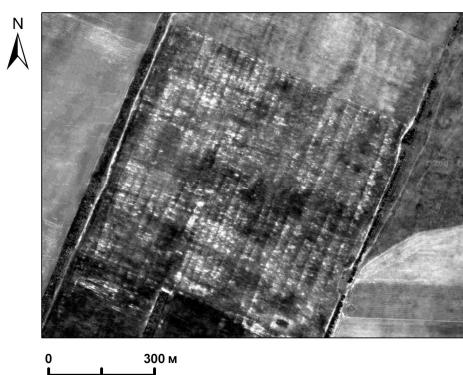

Рис. 3. Следы межевых систем хоры Нимфея, на снимках QuickBird.

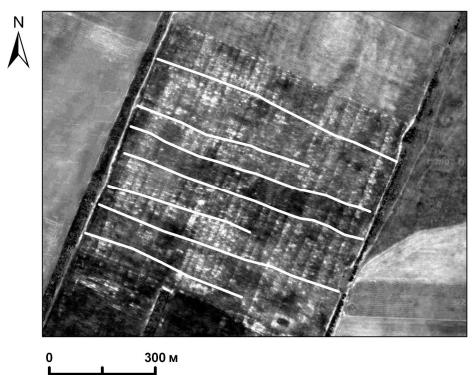

Рис. 4. Результаты дешифрирования межевой системы древнего земледелия.

Дешифрирование системы землеустройства было затруднено располагающимися на них сельскохозяйственными полями.

Известно, что аграрная округа античного полиса содержала общегосударственную сельскохозяйственную округу, храмовые земли и земли частных лиц. Логично предположить, что в территориальной структуре хоры были определены функциональные зоны, которые обеспечивали пространственную основу для реализации всех видов правовых отношений в земельно-имущественном комплексе. Таким образом, античное межевание земель было многоцелевым, т.к. должно было обеспечить права и законные интересы их правообладателей. Это, по-видимому, могло определять композиционно-планировочные различия отдельных частей межевой системы земельного фонда античных полисов.

Список литературы

1. Hudson B.D. The soil survey as paradigm-based science / Hudson B.D. // Soil. Sci. Soc. Am. J. – 1992. – Vol. 56. – P. 836-841.
2. Soil mapping using GIS, expert knowledge, and fuzzy logic / A.X. Zhu, B. Hudson, J. Burt, K. Lubich, and D. Simonson. // Soil. Sci. Soc. Am. J. – 2001. – Vol. 65. – P. 1463-1472.
3. Бруяко И.В. Древние культурные ландшафты на юге Тилигуло-Днестровского междуречья по данным аэрофотосъемки / И.В. Бруяко, Н.П. Назарова, В.Г. Петренко // Северо-Западное

- Причерноморье - контактная зона древних культур. – Киев: Наук. думка, 1991. – С. 37-44.
4. Гарбузов Г.П. Древняя система землеустройства у пос. Гаркуша (Таманский п-ов) / Г.П. Гарбузов, Ф.Н. Лисецкий, П.В. Голеусов // Древности Боспора. Т. 7. – М., 2004. – С. 100-116.
5. Шишкін К.В. Аерометод как источник для исторической топографии Ольвии и ее окрестностей / К.В. Шишкін // Советская археология. – 1982. – № 3. – С. 235-242.
6. Лисецкий Ф.Н. Система античного землеустройства в Нижнем Побужье / Ф.Н. Лисецкий // Древнее Причерноморье. Краткие сообщения Одесского Археологического Общества. – Одесса, 1994. – С. 237-242.
7. Смекалова Т.Н. Системы дорог и клеров городов европейского Боспора по данным аэрофотосъемки, картографии и наземных разведок / Т.Н. Смекалова, С.Л. Смекалов // Археологические вести. – 2006. – № 13. – С. 204-225.
8. Голеусов П.В. Развитие почв степной зоны (по результатам исследований разновозрастных поверхностей на территории Боспора) / П.В. Голеусов, Ф.Н. Лисецкий, О.А. Чепелев // Боспорские чтения. Вып. VII. – Керчь, 2006. – С. 79-84.
9. Зинько В.Н. Хора боспорского города Нимфея. Боспорские исследования / В.Н. Зинько. – Симферополь-Керчь, – 2003. – Вып. IV. – 320 с.

Лисецький Ф.М. Ідентифікація елементів просторової організації античних агроландшафтів за допомогою ГІС-технологій та дистанційного зондування Землі / Лисецький Ф.М., Терсьхін Е.А., Марініна О.А. // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Географія. – 2011. – Т.24 (63). – № 2, ч. 2 – С. 8-13.

Показані інформаційні можливості використання космічних знімків високого просторового розрізнення для реконструкції інфраструктури систем землеустрою минулих епох (на прикладі сільської округи античного Німфея). Запропоновано розглядати композиційно-планувальні відмінності в організації межових систем як просторову основу для реалізації окремих видів правових відносин у земельно-майновому комплексі.

Ключові слова: дистанційне зондування Землі, ГІС-технології, система землеробства, античність.

Lisetskii F.N. Identification of elements of spatial organization of ancient agrolandscapes using GIS technology and remote sensing / Lisetskii F.N., Terekhin E.A., Marimina O.A. // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 8-13.

Information possibilities of using high resolution satellite images for the reconstruction of infrastructure of land management systems of past epochs (for example, rural counties of the ancient Nymphaea) are shown in this article. Planning differences in the organization systems of land surveying proposed to consider as a spatial framework for the implementation of certain types of legal relations as a whole of land and property.

Keywords: remote sensing, GIS technology, cropping system, antiquity.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 14-20.

УДК 911.3:338.43(477)

СТРУКТУРНІ ЗМІНИ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ В УМОВАХ РЕФОРМ

Козаченко Т.І., Нагірна В.П.

Інститут географії НАН України, Київ, Україна

Розглянуто структурні зміни у сільському господарстві України в умовах реформ. Висвітлено організаційно-правові форми господарювання, виявлено особливості використання земельних ресурсів. Дано аналіз структурної трансформації основних галузей сільського господарства.

Ключові слова: структурні зміни, сільське господарство, ринкові перетворення, земельні відносини.

Сільське господарство – одна з найбільш важливих галузей економіки України, розвиток якої має вирішальне значення для гарантування продовольчої безпеки держави, підвищення рівня її експортної орієнтації, раціонального використання земельних ресурсів, розвитку сільської місцевості. Задекларування сільського господарства як одного з пріоритетів розвитку економіки базуються на істотних перевагах України, зумовлених насамперед чинниками географічного змісту – сприятливими ґрунтово-кліматичними умовами, великими масивами сільськогосподарських угідь, вигідним економіко-географічним розташуванням території щодо ринків збути сільськогосподарської продукції.

Внаслідок ринкових перетворень в аграрному секторі економіки залишається низка складних проблем – деформація структури виробництва; низька ефективність сільськогосподарських підприємств; цінові диспропорції на сільськогосподарську продукцію та матеріально-технічні ресурси; негативні зміни у спеціалізації і територіальній концентрації виробництва; недосконалість механізмів інвестиційного забезпечення сільського господарства, недостатня реалізація експортного потенціалу сільського господарства, занепад сільської місцевості. Тенденції розвитку сільськогосподарського виробництва засвідчують відсутність ефективного реформування у цій галузі. Наслідком є руйнація основних фондів, погіршення матеріально-технічного постачання, спад обсягів виробництва (рис. 1).

Впродовж 1990 – 2009 рр. валова продукція сільського господарства скоротилася в 1,4 разу. В 2009 р. вона становила лише 70 % рівня 1990 року. Найбільше знизилися обсяги виробництва в Сумській, Луганській, Житомирській, Запорізькій, Чернігівській областях. Продукція рослинництва зменшилася в 1,1 разу (92,5 %), водночас питома вага її збільшилася із 45,6 до 60,3 %. Це свідчить про зниження ефективності використання земельних угідь, недостатню конверсію кормових ресурсів у тваринницьку продукцію, посилення ґрунтовиснажливого напряму землеробства. У структурі рослинництва частка картоплі, овочів та баштанних культур збільшилася з 11,4 до 24,2 %, зернових – з 14,6 до 19,0 %, технічних культур – з 8,2 до 10,4 %. Слід зазначити, що збільшення питомої ваги технічних культур відбулося в результаті зростання виробництва соняшнику як високоліквідної продукції та ріпаку як сировини для виробництва біопалива. Водночас неприпустимо зменшилося виробництво цукрових буряків – важливої

традиційної галузі сільського господарства України. Найбільші зміни відбулися у виробництві кормових культур – їх частка зменшилася з 6,2 до 1,8 %. Питома вага продукції тваринництва зменшилася з 54,4 до 39,7 % (табл. 1). Це відбулося за рахунок скорочення поголів'я худоби та птиці та виробництва молока і м'яса.

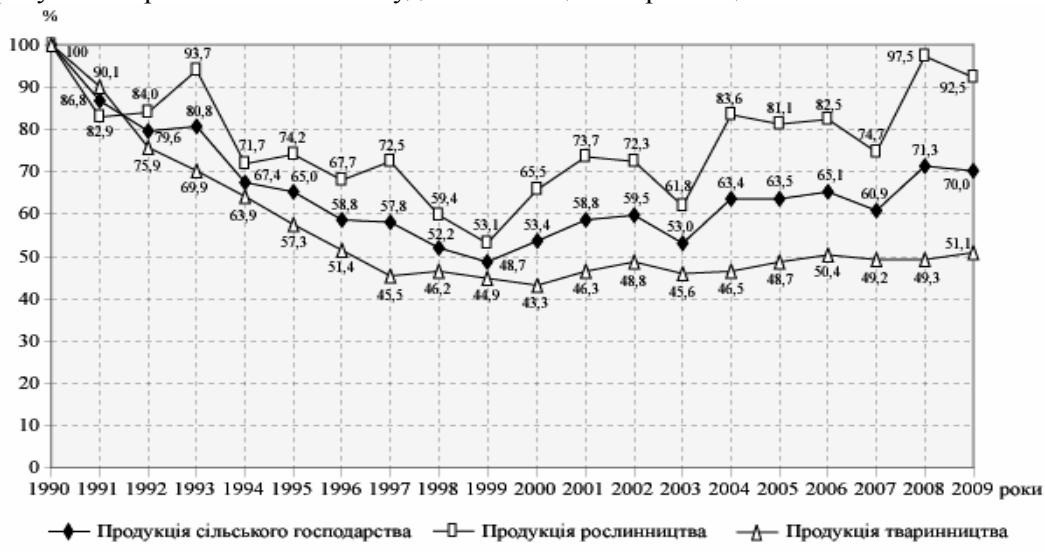

Рис. 1. Індекси продукції сільського господарства (% до 1990 р.) [2].

Таблиця 1.

Динаміка структури продукції сільського господарства, 1990 – 2009 pp. (у порівнянних цінах 2005 р., %) [1].

	1990	1995	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Продукція сільського господарства	100										
Продукція рослинництва	45,6	52,1	55,9	55,4	53,2	60,1	58,3	57,9	56,0	62,4	60,3
Зернові культури	14,6	14,1	13,0	19,2	10,7	19,5	17,4	15,5	13,8	21,5	19,0
Технічні культури	8,2	8,5	7,2	6,9	8,0	7,1	8,5	10,7	9,6	11,8	10,4
Картопля овочі та баштанні	11,4	17,6	26,7	22,7	26,0	25,8	24,9	25,5	25,1	22,9	24,2
Плодоягідні та виноград	4,3	4,0	4,6	3,6	5,0	4,4	4,6	3,1	4,0	3,6	3,9
Кормові культури	6,2	5,4	3,2	2,8	2,8	2,5	2,4	2,2	2,1	1,9	1,8
Інша продукція та зміна обсягів незавершеного виробництва	0,9	2,4	1,2	0,2	0,8	0,7	0,5	0,9	1,4	0,7	0,8
Продукція тваринництва	54,4	47,9	44,1	44,6	46,8	39,9	41,7	42,1	44,0	37,6	39,7
Худоба та птиця	32,0	25,8	21,7	21,8	21,9	18,4	19,8	20,9	22,8	29,7	21,4
Молоко	17,2	19,0	17,1	17,2	18,6	15,8	15,7	14,0	14,7	12,0	12,1
Яйця	3,3	3,0	3,4	4,0	4,5	4,0	4,3	4,6	4,8	4,4	4,8
Інша продукція	1,8	2,0	1,8	1,6	1,8	1,6	1,9	1,8	1,7	1,5	1,5

Структурна трансформація сільського господарства зумовлена багатьма чинниками, основними з яких є особливості земельного фонду і зокрема структури сільськогосподарських угідь, питання земельної власності і земельних відносин, форми господарювання, банківсько-кредитна система тощо.

За умов обмеженості фінансово-економічних ресурсів, зниження дієвості макроекономічних регуляторів саме наявність земельних ресурсів, їх якісний стан та доволі висока природна родючість ґрунтів є фундаментом розвитку аграрної ланки економіки.

Характерною особливістю структури **земельних ресурсів**, у тому числі сільськогосподарських угідь, і нині залишається висока питома вага орних земель (78,1 %). Під сіножатями та пасовищами зайнято майже 19 % угідь під багаторічними насадженнями – 1,9 %, перелоги займають 1 % [1, 2]. Земельна реформа не сприяла покращенню співвідношення між видами сільськогосподарських угідь. Показники сільськогосподарського освоєння і розораності земель у більшості областей України перевищують допустимі норми. Найбільше розорані сільськогосподарські угіддя в Лісостеповій зоні (85,4 %), найменше – на Поліссі (68,9 %). У Поліській зоні майже третину площин сільськогосподарських угідь займають природні кормові угіддя. Якщо проаналізувати співвідношення інтенсивно використовуваних угідь (рілля та багаторічні насадження) з екстенсивно використовуваними (сіножаті та пасовища) по природних зонах, то воно буде приблизно таким: на Поліссі – 70 : 30, в Лісостепу – 87 : 13, в зоні Степу – 86 : 14, в середньому по Україні – 83 : 17. Утвердження приватної власності на землю підвищило небезпеку зниження родючості ґрунтів, посилення їх деградації. Значно скоротилися обсяги робіт з охорони родючості ґрунтів, збільшився дефіцит балансу гумусу.

Однією з причин економічних проблем в аграрній сфері є структурний фактор, що потребує переоцінки структури землекористування в країні. Важливо також дати оцінку приватно-колективному й індивідуальному використанню земель, відповідно усім формам господарювання, з'ясувавши при цьому ступінь ефективності сільськогосподарського виробництва та причини, що гальмують розвиток аграрної сфери.

При здійсненні реформування земельних відносин в Україні практично сформувалася нова **структурата організації сільського господарства** (табл. 2)

Таблиця 2.
Кількість діючих господарюючих суб'єктів¹ у сільському господарстві
(станом на 1 липня)

	2007		2008		2009	
	одиниць	у % до загальної кількості	одиниць	у % до загальної кількості	одиниць	у % до загальної кількості
Усього	58387	100,0	59059	100,0	57152	100,0
Господарські товариства	7428	12,7	7879	13,3	7819	13,7
Приватні підприємства	4229	7,2	4326	7,3	4333	7,6
Виробничі кооперативи	1262	2,2	1101	1,9	1001	1,7
Фермерські господарства	43475	74,5	43894	74,3	42101	73,7
Державні підприємства	360	0,6	354	0,6	345	0,6
Підприємства інших форм господарювання	1633	2,8	1505	2,6	1553	2,7

1. Зареєстровані юридичні особи за основним видом діяльності

Економічні перетворення зумовили формування багатоукладного сільського господарства. Кількість фермерських господарств збільшилася з 82 у 1990 р. до 41,9 тис на кінець 2009 р. У виробництві сільськогосподарської продукції частка господарств населення в 2009 р. зросла і становила: за виробництвом зерна – 22,1 %, насіння соняшнику – 18,6 %, цукрових буряків – 9,1 %, картоплі – 97,4 %, овочів – 86,6 %, м'яса – 46,1 %, молока – 80,7 %, яєць – 41,8 %, вовни – 79,6 %, меду – 97,6 % [2]. Наведені дані свідчать про істотні зміни у формах власності й організації виробництва сільськогосподарської продукції. Підвищення ролі господарств населення, включаючи фермерські господарства, та їх подальший розвиток можуть розглядатися як економічна база формування середнього класу на селі. Його основне завдання – забезпечити внутрішній ринок продовольством. Кооперативні сільськогосподарські підприємства мають бути зорієнтовані на забезпечення регіональних продовольчих потреб, на виробництво сировини для переробних галузей, формування державних фондів продовольства та ресурсів для зовнішньої торгівлі.

В процесі проведення реформ, зміни системи господарювання в Україні традиційні галузі сільського господарства набули нових рис.

Виробництво зерна було і залишається нині стратегічною галуззю не тільки сільського господарства, а й загалом економіки України. За обсягами валового збору зерна та його виробництва на душу населення Україна знаходиться серед перших шести-семи країн світу. Після періоду спаду виробництва зерна з 2001 р. почалося відродження цієї галузі. Зернові культури відіграють провідну роль у всіх областях України, навіть у Прикарпатських областях вони займають близько 40 % посівних площ. Це пов'язано з тим, що виробництво зерна забезпечується високим ступенем механізації обробітку посівів та збирання врожаю, високим попитом на цю продукцію на внутрішньому та зовнішньому ринках, економічною ефективністю виробництва. Провідні місця у виробництві зернових культур займають (2009 р.) Полтавська, Черкаська, Одеська, Дніпропетровська області. Зернове господарство, крім продовольчого значення, відіграє важливу роль у розвитку тваринництва. На фуражне зерно припадає 40 % валового збору зернових культур. Основні зернофуражні культури – ячмінь, овес, кукурудза, зернобобові.

Структура виробництва технічних культур впродовж 1990 – 2009 pp. істотно змінилася. Відбувся перерозподіл між двома основними технічними культурами – цукровими буряками і соняшником. Якщо у 1990 р. це співвідношення становило 42,8 % до 43,6 %, то у 2009 р. частка цукрових буряків зменшилася до 4,9 %, а соняшнику збільшилася до 66,2 % у загальній посівній площі технічних культур. Значно зросли посівні площини ріпаку (16,2 %) та сої (9,8 %). **Виробництво цукрових буряків** – традиційної галузі сільського господарства України постійно зменшується, скорочуються посіви цієї культури (у Вінницькій області – в 4,1 разу, в Черкаській – 6,8 разу, Чернівецькій – 27,8 разу тощо) [2]. Причиною цього є зниження економічної ефективності виробництва через нерівні конкурентні умови порівняно з іншими країнами-експортерами цієї продукції, зменшення кількості цукрових заводів, безсистемний перехід до нерегульованого ринку. Подолання

занепаду галузі, підвищення рівня конкурентоспроможності цукробурякового виробництва має стати загальнодержавною проблемою.

Виробництво соняшнику як важливої технічної культури експортної орієнтації зросло за рахунок істотного збільшення посівних площ (у 2 – 3 рази) та збільшення врожайності. Зростання виробництва соняшнику та соняшникової олії як високоліквідної продукції є перспективним напрямом розвитку сільського господарства, підвищення його прибутковості. Однак надмірне збільшення концентрації посівів соняшнику згубно впливає на агротехнічний потенціал землі і має обмежуватися з урахуванням екологічного чинника.

Виробництво ріпаку останнім часом набуло значного розвитку з метою отримання біопалива. Під цією культурою зайнято зараз 16,2 % посівів. Більша частина вирощеного врожаю експортується до Німеччини та Австрії. Ріпак є високоекспективною, однак ґрунтовиснажливою культурою. Розвиток цієї галузі може істотно вплинути на переврофілювання аграрної сфери у бік збільшення виробництва біопалива і значного зменшення виробництва харчових продуктів [3].

Виробництво картоплі розміщене в усіх областях України з найбільшим зосередженням у Вінницькій, Чернігівській, Львівській, Київській та Хмельницькій областях. Нині втратили свої позиції поліські райони, спеціалізовані на виробництві картоплі, хоча урожайність тут значно вища, ніж в інших природно-кліматичних зонах. Розвиток галузі орієнтується на внутрішній споживчий попит. Характерним для виробництва картоплі є низька її товарність, зосередження у приватних господарствах населення, недостатнє забезпечення технічними засобами, переважання ручної праці. Перспективи розвитку картоплярства пов'язуються передусім із створенням спеціалізованого виробництва, запровадженням високоякісних нових сортів, розробленням режиму зберігання картоплі.

Виробництво овочевої продукції впродовж 1990 – 2009 рр. зросло в 1,3 разу, хоча посівна площа децю зменшилася. В господарствах населення зосереджено 86,6 % виробництва овочів, як трудомісткої продукції. Одним із головних принципів розміщення галузі за умов ринку є максимальне наближення до споживача, однак нині виробництво овочів зосереджене у районах з найбільш сприятливими ґрунтово-кліматичними умовами для їх виробництва, а також навколо великих міст і промислових центрів (Херсонська, Дніпропетровська, Харківська, Одеська, Київська області). Основними напрямами підвищення ефективності овочівництва в Україні є збільшення концентрації його виробництва, відновлення спеціалізованих овочеконсервних комплексів з розвинutoю інфраструктурою, розбудова переробних підприємств на новій технологічній основі, істотне поліпшення асортименту продукції.

Виробництво продукції тваринництва, традиційної галузі сільського господарства, продовжує скорочуватися. У 2009 р. порівняно з 1990 р. абсолютні обсяги виробництва цієї продукції становили 51,0 %, а середньодушові – 58 %. Значно скоротилося поголів'я великої рогатої худоби, знизилася її продуктивність. Обсяги виробництва м'яса зменшилися в 2,1 разу, молока – у 2 рази, вовни – у 8,7 разу. Лише виробництво яєць з незначним перевищенням досягло рівня 1990 року [1, 2]. Це призвело до дефіциту м'яса, молока, стрімкого поширення його замінників

та імпорту. Спостерігається значне зниження територіальної концентрації виробництва. Нині переважає дрібнотоварне виробництво в господарствах населення (65,5 % валової продукції), що унеможливлює застосування у цій галузі сучасної техніки і обладнання, досягнень селекції. Переважна більшість тваринницьких комплексів зруйнована, що значно підірвало основи соціально-економічного розвитку і зайнятості населення у багатьох селях. У галузі тваринництва майже відсутній бізнес, спостерігається великий диспаритет цін на сільськогосподарську і промислову продукцію. На вітчизняному споживчому ринку збільшилася частка імпортованого м'яса та м'ясніх виробів, часто низькосортних. Останніми роками спостерігається помітна зміна структури споживання м'яса – збільшується споживання м'яса птиці, зменшується яловичини і свинини. Особливо великі зміни сталися у виробництві молока. У 2009 р. воно становило у всіх категоріях господарств 47,3 % від рівня 1990 р. Найбільше скорочення відбулося у господарствах громадського сектору, зокрема в тих областях, де були розвинені потужні тваринницькі комплекси – Донецька, Запорізька, Дніпропетровська, Луганська, Херсонська області, АР Крим. У господарствах населення поголів'я корів дещо зменшилося, водночас виробництво молока збільшилося на 62,8 %. Однак це не компенсувало загального скорочення поголів'я і зменшення виробництва молока в Україні з 24,5 до 11,5 млн. т [1, 2].

Втратили позиції спеціалізовані райони з виробництва молока в регіонах Поділля, Полісся, Прикарпаття, а також навколо великих міст і промислових центрів. Значно сповільнівся розвиток м'ясного скотарства в цих регіонах, зокрема в Івано-Франківській області та на Поділлі. Скоротилося виробництво яєць та м'яса птиці у районах розвинутого зернового господарства на південні та південному сході України, а також у приміських зонах, за винятком Київської області [3].

Структурні зміни в сільському господарстві України в умовах реформ свідчать, що вони не завжди мають позитивний вплив на розвиток галузі, підвищення економічної ефективності виробництва. Вони часто супроводжуються зниженням родючості земель, скороченням зайнятості населення, погіршенням соціально-економічного розвитку сільської місцевості. Подальший розвиток сільського господарства, підвищення його конкурентоспроможності має бути спрямований на забезпечення умов для розвитку ефективного підприємництва, нарощування обсягів інвестицій в аграрний сектор, створення сприятливих умов для розвитку сільської місцевості з метою покращення демографічної ситуації і збільшення припливу трудових ресурсів у цю галузь.

Список літератури

1. Статистичний щорічник України за 2009 рік. – К.: Інформаційно-аналітичне агентство. – 2010. – 560 с.
2. Сільське господарство України за 2009 рік. Статистичний збірник. – К.: Державний комітет статистики. – 2010. – 375 с.
3. Територіальна структура господарства і розселення населення в Україні /[За ред. В.П.Нагірної] . – К.:Акад. праці і соц. відносин Федер. профспілок України. – 2010. – 280 с.

Козаченко Т.И. Структурные изменения в сельском хозяйстве Украины в условиях реформ / Т.И. Козаченко, В.П. Нагирна // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: География. – 2011. – Т. 24 (63). – №2, ч. 2 – С. 14-20.

Рассмотрены структурные изменения в сельском хозяйстве Украины в условиях реформ. Изложены организационно-правовые формы хозяйствования, выявлены особенности использования земельных ресурсов. Дано анализ структурной трансформации основных отраслей сельского хозяйства.

Ключевые слова: структурные изменения, сельское хозяйство, рыночные преобразования, земельные отношения.

Kozachenko T. The structural changes in agriculture of Ukraine under conditions of reforms / T. Kozachenko, V. Nahirna // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 14-20.

The structural changes in agriculture of Ukraine under conditions of reforms are considered. Organizational and legal forms of management are described, features of land resources using are found. The structural transformation of the main branches of agriculture are analyzed.

Keywords: structural changes, agriculture, market-style reforms, land relations.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 21-25.

УДК: 910

ГЕОМИР: КОММУНИКАЦИЯ И ИНФОРМАЦИЯ

Ковалёв А.П.

Харківський національний університет ім.. В.Н. Каразіна, Харків, Україна
E-mail: a_kovalyov_p@mail.ru

Коммуникативно-информационный аспект организации Геомира рассматривается как ведущий. Показано, что структура Геомира отражается в организации дневной поверхности, которую мы воспринимаем как ландшафт и рельеф.

Ключевые слова: геомир, геохолон, пространство, время, ландшафт, рельеф.

ВВЕДЕНИЕ

В любой научной дисциплине одновременно присутствует стремление следовать традициям, и реакция на поток инноваций, которые непрерывно атакуют кажущуюся незыблемой систему представлений. География не является исключением. А поскольку колossalная сложность её объекта исследования – Геомира – не имеет аналогов, то противоречие между традиционным и приходящим видением здесь проявляется особенно остро. Одним из наиболее интересных и сложных аспектов, связанных с описанием Геомира, является вопрос: имеют ли отношение феномены коммуникации и информации к географии, т. е. в какой степени они присутствуют в Геомире и какую функцию выполняют. Попробуем разобрать эти вопросы.

ИЗЛОЖЕНИЕ ОСНОВНОГО МАТЕРИАЛА

Коммуникация и информация. Важнейшей составляющей организации режимов геосистемы разных всех уровней является коммуникация и производство информации [1]. Коммуникацию («*communis*» - связывать, общаться) обычно относят к общению между людьми, но в действительности она вездесуща. Это - сторона взаимодействия, связанная с передачей сигналов, сообщений, данных, которые затем интерпретируются как некий смысл, обусловливая изменение действия, состояния, понимания чего-либо. Коммуникация всегда сопровождается действием. Поэтому о ней говорят как о феномене настолько важном, что всё, происходящее в мире, следует рассматривать с позиции: является это коммуникацией или нет. Каждое действие на некоторый индивидуализированный объект пропускается через механизм интерпретации сигналов и адаптации к ним, выработки решения. Благодаря коммуникации индивидуализированные объекты наблюдают за внешней средой и за собой. Что-то должно соединять всё в природе, и это то, что лежит в основе её организации – **феномен коммуникации**, требующий, в свою очередь, наличия языка. Его природа нематериальна.

Термин «информация» происходит от предлога «*in*» - «в», и слова «*forme*» - образ, очертание, лицо, вид, рисунок, фигура. Это то, что упорядочивает, оформляет. Окружающая среда не содержит в себе никакой информации. Там нет

фактов, как мы привыкли их понимать, есть бесконечное множество потенциальных фактов, из которых система выбирает, выделяет некоторые, становящиеся фактами для-ней, одновременно интерпретируя их, а результат зависит от её физического состояния и Умвельта (Umwelt), как его ввёл Я. Фон Икскюль. Итак, всё зависит от способности воспринимающей системы различать и связывать различные и отобранные факты в семантически согласованные и осознанные образы. Поэтому сложность «информационных» сред определяется, наряду с разнообразием среды, именно индивидами-наблюдателями, что обусловлено сложностью их внутреннего семантического пространства. Вот почему всё индивидуализированное, способное воспринимать (субъект в общем смысле) пребывает в собственном мире, формируя свою среду, свой внутренний мир, – нечто, похожее на монаду Лейбница. Вот почему нет никакой возможности выявить этот *другой мир* – мы можем воспринимать его только по тем сигналам, которые он распространяет о себе. Мир в целом – это множество миров-монад, которые находятся друг с другом в коммуникативных отношениях. Выходит, что коммуникация связывает Мир в единое целое. Такими активными индивидуализированными «мирами-монадами» являются и **геохолоны** – целостные составляющие Геомира, способные воспринимать окружающую среду и перестраиваться в соответствии с её изменениями (перестраиваются не только сами геохолоны, но вся их организация). Каждый такой геохолон формирует внутри себя образ среды («ментальную» карту, если исходить из наличия у них когнитивности), а все другие обнаруживают это на основании его поведения, которое опять-таки воспринимается ими только на основе их способности различать и сопоставлять со структурой собственного «семантическим» пространства. Быть геохолоном означает демонстрировать сложное, неоднозначное поведение как реакцию на окружение. Это касается флювиальной системы в целом, речной долины как активной составляющей речного бассейна, биогеоценоза и его относительно самостоятельных частей, региона как негосударственного образования и т. п., поскольку всё это – потоки и связанные с ними структуры. Вот почему не может существовать единственной реальности – она всегда относительна. Нет на этом уровне и какого-либо выделенного центра – всё непрерывно меняется. Мы имеем дело с сетью геохолонов, которые, как активные образования (акторы), связаны между собой режимом коммуникации. Поскольку же геохолоны не имеют выраженной соподчинённости, а реакция на состояние среды никогда не бывает полностью адекватной, это ведёт к воспроизведению несогласованности и к непрерывному стремлению достичь её: неточность восприятия и задержки реакции делают Мир несогласованным, а, значит, развивающимся (Мир согласованный – это Мир мёртвый, остановившийся).

Но что является единицей информации? Это – различие, которое не локализуется и не может быть измерено, различие как *идея* [2]. Г. Бейтсон, воспользовавшись мыслью К. Юнга о двух мирах как двух уровнях описания – **плероме**, основанной на силах и импульсах, и **креатуре**, основанной на различиях, показал, что плерома связана с естественными науками, а креатура – с миром коммуникации и организаций. Образ ситуации, как отношения состояний реципиента и среды, возникает как раз на основе таких идей-различений и их организаций. Отсюда вытекает важный вывод: информацию нельзя измерить, поскольку это – смысл, который не является универсальным. Согласно Н. Винеру [3], информация сводится именно к обозначению *содержания сигнала*, полученного извне, его значению, а Дж. Николис [4], связывает информацию с неожиданностью, то есть тем, что не могло быть заранее предусмотрено (а, значит, и рассчитано!).

Итак, информация – это не исходный поток сигналов, а тот смысл, качество, которое из него выделяется реципиентом. Как отобранное содержание воспринятого потока сигналов, она лежит в основе образа пространства и времени, которые порождаются нашим сознанием с целью упрощения восприятия ситуации. По Лейбницу, пространство есть *проявление порядка возможных сосуществований*. На самом деле, образ пространства может возникнуть только в том случае, если среда, в которой пребывает реципиент, содержит в себе нарушения симметрии. Поэтому, говоря о *геопространстве*, мы исходим из того, что в некоторой среде мы способны различить некоторую совокупность одновременно сосуществующих *геохолонов*, которые так или иначе упорядочены и *свойства которых есть функции связанных с ними мест*. Но такое представление есть редукция, поскольку обстановку мы разрываем на моментно-статичный порядок сосуществующих вещей и изменение этого порядка, относимого нами к образу времени.

Образ времени также связан с коммуникацией и информацией. И дело вот в чём. Как было показано, восприятие сигнала с дальнейшей его обработкой с целью выработки адекватного акта действия (поведения) ведёт к изменению самой системы-реципиента (понять – значит, измениться!), а, следовательно, и нормы её восприятия, что предполагает постоянную перенормировку аппарата восприятия и переопределение всей системы. Это касается всех составляющих коммуникативной среды, что и делает коммуникативный процесс непрерывным. Те события, которые оказались замечеными, различёнными, воспринимаются как моментальные, они то и составляют суть *последовательного порядка событий*. При этом они должны быть до некоторой степени сродственными, поскольку должна соблюдаться преемственность. Вот почему время, согласно Лейбницу, есть *порядок неопределённых, неустойчивых, но взаимозависимых возможностей*. Время – это нечто вроде интегрального образа изменений, который складывается из сплетения многих отдельных последовательностей состояния нашего сознания: это поток событий, основанный на нашей способности их различать. Здесь нет места для абсолютного времени, оно может носить только индивидуальный характер. Образ времени может быть как «ламинарным», так и «турбулентным» (например, в период социальных революций). В научной же картине Мира время становится параметром, который равномерно изменяется, теряя связь с нашим бытийным образом времени как спонтанной изменчивостью.

Дневная поверхность и ландшафт. Теперь можно говорить о геосистеме как потоке – *сложном многоскоростном гетерогенном континууме*. Поскольку такой континуум не может иметь чёткую постоянную структуру, которая однозначно выделялась бы благодаря заранее известному количеству иерархических уровней и морфологических единиц, как представлялось ещё недавно (я имею в виду фации, уроцища, местности...), его лучше рассматривать как *гетерархическую структуру*. Здесь что-то выглядит более, а что-то – менее выраженным. Со временем ситуация изменяется, как и количество иерархий, которые различаем мы сами. Если мысленно пересечь такой поток плоскостью, на ней можно будет увидеть рисунок, который, в силу нелинейности динамики потока, будет быстро или медленно изменяться. Мы получим нечто, похожее на сечение Пуанкаре. Изменчивость рисунка (как поток событий) будет отражать изменения, происходящие в динамике геосистемы. Такой «секущей плоскостью» выступает дневная поверхность: на ней, как на экране, отображается 4-Д динамика (процессы в 3-Д пространстве плюс время), то есть она выступает в качестве монитора, позволяющего вести наблюдения, что мы и делаем. Организация рисунка, которую способен выявить

наблюдатель на дневной поверхности, есть не что иное, как «проекция» организации геосистемы/геохолона, и именно эту организацию рисунка я связываю с феноменом ландшафта. Таким образом, ландшафт есть *организация рисунка дневной поверхности как отражение организации геосистемы/геохолона*, а не какой-то там геокомплекс фиксированного масштаба. Можно сказать и так: ландшафт – это *организация различий с точки зрения данного наблюдателя*. Такое понимание ландшафта полностью поддерживается этимологией этого термина (например, [5]), что в полной мере представлено в работе [1]. Интересным вопросом является рассмотрение связи таких понятий, как «ландшафт» и «паттерн». До недавнего времени я рассматривал их как синонимы. С. Бэлл [6] пишет о паттерне в ландшафте. Однако в его работе нет чёткого определения ландшафта, и паттерн он рассматривает как всё вокруг нас. Создаётся впечатление, что ландшафтом для него выступает сама дневная поверхность, с чем трудно согласиться. Но я могу согласиться с тем, что следует говорить о паттерне в ландшафте, поскольку паттерн (комбинация, любая последовательность событий, размещение предметов, структура явления, которые можно воспринять, запомнить и распознать среди множества других структур, как результат *меппинга*) – наиболее выраженная, регулярная составляющая рисунков некоторого типа, то, что можно ещё назвать *минимальным ландшафтом*. Сам же, так сказать, полный рисунок, содержит много нюансов, которые не запоминаются. Тогда это инвариант, неизменная составляющая, позволяющая группировать рисунки поверхности, давая им имена – равнинный/горный, лесной/степной, сельский/городской ландшафт и т. п. Я также использую метафору лица поверхности: ландшафт есть лицо *местности*. Исходя из контекста местность – это не часть ландшафта (таковыми также не являются урочище и фация), а ландшафтообразующий фрагмент дневной поверхности [1]. Местности, как и связанные с ними ландшафты, охватывают значительный диапазон масштабов, т. е. нет ландшафтного масштаба как такового – местность отличается реципиентом на основе полноты тех составляющих, отношения между которыми позволяют сформировать более-менее выразительный, насыщенный рисунок, представляющий организацию процессов, создавших его. Как таковых, местностей в природе нет – это только результат нашей индивидуальной системы различия. Поэтому «местность» находится в сложном отношении с «территорией». Примером сложности различия могут служить бистабильные рисунки, когда одно и то же изображение, в зависимости от выбора, может оказаться наделённым разными смыслами. Можно опять воспользоваться метафорой: геосистема/геохолон, подобно ткацкому станку, производит «ткань» дневной поверхности, рисунок которой меняется от места к месту, быстро или постепенно во времени. Этот рисунок потенциально содержит бесконечное количество «лиц», одни из которых выражены лучше, другие – хуже, причём они могут охватывать разные по площади фрагменты поверхности. Именно это привело меня к мысли о необходимости ввести понятие об *онтоландшафте* – той организации, которая действительно имеет место, но которую каждый из нас воспринимает по-своему. При таком рассмотрении ландшафт становится проявлением пространства дневной поверхности и несёт в себе коммуникативную функцию. Сказанное отрицает корректность так называемых «ландшафтных карт» – их быть не может, есть физиографические карты дневной поверхности, поскольку ландшафт не раскладывается на части без потери сущности и, как организация рисунка, не может быть положен на карту. Но физиографическая карта, как и аэро-

или космический снимок, являются источником выявления такой организации. Выходит, что ландшафт как паттерн имеет именно информационную природу.

Следует обсудить и термин «рельеф», близкий к термину «ландшафт», который также характеризуется коммуникативно-информационной сущностью. Проблема здесь того же плана. Рельеф нельзя путать с физической дневной поверхностью. Если эта поверхность содержит неровности, то, взятые сами по себе, они не составляют рельеф, не являются его формами (как принято считать) – **рельеф не раскладывается на формы без потери сущности** - следует говорить о формах поверхности. Эти неровности есть отклонения от некоторой фоновой поверхности, что позволяет говорить о топографии поверхности как распределении высотных (глубинных) отметок. Рельеф – это организация поля высот (глубин) или отклонений от фоновой поверхности. Как и в случае ландшафта, можно говорить об **онторельефе** - некой внутренне присущей полю высот (глубин) организации. Информационная природа рельефа при таком рассмотрении также очевидна.

ВЫВОДЫ

Геомир есть, прежде всего, информационно-коммуникативный режим, который проявляется на материальном уровне как динамическая структура. Её можно представить как множество геохолонов, образующих единую сеть. Именно эта сеть реализует режим внутренней и внешней адаптации на основе различий, который отображается в структуре дневной поверхности – ландшафте и рельефе.

Список литературы

1. Ковалёв А.П. Ландшафт сам по себе и для человека / А.П. Ковалёв. – Харьков: «Бурун Книга», 2009. – 928 с.
2. Бейтсон Г. Экология разума. Избранные статьи по антропологии, психиатрии и эпистемологии ; [Грегори Бейтсон; пер. с англ. Д. Я. Федотова, М. П. Папуша]. - М. : Смысл, 2000. - 476 с.
3. Винер Н. Человек управляющий ; [Н. Винер; пер. с англ.]. – С. - Петербург, 2001. – 286 с.
4. Николис Дж. Динамика иерархических систем. Эволюционное представление ; [Дж. Николис; пер. с англ. Предисл. Б. Б. Кадомцева]. – М.: Мир, 1989. – 488 с.
5. Landscape. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://en.wikipedia.org/wiki/Landscape> - last modified on 11 March 2011 at 13:26
6. Bell S. Landscape: Pattern, Perception and Process / Simon Bell. – London: E & FN Spon 11 New Fetter Lane, 1999. – 348 с.

Ковальов О.П. Геосвіт: комунікація та інформація / О.П. Ковальов // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Географія. – 2011. – Т.24 (63). – № 2, ч. 2 – С. 21-25.

Комуникативно-інформаційний аспект організації Геосвіту розглядається як ведучий. Показано, що структура Геосвіту відображається в організації денної поверхні, яку ми сприймаємо як ландшафт і рельєф.

Ключові слова: геосвіт, геохолон, простір, час, ландшафт, рельєф.

Kovalyov O.P. Geoworld: The Communication and information / O.P. Kovalyov // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 21-25.

The communication-information aspect of Geoworld organization as a chief is regarded. It is show that the Geoworld structure in the present day-surface is display that as landscape and relief we perceive.

Keywords: geoworld, geoholon, space, time, landscape, relief.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 26-33.

УДК 502.36:352/354

**КОНСТРУКТИВНО-ГЕОГРАФИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРОГРАММ
ТЕРРИТОРИАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ
НА УРОВНЕ АДМИНИСТРАТИВНОГО РАЙОНА**

Карпенко С.А.¹, Стефанович А.Н.²

¹ Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского, Украина, Симферополь

² Одесский региональный институт государственного управления, Украина, Одесса

E-mail: s_karpenko@rambler.ru , asteff@ukr.net

Анализируется система конструктивно-географического обеспечения программ территориального развития на уровне административного района (на примере создания курортно-рекреационной зоны со специальным режимом функционирования - Курорта местного значения в Сакском районе Крыма).

Ключевые слова: Конструктивно-географическое обеспечение, программа территориального развития, курорт местного значения, рекреационная емкость, схема рекреационного зонирования.

На уровне административного района программный подход занимает важное место в системе планировочных инструментов развития территории. Именно на этом уровне отраслевые программы «овеществляют» в себе конкретные мероприятия по развитию различных видов хозяйственной деятельности, а программы территориального развития района обеспечивают формирование оптимальной территориальной организации административной единицы как объекта управления.

В Европейском союзе пространственное региональное планирование вышло на уровень государственной политики - приняты «Европейская хартия регионального/пространственного планирования» [1], а также «Основополагающие принципы устойчивого пространственного развития Европейского континента» [2].

Для локального уровня территориальной организации в развитых странах используется методология ландшафтного планирования [3], в котором формой представления результатов является «Ландшафтный план» - совокупность из 10-20 специальных карт и пояснительных текстов, предназначенных для согласованного решения задач охраны природы и землепользования конкретными субъектами хозяйственной деятельности и органами управления на низшем административно-территориальном уровне.

Анализ показывает, что программы территориального планирования и развития административных районов Украины в настоящее время немногочисленны, характеризуются слабой методической проработкой и невысоким уровнем научной обоснованности. Методическая база и процедуры составления стратегических программ территориального развития в Украине законодательно не утверждены, а существующие подходы к разработке архитектурно-планировочных документов (Генеральных планов населенных пунктов, Схем планировки территории) направлены на градостроительное освоение проектируемой территории, не всегда учитывают особенности перспективного развития отдельных видов хозяйственной

деятельности и элементов хозяйственного комплекса (особенно за пределами селитебных систем).

Программы территориального развития не могут и не должны заменять проектные градостроительные документы, скорее, они должны быть для них исходным материалом при разработке интегральных планировочных предложений по развитию территории.

Целью настоящей статьи является анализ особенностей конструктивно-географического обеспечения программ территориального развития на уровне административного района, что предполагало (в соответствии с определением понятия «географическое обеспечение систем управления территориальным развитием», предложенным нами в [4]):

1. сбор и анализ информации о проектируемой территории, видах хозяйственного ее использования, а также об имеющихся планировочных ограничениях развития;

2. комплексное оценивание (геоэкологическое, геоэкономическое, социально-культурное и прочее) всех видов потенциалов и ограничений территориального развития, необходимое для достижения поставленных целей;

3. разработку системы тематических карт, набора схем функционального зонирования территории по заданным признакам и критериям оценки потенциала территориального развития.

Модельным административным регионом являлся Сакский район АР Крым, в котором было проведено три инновационных проекта по внедрению новых инструментов и методов управления в деятельность органов власти. Основные результаты проектов, изложенные нами в [5,6] позволили разработать стратегию социально-экономического развития Сакского района, с обоснованием направлений развития элементов хозяйственного комплекса территории (в том числе и в пространственном аспекте);

Развитие в районе основных видов хозяйственной деятельности – агропромышленного и горнодобывающего производства, рекреации, имеет ярко выраженную пространственную локализацию, что позволяет выделить три основные функциональные зоны территориального развития (с разработкой соответствующих программ).

Собственно, сам алгоритм создания и применения конструктивно-географического обеспечения программно-территориального подхода показан на примере разработки программы развития рекреации в Сакском районе (на основе придания прибрежным территориям статуса Курорта местного значения).

Цель проекта по планированию территориального развития в функциональной рекреационной зоне Сакского района – создание научно-методической и нормативно-правовой базы, позволяющей выполнить предпроектные исследования и присвоить статус курорта местного значения (КМЗ) приморским территориям исследуемого региона.

Основные направления конструктивно-географического обеспечения территориального развития рекреации в Сакском районе АР Крым можно охарактеризовать следующим образом:

4. проведено комплексное изучение территории, включая полевое рекогносцировочное ее обследование (с координированием объектов с помощью GPS-приемника) и сбор атрибутивных данных об объектах управления;

5. создан геоинформационный банк данных, включая информационные слои современного использования территории и правового статуса земель, рекреационного потенциала, рекреационного зонирования территории, природных лечебных ресурсов;

6. изучены единовременная рекреационная емкость береговой зоны и пространственно-временные аспекты изменения рекреационной нагрузки на приморские территории в пределах курортного сезона;

7. обоснованы границы курорта местного значения и разработана иерархическая схема функционального зонирования проектируемой территории.

Кратко охарактеризуем важнейшие из полученных результатов.

Иерархическая схема рекреационного районирования территории Сакского района включает зону повсеместного рекреационного освоения (с подзонами пляжно-оздоровительной и лечебно-реабилитационной деятельности), а также зоны очагового рекреационного освоения (объекты познавательного туризма и экскурсионного показа за пределами приморской части территории).

Далее, зона повсеместного рекреационного освоения (рисунок 1) подразделяется на курортные центры первого и второго порядков, рекреационные зоны третьего порядка, 23 элементарных рекреационных участка, сходных по характеру использования, плотности отдыхающих (тяготеющих к определенным местам размещения) и по факторам формирования их потоков.

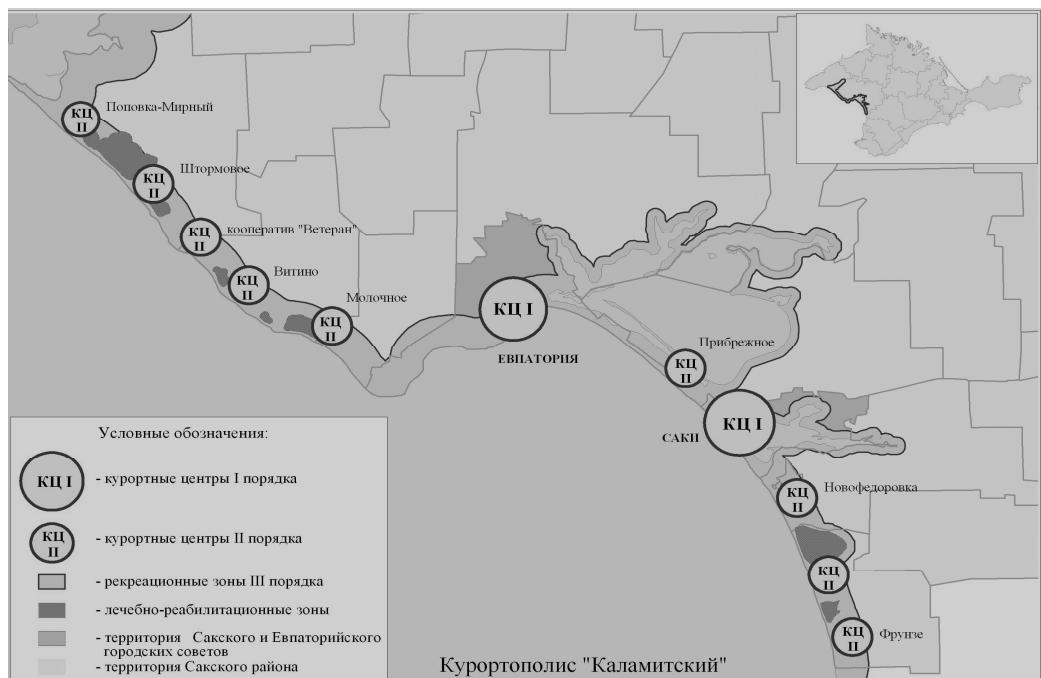

Рис. 1. Рекреационное районирование прибрежной зоны Западного Крыма

Для изучения современной ситуации в береговой зоне Сакского района и оценки реальной рекреационной нагрузки на пляжную зону за период с 20 мая по 16 октября 2010 года было проведено 11 полевых рекогносцировочных выездов. Выезды сопровождались фотофиксацией ситуации в береговой зоне моря (с учетом количества и пространственной концентрации рекреантов, характера отдыха – кратко-, долговременный, с автомобилями, палатками и др.). Систематические наблюдения заполняемости пляжей в Сакском районе, проведенные в 2010 году, показали, что в пик курортного сезона на морском побережье единовременно находилось от 20 000 до 23 000 человек.

При этом наблюдалась значительная изменчивость как в пределах курортного сезона, так и в пределах 23 выделенных частей побережья (*элементарных рекреационных участков*). По степени пешеходной доступности, близости к местам концентрации рекреантов, качества пляжей, а также с учетом их благоустройства, элементарные рекреационные участки были разделены на следующие категории (рисунок 2):

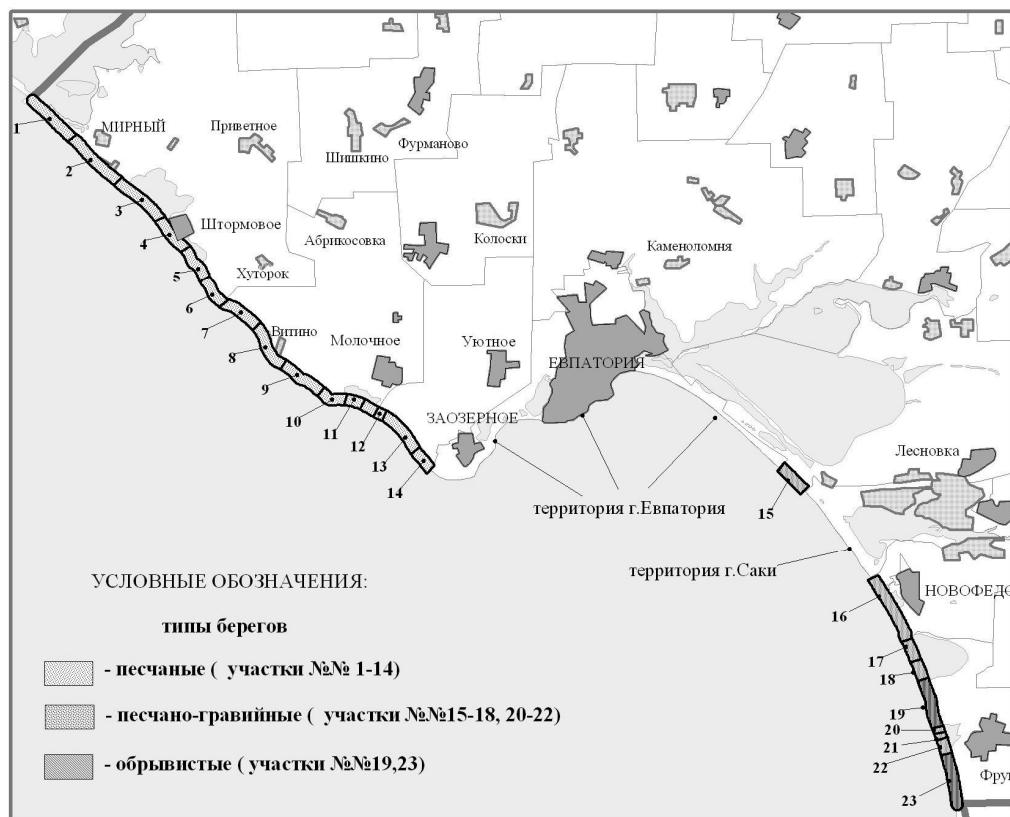

Рис 2. Элементарные рекреационные участки

- *поселковые и сельские пляжи* (участки № 1, 2, 4, 6, 8, 12, 15, 16 - обустроены, находятся в максимальной приближенности к местам массовой концентрации и проживания рекреантов, максимальная концентрация отдыхающих в пик летнего сезона, до 1500 человек/км побережья);

- *близкие окрестности населенных пунктов* (участки № 11, 13, 14, 20, 22 - примыкают территориально к поселковым и сельским пляжам, не благоустроены, повышенная концентрация отдыхающих, до 400 – 500 человек/км побережья, наличие, как правило, автокемпингов, палаточных лагерей);

- *далние окрестности курортных центров второго порядка* (участки № 3, 5, 7, 9, 10, 17, 18, 21 - низкая концентрация отдыхающих, до 100 – 150 чел/км побережья, полное отсутствие благоустройства, возможность автодоступа);

- *удаленные зоны* (участки № 19 и 23 - очень низкая концентрация отдыхающих, до 15 - 20 человек/км побережья в пик сезона, затрудненность пешеходной и автомобильной доступности, обрывистые берега).

Полученные данные позволили показать (рисунок 3) временную изменчивость рекреационных нагрузок на пляжную зону моря (в среднем по всем элементарным рекреационным участкам побережья в пределах Сакского района, без учета неравномерности распределения отдыхающих внутри них).

Для оценки объективности результатов проведенных рекогносцировочных наблюдений рекреационной нагрузки была собрана информация о единовременном количестве мест, предлагаемых для размещения отдыхающих на всем побережье Сакского района. Была использована информация Сакской райгосадминистрации о наличии частных пансионатов (как официально зарегистрированных, так и не зарегистрированных), о сдаче частного жилья и количестве мест в дачных и садовых кооперативах, предоставляющих услуги по размещению отдыхающих.

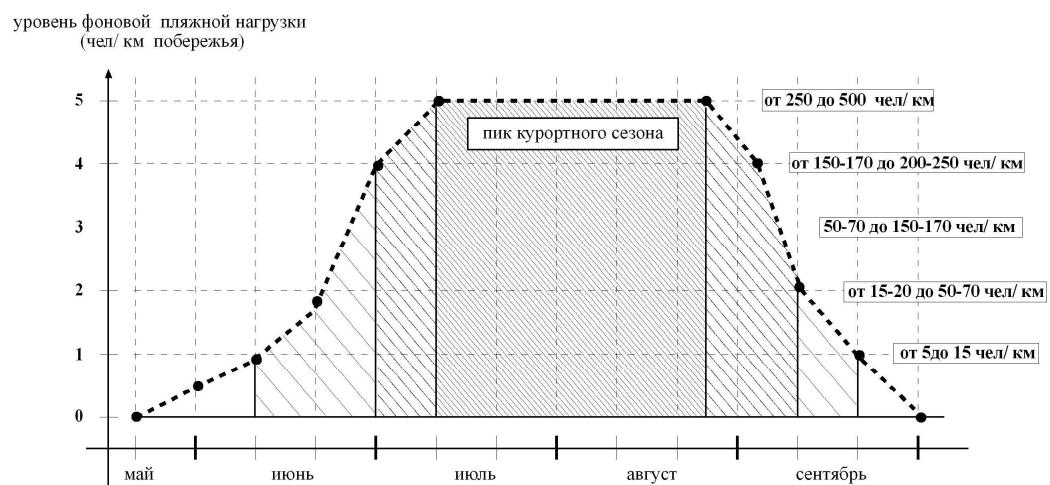

Рис. 3. Временная изменчивость рекреационной нагрузки на пляжную зону Сакского района

Экспертная оценка показала, что общее количество мест, предлагаемых для размещения отдыхающих – около 20 000, что, в принципе, соответствует количеству рекреантов, выявленных на пляжах Сакского в результате рекогносцировочных наблюдений в пределах курортного сезона 2010 года. При этом в экспертной оценке были учтены предложения по сдаче в наем рекреационного жилья, не выходящего к морскому побережью поселка Мирный (использующего пляжи Штормовского сельского совета).

Полученные данные позволяют оценить реальное количество отдыхающих, оздоровливающихся в рамках курортного сезона на пляжах Сакского района. Считаем, что среднее пребывание на отдыхе составляет для одного человека в среднем 10 дней, присутствие 100% рекреантов принимаем в течение 50 дней пика курортного сезона (июль, две декады августа), 50% рекреантов в течение 20 дней (последняя декада июня и августа), а также 20% нагрузку пляжей в пределах 20 дней в июне и 10 дней в сентябре. Количество отдыхающих, приезжающих в Сакский район в мае и второй половине сентября, в расчет не берем.

Общее количество отдыхающих, посетивших пляжи Сакского района в пределах курортного сезона, может составлять около 130 000 человек. Принимая понижающий коэффициент, связанный с разной мощностью курортных сезонов и колебаниями загрузки объектов размещения рекреантов в начале и конце курортного сезона, получаем ориентировочную цифру в 90 000 отдыхающих.
Полученная в результате экспертной оценки величина в три раза превышает официальные оценки количества отдыхающих в Сакском районе в период курортного сезона.

Общая единовременная рекреационная емкость пляжей Сакского района может быть оценена исходя из длины береговой линии и приспособленности берегов для купания. По формальному признаку, с учетом требований существующих нормативов (0,2 погонного метра береговой линии на человека или 5 метров кв. пляжа на человека) эта цифра может составлять около 206 000 человек. С учетом реально существующих ограничений использования береговой линии (наличие застроенных территорий, закрытых спецтерриторий и т.д.) в «Схеме планировки территории АР Крым» предельная единовременная рекреационная емкость пляжной зоны Сакского побережья была оценена в 127 000 человек.

С учетом изложенного выше, современное использование пляжных ресурсов Сакского района можно оценить в пределах 20% - 30% от существующего потенциала.

Детальное изучение и картирование рекреационного потенциала исследуемой территории, дополненное оценкой ограничений перспективного развития (прежде всего планировочного характера) позволило обосновать схему функционального зонирования проектируемого курорта местного значения (рисунок 4). Для каждой функциональной зоны был определен преобладающий характер и режим использования территории. Совокупность выделенных функциональных зон позволяет организовать процесс функционирования курорта местного значения в соответствии с требованиями действующих нормативов градостроительного освоения территории (зоны развития рекреационной деятельности дополняются соответствующими хозяйственными зонами, общественными центрами, зонами благоустройства и т.д.).

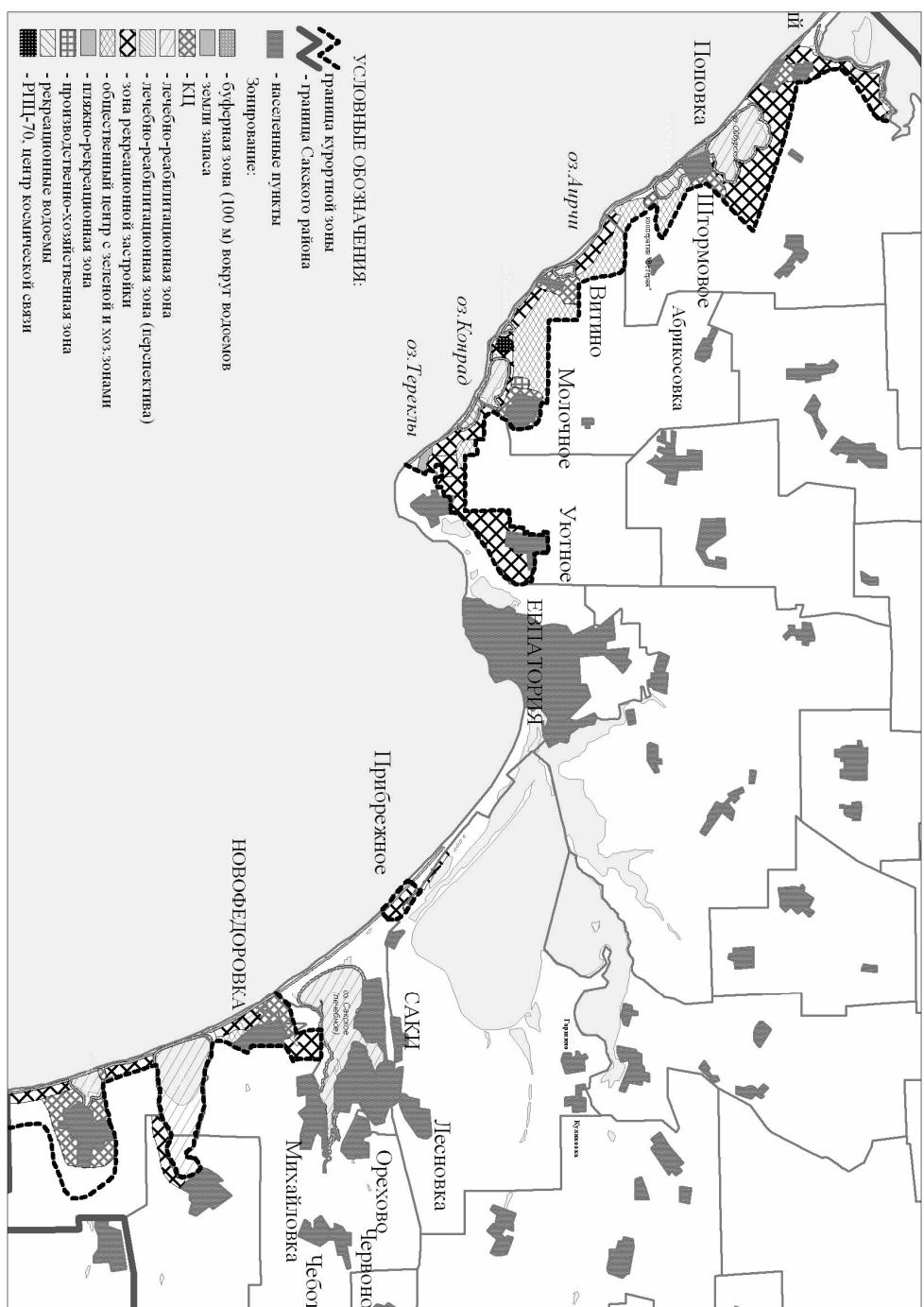

Рис. 4. Схема функционального зонирования территории проектируемого курорта местного значения в Сакском районе Автономной Республики Крым

Таким образом, в статье сформулирован конкретный алгоритм конструктивно-географического обеспечения программы территориального развития рекреации на уровне административного района, основными элементами которого являются:

8. сбор и пространственно-временной анализ информации о проектируемой территории, видах хозяйственного ее использования;

9. система комплексного оценивания всех видов потенциалов и ограничений территориального развития, необходимых для достижения поставленных целей;

10. разработка схем функционального зонирования территории по заданным признакам и критериям оценки потенциала территориального развития.

Список литературы

1. Европейская хартия регионального пространственного развития (Торремолинская хартия, 6 сессии Европейской конференции министров регионального планирования / Перевод Комиссии по пространственному развитию Приволжского Федерального Округа [Электронный ресурс]: 2005 – Режим доступа: <http://www.prometa.ru/kpr/frames/d&g/ECRPP.htm>;
2. «Основополагающие (руководящие) принципы устойчивого пространственного развития европейского континента». [Электронный ресурс]: 2005 – Режим доступа: <http://nature.coe.int/english/main/planning/guidingp.pdf>;
3. Ландшафтное планирование: принципы, методы, европейский и российский опыт. / Редакторы-составители Антипов А.Н., Дроздов А.В. – Иркутск: Издательство ИГ СО РАН. – 2002. – 141 с.
4. Информационно-географическое обеспечение планирования стратегического развития Крыма / Под редакцией Багрова Н.В., Бокова В.А., Карпенко С.А. – Симферополь: ДиАйПи, 2006. – 188 с;
5. Повышение эффективности использования ресурсов территориальной громады Сакского района АР Крым на основе разработки и реализации инновационно-инвестиционных проектов. / Под редакцией Стефановича А.Н., Карпенко С.А. – Саки. 2009. – 144 с.;
6. Карпенко С.А. Информационно-методическое обеспечение разработки стратегии социально-экономического развития административного района / Карпенко С.А., Стефанович А.Н. // «Національна екологічна політика в контексті європейської інтеграції України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2010. С. 289- 293.

Карпенко С. О. Конструктивно-географічне забезпечення програм територіального розвитку на рівні адміністративного району / Карпенко С. О., Стефанович А.М. // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Географія. – 2011. – Т.24 (63). – № 2, ч. 2 – С. 26-33.

Аналізується система конструктивно-географічного забезпечення програм територіального розвитку на рівні адміністративного району (на прикладі створення курортно-рекреаційної зони зі спеціальним режимом функціонування - Курорту місцевого значення в Сакському районі Криму).

Ключові слова: Программы риторіального розвитку, курорт місцевого значення, рекреаційна ємкість, схема рекреаційного зонування.

Karpenko S.O. Constructive geographical support to the programs of territorial development at the level of administrative regions / Karpenko S.O., Stefanovitch A.M. // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 26-33.

The paper presents analysis of constructive geographical support to the programs of territorial development at the level of administrative regions: case study of creating a resort and recreation zone with special mode of operation "Resort of local importance in Saksky district of Crimea"

Key words: program of territorial development, resort of local importance, recreational capacity, recreational zoning scheme.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 34-43.

УДК 502.2/519.8(075.8)

SWAT – МОДЕЛИРОВАНИЕ: ВОЗМОЖНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ В КРЫМУ

Лычак А.И., Бобра Т.В., Яшенков В.О.

Таврический национальный университет им. В.И.Вернадского, Симферополь, Украина

В статье рассматривается краткая история разработки симулятора возможных состояний бассейновой системы - SWAT. Проанализированы некоторые возможности в области прогнозного моделирования данной моделью, приводятся примеры реализации модели в Крымском регионе.

Ключевые слова: моделирование, прогнозирование, SWAT, гидрологические модели, ГИС, оценка

Задача прогнозного моделирования геоэкологических ситуаций требует разработки и внедрения новых интегрированных систем динамического моделирования. Наиболее разработанной и апробированной в настоящее время системой комплексного прогнозного моделирования является симулятор возможных состояний бассейновой системы – SWAT(**S**oil and **W**ater **A**sessment **T**ool).

История развития SWAT детально описана в технической документации к данной модели, а так же во множестве публикаций посвященных проблемам имитационного моделирования состояния водных ресурсов [1].

SWAT – имитационная почвенно-гидрологическая оценочная масштабируемая модель бассейна (группы суббассейнов) реки. Она была разработана для определения и оценки влияния хозяйственной деятельности человека на большие и сложные бассейновые структуры, на состояние водных ресурсов. Данная модель разрабатывалась на протяжении более чем тридцати лет Службой сельскохозяйственных исследований (ARS - *Agricultural Research Service*) Департамента сельского хозяйства США (USDA).

В настоящее время SWAT-модель получила признание во всем мире как наиболее эффективный и научно-обоснованный инструмент описания, прогноза и оценки состояния почвенной и гидрологической составляющей в состоянии современных ландшафтных бассейновых систем. Этот факт нашел свое отражение в десятках публикаций в наиболее рейтинговых научных изданиях, сотнях конференций, более 300 статей в американских и европейских журналах. Исторически SWAT базируется на более ранних моделях, разработанных USDA-ARS (Служба сельскохозяйственных исследований Департамента сельского хозяйства США). Таких моделей было несколько:

1) CREAMS - модель оценки влияния сельскохозяйственного производства на геохимию почв, сток, эрозию, подземные воды и другие компоненты сельскохозяйственных ландшафтов (CREAMS - Chemicals, Runoff, and Erosion from Agricultural Management Systems) [2, 3];

2) GLEAMS – модель, описывающая влияние сельскохозяйственного производства на подземные воды (GLEAMS - the Groundwater Loading Effects on Agricultural Management Systems) [4, 5];

3) EPIC – модель Environmental Impact Policy Climate [6], характеризующая влияние климата на состояние окружающей среды (сокращение EPIC произошло от первоначального названия этой модели Erosion Productivity Impact Calculator (Williams, 1990)).

Модель SWAT является прямым потомком модели SWRRB - симулятора состояния водных ресурсов в районах сельскохозяйственного использования (SWRRB - Simulator for Water Resources in Rural Basins) [7].

Разработка симулятора состояния водных ресурсов началась еще в 80-х годах прошлого века, с модификации модели CREAMS, и, в частности, одного из его сегментов - симулятора осадков и ежедневного стока. Значительной трансформации подверглись подмодели и сегменты модели GLEAMS, рассчитывающие и симулирующие поверхностный сток. При этом площадь охвата увеличилась от одного до десятка и более бассейнов. Был разработан модуль расчет суммарного стока на выходе бассейна. Другие улучшения коснулись модулей расчета скоростей стока, расчета его пиковых значений, усовершенствованы модули расчета подземного стока, динамики уровня воды в водохранилищах [8]. В модели EPIC были трансформированы расчетные модули роста сельскохозяйственных культур, переноса и осаждения взвешенных частиц, генератор погодных условий.

Интеграция в модели SWRRB отдельных модулей из трех исходных моделей позволил создать совершенно новый инструмент динамического и прогнозного моделирования состояния и оценки качества водного компонента в бассейновых ландшафтных комплексах и решения широкого круга экологических проблем, связанных с сельскохозяйственным производством.

В 1995 году с появлением модуля (ROTO) - маршрутизатора водных потоков [8] - модель SWRRB получила дальнейшее развитие. С появлением этого модуля были частично сняты ограничения на размеры площадей и количество модельных бассейнов. Теперь количество бассейнов могло превышать 10, но при этом значительно возросли требования к вычислительной мощности компьютеров, что продолжало накладывать определенные технологические ограничения на использование данной модели. Для преодоления этой технологической трудности модуль (ROTO) был объединен на программном уровне с моделью SWRRB, в результате чего появилась первая SWAT- модель.

SWAT модель включила в себя все самые ценные свойства предыдущих моделей и особенно имитационные и симулирующие алгоритмы модели SWRRB. Это сделало ее исключительно мощным инструментом расчета и прогноза состояний водного компонента в ландшафте. Начиная с 1995 года и до настоящего времени, SWAT- модель постоянно улучшается и пополняется новыми модулями. Информацию и техническую документацию обо всех модификациях модели можно найти на сайте Техасского научного центра Blackland Research and Extension Center (BREC). Собственно компьютерную программу модели можно бесплатно получить на официальном сайте SWAT [9, 10, 11, 12].

ОБЩИЙ ОБЗОР МОДЕЛИ

Что же такое SWAT модель? Прежде всего, это имитационная модель, симулирующая значения выходных параметров в зависимости от заданных на входе переменных, характеризующих различные воздействия на почвенно-гидрологическую систему в рамках модельных бассейнов или суббассейнов.

Это постоянно работающая модель с временным интервалом осреднения равным 24 часам (сутки). Она физически обоснована, эффективна и оптимальна с точки зрения математики и компьютерных технологий, опирается на существующие распространенные типы ГИС-технологий, в частности, полностью совместима с ArcGIS, технологически ориентирована на постоянную работу в длительном режиме моделирования и симуляции ситуаций на длительные прогнозные сроки.

Данная модель может использоваться для решения целого ряда задач: прогнозирования последствий антропогенного воздействия сельскохозяйственного производства на гидрологический и почвенный компоненты ландшафта, на донные отложения, на миграцию пестицидов и продуктов их распада, на урожайность сельскохозяйственных культур, геохимический фон исследуемого региона.

К основным компонентам модели SWAT относятся следующие характеристики: метеорологические и климатические параметры, гидрологические характеристики бассейнов, температурные и другие физические и химические характеристики почвенного покрова, параметры роста растений и урожайности, параметры наличия питательных веществ в почвах, пестицидов, бактерий и болезнетворных микроорганизмов, характеристика землепользования района.

Модель SWAT делит модельную территорию на бассейны (рис.1) и на более мелкие суббассейны (рис.2.), а те в свою очередь на элементарные операционные единицы называемые в данной модели гидрологически реагируемые единицы (HRUs - hydrologic response units) (рис.3).

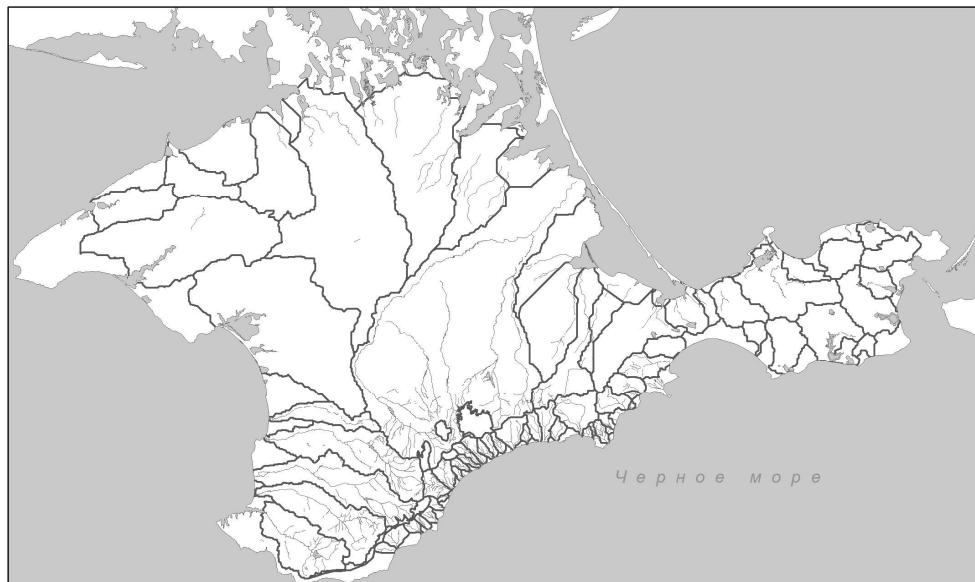

Рис. 1. Бассейновая структура Крыма

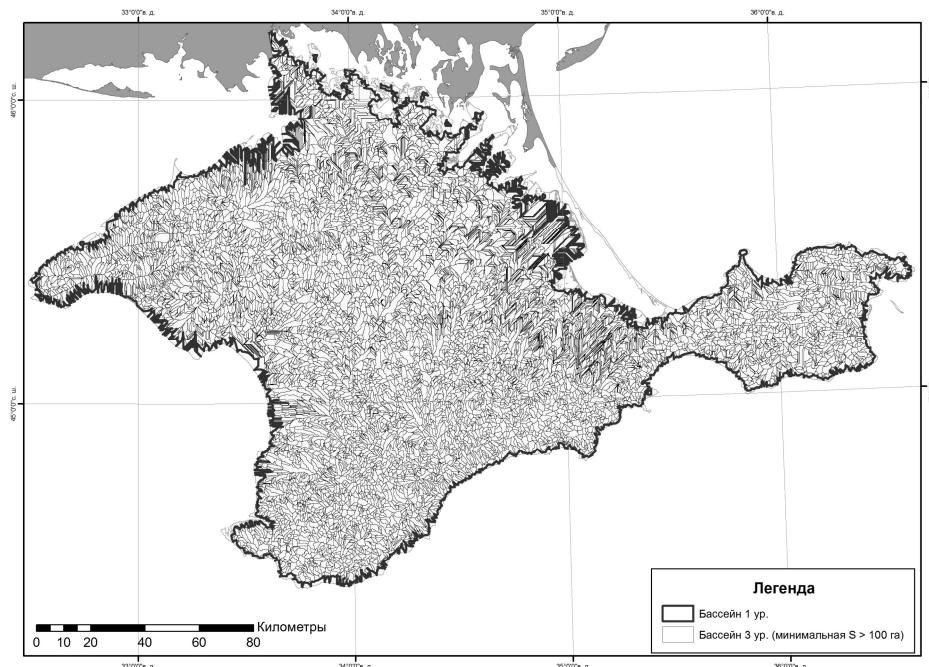

Рис.2. Рассчитанная SWAT карта суббассейнов Крыма

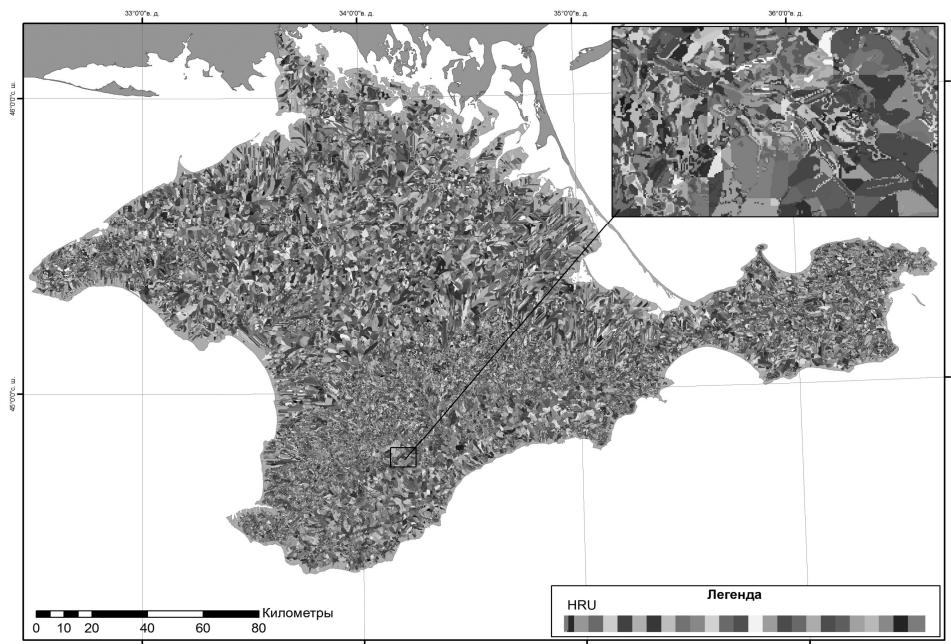

Рис. 3. Рассчитанная SWAT карта элементарных гидрологических единиц (HRUs - hydrologic response units)

Элементарные гидрологические единицы (HRUs) характеризуются внутренней однородностью почвенного покрова, элементов рельефа, типа землепользования или растительного покрова. В первом приближении они соответствуют ландшафтным фациям или простым уроцищам в рамках ландшафтной бассейновой структуры. Интеграция элементарных гидрологических единиц в более крупные системы - суббассейны, в модели SWAT осуществляется довольно механистически, путем определения доминирующего по площади HRUs и присвоения его значения-индекса и характеристик всему суббассейну.

Климатические данные необходимые для запуска модели включают в себя суточные значения осадков, влажности, средняя, максимальна и минимальная температуры, скорости и направления ветра, значения солнечной радиации и др. В Европе и Соединенных Штатах Америки данные в модель заводятся ежедневно, непосредственно с работающих гидрометеорологических станций, постов наблюдений и материалов дистанционного зондирования Земли. В Крыму и Украине данные возможно заводить с некоторым опозданием из получаемых баз данных.

В случаях, когда имеются данные об эвапотранспирации, загрузка данных о влажности воздуха не требуется. Средняя температура воздуха используется в случаях когда симулируется выпадение осадков в виде снега. Максимальные и минимальные температуры используются в расчетах температуры почвенного покрова и вод.

Входные климатические данные могут генерироваться на основании расчета таблицы состоящей из 13 ежемесячных климатических переменных, которые вытекают из долгосрочных измерений параметров погоды.

Специфические варианты ввода климатических данных включают: предварительное выделение высотных уровней (рис.4) для расчета орографических осадков или таяния снега, предварительную корректировку климатических данных на входе для моделирования изменения климата и прогнозирование его последствий, и предварительное прогнозирование будущих погодных условий, которые будут использоваться в качестве входных значений, для прогноза ситуаций.

Общий гидрологический баланс рассчитывается для каждой элементарной гидрологической единицы HRUs. Рассчитываются и моделируются области перехвата осадков и стока талых вод, области инфильтрации на орошаемых территориях, перераспределение воды в почвенных горизонтах, испарение, латеральный поток грунтовых вод в почвенных горизонтах и обратный поток из мелких водоносных горизонтов. Оценивается ареал покрытия снегом, температуры и интенсивность таяния снега. Для гидрологического прогноза используются классические проверенные временем методики расчета принятые в Соединенных Штатах Америки и Европе.

Технологии маршрутизации потоков используются для расчета перераспределения стока, как в плане, так и в разрезе почвенных горизонтов. В SWAT модели имеется опция расчета верховодки, что важно в районах близкого залегания грунтовых вод например в крымском Присивашье.

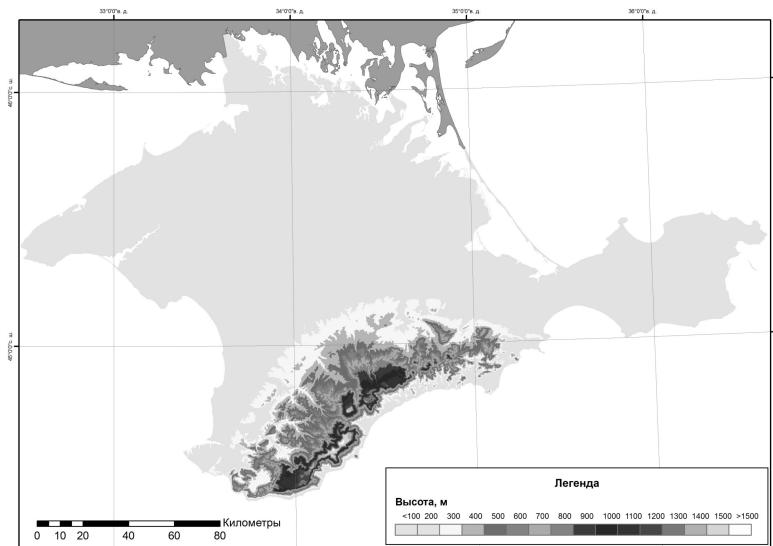

Рис.4. Карта высотных уровней для расчета и моделирования орографических осадков и метелевого переноса снега

Модель позволяет осуществлять расчет урожайности и биопродуктивности сельскохозяйственных и естественных угодий в зависимости от уровней загрязнения окружающей среды. Расчет осуществляется для различных операционных единиц: севообороты, типы угодий, естественные лесонасаждения и так далее. Но во всех этих случаях в основе расчетов лежат гидрологические единицы HRUs.

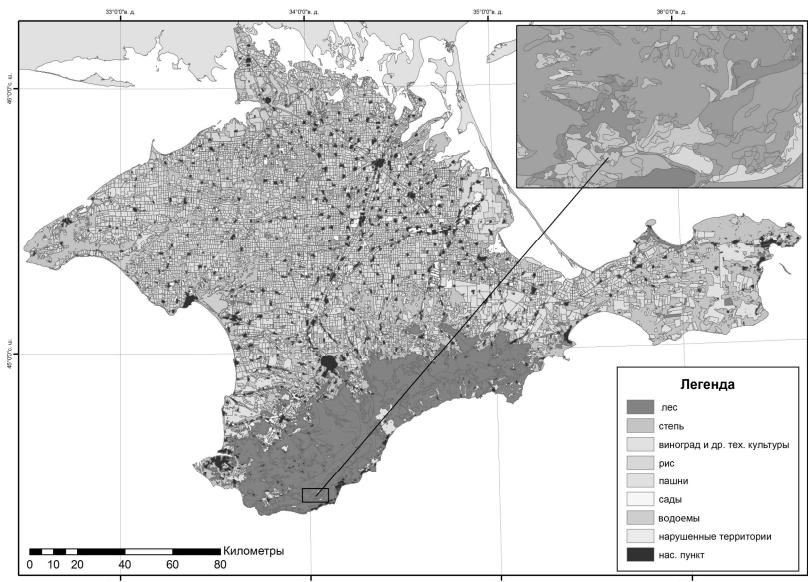

Рис.5. Карта землепользования Крыма. На врезке показаны цветом прогнозируемые фазы вегетации лесов горного Крыма

Заложенные в модели расчетные алгоритмы позволяют моделировать биопродуктивность сельскохозяйственных угодий и лесов на различных фазах их развития от саженцев до зрелого состояния. Посадка, сбор урожая, обработка почвы, внесение питательных веществ в почву и применение пестицидов может быть смоделировано для каждой системы земледелия с конкретной или прогнозируемой даты начала сева. Имеется возможность расчета количества поступления навоза в результате выпаса скота.

Последствия выбранной практики использования и охраны водных и почвенных ресурсов моделируются в SWAT путем учета типа землепользования, агротехнологий, контурности земледелия, лесозащитных насаждений, наличия дренажных систем. Особое место отводится пространственной структуре почвенного покрова. Большинство исходных показателей зависит от типов, видов и разновидностей почвенного покрова (рис.6). Особое внимание уделяется моделированию гидромелиоративных решений и их следствий. В основе всех этих расчетов лежит концепция расчета и оценки жизненного цикла мелиоративных мероприятий.

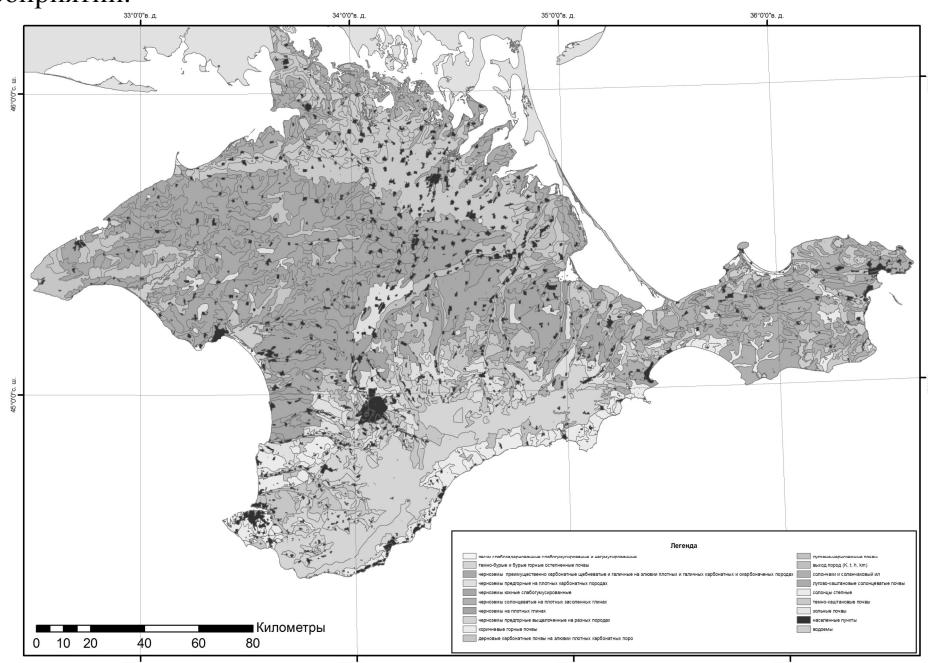

Рис.6. Цифровая модель почвенного покрова Крыма для целей SWAT – моделирования

На уровне отдельных HRUs и в масштабе русла реки SWAT позволяет рассчитать и смоделировать распространение загрязнений, твердый осадок, наличие бактерий и болезнетворных микроорганизмов. Перенос и переотложение пылеватых частиц почвенного покрова рассчитывается с помощью модифицированного уравнения потери почвы (Modified Universal Soil Loss Equation (MUSLE)).

Движение азота и фосфора в HRUs моделируется в зависимости от циклов подпитки, путем учета внесения ряда неорганических и органических удобрений.

Потери азота и фосфора из почвенной системы рассчитывается в модели путем учета их поглощения произрастающими культурами или выносом их поверхностным стоком как в виде растворов или твердых частиц. Рассчитывается также вклад бактерий в круговорот азота и фосфора.

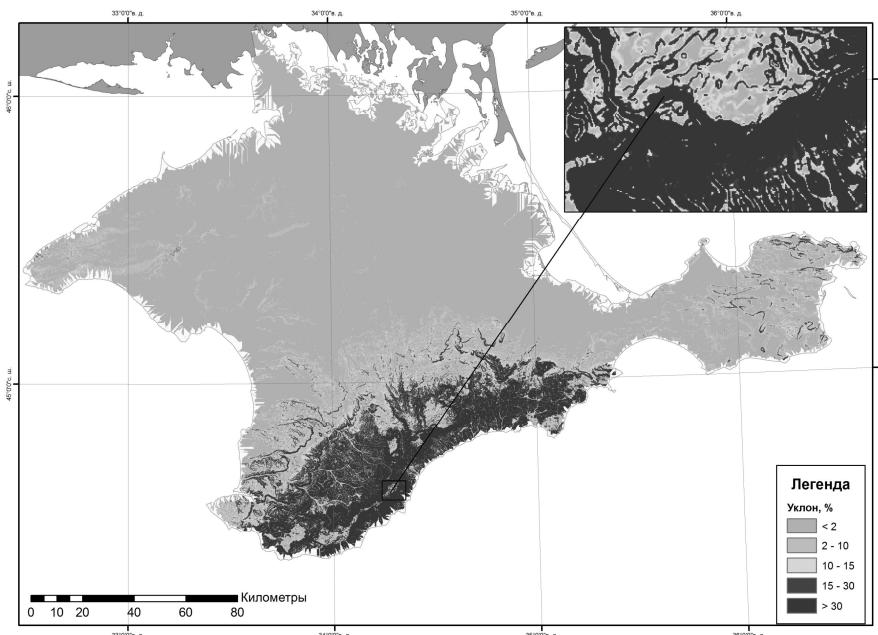

Рис. 7. Расчетная модель крутизны склонов

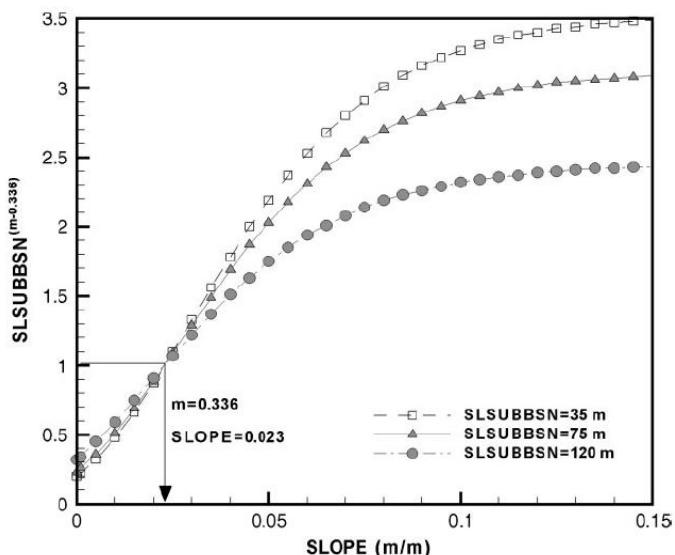

Рис.8. Расчет влияния длины и крутизны склонов на вынос твердых частиц в результате эрозии почв

Таблица 1.

Сегмент таблицы с рассчитанными прогнозными (Р) и реальными (N) значениями группы параметров, характеризующих интенсивность поверхностного стока, выполненных SWAT

Parameter	Stream Flow	Sediment	Total P	Total N	Pesticide
<i>ALPHA_BF</i>	0.03	0.25	0.21	0.21	0.35
<i>BIOMIX</i>	-0.03	0.07	0.09	0.07	0.06
<i>CH_COV</i>	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
<i>CH_K1</i>	-0.01	-0.01	-0.01	0.00	0.00
<i>CH_K2</i>	-0.01	-0.16	-0.12	-0.12	-0.14
<i>CH_N1</i>	0.00	-0.08	-0.12	-0.09	0.00
<i>CH_N2</i>	-0.01	-0.75	-0.14	-0.13	-0.19
<i>CH_SI</i>	0.00	0.10	0.13	0.08	-0.01
<i>CH_S2</i>	0.00	0.20	0.04	0.03	0.04
<i>CMN</i>	0.02	0.03	0.04	0.11	0.00
<i>CN</i>	2.39	4.28	4.16	3.26	6.78
<i>DAY_CORN</i>	0.00	0.00	0.01	0.03	0.45
<i>DAY_SOYB</i>	0.00	0.00	0.01	0.00	0.00
<i>DAY_WWHT</i>	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
<i>DDRAIN</i>	0.15	0.20	0.37	0.32	0.35
<i>ESCO</i>	0.27	0.20	0.22	0.35	0.68
<i>FILTERW</i>	0.00	0.30	0.74	0.60	0.60
<i>GW_DELAY</i>	-0.04	0.00	0.00	-0.08	-0.01
<i>GW_REVAP</i>	-0.07	0.00	0.00	-0.09	0.00

Важнейшим требованием к использованию SWAT-моделей является установление их чувствительности и верификация. Практически во всех случаях, наблюдается расхождение между прогнозируемыми и реальными значениями (рис. 8, табл.1). SWAT обладает мощным и достаточным инструментарием калибровки моделей, повышения их точности и чувствительности.

ВЫВОД

Развитие и внедрение SWAT-моделей в Крыму и Украине, позволит более эффективно использовать имеющиеся данные и технологический инструментарий для более эффективного построения прогнозных моделей и оценок результатов взаимодействия общества и природы. Развитие этого инструментария осуществляется на основе ГИС-технологий, материалов дистанционного зондирования, GPS-технологий, интернет технологий и технологий экологического мониторинга. Требования к базам исходных данных и формат данных генерируемых и симулируемых моделью соответствует международным стандартам и директиве ЕС INSPIRE. Это с одной стороны, облегчает доступ к международным базам данных, материалам ДЗЗ, технологиям расчета и моделирования, но с другой стороны требует перестройки уже существующей в Украине системы сбора экологической информации.

Список литературы

1. Gassman P. W. The Soil and Water Assessment Tool: Historical Development, Application, and Future Research Direction. SWAT. American Society of Agricultural and Biological Engineers / Gassman P. W., M. R. Reyes, C. H. Green, J. G. Arnold. Vol. 50(4): - 2007.- 1211-1250 pp.
2. Knisel,W.G. (Editor). 1980.CREAMS:A field-scale model for Chemical, Runoff, and Erosionfrom Agricultural Management Systems.US Department of Agriculture, Science and Education Administration, Conservation,Report No.26.643pp.
3. Knisel,W.G., R.A. Leonard, and F.M.Davis. 1994 The GLEAMS model plant nutrient component. PART I: model documentation. USDA. ARS, Coastal Plain Experiment Station. Southeast Watershed Research Laboratory. Tifton, Georgia, 31793. 57pp.
4. Leonard, R.A., W.G. Knisel, and D.A. Still. 1987.GLEAMS: Groundwater Loading Effects of Agricultural Management Systems. Trans. Amer. Soc. of Agric. Engrs.30: 1403-1418 pp.
5. Knisel, W.G., F.M. Davis, and R.A. Leonard. 1994 GLEAMS version 2.0 Part III: User Manual. USDA-ARS, Coastal Plain Experiment Station. Southeast Watershed Research Laboratory. Tifton, Georgia, 31793. 200pp.
6. Izaurralde, R. C., J. R. Williams, W. B. McGill, N. J. Rosenberg, and M.C.Quiroga Jakas. 2006. Simulating soil C dynamics with EPIC: Model description and testing against long-term data. Ecol. Model. 192(3-4): 362-384 pp.
7. Arnold, J.G., J.R. Williams. 1987. Validation of SWRRB: Simulator for water resources in rural basins. J. Water Resour. Plan. Manage. ASCE 113(2): 243-256 pp.
8. Arnold, J.G., J.R. Williams and D.R. Maidment. 1995b. Continuous-time water and sediment-routing modrl for large basins. J. Hydrol. Eng. ASCE 121(2): 171-183 pp.
9. SWAT. 2007b. Soil and Water Assessment Tool: AVSWAT. College Station, Tex.: Texas A&M University. Available at. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.brc.tamus.edu/swat/avswat.html. Accessed 13 February 2007.
10. SWAT. 2007d. Soil and Water Assessment Tool: SWAT model. College Station, Texas: Tex. A&M University. Available at. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.brc.tamus.edu/swat/soft_model.html. Accessed 21February 2007.
11. SWAT. 2007d. Soil and Water Assessment Tool: Peer-reviewed literature. College Station, Texas A&M University. Available at. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.brc.tamus.edu/swat/pubs_peerreview.html. Accessed 17 February 2007.
12. SWAT. 2007a. Soil and Water Assessment Tool: ArcSWAT. College Station, Tex.: Texas A&M University. Available at. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.brc.tamus.edu/swat/arcswat.html. Accessed 20 February 2007.

Личак О.І. SWAT - моделювання: можливості і перспективи використання в Криму / Личак О.І., Бобра Т.В., Яшенков В.О. // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Географія. – 2011. – Т.24 (63). – № 2, ч. 2 – С. 34-43.

У статті розглядається коротка історія розробки симулатора можливих станів басейнової системи - SWAT. Проаналізовано деякі можливості в області прогнозного моделювання даною моделлю, наводяться приклади реалізації моделі в Кримському регіоні.

Ключові слова: моделювання, прогнозування, SWAT, гідрологічні моделі, ГІС, оцінка

Lychak AI. SWAT - simulation: opportunities and prospects in Crimea / Lychak AI, T. Beaver, Yashenkov V.O. // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 34-43.

The article discusses a brief history of the development of simulation of possible states of the basin system - SWAT. Analyzed some possibilities for predictive modeling of the model, provides examples of implementation of the model in the Crimean region.

Keywords: modeling, forecasting, SWAT, hydrological models, GIS, assessment

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 44-50.

УДК 910.001 (911.0+528.0)

ИНФОРМАЦИОННЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ГЕОГРАФИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Воронин И.Н., Воронин И.И.

*Севастопольский экономико-гуманитарный институт ТНУ им. В. И. Вернадского,
Севастополь, Украина*

В статье рассматриваются новые направления географических исследований, связанные с процессами информатизации общества.

Ключевые слова: геоинформатика, информационная география, кибергеография, география Интернета.

ВВЕДЕНИЕ

В последние десятилетия процессы информатизации общества «инициировали» появление совершенно новых направлений в географии: геоинформатика, кибернетическая, виртуальная география, география Интернета и пр.

ИЗЛОЖЕНИЕ ОСНОВНОГО МАТЕРИАЛА

Актуальные экономические, институциональные и научные потребности в хранении и анализе пространственных данных, а также интенсивные процессы глобализации и регионализации информационных технологий (ИТ) обусловили быстрое становление и развитие *геоинформатики* – науки, научного метода, технологии и учебной дисциплины о географических информационных системах (ГИС). Данное научное направление, как видно из ее названия, формируется на стыке двух наук – географии и информатики. Информатика стала географической, как только вышла за рамки традиционных методологических границ. География в свою очередь стала овладевать ИТ, которые стали ей доступны. Процесс интеграции двух наук имеет двустороннее движение. Геоинформатика «обречена» стать общенациональной дисциплиной, поскольку выходит за пределы традиционной географии и информатики. Ведь географ в XXI в. – это специалист, владеющий геоинформатикой и ГИС-технологиями, умеющий с их помощью выявлять пространственные закономерности развития мира, стран, регионов, локальных геосистем, компонентов природной среды, коммерческой деятельности, прогнозировать и предлагать оптимальные варианты их развития. Геоинформатика – современная стадия развития географической науки, синтез географического знания и информационных технологий, объединение хорологического, системного и исторического подхода в географии на основе методов системного, статистического, логического анализа и моделирования.

Сбывается предсказание В. С. Преображенского о формировании в недрах географии ее «собственного блока технических наук» [5], который включает в себя не только геоинформатику и ГИС-технологии, но и бурно развивающуюся

кибергеографию пространства, призванную картировать весь комплекс информационных взаимодействий в территориальных системах.

Как видим, геоинформатика – наука с ярко выраженным междисциплинарным характером, и поэтому ее непросто «втиснуть» в оболочку обычной дефиниции. Наиболее устоявшимся на сегодня является такое определение: *геоинформатика* (*geoinformatics*) (синоним *геоматика* (*geomatics*)) – это наука, которая объединяет сбор, моделирование, анализ и управление данными, которые имеют пространственную привязку (данные, идентифицированные в соответствии с их местоположением).

Своим появлением геоинформатика обязана таким фундаментальным наукам XX в., как кибернетика, теория информации, общая теория систем, информатика, глобальное моделирование, и многим другим, ставших основой нового направления. Собственно термин «геоинформатика», насколько известно из научной литературы, впервые был употреблен в 1975 г. известным украинским ученым-геофизиком А. Е. Кулинковичем в одной из его работ. Это ознаменовало начало новой эры в изучении Земли – с использованием современных компьютерных технологий. Сегодня это направление активно развивается в Европе, США, России и в Украине. На сегодняшний день геоинформатика обеспечивает познавательно-информационные потребности географии. В XXI в. география и геоинформатика представляют собой единый комплекс наук, опирающийся на пространственную идеологию и использующий самые современные технологии по переработке огромного объема любой пространственной информации.

С внедрением ИТ в общественную жизнь общественность начинает и думать по географическому, следовательно расширяется сфера применения ГИС и других геопространственных приложений для решения повседневных задач. Пространственное мышление становится фундаментальной частью общего образования. Географическое мышление общества и массовое использование ИТ привело к появлению нового направления в географии – *неогеографии*. Этот термин впервые был использован в книге американского ученого Э. Тернера (Andrew Turner) «Введение в Неогеографию» (Introduction to Neogeography) [8]. Неогеография распространяет новые, творческие идеи и подходы, связанные с использованием цифрового геопозиционирования, тем самым распространяя пространственную грамотность в обществе фантастическими темпами. Большинство пользователей интересуются не самой неогеографией, а новым способом организации информации и получения знаний по месту расположения (местным данным). По мнению украинского картографа А. П. Дышлика наиболее точным определением этого направления географической науки был бы термин «*попгеография*». [2, с.50-58]

География инфобизнеса. Данное научное направление включает в себя *географию информационной индустрии*: производство компьютерной, медийной техники и телекоммуникационного оборудования, как один из разделов более общего направления – географии точного машиностроения; *географию ИТ-сектора* (ИТ-отрасли) – нового сектора современной экономики, где производится интеллектуальный продукт – средства программного обеспечения (ПО) (данная

отрасль – яркий пример превращения науки в производительную силу общества) и *географию информационно-телекоммуникационных услуг*. В данном направлении исследований уже можно достаточно четко выделить два раздела: первый – изучение территориальных различий потребностей общества в информации и их удовлетворения, и второй – изучение территориальной организации инфобизнеса. Общественно-географический подход в изучении информационной индустрии заключается в том, что, во-первых, развитие инфобизнеса связано с природными, демографическими и социально-экономическими особенностями той или иной территории, Во-вторых, формирование информационного пространства рассматривается не само по себе, а как одна из составляющих ноосферы в структуре географической оболочки и, в-третьих, информационно-телекоммуникационные системы, составляющие основу информационной инфраструктуры рассматриваются как одна из разновидностей территориальных систем. К географии информационно-телекоммуникационных услуг относятся следующие отраслевые направления – *география связи и телекоммуникаций* и *география Интернета*, которая, отделившись от первой, сформировалась в отдельную отрасль знаний.

Изучение территориальных особенностей развития Интернета достаточно новое направление научных исследований. Следствием новизны этого научного направления является и отсутствие общепринятого названия для направления исследований и для того сектора экономики, изучением которого оно занимается. Под Интернет-услугами понимаются как услуги, предоставляемые через Интернет (он-лайн-услуги (on-line)), так и услуги по подключению к Сети, а также по поддержанию и развитию Интернет-инфраструктуры в рамках использования Интернет-технологий.

Т.о., под *географией Интернета* понимается отраслевая дисциплина в составе общественной географии, изучающая территориальную организацию всемирной сети Интернет и отрасли Интернет-услуг, пространственную дифференциацию рынка Интернет-услуг, а также проблемы функционирования отрасли и ее институтов в различных экономических и социальных условиях. Объектом исследований географии Интернета являются сеть Интернет и отрасль Интернет-услуг, предмет исследований – территориальная организация рынка Интернет-услуг. Следует отметить, что на Западе под термином «Интернет-география» (Internet geography) (синоним – «Net-о-графия») преимущественно подразумевается распределение доменного пространства (зон DNS) между странами и отдельными компаниями-провайдерами. В таком же контексте термин «география Интернета» используется и в ряде негеографических исследований Интернета, которые, прежде всего, посвящены технологическим особенностям функционирования сети Интернет. Кроме того, часто термины «Internet geography» или «virtual geography» на Западе употребляются для обозначения информационных Интернет-ресурсов по вопросам современной географии.

Изучение сектора Интернет-услуг в общественно-географической науке фактически находится еще в «зачаточном» состоянии. В зарубежной географии исследование телекоммуникационных сетей и Интернета также не получило большого развития, хотя отдельные публикации имеют место (Кастельс М.,

Киселева Э., 1998; Campbell R., 1995; Doucette D., 1998; Ellis F., 1999 и др.). Большинство исследований в странах СНГ, так или иначе затрагивающих вопросы географии Интернета, носят общий характер и связаны с вопросами информатизации общества (Арапов М., 1986; Чирченко О., 1989; Арский Ю., Гиляревский Р. и др., 1996; Семенюк Э., 1999; Вершинская О., 1999; Заболотский В., 1999 и др.).

В экономической географии постсоветского пространства Интернет чаще всего входит в объект географии связи и телекоммуникаций. Это отражает и принятное в постсоветской статистике включение Интернет-услуг в состав услуг связи. Но по мере уменьшения доли Интернет-провайдинга (подключения к Интернету) и увеличения доли электронной коммерции и других направлений Интернет-бизнеса во всем наборе Интернет-услуг отнесение географии Интернета к географии связи становится необоснованным. В географии связи и телекоммуникаций может рассматриваться только часть географии Интернета – провайдерские услуги и телекоммуникационные сети, используемые для передачи IP-трафика. Поэтому более обоснованным представляется включение исследований территориальной организации отрасли Интернет-услуг в состав научного направления по изучению географии информационной индустрии. Сектор Интернет-услуг очень тесно связан с другими составляющими информационной индустрии, к которым относится довольно широкий спектр отраслей, включая всю отрасль связи и телекоммуникаций, производство компьютерного оборудования, ПО и т.д. Отрасль Интернет-услуг не может рассматриваться вне связей с другими составляющими ИТ-рынка.

В связи с двойственностью характера Интернета – как средства связи и как информационной среды, исследование отрасли Интернет-услуг фактически можно разделить на три основных направления:

1. изучение социально-демографической основы Интернета – территориальной организации и социальной структуры Интернет-аудитории;
2. изучение телекоммуникационной основы Интернета – территориальной организации отрасли Интернет-провайдинга, телекоммуникационных сетей связи, используемых для передачи IP-трафика;
3. изучение информационно-сервисной основы Интернета – территориальной организации рынка Интернет-контента и он-лайн-услуг.

Каждое из этих направлений может быть рассмотрено и в рамках классических дисциплин социально-экономической географии. Исследование отрасли Интернет-провайдинга может быть отнесено к географии связи и телекоммуникаций; исследование рынка Интернет-контента и он-лайн-услуг – к географии сферы обслуживания; исследование Интернет-аудитории – к социальной географии, а исследование информационного пространства Интернета – к виртуальной географии. Такой подход означает исследование одного и того же явления с разных аспектов изучения. Однако географию Интернета следует рассматривать как комплексное направление, изучающее территориальную организацию отрасли Интернет-услуг, в которой исследование социально-демографической, телекоммуникационной и информационно-сервисной составляющих играет

одинаково важную роль [6].

География связи и телекоммуникаций (синоним – *телекоммуникационная география, телематическая география – телегеография, геотелематика*) изучает пространственную структуру системы телекоммуникаций – территориальную дифференциацию на региональном, национальном и глобальном уровнях. Телегеография, как отрасль знания, относится к социально-экономическому разделу географической науки, т.к. рассматривает не только экономические аспекты (взаимовлияния связи и экономического развития государств мира, уровень деловой активности разных стран мира и др.), но и социальные (анализируя статистику исходящего трафика можно изучить: миграционные потоки, социальную структуру аудитории, уровень насыщенности информацией различных регионов и др.)

Еще в середине 80-х гг. XX в. английские и американские географы для обозначения всей совокупности информации, содержащейся в компьютерных сетях, стали использовать термин «киберпространство» (*cyberspace*). Тогда же в англоязычной географии сформировалось особое направление исследований, которое сводилось к изучению киберпространства в рамках отдельных ПК на примере компьютерных игр, которые за счет визуального представления пространства игры в виде карты или схемы на экране компьютера оказались наиболее «географичными» программами. Английские и американские специалисты пытались использовать методы географических исследований в иной плоскости – для изучения виртуальных пространств компьютерных игр. Это направление исследований, как уже отмечалось выше, получило название «кибергеографии» (*cybergeography*) или как синоним «виртуальной географии» (*virtual geography*).

В 2000 г. в Великобритании вышла книга ученых Центра передового пространственного анализа Лондонского университетского колледжа (The Center for Advanced Spatial analysis University College London) М. Доджа (Martin Dodge) и Р. Китчина (Rob Kitchin) «Картографирование киберпространства» (*Mapping Cyberspace*) [7], где дается понятие кибергеографии и предлагается Атлас киберпространства. Кибергеография, в их трактовке, изучает пространственный характер систем телекоммуникаций компьютера, в частности Интернет. Для кибергеографии уже не имеет значение реальное расстояние и реальное местоположение объекта. Данная наука изучает мир по двум направлениям: «внутри проводов», т.е. нереальное пространство, «пространство по ту сторону экрана монитора» (виртуальная география) и «вне проводов» – реальный мир, преобразуемый Сетью, которая изменяет человеческое поведение, изменяет наши отношения с окружающей средой и другими людьми и формирует новое киберобщество и киберкультуру. В рамках виртуальной географии исследователь четко дистанцируется от объекта исследования, создавая в процессе самого исследования пространство описания конкретного пространства, делая сам подход к изучению пространства пространственным.

Т.о., кибергеография – наука, изучающая пространственный характер (природу) систем коммуникаций компьютера, особенно международную сеть Интернет, а также другие «электронные места» существующие позади экранов наших компьютеров. Кибергеография охватывает широкий диапазон географических

явлений – от изучения физической инфраструктуры, потоков движения, демографии новых cyberspace-общин, к восприятию и визуализации этих новых «цифровых мест» [7].

В настоящее время понятие киберпространства используется для обозначения совокупности пространств всех электронных систем, то есть фактически для обозначения глобального информационного объема. Изучение киберпространства, его пространственной и организационной структуры – предмет исследований современной кибергеографии.

В отечественной географии исследования находятся в самом начале. Изучение воздействия киберпространства на экономику и социум преимущественно сводится к общим работам по информатизации общества в социологических и философских науках. Кибергеография частично выходит за рамки традиционной географии и поэтому может также рассматриваться как наука, расположенная на стыке общественной географии и кибернетики. Кибергеография выступает в данном аспекте не только как отдельное («эстетствующее») направление географической науки, но и как новый «инструмент» в рамках традиционных экономико-, политико- и социально-географических исследований [4, с.57-61].

В последние несколько лет в компьютерной картографии начало формироваться новое направление – *виртуальное моделирование и виртуальное картографирование*. В технической практике виртуальная реальность рассматривается как искусственный мир, созданный компьютером, в который человек может погружаться и с которым может взаимодействовать. Разработаны различные манипуляторы, с помощью которых можно искусственно создавать объекты и управлять их положением, передавая на монитор изображение. По мнению известного российского картографа А. М. Берглянда, в современной компьютерной картографии виртуальная реальность предстает как некое искусственное построение, модель реального или абстрактного объекта или ситуации, которая существует в программно управляемой среде. С ними можно взаимодействовать – управлять ими, решать какие-то задачи и принимать решения – с помощью определенных программ. Всякое геоизображение предстает в графической образной форме, имеет проекции масштаб и обладает генерализованностью. Сам процесс создания таких изображений называют виртуальным моделированием (иногда как синоним употребляют термин «виртуальное картографирование») [1].

Еще одно новое направление в географии – *компьютерная география – компгеография* (computer geography) – географическая наука, которая занимается измерением характеристик географических объектов электронными приборами (космическими кораблями, искусственными спутниками, самолетами, вертолетами и зондами), сохранением геоинформации на электронных и лазерных носителях информации, разработкой алгоритмов и пакетов программ для анализа геоинформации (фотограмметрические, геостатистические, геоинформационные и другие пакеты программ) и описанием земной поверхности на компьютере в виде видеозаписи, снятые на разном расстоянием от поверхности Земли.

Компьютерная география занимается разработкой методов дистанционного

обучения географических дисциплин, составлением электронных учебников по географии (геомультимедиа процессов, состояний и явлений и пр.).

Комгеография, в отличие от традиционной географии открывает широкие пути применения новых методов смежных наук для причинно-следственного анализа изменения элементов геосистем и его в целом (например, для определения эмержентных особенностей используются алгоритмы кибернетики и др.) [3, с. 245].

ВЫВОДЫ

Пионерный характер новых научных направлений в географии, конечно же, вызывает дискуссионность ряда положений, однако, как известно, нет лучшего способа развития науки, чем проведение дискуссий ученых. Кроме того, научное значение данного направления исследований определяется и тем, что оно повышает значимость географии как одной из современных наук.

Список литературы

1. Берлянт А. М. Виртуальные геоизображения / А. М. Берлянт. - М. : Научный мир, 2001. - 56 с.
2. Дишлик О. П. Неогеографія і майбутнє картографії / О. П. Дишлик // Український географічний журнал, 2009. - №1. - С.50-58.
3. Набиев А. А. Развитие теории компьютерной географии на базе новых информационных технологий / А. А. Набиев / Современные проблемы информатизации в технике и технологиях. – Сб. тр. – Вып. 9, Техника и технологии. – Воронеж : Изд-во «Научная книга», 2004. - С. 245.
4. Перфильев Ю. Кибергеография / Ю. Перфильев // Энергия, 2003. - №11. - С.57-61.
5. Преображенский В. С. Я – географ. Из творческого наследия / В. С. Преображенский. – М.: ГЕОС, 2001. – 292 с.
6. Шестак Н. В. География Интернета. Основные факторы и показатели развития Интернета, виды Интернет-услуг / Н. В. Шестак / Материалы Межрегион. науч.-прак. конф. «Профессиональное образование в условиях дистанционного обучения. Достижения, проблемы, перспективы» [Электронный ресурс] - Режим доступа : http://www.muh.ru/konf_mShestak.htm
7. Dodge M. Mapping cyberspace / M. Dodge, R. Kitchin. - London, New York : Routledge, 2001.
8. Turner A. Introduction to Neogeography / A. Turner. - Sebastopol, CA : O'Reilly Media, 2006.

Воронін І.М. Інформаційні напрямлення географічних досліджень/І.М. Воронін, І.І. Воронін // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Географія. – 2011. – Т.24 (63). – № 2, ч. 2 – С. 44-50.

У статті розглядаються нові напрями географічних досліджень, пов'язані з процесами інформатизації суспільства

Ключові слова: геоінформатика, інформаційна географія, кібергеографія, географія Інтернету

Voronin I.N. The article discusses the new direction of geographical research related to the processes of information society/I.N. Voronin, I.I. Voronin // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 44-50.

New directions of geographical researches, informatizations of society related to the processes, are examined In the article.

Keywords: geo-informatics, information geography, kibergeografiya, geography, Internet

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 51-58

УДК 631.432 551.477

ПОДХОДЫ К ИНФОРМАЦИОННО-КАРТОГРАФИЧЕСКОЙ ИНТЕРПРЕТАЦИИ ТРАНСФОРМАЦИИ ВОДНОГО БАЛАНСА КРЫМА

Соцкова Л. М.¹, Смирнов В. О.²

¹*Таврический национальный университет им. В. И. Вернадского, Симферополь, Украина*

²*Крымский научный центр НАНУ и МОНУ, Симферополь, Украина*

В работе предложены подходы к информационно-картографической интерпретации трансформации водного баланса Крыма. Рассмотрены особенности построения информационно-kartографических баз данных трансформации статей приходной и расходной частей водного баланса, подходы к их созданию и использованию.

Ключевые слова: водный баланс, трансформация, элементы водного баланса, информационно-картографическая интерпретация, подходы, Крым

ВВЕДЕНИЕ

Изучение направлений трансформации водного баланса Крыма возможно только при наличии полной информации о природных и антропогенных условиях региона на всех стадиях процесса. При активном использовании и преобразовании водных ресурсов территории и достаточной ее изученности, необходима систематизация уже накопленных данных. Причем ценность информации возрастает в том случае, если она увязана в единую информационно-графическую систему. При этом возникают два типа задач: связанные со сбором, организацией и хранением данных; и анализа, интерпретации и построения цифровых моделей трансформации водного баланса.

Актуальность. Анализ трансформации структуры водного баланса (ВБ) на территории Крыма в XX веке чрезвычайно важен в целях раскрытия закономерностей формирования его пространственной и временной структуры в разных регионах полуострова под влиянием природных и хозяйственных факторов.

Цель исследования: разработка процедуры информационно-картографической интерпретации трансформации водного баланса для оценки современного его состояния и возможных изменений при различных сценариях изменения природных и антропогенных факторов.

Научная новизна – обоснование групп операций, приемов и алгоритмов процедуры информационно-картографической интерпретации трансформации приходных и расходных статей водного баланса Крыма под влиянием погодно-климатических факторов, преобразования ландшафтной структуры, переброски воды по Северо-Крымскому каналу и изменений хозяйственной деятельности. Для выявления факторов и поиска путей оптимизации структуры водного баланса.

1. ОБЪЕКТ ИССЛЕДОВАНИЯ

Базовые понятия, термины и формулировки, иллюстрирующие трансформацию водного баланса, его пространственно-временные закономерности рассмотрены ниже (табл. 1, рис.1).

Основные положения исследования. Под водным балансом (ВБ) традиционно [1,2,4] понимается количественное выражение круговорота воды в отдельных районах, т.е. количественная характеристика всех форм прихода и расхода воды. В формировании водного баланса территории участвует сложный комплекс природных и хозяйственных условий. Из первых – особенности структуры ВБ и гидрологического режима территории определяют климат, рельеф и почвенно-растительный покров. Из вторых – антропогенная преобразованность ландшафтов, использование транзитных вод, межбассейновая межрегиональная и внутри региональная переброска вод и зарегулированность стока. Согласно представлениям К. П. Воскресенского (1972), "математической моделью гидрологического цикла является уравнение водного баланса, выражающее общую закономерность накопления и расходования влаги в бассейне".

В общем виде элементы ВБ передает система следующих уравнений:

$$R = S + U; P = S + U + E; W = P - S = U + E \quad (1),$$

где:

R - полный речной сток;

S - поверхностный речной сток;

U - подземный сток;

P - осадки, выпадающие на поверхность речного бассейна;

E - испарение;

W - валовое увлажнение территории (ресурсы почвенной влаги).

Для оценки каждой из частей водного баланса применяются специальные методики экспериментальных исследований и расчетов.

2. ПОЛУЧЕННЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ

Проблемы трансформации водного баланса и ландшафтно-экологических процессов в Крыму чрезвычайно важны и актуальны. Реки и потоки подземных грунтовых вод региона до середины XX века представляли собой естественные малоизмененные природные системы, слагающие местные водные ресурсы. Речные системы, грунтовые воды, принимающие водоемы и водосборные территории образовывали единую региональную систему. Изменения в соотношении местных и транзитных вод полуострова произошли вследствие эксплуатации Северо-Крымского канала. Канал, построенный в 60-х годах на протяжении более, чем полувекового своего функционирования, являлся и является каркасом водохозяйственной системы Крыма. Он спроектирован в расчете на пропуск воды до 3,0 – 3,5 млрд. м³ (1986 г.), что, естественно резко преобразовало валовое увлажнение территории.

Поэтому выявление закономерностей колебаний приходной и расходной частей ВБ должно быть основано на исследовании изменчивости всех основных элементов системы с учетом их генезиса и пространственно-временной связности. А транзитный сток и связанные с ним сезонные метаморфозы увлажнения почв, испарения, транспирации, формирования дренажных вод как важнейший из элементов регионального водного баланса.

Предварительное изучение ситуации, выявление закономерностей пространственно-временного распределения и взаимодействия составных частей ВБ

выявило необходимость учета оценки и прогнозирования природных и антропогенных факторов, действующих на формирование статей ВБ. Характеристики дискретности, оперативности, используемой информации, установление периодизации получаемых данных (постоянная, временная, сезонная, эпизодическая) должны отвечать назначению выполнения фактических и прогнозических оценок ВБ в региональном, или локальном масштабе

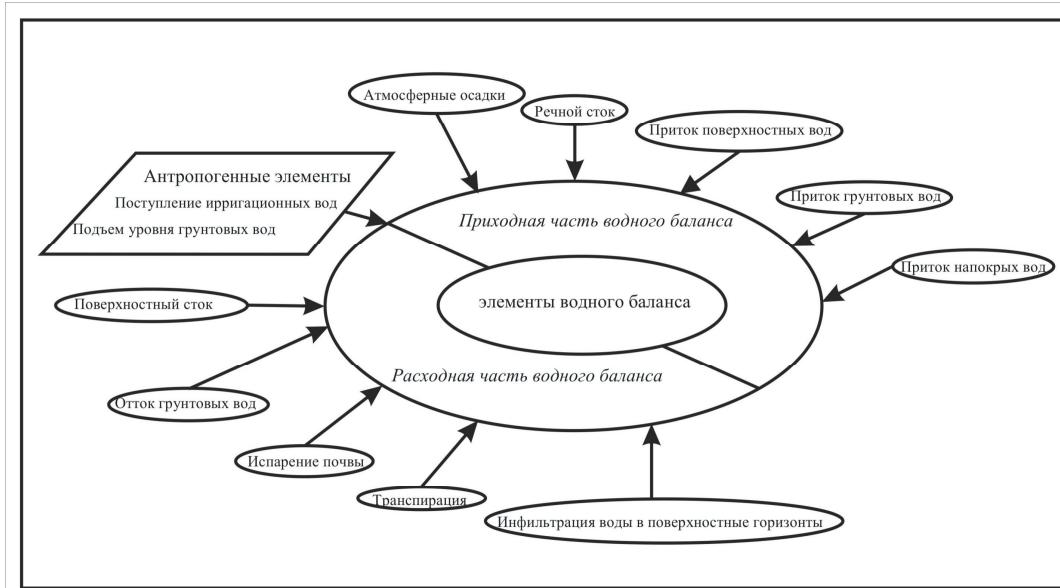

Рис. 1. Элементы трансформации водного баланса

Все элементы водного баланса (включая возобновимые) различных регионов Крыма, имеют большие значения и изменяются неравномерно. В целях исследования преобразования структуры БВ необходимо решить следующие задачи:

- сформировать непрерывные ряды климатических показателей - годовых осадков, речного стока и температуры воздуха в целом для горного и равнинного Крыма, так же для выбранных ключевых участков;
- оценить применимость известных методов для расчета испаряемости и испарения, уточнить возможности их использования для исследуемых территорий и получить расчетным путем хронологические ряды испаряемости и суммарного испарения на разных масштабных уровнях;
- разработать методы корректировки измеренных осадков и уравнения водного баланса региона;
- выявить и статистически оценить детерминированные тенденции в ходе сформированных рядов, их компоненты и случайные составляющие;
- установить закономерности хронологических колебаний речного стока на основе изучения изменчивости всех основных его элементов с учетом особенностей их генезиса;

- установить взаимосвязь и согласованность колебаний основных климатических характеристик и составляющих водного баланса (в том числе и на орошаемых землях).

Процедура изучения последствий воздействия антропогенной деятельности на водный баланс и режим вод, выявление и прогнозирование гидроэкологических ситуаций предполагают реализацию ранжирования и определения соподчиненности подсистем и блоков информационно-графической интерпретации трансформации водного баланса. В первую очередь выделение двух основных блоков:

- выбор тестовых показателей – фиксации фактических данных о факторах и показателях ВБ для мало нарушенных, антропогенно преобразованных территорий и типичных ландшафтных комплексов;

- оценивания – сравнения фактических данных о содержании приходных и расходных статей ВБ со значениями его оптимальной структуры; выявление возможностей антропогенного преобразования составляющих природного водного баланса в рамках оптимизационных вариантов.

- прогнозирования – сравнения прогностических данных о природных и антропогенных факторах формирования ВБ с их нормальными (заданными) значениями.

Выявленные закономерности многолетних колебаний основных составляющих водного баланса территории должны быть графически интерпретированы в виде карт Крыма: атмосферных осадков, поверхностного стока, суммарного испарения, испаряемости в масштабе 1:400000. Характеристики ВБ будут включать и крупномасштабное картографирование величин стока, испарения, типов водного режима, модуля и слоя стока, расхода воды по водосбору типичных ландшафтов, построение диаграмм типов рек по внутригодовому распределению стока и расчеты водоохранного расхода воды в реках.

А это в свою очередь позволит перейти к построению модели связей составляющих водного баланса с погодно-климатическими процессами, хозяйственной деятельностью и структурой ландшафта и к прогнозу компонентов водного баланса на ближайшие годы на основе метода многокритериальной оптимизации.

В водно-балансовых исследованиях наиболее характерным критерием определения равновесия служит норма речного стока [5], позволяющая оценить водообеспеченность отдельных районов. Как указывалось выше, среднегодовые характеристики стока связаны с факторами его формирования – осадками, испарением, подземным питанием.

Норма стока, выраженная в модуле или слое стока, обладает тем существенным преимуществом, что с ее помощью можно сравнивать реки с различными по величине водосборами. Второй важной особенностью представляется отсутствие ее зависимости ее от площади водосбора реки. А это в свою очередь позволяет характеризовать относительную водность с помощью разномасштабных карт изолиний нормы годового стока рек или расхода воды по водосбору, в том числе для природоохранных территорий (рис. 2).

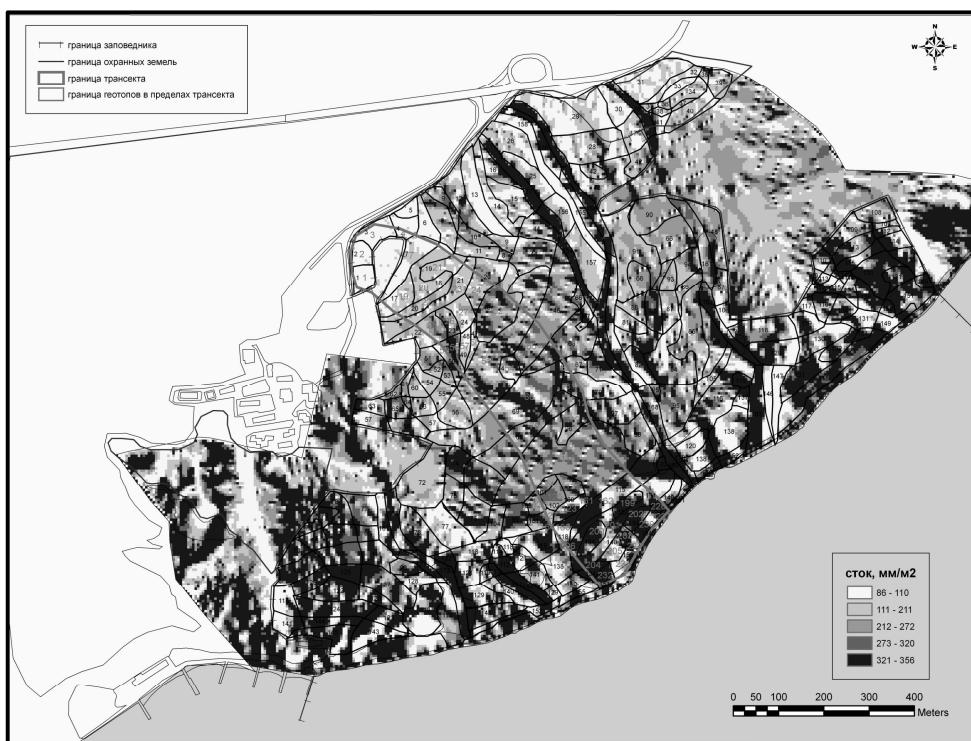

Рис. 2. Величина стока за год на территории заповедника „Мыс Мартъян”

Применению методов системного анализа, теории оптимального управления и математического моделирования к оценке преобразованности водного баланса посвящены работы многих авторов. Сколько-нибудь полная библиография только об

оптимизационных моделях потребовала бы упоминания десятков работ. Прежде всего, это работы [5, 6, 7].

Несмотря на определенные успехи в разработке моделей, их алгоритмического, программного и информационного обеспечения оптимизационные модели пока не достаточно используются при оценке и прогнозе структуры ВБ и предложений по ее оптимизации. Их применение ограничено недостатком данных и нехваткой подходящих для определенных целей моделей.

По мнению авторов, базовыми элементами информационного моделирования карт трансформации водного баланса являются: цифровая картографическая основа, первичные гидрологические, геологические, климатические данные, производные данные материалов предшественников.

Цифровая картографическая основа является несущей конструкцией моделирования. Она должна сохранять преемственность от масштаба к масштабу.

Первичная гидрологическая, геологическая, климатическая информация обеспечивает возможность создания компонентов модели в полном объеме полевых наблюдений. При этом данные должны иметь надежную координатную привязку и структурироваться по единым законам и понятиям.

Перевод этого процесса в автоматизированный режим возможен при условии четкого разграничения набора операций на те, которые будут автоматизированы, и другие, не подлежащие автоматизации по техническим причинам.

Вопросы сбора, обработки и анализа данных по изысканиям уже несколько лет успешно решаются на базе программных комплексов ГИС при создании банков цифровых данных, которые позволяют проводить анализ, интерпретацию и построение векторных, растровых и матричных карт необходимого содержания, разрабатывать специализированные ГИС-приложения в среде Windows, решать типовые прикладные задачи.

Система организации данных позволяет строить карты трансформации водного баланса, прогнозировать опасные природные и антропогенные процессы (карст, оползни и т. д.), проводить поиск информации и осуществлять мониторинг гидрологической среды. Степень детализации информации зависит от стадии инженерных изысканий.

Для исследования трансформации водного баланса данные, как правило, представлены в масштабе 1:50000 – 1:1.000.000. Структура базы данных предусматривает возможность ввода информации крупно-, средне- и мелкомасштабных работ. В зависимости от вида и масштаба построения карты проводится генерализация исходных данных.

При выборе расчетных параметров для характеристики процессов трансформации водного баланса вводятся данные по классификатору приведенному ниже.

Анализ методических рекомендаций и нормативных документов позволил обобщить полный комплекс факторов, используемых при построении трансформации водного баланса. Структура электронного классификатора состоит из нескольких слоев, в каждом из которых расположены характерные для данного слоя объекты.

В табл. 1 приведены типы объектов, располагаемые в каждом слое.

Таблица 1.

Структура классификатора элементов водного баланса

Природные элементы	
<i>Приходная часть водного баланса</i>	<i>Расходная часть водного баланса</i>
Атмосферные осадки	Поверхностный сток
Речной сток	Транспирация
Приток поверхностных вод	Испарение почвы
Приток грунтовых вод	Отток грунтовых вод
Приток напорных вод	Инфильтрация воды в поверхностные горизонты
Антропогенные элементы	
Поступление ирригационных вод	
Подъем уровня грунтовых вод	

Для каждого объекта разработан код, ключ, семантика, позволяющие осуществлять связь и проводить операции по выборке данных, построению карт, математическим расчетам. Классификаторы карт масштабов предназначены для построения карт трансформации водного баланса.

Система ввода в банк данных предусматривает импорт текущей информации и ввод архивной информации с бумажных носителей. Текущая информация представляет собой результаты обработки первичных полевых данных программными средствами.

Карты на бумажной основе сканируются на планшетных сканерах формата А3 (А0). Отсканированные карты трансформируются, затем выполняется их координатная привязка, а также векторизация в ГИС.

Хранение данных осуществляется в базе, состоящей из нескольких взаимосвязанных таблиц в формате DB.

ВЫВОДЫ

Таким образом, информационно-картографическая интерпретация трансформации водного баланса базируется на построениях моделей связей составляющих водного баланса с погодно-климатическими процессами, хозяйственной деятельностью и структурой ландшафтов. Полный комплекс учитываемых факторов реализуется в виде электронного классификатора, состоящего из нескольких слоев, включающих характерные для данного слоя объекты. На основе анализа временных рядов атмосферных осадков и речного стока, а также оценки возможных масштабов и форм хозяйственной деятельности (в том числе поступления воды по Северо-Крымскому каналу), возможен прогноз структуры водного баланса на ближайшие годы.

Список литературы

1. Львович М.И. Человек и воды. Преобразование водного баланса и речного стока. / Львович М.И. – М. : Мысль, – 1974.
2. Львович М.И. Мировые водные ресурсы и их будущее / М.И. Львович. – М. : Мысль, – 1974. – 448 с.
- Львович М.И. Защита вод от загрязнения / М.И: Львович. – Л.: Гидрометеоиздат, – 1977. – 168 с.
3. Коронкевич Н.И. Гидрологическая роль гидографической сети./ Коронкевич Н.И. // В кн.: Малые реки. – М. Мысль, –1981, – с.85-93.
4. Поливариантное оценивание возможных климатических изменений речного стока на примере бассейна Северной Двины / [Бельчиков В.А. , Полунин А.Я. , Симонов Ю.А. , Христофоров А.В.] // Метеорология и гидрология» №4 – 2009. – С.
5. Великанов А.Л. Моделирование процессов функционирования водохозяйственных систем / Великанов А.Л. – М.: Наука, –1990. – 105с.
6. Пряжинская В.Г. Математическое моделирование в управлении водными ресурсами. / Пряжинская В.Г. – М.: Наука, –1995. – 198 с.

Соцкова Л. М. Підходи до інформаційно-картографічної інтерпретації трансформації водного балансу Криму / Соцкова Л. М., Смирнов В. О. // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Географія. – 2011. – Т.24 (63). – № 2, ч. 2 – С. 51-58.

У роботі розглянуто підходи до інформаційно-картографічної інтерпретації трансформації водного балансу Криму. Розглянуто особливості побудова інформаційно-картографічних баз даних трансформації водного балансу, підходи до їх створення і використання.

Ключові слова: водний баланс, трансформація, елементи водного балансу, інформаційно-картографічна інтерпретація, підходи, Крим

Sotskova L. Approaches to Information and Cartographic Interpretation of transformation of the water balance of the Crimea / Sotskova L., Smirnov V. // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 51-58.

The paper discusses approaches to information and Cartographic Interpretation of transformation of the water balance of the Crimea. The features of the construction of information and cartographic databases transformation of a water balance approaches to their creation and use are described.

Keywords: water balance, transformation, the elements of water balance, information and cartographic interpretation, approaches, Crimea

Поступила в редакцію 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 59-63.

УДК 911.3:314.7 (477)

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ЗА РІЗНИМИ МЕТОДИКАМИ ОЦІНЮВАННЯ

Западнюк С. О.

*Інститут географії НАНУ, г.Киев, Украина
E-mail: svitla_ya@ukr.net; rob.*

В статті висвітлено особливості соціально-економічного розвитку регіонів України, визначені за трьома відмінними методиками. Прослідковано динаміку соціально-економічного розвитку регіонів України. Співставлено результати, отримані за даними методиками та визначено найточнішу з них. Виявлено недоліки методики оцінювання соціально-економічного розвитку, прийнятої на державному рівні.

Ключові слова: регіони України, методика оцінювання рівня розвитку, соціально-економічний розвиток регіонів

Рівень соціально-економічного розвитку регіону є узагальнюючим поняттям, що відображає особливості розвитку різних сфер діяльності населення регіону. Визначення, аналіз та оцінка відповідних показників дають можливість виявити характерні ознаки розвитку регіонів, спрогнозувати напрямки розвитку пов'язаних з ним процесів, своєчасно виявити негативні тенденції розвитку і вжити необхідних заходів для їх усунення та покращення соціально-економічної ситуації в регіоні.

Нині існує чимало методик визначення рівнів соціально-економічного розвитку, які відмінні за складом показників і способами розрахунків. Нами було відібрано й використано три з них: «Методику рейтингової оцінки соціально-економічного розвитку Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя», затверджену постановою Кабінету Міністрів України (2007 р.); доповнену методику, сформовану на основі методики виміру людського розвитку в Україні, що була створена фахівцями Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД) (1995 р.); методику інтегральної оцінки соціально-економічного розвитку регіонів, розроблену фахівцями Ради по вивченю продуктивних сил Національної академії наук України (РВПС НАНУ) (2002 р.).

Для повнішого висвітлення соціально-економічної ситуації, що склалася у регіонах України протягом 2000–2006 років було зібрано регіональну статистичну інформацію за близько 100 показниками, аналіз якої дав змогу зробити певні висновки про особливості розвитку регіонів України.

При аналізі даних, отриманих в результаті розрахунків за методикою рейтингової оцінки соціально-економічного розвитку Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя враховувались показники, що характеризують розвиток реального сектора, сфери інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності, сфери державних фінансів та фінансових результатів діяльності підприємств, сфери соціального сектора, споживчого ринку та екології.

Після проведення відповідних розрахунків, передбачених реалізацією даної методики, з метою подальшого аналізу регіони було поділено на три групи за показниками рівнів розвитку. У представлених методиках до регіонів з високим рівнем розвитку було віднесено ті, що мали значення узагальнюючого показника від 0,6661 до 1, із середнім рівнем розвитку – від 0,3331 до 0,666, з низьким рівнем розвитку – від 0 до 0,333.

До групи з найвищими по Україні показниками рівнів соціально-економічного розвитку входили (в порядку зменшення показника) переважно м. Київ, Волинська, Закарпатська, Одеська, Івано-Франківська, Київська, Чернівецька, Кіровоградська, Рівненська обл. У даній групі регіонів узагальнюючий показник розвитку коливався від 0,309 у Кіровоградській обл. (2000 р.) до 0,713 у м. Києві (2006 р.).

Середні по Україні значення рівнів соціально-економічного розвитку були характерні здебільшого для Хмельницької, Львівської, Полтавської, Тернопільської обл., АР Крим, Харківської, Вінницької, Дніпропетровської, Житомирської обл., м. Севастополя. Протягом 2000-2006 рр. показник розвитку змінювався від 0,297 у Житомирській (2002 р.) до 0,508 у Тернопільській обл. (2003 р.).

Найнижчими значеннями показників розвитку були представлені Луганська, Миколаївська, Чернігівська, Черкаська, Донецька, Херсонська, Запорізька та Сумська обл. У найменш успішних регіонах показник розвитку коливався в межах 0,265–0,462 (відповідно Сумська обл. у 2004 р. та Миколаївська обл. у 2006 р.).

Аналіз середньоарифметичних значень рейтингів кожного регіону у 2000-2006 рр. вказує на те, що більшість з них належала до групи із середніми по Україні значеннями рейтингів (від 9 до 18). Винятком були лише Київ, що у 2006 рр. мав рівень розвитку, вищий за середній, та Сумська обл. (депресивний регіон).

Загальнодержавною тенденцією була зигзагоподібна зміна рівня розвитку України в цілому із незначним покращенням останнього наприкінці періоду дослідження. Протилежна ситуація спостерігалася лише у Львівській, Волинській, Чернігівській, Полтавській, Сумській, Луганській, Херсонській обл. та АР Крим.

При застосуванні доповненої методики, сформованої на основі методики вимірю людського розвитку в Україні, створеної фахівцями НІСД, наявну базу показників, що характеризують людський розвиток регіонів, нами було доповнено блоком економічної статистики. Множина показників сфери економічного розвитку характеризує розвиток реального сектору, макроекономічну ефективність економіки регіонів, розвиток фінансового та соціального секторів, інвестиційну і зовнішньоекономічну діяльність, економічну інфраструктуру регіонів.

Група показників людського розвитку характеризує перебіг процесів відтворення, мобільність, зайнятість, стан здоров'я населення та освіченість населення, культурний розвиток суспільства, розвиток науки, інформаційних комунікацій, соціальної інфраструктури, життєвий рівень населення, правоохоронну діяльність, соціальний захист населення, розвиток екологічної сфери тощо.

Відповідно до розрахунків, здійснених згідно з даною методикою, було виявлено, що найвищий рівень соціально-економічного розвитку у 2000-2006 рр. мали м. Київ, Харківська, Дніпропетровська, Одеська, Полтавська, Запорізька, Львівська, Київська, Хмельницька обл. У даній групі регіонів інтегральні індекси були найбільшими і коливались від 0,344 у Київській обл. (2004 р.) до 0,740

у м. Києві (2006 р.). А середні по Україні значення рівнів розвитку були характерні здебільшого для м. Севастополя, Кіровоградської, Донецької, Вінницької, Івано-Франківської, Закарпатської, Чернівецької, Волинської обл., АР Крим.

Протягом досліджуваних років у згаданих регіонах індекс розвитку змінювався від 0,314 на Кіровоградщині (2000 р.) до 0,401 на Закарпатті (2002 р.).

Найнижчими значеннями показників рівнів розвитку були представлені Миколаївська, Сумська, Рівненська, Тернопільська, Луганська, Черкаська, Чернігівська, Житомирська та Херсонська обл. Інтегральні індекси соціально-економічного розвитку даних регіонів коливалися в межах 0,281–0,381 (відповідно Чернігівська та Миколаївська обл. у 2004 та 2002 рр.).

Аналіз середніх рейтингів кожного регіону протягом досліджуваного періоду вказує на те, що більшість регіонів України належала до групи з середніми по Україні значеннями рейтингів (рейтинги в межах 10–18).

Загальнодержавною тенденцією була зигзагоподібна зміна рівня соціально-економічного розвитку України в цілому, яка засвідчує погрішення рівня розвитку наприкінці періоду дослідження, що характерно для більшості регіонів України. Протилежна ситуація спостерігалася в Івано-Франківській, Чернівецькій обл., у північних областях Правобережжя (за виключенням Волинської обл.), у Київській, Вінницькій, Кіровоградській, Дніпропетровській обл., м. Києві та Севастополі.

Досить різноманітним є склад первинних показників, що характеризують регіональний розвиток України за методикою інтегральної оцінки соціально-економічного розвитку регіонів, розробленою фахівцями РВПС НАНУ. Для аналізу людського (соціального) регіонального розвитку фахівцями використовуються показники, які характеризують демографічний розвиток, розвиток ринку праці, матеріальний добробут населення, умови проживання та рівень освіти населення, стан та охорону здоров'я, соціальне середовище, екологічну ситуацію, фінансування людського розвитку. Найбільший вплив на показник індексу людського розвитку мають рівень освіти, умови проживання, матеріальний добробут населення.

Економічний розвиток регіонів представляють показники, що характеризують макроекономічну ефективність економіки, фінансову сферу, зовнішньоекономічну діяльність, економічну інфраструктуру та інвестиційну привабливість регіонів.

Розрахувавши інтегральні індекси соціально-економічного розвитку регіонів України за 2000–2006 рр. та провівши ранжування регіонів за отриманими даними, робимо висновки, що до групи із найвищими по Україні показниками рівнів соціально-економічного розвитку належали м. Київ, Полтавська, Дніпропетровська, Запорізька, Харківська, Київська, Одеська обл., м. Севастополь та Львівська обл. Найвищі значення інтегральних індексів суспільного розвитку варіювались від 0,380 у Рівненській обл. (2006 р.) до 0,711 у м. Києві (2006 р.).

Середніми по Україні рівнями розвитку характеризувались переважно Закарпаття, Донеччина, АР Крим, Черкащина, Івано-Франківщина, Хмельниччина, Сумщина, Рівненщина, Вінниччина, Миколаївщина. Протягом досліджуваного періоду індекс розвитку змінювався у згаданих регіонах від 0,348 на Івано-Франківщині (2005 р.) до 0,414 в АР Крим (2000 р.).

Найнижчі значення рівнів соціально-економічного розвитку були зафіксовані у Чернівецькій, Херсонській, Тернопільській, Житомирській, Кіровоградській,

Волинській, Чернігівській, Луганській обл. Інтегральні індекси розвитку коливалися від 0,314 до 0,379 (відповідно Луганська та Сумська обл. у 2002 та 2000 рр.).

Аналіз середніх рейтингів кожного регіону протягом досліджуваного періоду вказує на те, що з незначною перевагою більшість їх належала до групи із середніми по Україні значеннями рейтингів (в межах 10–18). Осібно стояли лише м. Київ, що протягом усіх досліджуваних років характеризувався рівнем розвитку, вищим за середній, та Луганська обл., що характеризувалась рівнем розвитку, нижчим за середній.

Загальнодержавною тенденцією була зигзагоподібна зміна рівня соціально-економічного розвитку України в цілому, зі значним погрішенням останнього у 2006 р. порівняно з 2000 р. Переважні більшості регіонів було властиве зниження рівнів розвитку, що спостерігається і нині. Протилежна ситуація спостерігалася у Харківській, Дніпропетровській, Луганській, Рівненській обл., Києві та Севастополі.

Порівнюючи дані результатів соціально-економічного розвитку регіонів України, розрахованих за трьома представленими методиками (рис. 1), бачимо, що застосування державної методики зумовлює отримання завищених показників рівнів розвитку регіонів. На наш погляд, це викликано недостатнім математичним забезпеченням розрахунку узагальнюючих показників, неохопленням значної кількості показників соціального розвитку, які суттєво впливають на кінцевий результат. Підтвердженням цьому є значне коливання рейтингових оцінок кожного регіону в межах досліджуваного періоду, через що загальне уявлення про соціально-економічну ситуацію в регіонах України не відповідає дійсності.

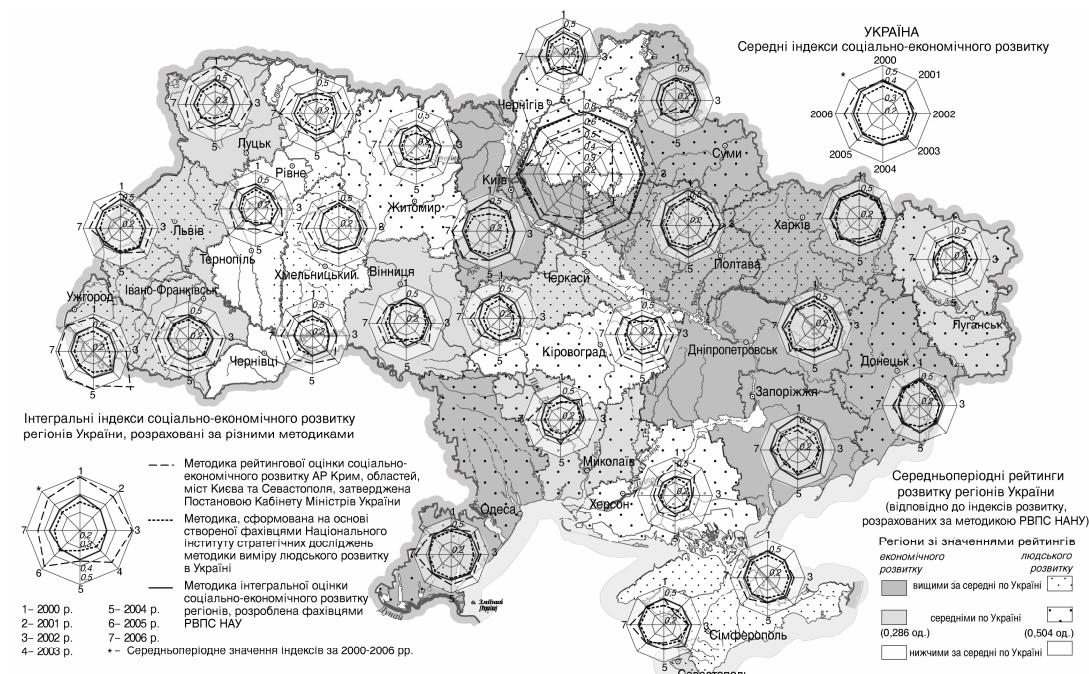

Рис. 1. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ УКРАЇНИ (2000–2006 рр.)
Масштаб 1:10 000 000

© Географічна основа: ДНВП "Картографія"
Розробник тематичного змісту карти С. О. Западнюк

Результати розрахунку інтегральних індексів соціально-економічного розвитку регіонів, отриманих внаслідок застосування доповненої нами методики, дають змогу об'єктивніше уявити стан регіонального розвитку в Україні. Проте, і в цьому випадку відмічаються часті коливання рейтингових оцінок, що говорить про досі невиявлені неточності в математичному забезпеченні розрахунків.

Найточнішими є результати, отримані внаслідок застосування методики РВПС НАНУ: ранжування узагальнюючих індексів розвитку вказує на те, що в цій методиці найвдаліше серед представлених продумане математичне забезпечення розрахунків, що підтверджується найменшою кількістю різких коливань в рангах регіонів протягом дослідженого періоду. Можливо, на цю методику слід звернути увагу при вдосконаленні методики оцінювання соціально-економічного розвитку регіонів України, прийнятій на державному рівні.

Список літератури

1. Лібанова Е. М. Людський розвиток регіонів України: методика оцінки та сучасний стан / Лібанова Е. М., Власенко Н. С., Власюк О. С. та ін. // Рада з вивчення продуктивних сил України НАНУ; ПРООН. – К.: СПД Савчина, 2002. – 123 с.
2. Методика вимірювання людського розвитку регіонів України / Державний комітет статистики України; Рада по вивченням продуктивних сил України. – К., 2001. – 32 с.
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 червня 2007 р. N 833 «Про запровадження комплексної оцінки соціально-економічного розвитку Автономної Республіки Крим, областей, м. Києва та Севастополя». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=833-2007-%EF>
4. Регіони України 2006. – К., 2007. – Ч. 1–2.

Западнюк С. А. Социально-экономическое развитие регионов Украины по разным методикам оценки / С. А. Западнюк // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: География. – 2011. – Т. 24 (63). – №2, ч. 2 – С. 59-63.

В статье отражены особенности социально-экономического развития регионов Украины, определенные по трем отличным методикам. Отслежена динамика социально-экономического развития регионов Украины. Сопоставлены результаты, полученные по данным методикам и определена наиболее точная из них. Обнаружены недостатки методики оценки социально-экономического развития, принятой на государственном уровне.

Ключевые слова: регионы Украины, методика оценивания уровня развития, социально-экономическое развитие регионов

Zapadniuk S. O. The socio-economic development of Ukraine regions according to different methods of estimation / S. A. Zapadniuk // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 59-63.

In the article the features of socio-economic development of Ukraine regions, which is defined according to three different methods, are reflected. The dynamics of socio-economic development of Ukraine regions is watched. Results, got on these methods are compared. The most exact method is defined. Displayed the shortcomings of socio-economic estimation method of development levels, which is accepted at state level.

Keywords: Ukraine regions, method of socio-economic estimation of development level, socio-economic region development

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 64-68.

УДК 528.94

**ВИКОРИСТАННЯ ГЕОІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ
СТВОРЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНОГО WEB-АТЛАСУ
ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Зацерковний В.І., Сімакін Ю.С., Сергієнко В.В.

Чернігівський державний інститут економіки і управління, Чернігів, Україна
E-mail: zvi@chb.net.ua

В статті розглянуто підходи використання геоінформаційних технологій для створення соціально-екологічного web-атласу Чернігівської області.

Ключові слова: навколошне середовище, екологія, геоінформаційна система (ГІС), геоінформаційні технології (ГІТ).

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Обумовлена важливістю і складністю екологічних та соціальних проблем в сучасних умовах економічного зростання. Соціально-економічні ресурси, їх потенціал і використання є однією з основних складових у позитивній динаміці розвитку будь-якого регіону. На цьому етапі необхідні комплексні і синтетичні характеристики соціально-екологічної сфери, а також розробка сценаріїв розвитку, які дозволять не тільки провести моніторинг сучасного стану регіону але й здійснити прогноз перспектив його розвитку.

Необхідна технологія доведення даних до керівників, що приймають рішення, фахівців і інвесторів що працюють з цією інформацією та різноманітних користувачів від школяра до вченого. Причому оперативність і актуальність надходження інформації має першочергове значення. Крім цього, важливі й нові можливості подання і обробки інформації, якими володіють геоінформаційні технології (ГІТ) і які дозволяють візуалізувати і наочно подати певну територіально розподілену інформацію. Ось чому створення, відпрацьовування і впровадження технологій створення web-атласу, що працює з графічною, атрибутивною, статистичною, текстовою, ілюстративною і будь-якою іншою інформацією у віддаленому користувачькому режимі, представляється надзвичайно актуальною і перспективною задачею.

В рамках дослідження особлива увага приділена забезпеченню інтеграції технічних можливостей ГІТ з еколого-географічною коректністю створюваних і аналізованих картографічних матеріалів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям дослідження пов'язаний із реалізацією завдань постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про державну систему моніторингу довкілля» від 30.03.1998 р. №391, Державної цільової екологічної

програми проведення моніторингу навколошнього природного середовища, що затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 5.12.2007 р, №1376; Закон України "Про екологічну мережу України" за станом на 24.06.2008 ,№ 1864-IV, виконанням науково-дослідної роботи Чернігівського державного інституту управління і економіки спільно з Державним управлінням у сфері охорони навколошнього природного середовища в Чернігівській області.

Об'єктом дослідження є Чернігівська область як типовий для сучасної України регіон.

Предмет дослідження – економічні ресурси, природний потенціал і соціальна сфера території Чернігівської області.

Мета роботи – розробка web-атласу Чернігівської області і створення й адаптації технології віддаленого доступу до інформаційних соціально-економічних ресурсів за допомогою засобів ГІС і Інтернет-технологій.

По завершенню робіт атлас буде розміщений в мережі Інтернет для загального відкритого доступу.

Вихідні матеріали і методика дослідження. В роботі використані статистичні дані Державного управління охорони навколошнього природного середовища в Чернігівській області [1] з використанням даних соціологічних опитувань і соціологічних і інших досліджень, з урахуванням динаміки розвитку області, а також результати проведених раніше авторами геоекологічних досліджень. В процесі дослідження застосовувалися: тематичне картографування, кореляційний метод аналізу, ГІТ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Чернігівська область, на превеликий жаль, належить до депресивних територій нашої країни і потребує прийняття спеціального рішення, яке допомогло б витягнути регіон зі складного становища. Вирішення задач що стоять перед регіоном по його переходу до моделі сталого розвитку повинне ґрунтуватись на об'єктивній, детальній, комплексній просторово-скороординованій інформації. Цим вимогам повною мірою відповідають регіональні комплексні науково-довідкові атласи, що представляють собою зведення систематизованих знань про природу, населення, господарство і культуру досліджуваних територій.

На сьогодні поряд зі створенням традиційних атласів актуальним є створення їх електронних аналогів. Це зумовлено тим що електронні картографічні дані можуть подаватись на необхідному рівні деталізації, оскільки є можливість зміни масштабу і скроллінгу за картою; дані можуть легко передаватись для подальшої обробки до інших додатків, роздруковуватись або зберігатись на змінних носіях; регулярно оновлюватись зокрема й через Інтернет.

Створення електронних атласів на сьогодні є перспективним напрямком розвитку геоінформатики. Вже накопичений достатньо великий досвід реалізації подібних проектів на глобальному рівні (Microsoft Encarta), у форматі національного атласу (Atlas of Switzerland, Електронний атлас України) і в регіональному масштабі (Електронний атлас Північного Сходу Росії, Електронний атлас Києва тощо).

Потреба у створенні комплексного атласу для Чернігівської області пов'язана з необхідністю оновлення і доповнення аналогів, надрукованих попередньо. Аналогом для створення соціально-екологічного web-атласу Чернігівської області став загально-географічний "Атлас Чернігівської області" на 20 сторінках [2].

Згідно положень Конвенції єдиного світового інформаційного співтовариства (інформаційної цивілізації), що прийнята у 1992 р. на 1-ому Міжнародному форумі інформатизації, існує необхідність об'єднання інформації про навколошне середовище і соціальний прогрес у єдиний інформаційний простір з метою комплексного підходу до вирішення проблем екологічної безпеки. Для цього рекомендується розвивати і використовувати ГІС, експертні системи, моделі різного рівня і масштабу. Тобто, вирішенню складних екологічних і соціально-економічних проблем при необхідності урахування багатьох просторово неоднорідних факторів за допомогою геоінформаційних методів не має альтернативи [3].

Застосування веб-технологій дозволяє істотно підвищити рівень інтелектуальності створюваних тематичних карт (рис.1.).

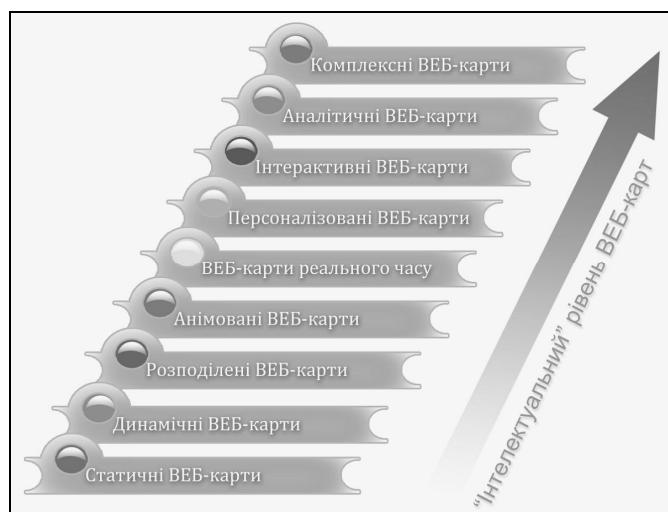

Рис.1. Підвищення інтелектуальності тематичних карт «Атласу Чернігівської області» за рахунок використання веб-технологій

Розвиток геосайтів полягає у вдосконаленні перегляду картографічної інформації, що вибиралась з бази даних. На Web-сервері організовувалась база даних, яка представляла собою набір тематичних категорій. Кожна категорія містила певний набір тематичних карт у форматах GIF, JPEG. Користувач, попадаючи на такий сервер, повинен був обрати за базою даних тему і регіон, що охоплювався картою і визначити набір додаткових умов. В результаті запиту до БД на екрані комп'ютера користувача відображувалась певна карта.

Сучасний етап розвитку ГІС в мережі Інтернет пов'язують зі створенням інтерактивних середовищ взаємодії користувача (клієнта) з геоінформаційним

сервером за рахунок того, що браузер клієнта постачається зовнішнім модулем (зазвичай Active-X) для розширення графічних можливостей.

При створенні web-версії атласу для розміщення в Інтернеті особлива увага приділялась розробці інтуїтивно зрозумілій системі навігації по сайту. Ця версія створена на основі технологій HTML і Java, тому у користувачів не виникає необхідності вивчення додаткових програмних засобів. Основною метою перспективного розміщення атласу у глобальній мережі є інформаційна підтримка дистанційного навчання.

Застосування ГІТ не тільки значно полегшує складання карт, але й дозволяє в подальшому оперативно в інтерактивному режимі розв'язувати на їх основі прикладні задачі від створення баз даних з можливістю їх статистичного аналізу, формування різноманітних запитів, до застосування методів математико-картографічного моделювання при побудові окремих карт і цілих блоків тих або інших матеріалів.

Як приклад, на рис.2 фрагментарно представлені деякі тематичні карти соціально-екологічної спрямованості.

Рис.2. Фрагменти тематичних карт соціально-екологічного web-атласу Чернігівської області

Робота над атласом головним чином ґрунтувалась на широкому використанні при створенні сайту, даних з економічних ресурсів області; залученні інформації за факторами, що істотно впливають на ці ресурси, а саме – соціальних, демографічних, природних тощо; застосуванні різних методів геоінформаційного картографування і ГІТ в цілому для аналізу певних просторових показників; відпрацюванню технології віддаленого доступу до геоінформаційних ресурсів Чернігівської області.

Створений атлас може виконувати функцію збору і відображення статистичної інформації за соціально-економічними ресурсами області і надавати можливість побудови нових різноманітних карт за базами даних, які ведуться різними користувачами. Наприклад, залучення даних демографічної ситуації, забезпеченості

різних галузей кваліфікованим робочим персоналом дозволяє вийти на оціночні і рекомендаційні карти розвитку освіти в області тощо.

ВИСНОВКИ

Розробку регіональних природно-ресурсних і соціально-екологічних атласів, орієнтованих для цілей географічної освіти, доцільно створювати засобами ГІТ одночасно для традиційного (паперового) і електронного втілення.

Створений за допомогою ГІТ «Електронний соціально-екологічний атлас Чернігівської області» (система цифрових карт, пов'язана між собою за використаними програмними засобами і загально-географічною основою, ступенем детальності і часом створення) може розглядатися як ефективна інформаційна база для вирішення наукових і прикладних задач, пов'язаних з вибором пріоритетних напрямків сталого розвитку регіону: обґрутування концепцій і програм соціально-економічного розвитку Чернігівської області; вироблення напрямків регіональної політики; розробки прогнозів екологічного стану навколошнього середовища і конструктивно-географічних основ раціонального природокористування; отримання довідкової інформації, необхідної для підтримки управлінських рішень органів державного управління усіх рівнів, впровадження інвестиційних проектів тощо.

Список літератури

1. Бурачек В.Г. Основи ГІС / В.Г. Бурачек, В.І. Зацерковний. – Чернігів, 2009. – 180 с.
2. Доповідь про стан навколошнього природного середовища в Чернігівській області за 2009 рік: (стат. щорічник /Державне Управління Охорони Навколошнього Природного Середовища в Чернігівській області).– Чернігів: ДУОНПС, 2010. – 184 с.
3. Зацерковний В.І. ГІС природно-заповідного фонду Чернігівської області/ В.І. Зацерковний, С.В. Кривоберезець, В.В. Сергієнко, Ю.С. Сімакін // Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Серія: Географія. – 2010. – Т.23(62), №2. – С.92-204.
4. Погурельська Т.В. Географічний атлас із серії "Моя мала Батьківщина". / Т.В Погурельська. – К.: Мапа, 2003. – 20 с.

Зацерковный В.И. Использование геоинформационных технологий для создания социально-экологического web-атласа Черниговской области / В.И. Зацерковный, Ю.С. Симакин, В.В. Сергиенко // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: География. – 2011. – Т. 24 (63). – №2, ч. 2 – С.64-68.

В статье рассмотрены подходы использования геоинформационных технологий для создания социально-экологического web-атласа Черниговской области.

Ключевые слова: окружающая среда, экология, геоинформационная система (ГИС), геоинформационные технологии (ГІТ).

Zacerkovniy V.I. Use of geoinformation technologies for creation of social-and-ecological web- atlas of Chernigov area / V.I. Zacerkovniy, Y.S. Simakin, V.V. Sergienko // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 64-68.

In the article approaches of the use of geoinformation technologies are considered for creation of social-and-ecological web-atlas of the Chernigov area.

Keywords: environment, ecology, geographic information system (GIS), geoinformation technologies (GIT).

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 69-74.

УДК 911.3

ІНТЕРНЕТ-БАЛКАНІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Kітченко В.К.

Київський Національний Університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
E-mail: vika@goal.com.ua

Представлено геопросторовий аналіз інтернет-цензури та факторів територіальної диференціації інтернет-балканізації. Визначено типи країн за рівнем інтернет-балканізації та геопросторові ознаки сучасного інформаційного суспільства.

Ключові слова: інформаційне суспільство, інформаційний простір, Інтернет, сплінтернет, інформаційний суверенітет, інтернет-балканізація.

ВСТУП

Реалії формування інформаційного суспільства свідчать про досить неоднозначні альтернативи суспільному розвитку. Особливу роль у даному контексті відіграє розуміння неоднорідності глобального, у т.ч. завдяки Інтернету, інформаційного простору. З одного боку, низка об'єктивних і суб'єктивних факторів зумовлює його розшарування, термінологічне позначення якого зародилося у публістиці - сплінтернет. З іншого, соціальні та особисті преференції викликають різноспектну фрагментацію взаємодії у глобальному інформаційному просторі, яка отримала назву «кібер-балканізації». Гострої актуальності набуває потреба осмислення таких геополітичних явищ сучасності як Twitter- та Facebook- революції. Гетерогенізація Інтернету є предметом наукового вивчення лише знедавна й сьогодні поступально формує альтернативу поглядам «адептів-цифровиків». Нові наголоси у політичній географії сучасності визначає праця Дж. Д. Сідевея 1994 року [1]. На особливу увагу заслуговує праця М.ван Олстіна та Е. Бринйолфссона [2]. Питанням щодо ролі Інтернету у поширенні інформації та ідей через кордони присвячено статтю М. Пратта [3]. Своєрідні підходи до формування емпіричної бази дослідження даного питання презентують міжнародні інституції: «Репортери без кордонів» (Reporters Sans Frontières - RSF) [4] та “Ініціатива Відкрита Мережа» (OpenNet Initiative- ONI) [5], за даними яких висвітлено практику блокування й фільтрування Інтернет у країнах світу [6]. Проведено авторське дослідження фрагментації інтернет-сегменту інформаційного простору з огляду на обмеження релігійного характеру [7]. Власне останнє спонукало подальше вивчення однорідності інтернет-сегменту інформаційного простору з географічної точки зору, яке має на меті визначення ознак його балканізації (інтернет-балканізації).

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Напевно справедливо, що інформаційний простір, зокрема його інтернет-сегмент, у фізичному сенсі кордонів і границь немає. Але це не означає, що він має залишатися поза увагою географів. Дійсно, Інтернет містить багато інформації щодо питань кордонів, границь, трансграничності [3]. Розшарування Інтернету внаслідок

дії різноманітних факторів, які визначаються технологічними, соціально-культурними, політичними аспектами, отримало назву сплінтернет (splinternet) [8]. Технологічна фрагментація виникає через різноманітність стандартів та апаратного забезпечення підключення до Інтернет (iPhone, Blackberry, Android, iPad). Гетерогенізація інтернет-сегменту інформаційного простору відбувається й через фільтрування контенту з політичних мотивів, зокрема в контексті національної безпеки, яка орієнтована на веб-сайти, що так чи інакше пов'язані з прикордонними конфліктами, сепаратизмом та екстремізмом. Реалії сьогодення свідчать про те, що уряди окремих країн, політики все більше небезпідставно побоюються Google, Twitter, Facebook як політичних агентів. Висувається теза про «інформаційний суверенітет» - евфемізм заміни послуг, які надаються компаніями «західного» Інтернету, власними, більш обмеженими інформаційними ресурсами, але такими, що легше контролювати. Відзначаються суттєві обмеження глобального безперешкодного руху інформації соціального змісту.

Соціологи зазначають розшарування глобального інформаційного простору через особливі інтереси окремих соціальних груп, використовуючи термін «кібер-балканізація». Запозичення геополітичного терміну виглядає досить доречним у даному випадку. До того ж мова йде про різноаспектні взаємодії у інформаційному просторі які, дякуючи сучасним технологіям, мають потенціал об'єднувати географічно віддалені спільноти й, водночас, фрагментувати: балканізувати або інтегрувати.

Аналіз профілів країн світу за даними RSF та ONI [4,5] дозволяє визначити наскільки «базова» суспільно-політична балканізація виявляється в інтернет-сегменті інформаційного простору. Оцінки соціально-політичних обмежень RSF, у т.ч. переслідувань щодо користування Інтернет для вільного інформаційного обміну, поділяють країни світу на дві категорії: «вороги Інтернету» (enemies of the Internet) та країни «під наглядом» (countries under surveillance). Аналіз за період 2005-2010 визначає майже незмінну ситуацію з країнами-ворогами Інтернет. Усі 12 є країнами з авторитарними режимами (AP). Особливою є ситуація у Південній Кореї – країні з низьким рівнем людського розвитку (LR) та валового національного доходу на душу населення (ВНДД), яка номінально не представлена у всесвітній павутині, але має власну систему екстранету, доступ до якої дуже обмежений. Мізерні показники інтернет-проникнення (ІП) на кінець 2010 мають М'янма (0,2%), що є країною з ВНДД вище середнього і єдина в списку з низьким рівнем LR, та Туркменістан (1,6%) – ВНДД нижче середнього та середній рівень LR. Власне, країни з ВНДД нижче середнього становлять половину списку. При цьому лідерами за ІП є Туніс (34,1%) та Іран (31,9%) – країни з високим рівнем LR. Країни з середнім рівнем LR мають приблизно одинаковий рівень ІП: Китай (28,9%), Єгипет (24,3%), Сирія (20,4%). Низькі показники ІП мають й інші країни з середнім рівнем LR та низьким ВНДД – Узбекистан (17,1%) та В'єтнам (26,6%). Лише 14,3% населення Куби – країни з високим рівнем LR та ВНДД на рівні вище середнього – мають доступ до Інтернет. Найвище ІП серед країн «ворогів Інтернету» має Саудівська Аравія (38,1%), для якої характерний високий рівень LR та ВНДД.

Варто зазначити, що лише у 2009 році з категорії „ворогів” до категорії «країн під наглядом» перейшла Білорусь (П – 27,4%) – країна з авторитарним режимом, ВНДД вище середнього та високим рівнем ЛР. Загалом склад цієї категорії дуже неоднорідний. Серед країн з дуже високим рівнем ЛР та високим ВНДД – Південна Корея (П – 81,5%) та Австралія (П – 80,7%) мають повноцінну демократію, у той час як ОАЕ (П – 75%) та Бахрейн (П – 53%) – держави з авторитарними режимами. Недосконала демократичність правління Малайзії визначається П на рівні 55,9%, високим рівнем людського розвитку на ВНДД вище середнього. Водночас Таїланд, де П становить 25,8%, та Шрі Ланка з мізерним проникненням у всесвітню мережу на рівні 5,5% – країни з середніми показниками індексу ЛР та ВНДД нижче середнього. Країни високого рівня людського розвитку з гібридними режимами представлені Росією (П – 29%), ВНДД якої на рівні вище середнього, та Туреччиною (П – 36,4%), відповідно, нижче середнього. Завершує перелік Ерітрея, країна з авторитарним режимом, низьким рівнем ЛР та ВНДД, де лише 3,5% населення має доступ до Інтернет.

Більш структурно характеризує цензуру інтернет-сегменту інформаційного простору ONI (OpenNet Initiative), що веде моніторинг даних щодо фільтрування Інтернету технічними та контекстовими міждисциплінарними методами на глобальному рівні. Дослідження ґрунтуються на якісних (експертні оцінки) та кількісних (статистичних) показниках стосовно обмежень політичного, соціального змісту та контенту, пов’язаного зі збройними конфліктами, сепаратистськими рухами та збройними угрупованнями, а також інтернет-інструментарію – веб-сайтів, які забезпечують послуги електроної пошти, інтернет-хостінгу, пошуку, перекладу, інтернет-телефонії та методів подолання перешкод цензури. Результати категоризуються за характером обмежувального впливу на Інтернет і визначаються як всепроникний, суттєвий, вибірковий та підозрюваний. Серед інших факторів цензури Інтернет-сегменту ONI визначає низький, середній та високий рівень прозорості та постійності [5].

Станом на кінець 2010 року ONI визначає близько 40 країн, де ведеться фільтрування Інтернет-контенту. Однак варто зазначити, що серед них не представлені «вороги» Інтернету – Північна Корея, Куба, Египет, а також держави, щодо свободи доступу до всесвітньої мережі у яких RSF встановила нагляд: Австралія, Еритрея, Шрі Ланка. Бальна оцінка від 4 до 1 за категоріями «всепроникний – підозрюваний» та від 3 до 1 стосовно рівнів прояву факторів прозорості та постійності, а також «ворогів» (10 балів) та «під наглядом» (5 балів), дозволяє визначити інтегральний індекс як суму середнього значення балів за напрямами фільтрування, додатковими факторами та категоріями RSF. Запровадження такого індексу та урахування показників інтернет-проникнення, індексу людського розвитку, індексу демократії та ВВП на душу населення за даними міжнародних інституцій дозволяє застосовувати методи факторного та кластерного аналізу для більш репрезентативних висновків.

Аналіз коефіцієнтів кореляції визначає пряму залежність інтернет-проникнення від рівня ЛР (0,6777) та показників внутрішнього валового продукту на душу населення (0,6621) та дещо меншу залежність від індексу демократичності (0,4172).

При цьому варто зазначити зв'язок між ЛР та внутрішнього валового продукту на душу населення (ВВПД) на рівні 0,6613. Найбільш суттєвого значення серед досліджуваних ознак має обернений зв'язок середнього рівня між індексом демократичності та фільтруванням політичного контенту (-0,5686). Варто зазначити, що, загалом, значимим для оцінки рівня обмеження політичного контенту, інтернет-інструментарію, категорії за RSF, інтегрального індексу є обернений зв'язок з індексом демократичності. Відносного значення має зв'язок між показниками ВВПД та обмеженнями соціального контенту (0,3072), а також прозорістю інтернет-сегменту інформаційного простору (0,311811).

Подальший факторний аналіз визначає, що провідну роль у балканізації інтернет-сегменту інформаційного простору відіграють обмеження стосовно застосування інтернет-інструментарію та фільтрування соціального контенту, що здійснюються на постійній (послідовній) основі. Політичний та контент щодо конфліктів та безпеки разом із ознаками загальної прозорості інтернет-сегменту відіграють другорядну роль. Загальний рівень ІП, ЛР та ВВПД відіграє менш важливу роль. При цьому оцінки громадських міжнародних інституцій, зокрема RSF, є суттєвими за вагомістю і можуть бути додатково пов'язані з ознаками загальної прозорості та рівня ЛР. Результати кластерного аналізу обґрунтують виділення чотирьох типів країн світу, з різним характером Інтернет-балканізації (Табл.1).

Таблиця.1.
Типологія країн світу за рівнем Інтернет-балканізації

Країни абсолютної інтернет-балканізації		Країни суттєвої інтернет-балканізації		Країни значної інтернет-балканізації		Інтернет-балканізовані країни	
Іран	16,25	Бахрейн	10,75	Ємен	5,50	Індія	3,50
Саудівська	16,25	ОАЕ	10,75	Австралія	5,00	Сінгапур	3,50
Аравія	15,50	Куба	10,00	Ерітрея	5,00	Ефіопія	3,00
Китай	15,50	Єгипет	10,00	Катар	5,00	Марокко	3,00
Туніс	15,25	Північна	10,00	Кувейт	5,00	Італія	2,50
М'янма	14,00	Корея		Малайзія	5,00	Палестина	2,25
Сирія	14,50	Південна	9,50	Шрі	5,00	Азербайджан	2,00
Туркменістан	13,25	Корея		Ланка		Казахстан	2,00
Узбекистан	13,25	Тайланд	8,75	Оман	4,75	Киргизстан	2,00
В'єтнам		Білорусь	8,00	Пакистан	4,75	Грузія	2,00
		Туреччина	8,00	Судан	4,50	Йорданія	2,00
		Росія	7,00	Вірменія	3,75	Молдова	1,50
						Таджикистан	1,50
						Лівія	0,5

До першої групи віднесено країни, у яких обмеження доступу до інформаційного простору має категорично суворий та постійний характер за усіма

тематичним напрямками. Найбільш суттєвого значення у даному випадку має інтернет-цензура політичного, соціального контенту та проблематики, пов'язаної з військовими діями та питаннями безпеки. Саме до цього типу належать «вороги Інтернет», серед яких «гарячі точки» політичних трансформацій сучасності – Туніс, Саудівська Аравія. Символічним прикладом у цій групі є Китай – країна, де контроль за інтернет-сегментом інформаційного простору реалізується в рамках проекту «Золотий Щит» з 1998 року і заслуговує на статус «Берлінської стіни» інформаційного суспільства. Другий тип представлений країнами, де інтернет-цензура здійснюється регулярно і на дуже високому рівні, фактично, відносно усіх тематичних напрямів. Суттєвим для України є належність до цього типу її найближчих сусідів – Росії та Білорусі, де програми інтернет-балканізації діють на державному рівні. Водночас, варто зазначити належність до цієї групи «ворогів Інтернет» (Куба, Єгипет, Північна Корея) щодо яких ONI не фіксує блокування або фільтрування. Значний рівень інтернет-цензури за різними напрямами при досить високому рівні регулярності та належність країни до категорії спостереження RSF є підставою віднесення її до типу країн суттєвого рівня Інтернет-балканізації. Склад групи досить полісний з огляду на рівні ЛР та ВВПД (Катар, Кувейт, Оман, Австралія, Ємен, Еритрея), а загалом переважають країни з високим рівнем ЛР. При цьому вирішального значення має досить регулярна цензура соціального контенту та інтернет-інструментарію. Інтернет-балканізовані країни характеризують найсуттєвіша роль цензури питань соціального характеру, Крім Сінгапуру та Італії (країн з дуже високим ЛР та високим ВВПД) це – здебільшого країни з середнім або низьким рівнем ЛР та ВВПД на рівні вище або нижче середнього.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи отримані результати варто зазначити, що інтернет-балканізація є очевидним фактом. Територіальні відмінності інтернет-проникнення напряму визначаються рівнем людського розвитку та економічного добробуту суспільства. Визначальним фактором Інтернет-балканізації є рівень демократичності суспільного розвитку країн світу. Провідну роль у балканізації інтернет-сегменту інформаційного простору відіграють обмеження стосовно застосування інтернет-інструментарію та фільтрування соціального контенту, що здійснюються на постійній основі. Типологія країн за рівнем інтернет-балканізації свідчить про суттєвий «інформаційний розлом» між цивілізаційними утворенням Заходу й Сходу. Символічний статус «Берлінської стіни» сучасного інформаційного суспільства можна присудити проекту «Золотий Щит», який реалізовано у Китаї.

Список літератури

1. Sidaway J.D. Political Geography in the Times of Cyberspace: New Agendas / James D. Sidaway // Geoforum. – 1994. – V.25, No.4. – P. 487-503.
2. Alstyne M. Elecntronic Communities: Global Village or Cyberbalkans / M.van Alstyne , E. Brynjolfsson. – <http://web.mit.edu/marshall/www/papers/CyberBalkans.pdf> - 20.01.2010.
3. Pratt M. Boundaries and Internet: a Surfer's Guide / M. Pratt // IBRU Boundary and Security Bulletin Summer. – 1999. – P. 94-101.

4. Internet / Reportes Sans Frontieres [Следствий ресурс]. – Режим доступа : <http://en.rsf.org/internet.html> – 15.03.2011.
5. ONI Internet Filtering map / OpenNet Initiative. [Следствий ресурс]. – Режим доступа : <http://map.opennet.net> – 15.03.2011.
6. Deibert R. Access Denied / R. J. Deibert, J. G. Palfrey, R. Rohozinski, J. Zittran. [Следствий ресурс]. – Режим доступа : <http://mitpress.mit.edu/catalog/item/default.asp?type=w&tid=11329> – 15.03.2011.
7. Кіптенко В.К. Фрагментація інформаційного простору: релігійний вимір сплінтернету / В.К.Кіптенко // Релігія, релігійність, філософія та гуманітарні знання у сучасному інформаційному просторі: національні та інтернаціональні аспекти. - Частина I. – Луганськ: вид-во СРУ ім.В.Даля, 2010. – С.34-38.
8. Bernoff J. The Web is Turning Into the Splinternet / J. Bernof // Forbes. - March 29,2010 [Следствий ресурс]. – Режим доступа : <http://www.forbes.com/2010/03/29/facebook-iphone-app-google-smo-network-josh-bernoff.html> – 15.08.2010.

Кіптенко В.К. Інтернет-балканізація інформаціонного общества / В.К.Кіптенко // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: География. – 2011. – Т. 24 (63). – №2, ч. 2 – С. 69-74.

Проведено геопространственный анализ интернет-цензуры и факторов территориальной дифференциации интернет-балканизации. Определены типы стран по уровню интернет-балканизации, связанные с этим геопространственные признаки информационного общества.

Ключевые слова: информационное общество, информационное пространство, Интернет, сплинтернет, информационный суверенитет, интернет-балканизация.

Kiptenko V. Internet-Balkanization of Information Society / V.Kiptenko // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 69-74.
The article presents spatial analysis of the Internet-censorship patterns and factors of Internet-Balkanization differentiation around the world. On the basis of Internet-Balkanization level there are determined types of countries and related spatial features of the informational society.

Key words: Information Society, Information Space, Internet, Splinternet, Information Sovereignty, Internet-Balkanization

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 75-80.

УДК 911.3:32

ПОЛИТИЧЕСКИЙ АТЛАС СОВРЕМЕННОГО БИКАМЕРАЛИЗМА

Киселева Н. В.

Таврический национальный университет им. В. И. Вернадского, Симферополь, Автономная Республика Крым, Украина

В статье дается краткое описание концепции политического атласа современного бикамерализма и характеризуются региональные модели двухпалатных парламентов. Региональные модели построены на основании выделенных критериев, репрезентирующих современный бикамерализм, к которым отнесены факторы, определяющие парламентский бикамерализм, морфологические характеристики двухпалатных законодательных ассамблей и способы формирования обеих палат.

Ключевые слова: политический атлас, двухпалатный парламент.

Актуальность данной работы определяется тем, что до сих пор при динамичном развитии отечественной политической географии и появлении множества научных работ и учебников по сравнительно новой вузовской дисциплине — политологии — у нас до сих пор ощущается дефицит политических карт и тем более атласов. Нехватку политико-карографических произведений отмечают и современные географы, и политологи.

О необходимости создания различных картографических материалов в политической географии еще в 80-е годы писал Владимир Колосов: «Нет свежих по тематике, ярких и наглядных по способам изображения, доступных для читателя-неспециалиста карт, показывающих расстановку политических и военных сил в мире, политический характер выбора путей решения глобальных проблем, итоги выборов в разных странах и т. д.» [1, с.10].

Особенно остро недостаток политико-карографических материалов проявляется в современном учебном процессе, в том числе в высшей школе. Например, в учебном пособии по политической географии для вузов украинских авторов С.В. Трохимчука и О.В. Федуня [2] только 5 картосхем, причем 4 из них являются историческими в разделе «Политическая карта мира и ее исторические изменения», а одна — иллюстрирует geopolитическую модель Х. Маккинdera в разделе «Основы geopolитики». При этом такие разделы учебного пособия как «Государство как основной объект политической географии», «География административно-территориального устройства и местного самоуправления», «Этнодемографические аспекты политической географии», «География политической борьбы и выборов» и др. не содержат ни одного иллюстративного картографического материала.

Не лучшим образом обстоят дела и в украинской политической картографии для средних учебных заведений, где набор политико-географических карт ограничивается стандартной политической картой мира и картой форм правления государств [3]. И уж совсем «бедными» на картографический материал являются вузовские учебники по политологии. Анализ учебно-методической литературы по

политической науке, изданной на Украине [4–6], свидетельствует о том, что в лучшем случае эти учебники и учебные пособия в качестве визуального материала содержат таблицы, схемы и графики при полном отсутствии картосхем, хотя в структуре каждого из подобных изданий содержится политико-географическая информация. При этом политологи признают важность дополнения учебных пособий по политическим наукам географическими материалами [5].

Политический атлас современного бикамерализма призван заполнить часть лакуны, существующей в политической географии. Концепция такого атласа предполагает:

- построение ряда картосхем, характеризующих региональные модели современного парламентского бикамерализма;
- сопровождение картографического материала схемами региональных моделей, составленных на основании комплексного сравнительного анализа характеристик двухпалатных парламентов и факторов, определяющих структуру бикамеральных законодательных ассамблей;
- дополнение региональных моделей лучевыми диаграммами с количественными характеристиками каждой из выделенных моделей.

Для построения региональных моделей были выделены критерии, репрезентирующие современный бикамерализм, к которым отнесены факторы, определяющие бикамерализм, морфологические характеристики двухпалатных парламентов и способы формирования обеих палат.

Среди факторов, влияющих на выбор монокамеральной или бикамеральной структуры парламента [7], рассматривались:

1. форма государственно-территориального устройства;
2. политические традиции;
3. размеры государственной территории;
4. численность населения государств.

К группе морфологических характеристик парламентского бикамерализма [8], на основании которых строились региональные модели, в рамках данного исследования отнесены:

1. сроки полномочий или легислатура верхних и нижних палат;
2. численность сенаторского и депутатского корпуса, выраженная через бикамеральный коэффициент;
3. способы формирования верхней и нижней палат;
4. индекс прямого участия избирателей в формировании бикамеральных парламентов как критерий демократичности формирования высших законодательных органов государств;
5. уровень представительства регионов в верхних палатах, являющихся в рамках современного представления о парламентском бикамерализме институтом территориального представительства.

Сравнительный анализ генеральной совокупности двухпалатных парламентов по указанным критериям, позволил выделить общие закономерности развития современного парламентского бикамерализма, которые не исключают существования отличий, обусловленных конкретным историческим развитием

регионов, цивилизационными особенностями, своеобразием политической культуры, определяющими специфику и доминанты двухпалатных ассамблей в отдельных макрорегионах мира, из которых складываются региональные модели современного парламентского биакмерализма.

Эти модели построены на базе авторских типологий и классификаций, составленных на основе собранного статистического материала в процессе исследования конкретных характеристик двухпалатных парламентов [9].

В качестве модельных критериев выступают генетические факторы парламентского бикамерализма, способы политического рекрутования и релевантные элементы организационной структуры бикамеральных ассамблей.

Базовыми характеристиками региональных моделей выступают доминантные, медианные и модальные группы, характеризующие парламентский бикамерализм, представленный 4 моделями: европейской, азиатской, американской и африканской.

Эти модели характеризуются не только разными наборами генетических факторов, определяющих бикамерализм, и различными морфологическими характеристиками двухпалатных парламентов, но и существенными отличиями в количественных характеристиках.

Европейская модель парламентского бикамерализма [10] характеризуется превалированием одинаковых 4-летних сроков полномочий верхних и нижних палат, преобладанием регионального уровня представительства в верхних палатах, высоким индексом прямого участия избирателей в формировании обеих палат, варьирующим в пределах от 50% до 75%, 100-процентным бикамерализмом в федерациях и наличием двухпалатных парламентов в каждом третьем унитарном государстве. Генетическими факторами в европейской модели, определяющими парламентский бикамерализм, являются: размер государственной территории, численность населения и форма государственно-территориального устройства (Рис. 1).

Азиатскую модель парламентского бикамерализма характеризуют следующие параметры: более длительные сроки полномочий обеих палат (6-летние для сенаторского корпуса и 5-летние для депутатского); доминирование в формировании нижней палаты прямых выборов, а в верхней — назначения по квотам; смешанный, а не региональный, уровень представительства территорий в верхней палате, когда только часть сенаторского корпуса представляет административно-территориальные единицы. К трем генетическим факторам, определяющим парламентскую структуру европейской модели, в азиатской добавляется — фактор политической традиции.

В американской модели, как и в европейской, преобладают парламенты с равными, но более длительными — 5-летними сроками полномочий обеих палат. Схожесть европейской и американской модели проявляется в превалировании регионального уровня представительства в верхней палате. Но в отличие от европейской модели, в американской прямые выборы являются определяющими при политическом рекрутовании обеих палат, а индекс прямого участия избирателей в формировании всего парламентского корпуса достигает максимального значения — 100%. В американской модели определяющую роль в

выборе парламентской структуры играют 2 фактора: политическая традиция и форма государственно-территориального устройства.

**ЕВРОПЕЙСКАЯ МОДЕЛЬ
ПАРЛАМЕНТСКОГО БИКАМЕРАЛИЗМА**

ГЕНЕТИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ БИКАМЕРАЛИЗМА			
Размер территории	Численность населения	Форма территориально-государственного устройства	
		Федерации	Унитарные государства
		Простой структуры	Сложной структуры

ОРГАНИЗАЦИОННАЯ СТРУКТУРА ПАРЛАМЕНТА		
Бикамеральный коэффициент	Сроки полномочий палат	
2–3	4	4

ФОРМИРОВАНИЕ ПАРЛАМЕНТА	
Индекс прямого участия избирателей	Уровень представительства территорий в верхней палате
51–75%	Региональный
Основные способы формирования палат	
Верхней	Нижней
Непрямые выборы	Прямые выборы

	Доминантная группа
	Медианная группа
	Модальная группа

Рис. 1. Европейская модель парламентского бикамерализма.

Африканская модель по срокам полномочий похожа на американскую, по индексу прямого участия избирателей в формировании обеих палат и набору генетических факторов — на европейскую, по уровню представительства территории в верхней палате — на азиатскую.

Политический атлас современного бикамерализма не только представляет комплексную характеристику института двухпалатного парламентаризма, но также позволяет ответить на актуальный для Украины вопрос о структуре высшего законодательного органа. Идею двухпалатного парламента на Украине с 1991 года в рамках Верховной Рады обсуждали трижды и даже выносили этот вопрос на референдум, но до сих пор не пришли к консенсусу по данной проблеме, несмотря на периодические и активные дискуссии вокруг структуры высшего законодательного органа украинского государства.

Впервые парламентский бикамерализм был заложен в проекте конституции, разрабатываемом еще парламентом независимой Украины I созыва. Во второй раз идея двухпалатности для украинского парламента обсуждалась Конституционной комиссией, работавшей над проектом Основного закона страны в 1995–1996 гг. Но в окончательном варианте авторы Конституции остановились на монокамерализме. В апреле 2000 г. вопрос о двухпалатном парламенте, сторонником которого выступал Леонид Кучма, был вынесен на референдум и получил одобрение 81,68% избирателей, принявших участие в плебисците, но из проекта конституционных изменений по результатам народного волеизъявления бикамерализм исчез. В 2009 г. уже Виктор Ющенко, ранее резко критиковавший бикамерализм, представил новый проект изменений конституции, предусматривающий двухпалатную структуру парламента.

К сожалению, эта полемика вокруг структуры парламента в украинском политическом сообществе не носила конструктивного характера, что объясняется рядом причин, в том числе и отсутствием комплексных исследований, построенных на сравнении всей совокупности двухпалатных ассамблей. Результаты же такого исследования позволяют сделать вывод, что размер государственной территории Украины и численность населения страны как генетические факторы парламентского бикамерализма определяют переход Украины от однопалатной к двухпалатной модели законодательной ассамблеи.

Список литературы

1. Колосов В.А. Политическая география: проблемы и методы / В.А. Колосов. — М.: Наука, 1988. — 192 с.
2. Трохимчук С.В. Політична географія світу / С.В. Трохимчук, О.В. Федунь — К.: Знання, 2007. — 422 с.
3. Экономічна і соціальна географія світу : атлас / [Ред. В.В. Молочко]. — К.: Укргеодезкартографія, ДНВП «Картографія», 2003. — 48 с.
4. Раздина Е.В. Анализ учебной литературы по политической науке, используемой в вузах восточного региона Украины / Е.В. Раздина // Политическая наука в Украине: становление и перспективы. — Симферополь, 2002. — С. 72–96.

5. Муляр В.І. Аналіз навчальної літератури з політичної науки, виданої в центральному і західному регіонах України / В.І. Муляр, В.О. Венгерська, С.Я. Сухачев // Политическая наука в Украине: становление и перспективы. — Симферополь, 2002. — С. 97–143.
6. Филатов А.С. Анализ учебной литературы по политической науке, используемой в вузах Украины / А.С. Филатов // Политическая наука в Украине: становление и перспективы. — Симферополь, 2002. — С. 144–185.
7. Киселева Н.В. Переход от монокамерализма к бикамерализму: генетические предпосылки политического выбора / Н.В. Киселева // Гілея. — Вып. 23. — Киев, 2009. — С. 403–407.
8. Киселева Н.В. География и особенности современного бикамерализма / Н.В. Киселева // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: География. — Том 20 (59), № 2 (2007) — С. 34–43.
9. Кисельова Н.В. Сучасні моделі парламентського бікамералізму: автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. політич. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути і процеси» / Н.В. Кисельова. — Сімферополь, 2010. — 18 с.
10. Киселева Н.В. Європейська модель парламентського бикамерализма / Н.В. Киселева // Гілея. — Вып. 38. — Киев, 2010. — С. 545–550.

Кисельова Н. В. Політичний атлас сучасного бікамералізму / Кисельова Н. В. // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Географія. – 2011. – Т.24 (63). – № 2, ч. 2 – С. 75-80.

У статті надається короткий опис концепції політичного атласу сучасного бікамералізму і характеризуються регіональні моделі двопалатних парламентів. Регіональні моделі побудовані на підставі виділених критеріїв, що репрезентують сучасний бікамералізм, до яких віднесені чинники, що визначають парламентський бікамералізм, морфологічні характеристики двопалатних законодавчих асамблей і способи формування обох палат.

Ключові слова: політичний атлас, двопалатний парламент.

Kiseleva N. V. Modern bicameral parliaments: political atlas / Kiseleva N. V. // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 75-80.

The article contains short-story description of conception of political atlas of modern bicameral parliaments and description of regional models. The regional models of bicameral parliaments are built on the basis of the selected criteria, which factors, determining the bicameral structure of legislative assemblies, morphological descriptions of bicameral parliaments and methods of forming of both chambers, are attributed to.

Keywords: political atlas, bicameral parliament.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 81-86.

УДК 528.94

КАРТОГРАФІЧНИЙ МЕТОД ОЦІНКИ ЕКОЛОГІЧНОЇ НЕБЕЗПЕКИ ВИКОРИСТАННЯ ПІДЗЕМНИХ ВОД В УКРАЇНІ

Путренко В.В., Терефера О.В.

Інститут географії НАН України, Київ, Україна
E-mail: putrenko@rambler.ru

Розглянуто методичні аспекти застосування картографічного методу при дослідженні екологічних небезпек на прикладі використання підземних вод. За допомогою растрівних картографічних моделей оцінено розподіл на території України хімічних елементів: урану, миш'яку та фтору у воді. Виділено території з перевищением ГДК, які мають обмеження на використання підземних вод.

Ключові слова: картографія, екологічна небезпека, геохімія, ГДК.

ВСТУП

Складність екологічної ситуації в Україні вимагає поглиблених наукових досліджень цієї проблематики у галузевому та територіальному аспектах. Екологічні небезпеки території зумовлюються впливом антропогенного навантаження та природного фону розподілу токсичних хімічних елементів. В залежності від ситуації природний та антропогений фактори можуть посилювати загальний негативний вплив на людину або нейтралізувати один одного. Антропогенне навантаження вирізняється значною територіальною диференціацією, яка пов'язана із розташуванням основних забруднювачів навколошнього середовища, розміщенням населення та об'єктів виробничої і соціальної інфраструктури. Природний розподіл токсичних хімічних елементів є більш закономірним та має загальні географічні тренди, які визначаються особливостями розвитку геосистем. Картографічний метод допомагає оцінити загальну екологічну небезпеку використання природних ресурсів території та дозволяє створювати карти попередження небезпечних явищ.

Вихідні передумови. Картографуванням екологічних небезpieczeń займалися В.А. Барановський, Г.О. Пархоменко, І.Ю. Левицький, В.А. Пересадько, Л.Г. Руденко, В.П. Разов та ін. [1, 2, 3, 4, 5]. Однак аспекти екологічної небезпеки токсичних хімічних елементів у воді описувались у цих роботах оглядово.

Формулювання цілей статті, постановка задачі. Метою дослідження є розробка та апробація методики створення оціночних карт екологічної небезпеки використання підземних вод в Україні за вмістом токсичних елементів. Завданнями є визначення методичних основ створення оціночних карт, побудова та аналіз карт екологічної небезпеки за концентрацією у підземних водах урану, миш'яку, фторидів, типізація територій України за безпекою використання підземних вод.

Виклад основного матеріалу. Головним критерієм небезпеки забруднення довкілля токсичними речовинами на першому етапі еколого-географічного дослідження є гранично допустима концентрація (ГДК), тобто максимальна

концентрація забруднювача, яка не викликає негативних наслідків при повсякденній тривалій дії на навколоішнє середовище і живий організм. Оскільки підвищені концентрації токсичних елементів у повітрі і воді викликають найбільш тяжкі ураження, то розгляд підземних вод у якості джерела альтернативного водопостачання є важливою складовоюою безпеки життєдіяльності населення. У досліджені екологічна небезпека визначається як можливість перевищення у воді ГДК хімічного елементу або його сполук. При цьому підземні води переважно характеризуються природним вмістом хімічних елементів, який у деяких місцях доповнюється антропогенным забрудненням. ГДК урану, миш'яку та фтору визначалися згідно Державних санітарних норм та правил «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною», наказ № 400 від 12. 05. 2010 р. [6]. Для кожного хімічного елементу визначався ступінь небезпеки перевищення гранично допустимої концентрації у підземних водах. У зв'язку з цим для карт були розроблені оціночні шкали на основі формального підходу – порівняння даних з ГДК та послідуочого виділення таких категорій як низький, середній, високий ступень.

За основу для проведення дослідження були обрані результати геологічної зйомки території України масштабу 1: 1 000 000 державного підприємства «Кіровгеологія», які містять відомості про вміст урану, миш'яку та фторидів у ґрутових водах. База даних була створена на основі збору результатів геологічної зйомки у місцях впадіння рік. Проби відбирались у літній період, коли основним джерелом живлення річок є ґрутові води. База містить результати аналізу проб води у 6550 точках в Україні, а також за її межами на території Росії, Білорусі, Молдови. При проведенні зйомки використовувалась нерегулярна мережа, що прив'язана до елементів річкової мережі. Вона має різну щільність розміщення точок, що пов'язано зі зміною щільності річкової мережі та збільшенням кількості точок відбору у місцях прогнозування родовищ корисних копалин.

За результатами інтерполяції даних про розподіл хімічних елементів були отримані растрові моделі статистичного розподілу речовин, які були класифіковані згідно класифікаційних шкал легенд. Інтерполяція була проведена методом середнього зважування обернено пропорційно відстані з розміром ребра комірки 1 км. Подальшим кроком був аналіз отриманих раstrovих моделей.

За вмістом урану ГДК не повинна перевищувати 1 бк / л. Відповідно до цього було розроблено легенду карти. Було виділено території із зафіксованою концентрацією урану більше 1 бк / л, території з високим вмістом урану, який наближається до ГДК, території, які мають концентрацію урану, що з високою вірогідністю може перевищити ГДК, території, на яких природна концентрація урану набагато нижче ГДК. За цим принципом було виділено 7 ступенів небезпеки.

Дослідженнями в Україні та інших країнах світу встановлено, що головним природним фактором, що визначає вміст природних радіонуклідів у підземних і поверхневих водах є геологічна будова території.

Крім абсолютноого вмісту, розповсюдження радіоактивних елементів у гірських породах на їх концентрацію у природних водах впливають гідрогеологічні і кліматичні умови, фізичні властивості гірських порід, хімічний склад та

електрохімічні властивості природних вод, процеси міграції радіоактивних ізотопів при переході їх з порід у воду та подальшому русі з водою.

Ступінь радіоактивності річкових вод знаходиться у прямій залежності від їхньої мінералізації, радіоактивності порід, на яких протікає ріка та фізико-хімічних властивостей води. Річкова вода у середньому має меншу сумарну радіоактивність, ніж морська і тим більше підземна. З цього правила випадають річки, які протікають у районах з підвищеною радіоактивністю гірських порід.

Радіоактивність річок є перемінною величиною, яка залежить від сезонних змін характеру живлення річок. У період весняної повені радіоактивність води знижується, у період літньої межені радіоактивність річкових вод підвищується за рахунок збільшення концентрації природних радіонуклідів. Підвищений вміст урану спостерігається у річках, які мають водозбірну площину складену гранітами.

Загальним географічним трендом поширення урану у підземних водах є збільшення його концентрації з Північного Заходу до Південного Сходу, що пов'язано з розміщенням геологічних структур Українського щита та зміною кліматичних умов: збільшенням випаровування та підвищеннем мінералізації ґрутових вод (рис.1).

Найбільші підвищення вмісту урану спостерігаються у місцях виходу кристалічних порід Українського щита у Житомирській, Кіровоградській, Дніпропетровській областях в місцях видобутку уранових руд. Підвищення значення концентрації урану спостерігаються у Запорізькій, Донецькій областях та в АР Крим (район міста Джанкой).

В цих областях є території з високим та дуже високим ступенем небезпеки перевищення норм ГДК, що негативно впливає на стан здоров'я населення. За наслідками катастрофи на Чорнобильській АЕС природний фоновий рівень урану зазнав негативних змін у Поліссі.

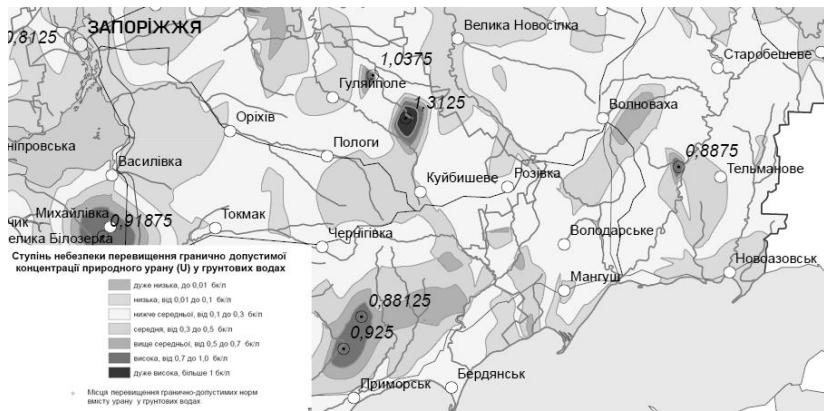

Рис. 1. Фрагмент карти «Небезпека перевищення ГДК природного урану у підземних водах».

Для розподілу миш'яку характерною є вісь захід – схід, яка пов'язана зі зміною кліматичних умов та геологічними умовами. ГДК миш'яку складає 0,01 мг/л. Відносно цього показника було розраховано ступені небезпеки. Іншою рисою розподілу концентрації миш'яку є значна варіабельність її значень, яка може перевищувати ГДК у 3 – 4 рази. На сході України спостерігається наявність значних

територій, де у підземних водах перевищено рівень ГДК або значення близькі до ГДК. Аномально високі концентрації миш'яку спостерігаються на заході країни в районі Старого Самбору, Тисмениці, Тернополя, в центральних районах країни – Покровське (Запорізька область), на сході – Новоайдар (Луганська область), значні аномалії перевищення ГДК спостерігаються в районі міст Ромни, Недригайлів (Сумська область). Деякі з цих аномалій можуть мати антропогенну складову (рис. 2).

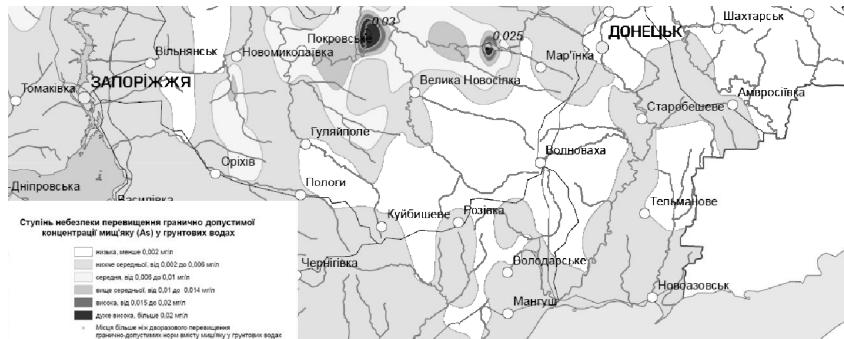

Рис. 2. Фрагмент карти «Небезпека перевищення ГДК миш'яку у підземних водах.

За вмістом фторидів на території України також можна виділити східну та західну частину. У випадку фтору найбільш сприятливою для організму людини є концентрація у діапазоні від 0,7 до 1,5 мг/л. Концентрація фтору нижче 0,7 викликає нестачу фтору у організмі, збільшення вище 1,5 призводить до надмірного його вмісту. Відповідно до цього проблема небезпеки має дві складові: небезпека дефіциту фтору, небезпека надлишку фтору. На заході країни притаманним є дефіцит фтору, тоді як на сході може спостерігатись перевищення ГДК до 10 раз. Найбільші перевищення знаходяться в районі Новомосковська Дніпропетровської області, Ясинуватої, Волновахи, Володарського Донецької області, Переяславська Луганської області, Вовчанська Харківської області, Одеси, Сарни Рівненської області (рис.3).

Рис. 3. Потенційна небезпека перевищення ГДК урану, миш'яку та фтору у підземних водах.

Для сукупної оцінки екологічної небезпеки використання підземних вод було створено комплексну карту методом накладання шарів. Це було здійснено у три етапи: побудова на основі растрових моделей полігонів однакових діапазонів значень, відбір полігонів з небезпечно високим рівнем концентрації хімічних елементів, накладання цих полігонів на карті.

В результаті створення карти було виявлено, що за рахунок геологічного та кліматичного факторів найбільші зони перевищення ГДК сконцентровані в центральній та східній частинах України. Найбільші площи з перевищеними значеннями ГДК мають Кіровоградська, Дніпропетровська, Запорізька, Донецька, Луганська, Харківська та Сумська області. Для Сумської, Харківської та Луганської областей притаманним є перевищення рівня ГДК миш'яку. Донецька область характеризується наявністю зон перевищення ГДК фтору та миш'яку. Дніпропетровська, Запорізька та Кіровоградська області мають високий відсоток зон перевищення ГДК урану.

Особливо складна ситуація спостерігається у місцях перетинання зон перевищення ГДК. До таких місць відноситься район м. Лутугине (Луганська обл.), Новомосковську (Дніпропетровська обл.), Березнувате (Херсонська обл.), район Хаджібейського лиману (Одеська обл.), Добровеличківка (Кіровоградська обл.). В цих місцях існує необхідність у організації постійного моніторингу за хімічним складом підземних та поверхневих вод, проведення спеціальних медичних обстежень населення з метою профілактики захворюваності, обмеження використання вод у місцях значного перевищення норм ГДК.

ВИСНОВКИ

Застосування картографічного методу для дослідження екологічної небезпеки використання підземних вод дозволяє ефективно та наочно аналізувати розподіл геохімічних показників та виявляти території з різними обмеженнями у водокористуванні.

Основою для картографування екологічних небезпек виступають норми ГДК та вірогідність їх перевищення на даній території. В залежності від цього виділяються низький, середній та високий ступені небезпеки, які можуть мати підкласи.

Основними чинниками, що впливають на хімічний склад підземних вод є геологічна будова, кліматичні умови та ступень антропогенного навантаження. Результатом цього є нерівномірний розподіл вмісту хімічних елементів у воді, який має загальні тренди та аномалії. Природного фону вмісту хімічних сполук у підземних водах збільшується до південного сходу країни.

Комплексні карти екологічної небезпеки можуть створюватися на основі аналітичних карт методом відбору зон найбільшої небезпеки. Місця накладання цих зон мають значні обмеження у використанні підземних вод.

ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ПОШУКІВ

Подальші дослідження пов'язані з удосконаленням методів картографічної оцінки екологічної небезпеки використання водних ресурсів за рахунок підбору більш точних статистичних моделей оцінки небезпеки, розширення переліку хімічних речовин застосованих у дослідженні, використання більш широкого набору засобів ГІС-аналізу.

Список літератури

1. Барановський В.А. Екологічна географія і екологічна картографія / В.А. Барановський . – К.: Фітосоціо-центр, 2001. – 252 с.
2. Козаченко Т.І. Картографічне моделювання. // Т.І. Козаченко, Г.О. Пархоменко, А.М. Молочко. – Вінниця; Антекс-УЛТД, 1999. - 328 с.
3. Левицкий И.Ю. Атласное картографирование охраны природы и ис-пользования природных ресурсов. Анализ карт советских атласов / И.Ю. Левицкий, В.А. Пересадько. – М., 1988. – 684 с.
4. Пересадько В.А. Картографічне забезпечення екологічних досліджень і охорони природи: монографія / В.А. Пересадько; Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Х., 2009. – 242 с.
5. Методика картографування екологічного стану поверхневих вод України за якістю води / Л.Г. Руденко, В.П. Разов, В.М. Жукінський; Ред.: В.Я. Шевчук. — К.: Символ-Т, 1998. — 48 с.
6. ДСанПіН 2.2.4-400-10 Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною Наказ Міністерства охорони здоров'я України 12.05.2010 N 400; Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 1 липня 2010 р. за N 452/17747 – К., 2010. – 65 с.

Путренко В.В. Картографический метод оценки экологической безопасности использования подземных вод в Украине / В.В. Путренко, О.В. Терефера // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: География. – 2011. – Т. 24 (63). – №2, ч. 2 – С.81-86.

Рассмотрено методические аспекты использования картографического метода при исследованиях экологических опасностей на примере использования подземных вод. С помощью растровых картографических моделей оценено распределение по территории Украины химических элементов: урана, мышьяка и фтора. Выделены территории с превышением ПДК, которые имеют ограничения на использование подземных вод.

Ключевые слова: картография, экологическая опасность, геохимия, ПДК.

Putrenko V.V., Terefera O.V. Mapping method assessment of ecological hazards of underground waters in Ukraine / V.V. Putrenko, O.V. Terefera // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 81-86.

Methodical aspects of using mapping method of ecological hazards on the example of the use of underground water in studies. With the using of raster mapping models to estimate the distribution on the territory of Ukraine of the chemical elements: uranium, arsenic and fluoride. Area of exceeding of MPC isolated, which have restrictions on underground water use.

Keywords: cartography, ecological hazards, geochemistry, MPC.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 87-92.

УДК: 911.9:631.459.21:504.062

СТВОРЕННЯ МОДЕЛІ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЕРОЗІЙНО-НЕБЕЗПЕЧНИХ ЗЕМЕЛЬ З ВИКОРИСТАННЯМ ГЕОІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

П'яткова А.В.

Одеський національний університет імені І.І.Мечникова, Одеса, Україна
E-mail: AVPyatkova@mail.ru

У статті наведена просторова реалізація моделі раціонального використання ресурсів ґрунтової родючості еrozійно-небезпечних земель з використанням сучасних геоінформаційних технологій. Приведений приклад використання розробленої моделі для тестової ділянки.

Ключові слова: водна ерозія ґрунту, просторова мінливість, геоінформаційні технології.

ВСТУП

Водна ерозія є одною з основних причин погіршення агрономічних та екологічних властивостей ґрунтів, зниження їх продуктивності. На думку багатьох учених цей небезпечний деградаційний процес може привести до спустелювання території, торкаючись всіх компонентів ландшафту. Тому збереження ґрунтів як ресурсу багато у чому залежить від заходів їх протиерозійного захисту, а також від раціональної організації та адекватної оцінки і прогнозу еrozійної небезпеки території.

Агроекологічна оцінка еrozійної небезпеки земель зазвичай виконується на основі співставлення розрахованих значень фактичного зливу для площині даної території із відповідними величинами припустимих втрат ґрунту [1, 2, 3, 4, 5, 6].

Частіше еrozійні втрати ґрунту та доцільно припустимі втрати приймають незмінними по всій площині дослідної ділянки, але такий підхід не може забезпечити переходу на принципово новий рівень господарювання – ландшафтно-адаптивні системи землеробства. Тому при розробці та реалізації моделі раціонального використання ґрунтового ресурсу необхідно враховувати просторову внутрішньосхилову мінливість факторів еrozії ґрунту, що дозволить обґрунтувати систему захисту ґрунту для кожного окремого поля. Тим більше, що сучасні технології геоінформаційних систем, або ГІС-технології, дозволяють реалізувати складні алгоритми розрахунків просторово неоднорідних величин.

Методи та матеріали. Г.І.Швебсом (1981) [1] була запропонована модель, яка відображає основні особливості функціонування ґрунтової системи у агроландшафті і дозволяє на основі кількісних оцінок припустимих втрат ґрунту обґрунтувати раціональне використання еrozійнонебезпечних земель. У подальшому вона була всебічно обґрунтована і названа логіко-математичною моделлю раціонального використання ґрунтових ресурсів [3, 6].

У відповідності до [1] узагальнену оцінку якості ґрунтового ресурсу – бонітету ґрунту (B_{Π}) – запропоновано представляти у вигляді добутку потужності гумусового горизонту (H_{Γ} , см) та середнього вмісту гумусу у цьому горизонті (\bar{H}_{Γ} , %) [3, 6]:

$$B_{\Pi} \approx H_{\Gamma} \bar{H}_{\Gamma} \quad (1)$$

У залежності від співвідношення існуючого та оптимального для даної культури або групи культур значень показника ґрунтового ресурсу здійснюється вибір сценарію оптимізації використання ґрунтових ресурсів:

I сценарій – регульоване витрачання ґрунтового ресурсу –

$$(H_{\Gamma} \bar{H}_{\Gamma})_{ucx} > (H_{\Gamma} \bar{H}_{\Gamma})'_{onm} \quad (2)$$

II сценарій – просте відтворення ґрунтового ресурсу –

$$(H_{\Gamma} \bar{H}_{\Gamma})'_{onm} \geq (H_{\Gamma} \bar{H}_{\Gamma})_{ucx} \geq (H_{\Gamma} \bar{H}_{\Gamma})''_{onm} \quad (3)$$

III сценарій – розширене відтворення ґрунтового ресурсу -

$$(H_{\Gamma} \bar{H}_{\Gamma})_{ucx} < (H_{\Gamma} \bar{H}_{\Gamma})''_{onm} \quad (4)$$

де $(H_{\Gamma} \bar{H}_{\Gamma})_{ucx}$ – вихідне значення бонітету ґрунту; $(H_{\Gamma} \bar{H}_{\Gamma})'_{onm}$ та $(H_{\Gamma} \bar{H}_{\Gamma})''_{onm}$ – граничні оптимальні значення бонітету ґрунту [3].

Згідно з [3, 6] перевищення фактичних запасів ґрунтового ресурсу над оптимальними (I-й сценарій) дозволяє припускати прояв ерозії з інтенсивністю, що перевищує темпи ґрунтоутворення. Припустимі щорічні втрати ресурсу ґрунтової родючості ($\Delta(H_{\Gamma} \bar{H}_{\Gamma})_{don}$) розраховуються за формулою

$$\Delta(H_{\Gamma} \bar{H}_{\Gamma})_{don} = \frac{\gamma [(H_{\Gamma} \bar{H}_{\Gamma})_{onm} - (H_{\Gamma} \bar{H}_{\Gamma})_{ucx} (e^{-bt_1} - e^{-bt_2})]}{(t_2 - t_1)}, \quad (5)$$

де γ – об’ємна маса ґрунту у межах гумусового горизонту, $\text{г}/\text{см}^3$; $(t_1 - t_2)$ – проміжок часу, роки; e – основа натурального логарифму; b - параметр, який визначає інтенсивність змін у часі, являючись визначником кривизни функції $H_{\Gamma} \bar{H}_{\Gamma} = f(t)$.

Коли фактичний бонітет ґрунту близький до його оптимального значення (II-й сценарій землекористування), вважається, що змін ресурсу ґрунту не повинно відбуватися – рівень ґрунтової родючості підтримується у завданіх межах оптимального бонітету. Припускається, що доцільно-припустимі втрати ґрунту відсутні: $\Delta(H_{\Gamma} \bar{H}_{\Gamma})_{don} = 0$.

Землі з виснаженими земельними ресурсами, на яких реалізується III-й сценарій землекористування, зазвичай характеризуються високим ступенем еродованості та малою потужністю гумусового горизонту. Тут припустимі втрати ґрунту призначаються мінімальними на основі еколого-економічних критеріїв.

Оптимізація використання ерозійно-небезпечних земель на основі наведеної моделі зводиться до розрахунків доцільно припустимих втрат ґрунту при різних можливих варіантах землекористування та порівняння їх з відповідними розрахунковими втратами ґрунту. У тому разі, коли розрахункові втрати ґрунту не перевищують доцільно припустимі, землекористування забезпечує бездефіцитний баланс гумусу та рівень змиву ґрунту, який не порушуватиме рівноваги у агроландшафті в цілому.

Більшість факторів, які характеризують цінність ґрунту як ресурсу та які визначають приходні та витратні частини балансу гумусу у ґрунті, а саме вміст гумусу у гумусовому, орному та верхньому (0-10 см) горизонтах ґрунтового профілю, потужність гумусового горизонту, урожайність сільськогосподарських культур мають значну просторову неоднорідність, спричинену як природними умовами, так і антропогенним впливом.

Результати та обговорення. Відомо, що вміст гумусу та потужність гумусового горизонту визначаються типом та підтипом ґрунту, значною мірою – ступенем еродованості ґрунтового покриву, а також – особливостями землекористування та рівнем агротехніки. Швидкість формування гумусового горизонту, крім факторів ґрунтоутворення, визначається типом та підтипом ґрунту і ступенем еродованості.

Поповнення гумусу у ґрунті в основному визначається кількістю рослинних решток, які залишаються після збирання урожаю, та внеском органічних добрив. Оскільки можна вважати, що органічні добрива вносять у ґрунт рівномірно по площі поля, просторова мінливість поповнення гумусу у ґрунті визначається кількістю рослинних залишків, яка напряму залежить від типу основної продукції та урожайності даної культури. Просторова неоднорідність урожайності культур визначається мінливістю ґрунтово-кліматичних факторів.

Урожайність культур також визначає і витрати гумусу ґрунту в результаті живлення рослин, які виносять з ґрунту поживні речовини. Виніс поживних речовин залежить як від кількості продукції, так і від виду рослин, що вирощуються.

Основою для реалізації просторової моделі урожайності культур [7] послужила модель дійсно можливої урожайності (ДМУ), розроблена А.М.Польовим [8].

Просторова модель раціонального використання земельних ресурсів реалізована у ГІС-пакеті *PCRaster* і складається з декількох програмних модулів, спрямованих на кількісні розрахунки окремих складових: просторової мінливості фактичних втрат ґрунту в результаті зливової ерозії [9], просторової мінливості урожайності сільськогосподарських культур, які використовуються у даній сівозміні, припустимих втрат ґрунту, кількості органічних добрив, необхідних для підтримання родючості ґрунту.

Апробація просторової моделі раціонального використання ресурсів ґрунтової родючості і розробка методики її практичного застосування виконана для умов експериментальної ділянки Банівка – типової ділянки ріллі площею 81 га, розташованої на схилі долини малої річки Катлабух (Болградський район, Одеської області). В якості робочих обрані варіанти використання орних земель згідно з рекомендаціями сільськогосподарської науки для регіону Дунай-Дністровського межиріччя [10]: 1) ділянка зайнята одним полем традиційної прямокутної форми шестипільної польової сівозміни; 2) ділянка зайнята одним полем традиційної прямокутної форми чотирипільної ґрунтозахисної сівозміни; 3) застосування контурної організації території з різними сівозмінами у межах контурів.

Аналіз отриманої карти сценаріїв оптимізації землекористування (рис.1) дає змогу виявити ділянки, на яких необхідно реалізувати той чи інший сценарій.

Частини ділянки, на яких можуть бути реалізовані І-ий та ІІ-ий сценарії займають близько третини площі території (відповідно 15,3 та 13,3 % площин всієї території) на привододільному схилі та на надпойменній терасі. А на більшій частині території (71,4 % площин) не може бути реалізований навіть сценарій простого відтворення ґрунтового ресурсу, тобто тут необхідно реалізувати ІІІ-ий сценарій оптимізації землекористування – розширеного відтворення ресурсів ґрунтової родючості.

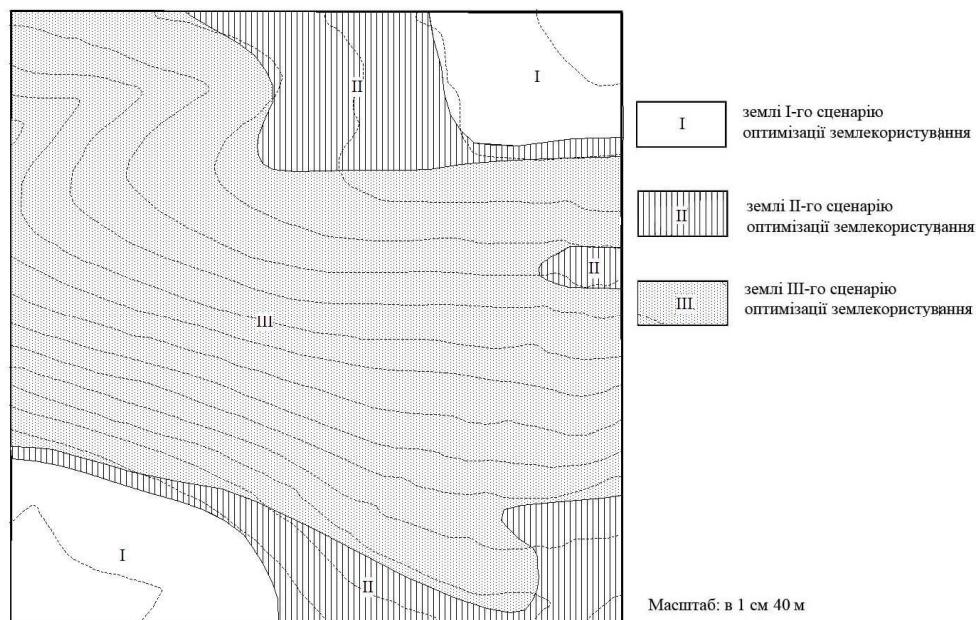

Рис. 1. Сценарії оптимізації землекористування для території ділянки Банівка при впровадженні шестипільної польової сівозміні (варіант №1)

Розрахований змив ґрунту представлений на рис.2.

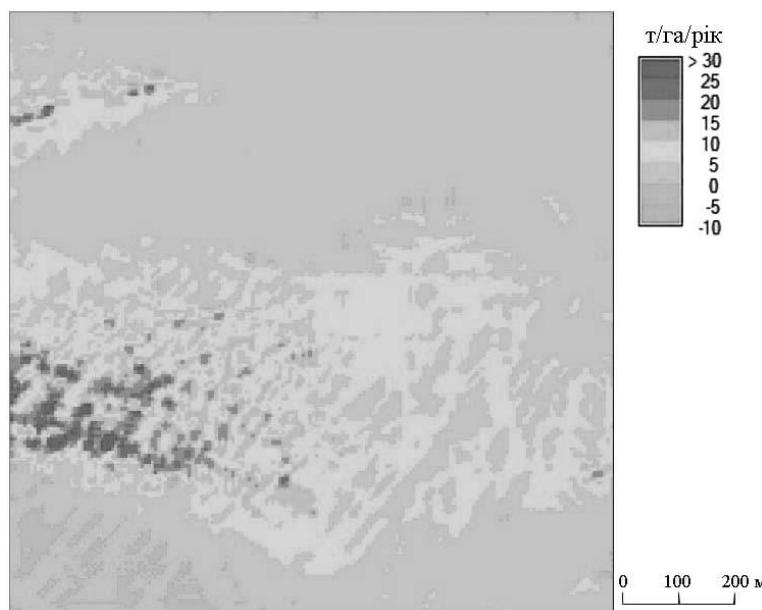

Рис. 2. Розрахований змив ґрунту для ділянки Банівка при впровадженні шестипільної польової сівозміни

Доцільно припустимі втрати ґрунту для земель I-го сценарію оптимізації використання не перевищують 3 т/га/рік. Тобто варіант землекористування 1) не забезпечить збереження ресурсу родючості ґрунту.

При впровадженні чотирипільної ґрунтозахисної сівозміни розрахований змив ґрунту дещо зменшується, але його величини по всій площі ділянки лишаються вищими за припустимі втрати ґрунту.

На основі виконаних розрахунків у межах ділянки запропоновано виділити чотири контури за переважаючими величинами розрахованого змиву ґрунту, які розділяються між собою рубежами першого порядку. Виділені контури є полями сівозмін (рис.3). Після виконання численних імітаційних експериментів отримано, що найбільш оптимальним варіантом землекористування на дослідній ділянці є контурна організація території із впровадженням різних сівозмін, включаючи залуження території у межах контуру 2 (площею 22,2га).

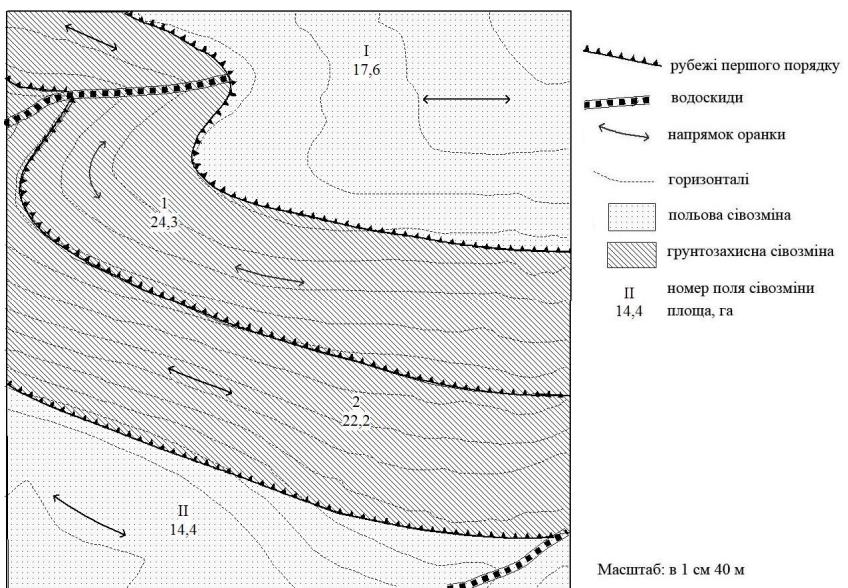

Рис. 3. Схема землекористування на ділянці Банівка при контурній організації території

ВИСНОВОК

Реалізована з використанням ГІС-технологій модель раціонального використання ресурсів ґрутової родючості ерозійно-небезпечних земель дозволяє на основі кількісних експериментів в інтерактивному режимі обирати найбільш оптимальний варіант землекористування для невеликих схилових ділянок.

Список літератури

1. Швебс Г.И. Теоретические основы эрозиоведения./ Г.И. Швебс - Киев - Одесса: Выща школа, 1981. – 223 с.
2. Сурмач Г.П. Рельефообразование, формирование лесостепи, современная эрозия и противоэрозионные мероприятия / Сурмач Г.П. – Волгоград, 1992. – 174 с.
3. Каштанов А.Н. Основы ландшафтно-экологического земледелия / Каштанов А.Н., Лисецкий Ф.Н., Швебс Г.И. – М.: Высшая школа, 1994. – 126 с.
4. Лисецкий Ф.М. Определение допустимых эрозионных потерь почвы / Лисецкий Ф.М. // Земледелие – 1988. – №4. – С. 62-64.
5. Лисецкий Ф.М. Пространственно-временная организация агроландшафтов / Лисецкий Ф.М. – Белгород: Изд-во Белгородского ун-та, 2000. – 304 с.
6. Светличный А.А. Эрозиоведение: теоретические и прикладные аспекты / Светличный А.А., Черный С.Г., Швебс Г.И. – Суммы: «Университетская книга», 2004. – 410 с.
7. Іванова А.В. Методика оцінки просторової мінливості показників урожайності сільськогосподарських культур / Іванова А.В. // 36. Теоретичні та прикладні аспекти геоінформатики – Київ, 2006 р. – С.281-289
8. Полевой А.Н. Базовая модель оценки агроклиматических ресурсов формирования продуктивности сельскохозяйственных культур / Полевой А.Н. // Метеорология, климатология и гидрология. – Одесса: Екологія, 2004. – Вип. 48. – С. 195-205.
9. Пяткова А.В. Особенности моделирования водной эрозии с учетом пространственной изменчивости ее факторов / Пяткова А.В.// Метеорология, климатология и гидрология. Міжвід. наук. збірник України. Вип. 50. Частина II. – Одеса: Вид. "Екологія", 2008. – С.437-442.
10. Сайт Головного управління агропромислового розвитку Одеської області – Режим доступу до сайту: <http://apk.odessa.gov.ua>.

Пяткова А.В. Создание модели рационального использования эрозионно-опасных земель с использованием геоинформационных технологий / Пяткова А.В. // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: География. – 2011. – Т. 24 (63). – №2, ч. 2 – С.87-92.

В статье приведена пространственная реализация модели рационального использования ресурсов почвенного плодородия эрозионно-опасных земель с использованием современных геоинформационных технологий. Приведен пример использования разработанной модели для тестового участка.

Ключевые слова: водная эрозия почв, пространственная изменчивость, геоинформационные технологии.

Pyatkova A.V. The Creation of model of the rational use of erosive-dangerous earths by the use of geoinformational technologies / A.V.Pyatkova // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 87-92.

In the article spatial realization of model of the rational use of resources of soil fertility of erosive-dangerous lands is created with the use of modern geoinformational technologies. The example of the use of the developed model is resulted for a test area.

Keywords: soil water erosion, spatial changeability, geoinformational technologies.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 93-98.

УДК 911.5./9:004.9(477-201)

СТВОРЕННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ КАРТИ «ПРИРОДНА ОСНОВА ЛАНДШАФТІВ МІСТА КИЄВА»

Савицька О.В.¹, Корогода Н.П.²

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
E-mail: o.savitska@gmail.com¹, nkorogoda@ukr.net²*

Створення електронної ландшафтної карти є невід'ємною частиною сучасних ландшафтознавчих досліджень. Такі карти становлять базову основу формування ГІС різного призначення. Електронна карта «Природна основа ландшафтів Києва» може використовуватися для потреб ефективного управління міськими територіями, промислового і транспортного проектування, охорони природи, зокрема, проектування екомережі на міських та приміських територіях.

Ключові слова: ГІС, ландшафти, електронна ландшафтна карта

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими практичними завданнями. Вивчення стану та структури міських ландшафтів Києва привертає істотну увагу з боку науковців протягом останніх кількох десятків років. При цьому передусім досліджується природна основа міських ландшафтів Києва та особливості її змін у різні історичні періоди розвитку міста, переважно для потреб містобудування [2, 4, 5, 7, 8]. Необхідність застосування геоінформаційного підходу в процесі ландшафтного, ландшафтно-екологічного тощо аналізу міського середовища пояснюється тим, що всі об'єкти такого аналізу, мають або потребують територіальної прив'язки, отже ГІС і електронні карти стають інструментами, що дозволяють наочно відобразити особливості відновленої і сучасної ландшафтної структури міських територій та науково обґрунтувати комплекс природоохоронних заходів і управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Більшість сучасних ландшафтних досліджень території міста Києва були проведені на початку 80-х років ХХ століття В.С. Давидчуком, В.М. Галицьким та Л.М. Шевченко [2, 4], а також О.Ю. Дмитруком [5] 1988-1993 років. На основі цих робіт було створено ландшафтну карту, що є основним результатом інвентаризації ландшафтів міста, першого етапу ландшафтно-екологічного аналізу міських територій.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Як було зазначено вище, більшість досліджень проводилося декілька десятків років тому, тому виникла необхідність по-перше поновлення вихідної інформації, а по-друге - переведення карти «природної основи» в електронну форму, для подальшого використання, оскільки саме такий формат та засоби ГІС дозволяють вирішити більшість задач, пов'язаних з ефективним управлінням міськими територіями. Оскільки цей процес вимагає накопичення значних об'ємів даних і відомостей, проаналізувати які без використання сучасного спеціального інформаційно-

технологічного інструментарію неможливо. Саме це і обумовило необхідність створення електронної ландшафтної карти.

Формулювання цілей статті. Створення електронної карти природної основи ландшафтів міста Києва стало головним завданням нашого дослідження, оскільки це дозволить ефективно провести аналіз та оцінку природних, історико-культурних та естетичних особливостей відновлених і сучасних ландшафтів Києва, атрактивності культурних ландшафтів з різними суспільними функціями, ландшафтно-екологічного районування міста, визначення проблем збереженості і збереження історичного і природного середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для виконання поставлених завдань було проведено ландшафтний аналіз територій Києва, для чого використовувалися наявні літературні джерела, картографічні та фондові матеріали, матеріали аерокосмічної зйомки, результати власних ландшафтних та ландшафтно-містобудівних досліджень. Протягом 1998-2000 рр. проводились натурні дослідження міських ландшафтів, виконані за методикою, викладеною в роботах А.А. Відіної та К.І. Геренчука [1, 3]. Головним методом, застосованим при цьому, був метод крупномасштабної ландшафтної зйомки. Основна одиниця картографування – урочище, оскільки дослідження на рівні урочищ забезпечують достатню кількість інформації про особливості ландшафтної будови міського середовища, необхідної для подальших етапів ландшафтно-екологічного аналізу. В ході цих досліджень було складено карту природної основи ландшафтів на територію комплексної зеленої зони міста Києва у масштабі 1:25000.

У 2004-2005 роках дана карта була переглянута, до неї увійшли також ділянки, зайняті забудовою. На основі цієї карти засобами ГІС було створено електронну базу даних про природну основу міських ландшафтів. Також було проведено додаткові обстеження і ландшафтне картування територій, що увійдуть до меж міста згідно Генплану розвитку до 2020 р. До електронної карти ландшафтної структури територій Київської міської агломерації було додано інформацію про функції сучасних природно-антропогенних та антропогенних ландшафтів. Створена карта використовувалась як для загальнонаукових досліджень так і для прикладних завдань, зокрема були реалізовані наступні проекти:

- “Розробка регіональної схеми формування екологічної мережі в м. Києві”, Центр екологічного моніторингу України, 2004-2005 рр.;
 - розділ «Ландшафти Києва – побудова, природна і культурна цінність, потреби охорони» науково-дослідної роботи «Дослідження ландшафтних об’єктів культурної спадщини м. Києва з визначенням їх територіальних меж та режимів використання», Науково-дослідний інститут теорії та історії архітектури і містобудування, 2006 р.;
 - держбюджетна тема «Геоекологічний аналіз території Києва і приміської зони» (тематичні карти екологічного атласу Києва), Лабораторія ландшафтної екології та аерокосмічного моніторингу навколошнього середовища Київського національного університету імені Тараса Шевченка, з 2006 року і до сьогодні.
- На зазначеній електронній карті природної основи ландшафтів Києва виділено наступні типи ландшафтів: мішанолісовий, широколистяно-лісовий та група

заплавних, які ідентифікуються за ділянками зі збереженим ґрунтово-рослинним покривом, особливостями літогенної основи та режимом зваження [2, 5, 7, 8].

До *ландшафтів мішанолісового типу* віднесені підвищені моренно-воднольодовикові, озерно-воднольодовикові і давньоалювіальні терасові рівнини та схили з дерново-підзолистими та дерновими піщаними, супіщаними та пилувато-піщаними ґрунтами, що сформувалися під свіжими борами і суборами.

Рівнинні урочища моренно-воднольодовикової рівнини є фоновими в північно-західній та північній частині міста (сучасні масиви – Біличі, Новобіличі, Берковець, Виноградар, Вітряні гори, Нивки, Сирець, Пуща-Водиця, Старі та Нові Петрівці). Це підвищені хвилясті моренно-воднольодовикові рівнини, складені пісками з прошарками оглінених пісків та валунних суглинків з дерново-слабко- та середньопідзолистими піщаними і супіщаними ґрунтами, що сформувалися під свіжими борами та суборами.

У північно-західній та західній частинах міста (Святошин, Нивки, Борщагівка) домінують урочища вирівнених озерно-воднольодовикових рівнин, складених пісками, що підстелюються суглинками з дерново-слабко- та середньопідзолистими частково глеюватими пилувато-піщаними і піщаними ґрунтами, що сформувалися під вологими і вогкими суборами.

Схилові урочища в поліських ландшафтах представлені слабконахиленими, відлогими та стрімкими структурними та яружно-балковими схилами моренно-воднольодовикової і озерно-воднольодовикової рівнин. Вони складені пісками з прошарками суглинків з дерново-слабкопідзолистими та дерновими піщаними, пилувато-піщаними і супіщаними ґрунтами, що сформувалися під свіжими суборами і різnotравно-злаковою рослинністю. Північна частина міста характеризується значним поширенням схилових урочищ в межах структурного схилу від Придніпровської височини до заплави Дніпра (від Куренівки до Вишгорода) та переходят в абразивний берег (від Вишгорода до Старих Петрівців).

Значна частина ландшафтів мішанолісового типу припадає на урочища надзаплавної тераси Дніпра та Либеді. Це урочища хвилястих рівнин, складених потужними пісками, з дерново-слабко- та середньопідзолистими супіщаними, піщаними і пилувато-піщаними ґрунтами, що сформувалися під сухими та свіжими борами. Досить значні простори зайняті піщаними кучугурами і пасмами.

Ландшафти широколистяно-лісового типу представлені підвищеними акумулятивно-денудаційними лесовими рівнинами і схилами з сірими, ясно- та темно-сірими лісовими суглинковими та легкосуглинковими ґрунтами, які сформувалися під свіжими дібровами, судібровами та різnotравно-злаковими формаціями. Вони поширені в центральній, південній і південно-західній частинах міста (Лук'янівка, Замкова Гора, Старокиївська Гора, Батиєва Гора, Печерськ, Чорна Гора, Лиса Гора, Байкова Гора, Голосіїв, Теремки, Пирогів, Феофанія, Хотів, Церковщина, Ходосіївка, Нові Безрадичі).

Смугою вздовж Дніпра простягається структурний схил Придніпровської височини. В балкових системах широколистяно-лісовых ландшафтів (від Куренівки до Нових Безрадичів) поширені урочища розчленованих відлогих, пологих, покатих, стрімких і спадистих останцево-яружно-балкових схилів, складених лесовими

суглинками, що підстеляються валунними суглинками, глинами різного походження і пісками з ясно-сірими, сірими й дерновими легкосуглинковими і супіщаними ґрунтами, які сформувались під свіжими дібровами та різнотравно-злаковою рослинністю. Ерозійну мережу в широколистяно-лісових ландшафтах складають урочища днищ балок та ярів, врізаних в лесовидні суглинки, вистелених делювіальними та алювіально-делювіальними суглинками з сірими лісовими оглеєними і дерновими глейовими легкосуглинковими ґрунтами під широкотравно-вологотравною рослинністю та вологими і сирими дібровами. Найбільше балкових урочищ цього виду зосереджено в центральній частині міста (Кожум'яки, Гончари, Клов, Кучмин Яр, Протасів Яр, Совки) та південній (Голосіїв, Мишоловка, Пирогів, Феофанія).

Акваторія Дніпра і його приток займає центральну вісь досліджуваної території. В районі Києва – від гирла Десни і до Трипілля Дніпро утворив цілий ряд островів, серед них є досить значні Венеціанський, Труханів, Долобецький, Жуків та інші. Багато з них виникло в історичний час.

На високі і низькі заплави Дніпра та його приток (переважно Десни) припадає до 25% досліджуваної території. Тут переважають дернові і лучні піщані і супіщані, глеюваті і глейові ґрунти під заплавними різнотравно-вологотравними луками, осокірниками та вільшняками. Домінуючими є урочища слабкохвильстих підвищених заплав, складених пісками з прошарками суглинків, з дерновими і лучними глеюватими і слабкооглеєними піщаними, пилувато-піщаними і супіщаними ґрунтами, які сформувались під різнотравно-злаковими (Троєщина, Погреби, Зазим'я, Оболонь, Поділ, Теличка, Лівобережний) та різнотравно-вологотравними луками з фрагментами вологих дібров з домішками вільхи, берези, осокору, сосни (Русанівські сади, Русанівка, Березняки, Осокорки, Вишеньки, Гнідин, Теличка та острови від гирла Десни до гирла Струги).

Виходячи з аналізу генетико-морфологічної структури ландшафтів території міста, суттєвим для формування ландшафтно-архітектурних систем міста є існування певної закономірності поширення основних типів ландшафтів території міста - широколистяно-лісовых і мішанолісовых.

На основі урочищ ландшафтів мішанолісового типу утворилися новітні ландшафтно-архітектурні системи і комплекси багатоповерхової вільної забудови, але й збереглися лісогospодарські та рекреаційні. Урочища ландшафтів широколистяно-лісового типу складають основу ландшафтно-архітектурних систем давнього ядра міста та новітніх ландшафтно-архітектурних комплексів південно-західної і південної частин. Особливість розміщення заплавних ландшафтів та акваторії Дніпра смугою з півночі на південь визначає їх велике значення у формуванні ландшафтно-архітектурних систем як природної планувальної осі міста.

Ландшафтна структура досліджуваної території є типовою для екотонної смуги між Лісостепом і Поліссям, що характеризується складністю та контрастністю ландшафтних виділів, чергуванням лесових островів та фрагментів воднольовикової рівнини, заплав та терас.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗРОБОК

Електронна карта «Природна основа ландшафтів міста Києва» є сучасним і достовірним джерелом знань про навколошнє середовище столиці України. Вона може використовуватися як один із інструментів оцінювання земель і планування землекористування в місті.

На основі електронної ландшафтної карти та із використанням результатів ландшафтно-екологічного і естетико-ландшафтознавчого аналізу міського середовища, планується створення ландшафтної бази даних на території, що увійдуть до межі міста Києва згідно Генплану розвитку до 2020 р. Крім інформації про відновлені ландшафти Києва та сучасну ландшафтно-функціональну будову, база даних міститиме відомості про ґрутовий покрив міських територій, сучасну рослинність, сучасну ландшафтну будову міста, ландшафтно-екологічне районування міста, структуру та природно-рекреаційний потенціал комплексної міської зеленої зони. До ландшафтної бази даних увійдуть дані про стан і структуру міської екологічної мережі (природні ядра та еокоридори і їх основні характеристики), культурну та історико-ландшафтну спадщину міста. Важлива складова ландшафтної бази даних – блок «Естетичний потенціал міського середовища». Основною задачею такої бази даних можна визначити збереження і упорядкування, візуалізацію та доступність для зацікавлених організацій природничої інформації, що поступово накопичується в ході ландшафтознавчих та ландшафтно-екологічних досліджень міського середовища, з метою її подальшого використання при вирішенні наукових та прикладних завдань територіального управління та екологічного менеджменту в сучасних містах.

Список літератури

1. Видина А.А. Методические указания по полевым крупномасштабным исследованиям / Видина А.А. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1962. – 136 с.
2. Галицкий В.Н. Ландшафты пригородной зоны Киева и их рациональное использование / Галицкий В.Н., Давыдчук В.С., Шевченко Л.Н. – К.: Наукова думка, 1983. – 242 с.
3. Геренчук К.І. Польові географічні дослідження / Геренчук К.І., Раковська Е.М., Топчієв О.Г. – К.: Вища школа, 1975. – 311 с.
4. Давидчук В.С. Комп'ютерна ландшафтна карта і ландшафтна база даних / В.С. Давидчук // Ученые записки Таврійского національного університета ім. В.І.Вернадского. – Серия Географія. – Т. 21 (60). – 2008. – С. 57-62.
5. Дмитрук О.Ю. Урбаністична географія. Ландшафтний підхід. (Методика ландшафтного аналізу урбанизованих територій) / Дмитрук О.Ю. – К.: РВЦ “Київський університет”, 1998. – 139 с.
6. Коновалова Т.И. Ландшафтно-интерпретационное картографирование / [Коновалова Т.И., Бессолицьна Е.П., Владимиров И.Н., Истомина Е.А. и др.] – Новосибирск: Наука, 2005. – 424 с.
7. Романчук С.П. Досвід оцінки ландшафтів Києва для збереження і оптимізації середовища / С.П. Романчук, О.В. Савицька // Фізична географія і геоморфологія. – Вип. 54. – 2008. – С. 209-226.
8. Шищенко П.Г. Градостроительное освоение ландшафттов територии Киева / П.Г. Шищенко, С.П. Романчук, Ю.В. Щур // Вестник Київського університета. – Серия Географія. – 1987. – Вип. 29. – С. 3-11.

Савицкая Е.В. Создание электронной карты «Природная основа ландшафтов города Киева» / Е.В. Савицкая, Н.П. Корогода // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: География. – 2011. – Т. 24 (63). – №2, ч. 2 – С. 93-98.

Создание электронной ландшафтной карты становится неотъемлемой частью современных ландшафтоведческих исследований. Такие карты являются базовой основой формирования ГИС различного предназначения. Электронная карта «Природная основа ландшафтов Киева» может быть использована для нужд эффективного управления городскими территориями, промышленного и транспортного проектирования, охраны природы, в частности, проектирования екосети на городских территориях.

Ключевые слова: ГИС, ландшафты, электронная ландшафтная карта

Savytska O.V. Creation of electronic map «Natural basis of landscapes of Kyiv» / O.V. Savytska, N.P. Korogoda // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 93-98.

Creation of electronic map of landscapes becomes inalienable part of modern landscaping researches. Such maps are basis of forming of the GIS of the different setting. Electronic map «Natural basis of landscapes of Kyiv» can be used for the necessities of effective management of city territories, industrial and transport planning, protection of nature, in particular, planning of ecological network of city.

Keywords: GIS, landscapes, electronic map of landscapes

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 99-103.

УДК 911:378+004.42

ОСВІТНІЙ ПОТЕНЦІАЛ ВІДКРИТИХ ГІС (НА ПРИКЛАДІ ВІДКРИТОЇ НАСТІЛЬНОЇ ГІС SAGA)

Свідзінська Д.В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна
E-mail: d.svidzinska@gmail.com

Розглянуто досвід застосування Відкритої настільної ГІС SAGA для реалізації геоінформаційного практикуму. Доцільність вибору ГІС SAGA для освітніх цілей визначається: відкритістю, фізико-географічною спрямованістю, забезпеченістю документацією, сформованою спільнотою користувачів, інтероперабельністю, динамічністю розвитку.

Ключові слова: географічна освіта, геоінформаційний практикум, Відкриті ГІС, ГІС SAGA

ВСТУП

Сучасна вища освіта переживає етап докорінної трансформації, пов'язаний з необхідністю посилення практичної орієнтації та стимулювання процесів самостійного професійного розвитку. Основою нових форм навчання, що відповідають цим тенденціям, повинен виступати безперервний процес сумісного конструювання знань та вмінь в спільноті, а не одностороння передача інформації характерна для попереднього періоду. Одним з найбільш потужних чинників, що сприяють створенню подібних освітніх спільнот, є Відкриті ініціативи [1]. Вони об'єднують напрямки Відкритих даних (Open Data), Відкритого програмного забезпечення (далі — ПЗ) (Open Source), Відкритого доступу до наукових публікацій (Open Access) та інші.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Аналогічні тенденції в географічній освіті реалізуються під впливом декількох стимулів. По-перше, інтеграція України в європейський освітньо-дослідницький простір передбачає перегляд змісту навчальних дисциплін з метою посилення їх прикладної спрямованості. По-друге, для основних природних компонентів тепер наявна значна кількість якісних цифрових геопросторових даних, в т.ч. і Відкритого доступу [2-3]. По-третє, необхідність постійного функціонально-аналітичного розвитку та паралельне зростання вимогливості користувача, привели до розвитку Відкритих ГІС, як більш гнучкої та доступної альтернативи комерційним аналогам [4-6]. Таким чином, Відкриті ініціативи, а саме Відкриті ГІС та Відкриті геодані можуть стати ефективним інструментом удосконалення практичної складової географічної освіти.

Метою статті є критичний аналіз та оцінка освітнього потенціалу Відкритих ГІС, а основним **завданням** — обговорення в цьому контексті досвіду застосування Відкритої настільної ГІС SAGA [7] як основи реалізації геоінформаційного

практикуму в межах начального курсу «Методи географічних досліджень» для студентів фізико-географів.

ОСВІТНІЙ ПОТЕНЦІАЛ ВІДКРИТОЇ НАСТИЛЬНОЇ ГІС SAGA

На сьогоднішній день існує більше 300 різноманітних проектів Відкритих ГІС. Доцільність вибору ГІС SAGA (*System for Automated Geoscientific Analyses*) для реалізації геоінформаційного практикуму визначається комплексом взаємопов'язаних чинників.

Відкритість програмного продукту надає користувачу чотири рівні свободи: (0) використовувати ПЗ для будь-яких власних цілей; (1) вивчати принципи його роботи та модифіковувати; (2) вільно поширювати копії; (3) вдосконалювати та публікувати ці вдосконалення як загальнодоступні. Основним практичним наслідком цього є можливість використовувати ГІС SAGA на будь-якому ПК незалежно від:

- цілей користувача (реалізація освітнього, науково-прикладного або навіть комерційного проекту);
- операційної системи (існують версії для MS Windows та Linux);
- місцезнаходження ПК та наявності інтернет-доступу (існують різні варіанти інсталяції і ПЗ може використовуватись як портативне).

Фізико-географічне спрямування — ідея розробки SAGA виникла в 2000 р. під час роботи над декількома дослідницькими проектами Відділення фізичної географії ун-ту м. Гьоттінген (2007 р. центр розробки проекту перемістився до Відділення географії Гамбурзького ун-ту). Дослідження фокусувались на аналізі растрових даних, а саме — ЦМР з метою прогнозування властивостей ґрунтів, динаміки фізико-географічних процесів пов'язаних з рельєфом, а також деяких кліматичних параметрів. Це потребувало розробки та втілення нових спеціалізованих методів геопросторового аналізу та моделювання, які і було реалізовано в новствореній Системі для Автоматизованого Геонаукового Аналізу, що обумовило:

• підтримку векторної та растрової моделей даних — причому основна увага приділяється саме роботі з растрами, що дозволяє активно використовувати ЦМР та ДДЗ, як найбільш інформативні типи геданів для сучасних ландшафтознавчих та фізико-географічних досліджень;

• наявні аналітичні модулі містять широкий спектр спеціалізованих функцій, орієнтованих на вивчення фізико-географічних процесів.

Забезпеченість документацією суттєво впливає на легкість освоєння ПЗ. Даний проект можна віднести до добре документованих, оскільки для нього наявні:

- посібник користувача, який розглядає основні питання роботи з ПЗ та базові аналітичні модулі;
- навчальні набори даних на яких ґрунтуються посібник, що полегшує практичне засвоєння викладеного матеріалу;
- публікації авторів проекту та фахівців, що використовують ПЗ, в академічних виданнях. Пропоновані статті знаходяться у відкритому доступі, поглиблено знайомлять з реалізованими в SAGA аналітичними алгоритмами та

детально висвітлюють питання застосування даної ГІС для вирішення прикладних завдань.

Сформована спільнота користувачів, оскільки (і завдяки чому) ПЗ динамічно розвивається, здобуваючи прихильників по всьому світу (рис. 1). В 2005 р. було створено некомерційне об'єднання — Асоціацію користувачів SAGA. Зв'язок з спільнотою постійних користувачів підтримується також через інтернет-інфраструктуру до якої входять: офіційний сайт, форум та онлайн-сховище фалів.

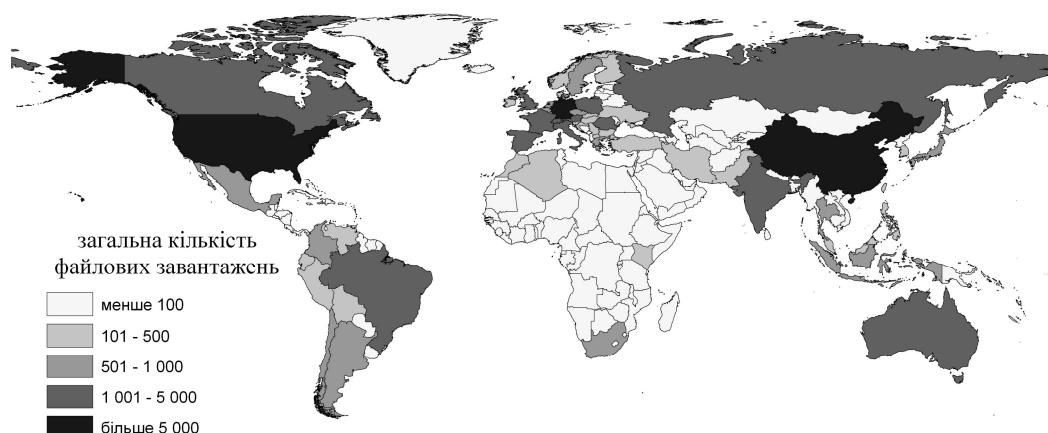

Рис. 1 Географія спільноти користувачів ГІС SAGA (на основі статистики файлових завантажень з онлайн-сховища проекту на SourceForge.net за період з 20.02.04 (реєстрація проекту) по 15.02.11).

Інтероперабельність, тобто здатність взаємодіяти з іншим, в першу чергу комерційним ПЗ ГІС. Можливість обміну даними для SAGA, як і для більшості Відкритих ГІС, забезпечує спеціальна імпорт-експортна бібліотека GDAL/OGR, яка складається з двох структурних частин:

- GDAL (Geospatial Data Abstraction Library) — узагальнююча бібліотека геопросторових даних для роботи з растроюми географічними форматами файлів даних (підтримує більше 100 файлових форматів);
- OGR (Simple Features Library) — надає аналогічні можливості для роботи з векторними географічними форматами фалів даних (більше 60).

Ці бібліотеки також допомагають маніпулювати даними з метою їх представлення у різних системах координат (проекціях та базових висотних відмітках) — функція реалізується за допомогою вбудованої бібліотеки картографічних проекцій PROJ.4 (Cartographic Projections Library).

Динамічність розвитку виражена в регулярному оновленні та постійному розширенні кола користувачів (рис. 2). Ці два процеси мають взаємостимулюючий зв'язок, адже саме в результаті тісної співпраці розробників і користувачів програмний продукт постійно та динамічно вдосконалюється в результаті чого виграють всі члени об'єднаної навколо нього спільноти.

Всі вищезазначені особливості дозволяють успішно використовувати ГІС SAGA в навчальному процесі. Створений на цій основі практикум розрахований на 8 практичних занять і складається з трьох базових частин. Перша частина «Основи роботи з ГІС SAGA» включає заняття присвячені: 1. знайомству з ПЗ (інсталяція,

системна архітектура та інтерфейс, робота з інтернет-інфраструктурою проекту); 2. прив'язці топографічних карт (базові картографічні проекції та маніпуляції з ними); 3. векторизації растрів (основні типи векторних і растро-вих файлів, специфіка створення та роботи з ними, атрибутивна інформація і метадані).

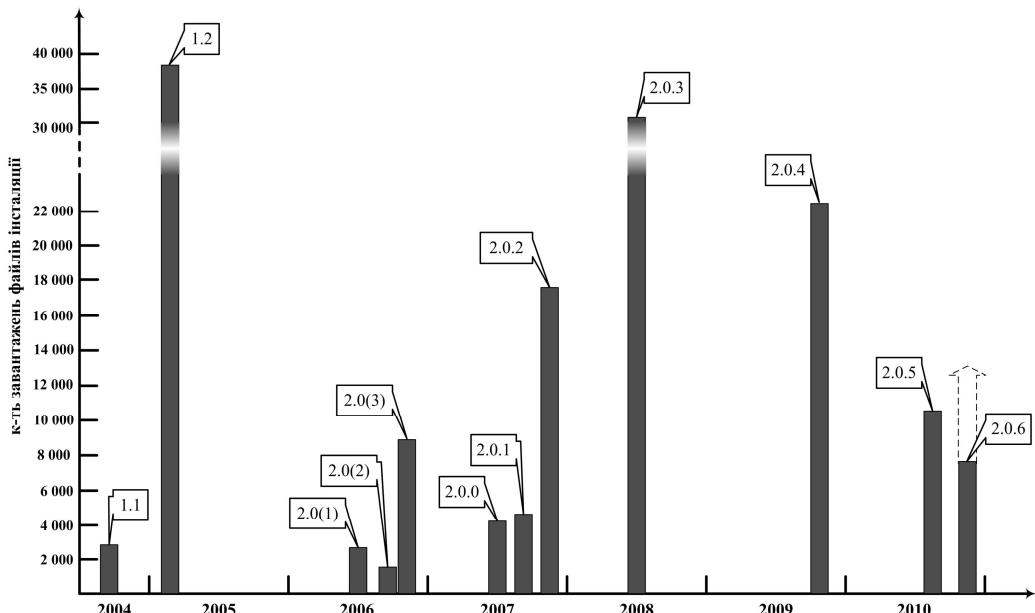

Рис. 2 Динаміка розвитку ГІС SAGA (на основі статистики завантажень файлів інсталяції з онлайн-сховища проекту на SourceForge.net за період з 20.02.04 по 15.02.11).

Друга частина «Робота з ЦМР» розглядає питання: 4. підготовки ЦМР до аналізу (доступ до відкритих ЦМР, фільтрація та гідрологічна корекція); 5. геоморфометричного аналізу (базові морфометричні показники, алгоритми їх розрахунку та практичне значення в фізико-географічних дослідженнях); 6. гідрологічного аналізу (моделювання особливостей поверхневого стоку, басейнова територіальна структура, комплексні топографічні індекси).

Третя частина «Робота з ДДЗ» містить заняття по: 7. підготовці ДДЗ до аналізу (доступ до відкритих ДДЗ, створення та корекція композитних зображень); 8. аналізу ДДЗ (спектральні індекси, алгоритми їх розрахунку та практичне значення в фізико-географічних дослідженнях).

ВИСНОВКИ

Головним завданням практикуму є знайомство з базовими та найбільш важливими для реалізації фізико-географічних досліджень функціями настільного ПЗ ГІС. Воно реалізується в процесі практичного застосування ГІС SAGA для аналізу Відкритих геоданих. Маючи в основі обмежену кількість занять, практикум не ставить за мету повного освоєння ПЗ, але при цьому він містить всю необхідну інформацію для подальшого самостійного розвитку в цьому напрямку.

Завдяки інтероперабельності SAGA полегшує перехід до іншого ПЗ ГІС, сприяє підвищенню здатності до навчання та швидкому переключенню з одного програмного продукту на інший, що є важливим практичним навиком. Відкритість ПЗ, супутньої інформації та даних ефективно підтримують незалежну роботу і заохочують до подальшого самовдосконалення. На основі цього Відкриті ГІС варто розглядати як дієвий інструмент для посилення практичної спрямованості географічної освіти та наступної інтеграції її суб'єктів до міжнародної дослідницької спільноти.

Список літератури

1. Opening Up Education: The Collective Advancement of Education through Open Technology, Open Content, and Open Knowledge / [Eds. Toru I., Kumar M., Vijay S.]. — Cambridge, London: MIT Press, 2008. — 500 p.
2. CGIAR-CSI SRTM 90m DEM Digital Elevation Database / The CGIAR Consortium for Spatial Information (CGIAR-CSI). [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://srtm.csi.cgiar.org/> — 09.03.2011.
3. The Global Land Cover Facility (GLCF) / University of Maryland. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.glcf.umd.edu/> — 09.03.2011.
4. Steiniger S. Free and open source geographic information tools for landscape ecology / S. Steiniger, G.J. Hay // Ecological Informatics. — 2009. — Vol. 4, No. 4. — P. 183-195.
5. Дубинин М.Ю. Открытые настольные ГИС: обзор текущей ситуации / М.Ю. Дубинин, Д.А. Рыков // Геопрофиль. — 2010. — № 2. — С. 34-44.
6. Свідзінська Д.В. Програмні засоби вільного доступу для забезпечення фізико-географічних досліджень / Д.В. Свідзінська // Фізична географія та геоморфологія. — 2010. — № 55. — С. 109-118.
7. Conrad O. SAGA — program structure and current state of implementation / O. Conrad // SAGA — Analysis and Modelling Applications. Göttinger Geographische Abhandlungen. — 2006. — Vol. 115. — P. 39-52.

Свідзінська Д.В. Образовательный потенциал открытых ГИС (на примере Открытой настольной ГИС SAGA) / Д.В. Свідзінська // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: География. — 2011. — Т. 24 (63). — №2, ч. 2 — С.99-103.

Рассмотрен опыт применения Открытой настольной ГИС SAGA для реализации геоинформационного практикума. Целесообразность выбора ГИС SAGA для образовательных целей определяется: открытостью, физико-географической направленностью, обеспеченностью документацией, сформированным сообществом пользователей, interoperability, динамичностью развития.

Ключевые слова: географическое образование, геоинформационный практикум, Открытые ГИС, ГИС SAGA

Svidzinska D.V. Open GIS Educational Potential (on the example of Open desktop GIS SAGA) / D.V. Svidzinska // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 99-103.

The experience of Open desktop GIS SAGA application to the realisation of the geoinformational practical exercises is discussed. Openness, physical-geographical speciality, well-developed documentation and users' community, interoperability, dynamic development jointly define the advisability of the SAGA choice for educational purposes.

Keywords: geographical education, geoinformational practical exercises, Open GIS, GIS SAGA

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 104-109.

УДК 912.43:61

МЕДИКО-ГЕОГРАФИЧЕСКОЕ ПРОГНОЗИРОВАНИЕ ЭПИДЕМИЙ ГРИППА С ПРИМЕНЕНИЕМ ГЕОИНФОРМАЦИОННЫХ СИСТЕМ

Холошин И.В., Железняк О. И.

Криворожский государственный педагогический университет, Кривой Рог, Украина

С использованием современных методов оценки и прогноза (математическая статистика, ГИС) развития пандемии гриппа 2009 года в Украине, исследованы закономерности пространственно-временной неравномерности распределения заболевания. Разработаны территориальные прогнозные модели эпидемии и составлена карта эпидемической нагрузки. Это является основой планирования профилактических мероприятий и мер по ликвидации очагов болезни.

Ключевые слова: медико-географическое прогнозирование, пандемия гриппа, прогнозные модели, уравнение регрессии, ГИС, эпидемическое районирование, профилактические мероприятия

Медико-географическое прогнозирование — научная деятельность, имеющая целью определение вероятностного уровня здоровья населения конкретной территории на определенный отрезок будущего и выявление факторов окружающей среды, которые влияют или могут повлиять на этот уровень. Эти исследования приобретают особую актуальность, учитывая динамичность и многообразность развития вирусных заболеваний, и в частности – гриппа, в современном мире.

Опасность распространения гриппа обуславливает необходимость разработки принципиально новых методов оценки и прогноза развития пандемии этого заболевания для планирования профилактических мероприятий и мер по ликвидации очагов болезни, защиты населения. Именно к таким исследованиям следует отнести прогнозирование и моделирование эпидемий гриппа. Работы в этом направлении ведутся с конца 80-х годов прошлого века [1-3]. За это время накопился обширный теоретический и фактический материал. Одним из главных выводов, полученных исследователями в этом направлении, является тот факт, что пространственное распределение инфекционных заболеваний может быть обусловлено действием самых различных и зачастую неожиданных факторов, а в этой связи не всегда можно с достаточной пространственной точностью спрогнозировать характер территориального развития заболевания.

Новые возможности в решении этой задачи открываются с применением геоинформационных систем. Геоинформационные системы – это комплекс аппаратно-программных средств и деятельности человека по хранению, манипулированию и отображению географических (пространственно-соотнесенных) данных [4]. Одной из основных функций ГИС является геоинформационное прогнозирование. При этом, основой для использования метода прогнозирования являются известные математико-статистические методы и приемы.

Фактическим материалом, положенным в основу данного исследования, являются официальные данные по регионам Украины, опубликованные в октябре-

декабре 2009 года на сайте МЗУ, в период эпидемии гриппа в Украине. При этом основное внимание уделялось периоду от момента объявления пандемии и до ее максимального (пикового) развития, что во временном диапазоне составило от 14 до 18 дней. В качестве анализируемых показателей были следующие: количество заболевших с момента объявления эпидемии; количество заболевших в каждый из дней пандемии; количество детей, заболевших в период эпидемии; количество госпитализированных больных в период эпидемии; количество умерших от гриппа в период пандемии и др. Данные хранились и обрабатывались в табличном процессоре **Excel**. Для математико-статистического анализа был использован математический пакет **STADIA-7**. Основной метод – регрессионный анализ. Пространственно-временной анализ осуществлялся с применением ГИС **DG_WIN**.

Анализ диаграмм, отражающих изменение количества заболевших гриппом с момента объявления эпидемии по всем регионам Украины, показал следующее:

- формы регрессионных кривых на диаграммах всех административных единиц страны практически идентичны и отличаются, главным образом, динамикой и масштабами развития эпидемии (рис.1);

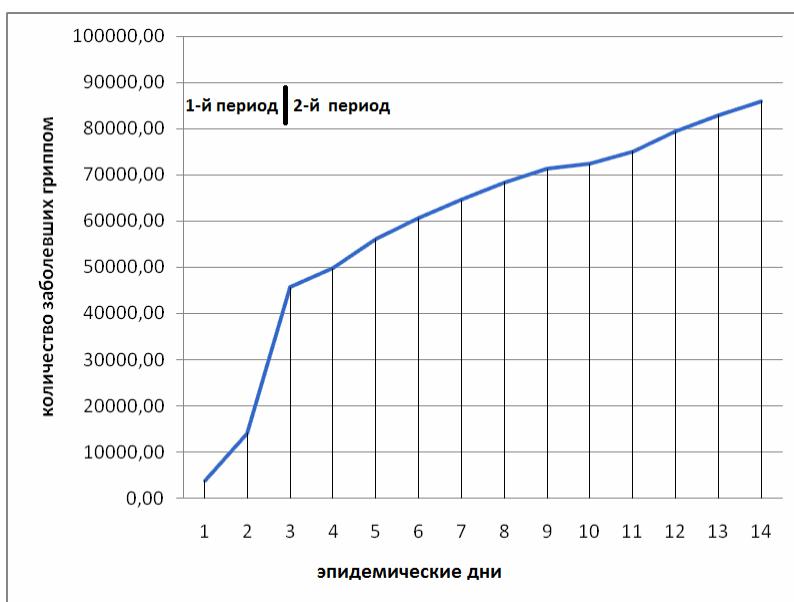

Рис.1 Диаграмма изменения количества заболевших гриппом в период эпидемии 2009 года в Днепропетровской области (до точки пиковой эпидемической нагрузки)

- на всех диаграммах отчетливо выделяется 2 периода: I период – интенсивный – резкое повышение количества заболевшего населения (первые 3 дня эпидемии), и II период – медленное, но стабильное повышение числа заболевших до точки пиковой эпидемической нагрузки.

Отмеченная динамика развития заболевания позволяет прогнозировать характер протекания эпидемии в регионах по показателям заболеваемости первых

трех дней. Для решения этой задачи с помощью математического пакета **STADIA-7** были рассчитаны уравнения регрессии развития эпидемии гриппа по административным единицам Украины отдельно по каждому из выделенных периодов:

$$\text{Количество заболевших} = A_0 + A_1 * \text{эпидемический день}$$

Полученные результаты представлены в таблице 1.

Таблица 1.

Уравнения регрессии зависимости количества заболевших гриппом от эпидемического периода по административным единицам Украины

Админ.единицы	1 – 3 день		4 – 14 день	
	A ₀	A ₁	A ₀	A ₁
АР Крым	-5650	6400	12600	1000
Винницкая	-11800	14200	28900	2050
Волынская	-3270	13300	40300	1210
Днепропетровская	-20600	20900	39500	3360
Донецкая	-22200	22500	41200	3410
Житомирская	-1030	1020	19700	1200
Закарпатская	-5730	12400	28600	1590
Запорожская	-1130	1050	19800	1460
Ивано – Франковская	-19190	26300	86700	1740
Киевская	-13000	18400	42300	3030
Кировоградская	-6070	5990	11400	813
Луганская	-3730	13800	20800	1830
Львовская	-50300	33100	152000	3070
Николаевская	-4760	5380	9760	864
Одесская	-10400	13700	27200	1700
Полтавская	-8820	10200	20900	1360
Ровенская	-3570	11200	29100	1590
Сумская	-8670	9520	17700	1170
Тернопольская	-7560	9670	29100	909
Харьковская	-12200	11100	24300	1700
Херсонская	-5360	5770	10900	786
Хмельницкая	-15700	19400	40400	1250
Черкасская	-6980	9000	17800	1430
Черниговская	-4155	12560	34700	1830
Черновецкая	-16600	16700	44300	1710

Принципиально важными являются результаты пространственного анализа развития эпидемии гриппа, полученные с привлечением геоинформационной системы **DG_WIN**. Их целью являлось медико-географическое районирование регионов Украины по характеру распространения пандемии. В качестве

атрибутивной информации в базу данных были введены все имеющиеся статистические показатели развития эпидемии на протяжении всего периода наблюдения: количество заболевших с момента объявления эпидемии; количество заболевших в каждый из дней пандемии; количество детей, заболевших в период эпидемии; количество госпитализированных больных в период эпидемии; количество умерших от гриппа в период пандемии и др. Картографическое выражение данных показателей позволяет проследить их пространственно-временную гетерогенность в любой из дней развития эпидемии. С этой целью было проанализировано более 80 нозогеографических медико-географических карт. Для общей оценки эпидемического напряжения в регионах, нами была использована технология ранжирования, отражающая в совокупности массовое распространение инфекции, тяжесть течения, летальность и другие показатели. Полученные интегральные оценочные характеристики позволили выделить четыре группы регионов по развитию эпидемии гриппа (рис.2):

1 группа – регионы с **аномально высокими** эпидемическими показателями. Сюда относятся как области, послужившие очагами распространения заболевания (Львовская и Ивано-Франковская области), так и наиболее населенные регионы (Днепропетровская, Киевская и Донецкая области).

2 группа – области с **высокими** эпидемическими показателями. Это практически вся западная часть Украины, а также Черниговская, Луганская и Харьковская области.

3 группа – регионы с **средними** эпидемическими показателями. Главным образом, это северные области Украины (Сумская, Черкасская и Полтавская области).

4 группа – области с **низкими** эпидемическими показателями. Преимущественно это южные области страны (Кировоградская, Николаевская, Херсонская области и Автономная республика Крым).

Отмеченная пространственная неравномерность эпидемического процесса, несомненно, является отражением целого ряда факторов: комфортность природных условий жизнедеятельности населения, уровень загрязнения окружающей среды, уровень жизни населения, оперативность работы региональных медицинских служб и др. Разобраться в этом сложносплетении факторов должны в первую очередь эпидемиологи и медицинские работники.

Принципиально важное значение имеет тот факт, что коэффициенты уравнения регрессий в пределах каждой из групп колеблются в определенных границах, характерных для каждой из групп и при этом они практически не перекрываются с значениями коэффициентов из других групп (табл.2). Это, с одной стороны, подтверждает правомочность и достоверность объединения регионов в выделенные группы по эпидемическому напряжению, а с другой, позволяет использовать полученные модели для прогнозирования развития пандемии гриппа в случае ее повторения. Так рассчитав уравнение регрессии первых трех дней развития заболевания в регионе, можно с достаточно высокой степенью точности отнести регион к определенной группе по эпидемической нагрузке, а как результат, с помощью второго уравнения регрессии (4-14 дни) – рассчитать динамику распространения инфекционного заболевания.

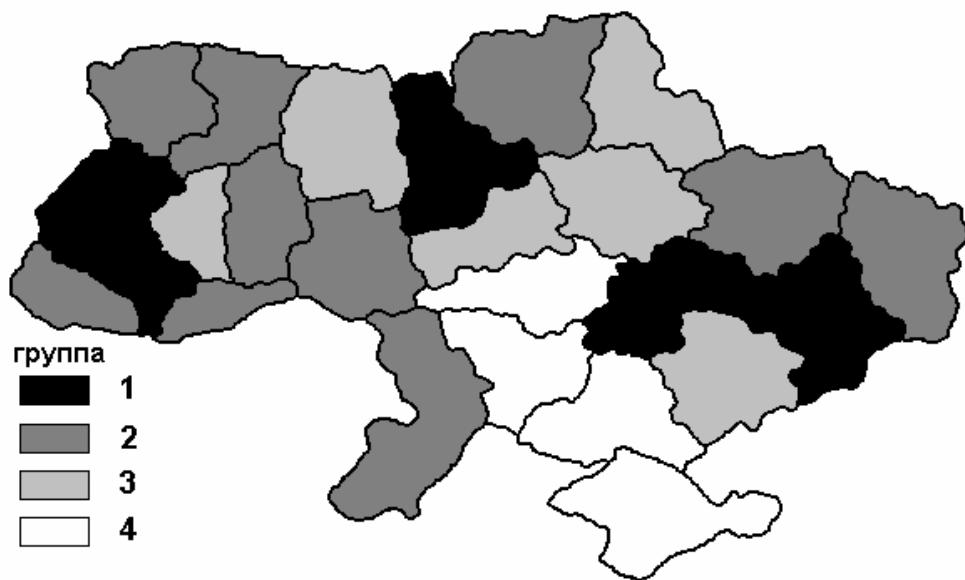

Рис 2. Медико-географическое районирование территории Украины по эпидемическому напряжению в период пандемии гриппа 2009 года (получено с использованием ГИС DG_WIN).

Таблица 2.
Уравнения регрессии зависимости количества заболевших гриппом от эпидемического периода по группам эпидемического напряжения

	1 – 3 день		4 – 14 день	
	A ₀	A ₁	A ₀	A ₁
4 группа	-6070 – -1030	1020 – 6400	9760 – 19800	813 – 1460
3 группа	-8670 – -6980	9000 – 10200	17700 – 20900	1170 – 1430
2 группа	-3270 – -16600	11100 – 19400	20800 – 44300	1210 – 2050
1 группа	-13000 – 50300	18400 – 33100	39500 – 152000	1740 – 3410

Полученные интегральные оценочные характеристики выражаются с применением ГИС в виде нозогеографических карт медико-географического районирования, определяющих зоны прогнозного распространения вирусной инфекции, что в конечном итоге, способствует предупреждению развития эпидемии и повышает оперативность медицинской работы.

Список литературы

- Бароян О.В. Моделирование и прогнозирование эпидемий гриппа для территории СССР./ Бароян О.В., Рвачев Л.А., Иванников Ю.Г. - М.: ИЭМ им. Н.Ф. Гамалеи, 1977. - 546 с.

2. Боев Б.В. Современные этапы математического моделирования процессов развития и распространения инфекционных заболеваний / Боев Б.В. // Эпидемиологическая кибернетика: модели, информация, эксперименты. - М.: 1991. -с. 6–13.
3. Райх Е.Л. Моделирование в медицинской географии. / Райх Е.Л. - М.: Наука, 1984. - 157 с.
4. ДеМерс Географические информационные системы./ ДеМерс, Майкл Н. - М.: Дата+, 1991. - 491 С.

Холошин І.В. Медико-географічне прогнозування епідемії грипу з застосуванням геоінформаційних систем / Холошин І.В., Железняк О. І. // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Географія. – 2011. – Т.24 (63). – № 2, ч. 2 – С. 104-109.

З використанням сучасних методів оцінки і прогнозу (математична статистика, ГІС) розвитку пандемії грипу 2009 року в Україну, досліджено закономірності просторово-часової нерівномірності розподілу захворювання. Розроблено територіальні прогнозні моделі епідемії і складена карта епідемічної навантаження. Це є основою планування профілактичних заходів та заходів з ліквідації вогнищ хвороби.

Ключові слова: медико-географічне прогнозування, пандемія грипу, прогнозні моделі, рівняння регресії, ГІС, епідемічне районування, профілактичні заходи

Holoshyn I.V. Medical geographical forecasting influenza epidemics using geographic information systems / Holoshyn IV, Ironstone O.I. // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 104-109.

With the use of modern methods of evaluation and prediction (mathematical statistics, GIS) of the 2009 influenza pandemic in Ukraine, studied patterns of spatial-temporal non-uniform distribution of the disease. Territorial developed predictive models of the epidemic and a map of the epidemiological burden. This is the basis for planning preventive measures and measures to eliminate hotbeds of disease.

Keywords: Medico-geographical prognostication, pandemic influenza, predictive models, the regression equation, GIS, zoning epidemic, prevention activities

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 110-114.

УДК 021.1(477.82)

**СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ
ФУНКЦІОNUВАННЯ БІБЛІОТЕЧНОЇ МЕРЕЖІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Миронюк Н. В.

Волинського національного університету імені Лесі Українки, Луцьк, Україна
E-mail : nataliya-myur@mail.ru

Аналізуються показники функціонування бібліотечної галузі Волинської області, розглядаються проблеми та перспективи розвитку, можливості міжнародної співпраці.

Ключові слова: бібліотечна галузь, мережа бібліотек, інформатизація, комп'ютеризація.

Бібліотечна галузь є важливою складовою соціальної сфери. Значення її зростає внаслідок формування інформаційного суспільства, яке ставить у центр уваги людину, висуває нові вимоги до рівня освіти, культури, інформативності, всестороннього розвитку та кваліфікації громадян. Успішний розвиток науки та виробництва залежить від інформаційного забезпечення, що і є функцією бібліотечної галузі. Кожна бібліотека незалежно від її відомчого підпорядкування, є невід'ємною частиною соціального організму регіону. Дослідженням соціальної сфери, в тому числі й бібліотечного обслуговування як компонента культурної сфери, присвячені праці географів А. Кронуса, О. Кронус, Л. Немець Н. Флінти,

О. Шаблія, Т. Шпараги, та економістів – Б. Данилишина, С. Дорогунцова,

В. Куценко та ін. Зокрема, Волинська область у цьому аспекті вивичалась

Т. Шпарагою. Динаміка інформаційно-технічного прогресу, утвордження інформаційного суспільства та ринкової економіки в Україні вимагають вдосконалення організації ефективної діяльності сучасних бібліотек. Актуальність теми визначається зміною ролі бібліотек та реорганізацією їх діяльності відповідно до вимог сучасного суспільства. Адже досвід провідних зарубіжних країн засвідчує посилення ролі бібліотек у розвитку демократії та місцевого самоврядування, ринкової економіки, соціальної сфери, міжнародних зв'язків. Метою нашої роботи є суспільно-географічне дослідження діяльності закладів соціальної бібліотечної сфери регіону, що включає аналіз просторово-часової динаміки, сучасного функціонування та перспектив розвитку.

У ст. 1 Закону України „Про бібліотеки і бібліотечну справу” від 27.01.1995 р. дається таке визначення бібліотечної справи: „Бібліотечна справа – це складова частина інформаційної, виховної, культурно-освітньої діяльності, що включає комплекс державних громадських, наукових та практичних заходів, які забезпечують організацію діяльності бібліотек, їх науково-дослідну і методичну роботу, а також бібліотечних фахівців” [1, с. 61].

Бібліотеки Волині займають вагоме місце в сучасному інформаційному просторі регіону, виконують одну з найважливіших соціальних функцій – надають громадянам вільний доступ до фондів та інформаційних ресурсів.

Масові та універсальні бібліотеки є найпоширенішими закладами культури в регіоні. На кінець 2010 р. в області функціонувало 1236 бібліотек, із них у сільській місцевості 965 – це 78 %. Для порівняння, в Україні 82 % існуючих бібліотек – сільські. Загальну кількість бібліотек Волині складають публічні бібліотеки (571), обласні універсальні (3), бібліотеки загальноосвітніх, вищих, професійно-технічних навчальних закладів, спеціалізовані бібліотеки. На відміну від інших областей України, за останні роки зміна чисельності бібліотек Волинської області має позитивну тенденцію. З 2000 р. й до кінця 2010 р. мережа публічних бібліотек поповнилася 9 закладами. Починаючи з 2008 р., відкрилося 17 бібліотек у Горохівському, Ківерцівському, Луцькому, Маневицькому районах та в м. Луцьку. Негативні тенденції характерні для Турійського району, де за останні 3 р. було закрито 7 бібліотек. Середній показник забезпечення населення Волині публічними та універсальними бібліотеками в розрахунку на 1000 жит. на кінець 2010 р. становить 0,54. Він євищим середнього по Україні (0,4). Найкраще забезпечені бібліотеками мешканці Локачинського (1,1), Володимиро-Волинського (0,95) та Ковельського (0,95) районів, найнижчі показники у Старовижівському (0,63), Ратнівському (0,63) та Маневицькому (0,66) районах. Кризові явища та труднощі сучасної України погіршили стан інформаційних ресурсів.

Комплектування вітчизняними та зарубіжними науковими виданнями скоротилось, а технічні можливості для взаємообміну між бібліотеками та доступ до глобальних інформаційних мереж через нерозвиненість в Україні сучасних інформаційних та комунікаційних технологій відстають від потреб користувачів.

Одним із основних показників діяльності бібліотечної галузі є книжковий (бібліотечний) фонд – сукупність документаційно-інформаційних ресурсів [1, с. 64]. На кінець 2010 р. бібліотечний фонд публічних та універсальних бібліотек нараховував 6470,99 тис. примірників – 0,92 % загальноукраїнського книжкового фонду. 52 % фонду – видання українською мовою, 47 % – російською, решта – іншими мовами. Зменшення книжкових фондів характерне для всіх районів області, за останні роки воно пов’язане в основному з вилученням застарілих примірників та невеликими обсягами нових надходжень. Рівень забезпечення літературою на 1000 жит. має найбільші значення у Володимир-Волинському (10,20 примірників), Ковельському (12,21), Луцькому (8,97) районах, а найменші – у Іваничівському (4,38), Камінь-Каширському (4,72), Маневицькому (4,90). Середнє значення показника забезпечення населення книжковим фондом по області 6,12 примірників на 1000 жителів, що є значно нижчим середнього по Україні – 14,58 примірників. У середньому по області за 10 років фонд примірників публічних бібліотек зменшився на 861,18 тис. Найістотніше зменшився книжковий фонд бібліотек Любомльського (на 137 тис. примірників), Луцького (на 105 тис.), Ковельського (на 99,5 тис.) та Маневицького (на 90 тис.) районів. Починаючи з 2000 р., постійно зростають обсяги нових надходжень. Їх динаміка за останні 10 р. фіксує максимальні значення у

2006 р. (108 584 примірників) та 2010 (125 750 примірників). За останній рік найбільшу кількість примірників отримали бібліотеки Ківерцівського (10660), Маневицького (9950) та Горохівського (9810) районів, а також м. Луцька (8770). Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олени Пчілки отримала у 2010 р. 9960 примірників. Найменше поповнилися минулого року бібліотеки Горохівського (1590) та Любешівського (1352) районів, м. Володимир-Волинський (1120).

Ще однією характеристикою діяльності бібліотечної сфери є кількість користувачів. На цей показник має вплив багато факторів: стан матеріально-технічної бази бібліотек, якість послуг, забезпеченість потрібною літературою, поява альтернативних видів обслуговування. На фоні інших регіонів Волинь виділяється стабільним збільшенням числа користувачів за останнє десятиліття. У 2000 р. цей показник становив 401,0 тис. чол., а вже у 2010 р. сягнув 479,5 тис. чол., тобто число користувачів зросло на 78,5 тис. (19,6 %). Незначно зменшилась кількість користувачів лише у Ківерцівському, Ковельському, Локачинському та Турійському районах (менше, ніж на 1000 осіб).

Важливою складовою дослідження функціонування закладів бібліотечної галузі є кількість зайнятих. Негативна динаміка кількості працівників простежувалася з початку 90-х рр. до 2002 р., після чого цей показник постійно зростає. Станом на 01.01.2011 р. система бібліотечного обслуговування Волині налічувала 986 працівників (з них повну ставку мають 874 – це 86,6 %). Порівняно з 2000 р., коли бібліотечна галузь нараховувала 947 зайнятих, кількість працівників збільшилась на 39 осіб. У 2010 р. кількість бібліотечних працівників сільської місцевості становила 497 осіб – це 50,4 % від загальної кількості працюючих, із них 81 % мають повні оклади.

Завдання бібліотек – якомога більше сприяти духовному і культурному зростанню нашого суспільства. У той же час очевидно, що вільний доступ до інформації неможливий без використання сучасних технологій. Найбільш динамічними серед інших є показники комп’ютеризації бібліотечної мережі області. За останні три роки кількість комп’ютерів у публічних та універсальних бібліотеках зросла з 95 до 221 (на кінець 2010 р.), із них 105 у бібліотеках Луцька. Серед районів найкраще забезпечені комп’ютерним обладнанням Ковельський (28 комп’ютерів), Ківерцівський (19) та Луцький (12), а найгірше – Любешівський, Локачинський та Любомльський (по 2 комп’ютери) райони. Підключення до Інтернету з 62 бібліотек у 2007 р. зросло до 170 у 2010 р. (з них 87 у Луцьку). Власну електронну пошту мають 20 бібліотек проти 12 у 2007 р., лише серед бібліотек Любомльського та Любешівського районів жодна не має ні веб-сайту, ні електронної адреси. Власні сайти на сьогодні мають 7 бібліотек (ОУНБ ім. Олени Пчілки, Обласна бібліотека для юнацтва, бібліотека ВНУ ім. Лесі Українки, Горохівська, Ківерцівська, Ковельська та Ратнівська районні бібліотеки, бібліотека м. Володимира-Волинського). Можливістю для подальшої інформатизації та автоматизації бібліотечного сервісу є участь у конкурсах. У минулому році на Волині реалізовувалася програма „Бібліоміст – Україна”. Переможці першого раунду, районні бібліотеки Ківерець та Ковеля, одержали по 4 комплекти комп’ютерного обладнання. У 2011 р. подано на розгляд проекти від Іваничівської

та Луцької районних бібліотек, Луцької міської бібліотеки для дорослих. За останні роки бібліотеки області помітно збільшили обсяги електронної інформації, уdosконалили її використання.

Важливою проблемою є рівень матеріально-технічної бази закладів бібліотечної галузі. Значна частина бібліотек потребує покращення своєї інфраструктури, зокрема капітального ремонту потребує 41 бібліотека області (3,3 %), це установи Іваничівського (4), Любомльського (4), Локачинського (3), Турійського (3), Ковельського (2), Ківерцівського (1) та Володимир-Волинського (1). Уже 2 р. одна бібліотека знаходиться в аварійному стані (Турійський район). У 2009 р. із 547 публічних бібліотек, що обслуговують села і райцентри Волині, опалювалося 541, у тому числі 134 обігрівачами.

На Волині значна увага приділяється входженню бібліотек у світові співтовариство, спільній діяльності з зарубіжними установами й організаціями. У 2006 р. в ОНУБ ім. Олени Пчілки за сприяння посольства США в Україні відкрито інформаційний центр „Вікно в Америку”, оснащений сучасним обладнанням. Тут представлено різноманітні матеріали про США на різних носіях інформації. Центр Європейської інформації щорічно проводить Європейські студії, фестивалі традицій та звичаїв країн-членів ЄС „Євробачення”, конкурси та виставки.

Бібліотеки Волині налагоджують контакти зі своїми зарубіжними партнерами. У 2007 р. працівники бібліотек Луцька відвідали м. Красностав Республіки Польща, де проходило навчання по створенню комплементарних транскордонних проектів для бібліотечних установ Красноставського повіту та Луцького району. Результат зустрічі – укладення договору між Луцькою центральною районною бібліотекою і повітовою публічною бібліотекою в м. Красноставі про партнерство в проекті „Створення пакету комплементарних транскордонних проектів для культурних установ Красноставського повіту та Луцького району”. У філії № 6 центральної міської бібліотеки Луцька відкрито сектор „Польська бібліотека та читальня”, розвивається співпраця з польськими партнерами, зокрема широкомасштабний обмін літературою. Бібліотеки обласного центру брали участь у міжнародному проекті „Бібліотечне вікно у світ партнерських міст” (Луцьк – Люблін). Активно співпрацює з польськими колегами і Центральна бібліотека для дітей м. Луцька та центральна районна бібліотека Турійська.

Отже, у діяльності бібліотечної галузі Волині намітився ряд позитивних зрушень. Це пов’язано насамперед із підтримкою бібліотечної справи державою. Завдяки створений законодавчій базі, бібліотеки отримали оптимальні перспективи для подальшого розвитку. Ефективне функціонування галузі потребує вирішення ряду проблем: збільшення фінансування; збереження існуючої мережі бібліотек та її розширення; ремонт та реконструкція приміщень, забезпечення опаленням; оснащення сучасним устаткуванням; використання нових форм та методів роботи; підвищення кваліфікації персоналу. Робота в ринкових умовах вимагає від бібліотек пошуку нових шляхів позабюджетного фінансування, розширення сфери платних послуг. Вивчення потреб користувачів сприяє розширенню спектру видів платної діяльності, серед яких переважають видача літератури на „нічний абонемент”, видача комерційної літератури, ксерокопіювання, підготовка фактографічних,

аналітичних довідок, набір і роздрук тексту на комп'ютері, користування мережею Інтернет, надання в оренду приміщень. Стимулюючим фактором розвитку бібліотечної справи є налагодження міждержавних контактів, що сприяє допомозі зарубіжних благодійних фондів бібліотекам нашої області. Для позитивних зрушень у бібліотечній сфері велику роль відіграє пошук партнерів, спонсорів, участь у різноманітних конкурсах із підготовки проектів, одержання грантів від міжнародних організацій. На основі наукового обґрунтування та подальшого розвитку міжнародних інформаційних зв'язків бібліотечна галузь Волинської області буде виходити на новий високий рівень.

Список літератури

1. Законодавство – бібліотекам України : Загальні засади діяльності бібліотек. – К : Нац. парламент. бібліотека України, 2000. – Вип. 1. – С. 61. – (Довідкове видання).
2. Волинь бібліотечна. – Луцьк : Волинська ДОУНБ ім. Пчілки, 2010. – 60 с. – (Інформаційно-аналітичний огляд за 2009 р.).
3. Основні показники діяльності закладів культури, мистецтва, кіно та організації туризму у Волинської області за 2009 рік. – Луцьк : Управління культури і туризму Волин. обл. держ. адміністрації, 2010. – 27 с.

Миронюк Н. В. Общественно-географический анализ функционирования библиотечной сети Волынской области / Н. В. Миронюк // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: География. – 2011. – Т. 24 (63). – №2, ч. 2 – С. 110-114.

Анализируются показатели функционирования библиотечной отрасли Волынской области, рассматриваются проблемы и перспективы развития, возможности международного сотрудничества.

Ключевые слова: библиотечная отрасль, библиотечная сеть, информатизация, компьютеризация.

Mironyuk N.V. Social and geographical analysis of features functioning library network Volyn region / N. V. Mironyuk // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 110-114.

Analyzes the performance indicators of library branches Volyn region, considers the problems and prospects for development, opportunities for international cooperation.

Key words: library industry, network libraries, information technology, oriented communicative competence.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

РЕКРЕАЦИОННАЯ ГЕОГРАФИЯ В XXI ВЕКЕ

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. № 2, часть 2. С. 115-119.

УДК 502.15(477.8)[502.15+502.171](477.8)

КЛЮЧОВІ ПИТАННЯ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ЇХ ВИРІШЕННЯ

Кіпінська К.Й., Гриб'юк С.І.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федъковича, Чернівці, Україна

У публікації розглядаються ключові підходи до рекреаційного природокористування (ємкість, оцінка, соціальне замовлення, природоохоронна спрямованість). Основовою комплексного вивчення рекреаційного природокористування слугує системний підхід, який базується на аналізі і впорядкованості функціонування різних видів рекреації.

Ключові слова: *рекреаційне природокористування, рекреаційна ємкість, оцінка рекреаційного природокористування, системний підхід.*

ВСТУП

Природокористування є складною системою взаємодії суспільства і природи, яка реалізується через заходи, які спрямовані на освоєння, використання, перетворення, відновлення та охорону природних ресурсів і відображає зв'язки між виробництвом, населенням і оточуючим середовищем. В процесі рекреаційного природокористування (РП) природа і суспільство виступає одним з провідних чинників відпочинку і оздоровлення, відновлення фізичних і нервово-психічних сил людини.

РП чітко виконує три основні функції: соціальну, економічну і природоохоронну. *Соціальна функція* - це задоволення специфічних потреб населення у відпочинку, оздоровленні, спілкуванні з природою, що сприяє зміцненню фізичного і розумового здоров'я суспільства. *Економічна функція* полягає у відновленні робочої сили. Завдяки рекреаційній діяльності підвищується працездатність, зростає фонд робочого часу, збільшується продуктивність праці. До економічної функції належить розширення сфери застосування праці і прискорений розвиток соціальної і виробничої інфраструктури на територіях інтенсивного РП. *Природоохоронна функція* полягає в попередженні деградації природних комплексів під впливом антропогенної діяльності, в тому числі і рекреаційної.

Різним аспектам РП останніми роками присвячена обширна література, яка за функціональним призначенням поділяється на чотири групи: економічні, проектні, географічні і бібліографічні роботи. Значний розмах в нашій країні отримали проектні дослідження, пов'язані з плануванням місць лікування і відпочинку. У цій області видані як численні праці з планування окремих рекреаційних місцевостей, так і цілий ряд методичних, нормативних і інших робіт.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Одним із складних і мало розроблених питань РП є вивчення *ємкості ТРК*. При рішенні цього питання необхідно визначити стійкість природного комплексу до рекреаційного навантаження. Складність рішення визначається як різноманітністю комплексів, так і різноманітністю форм дії, необхідністю врахування просторових і тимчасових чинників. Наразі дуже часто зустрічаються наукові публікації, присвячені визначенню стійкості природних комплексів (головним чином рослинності) до рекреаційних навантажень (Казанська, 1972). Слабким розвитком характеризується науково обґрунтоване планування ємкості та інших критеріїв (інженерно-технічні споруди), необхідних при організації територіальних систем відпочинку, лікування і туризму. Крім того, в поняття ємкості входить розгляд питань психофізіологічної сумісності окремих видів занять. Таким чином, ємкість визначається стійкістю природних комплексів і збереженням комфортних умов.

Інша важлива проблема РП - це *оцінка рекреаційних ресурсів*. Для характеристики і оцінки природних ресурсів і умов розробляється спеціальна методика, яка дозволяє генералізувати і оптимізувати набір чинників. Ступінь розробленості оцінкових методик різна. Найбільш розроблена рекреаційна оцінка впливу кліматичних чинників, де широко застосовується комплексний підхід (Данілова, 1974), оцінка рекреаційної різноманітності (Кілінська, 2007), оцінка естетичних властивостей природних об'єктів (Багрова, 1971). Позитивним моментом оцінкових робіт є проведення процедури оцінювання РП окремо для літніх і зимових видів відпочинку, лікування, оздоровлення, туристичних занять. Проведення оцінки РП вимагає створення інформаційної системи, що базується на регіональному матеріалі.

РП формувалося під впливом таких чинників, як джерела попиту, наявність певних ресурсів і економічна можливість їх освоєння (включаючи бюджет засобів і часу). Це зумовило освоєння в першу чергу доступних до джерел споживання і багатьох рекреаційними ресурсами територій (Карпати, Крим), що характеризуються одним з найпопулярніших функціональних підтипов природокористування - купально-пляжним, ресурси якого обмежені часом. Тому окремі території України випробовують великі перевантаження.

Першочергове значення у формуванні РП має *соціальне замовлення суспільства*. Саме цим чинником визначається велика концентрація установ лікувального і оздоровчого типу поблизу промислових агломерацій. Зростає рекреаційний потенціал таких давно відомих курортів, як Трускавець Моршин і ін.

Перехід на п'ятиденний робочий тиждень (1967, 1968 рр.) різко збільшив потребу у площі коротко часового (приміського) відпочинку. Зросла увага до вивчення питань, пов'язаних з цим видом природокористування. Перші результати дослідження показали складність і різноманітність питання, що залежить від історичних чинників, розмірів урбанізованих територій, особливостей їх географічного оточення, транспортних умов тощо. З розвитком транспортних засобів, особливо особистих, все частіше відбувається накладання в територіальному аспекті короткосрочного відпочинку на тривалий, що

виявляється у збільшенні навантаження популярних і вже перевантажених приморських територій. Така ситуація посилюється сезонним піком РП, який припадає на два літні місяці (липень-серпень).

РП серед інших видів землекористування відноситься до категорії найдинамічніших і таких, що швидко розвиваються, тому вимагає вивчення тенденцій його розвитку.

РП знаходить віддзеркалення як в появі нових форм рекреації, так і в особливостях напряму розвитку старих форм. Серед них перспективною вважається створення національних природних парків (НПП), які суміщають природоохоронні, рекреаційні й господарські функції. Зі всіх видів організованого РП НПП займають найбільші площини. Таким чином РП тісно пов'язане з питаннями охорони природи.

Загалом раціонально спрямоване РП приносить, порівняно з іншими видами природокористування, найменшу шкоду навколошньому середовищу і тому в системі територій, що охороняються, може входити до складу тих, що комплексно охороняються.

Методично РП слід розглядати як єдиність процесів організації рекреації і використання природних умов і ресурсів, передбачення змін стану навколошнього середовища під впливом рекреаційної діяльності, задоволення потреб населення в природних рекреаційних ресурсах і відновлення робочої сили.

РП характеризується регіональною локалізацією і може розглядатись як елемент регіональної економічної і соціальної політики. Тому в якості об'єкта РП в умовах його інтенсифікації слід розглядати туристично-рекреаційний комплекс (ТРК). ТРК вирізняється складною внутрішньою структурою, що обумовлена розвитком матеріально-технічної бази галузей рекреаційної спеціалізації, виробничої і соціальної інфраструктур, станом навколошнього середовища, наявністю трудових ресурсів, характером розселення населення в рекреаційних районах. Зовнішні зв'язки комплексу визначаються соціально-економічними умовами комплексоутворення, такими як транспортно-географічне положення комплексу, зв'язок з внутрішніми пунктами матеріально-технічного і продовольчого постачання, розташуванням відносно зон, з яких в пікові сезони може бути залучена додаткова робоча сила. РП потребує використання методів, що „пройшли” певний період апробації (табл. 1).

Теоретичною основою комплексного вивчення РП служить *системний підхід*, який дозволяє аналізувати і впорядкувати функціонування тих чи інших систем, встановлювати відповідність між метою, можливостями вирішення проблеми і необхідними для цього ресурсами.

Системний підхід - це сукупність процедур формування уявлення про об'єкти як системи та певні способи їх дослідження (Садовський, 1977). Предметною реалізацією системного підходу до вивчення об'єктів є екологічний, ландшафтний, ландшафтно-екологічний, антропогенно-ландшафтний підходи. Він взаємопов'язує методичний арсенал зазначених підходів з аналізом і оцінкою РП у певній системі методів дослідження.

Наскрізними складовими системного аналізу є: 1) математичний експеримент; 2) експертний аналіз; 3) математична інтерпретація-формалізація; 4) змістовна інтерпретація.

Системний підхід до вивчення екосистеми вимагає вирішення наступних завдань: вивчення її складових частин - x_1, \dots, x_n і взаємодіючих з нею об'єктів оточуючого середовища - S_1, \dots, S_k ; встановлення структури РП, тобто сукупності внутрішніх зв'язків і стосунків g_1, \dots, g_k , а також зв'язків між РП і оточуючим середовищем; знаходження функцій F , яка визначає характер змін компонентів РП і зв'язків між ними під дією зовнішніх об'єктів $S_1(t), \dots, S_k(t)$.

Системний підхід вирішує проблеми прийняття рішень в умовах складної різнопланової інформації (Позднєв, 2003). Його основними структурними частинами є експертний неформалізований аналіз і математичний експеримент. Межа між ними рухома, може поступово переміщуватися в область експертного аналізу відповідно до формалізації відповідних змістовних процедур.

Таблиця 1

Група основних методичних підходів дослідження рекреаційного природокористування

<i>№ пп.</i>	<i>Методичні підходи</i>	<i>Сутність підходів</i>
1.	Генетичний	На основі початкової оцінки виявляє розвиток РП
2.	Нормативний (цильовий)	Досліжує явища та умови, які вирішують досягнення окресленої мети
3.	Історичний	Розглядає явище у взаємозв'язку з його історичними формами. Зв'язок різних історичних форм існування одного і того ж явища означає, що сучасний стан об'єкта є закономірним результатом його попереднього стану, а майбутній – закономірний результат розвитку в минулому і сьогодені
4.	Комплексний	Розглядає явище у взаємозв'язку і залежності. Його використання обумовлене складністю об'єкта дослідження
5.	Системний	Розгляд об'єкта як системи і способів її дослідження
6.	Структурно-системний	Передбачає структуризацію, параметризацію і формалізацію систем
7.	Програмно-цильовий	Визначає функціонування різних за рангом систем (від простої до складної), аналізує раціональність системи відносно мети, умов і чинників розвитку
8.	Екологічний	Аналізує взаємодію суспільства і природи з позиції динамічної рівноваги між людиною і природою
9.	Соціальний	Окреслює інтереси людини, суспільства загалом

В цьому окресленні системний аналіз можна визначити як основний методологічний апарат при прогнозуванні зміни навколошнього середовища. Як

доказ цьому є наступні положення. Схема процедури системного аналізу складається із: 1) постановки проблеми; 2) вибору мети дослідження; 3) постановки завдання; 4) визначення критерій; 5) виявлення напрямів вирішення проблеми; 6) створення математичної моделі; 7) дослідження моделі; 8) аналіз стратегій; 9) рішення оптимального управління; 10) прийняття рішень.

Кишинская К.И. Ключевые вопросы рекреационного природопользования и методические подходы к их решению / К.И. Кишинская, С.И. Грыбыук // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: География. – 2011. – Т. 24 (63). – №2, ч. 2 – С. 115-119.
В публикации рассматриваются ключевые подходы к рекреационному природопользованию (емкость, оценка, социальный заказ, природоохранная функция). Основой комплексного изучения рекреационного природопользования является системный подход, который базируется на анализе и упорядоченности функционирования разных видов рекреации.

Ключевые слова: рекреационное природопользование, рекреационная емкость, оценка рекреационного природопользования, системный подход.

Kilinska K. The main questions of recreational nature management and methodical approaches to their interpretation / K. Kilinska, S. Grubjuk // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 115-119.

The main approaches to recreational nature management (estimations, social order, nature management) showed in the article. The system approach to complex investigated of recreational nature management are basis on the analysis different types of recreational.

Keywords: recreational nature management, estimations of recreational nature management, system approach.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 120-125.

УДК 502.15(477.8)[502.15+502.171](477.8)

РЕКРЕАЦІЙНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ, РЕКРЕАЦІЙНА РІЗНОМАНІТНІСТЬ ТА ЇХ ПРОГНОЗНА ОЦІНКА

Кілінська К. Й.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федъковича, Чернівці, Україна

У публікації представлений конструктивний підхід до вивчення рекреаційного природокористування, виявлення рекреаційної різноманітності, визначення оцінки рекреаційного природокористування; для часового та числового ряду статистичних показників, що характеризують рекреаційне природокористування та рекреаційну різноманітність обраний метод головних компонентів та метод автопрогнозу.

Ключові слова: рекреаційне природокористування, оцінка рекреаційного природокористування, рекреаційна різноманітність, прогнозування стану рекреаційного природокористування, метод головних компонентів, автопрогноз.

ВСТУП

Огляд основних понять та наукових підходів фахівців до визначення рекреаційного природокористування (РП) доводить, що цей вид природокористування є важливою складовою життєдіяльності людини, галуззю, яка спроможна відновити економічний потенціал окремих регіонів України. Однак як і інші види природокористування рекреаційне суттєво видозмінює навколошнє природне середовище (НПС). Тому наразі актуально визначити стратегію дослідження РП та його вплив на НПС за наступним алгоритмом: 1) виявити модель дослідження РП; 2) запропонувати оцінку РП; 3) визначити вплив рекреаційного природокористування на стан НПС за допомогою прогнозування.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

1.Модель дослідження РП сформована трьома групами показників, що взаємопов'язані і взаємно доповнюють один одного (табл. 1). *Перша* група – аналітична, складається з аналізу природних, соціально-економічних і історико-архітектурних складових РП. *Друга* – синтезуюча, націлена на визначення ретроспективної та сучасної структури рекреаційної різноманітності (РР). *Третя* - прогнозна, узасаджена а) аналізом існуючих підходів до проведення процедури прогнозування та б) формуванням прогнозної моделі за допомогою сучасних ГІС технологій та рекомендаційно-прогнозної управлінської інформації щодо подальшого розвитку.

Рекреаційна різноманітність (РР) – це історично сформоване та взаємопов'язане речовинно-енергетичними потоками співіснування природних, соціально-економічних і історико-культурних складових, обумовлених територіальним об'єктом, в якому поєднуються функціональні історичні і сучасні структурні риси існуючих рекреаційних комплексів. Інформаційним і аналітичним джерелом аналізу РП слугують матеріали польових досліджень, статистичні дані про переважаючі види рекреаційного природокористування.

2. Концепція оцінки РП узасаджена на а) визначенні мети і завданні; б) виборі підходів, що розкривають її структуру; в) формуванні алгоритму її реалізації. Три блоки

інформації передбачають використання фізико-географічних і соціально-економічних підходів. Сама реалізація процедури оцінювання за допомогою індикаторів, індексів і інших показників є формуючою складовою оцінки РП.

Оцінка РП - це комплексна (базується на аналізі сукупності природних і господарських проблем), просторово-адаптаційна (виконується в межах фізико-географічних і адміністративно-господарських утворів), прогнозна (враховує тенденції і варіанти можливого розвитку) група показників, яка визначає РР, створює підґрунтя до узгодженості природи і рекреаційного господарства, реалізується за допомогою аналізу ретроспективного, нинішнього і майбутнього функціонування РП.

Таблиця 1 Теоретико-методологічний блок рекреаційного природокористування (РП)			
<i>Аналітична група показників</i>			
<i>Предмет</i>	<i>Завдання</i>	<i>Рівні</i>	
Природна різноманітність	Виявлення структури РП	Глобальний	
Соціально-економічна різноманітність	Визначення системи показників РП та його впливу на стан НПС	Регіональний	
Історико-архітектурна різноманітність		Локальний	
<i>Принципи, методи і способи Синтезуюча група показників</i>			
Ретроспективний аналіз		Сучасна територіальна структура РП	
		Рекреаційно-ресурсний потенціал	
Види та типи рекреаційних комплексів		Рекреаційне районування	
<i>Прогноз</i>			
Аналіз і вибір методів прогнозування	Розробка методики прогнозування	Апробація новітніх методів прогнозування	
<i>Прогнозна оцінка</i>			
<i>Рекомендаційно-прогнозна управлінська інформація</i>			

Важливим методологічним підходом до процедури оцінювання є *просторовий аналіз*. Він передбачає виявлення і вивчення у межах ландшафтних (адміністративних) районів об'єктів РП. Використання математичних методів, одним із яких є картографо-математичне моделювання, дозволяє прослідкувати просторове розміщення головних об'єктів рекреаційної діяльності. Основний оператор визначення РР та оцінки екологічного стану, що сформувалася в процесі РП представлений у таблиці 2.

Методика розрахунку РР базується на визначенні площинних показників об'єктів, їх загальної кількості в межах ландшафтного (адміністративного) району. Першу групу складають природно-рекреаційні умови та ресурси, до складу яких входять мінеральні води, рельєф, клімат, рослинний покрив і тваринний світ, ландшафти. Другу групу формують соціально-економічні чинники (готельно-ресторанний сервіс і рекреаційна інфраструктура). Історико-культурна спадщина території – третя група показників РР.

Процедура виявлення РР є трудомісткою, однак вона відображає реальну ситуацію тривалого й активного РП; РР є інформаційною основою при складанні картосхем РП.

Її розраховані показники – коефіцієнти виявляють ландшафтні (адміністративні) комплекси з однаковими видами рекреаційного господарювання і дозволяють сформувати комплекс природоохоронних заходів, що націлений на покращення стану НПС.

3. Наступним кроком є визначення впливу РП на стан НПС за допомогою прогнозування (метод, що базується на аналізі та синтезі триединої системи „минуле – сьогодення – майбутнє”) і прогноз (сукупність висновків щодо варіантів майбутнього стану НПС), що виявляють рекреаційне навантаження.

Таблиця 2 <i>Основний оператор визначення РР та оцінки екологічного стану, що сформувалася в процесі РР</i>	
<i>I етап</i>	
1.1. Просторово-територіальне розміщення об'єктів РР	Базується на визначені загальної кількості рекреаційних об'єктів в межах ландшафтного (чи адміністративного) району
1.2. Коефіцієнт територіальної концентрації об'єктів РР (K)	Визначає територіальну концентрацію (загальну кількість об'єктів рекреації), характеризує насиченість території окремими об'єктами РР.
1.3. $K = \frac{S}{n}$	K – коефіцієнт концентрації рекреаційних об'єктів; S – площа ландшафтного (адміністративного) району; n – загальна кількість досліджуваних об'єктів в межах вказаного району.
1.4. Рекреаційна різноманітність $R = \frac{1}{2 \sqrt{\frac{1}{K}}}$	Це історично сформоване взаємообумовлене та взаємопов'язане речовинно-енергетичними потоками співіснування на терені природних умов рекреаційних об'єктів, що обумовлено історичними та сучасними процесами розвитку НПС та сучасними функціональними видами природокористування. Показники РР згруповани у наступні групи: дуже низька, низька, пересічна, висока і дуже висока РР.
<i>II етап</i>	
2.1. Сумарний коефіцієнт РР (R_r) $R_r = R_1 + R_2 + R_3 + \dots + R_n / S_n$	Виявляє сумарну просторово-територіальну РР. Визначається як відношення (R_r) загальної кількості рекреаційних об'єктів, що розміщуються в межах району до його площини (S_n).
2.2. Рекреаційне районування	Розглядається як процес виявлення рекреаційних комплексів, що наділені однаковими властивостями природних умов і процесів господарювання. За основу рекреаційного районування слугує інформація про РР і оцінку РР.
2.3. Основні таксономічні одиниці рекреаційного районування	Рекреаційний регіон, рекреаційний край, рекреаційна область, рекреаційний район.

Важливим моментом формування теоретичних засад прогнозування (як основи до проведення розрахунків практичної інформаційної складової) слугує реальне та логічне бачення складових прогнозу. Такий варіант алгоритму представлений на рис. 1.

Прогнозувати різноманітні ознаки і атестації РП допомагають методичні підходи (генетичний, історичний, нормативний, комплексний, структурно-системний, системно-структурний, інші), що послідовно взаємодоповнюють один одного за допомогою інформаційних характеристик. В більшості випадків прогнозування змінних властивостей РП здійснюється за допомогою вербальних і математичних оцінок.

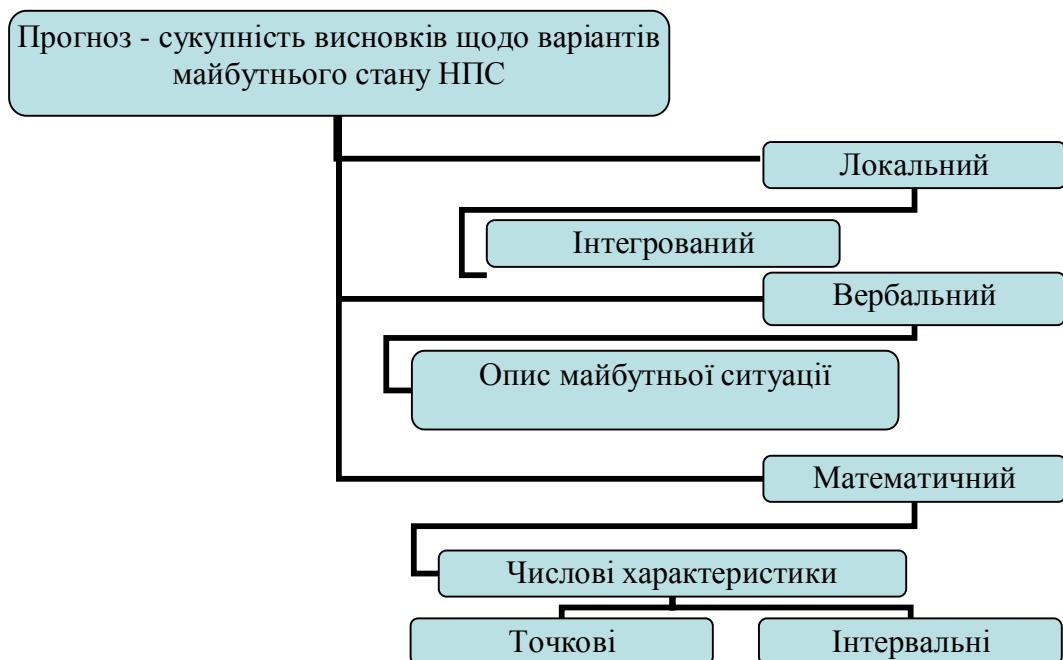

Рис. 1. Структурні рівні прогнозу рекреаційного природокористування

Першоосновою інформаційного забезпечення прогнозування є банк літературних, архівних матеріалів, картографічних основ, спеціальних польових спостережень, багаторічних статистичних показників. Кінцевим результатом прогнозування є створення вербальних, графічних, картографічних, математичних моделей, що створюють повну картину динаміки розвитку і слугують основою прогнозів зміни НПС під впливом РП.

РП потребує використання методів, що „пройшли” певний період апробації (рис. 2). Найчастіше використовуються комбіновані методи. Їх пріоритетність проявляється у творчому поєднанні кількох фундаментальних методів (до прикладу, метод ландшафтно-генетичних рядів та фізико-географічних аналогій). Не виключена можливість використання методів суміжних наук (статистики, математичного аналізу), що часто сприяє виявленню нового підходу до прогнозування.

Прогнозування РП вимагає дотримання певної процедури, сутність якої укладена в а) наявності бази даних за чітко визначений часовий відтинок, б) використанні головного методу, який є результативним в процесі аналізу бази даних, в) виборі апробованого методу.

Першим кроком при прогнозуванні є виявлення бази даних. Нею слугують статистичні показники, що характеризують РП за останні 50 років. Вибраний відтинок часу відображає 1) усталені види РП, 2) динаміку зміни окремих площинних показників в розрізі територіально-адміністративних одиниць, 3) важливість природоохоронних питань. *Другий крок* – вибір методу прогнозування. За головний, що безпосередньо апробований на кількісній базі даних, обраний *метод головних компонентів*, що оцінює параметри об'єкта, наділений великою розмірністю числових і часових рядів, в яких виявлені кореляційні залежності двох чи більше пояснюючих (незалежних) змінних.

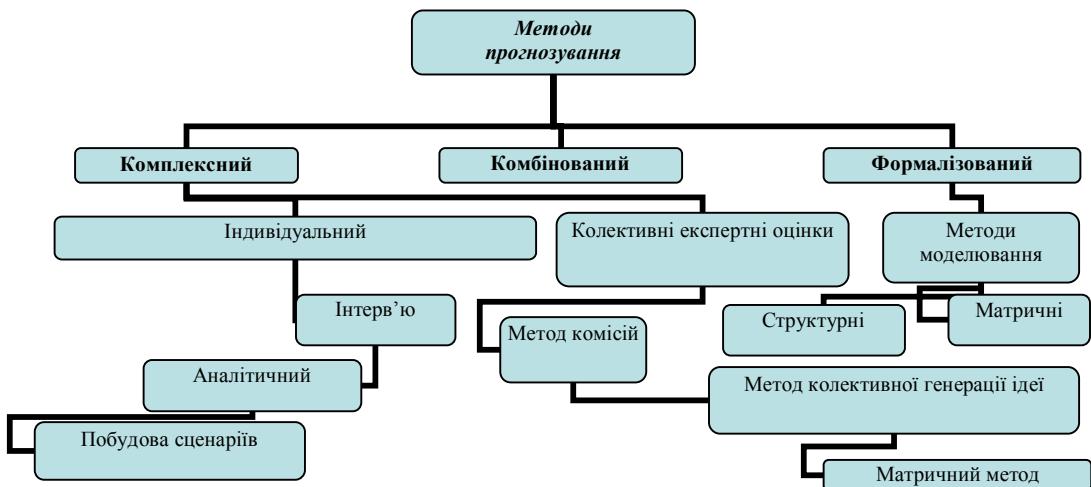

Рис. 2. Методи прогнозування РП

При вирішенні завдань екологічного характеру (*третій крок*) важливого значення набуває прогноз окремих показників РП залежно від масштабів реалізації загроз чи їх комбінацій. Такий прогноз називають *автопрогнозом*. Його перевага у наступному: 1) адаптується до РП (наявність часового ряду); 2) виконується за допомогою сучасних ГІС технологій; 3) реалізовується на 3-5 років, що також має певне практичне значення для динамічних видів природокористування, яким можна вважати РП.

Список літератури

1. Кілінська К. Еколо-прогнозна оцінка природно-господарської різноманітності Карпато-Подільського регіону України. / Кілінська К.// [Монографія] – Чернівці. – „Рута”., 2007. – 496 с.
2. Кілінська К. Рекреаційно-туристична природно-господарська різноманітність Карпато-Подільського регіону. / Кілінська К. // Теоретичні та прикладні аспекти рекреаційного природокористування в Україні. Монографія. Чернівецький національний університет., 2010. - С. 103-110.

Килинська К.Й. Рекреаційне природопользовання, рекреаційне разнообразие и их прогнозная оценка / К.Й. Килинська // Ученые записки Таврійского национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: География. – 2011. – Т. 24 (63). – №2, ч. 2 – С. 120-125.

В публикации представлен конструктивный подход к а) изучению рекреационного природопользования, б) исследованию рекреационного разнообразия, в) определению оценки рекреационного природопользования; использованы методы главных компонентов и автопрогноза для дальнейшего исследования развития рекреационного природопользования.

Ключевые слова: рекреаційне природопользовання, оценка рекреаційного природопользовання, рекреаційне разнообразие, прогнозування рекреаційного природопользовання, метод главних компонентов, автопрогноз.

Kilinska K. The recreational nature management, recreational differentiation and their prognosis estimation / K. Kilinska // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 120-125.

The constructive approach to the investigated recreational nature management and recreational differentiation, the estimation of recreational nature management for time and numeral levels of statistics indexes showed in the article. That characterize recreational management and recreational differentiation showed the method of main components and method of autoprognozes.

Keywords: recreational nature management, the estimation of recreational nature management, recreational differentiation, the prognoses of recreational nature management state, the method of main components, autoprognozes.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 126-129.

УДК 911.3:796.5

ВІД РЕКРЕАЦІЙНОЇ ГЕОГРАФІЇ – ДО ГЕОГРАФІЇ РЕКРЕАЦІЇ І ТУРИЗМУ

Любіцьєва О.О.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
E-mail: loa13@ukr.net

Розглядається трансформація предметної сутності географічних досліджень з рекреації і туризму в Україні в світлі загальносвітових процесів. Пропонується сучасна назва даної дисципліни: географія рекреації і туризму, її предмет та завдання.

Ключові слова: рекреація, туризм, рекреаційна географія, географія туризму, географія рекреації і туризму

Постановка проблеми. Розвиток географічної науки в усій її багатоаспектності має відповідати вимогам часу, бути адекватним суспільним потребам. Розвиток географічних досліджень з рекреації і туризму нараховує вже майже 200 років і за цей час накопичений значний досвід, матеріали, теоретико-методологічний арсенал. Водночас трансформація суспільних потреб потребує трансформації наукового географічного знання, яке має бути відображене в предметно-об'єктній сфері, у поняттєво-термінологічному апараті, у методиці досліджень.

Аналіз досліджень. Дослідження процесів і явищ, пов'язаних з позаекономічною, невиробничою діяльністю людини ввійшли до кола географічного інтересу в середині XIX ст., тому закономірним і історично обумовленим став процес гуманізації радянської географії: у 1960-ті роки активно почала розвиватись географія населення та розселення, у 1970-80-ті – географія сфери обслуговування, рекреаційна географія, географія споживання, поведінкова географія, районне планування та ландшафтне проектування, у 1990-ті – географія культури, релігії, геоекологія, естетичне ландшафтознавство тощо.

Процеси і явища, пов'язані з використанням людиною вільного часу, стали об'єктом дослідження рекреаційної географії, предмет якої був визначений як територіальна рекреаційна система (ТРС – В.С.Преображенський, 1975 р.).

Тридцять років тому, у 1981 р., вийшов друком підручник М.С.Мироненка та І.Т.Твердохлебова «Рекреаційна географія», в якому автори узагальнили напрямки дослідження в новій на той час дисципліні - рекреаційній географії. В своїй роботі вони спирались на наробки В.С.Преображенського, Л.І.Мухіної, Ю.О.Веденіна, І.В.Зорина та інших географів, які працювали над цією тематикою протягом 1970-х років. З того часу рекреаційна тематика стала спеціалізацією досліджень кримських географів, де сформувалась потужна школа рекреаційної географії: М.В.Багров, Л.О.Багрова, І.М.Яковенко та ін.

Метою даної статті є: показати розвиток географічних досліджень в сфері рекреації і туризму і визначити зміни об'єкту та предмету дослідження.

Виклад основного матеріалу. І.Т.Твердохлебов та М.С.Мироненко визначають місце рекреаційної географії в системі суспільно-географічних наук, де

переважні акценти спрямовані на визначення рекреаційних потреб населення, особливостей рекреаційної діяльності, її структури та класифікації, природних передумов рекреації та особливостей рекреаційного природокористування. При цьому автори зауважують про пріоритетність природно-рекреаційної складової в дослідженнях з рекреаційної географії, а серед методів рекреаційно-географічних досліджень перевага надається методам польових досліджень. В подальшому акценти досліджень з рекреаційної географії почали зміщатися в бік господарської діяльності з забезпечення потреб рекреантів (однією з перших робіт в цьому напрямку стала робота М.П.Крачилі, 1987 р.). Цей процес можна вважати закономірним відгуком географічних досліджень на суспільні зміни, в першу чергу пов'язані з динамічним розвитком туризму. Всі «класики» рекреаційно-географічних досліджень включають туризм як активну форму рекреації (на що й наголошується) до предметно-об'єктної сфери рекреаційної географії. Зокрема, І.Т.Твердохлебов та М.С.Мироненко також приділяють туризму щонайменше два з восьми розділів, аналізуючи в першу чергу міжнародний туризм, забезпечений статистикою. Тобто, туризм розглядається як складова рекреації, навіть невіддільний від неї. Такий підхід поширений і зараз, наприклад О.Г.Топчієв не розрізняє рекреаційну географію та географію туризму [1, с.557].

Таким чином, реалії динамічного розвитку туризму в умовах глобалізації викликають потребу у переосмисленні попередніх теоретико-методологічних принципів географічного дослідження як рекреації, так і туризму, що призводить до розширення предметних меж як рекреаційної географії, так і географії туризму. «Рекреаційна географія повинна орієнтуватися на більш широкий предмет, а її основним завданням є вивчення просторових закономірностей і особливостей поведінки людей у процесі рекреаційної діяльності в межах соціально-культурних систем», – вважає Д.Ніколаєнко [2, с.87], а предметом дослідження географії туризму має стати «геопросторова організація туристичного процесу» [3, с.22]. Відповідно, виникають питання «підпорядкованості». Якщо в попередні етапи географія туризму включалась до складу рекреаційної географії як її галузь і в межах рекреаційної географії туризм розглядався як форма рекреаційної діяльності, а основним завданням вбачався аналіз туристичних потоків, сформованих переміщенням туристів до місць концентрації рекреаційно-туристичних ресурсів, чому присвячена значна література кінця ХХ ст.. як в радянських, так і в українських дослідженнях, то на сучасному етапі, з огляду на розмах туризму, деякі географи ставлять питання про те, що рекреаційна діяльність може розглядатися як частина туристичного процесу, а звідси рекреаційна географія є складовою географії туризму, яка надає знання про рекреаційні умови та ресурси певної території.

Розширення предметної сфери дослідження викликало потребу в означені нової галузі географічних знань як географії рекреації і туризму. Предметом даної галузі знань є туристичний рух, чинники розвитку, структура і територіальні особливості туристичних явищ та пов'язані з ними природні, суспільні і господарські процеси [4, 5, 6, 7]. Людина як суб'єкт туристичного процесу цікавить географію рекреації і туризму у контексті її потреб і мотивації виїздів, а також пізнання простору, в якому вона перебуває (перцепція середовища), вибору форм і напрямків виїздів та її суспільних і культурних особливостей. Для прикладу, в одному з фундаментальних

підручників з географії туризму проф. А.Ковальчика, який широко використовується у ВНЗ Польщі, основні проблеми географічного дослідження туризму представлені такими напрямками: туристичні умови і ресурси, туристичне господарство, туристичний рух, зміни суспільного і природного середовища під впливом туризму, планування розвитку туризму і туристичний геомаркетинг. Таким чином, географія рекреації і туризму розширює предмет дослідження, урізноманітнює методологічні підходи, поглибує міжпредметні географічні зв'язки та зв'язки з науками негеографічного циклу.

Аналізуючи розвиток географічних досліджень в сфері рекреації і туризму, можна виділити наступні етапи трансформації предметної сутності: а) *ресурсно-інформаційний* (з середини XIX ст. - до середини XX ст..), коли основна увага дослідників концентрувалась на пошуку і означеніні унікальних природних об'єктів і можливості їх комплексного використання для розвитку форм в першу чергу активного туризму як такого, що превалював у той час. Основним напрямком досліджень були комплексні дослідження території з особливою увагою до природи, в тому числі з метою виявлення бальнеологічних ресурсів; б) *інфраструктурно-господарський* (1960-1980-ті роки ХХ ст.), пов'язаний з розвитком масового туризму і необхідністю розбудови його матеріальної бази та інфраструктури. Географічна наука, зокрема, така її галузь як рекреаційна географія, яка давала комплексні знання про рекреаційно-туристичний потенціал території, поєднувшись з практикою ландшафтної архітектури та містобудування, районним плануванням стала теоретичною і методичною основою формування територій рекреаційно-туристичної спеціалізації; в) *ринковий* (кінець ХХ – початок ХХІ ст..), пов'язаний з переорієнтацією туризму на ринкові форми функціонування, коли значної уваги зазнали аспекти економічної ефективності діяльності суб'єктів ринку туристичних послуг. Географія туризму в даному контексті сформувала поняття «індустрія туризму» як міжгалузевий комплекс, діяльність складових якого спрямована на задоволення диверсифікованих потреб населення в проведенні вільного часу в подорожах, саме базуючись на теоретико-методологічних розробках суспільної географії з міжгалузевий комплексів; г) *збалансованого* (сталого) *розвитку* як перспективний для першої половини ХХІ ст., або такого розвитку, такої організації туристсько-рекреаційної діяльності, яка розвивається таким шляхом, на такому рівні, в таких масштабах, що забезпечують її життєздатність протягом тривалого часу, не призводять до деградації або зміни навколошнього природного та соціокультурного середовища, в якому вона функціонує, до рівня, який заважає успішному розвиткові та здійсненню інших видів діяльності.

ВИСНОВКИ

Таким чином, підсумовуючи трансформацію предметної сутності географії рекреації і туризму, можна запропонувати наступне визначення: *географія рекреації і туризму є міждисциплінарним напрямком географічних знань про умови і можливості території щодо збалансованого розвитку туризму, закономірності*

його геопросторової (територіальної) організації відповідно до дій внутрішніх та зовнішніх чинників.

ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Основними напрямами досліджень географії рекреації і туризму вбачаються:

1. оцінка туристичного процесу як суспільного явища;
2. аналіз туристичного (рекреаційно-географічного) простору та оцінка його придатності та пристосованості до туристичного процесу;
3. оцінка рекреаційно-туристичного природокористування з метою визначення напрямків його збалансованості (економічних, соціальних, екологічних аспектів туристичної діяльності);
4. визначення взаємозв'язків та взаємовпливів між рекреаційно-туристичною та іншими соціально-гospодарськими функціями території з метою оцінки ролі туризму у структурі суспільно-економічних функцій місцевості.

Список літератури

1. Топчіев О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: Навчальний посібник. / Топчіев О.Г. – Одеса: Астропrint, 2005.-632с .
2. Николаенко Л.В. Рекреационная география: Учебн. пособ. / Николаенко Л.В. – М., 2001. – 250 с.
3. Любіцьева О.О. Геопросторова організація туристичного процесу. Автореф.дис....доктора геогр.н. / Любіцьева О.О. – К., 2003.-29с.;
4. Jackowski A., 1981, Typologia funkcjonalna miejscowości turystycznych (na przykładzie województwa nowosądeckiego), / Jackowski A. Rozpr. Habil., UJ, 53, Krakow.
5. Kowalczyk Andrzej. Geografia turuzmu. / Kowalczyk Andrzej - Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2001.- 287 s.
6. Kurek W., 2003b, Wybrane problemy badawcze geografii turyzmu [w:] Turystyka. 2007. / Kurek W. Widawnictwo naukowe PWN, Warszawa 2007
7. Liszewski S. Przestrzeń turystyczna. / Liszewski S. 1995. Turyzm 5.2 7-19

Любицьева О.А. От рекреационной географии – к географии рекреации и туризма / Любіцьєва О.А. // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: География. – 2011. – Т. 24 (63). – №2, ч. 2 – С. 126-129.

Рассматривается трансформация предмета географических исследований рекреации и туризма в Украине на фоне общемировых процессов. Предлагается современное название данной дисциплины: география рекреации и туризма, её предмет и задачи.

Ключевые слова: рекреация, туризм, рекреационная география, география туризма, география рекреации и туризма

Lyubitseva Olga. From recreational geography - to the geography of recreation and tourism / Lyubitsheva Olga // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – C. 126-129.

We consider the transformation of the subject of geographical research recreation and tourism in Ukraine against the backdrop of global processes. Invited to the modern name of the discipline: the geography of recreation and tourism, its subject matter and objectives.

Keywords: recreation, tourism, recreation geography, geography of tourism, geography, recreation and tourism

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 130-136.

УДК 574:477.75

СОСТОЯНИЕ КРЫМСКИХ ПЛЯЖЕЙ КАК РЕКРЕАЦИОННОГО РЕСУРСА

Олиферов А.Н.

Таврический национальный университет им. В.И.Вернадского, Симферополь, Украина

Рассмотрены результаты стационарных наблюдений за динамикой пляжей Сакско-Евпаторийского курорта и окрестностей с.Приветного (зона Алуштинского горсовета). Изложен материал по рефулизации песков на взморье и вывозу песка и гальки с пляжей для строительных целей. Выявлено, что главным фактором сокращения ширины и объема пляжей является антропогенный фактор.

Ключевые слова: пляжи, динамика пляжей, антропогенный фактор.

Пляжи являются одним из главных рекреационных богатств Автономной Республики Крым. Климат, подобный крымскому, есть и в других местах, фрукты также можно приобрести, как в Киеве, так и в Москве. Но там нет пляжей на берегу теплого моря. Именно из-за этого и едут к нам отдыхающие и больные. На пляжах осуществляется аэротерапия - прием воздушных ванн, гелиотерапия - загорание, талассотерапия - морские ванны и морские купания, отпускаются и песочные ванны. Для здоровых людей пляж является излюбленным местом отдыха. Они проводят на пляже большую часть времени, отдаваясь приятному и полезному занятию - купанию и загоранию.

Долина береговой полосы Крымского полуострова, пригодная для пляжей, по данным Ю. П. Анисова, составляет 343 км, при средней ширине пляжа 25 м. На одного отдыхающего должно быть не менее 5 м^{-2} пляжа, а на одного лечащегося в санатории - $10-12 \text{ м}^2$. Крым располагает 8575 км^2 пляжа. Для определения количества отдыхающих, которых одновременно может принять Крым, площадь пляжей была поделена на нормативную потребность в них. При этом учитывалось, что все отдыхающие или лечащиеся одновременно придут на пляж. В результате расчетов выяснилось, что пропускная способность пляжей в Крыму в месяц пик - июль-август составляет 4 млн. 361 тыс. человек.

Напомним, что пляжем называется отлогий намытый берег, сложенный наносами и образующийся в результате действия прибоя. Это скопление наносов в зоне действия прибрежного потока. Пляж сложен, обычно, песком, гравием или галькой. Пляж - простейшая аккумулятивная форма, образованная действием прибойного потока. Пляж служит средством защиты берега от размыва волнами, поэтому в приморских регионах практикуется создание искусственных пляжей.

К сожалению, ширина и протяженность крымских пляжей постоянно сокращаются. Главным образом, это происходит за счет рефулизации песка для строительных целей и строительства водохранилищ, задерживающих влекомые наносы, идущие для пополнения пляжей.

Целью настоящей статьи является рассмотрение динамики крымских пляжей и предложения методов их стабилизации.

Рассмотрение динамики крымских пляжей начнем с Западного рекреационного района. Изменение ширины пляжей и объема пляжного материала зависит от многих факторов. Все они подробно перечислены и рассмотрены в монографии Ю. Д. Шуйского [3]. Однако, как справедливо отмечают в своей статье Ю. Д. Шуйский и Г. В. Выхованец [4], очень велико влияние антропогенного фактора. На примере исчезновения евпаторийских пляжей можно должным образом оценить влияние этого ведущего в настоящее время фактора.

Значительная часть евпаторийских санаториев уже лишились своих пляжей или довольствуются небольшой песчаной полосой.

Графики ширины пляжей, построенные по материалам Сакской гидрогеологической режимной эксплуатационной станции объединения «Евпаториякурорт» показывают, что кривые, отображающие динамику пляжей во времени, стремятся большей частью вниз. Здесь отсутствуют прямые линии, отображающие стабильность ширины пляжей.

Состояние евпаторийских пляжей с каждым годом ухудшается. Ширина евпаторийских пляжей достаточно неравномерна. В частности, на территории санатория им. Крупской в южной части пляжа его ширина равна 70 м, а через 50 м на север пляж сокращается на 2 м. При этом 10 лет назад здесь его ширина была 10-12 м. Аналогичная ситуация сложилась и на пляже санатория «Орленок», где с 1995 по 1998 год пляжи заметно сократились.

Помимо природных волновых и неволновых факторов, основную роль в сокращении пляжей сыграла антропогенная деятельность, а именно - добыча галечника и песка.

Срезу после Великой Отечественной войны для строительных целей потребовался песок и в начале 1950-х годов на Сасык-Сивашской пересыпи начинаются крупные работы по забору песка. Об экологических последствиях этих работ тогда и не думали. Вплоть до 1956 года разрабатывалось это месторождение песчано-гравийной смеси, разведенное трестом «Днепрогеология», на самом берегу моря. По мере разработки месторождения ширина перемычки, отделявшая карьер от моря сузилась под действием штормов и выгнулась в сторону карьера. Тогда же было отмечено сокращение пляжей в местах, прилегающих к перемычке. Опасность изменения рапы в озере заставила закрыть карьер и перейти на подводное рефулирование песка. Однако, это вызвало образование на дне моря углублений, куда мигрировал песок с пляжей, что вызвало усиление абразии береговых склонов и обрывов.

В 1954 году Прибрежненский завод строительных материалов получил разрешение на разработку нового участка площадью 71 га. На этом участке было добыто 1 млн 403 тыс. тонн песка. На месте разработок образовалось озеро, а рекультивационные работы проводились в очень малых масштабах. Все перечисленные работы спровоцировали катастрофу, связанную с резким сокращением пересыпи Сасык-Сивашского озера. Дорога на Евпаторию была частично разрушена.

Таким образом, многие годы велась хищническая добыча песка для строительных целей. Многие стройки не только в Крыму, но и по всей Украине

сознательно использовали песок евпаторийских пляжей, которые вследствие этого резко сократились.

Отрицательную роль в сокращении ширины и объема пляжей сыграл Евпаторийский морской порт. В 1980-е годы он существенно расширился, в строй вступили глубоководные причалы и было расчищено от песка несколько отмелей в акватории набережной им. Терешковой и у бывшей нефтебазы в Евпатории, с размытом берегов около домов отдыха «Химик», «Дзержинец», «Полтава». Правда порт не вывозил песок, а сбрасывал его вблизи Нового пляжа.

Динамику пляжей Южнобережного рекреационного района можно проследить по данным наблюдений, проведенных сотрудниками Крымского отдела УкрГИМРА. Режимные наблюдения проводились в пределах Приветненского оползня (около с. Приветное Алуштинского горсовета) и охватывали прибрежную полосу длиной около 3 км.

Как известно, на интенсивность абразии оказывают влияние многие факторы [3], для указанного полигона большую роль играет гидродинамический характер распределения волнения за 1986-1989 гг. величиной в 3 и более баллов показывает, что преобладающими за весь период, а также за каждый год, являются волнения восточных румбов. Наиболее сильные штормовые волнения приходятся на январь - март. т.е. на конец осенне-зимнего периода. В феврале 1988 года прошел 6-балльный шторм с максимальной за весь период наблюдений высотой 5,8 м. Довольно часто направления волнений меняются в течение дня.

Существенным фактором, влияющим на динамику пляжей, является глубина прибрежной части моря, а также наличие глыбовых навалов на подводной и надводной частях пляжа. В связи с трансформацией волн у глыбового навала, защищающего берег, абразия в сильной степени уменьшается. Самый сильный шторм за период наблюдений (февраль, 1988 г), разрушил в отдельных местах до 2-2,5 м берегового обрыва. Однако, благодаря наличию глыбового навала на подводной части пляжа в районе языка Приветненского оползня было разрушено только 1,0 - 1,5 м берегового обрыва.

Различные участки этого полигона находятся на разных стадиях формирования абразионного профиля и характеризуются разным направлением этого процесса. Так если пляж в районе языка оползня подвергался сильному размыву, местами обнажая бенч, то на западном участке стационара происходит интенсивное накопление материала и расширение пляжа, а восточная часть испытывает небольшие колебания ширины и объема пляжного материала. Таким образом, по данным УкрГИМРа за 1986-1989 гг. получается, что сильно уменьшают объемы пляжных накоплений только очень сильные штормы. Средние и небольшие волнения в 3-4 бала могут оказывать различное влияние на объем пляжных накоплений. Происходит что-то вроде чередования размыва и намыва. Один два штorma размывают пляж, затем один или несколько - намывают. Потом все повторяется. Только катастрофически сильные штормы нарушают это равновесие, унося значительную часть пляжного материала в более глубокие части моря или на значительные расстояния вдоль берега.

Однако, главным фактором сокращающим ширину пляжей и объема пляжного материала и на Южном берегу Крыма является - антропогенный.

По данным И. Б. Корженевского, [5] который предостерегал от излишнего забора песка в Ялтинской бухте, за 12 лет было поднято со дна моря 2 млн. м песка и гравия. Это уменьшило среднюю ширину Чукурлакского пляжа с 17,8 м до 14,6 м. объем галечникового материала снизился до 28 %.

Для обработки и изучения экспедиционного и полученного стационарным методом материала по динамике крымских пляжей целесообразно использовать современные компьютерные технологии. В первую очередь, это разработка геоинформационных систем и создание базы данных. Подробно о компьютерных технологиях, применительно к кадастровой характеристике пляжей сказано в работе В. В. Долотова и В. А. Иванова [6]. Эти авторы не только разработали методику кадастровой характеристики пляжей, но и исследовали 4 пляжа. Они разработали базу текущего состояния пляжей. Сверяя базы данных, созданных в разные периоды можно четко определить динамику пляжей. Опираясь на разработки указанных выше ученых, возможно определить не только динамику геоморфологических характеристик пляжей, но и выявить динамику их экологического состояния.

Нами в процессе выполнения научно-исследовательской темы, связанной с наполнением пляжей селевыми и речными выносами, были исследованы особенности твердого стока и пляжей юго-восточного Крыма. Селевые и речные выносы в море и пляжную зону оказались достаточно велики. Значительный конус выноса образовался в устье р. Ускут во время прохождения селевых потоков в 1948 г., когда береговая линия переместилась в море на 40 м и причал оказался на суше. Дельтовые конусы выноса отложились в устьях рек Шелен и Ворон в 1956 г. оказались длиной соответственно 41 и 62 м. Последние гидрографические обследования р. Ворон, проведенные в марте 1996 года, показали наличие в устье реки мощного конуса выноса.

Наши наблюдения показали, что на протяжении основной части года перед руслами рек волнениями формируется штормовой вал с крутым тыловым откосом. Перед ним скапливаются поступающие по руслу реки воды, и не переливаясь через гребень вала фильтруются в море. У рек Ускут, Чебанкале и Ворон пляж примыкает к основанию береговому обрыву до 1 м высоты, а у рек Андус и Шелен - к бетонному откосу шоссе Судак-Алушта. По данным наших замеров, ширина надводной части пляжа вблизи устьев исследованных рек составляет 18-30 м. Против русел рек Андус, Ускут и Ворон линия уреза воды образует выступ в сторону моря, вследствие чего ширина пляжа увеличивается на 5- 15 м [4,6].

На поверхности пляжа насчитывается от двух до четырех валов, расположенных на разной высоте от уреза воды. Высота окраинной серии валов ограничивается отвесной стенкой обрыва и около устьев рек Ускут и Ворон расположена на высоте 1,7-1,9 м.

Наносы пляжей представлены галькой, гравием и песком. Пляжи у устьев рек Ускут и Шелен - галечно-песчаные, а у рек Андус и Ворон печано-галечные. Отмечается определенная закономерность в распределении обломочного материала по ширине пляжа. В верхней части пляжа в зоне заплеска и до половины его

ширины наносы на 40-90% представлены фракцией крупного и среднего песка и на 10-25 % крупной и очень крупной галькой. В средней части пляжа наносы сильно слоистые и в них преобладает средняя и мелкая галька с примесью песка и гравия. В нижней наиболее узкой полосе, наносы состоят из гравия с примесью мелкой гальки. В целом для пляжных наносов характерна хорошая отсортированность и откатанность материала.

Нехватка естественных пляжей и интенсивные абразивные процессы разрушающие берег, привели к широкому созданию искусственных пляжей. Этот вид строительства заключается в создании бун, представляющих бетонные полузапруды, ориентированные перпендикулярно к берегу. Между бунами делается отсыпка щебнисто-галечного материала в виде дробленного мраморовидного известняка, преимущественно из карьера "Мраморный". В настоящее время почти вся береговая полоса Южного берега Крыма представлена искусственными пляжами. При этом в прошлом многие организации вели берегоукрепительные работы там, где их и не требовалось, руководствуясь желанием иметь ведомственный пляж.

При определенной эффективности гидротехнических комплексов бун-отсыпок пляжей, в настоящее время отмечаются большие затруднения в их эксплуатации. Недостаток средств для подвозки пляжного материала и ремонта бун затрудняет использование искусственных пляжей.

Охарактеризованные выше гидротехнические комплексы не безупречны и с экологической точки зрения. Насыпные пляжи смываются штормами в море, и материал уничтожает в прибрежной полосе нерестилища рыб, гибнут креветки и крабы, водоросли и другие представители бентоса (донных организмов). Наблюдается качественное обеднение фауны и снижение ее количественных показателей. Буны затрудняют циркуляцию морской воды в межбунных пространствах, что может привести к застою. Морская воды теряет прозрачность и цвет, как это отмечено в Голубом заливе. Если в 1960-х годах прозрачность воды в нем была до 18 м, то теперь она упала до 6-8 м. Напомним, что прозрачность определяется глубиной, на которой еще виден опускаемый в воду специальный белый диск.

В связи с изложенным, продолжается поиск новых путей пополнения пляжей твердым материалом. Было, в частности, выдвинуто предположение о проведении взрывных работ в верховьях южнобережных рек с тем, чтобы наносы переносились паводками в зоне пляжей. Естественно, что предложение не могло быть принято из-за опасности проведения взрывов в густонаселенных курортных районах [4, 5, 6].

Нами было предложено пополнять южнобережные пляжи твердым речным и селевым стоком, преимущественно влекомыми наносами. Нами был рассчитан сток крупных фракций и помещен в соответствующую таблицу и на карту. Это дало возможность разделить все речные и селевые бассейны Крыма на три группы: обеспечивающие большое количество влекомых наносов крупных фракций, дающие среднее количество наносов и формирующие незначительный твердый сток. В целях дифференциации речных бассейнов по мероприятиям, связанным с пополнением пляжей, была определена населенность и освоенность территории. В результате составлена специальная карта, на которую нанесены речные бассейны ЮБК, разбитые на три группы: густо - населенные и интенсивно освоенные под

сады, виноградники и рекреационные учреждения, средне освоенные и средне заселенные бассейны, которые могут пополнять пляжи рыхлообломочным материалом при условии создания транзита бурных паводков и селевых потоков, гарантирующих безопасность народнохозяйственных объектов и сельскохозяйственных площадей, слабоосвоенные и неосвоенные бассейны, где в случае искусственного пополнения твердого стока не требуется создание специальных условий для пропуска интенсивных паводков и селевых потоков.

Для каждой группы бассейнов предложена своя система мероприятий. Для интенсивно освоенных бассейнов, кроме транзита бытовых и селевых паводков не предлагается других мероприятий, увеличивающихся твердый сток. Пополнение пляжей здесь осуществляется путем вывоза на них самосвалами рыхлообломочного материала, с копившегося в водохранилищах на конусах выноса селевых потоков в гидрографической сети и в селевых очагах. Последние представляют собой скопление рыхлообломочного материала, питающего селевые потоки во время их возникновения и прохождения. Напомним, что селевые потоки представляют собой интенсивные паводки на горных реках и водотоках, насыщенные огромным количеством наносов и обладающие большой разрушительной силой [4, 5, 6].

В речных бассейнах второй группы - средне освоенных, при хорошей организации транзита селевых потоков и бытовых паводков, возможно обрушение в реки выветрелых участков склонов долины и перемещения в русла отдельных участков древних речных террас. Для бассейнов третьей группы, кроме всех перечисленных выше мероприятий, возможен спуск в русла и свал в реки отложений аллювия пойменных террас.

В. В. Долотов и В. А. Иванов сделали попытку прогноза динамики береговой линии в пляжной зоне, но и предложили создавать в море около пляжей искусственные рифы по примеру пляжей Тель-Авива (Израиль).

Таким образом, если в настоящее трудное время, когда курортников и отдыхающих относительно мало, пляжи удовлетворяют всех желающих, то в перспективе, когда количество приезжих достигнет уровня конца 1980-х годов, необходимо будет решать проблему пляжей.

Список литературы

1. Олиферов, А. Н. Крымские пляжи и их охрана /А. И. Олиферов // Вестник физиотерапии и курортологии. -1997. -№2.-С. 45-49.
2. Олиферов, А. Н. Исследование устьев рек ЮБК методом водолазных наблюдений / А. Н. Олиферов. Г. Ф. Каргальская, Г. П. Клюкин // Геополитика геодинамика регионов - 2007. - Т. 3, вып. 2 - С. 63.
3. Шуйський Ю. Д. Типи берегаів сеімоеоа океану / Ю. Д. Шуйський. - Одеса : Астропринт, 2000. - 480 с.
4. Шуйський Ю. Д. Вплив антропогенного фактору на тіща коми в берегові зон/ мор'т // Ю. Д. Шуйський Г. В. Вихованець //Укр. Географ. Журнал. - 1995. - № 2. - С. 32-34.
5. Корженевский И. Б. Об охране пляжем Юного берега Крыма / И. Б. Корженевский //Материалы научной сессии Крым. отд. об-ва охраны природы. - Симферополь : Крымиздат, 1962. - с. 9-12.
6. Долотов В. В. Повышение рекреационного состояния Украины : кадастровая оценка пляжей Крыма / В. В. Долотов, В. А. Иванов. - Севастополь : Мор. гидрофиз. ин-т., 2007. - 194 с.

Оліферов О.М. Стан кримських пляжів як рекреаційного ресурсу / Оліферов О.М. // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Географія. – 2011. – Т.24 (63). – № 2, ч. 2 – С. 130-136.

Розглянуто результати стаціонарних спостережень за динамікою пляжів Саксько-Євпаторійського курорту і околиць с.Привітне (зона Алуштинської міськради). Викладено матеріал по рефулювання пісків на узмор'я та вивезення піску і гальки з пляжів для будівельних цілей. Виявлено, що головним чинником скорочення ширини та обсягу пляжів є антропогенний чинник.

Ключові слова: пляжі, динаміка пляжів, антропогенний чинник.

Oliferov A. N. Status of the Crimean beaches as recreational resource / Oliferov A.N. // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 130-136.

The results of stationary observations of the dynamics of beaches Saki, Evpatoria resort and the surrounding village Privetnoe (zone Alushta city council). Presented material on refulirovaniyu sand on the seashore and the removal of sand and gravel from beaches for construction purposes. Revealed that the main factor reducing the width and volume of the beaches is the anthropogenic factor.

Keywords: beaches, beach dynamics, anthropogenic factors.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 137-140.

УДК: 911.3:338.483.1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНЮВАННЯ РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

Сажнєва Н.М.

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
E-mail: vsegda@hotmail.ru

В статті автором узагальнений досвід оцінювання рекреаційних ресурсів вітчизняних і зарубіжних науковців. Зроблений акцент на значенні комплексної оцінки рекреаційного потенціалу території, виявлені проблеми, надані методики та критерії оцінювання рекреаційних ресурсів.

Ключові слова: оцінювання рекреаційних ресурсів, проблеми оцінювання рекреаційних ресурсів, критерії оцінювання рекреаційних ресурсів, методики оцінювання рекреаційних ресурсів.

ВСТУП

Постановка проблеми. Оцінювання рекреаційних ресурсів – складний і не до кінця вивчений процес. Його складність зумовлена багатьма чинниками, серед яких – брак чітко розроблених методик, рівень забезпеченості інформацією про якість і кількість рекреаційних ресурсів, "невидимість" ефекту використання ресурсів, суб'єктивність оцінювання тощо.

Рекреаційне оцінювання підлягає законам молодої науки про вимірювання якостей геосистем – геокваліметрії.

Оцінювання здійснюється як з позиції організаторів рекреаційної діяльності так із позиції відпочивальників, при цьому до нього висуватимуться принципово різні вимоги. Необхідність оцінювання з позицій відпочивальників виникає у зв'язку з вибором певного місця для відпочинку. Вибір зумовлюється тривалістю відпочинку, смаками, фізіологічними особливостями людини, станом здоров'я, матеріальними можливостями, транспортною доступністю. Оцінювання з позицій організаторів відпочинку пов'язане з проектуванням нових територіальних рекреаційних систем (ТРС) чи реконструкцією старих, необхідністю вибору території, типу рекреаційної системи. Організатор рекреаційної діяльності повинен враховувати умови відпочинку різних груп людей на великих територіях і у значний проміжок часу, з широким набором різноманітних занять, послуг, закладів обслуговування. В обох позиціях визначається "ідеальна модель" [1, с. 27].

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Проблемам оцінювання території з метою використання її для рекреації присвячено багато досліджень. Останнім часом зросла зацікавленість принципами та методичними прийомами рекреаційного оцінювання природних комплексів. Так, В.Стускас [2] розробив критерії оцінювання ландшафту при плануванні зон відпочинку, у яких урахував як природні, так і господарські чинники у їх територіальнім взаємозв'язку. Принципи і методи технологічного оцінювання природних комплексів вивчала Л. Мухіна [3]. Заслуговують на увагу праці М. Клауса і В. Рейнгарда, присвячені проблемам оцінювання пейзажної різноманітності природних комплексів. Так, зокрема В. Рейнгард проаналізував понад 20 методів рекреаційного оцінювання ландшафту і дійшов висновку, що його основу мають становити дослідження різних видів місткості територій: технічної

або пропускної здатності; економічної, що вираховується з допустимого навантаження на ландшафт; психологічної, що визначається кількістю рекреантів, за якої не виникають перешкоди для нормального відпочинку; фінансової, як фінансові можливості власника території [4, с. 61].

Багато уваги оцінюванню рекреаційних ресурсів приділяли В. Павлов, Л. Черчик, які, крім традиційних підходів, звертали увагу на рекреаційну місткість території, зокрема технологічну, яка фактично визначає величину рекреаційного потенціалу [5]. Цей підхід покладено в основу запропонованої М. Нудельманом методики оцінювання природно-рекреаційного потенціалу регіону, що забезпечує визначення сукупної можливості природних рекреаційних ресурсів задовільнити рекреаційні потреби. Критеріями цього оцінювання є продуктивність рекреаційних ресурсів і загальнодержавний ефект від їхнього використання [6, с. 62].

В. Стадійчук, розробляючи критерії оцінювання рекреаційних ресурсів, звертає увагу також на атрактивність території, її естетичну цінність і пізнавальну цінність історико-культурних об'єктів [7, с. 45]. Для визначення атрактивності рекреаційного об'єкта використовують метод експертної оцінки різних ознак і чинників, об'єднаних у 5 груп (див. табл. 1). Кожному з чинників експерти присвоїли вагу. За певних умов атрактивність можна використовувати також як один із варіантів комплексного оцінювання рекреаційних ресурсів.

Таблиця 1

Кількісна оцінка чинників атрактивності

Чинники		Вага
1. Природні	Природні визначні місця, пам'ятки	0,132
	Клімат	0,099
2. Соціальні	Громадські споруди, пам'ятки культури, стадіони	0,051
	Культурні заходи	0,029
	Етнографічні особливості, ремісничі центри	0,026
	Ярмарки та виставки	0,011
	Ставлення до туристів	0,054
3. Історико-культурні	Археологічні пам'ятки, історичні пам'ятки	0,057
	Мистецькі, архітектурні пам'ятки	0,053
	Історичні пам'ятні місця	0,065
4. Рекреаційне та торгівельне обслуговування	Можливість для занять спортом	0,046
	Можливість підвищення освітнього рівня	0,015
	Можливості для відпочинку	0,032
	Можливості для розвитку	0,045
	Торгівельне обслуговування	0,036
5. Інфра-структура, харчування, розміщення	Інфраструктура	0,131
	Можливості для харчування і розміщення	0,125

Але, на наш погляд, критерій найбільш повного оцінювання рекреаційних ресурсів запропонував О. Бейдик. У своїх працях він навів один із варіантів методики оцінки природного рекреаційно-ресурсного потенціалу, розробив розгорнуту і деталізовану

методику дослідження архітектурно-історичних рекреаційних ресурсів [8, с. 89-115], яка у вітчизняній географії є однією з перших спроб методологічного осмислення феномена пам'яток архітектури і потребує подальшої розробки.

О. Бейдик не лише ввів у вітчизняну рекреаційну географію поняття про біосоціальні рекреаційні ресурси, але й розробив методику їхнього дослідження [8, с. 115-120]. Так само методично і методологічно він проаналізував подійні рекреаційні ресурси [8, с. 120-131]. Він розробив загальну методику вивчення ресурсно-рекреаційного рейтингу територій [8, с. 164-222] і здійснив ресурсно-рекреаційну паспортизацію обласних регіонів та АР Крим, створивши різноманітну базу даних щодо рекреаційних ресурсів і особливостей їхнього використання [8, с. 224-285].

Важливими оцінювальними показниками для природних комплексів, на думку В. Мамутова, є стійкість, ступінь рекреаційної дигресії, рекреаційне навантаження, місткість території.

Стійкість природних комплексів до рекреаційних навантажень він визначає як здатність їх залишатись відносно незмінними упродовж певного періоду, незважаючи на зовнішні та внутрішні подразники [9, с. 94]. Рекреаційна дигресія розглядається як порушення природного середовища в результаті впливу на нього рекреантів. Ступінь дигресії природного середовища безпосередньо залежить від рекреаційного навантаження і стійкості до нього природних комплексів. Визначення рекреаційного навантаження пов'язано з тривалістю перебування відпочивальників на рекреаційних територіях упродовж усього комфорктного періоду. Рекреаційні навантаження, що визначають межі переходу природного комплексу з однієї стадії дигресії в іншу, використовують для встановлення рекреаційної місткості території, під якою розуміють максимальну здатність території прийняти рекреаційне навантаження без деградації природного середовища. Її ще називають екологічною місткістю території.

Шляхом порівняння рекреаційної місткості з наявними або очікуваними навантаженнями можна визначити ступінь використання ресурсів території чи її частини, що дасть можливість спланувати комплекс заходів щодо оптимізації рекреаційного використання території та регулювання рекреаційних потоків з метою збереження та відтворення екологічних взаємозв'язків природних комплексів і розв'язати питання кількості й просторового розміщення елементів благоустрою та організації дорожньо-стежкової мережі.

ВИСНОВКИ

Оцінюватися рекреаційні ресурси можуть залежно від виду відпочинку, оздоровлення та лікування, екологічної ситуації, ландшафтних особливостей території, з позицій людини, яка відпочиває або є організатором відпочинку. Таке оцінювання називають комплексним.

У вітчизняній літературі комплексне оцінювання рекреаційних територій представлена недостатньо. Найбільш ємною і водночас зручною в користуванні нам видається методика комплексного оцінювання рекреаційного потенціалу, запропонована В. Мацолою [10, с. 51].

Комплексне оцінювання потенціалу рекреаційних територій передбачає пофакторно-інтегральну оцінку не лише рекреаційних ресурсів, а й матеріально-технічної бази галузі, рекреаційної місткості. Метою такого оцінювання є об'єктивне відображення того, що втрачає суспільство при відмові від експлуатації та рекреаційного використання території на користь інших видів господарської діяльності.

Воно передбачає подання інформації як у формі таблиці, так і в текстовому викладі.

В. Стафійчук за основу пропонує взяти 3-балльну шкалу (див. табл. 2): у 3 бали оцінюються територія з найсприятливішими умовами для розвитку рекреації, 2 – 3 – посередніми, 1 – з несприятливими [7].

Комплексна оцінка потенціалу території розраховується (окрім для літнього і зимового сезонів) за формулою:

$$O = Oe + Om + Ol + Ob + Ok + Oi + Op + Ot + Oc + Oh \quad (1)$$

де, Ое - оцінка естетичних якостей території,
 Ом - оцінка мінеральних вод,
 Ол - оцінка лісів,
 Ок - оцінка кліматичних умов,
 Ов - оцінка водоймищ,
 Оп - оцінка природоохоронних територій,
 Оі - історико-культурний потенціал,
 От - транспортна доступність,
 Ос - забезпеченість санаторно-курортними закладами,
 Он - оцінка рекреаційного навантаження.

На основі комплексної оцінки визначається коефіцієнт рекреаційної цінності території за формулою:

$$Кр = 0/O_{\min}, \quad (2)$$

де, О – величина інтегральної оцінки (у балах),

O_{\min} – мінімальна кількість балів (10).

Отже, рекреаційна географія має широкий арсенал методів і критеріїв оцінювання рекреаційних ресурсів, однак при цьому їх комплексне оцінювання, що є необхідним для ефективного використання рекреаційного потенціалу території, залишається поки що нерозв'язаною теоретико-методичною проблемою.

Список літератури

1. Рекреационные системы / под ред. Н.С. Мироненко, М. Бочварова – М.: Изд-во МГУ, 1986. – 136 с.
2. Стаскас В.П. Градостроительная организация районов и центров отдыха / В.П. Стаскас. – Л.: Стройиздат, 1977. – С. 164.
3. Мухина Л. Принципы и методы технологической оценки природных комплексов / Л. Мухина. – М.: Знание, 1982. – 206 с.
4. Карпатский рекреационный комплекс / под ред. М.И. Долишнего, М.С. Нудельмана, К.В. Ткаченко. – К.: Наук. думка, 1984. – 148 с.
5. Павлов В.І. Рекреаційний комплекс Волині: теорія, практика, перспективи: монографія / В.І. Павлов, Л.М. Черчик. – Луцьк: Надтир'я, 1998. – 124 с.
6. Нудельман М.С. Социально-экономические проблемы рекреационного природопользования / М.С. Нудельман. – К.: Наук. думка, 1987. – 132 с.
7. Страфічук В.І. Рекреологія: навч. посібник / В.І. Страфічук. – К.: Альтерпрес, 2006. – 264 с.
8. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристичні ресурси України: методологія та методи аналізу, термінологія, районування / О.О. Бейдик. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2001. – 395 с.
9. Рекреация: социально-экономические и правовые аспекты / под ред. В.К. Мамутова, А.И. Амоша. – К.: Наук. думка, 1992. – 143 с.
10. Мацюла В.І. Рекреаційно-туристичний комплекс України / В.І. Мацюла. – Львів: Вид-во при Львів. ун-ті, 1997. – 295 с.

Сажнева Н.М. Теоретико-методические основы оценивания рекреационных ресурсов / Н.М. Сажнева // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: География. – 2011. – Т. 24 (63). – №2, ч. 2 – С.137-140.

В статье автором обобщен опыт оценивания рекреационных ресурсов отечественными и зарубежными учеными. Сделан акцент на значении комплексной оценки рекреационного потенциала территории, выявлены проблемы, представлены методики и критерии оценки рекреационных ресурсов.

Ключевые слова: оценивание рекреационных ресурсов, проблемы оценивания рекреационных ресурсов, критерии оценки рекреационных ресурсов, методики оценки рекреационных ресурсов.

Sazhneva N.M. Theoretical and methodical basis are evaluation recreational evaluation / N.M. Sazhneva // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 137-140.

In the article author is generalize experience of evaluation of recreational resources for home and foreign scientists. An accent is done on the value of complex estimation of recreational potential of territory, problems are educed, methodologies and criteria of estimation of recreational resources are presented.

Keywords: evaluation recreational resources, problems of evaluation of recreational resources, criteria of estimation of recreational resources, methodologies of estimation of recreational resources.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 141-148.

УДК 911.3:338.48(477.75)

ГЕОГРАФИЧЕСКОЕ ОБОСНОВАНИЕ СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ ТУРИСТСКО-РЕКРЕАЦИОННОГО КОМПЛЕКСА КРЫМА - 2020

Яковенко И.М.

Таврический национальный университет им. В.И.Вернадского, Симферополь, Украина
E-mail: yakovenko-tnu@ya.ru

В статье рассмотрены стратегические направления оптимизации территориальной структуры туристско-рекреационного комплекса Крыма. Предложены пути развития восьми рекреационных районов.

Ключевые слова: Стратегия, туристско-рекреационный комплекс; стратегическое развитие, рекреационные районы.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМЫ

Современный этап развития национального и регионального туристско-рекреационного движения характеризуется усилением роли стратегического планирования в реализации функций управления. Разработанные в последние годы стратегии и концепции регионального развития рекреации и туризма демонстрируют определенные черты комплексности, инновационности и нацеленности на решение проблем оптимизации территориальной организации рекреационной деятельности. Так, например, в Концепции развития внутреннего и въездного туризма в Свердловской области (2007 г.) сделан упор на использование кластерной формы организации туристско-рекреационного продукта регионов [1]. Стратегия развития санаторно-курортного и туристского комплекса Краснодарского края РФ четко определяет специализацию и направления реформирования ведущих курортов и туристских центров региона [2]. Стратегия развития туризма в Турции [3] содержит многие инновационные направления, имеющие целью экспансию страны на международные туристские рынки и достижение высокой экономической эффективности регионального турпродукта (в т.ч. декларируется государственная поддержка программы создания 9 тематических туристских зон, 10 новых туристских городов и новых коридоров туристского развития). В Крыму отсутствует Стратегия развития туристско-рекреационного комплекса, нацеленная на достижение международной конкурентоспособности и эффективную актуализацию ресурсного потенциала регионов. Большинство положений Концепции развития ТРК АР Крым до 2010 г. (2002 г.) [4] устарели или не были реализованы.

НЕРЕШЕННЫЕ РАНЕЕ ЧАСТИ ОБЩЕЙ ПРОБЛЕМЫ. ФОРМУЛИРОВАНИЕ ЦЕЛИ СТАТЬИ

Авторский вариант Стратегии развития туристско-рекреационного комплекса Крыма до 2020 г. разработан в рамках сотрудничества с Ассоциацией гостеприимства Крыма при поддержке проекта GIZ (Германия). Определению

стратегических путей развития рекреации и туризма в Крыму предшествовал развернутый мониторинг состояния туристско-рекреационного комплекса Крыма, SWOT-анализ и поливариантный прогноз развития рекреации и туризма в Крыму, позволившие обозначить круг наиболее злободневных проблем, установить общий вектор и приоритеты стратегического развития рекреации и туризма. Особое внимание было уделено ранее отсутствовавшему в стратегических разработках региональному разделу. **Цель данной статьи** – изложение направлений географического обоснования стратегического развития туристско-рекреационного комплекса регионов Крыма.

ИЗЛОЖЕНИЕ ОСНОВНОГО МАТЕРИАЛА ИССЛЕДОВАНИЯ

Современная территориальная структура туристско-рекреационного комплекса Крыма отличается **неравномерным характером рекреационного освоения полуострова**. Наличие значительных диспропорций в степени рекреационной освоенности хорошо иллюстрирует территориальное распределение основных фондов (ОФ) рекреационного назначения; так, плотность ОФ варьирует от менее 10 тыс. грн. на 1 кв. км в районах равнинного Крыма до 400-1000 тыс. грн. на ЮБК. Показатель удельного веса ОФ рекреационных предприятий в суммарной стоимости ОФ районов Крыма имеет достаточно низкие значения (от 0,1 до 16%), что подтверждает вспомогательное положение рекреации в системе общественной организации территории большей части районов полуострова.

Все элементы территориальной структуры туристско-рекреационного комплекса отличаются **разной интенсивностью рекреационного обслуживания**. В расчете на 1000 человек постоянного населения максимальное количество рекреантов в течение последних курортных сезонов принимает Алушта (3369 чел.), высокие показатели рекреационной нагрузки демонстрируют также Ялта и Саки, средние – Евпатория и Судак, все прочие курортные районы отличаются очень низкими показателями интенсивности обслуживания.

Важным критерием оценки уровня развития рекреационного района является **степень его участия в международном разделении труда**. Максимальную степень вовлечения во внешнеэкономическую деятельность в секторе санаторно-курортного обслуживания демонстрируют Саки: их доля в экспорте составляет около 31%. В экспорте туристских услуг лидирует Симферополь (56,7%), а в реализации гостиничных услуг иностранным туристам – Ялта (43,6%).

К проблемам рекреационного освоения полуострова относятся отсутствие **генеральных планов развития крымских курортов**; нерациональное функциональное зонирование рекреационных территорий, повсеместное нарушение целостности стометровой прибрежной полосы. В то время как рекреационные районы южных, юго-восточных и юго-западных побережий испытывают техногенную перегрузку, ресурсный потенциал перспективных восточных и северо-западных приморских районов, а также горных, предгорных и степных районов Крыма используется не в полном объеме.

Одним из приоритетных направлений Стратегии развития туристско-рекреационного комплекса (ТРК) Крыма до 2020 г. является **совершенствование**

территориальной структуры рекреации и туризма с учетом географической специфики регионов и решения актуальных региональных проблем. Преодоление резких диспропорций в степени рекреационной освоенности Крыма может быть достигнуто за счет решения следующих задач:

- Актуализация ресурсного потенциала рекреации и туризма в депрессивных районах полуострова для создания новых центров роста рекреационных функций.
- Обеспечение **осевого характера** перспективного рекреационного освоения Крыма. Приоритетные оси первого порядка: **Южнобережная; Западнобережная** (Черноморское-Евпатория-Саки-Севастополь); **Центральная** (Севастополь – Бахчисарай – Симферополь – Белогорск – Старый Крым – Феодосия); **Приазовская** (Каменское-Щелкино-Керчь).
- Внедрение новой модели рекреационного освоения – **территориального и функционального разделения города и курорта, создания функциональных зон и буферных пространств между ними.**
- Смена линейного типа освоения побережья **глубинным** – эшелонированием туристско-рекреационной инфраструктуры в тыловую часть полуострова.
- Разработка и реализация **Генерального плана развития рекреации и туризма в АР Крым и г. Севастополе** в координации с генеральными планами развития городов и районов Крыма с целью предотвращение нецелевого использования ценных в рекреационном отношении земель.
- **Снижение нагрузки на береговую линию** путем разработки и популяризации комбинированных туристских маршрутов, объединяющих активный туризм и отдых в горах с отдыхом на побережье.
- **Переориентация рекреационных потоков** на менее загруженные участки пляжного отдыха с помощью рекламы их рекреационных возможностей и ценовых преимуществ.
- Создание сети **тематических туристских коридоров** с освоением целевых ресурсов и аттракций и развитием соответствующей туристской инфраструктуры (**Большое Таврическое кольцо; Генуэзский коридор; Коридор Шелкового пути; Винный коридор; Коридор «Пещерные города Крыма»; Паломнический коридор**).
- **Обеспечение рациональной специализации рекреационных районов Крыма** в соответствии со структурой и качеством их ресурсного потенциала и изменениями в потребительском спросе.

Географический анализ особенностей современной территориальной организации рекреации и туризма в Крыму позволил определить направления совершенствования рекреационного процесса в восьми рекреационных районах.

I. Южнобережный (Южный) рекреационный район – ведущий район Крыма с преобладанием функций элитного отдыха и международного туризма. В **Ялтинском подрайоне** основными мерами по оптимизации рекреационной деятельности являются: реконструкция здравниц ранней постройки; развитие инфраструктуры нишевых видов туризма – винного, дайвинга, экологического, скалолазанья и спелеотуризма; предотвращение многоэтажной застройки курортов;

регулирование элитной дачной застройки; создание инновационных туристско-развлекательных комплексов; развитие на базе здравниц и отелей элитных видов SPA, Health- и Wellness – туризма для въездных туристов, в т.ч. «третьего возраста»; развитие гольф-туризма; создание инфраструктуры экологического туризма в Ялтинском заповеднике. В числе первоочередных задач - оптимизация системы рекреационного природопользования (снижение нагрузки в районе водопада Учан-Су и плато Ай-Петри, проведение противооползневых мероприятий в береговой зоне).

Алуштинский подрайон нуждается в проведении следующих мероприятий по оптимизации территориальной структуры ТРК: присвоении природной территории Алушты статуса курорта государственного значения; восстановлении системы маршрутной рекреации и горных приютов; оборудовании новых пещер - экскурсионных объектов для разгрузки спелеокомплексов Мраморная и Эмине-Баир-Хосар; развитии событийного и фестивального туризма. Крупная хозяйственная проблема – комплексное освоение восточной части района с упорядочением рекреационной застройки. Актуально восстановление нарушенных биоценозов в районах массового туризма; развитие военно-исторического туризма с историческими реконструкциями; создание тематического парка «Вся Алушта» и горнолыжного туристского центра на Чатыр-Даге; организации экологических троп.

II. Юго-Восточный рекреационный район – район с международной оздоровительно-туристской специализацией. В **Судакском подрайоне** необходимо преодолеть хаотичность в рекреационной застройке прибрежной полосы; ликвидировать долгострои в г. Судак, пгт Новый свет, с. Морском; реконструировать памятники исторического наследия; развить сельский туризм в тыловой части района. Новые фокусы рекреационной активности могут возникнуть путем создания зоопарка в г. Судак; благоустройства и развития международного центра винного туризма, ампело- и энотерапии на базе винодельческого хозяйства «Солнечная долина»; создания круглогодичных исторических реконструкций и ролевого моделирования на базе Генуэзской крепости.

В **Феодосийском подрайоне** перспективны как традиционные, так и новые виды регионального турпродукта. Необходима модернизация санаторно-курортных учреждений и детских лагерей; создание центра детской анимации; решение проблемы нерациональной застройки приморских территорий и нарушений целостности стометровой прибрежной полосы в г. Феодосия, пгт Приморском, Орджоникидзе; создание набережных и парковых зон в пгт Курортном и с. Береговом. Инновационный эффект будут иметь: создание регионального SPA-центра; экополиса в районе «Щебетовки»; баз олимпийской подготовки спортсменов в тыловой части района; техническая модернизация морского вокзала г. Феодосия для приема круизных судов; создание тематического парка («Феодосия-Кафа-Кефе» – быт и культура города в разные эпохи) и города мастеров (Карантин г. Феодосия); реконструкция порта для приема круизных судов; создание Международного курортно-рекреационного центра в Двухкорной бухте. К числу мероприятий по развитию инфраструктуры относится вынос железной дороги за

пределы города; важнейшей экологической задачей является сохранение уникального природного комплекса Карадага с организацией регламентированного эколого-образовательного туризма.

III. Юго-Западный рекреационный район (Севастопольский горсовет) – район развития международного экскурсионного и специализированного туризма. Первоочередные меры по оптимизации: проведение комплекса реставрационных работ в исторической части города; создание в Херсонесе круглогодичного археологического парка с ролевым моделированием; упорядочение положения военно-морских объектов; решение проблемы техногенного загрязнения морских акваторий; расширение причального фронта для круизных судов; развитие специальных релаксационных и развлекательных программ для участников иностранных круизов; создание в городе качественного конференц-сервиса; организация национального парка и экологических троп в Байдарском заказнике; марин мирового класса в Балаклавской, Мартыновой и Караантинной бухтах; модернизация музея-аквариума; создание этнографического центра в Арнаутской долине; проведение берегоукрепительных работ (в первую очередь, в районе Качи); создание инфраструктуры нишевого туризма (винного, сельского, паломнического); регламентация туристских посещений Чернореченского каньона и прибрежных аквальных комплексов.

IV. Западный рекреационный район – ведущий район лечебной рекреации в Крыму с организацией приморского отдыха взрослых и детей и современных видов экскурсионного и анимационного обслуживания. Территориальная структура **Сакского подрайона** (г. Саки, Сакский район) может быть усовершенствована за счет проведения комплекса работ по модернизации действующих здравниц и сооружений Михайловского гидротехнического узла, развития на Сакском курорте детской бальнеологии и грязелечения; создания пляжа для инвалидов; выноса ряда промышленных и транспортных объектов за пределы лечебной зоны г. Саки; создания международного SPA-центра; улучшения инфраструктуры оздоровительной рекреации и упорядочения застройки прибрежных сел Сакского района.

Евпаторийский подрайон в перспективе будет развивать, помимо лечебной рекреации, социокультурные виды туризма (конгрессный, деловой, этнографический, паломнический, фестивальный туризм). Необходима реконструкция и модернизация номерного фонда и лечебно-диагностической базы старых здравниц; проведение работ по поиску и обустройству скважин лечебных минеральных вод; строительство выставочного центра; создание аквариума и дельфинариума в г. Евпатория; проведение пляженакопительных работ; создание современного детского парка с развлекательными программами.

V. Центральный рекреационный район – район с оздоровительно-спортивно-туристской специализацией, обслуживающий международных и внутренних туристов. Для оживления туристской деятельности в **Симферопольском подрайоне** рекомендуются: проведение комплекса реставрационных работ в исторической части Симферополя; создание Историко-археологического музея и тематического парка «Неаполь Скифский»; создание в г. Симферополе

инфраструктуры делового и конгрессного туризма; организация центра миниатюр «Весь Крым» в парке «Салгирка» г. Симферополя; регламентация туристских посещений Чатыр-Дага; создание сети объектов сельского и этнографического туризма; организация сети организованных стоянок в популярных местах проведения уик-эндов и маевок; разработка и реализация программы комплексного освоения побережья района; создание инфраструктуры водноспортивной и развлекательной рекреации; осуществление пляженакопительных и берегоукрепительных работ в районе Николаевки.

Стратегической целью совершенствования территориальной организации туризма в **Бахчисарайском подрайоне** является возрождение системы планового горно-пешеходного туризма; реконструкция и модернизация туристских баз и приютов; создание кемпингов повышенной комфортности в горно-лесной зоне; благоустройство подъездных путей к популярным туристским объектам; проведение комплексных реставрационных работ и модернизация экспозиции Бахчисарайского историко-культурного заповедника; модернизация курорта «Черные воды». Необходимо инвестирование инновационных проектов создания инфраструктуры тематического коридора «Пещерные города Крыма»; строительства современного тематического парка и сети объектов сельского и этнографического туризма. Оптимизация территориальной структуры ТРК будет способствовать внедрение комплексной застройки побережья; создание набережной и парковой зоны с. Песчаное; упорядочение районов проведения конного и автомобильного внедорожного туризма; строительство обьездной дороги г. Бахчисарай (12 км) и реконструкция автодороги Бахчисарай-Ялта (69,9 км); разработка эколого-познавательных маршрутов.

Белогорский подрайон нуждается в развитии инфраструктуры планового горно-пешеходного туризма; создании сети объектов сельского и этнографического туризма; обустройстве экологической тропы по Белогорским и Зуйским лесам; создании центра кинематографического туризма у Белой скалы; регламентации конного туризма; модернизации базы в Баланово; решении проблемы роста нерегламентированной рекреационной нагрузки на ландшафты Караби-яйлы.

Среди первоочередных задач развития **Старокрымского подрайона** - модернизация лечебно-диагностической базы туберкулезного санатория в г. Старый Крым; прекращение горнодобывающих работ на массиве Агармыш, рекультивация ландшафтов; развитие инфраструктуры планового горно-пешеходного туризма; создание сети объектов сельского и этнографического туризма (в т.ч. этнографической деревни «Сельский мир» в Кировском районе).

VI. Северо-Западный рекреационный район – район нового освоения с развитием оздоровительной купально-пляжной рекреации, дайвинга, археологического и культурно-познавательного туризма. Меры по оптимизации: создание международного курорта в районе Беляусских пляжей; обустройство центра водно-спортивного туризма в с. Оленевка для предоставления услуг дайвинга, серфинга, кайтинга, проведения соревнований, слетов, фестивалей и морских экскурсий; аквапарка в уроцище Морском Черноморского района; организация эколого-образовательных троп в уроцище Джангуль и по Бакальской

косе. Рекомендуется создание новых инфраструктурных объектов – автохуаова; гостиниц в с. Стерегущее и урочище Морском; туристско-оздоровительного центра для лиц с ограниченными физическими возможностями; набережной и парковой зоны в с. Межводном; подъездных путей к пляжам нового освоения. Функциональная структура ТРК может быть расширена за счет развития научного археологического туризма; организации морских экскурсий вокруг Тарханкута; организации велосипедных, конных и автотуристских маршрутов по полуострову; освоения бальнеологических ресурсов Новоселовской и Тарханкутской групп.

VII. Восточный рекреационный район – перспективный район с развитием бальнео- и грязелечения, приморского отдыха и различных видов природоориентированного и культурного туризма.

В Казантипском подрайоне рекомендуются: организация зоны семейного и детского отдыха на побережье Казантипского залива; создание международного центра виндсерфинга и кайтбординга (бухта Татарская); организация эколого-образовательных троп в Казантипском заповеднике; создание тематического парка «Городище Гераклий»; проведение орнитологических экскурсий в заказнике Астанинские плавни; развитие научного археологического и экологического туризма; организация морских экскурсий вокруг полуострова Казантип.

Керченский подрайон (г. Керчь, Ленинский район) может развиваться как центр международного туризма и курорт местного значения. К числу конструктивных предложений относятся: создание археологического музея под открытым небом (Тиритака) и тематического парка на древнегреческую тематику с историческими реконструкциями (Пантикопей); разработка маршрутов военно-исторического туризма, обустройство Форта Тотлебен; создание массивов упорядоченной курортной застройки в районе Аршинцевской косы, Героевки, пляжных территорий сел северного побережья Азова; создание международного курортного центра грязелечения на базе Чокракского озера; грязелечебницы у озера Тобечик; организация эколого-образовательных троп в Опукском заповеднике и Булганакском грязевулканическом массиве; модернизация Керченского порта для приема круизных судов; проведение противоабразионных мероприятий (Аршинцево-Тобечик и др.); организация велосипедных и автотуристских маршрутов по Керченскому полуострову; создание рыбачьих деревень в рамках рыболовного туризма.

VIII. Северный рекреационный район – район с очаговыми рекреационными функциями, потенциальный в плане промыслового, сельского, этнографического туризма. Для развития рекреационных функций региона необходимо создание объектов придорожного сервиса и анимационных объектов вдоль автомагистралей с интенсивным туристским потоком; создание инфраструктуры конных, велосипедных и автотуристских маршрутов; объектов развлекательной индустрии; организация эколого-образовательных троп в Сивашском национальном парке, в Карапарской степи, на участках целинной степи у с. Приморьевка - с. Клепинино Красногвардейского района; развитие иностранного охотничьего туризма в Присивашье; создание сети объектов сельского и этнографического туризма; тематического парка и маршрута «Чумацикий шлях» в Присивашье; организация

аквапарков в районе туристских автомагистралей; создание рыбацких деревень в прудовых хозяйствах степной зоны; проведение фестиваля - исторической реконструкции «Штурм Перекопа» и традиционных сельских праздников и фестивалей.

ВЫВОДЫ ДАННОГО ИССЛЕДОВАНИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ ДАЛЬНЕЙШЕГО ИССЛЕДОВАНИЯ

Географическое обоснование планов стратегического развития туристско-рекреационного комплекса Крыма должно способствовать выравниванию уровней рекреационной освоенности территории, комплексному использованию ресурсного потенциала, приданнию нового импульса социально-экономического роста отстающих в развитии районов полуострова и достижению баланса экономических, социальных и экологических интересов в рекреационном природопользовании.

Список литературы

1. Концепция развития внутреннего и въездного туризма в Свердловской области (с учетом существующей системы особо охраняемых природных территорий). – Екатеринбург: Центр инф. обеспеч. сервиса УрГУ, 2007 – 142 с.
2. Стратегия развития санаторно-курортного и туристского комплекса Краснодарского края до 2020 г. – Офиц. изд. – Краснодар: Законодат. собрание Краснодарского края, 2008 (Закон от 16 апр. 2008 г.).
3. Tourism Strategy of Turkey – 2023 / Ministry of Culture and Tourism – Ankara, 2007. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.kulturizm.gov.tr/>. - 24.01.2009.
4. Концепция развития курортно-рекреационного и туристского комплекса Автономной Республики Крым до 2010 г. // Крымская газета. – 2002.– № 144 (16489).

Яковенко И.М. Географічне обґрунтування стратегії розвитку туристсько-рекреаційного комплексу Криму - 2020 / Яковенко И.М // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Географія. – 2011. – Т.24 (63). – № 2, ч. 2 – С. 141-148.

У статті розглянуто стратегічні напрямки оптимізації туристсько-рекреаційного комплексу Криму. Запропоновано шляхи розвитку вісім'яти рекреаційних районів.

Ключові слова: стратегія, туристсько-рекреаційний комплекс; стратегічний розвиток; рекреаційний район.

Yakovenko I.M. THE Geographic statements of tourism and recreation complex' strategy in the crimea – 2020 / Yakovenko I.M. // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 141-148.

The strategic directions of optimization of Tourism and Recreation Complex in the Crimea were considered in this article. The ways of development of eight recreational regions were proposed.

Keywords: strategy, tourism and recreation complex; strategic development, . recreation region.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 149-153.

УДК 338.48

МЕТОДИКА КОМПЛЕКСНОЇ ОЦІНКИ ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ ВОДНИХ РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

Андрусяк Н.С.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федъковича, Чернівці, Україна
E-mail: nkhorbut@rambler.ru

У статті запропоновано підходи до оцінки водних рекреаційних ресурсів. Описано методику екологічної оцінки, як однієї із найбільш відомих у практиці дослідження рекреаційних ресурсів. Визначено роль якості водних рекреаційних територій для розвитку туризму та рекреації.

Ключові слова: екологічна оцінка, рекреаційні території, водні рекреаційні ресурси.

ВСТУП

Одними із найцінніших природних ресурсів, які широко використовуються з метою рекреаційного використання та в оздоровчих цілях є водні. Сьогодні практично всі водойми та водотоки намагаються використовувати для організації туризму та рекреації.

Великого значення набуває освоєння багатьох рекреаційно-лікувальних ресурсів штучно створених водних об'єктів водосховищ, ставків, каналів. Важливими для відпочинку є також водойми в міських парках, скверах, майданах та інших місцях. До оздоровчих водотоків і водойм ставлять певні вимоги щодо кількості та якості води. Перш за все створення водойм для оздоровчих та лікувальних цілей вимагає значних затрат води на їх наповнення та компенсацію необоротних втрат води на випаровування та фільтрацію. До різних видів відпочинку необхідні різні кількісні та якісні характеристики водних об'єктів. Так, для купання важлива глибина, а при використання для цієї мети водосховищ певний рівневий режим (мінімальні коливання рівнів спрацювання 30....60 см).

Водний туризм теж вимагає певних глибин. Для купання, риболовства, мисливства необхідна висока якість води. Для таких видів спорту, як моторні та парусні човни, воднолижний спорт якість води не має значення, однак оскільки ці види спорту поєднуються з купанням, то якість води повинна бути високою. Основною метою функціонування оздоровчих водних об'єктів є необхідність постійної подачі свіжої води для створення проточності та забезпечення високого вмісту у воді кисню [1].

Вагомий внесок у теорію дослідження оцінки туристичного потенціалу та рекреаційних ресурсів зробили відомі українські науковці Адаменко О.М., Руденко В.П., Гринів Л.С., Долішній М.І., Євдокименко В.К., Шаблій О.І., та ін.

Зважаючи на вищезазначене очевидна необхідність оцінки водних рекреаційних ресурсів для забезпечення їх належного функціонування та розвитку туризму на певній території.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Відомо, що при вивченні туристично-рекреаційних ресурсів використовують наступні види оцінки: якісну і кількісну, технологічну та економічну. Кількісна оцінка включає в себе показники об'єму запасів, необхідних для оптимізації навантажень та визначення потенційної ємності територіальних рекреаційних систем. До складових кількісної оцінки відносяться також показники площі розповсюдження ресурсів, сприятливих для рекреаційного використання, встановлення кордонів санітарних округів та тривалість комфорtnого сезону використання рекреаційних ресурсів, які визначають сезонність використання та розвитку туризму.

Якісна оцінка рекреаційних ресурсів включає в себе ступені сприятливих якостей для визначення виду або циклу рекреаційних занять: виразність, контрастність, величність, здатність природних рекреаційних ресурсів пробуджувати позитивні емоції.

Зважаючи на позитивні сторони якісної та кількісної оцінок, існують і певні недоліки. Недоліками кількісного та якісного методів є відсутність орієнтації на економічне обґрунтування, суттєві об'єми дослідницької роботи без чіткої стратегії застосування результатів.

При технологічній оцінці виявляється ступінь придатності ресурсів до того чи іншого виду людської діяльності з урахуванням сучасної або перспективної технології їх використання. Нерідко технологічна оцінка виражається в балах та категоріях. Вона здійснюється, як правило, перед економічною.

Серед великого різноманіття методів та методик оцінки природних рекреаційних ресурсів важоме місце займає екологічна оцінка, як самостійний комплексний підхід. Звичайно екологи вважають, що саме екологічна оцінка повинна передувати будь-яким іншим методам дослідження водних рекреаційних ресурсів. Це пов'язано із зростаючим антропогенным впливом на природні водойми, і як наслідок – загрозливий стан гідроекосистем. Останні належать до складних систем, які потребують тривалого часу для відновлення.

Провівши низку дослідних експериментів, зазначимо, що визначення придатності водойм до рекреаційного використання потребує комплексного підходу.

Важливим етапом у екологічному аналізі є визначення показників, які повинні бути використані для оцінки якості водойм. У літературі наведені приклади та пропозиції, які розділяють на три групи:

- показники, для яких установлені ГДК [2];
- невелика кількість нормованих показників [3];
- показники, які можуть утворюватися в результаті хімічних і біохімічних перетворень.

Звичайно, ідеальним варіантом було б визначення всіх показників, для яких установлено ГДК, але в реальних умовах це надто складно. Тому дослідники, як правило, надають перевагу використанню невеликої кількості показників. Одні обирають аналіз гіdroфізичних і гідрохімічних характеристик [4,5], інші визначають показники токсичного впливу [2], але в основному їх перелік знаходиться в межах 15-25.

Під час гідрохімічного аналізу води малих річок Лекече, Стремба та Тисмениця ми використовували принцип, який базується на визначені репрезентативних

гідрохімічних показників. Його суть полягає у розділенні забруднюючих речовин на дві групи: репрезентативні та фонові [6].

До репрезентативних показників належать ті, концентрації яких, виходячи з особливостей району дослідження, імовірно, перевищуватимуть гранично допустимі концентрації (ГДК). Пріоритетність такого вибору підтверджує і Яцик А.В. [7], оскільки поділ показників на кисневі, токсикологічні, санітарно-токсикологічні та рибогосподарські він вважає не завжди надійним і можливим з екологічного погляду. Саме репрезентативність у виборі показників дозволяє дати оцінку рівня забруднення води для конкретного створу, ділянки або річки в цілому.

Найбільш розповсюджений у даний час підхід до оцінки якості води базується на зіставленні результатів хімічного складу з відповідними нормативними показниками, якими у нашому випадку є норми ГДК.

Відомо, що гідрохімічний режим відображає інтегральні характеристики обмінних процесів органо-мінерального комплексу водного середовища. Саме тому визначення основних хімічних компонентів у воді водойм у рекреаційних та туристичних районах надає необхідну інформацію для характеристики їх токсикологічного стану.

На основі абсолютних значень гідрохімічних досліджень пропонуємо визначати рівень забруднення водойм за відповідними індексами та критеріями наведеними у таблиці 1.

Таблиця 1

Показники екологічної якості водойм рекреаційного призначення

<i>№</i>	<i>Назва індексу/критерію якості водойм</i>	<i>Характеристика індексу/критерію якості водойм</i>
1.	Індекс забруднення води (ІЗВ) $I3B = \sum (C / ГДК) / n$	C – фактична концентрація (значення) показника; ГДК – гранично допустима концентрація (значення) показника; n – кількість показників.
2.	Рівень забруднення води за показником (РТЗ _{ГДК}) $K_i = \frac{C_i}{C_{ГДК}}$	K _i – кратність перевищення ГДК по i-тому інградієнту; C _i – концентрація i-того інградієнта у воді водного об'єкта, мг/л; C _{ГДК} – гранично допустима концентрація i-того інградієнта, мг/л.
3.	Самоочисна здатність водойми $CC = [(C_0 - C_t) / C_0] \times 100,$	C ₀ – вихідна концентрація токсиканту у створі, мг/дм ³ ; C _t – концентрація нафтопродуктів у кінцевому створі через певний проміжок часу t, мг/дм ³
4.	РТЗ за показником ЛПШ $PTZ_{ЛПШ} = \frac{X_1}{ГДК_{X_1}} + \frac{X_2}{ГДК_{X_2}} + \frac{X_3}{ГДК_{X_3}} + \dots + \frac{X_n}{ГДК_{X_n}} \leq 1,$	X ₁ ...X _n -концентрації гідрохімічних параметрів.

Для комплексної оцінки гідрохімічного стану водойм застосовано та модифіковано графічний метод складання модель-карт якості поверхневих вод [7].

Модель-карти являють собою пелюсткову діаграму зі шкалами-радіусами, ціна поділки яких відповідає середньому значенню гідрохімічного показника якості води (рис.1).

Кількість радіусів відповідає кількості гідрохімічних параметрів, що визначаються. За норму прийнято встановлені ГДК для водойм рибогосподарського призначення. Зауважимо, що перед нанесенням на діаграму середні фактичні значення гідрохімічних показників і норми ГДК переводили у відсотки, оскільки це дало можливість об'єднати однією величиною різні значення хімічних сполук. Нанесення отриманих у такий спосіб відсоткових значень

концентрацій гідрохімічних показників у досліджуваних створах на пелюсткову діаграму показує напрям зміни гідрохімічних характеристик, за якими можна визначити ймовірні джерела забруднення. Відношення площин, зайнятої діаграмою фактичного забруднення (знятої за допомогою міліметрового паперу), до площин, зайнятої оптимальними значеннями нормованих характеристик, дає сумарний екологічний коефіцієнт якості води ($K_{ек.в.}$) у даному створі спостережень.

Під час проведення екологічної оцінки якості природних вод дослідники оперують великим банком цифрових даних. Для полегшення роботи із математичними розрахунками, а також з метою подальшого прогнозування екологічного стану природних водойм створена комп’ютерна програма «Прогнозування зміни екологічного стану природних водойм». Програмний продукт написаний на мові програмування Object Pascal в середовищі програмування Delphi 7.

Математичні розрахунки й інтерпретацію отриманих результатів варто проводити за допомогою редактора MS Excel та програмного пакета Statistica.

ВИСНОВОК

Водні об'єкти відіграють, безперечно, важливу роль у туристично-рекреаційному розвитку, тому їх оцінка як рекреаційних об'єктів є надзвичайно актуальним. Різноманітність підходів до оцінки природних рекреаційних ресурсів свідчить про існування як перваг так і недоліків різних методів. Однак, диференційність та інтегральність оцінки природних рекреаційних ресурсів є беззаперечною. Диференційна оцінка дається кожному окремому ресурсу, його властивості або особливості в межах регіону або країни в цілому. Інтегральна оцінка дається певній ділянці території, яка відрізняється однорідністю і набором дискретних за розподілом в її межах окремих видів ресурсів. Диференційна оцінка сприяє визначенням об'єму розвитку того чи іншого виду рекреації, який базується

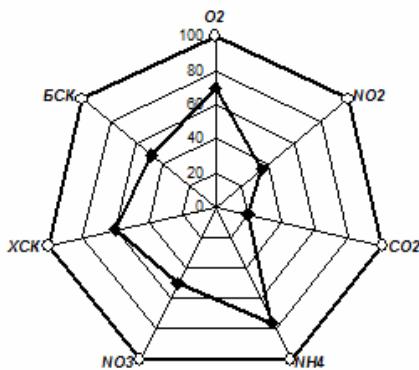

Рис. 1. Модель-карта якості водойми.

на даному ресурсі, інтегральна оцінка дозволяє визначити оптимальне співіснування різних видів рекреації на певній території, з'ясувати обмеження і допустимі навантаження рекреантів на ландшафт. При оцінюванні території для стаціонарного відпочинку послідовно оцінюються такі показники, як клімат, рослинність, водойми, рельєф, а також культурні об'єкти.

Список літератури

1. Левківський С.С. Раціональне використання і охорона водних ресурсів / Левківський С.С., Падун М.М. К.: Либідь, 2006. 280 с.
2. Брагинский Л.П. Некоторые принципы классификации пресноводных экосистем по уровням токсической загрязненности / Л.П. Брагинский // Гидробиол. журн. – 1985. – Т.21, № 6. – С.65–73.
3. Спринський М.І. Регіональність забруднення нафтопродуктами і фенолами поверхневих вод басейну Дністра / М.І. Спринський, М.В. Лебединець // Мир та безпека: матеріали міжнар. конф.-форуму Єврорегіонів 25-27 березня 2000 р. – Івано-Франківськ: Екор, 2000. – С.85 - 95.
4. Федорчук І.В. Фітомоніторинг основних річок національного природного парку «Подільські товтри» : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. біол. наук : спец. 03.00.16 «екологія» / І.В. Федорчук – Київ, 2005. – 20 с.
5. Мельник В.Й. До методики визначення екологічних нормативів якості річкових вод (на прикладі рік Рівненської області) / В.Й. Мельник // Український географічний журнал. – 2001. – № 1. – С. 37– 44.
6. Колличественная гидроэкология: методы, критерии, решения / [Щитиков В.К., Розенберг Г.С., Зинченко Т.Д.] – М.: Наука, 2005. – 281 с.
7. Малі річки України: довідник / [ред. А.В. Яцика] – Київ: Урожай, 1991. – 295.

Андрусяк Н.С. Методика комплексной оценки экологического состояния водных рекреационных ресурсов / Н.С. Андрусяк // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: География. – 2011. – Т. 24 (63). – №2, ч. 2 – С. 149-153.
В статье предложены подходы к оценке водных рекреационных ресурсов. Описана методика экологической оценки, как одной из наиболее известных в практике исследования рекреационных ресурсов. Определено роль качества водных рекреационных территорий для развития туризма и рекреации.

Ключевые слова: экологическая оценка, рекреационные территории, водные рекреационные ресурсы.

Andrusyak N.S. The method of complex estimation of the ecology state water recreational resources / Andrusyak N.S. // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 149-153.

In the article offered approach to the estimation of water recreational resources. The method of ecological estimation is described, as to one of most known in practice of research of recreational resources. Certainly role of water recreational territories quality for development of tourism and recreation.

Keywords: ecological estimation, recreational territories, water recreational resources.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 154-160.

УДК: 338.487:659.1

ПРИМЕНЕНИЕ КОНТЕНТ-АНАЛИЗА ДЛЯ ВЫЯВЛЕНИЯ ТУРИСТСКОГО ИМИДЖА КРЫМА В РУССКОЯЗЫЧНОМ ИНТЕРНЕТ- ПРОСТРАНСТВЕ ДЛЯ ЦЕЛЕЙ ТЕРРИТОРИАЛЬНОГО МАРКЕТИНГА

Вахрушев И.Б.

Таврический Национальный Университет им. В.И. Вернадского, г. Симферополь, Украина
E-mail: vakhrus@bk.ru

В статье рассмотрена методика контент-анализа, аспекты его применения для целей туристского территориального маркетинга. Посредством текстового анализа интернет-блогов выявлены существующие представления о Крымском туристском регионе.

Ключевые слова: контент-анализ, маркетинг в туризме, территориальный маркетинг, туризм в Крыму

ВВЕДЕНИЕ

Постановка проблемы. Благодаря уникальности территории и историческим особенностям, Крым в настоящее время является одним из важных туристских регионов Украины. Основная проблема развития Крыма, как туристического направления складывается, не только из общей экономической ситуации в стране, однобокого освоения туристских ресурсов и инфраструктурного наследия СССР, но и из-за наличия конкуренции регионального и глобального масштабов. Определить прямых конкурентов Крымского региона сложно. Несомненно, в их число войдут Турция, черноморское побережье России и некоторые страны Причерноморья. Оценивая финансовые и маркетинговые преимущества этих территорий и современное состояние туристической отрасли Украины, Крым в рамках туристских региональных маркетинговых стратегий этих стран вовсе не учитывается [1,2,3,4]. Исходя из такого положения вещей, перед правительством и туристскими организациями Украины встает необходимость в проведении крупных и масштабных мероприятий по поднятию и поддержанию имиджа Крыма как туристического направления. Немаловажным фактором для принятия решений по позиционированию крымского региона является определение современного туристского образа Крыма, отношение к Крымской туристской дестинации у существующих, потенциальных и прогнозируемых туристов.

Анализ последних исследований и публикаций. Представление о маркетинге территории в научных кругах сложилось не так давно. За период с 1993 по 2010 г.г. по данной проблеме в мире вышло около 10 крупных монографий, преимущественно американского или британского происхождения. Первым таким крупным трудом стал «Маркетинг территорий» Ф. Котлера, Д. Хайдера, и И. Рейн [5], заложивший основу представлений о территориальном маркетинге. Авторы изложили свою концепцию: в современном мире граждане становятся потребителями, а территории - товарами. При продвижении территорий обозначено

четыре направления развития: имиджевая, инвестиционная, туристическая и социальная привлекательность. Приведены первые, существовавшие на тот момент, кейсы о целенаправленном продвижении территорий – созданию брендов, маркетинговых стратегий и рекламных кампаний городов, регионов и стран [5]. Следующие публикации связаны с развитием идей первой монографии [6,7,8]. Главные аспекты, рассматриваемые в этих изданиях, касаются продвижения нового научного подхода и его особенностей в разных регионах мира. В 2002 году А. Панкрухин публикует свою монографию «Маркетинг территорий» [9], открывая это направление для отечественной науки. Автор, помимо базовых понятий о маркетинге и маркетинге территорий по Ф. Котлеру [5], добавил ряд кейсов и информации, касающейся России и Украины.

Наряду с развитием идей регионального маркетинга, и его частного случая – туристского регионального маркетинга, укрепляются методы и методики исследований текстовой информации, основой которых становится контент-анализ. Контент-анализ применяется в общественных науках, при изучении источников, инвариантных по структуре или существу содержания, но внешне представленных, как не систематизированный, беспорядочно организованный текстовый материал. Философский смысл контент-анализа, как исследовательского метода, состоит в представлении многообразия текстового материала к абстрактной модели содержания текста [10,11,12].

Позиционированию Крыма, как бренда туристского направления, с момента образования Украинского государства, было посвящено больше количества статей [14,15,16]. Основное их содержание сводится либо к статистическому анализу туристских прибытий и их динамики, либо к определенным предложениям оптимизации рекреационных территорий, внедрению программ развития и глобальной туристской рекламе Крыма.

Основной *целью* нашей работы является: выявить существующее представление о Крымском регионе посредством текстового анализа блогов и других русскоязычных интернет-источников. К главным *задачам* статьи относится - проведение контент-анализа русскоязычного текста блогов сети интернет с выявлением представлений о Крыме, и построением рекомендаций по повышению благоприятного мнения о регионе методами маркетинга.

Следует учитывать, что полученные данные будут отражать не только ныне существующее мнение, но и результаты туристского маркетинга территории за годы советской власти и независимости Украины.

ИЗЛОЖЕНИЕ ОСНОВНОГО МАТЕРИАЛА

Исходя из современного состояния туризма в Украине, выявление туристского образа территории Крыма в русскоязычном интернет-пространстве, поможет оптимизировать региональные маркетинговые программы, т.к. туристский образ своим содержанием представляет обратную маркетинговую связь [13].

Для выявления туристского имиджа Крыма нами был применен контент-анализ к текстовому массиву русскоязычных интернет-блогов за разный период. Выбор анализа блогов был связан с возможностью точной статистики текстовой

информации, удобством поиска и определенной тематикой, т.к. в блогах публикуют собственные мысли и отзывы о прошедшей или предстоящей поездке. По данным Российских исследований к 2010 году в интернет насчитывалось 7,4 млн. русскоязычных блогов, 6,9 млн. из которых составляют личные дневники [17], что позволяет говорить о прямой связи высказывания с мнением автора.

Наши исследования проходили в несколько этапов. На первом этапе программировались ключевые слова для выявления положительного или отрицательного мнения о Крымском регионе, а также их логически-структурная взаимосвязь. Главным поисковым инструментом стала поисковая блоговая система google-блоги [18], осуществляющая поиск информации по всем русскоязычным блогам. Для программирования поиска были выбраны следующие логические связи: «хороший & отдых», «плохой & отдых» и «отдых & Крым». Знак конъюнкции «&» между словами запроса означает, что они должны встречаться в одном предложении, а не просто в разных местах страницы [19]. Далее необходимо было выявить частоту встречаемости запрограммированных единиц. Доля встречаемости определялась отношением частоты (A_1 и A_2) к универсуму U [10] (Рис. 1., табл. 1.).

Таблица 1.

Частота и доля встречаемости запрограммированных единиц

Обозначение	Программируемая единица	Частота встречаемости	Доля встречаемости (P)
A_1	хороший & отдых	358 000	0,0483
A_2	плохой & отдых	112 000	0,0151
B	отдых & Крым	162 000	0,0218
Y_1	хороший & отдых & Крым	18 700	0,00252
Y_2	плохой & отдых & Крым	6 050	0,00081

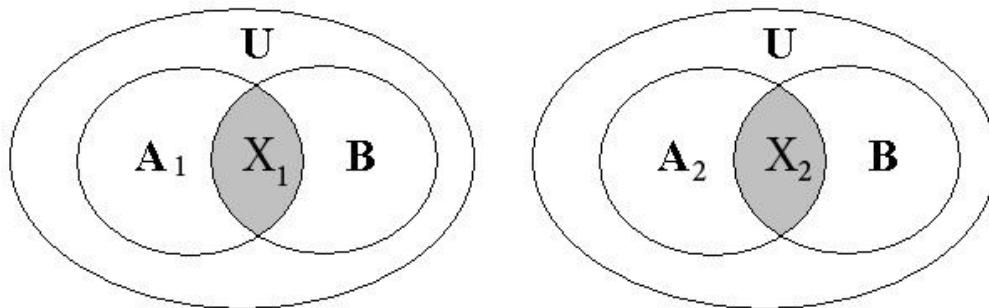

Рис. 1. Графическое представление текстового анализа.

U – универсум (общее количество блогов); A_1 - частота встречаемости «хороший & отдых»; A_2 – частота встречаемости «плохой & отдых»; B - частота встречаемости «отдых & Крым»; X_1 – коэффициент логической взаимосвязи программируемых единиц «хороший & отдых» и «отдых & Крым»; X_2 – коэффициент логической взаимосвязи программируемых единиц «плохой & отдых» и «отдых & Крым»

После определения доли встречаемости необходимо было выявить коэффициент логической взаимосвязи программируемых единиц для: «хороший & отдых», «отдых & Крым» и для «плохой & отдых», «отдых & Крым». Определялись коэффициенты путем произведения долей встречаемости соответствующих единиц:

$$X_1 = P(A_1) * P(B) = 0,0483 * 0,0218 = 0,0010; X_2 = P(A_2) * P(B) = 0,0151 * 0,0218 = 0,0003 [10].$$

В теории вероятностей и в вероятностной логике [11] A₁ и B, а также A₂ и B независимы друг от друга, если произведение P(A₁) на P(B) и P(A₂) на P(B) равно нулю или отрицательному значению. В нашем же случае полученные значения положительны, что говорит о четкой логике высказывания в блоге, т.е. о плохом или хорошем отдыхе в Крыму.

Следующим этапом стало нахождение частоты встречаемости (Y₁ и Y₂) и доли встречаемости (P), объединенных программных единиц нашего контент-анализа [12] – «хороший & отдых & Крым» и «плохой & отдых & Крым» (Табл. 1). Последней стадией контент-анализа явилось выявление внутренней структурно-логической связи объединенных программных единиц Z₁ - «хороший & отдых & Крым» и Z₂ - «плохой & отдых & Крым». Для этого было найдено отношение доли встречаемости к коэффициентам логической взаимосвязи:

$$Z_1 = P(Y_1)/X_1 = 0,00252/0,0010 = 2,52 \text{ и } Z_2 = P(Y_2)/X_2 = 0,00081/0,0003 = 2,7 [10]$$

При независимости наших двух запросов в каждой из объединенной программной единицы - это отношение должно было быть равно 1 [11]. В обоих случаях, как в Z₁ так и в Z₂, мы получили значение превышающее 1 в более чем 2,5 раза, что говорит о хорошей логической связи внутри каждой объединенной программной единицы, т.е. запрос «хороший & отдых & Крым» и запрос «плохой & отдых & Крым» отразят частоту встречаемости текста с описанием или отзывом о хорошем или плохом отдыхе в Крыму, соответственно.

Исходя из полученных результатов (Табл. 1), частота встречаемости хороших отзывов об отдыхе в Крыму превосходит отрицательные отзывы более чем в 3 раза. Это позволяет говорить о положительном туристском имидже Крыма среди пользователей русскоязычного интернет-пространства. Заключительным этапом исследования явилась система поисковых запросов, выше описанных объединенных программных единиц для выявления туристского имиджа Крыма за десятилетний период. Собрать подобные данные за более продолжительное время не представляется возможным из-за слабого развития русскоязычного интернета до 2000 года [17]. Результаты запросов приведены в таблице 2. Как видно, наиболее активно отзывы и мнения о Крыме как о туристском регионе, начали формироваться с 2006 года. Такая статистика объясняется слабым развитием интернет коммуникаций в начале двухтысячных годов в странах СНГ, а также появлением массовой моды на блоги в 2007-2008 годах [17]. Обратившись к графику динамики прибывающих на отдых в Крым (Рис. 2), видно, что с 2007 по 2009 резкого изменения в их количестве не наблюдается. Однако по данным таблицы 2 прослеживается четкая тенденция резкого увеличения положительных отзывов, как в количественном отношении, так и в процентном, относительно

отрицательных мнений. Это может свидетельствовать не только о повышении интереса к Крыму как туристском региону, но и об улучшении качества рекреационных услуг в Крыму и удовлетворенности туристов.

Таблица 2.

Результаты поисковых запросов по объединенным программным единицам

год	программная единица	
	«плохой & отдых & Крым»	«хороший & отдых & Крым»
2001	4	8
2002	2	12
2003	3	4
2004	7	10
2005	38	149
2006	101	352
2007	246	856
2008	809	1920
2009	1440	3960
2010	2480	8110

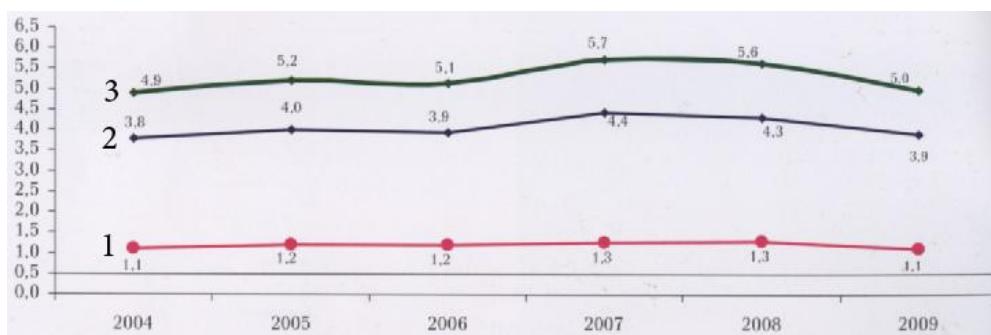

Рис. 2. Динамика количества прибывших отдыхающих, 2004-2009 гг. (млн. чел.) [20]
1 – организованных; 2 – неорганизованных; 3 - всего отдыхающих

ВЫВОДЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ДАЛЬНЕЙШИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Исходя из приведенных материалов, можно сделать вывод о сложившемся положительном туристском имидже Крыма среди пользователей русскоязычного интернет – пространства. Однако, туристский маркетинг Крыма, не систематизирован и не структурирован, особенно в глобальной сети интернет. Его функции берут на себя отдельные туристические сайты и фирмы. Для выявления достоверной информации потенциальный турист часто обращается к блогам, где подавляющее большинство отзывов о регионе положительные. Резкий рост положительного мнения о Крыме среди пользователей блогов с 2008 года обусловлен еще и внутренними сетевыми связями. В интернете каждый автор не

только ведет свой блог, но и читает другие, формируя свое мнение, и принимает решение в пользу поездки в Крым. Об этом свидетельствует рост отзывов в следующем году. Подобный обмен информацией обусловлен самой структурой блогов, а положительные отзывы говорят о реальном изменении качества туристских услуг в Крыму, что и оценивается туристами. Однако, возможно, здесь имеются и другие, более глубинные причины, выявление которых требует дополнительных исследований. Следующим логическим шагом может быть применение контент-анализа для решения рассмотренных проблем в других языковых средах.

Список литературы

3. Ильина Н.И. Государственное регулирование развития туризма в России: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. экон. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / Н.И. Ильина – Ульяновск, 2000. – 17с.
4. Алексеева Ю.В. Державне регулювання розвитку туристичної галузі України в контексті досвіду Франції: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з державного управління: спец. 25.00.02 «механізми державного управління» / Ю.В. Алексеєва – Одеса, 2005. - 16с.
5. Федеральная целевая программа « Развитие г. Сочи как горноклиматического курорта (2006 – 2014 гг), утв. постановлением Правительства Российской Федерации от 8 июня 2006 г. № 357. – 216с.
6. World Economic outlook, October 2010. World economic outlook: a survey by the staff of the International Monetary Fund. [Электронный ресурс]: - Режим доступа: <http://tha.com.tr>, свободный.
7. Kotler Philip, Marketing Places: Attracting Investment, Industry, and Tourism to Cities, States, and Nations, Hardcover, Free Pr, 1993. - 388 p.
8. Stephen Ward, Selling Places: The Marketing and Promotion of Towns and Cities, Routledge, 1998. - 288 p.
9. Simon Anholt, Brand New Justice: How Branding Places and Products Can Help the Developing World, Revised Edition, Butterworth-Heinemann, 2005. - 192p.
10. Keith Dinnie, Nation branding: Concepts, Issues, Practice; Butterworth-Heinemann, 2007 - 288 p.
11. А. П. Панкрухин. Маркетинг территорий. - Санкт- Петербург, 2006. - 416 с.
12. Holsti O. R. Content analysis for the social sciences and humanities. — Reading, Mass, etc., 1969. – 230 p.
13. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации. — М.: Рефл-бук, 2001. – 190с.
14. Манекин Р.В. Контент-анализ, как метод исторического исследования. — Донецк: Информсервис, 1991. – 186 с.
15. Philip Kotler Principles of Marketing - Prentice Hall, 2010. - 744 p
16. Бобарыкина Е.Н. Маркетинговые исследования курортной индустрии Крыма: анализ первых результатов и перспективы применения //Культура народов Причерноморья. - 2000. - №12. - С.16-19.
17. Труфанов А.Г. Исследование комплекса маркетинговых коммуникаций туристических услуг в Автономной Республике Крым Культура народов Причерноморья. - 1998. - №3. - С.397-398
18. Цехла С.Ю., Бобарыкина Е.Н. Направления совершенствования маркетинговых исследований крымского турпродукта //Экономика и управление.-2002.-№ 6 (37).- С.31-34
19. Интернет в России. Состояние, тенденции и перспективы развития. Под ред. Д.М. Чистова, К.Р. Казарьяна. М 2010 80 с.
20. Google – блоги [Электронный ресурс]: - Режим доступа: <http://blogsearch.google.com.ua/?hl=ru&tab=wb>
21. Справочные центры Google [Электронный ресурс]: - Режим доступа: <http://www.google.com/support/?hl=ru>
22. Крым. Курорты. Туризм. Статистический бюллетень 2009 – Министерство курортов и туризма АРК, Симферополь 2010.- 29с.

Вахрушев И.Б. Вживання контент-аналізу для виявлення туристського іміджу Криму в російськомовному інтернет просторі для цілей територіального маркетингу / Вахрушев И.Б. // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Географія. – 2011. – Т.24 (63). – № 2, ч. 2 – С. 154-160.

У статті розглянута методика контент-аналізу, аспекти його вживання для цілей туристського територіального маркетингу. За допомогою текстового аналізу інтернет-блогів виявлені існуючі уявлення про Кримський туристський регіон.

Ключові слова: контент-аналіз, маркетинг в туризмі, територіальний маркетинг, туризм в Криму.

Vakhrushev I.B. Application of content-analysis for the exposure of tourist image of Crimea in Russian-language the internet space for the aims of the territorial marketing / Vakhrushev I.B.// Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 154-160.

In the article the method of content-analysis, aspects of his application, is considered for tourist territorial marketing purposes. By means of text analysis of internet-blogs existent pictures are exposed of the Crimean tourist region.

Keywords: content-analysis, marketing in tourism, territorial marketing, tourism in Crimea

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 161-165.

УДК 911.3

ВИСОТНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ТА РІЗНОМАНІТТЯ РЕКРЕАЦІЙНИХ ЛАНДШАФТІВ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Война І.М., Мудрак Г.В.

Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського, м. Вінниця, Україна
E-mail: Mudrakov@ukr.net

В статті розглядаються особливості розподілу рекреаційних ландшафтів Вінницької області на різних висотно-ландшафтних рівнях. Здійснено розподіл різних типів рекреаційних ландшафтів за висотно-ландшафтними рівнями.

Ключові слова: рекреаційні ландшафти, висотна диференціація, висотно-ландшафтні рівні, типи місцевостей.

ВСТУП

Постановка проблеми. Рекреаційно-оздоровчий потенціал Вінниччини визначається гармонійним поєднанням мальовничих ландшафтів, сприятливими кліматичними умовами, чаруючою естетикою місцевої природи, транспортною доступністю. Все це традиційно приваблює в регіон любителів пішого і водного туризму. Багаті природні ресурси задоволяють і любителів рибної ловлі, і грибників, і мисливців. Саме тому вивчення висотної диференціації рекреаційних ландшафтів дозволить реально оцінити особливості їх сучасного розміщення та гармонійне поєднання з натуральними ландшафтами.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Дослідженню структури рекреаційних ландшафтів присвячені праці Ф.М. Мількова [1, 2], Г.І. Дениска [3, 4], Л.І. Куракової [5], І.М. Яковенко [6], В.М. Воловика [7, 8]. Дослідження висотної диференціації рекреаційних антропогенних ландшафтних комплексів розглянуто у статті Л.М. Кирилюка [9].

Мета дослідження. Проаналізувати розміщення різних типів рекреаційних ландшафтів за висотно-ландшафтними рівнями та типами місцевостей Вінницької області.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Рекреаційні ресурси – сукупність природних та антропогенних об'єктів і явищ, що їх можна використовувати для відпочинку, лікування та туризму.

При оцінці рекреаційного потенціалу території найбільше значення має аналіз тих її природних компонентів, які необхідні для організації відпочинку – рельєфу, клімату, водних об'єктів, рослинного і тваринного світу. За характером і напрямленістю впливу рекреаційної діяльності на ландшафтні комплекси клас рекреаційних ландшафтів розділений на підкласи: оздоровчо-відпочинкові, лікувальні, спортивно-розважальні [3].

Основну рекреаційну цінність нерідко визначає характер рельєфу: його розчленованість, відносні висоти, які створюють строкатість пейзажу, абсолютна висота, що визначає можливість огляду, крутизна схилів (доступність місцевості для широкого кола туристів), особливості геологічної будови, наявність цікавих відслонень.

До рекреаційних ресурсів Вінниччини належать: береги річок, озер і водосховищ; лісові та лучні масиви; міста – історичні центри; курортні місцевості; релігійно-культурні комплекси та окрім споруди, розташовані поза межами населених пунктів; давні поселення, фортифікаційні споруди (печерні поселення, фортеці) каменярні, заповідні об'єкти.

На нижньому акумулятивному висотно-ландшафтному рівні вдало поєднуються усі три типи рекреаційних ландшафтів. Насамперед це пов'язано з розташуванням на цьому рівні значної кількості водних об'єктів, які є основним місцем відпочинку.

Оздоровчо-відпочинковий тип рекреаційного ландшафту на нижньому висотно-ландшафтному рівні зосереджений вздовж берегів річок області. На розширеніх ділянках заплав річок Південний Буг, Дністер та їх численних приток створені пляжі, а рівнинна місцевість дозволяє зручно розташовувати намети.

Заплавний тип місцевостей Вінницького Придністров'я є особливо сприятливим для відпочинку. Завдяки захищеності заплавної та надзаплавно-терасової місцевостей від сильних вітрів долиною Дністра, купальний сезон продовжується більше 3-х місяців [7].

Для тимчасового відпочинку найчастіше використовуються ті ділянки заплав, які частково зайняті лісом, що дозволяє вдало поєднувати різні види відпочинку: купання, прогулянки, тощо. Пологі береги заплав сприяють також розвитку рибальства.

Лікувальний тип рекреації представлений розташованими вздовж заплави р. Південний Буг санаторіями м. Хмільника – “Радон”, “Південно-Західна залізниця”, “УВС”, що були створені на базі свердловин радонових вод [8] та родовищ лікувальних торфових грязей (Війтівське, Вербівське, Дубрівське).

Навколо санаторія, що підпорядкований залізничній лікарні, знаходиться ландшафтний парк, з березовим гаєм і заповідним сосновим бором, придатний для лікувальної фізкультури [4]. Два парки Хмільника біля санаторіїв міста є пам'ятками садово-паркового мистецтва, в центрі міста розташований парк ім. Т.Г.Шевченка.

Спортивно-пізнавальні заходи на нижньому, акумулятивному рівні проводяться на відрізках Стрільчинці - Рогізна та Печера - Сокілець, де вздовж русла р. Південний Буг спостерігаються виходи кристалічних порід, що сприяє організації водних видів відпочинку, перегонів на байдарках, катамаранах тощо.

Середній висотно-ландшафтний рівень. *Надзаплавно-терасовий тип місцевостей* має сприятливі кліматичні умови практично для усіх видів оздоровчої рекреації завдяки широким рівним ділянкам надзаплавних терас та близькості до водних об'єктів. Прикладом є курорт, у якому проводиться лікування хворих на туберкульоз легенів, що розташований у межах надзаплавно-терасового типу

місцевостей у с. Сокілець Немирівського району [4].

Надзаплавно-терасовий тип місцевостей у Вінницькому Придністер'ї представлений рівнинно-хвилястими високими терасами Дністра, з абсолютною висотами понад 100 м. Тут багато печер, які використовують для спелеології: печера Гайдамацька, завдовжки 4 км, розташована у районі сіл Гамулівка і Буша [7].

Лікувально-оздоровчий тип рекреаційних ландшафтів формується тут на базі лікувальних мінеральних джерел “Серебря” і “Регіна” (с. Житники Мурівського району), з дебітом свердловин $75 \text{ m}^3/\text{добу}$, які використовуються для лікування шлунково-кишкового тракту.

На *схиловому типі місцевостей* лікувальний тип представлений численними санаторіями, які розміщуються вздовж схилу долини річки Південний Буг в околицях м. Хмільник. У лісах з сірими лісовими ґрунтами під свіжими дібровами та борами розташовані санаторії “Хмільник” і “Поділля”. Лісовий масив для будівництва санаторіїв був проріджений, територія заасфальтована, споруджено ряд корпусів, створені ігрові площаці [3]. У межах надзаплавно-терасового типу місцевостей знаходиться Угринівська ділянка мінеральних радонових вод [4].

Прикладом лікувальних рекреаційних ландшафтів Вінницького Придністер'я є пансіонат “Гірський” поблизу с. Бронниця Могилів-Подільського району. Він розвивається на базі гідромінеральних ресурсів (хлоридно-натрієвих мінеральних вод), відкритих у 1992 році, з дебітом свердловини $1,8 \text{ m}^3/\text{год}$, запасами - $43 \text{ m}^3/\text{добу}$. Вода без запаху, прозора, без кольору, на смак солонувата, слаболужної реакції, застосовується при хронічних гастритах, колітах, ентероколітах, захворюваннях печінки та жовчовивідніх шляхів, гепатитах, дискінезії жовчних шляхів, холециститах. За даними комплексної оцінки, підземні води свердловин пансіонату “Гірський” відносяться до групи лікувальних мінерально-столових вод і використовуються для промислового розливу під назвою “Бронічанка” [7].

У Вінницькій області знаходиться ряд унікальних геологічних пам'яток, цікавих як пізнавально-інформаційні об'єкти [7]. До геологічних пам'яток відносяться найбільш характерні відслонення гірських порід і форми земної поверхні, які мають наукову або естетичну цінність. Це заповідники, заказники, пам'ятники природи державного та місцевого значення, які відображують геологічну історію території області. Найбільше пам'яток, особливо стратиграфічних, приурочено до виходів верхньопротерозойських відкладів Могилів-Подільської і Волинської серій венда, які являють собою стратотипічні розрізи венда Поділля. Вендські відклади викликають велике зацікавлення в українських і зарубіжних спеціалістів.

У каньйоні р. Дністер і по її притоках відслонюються одні з найдревніших осадових порід. Геоморфологічними пам'ятками природи є печери в с. Нагоряни на березі Дністра та “Гайдамацький Яр” з численними чудернацькими скелями південніше с. Гамулівка Могилів-Подільського району. Живописною пам'яткою є скеля Коцюбинського в м. Вінниці, складена гранітоїдами подільського комплексу, вік яких сягає 2150 млн. років [10].

У межах *плакорного типу місцевостей* створений ландшафтний парк у м. Немирові і будинок відпочинку “Авангард”. Тут розвідані також запаси

радонових вод, внаслідок чого будинок відпочинку перепрофілювався у санаторій [8].

Лісові рекреаційні ресурси сприяють короткотерміновому відпочинку поблизу сіл Дяківці, Бруслинів, Гущинці, вони придатні для пішохідних прогулянок. Поблизу м. Вінниці такий відпочинок можна організувати у лісовах урочищах П'ятничанське, Михайлівське, Городищенське, Кабачок. У лісовах масивах цього типу місцевостей розташовано ряд літніх оздоровчих дитячих таборів: Михайлівський ліс, Шкуринецький ліс [8].

На верхньому денудаційному висотно-ландшафтному рівні, в межах “Мурафських товтр” сприятливими для організації відпочинку є група урочищ пологих схилів, покритих лісовими масивами (поблизу сіл Попівці, Івашківці), з малодослідженими гідромінеральними джерелами (дебіт 5-8 м³/добу); печерами-джерелами, приуроченими до лівобережних схилів долини р. Кам’янки, “підвішаними” у вапнякових відкладах. Місцевість придатна для спортивно-оздоровчих видів рекреації.

Місцевості верхнього денудаційного висотно-ландшафтного рівня використовуються населенням для короткотермінового відпочинку (збір грибів, ягід, лікарських рослин; пішохідні прогулянки, купання, рибальство). У с. Клекотин, на базі ставка з прилеглими болотами (310 га) створено мисливське господарство, з полюванням на пернату дичину. З природно-еталонних рекреаційних ландшафтів є комплексна пам’ятка природи загальнодержавного значення “Княгиня” та ботанічний заказник загальнодержавного значення “Гарячківська дача” [7, 11].

ВИСНОВКИ

Рекреаційний потенціал Вінницької області є високим. Тут наявні всі передумови для розвитку рекреаційної діяльності: природні, історико-культурні, біокліматичні, пейзажно-естетичні тощо. Рекреаційні ландшафтні комплекси можуть розміщуватись на усіх, без винятку, висотно-ландшафтних рівнях і типах місцевостей. Хоча найчастіше вони приурочені до заплавного і надзаплавно-терасового типів місцевостей.

Список літератури

2. Мильков Ф.Н. Рукотворные ландшафты / Ф.Н. Мильков – М.: Мысль, 1978.– 86 с.
3. Мильков Ф.Н. Человек и ландшафты / Ф.Н. Мильков – М.: Мысль, 1973. – 222 с.
4. Денисик Г.І. Антропогенні ландшафти Правобережної України / Г.І. Денисик – Вінниця: вид-во Арбат, 1998.– 292 с.
5. Денисик Г.І. Селітебні ландшафти Поділля / Г.І. Денисик, О.І. Бабчинська – Вінниця: Видавництво “Теза”, 2006. – 256 с.
6. Куракова Л.И. Современные ландшафты и хозяйственная деятельность / Л.И. Куракова – М.: Просвещение, 1983.– С. 101-131.
7. Яковенко И.М. Рекреационное природопользование: методология и методика исследований./ Яковенко И.М. – Симферополь: Таврия, 2003. - 335 с.
8. Воловик В.М. Рекреаційні ландшафти / В.М. Воловик // Середнє Придністров’я. – Вінниця: Теза, 2007. – С. 292.

9. Воловик В.М. Рекреаційні ландшафти / В.М. Воловик // Середнє Побужжя. – Вінниця: Гіпаніс, 2002. – С. 174.
10. Кирилюк Л.М. Особливості висотної диференціації антропогенних ландшафтів “молодого” акумулятивного висотно-ландшафтного рівня Поділля / Л.М. Кирилюк, С.В. Бондар // Наукові записки. Серія: Географія. – Вінниця: ВДПУ ім. Коцюбинського, –2003.– Вип.6. – С. 94-97.
11. Геологические памятники Украины / [Н.Е. Коротенко, А.С. Щирица, А.Я. Каневский, Л.С. Арбузова] – К.: Наукова думка, 1985. – 156 с.
12. Реєстр природно-заповідного фонду Вінницької області / [укладачі: Є.І. Ворона, І.М. Кононова, О.В. Коник] – Вінниця, 2005. – 52 с.

Voyna I.M. Высотная дифференциация и многообразие рекреационных ландшафтов Винницкой области / Voyna I. M., Mudrak G. V. // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: География. – 2011. – Т. 24 (63). – №2, ч. 2 – С. 161-165.

В статье рассматриваются особенности распределения рекреационных ландшафтов Винницкой области на разных высотно-ландшафтных уровнях. Осуществлено распределение разных типов рекреационных ландшафтов за высотно-ландшафтными уровнями.

Ключевые слова: рекреационные ландшафты, высотная дифференциация, высотно-ландшафтные уровни, типы местности.

Voyna I.M. Height differentiation and variety of rekreacion landscapes of Winnitca redion / Voyna I.M., Mudrak G.V. // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 161-165.

In the article the features of distributing of rekreacion landscapes of the Winnitca redion are examined on different in high landscape levels. Distributing of different types of rekreacion landscapes is carried out after in high landscape levels.

Keywords: rekreacionnye landscapes, height differentiation, height-landscape levels, types of locality.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 166-172.

УДК [911.37] (314.93)

СОВРЕМЕННАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ РЕКРЕАЦИОННОЙ ФУНКЦИИ ТЕРРИТОРИИ БОЛЬШОЙ ЯЛТЫ

Галух Г. А.

*Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского, Симферополь, Украина
E-mail: galinagalukh@gmail.com*

В статье рассматриваются проблемы трансформации староосвоенных рекреационных территорий Большой Ялты. Раскрывается специфика современной структуры рекреационной деятельности в Большой Ялте в функциональном и территориальном аспектах.

Ключевые слова: трансформация, рекреационная территория, рекреационная система, туристский спрос

ВВЕДЕНИЕ

Постановка проблемы. Современные реалии ставят перед общественной географией новые задачи, вызванные трансформационными процессами, происходящими в территориальной организации общества не только на глобальном и национальном, но и на региональном и локальном уровнях. Одной из наиболее актуальных задач современной географической науки является изучение окружающего пространства во всем динамическом многообразии взаимодействия различных сфер общественной деятельности, что методологически базируется на общей теории систем. Общеизвестно, что все географические объекты обладают системными свойствами, которые определяют эффективность пространственной организации общественной деятельности. Туризм в данном случае не является исключением. Более того, рекреационная деятельность настолько сильно зависит от локализующих факторов, что изучение проблем трансформации территориальной организации можно отнести к разряду первоочередных.

Предпосылки трансформации рекреационных комплексов в наиболее общем виде следует рассматривать как мобилизацию внутренних ресурсов рекреационных регионов для повышения эффективности рекреационной деятельности. В данной системе каждая сфера дополняет другую, и только в единстве они обеспечивают нормальный цикл производства рекреационного продукта.

В последнее время рынок лечебно-оздоровительного туризма претерпевает изменения. Традиционные санаторные курорты перестают быть местом лечения и отдыха лиц преклонного возраста и становятся полифункциональными оздоровительными центрами, рассчитанными на широкий круг потребителей.

Современные трансформации курортных центров обусловлены двумя обстоятельствами. Прежде всего, изменением характера спроса на лечебно-оздоровительные услуги. Все большее значение приобретает здоровый образ жизни, и во всем мире растет число людей, которые хотят поддерживать хорошую физическую

форму и нуждаются в восстановительных антистрессовых программах. В основном это люди среднего возраста, предпочитающие активный отдых и часто ограниченные во времени.

ИЗЛОЖЕНИЕ ОСНОВНОГО МАТЕРИАЛА

В соответствии с вышеизложенным, целью работы является выявление основных проблем и направлений совершенствования функциональной и территориальной системы староосвоенного рекреационного района на примере Большой Ялты.

По мнению многих экспертов, потребители такого типа будут главными клиентами санаторных курортов и гарантией развития лечебно-оздоровительного туризма в XXI в.

Вторая причина переориентации курортов состоит в том, что традиционная их поддержка, в том числе финансовая, со стороны муниципалитетов и государства сокращается. Здравницы вынуждены диверсифицировать свой продукт, чтобы выйти на новые сегменты потребительского рынка и привлечь дополнительных клиентов.

Сохраняя лечебную функцию, курорты делают более разнообразной программу пребывания пациентов, проводят культурные и спортивные мероприятия. Они предлагают широкий выбор комплексов оздоровительных и восстанавливающих силы услуг.

В настоящее время наиболее развитым в рекреационном отношении регионом является Южная Европа, которая на рынке лечебно-оздоровительного туризма представлена в основном Италией. Её бальнеологические курорты сосредоточены на северо-востоке страны, в области Эмилья-Романья, и на острове Искья (термальные и лечебные грязи). Испания, Португалия, Греция привлекают туристов своими климатическими приморскими курортами, которые больше известны как зоны отдыха и развлечений. Все это является примером для трансформации и рекреационного хозяйства Крыма и Большой Ялты. Очень многое заимствуется из опыта европейских стран: ориентация не только на оздоровление и восстановление, но и на развлечения и отдых; проведение различных фестивалей, конкурсов; использование новейших методов лечения, фитотерапии и др.

К ведущим социально-экономическим факторам, порождающим потребность в организации рекреационной деятельности, можно отнести развитие производительных сил страны, повышение материального благосостояния и культурного уровня населения. Повышение материального благосостояния и рост доходов населения Украины советского периода приводят к резкому возрастанию запросов в рекреационных услугах. Изменения в благосостоянии предопределяют значительное повышение требований к уровню комфорта условий отдыха, ведут к заметному возрастанию рекреационной мобильности населения, к увеличению материальных затрат во время отпуска.

В результате совместного действия описанных выше факторов, формируются рекреационные образования различного ранга с разными характеристиками удовлетворения рекреационных потребностей.

Современное состояние рекреационного хозяйства Крыма характеризуется ярко выраженной неравномерностью распределения потока рекреантов, как в пространстве, так и во времени. Это явление вызвано объективными причинами, к

числу которых можно отнести различную степень обеспеченности территории ценностями рекреационными ресурсами, а также различный уровень развития рекреационной инфраструктуры. Неравномерность пространственного распределения рекреантов является причиной их концентрации на небольших территориях. Так, например, концентрация отдыхающих на Южном берегу Крыма достигает ориентировочно 1,7 млн. чел. Одновременно при вместимости рекреационных предприятий около 180 тыс. мест.

Основной поток рекреантов в Крыму направлен в настоящее время в Евпаторию, Ялту, Алушту, Феодосию. Среди общего количества отдыхающих в Крыму граждане Украины составили 75,8 % (в 2006 г. - 73), приехавшие из стран СНГ - 18 % (в 2006 г. - 21), из стран дальнего зарубежья - 6,2 % (в 2006 г. - 5,9%) (Рис.1). Следовательно, за два года, прошедших после 2000г, количество рекреантов из стран ближнего зарубежья сократилось в Крыму на 14,3%.

Рис. 1. Географическая структура рекреационного потока в Крым(2008г.)

Мощность рекреационного потока на территорию Большой Ялты неуклонно растет. В 1973 г. количество отдыхающих в Большой Ялте составило 1,7 млн.чел., к 1980 г. поток рекреантов достиг 1,9 млн.чел., к 1984 – 2,2 млн.чел., что составило 38 % общего количества отдыхающих в Крыму, в 2008 году Большую Ялту посетило более 4 млн. чел., то есть третья часть тех, кто прибыл в Крым.. Приведенные данные свидетельствуют об увеличении темпов роста количества отдыхающих. Так, если в 1980 г. численность рекреантов по сравнению с 1973 г. выросла в 1,1 раза, то в 1984 г. по сравнению с 1980 г. данный показатель увеличился в 1,3 раза, а в 2008г., по сравнению с 1980 - в 2,1 раза.

Эта динамика прибытий рекреантов явилась результатом увеличения спроса на отдых в пределах Большой Ялты.

Большую часть потока отдыхающих в Большой Ялте составляют неорганизованные рекреанты, причем, их удельный вес растет. Если в 1965 г. количество неорганизованных отдыхающих в Большой Ялте составило около 130 тыс.чел. единовременно, то в 1985 г. единовременная численность их увеличилась до 200 тыс.чел.

Распределение отдыхающих в курортной зоне Большой Ялте характеризуется неравномерностью, как в территориальном аспекте, так и во временном.

По мере удаления от ядра курорта уменьшается количество отдыхающих. Это объясняется различным уровнем развития на территории Большой Ялты рекреационной и транспортной инфраструктуры.

Наибольшая численность отдыхающих в Большой Ялте приходится на август – 450 тыс. чел., а всего с мая по сентябрь здесь отдыхает 77 % общего количества рекреантов. Минимальное количество отдыхающих приходится на зимний период – 132 тыс. чел. (5,1 %). На увеличение численности отдыхающих в сезон «пик» оказывается резкий приток неорганизованных рекреантов, число которых увеличивается более чем в 10 раз по сравнению с зимним периодом. Это связано с притоком отдыхающих через Крымский отдел ВАО «Интурист» и бюро путешествий по круизам.

Начиная с 1990-х гг., происходит значительное снижение рекреационного потока в Большую Ялту, связанное с экономическим кризисом на постсоветском пространстве (1990 г. – 1,2 млн.чел., 1994 г. – 568 тыс.чел.). Начиная с 2001 г., удельный вес рекреантов в Большой Ялте увеличивается, и составляет 687,2 тыс.чел. В 2003 г. рекреационный поток достигает 1,1 млн.чел. В 2008 году численность организованно отдохнувших составила более 319 тыс. чел. Такая временная неравномерность рекреационного потока в Большой Ялте накладывает отпечаток на характер функционирования ее рекреационного хозяйства, вызывая привлечение дополнительных трудовых и материальных ресурсов в летний период.

В целом же, увеличение потока отдыхающих в Большую Ялту свидетельствует о наличии в ней уникального сочетания рекреационных ресурсов и высокого уровня развития рекреационной отрасли. С другой стороны, уровень развития Большой Ялты, ее функциональная специализация, большие возможности в организации отдыха, по сравнению с единичными центрами, способствуют формированию спроса на отдых в данном регионе. Прослеживается трансформация курорта от специализированного климатического к развлекательно-познавательному.

Рекреационная деятельность является одним из видов приоритетной деятельности для Крыма вообще и для курортного региона Большой Ялты в частности. Это обусловлено уникальным географическим положением полуострова и разветвленной структурой его рекреационного потенциала.

Большая Ялта служит базовым центром Украины для круглогодичного санаторно-курортного лечения, оздоровительного отдыха ее населения, центром конгрессного, спортивного и круизного туризма. Основой для обеспечения базовой функции Ялты является конкурентоспособность услуг ее курортно-рекреационного комплекса, их доступность и востребованность для населения страны и иностранных туристов.

В начале 1990-х гг. структура рекреационного спроса в Большой Ялте значительно изменилась. Функционирование отраслей городского хозяйства осложнилось. Резкие перемены произошли в главной отрасли – курортной. Многие здравницы утратили круглогодичный режим работы. Летний курортный сезон стал временем активной работы для всех предприятий и горожан. Возникли различные субъекты предпринимательской деятельности.

Ялта – административный и курортный центр на побережье. На территории Большой Ялты расположены виноградарско-табаководческие, эфиромасличные и огородно-садоводческие предприятия. Всемирной известностью пользуются вина заводов винкомбината "Массандра". За последние годы в Большой Ялте построено много новых жилых домов и здравниц, проведены большие работы по благоустройству территории города.

В настоящее время количество сотрудников, работающих во всех курортно-туристических предприятиях Большой Ялты, составляет более 17 тыс.чел.

В регионе насчитывается 153 курортных предприятия различных форм собственности и организационно-правовой формы, 158 частных гостиниц, мотелей и пансионатов, которые могут принять на отдых, лечение и оздоровление 37,2 тыс.чел.

Доход от реализации рекреационных услуг в Большой Ялте составил в 2008 г. 73,8 млн.грн. (рост 4,6 %). Высоких результатов в рекреационной деятельности добились ООО «Пальмира-Палас», ОАО «ГК «Ялта-Интурист», ООО «Гелиопарк «Сосновая роща», санатории «Нижняя Ореанда», «Ай-Петри», «Россия», «Парус», «Курпаты», «Дюльбер», «Украина».

Экономический анализ функционирования курортных учреждений свидетельствует, что наибольшей прибыли достигли КС «Мисхор» (2,9 млн.грн.), МРЦ «Жемчужина» (2,7 млн.грн.), санаторий «Нижняя Ореанда» (2,6 млн.грн., ООО «Аэросвит-курорт» (1,9 млн.грн.), РП КОК «Россия» (2,5 млн.грн.), санаторий «Курпаты» (1,9 млн.грн.).

Ялта была и остается привлекательным для туристов местом. На территории Большой Ялты функционирует 21,2 % всех санаторно-курортных учреждений Крыма. Из 117 Ялтинских санаторно-курортных и оздоровительных учреждений 52 составляют санатории, 11 – пансионаты с лечебной базой, еще 6 домов отдыха, 28 пансионатов отдыха и 19 баз отдыха.

Емкость ялтинских здравниц в сезон 2007/08 г. составила 29,4 тыс. койко-мест в месяц максимального развертывания, что составляет 24,1 % коекного фонда в АР Крым.

В течение сезона 2007/08 г. на курортах Большой Ялты оздоровились 55,1 тыс. детей до 14 лет, что на 0,3 % меньше, чем в предыдущие годы, и 7,2 тыс. подростков в возрасте 15-17 лет – это на 8,5 % больше.

Из всех оздоровленных детей и подростков, т.е. из 72,3 тыс.чел., 41 тыс.чел., или 56,6 %, оздравливались в июне-августе, что свидетельствует о высокой степени выраженности сезонности ялтинского курорта.

Количество оздоровившихся и отдохнувших иностранных граждан составило в 2008 году 69,8 тыс.чел. или 20,9 % от числа всех оздоровленных лиц в здравницах

Большой Ялты. Этот показатель увеличился по сравнению с 2006 годом на 15,9 тыс.чел. (или на 29,5 %).

Исследование структуры рекреационной деятельности в Большой Ялте проводилось нами в двух аспектах: функциональном и территориальном, так как это позволяет глубже познать сущность и закономерности формирования курорта.

К числу отличительных особенностей функциональной структуры Большой Ялты относятся следующие:

1. хозяйственной основой курорта является туристический комплекс;
2. преобладание занятости населения в непроизводственной сфере – 57,7 %;
3. высокий уровень рекреационной специализации, составляющий 94 %;
4. резкого преобладание удельного веса занятых в курортном хозяйстве;
5. преобладание обрабатывающих отраслей промышленности, преимущественно пищевой.

В настоящее время функциональная структура рекреационного комплекса Большой Ялты представлена курортным хозяйством, отраслями обрабатывающей промышленности (пищевой, легкой), строительной индустрией, сельским хозяйством, транспортом и развитой сферой обслуживания.

В территориальной структуре Большой Ялты сформировались пять курортных районов: Форосский, Береговое-Голубой Залив, Алупка-Кореиз, Ялтинский и Гурзуфский. Данные рекреационные образования отличаются специализацией, сложившейся на основе сочетания природных и социально-экономических условий, а также высокого уровня рекреационной освоенности территории.

Основное количество отдыхающих в месяц «пик» распределяется в пределах Большой Ялты следующим образом: Ялтинский курортный район – 30,2 %. Береговое-Голубой залив (22 %); Алупка-Кореиз (23,4 %); Гурзуфский (14 %). Самый низкий процент отдыхающих отмечен в Форосском районе (10,4 %).

ВЫВОДЫ

Как показали проведенные исследования, на современном этапе развития общества происходит трансформация функциональной и территориальной структуры рекреационного хозяйства Большой Ялты. В рекреационной деятельности курорта трансформируется лечебная функция, в сторону усиления оздоровительных мероприятий в структуре отдыха. В Большой Ялте получили развитие деловой, конгрессный, инсектив-туризм. Перспективой развития ялтинского курорта может стать усиление культурно-познавательной составляющей в структуре рекреационной деятельности отдыхающих. Территориальная структура Большой Ялты осталась без существенных изменений за исключением западных районов курорта, где отмечена наибольшая активность в современном освоении территории. Для территориальной структуры рекреационной деятельности в Большой Ялте характерна неравномерность в распределении рекреационного потока. Основная часть рекреантов по-прежнему концентрируется в Ялтинском и Алупкинско - Кореизском курортных районах, что требует дальнейшего

совершенствования стратегии развития западно- и восточнобережных курортных районов Большой Ялты.

Список литературы

1. Багров Н.В. Принципы концепции рекреационного развития Крыма / Н.В. Багров. – Український географічний журнал. – 1997, – N 1. – С.29-34.
2. Курорты Большой Ялты в начале 21 века // Остров Крым, – №7, 2001 – С. 34-36.
3. Ена В. Г. Южный берег Крыма. / [Ена В.Г., Твердохлебов И. Т., Шантырь С.П., и др.] // Путеводитель. Очерки природы, истории, хозяйства. Туристические и экскурсионные маршруты по Западному и Восточному Южнобережью – Симферополь, Бизнес – Информ., 1996. – 338с.
4. Закон Украины о Курортах // Крымские известия, №217, 2000. – С.4-5.
5. Малыгин А.В. Русская Ривьера /А.В. Малыгин – Симферополь СОННАТ, – 2004. – 352с.

Галух Г.О. Сучасна трансформація рекреаційної функції території Великої Ялти // Г.О. Галух //
Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Географія. – 2011. – Т.24 (63). – № 2, ч. 2 – С. 166-172.

У статті розглядаються проблеми трансформації староосвоєних рекреаційних зон Великої Ялти. Розкривається специфіка сучасної структури Великої Ялти у функціональному та просторовому аспектах.

Ключові слова: трансформація, зони відпочинку, рекреаційні системи, туристична попит

Galukh G.A. Contemporary transformation of the recreational function of the territory of Big Yalta / G.A. Galukh // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 166-172.

This article discusses the transformation problems of earlier developed recreational areas. Specificity of the current structure of Bolshaya Yalta in the functional and territorial aspects is revealed.

Key words: transformation, recreational area, recreational system, tourist demand.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 173-177.

УДК 338.483

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРОСТОРОВИХ СПІВВІДНОШЕНЬ ВИХІДНИХ ПОНЯТЬ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ГЕОГРАФІЇ

Гілецький Й.Р.¹, Депутат М.М.²

¹*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,*

²*Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича, Івано-Франківськ, Україна*

E-mail: hilecij@ukr.net, deputat1986@ukr.net

У статті дається порівняльний аналіз найбільш усталених сьогодні у різних галузях знань визначень понять "відпочинок", "дозвілля", "рекреація", "туризм". На основі цього запропоновано розмежування їх за просторовими, часовими та функціональними критеріями, шляхом удосконалення та розширення понятійного апарату рекреаційної географії.

Ключові слова: відпочинок, дозвілля, рекреація, туризм, чиста рекреація, чистий туризм.

ВСТУП

Розвиток людського суспільства в епоху НТР супроводжується кардинальними змінами у суспільному виробництві, характері праці, яка все більше набуває творчого характеру, потребує все менше фізичних навантажень, натомість більше розумових та психологічних. Процеси урбанізації спричиняють зростання віддаленості середовища життя людини від природного довкілля. Це у свою чергу перетворює проблему відпочинку, особливо відпочинку у середовищі віддаленому від місця праці і проживання у надзвичайно актуальну для всієї людської спільноти.

Основними функціями відпочинку є відновлення працездатності людини, зниження нервової і психічної, а у людей фізичної праці – і фізичної напруги. Однак увесь вільний від роботи чи навчання час населення шкільного, працездатного та старше працездатного віку не заповнюється тільки пасивним відпочинком (перегляд кінофільмів, слухання музики, сон). Усе ширше людське суспільство усвідомлює важливість активного відпочинку (заняття спортом, туристичні поїздки, походи в ліс, подорожі, плавання в басейні тощо). Саме активний відпочинок сприяє підвищенню працездатності, поліпшенню психічного стану особи, її настрою.

Усвідомлення все більшої актуальності питань урізноманітнення видів діяльності у сфері відпочинку, спричинило зростання зацікавленості щодо них у різних галузях знань: в географії, у психології, в медицині, в архітектурі, в екології). У географії зародилися і активно розвиваються спеціалізовані галузеві дисципліни – рекреаційна географія, географія туризму, які досліджують види відпочинкової діяльності. Однак, відносна новизна наукових напрямків, різні аспекти підходу до вивчення питань відпочинку в окремих галузях знань, зумовили значну різноманітність у трактуванні таких базових понять як "відпочинок", "дозвілля", "рекреація", "туризм". Це у свою чергу спричиняє неузгодженість у підходах до оцінки передумов, тенденцій та перспектив розвитку індустрії відпочинку. У статті ставиться завдання здійснити порівняльний аналіз найбільш усталених нині тлумачень зазначених понять, запропонувати їх розмежування за ознаками просторової протяжності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Діяльність людини у вільний від суспільної і побутової праці час, завдяки якій людина відновлює свою здатність до праці і розвиває в собі в основному ті вміння і здібності, які неможливо вдосконалити сфері трудової діяльності називають дозвіллям. Отже, дозвілля розглядається як творчий процес вільного вибору культурних занять, художньої творчості, прилучення до кращих зразків мистецтва, туризму, які зорієнтовані на отримання задоволень і радісних вражень від проведення часу.

Сукупність явищ і відносин стосунків, що виникають у процесі використання вільного часу доби для оздоровчої, пізнавальної, спортивної й культурно-просвітньої діяльності людей на спеціалізованих територіях, що знаходяться поза населеним пунктом, який є місцем постійного проживання людини називають рекреацією [1]. Поняття "рекреація" отримало найбільш широке поширення в географічній науці та регіональній економіці. Воно характеризує не лише певні обрані типи життєдіяльності людей у вільний час, а також простір, у яких вони здійснюються. У науковій літературі поняття "рекреація" також використовується для характеристики галузі національного господарського комплексу, яка пов'язана з освоєнням території для відпочинку, лікування (реабілітації) і туризму, скерована на розвиток, відпочинок і оздоровлення, вдосконалення і розвиток особистості [2].

Рекреацію за тривалістю умовно поділяють на короткочасну з поверненням на нічліг у місця постійного проживання та тривалу з нічлігом поза місцем постійного проживання. Територіально короткочасна рекреація обмежується приміською зоною в радіусі одно- або двохгодинної пішохідної чи транспортної досяжності, а здійснення тривалої рекреації територіально практично не обмежене. За своєю сутністю тривала рекреація дуже близька до такого поняття, як туризм. Однак, туризм у сучасному світі все більше сприймається не як одна з форм рекреаційної діяльності, а все частіше як потужна самостійна галузь сфери послуг, яка задовільняє рекреаційні потреби.

Туризм виконує дуже багато функцій і має дуже різноманітні форми прояву. За визначенням, яке прийняте ООН в 1954 році, туризм – це активний відпочинок, який впливає на зміщення здоров'я, фізичний розвиток людини, що пов'язаний з переміщенням за межі звичного місця проживання [3]. В 1993 р. Статистична комісія ООН прийняла більш широке визначення: туризм – це діяльність осіб, які подорожують і перебувають в місцих, які знаходяться за межами їхнього звичного середовища, впродовж періоду не більшого ніж рік з ділового, відпочинковою метою тощо [4]. Мало відрізняються від цих офіційних трактувань терміну і визначення у науковій літературі. «Туризм – це тимчасове переміщення людей з місця свого постійного проживання в іншу країну (або іншу місцевість на території своєї країни) у вільний час в цілях отримання задоволення та відпочинку, оздоровчих і лікувальних, гостинних, пізнавальних, релігійних або в професійно-ділових цілях, але без заняття на місці тимчасового перебування (відвідування) роботою, яка оплачується із місцевого фінансового джерела.» [6, с. 39]. «Туризм – вид рекреації, пов'язаний із виїздом за межі постійного місця проживання, активний відпочинок, під час якого відновлення працездатності поєднується з оздоровлювальними, пізнавальними, спортивними і культурно-розважальними цілями.» [7, с. 21].

Якщо розглянути існуюче сьогодні різноманіття класифікаційних підходів, якими намагаються охопити усі прояви сучасного туризму, то стає зрозумілим

наскільки це багатогранне явище. М.П. Крачило одним із перших серед українських географів зробив спробу узагальнити існуючі класифікації туризму. Він пропонував виділяти класи, форми та види туризму. Учений виділив два великі класи в залежності від спрямованості та характеру туристичних потоків – внутрішній (національний) та іноземний [8]. Більш повно, на основі врахування найновіших тенденцій розвитку, представлена схема класифікації туризму за різними критеріями у праці О.О. Бейдика [2]. У цій схемі виділяється три типи туризму за спрямованістю потоків, три за типом споживача, а також групування за метою туристської подорожі, за терміном перебування у подорожі, за характером середовища, за ступенем ризику для життя, за віком учасників, за інтенсивністю туристських потоків, за характером організації. Щодо останнього критерію, то відповідно до нього туризм поділяють на організований (плановий) та неорганізований (самодіяльний). Відповідно до законодавства України, самодіяльний туризм є специфічним видом туристичної суспільної діяльності, що здійснюється на добровільній основі без участі організаторів туризму [2, 8].

Якщо порівняти визначення наведених вище понять «відпочинок», «дозвілля», «рекреація» та «туризм», то очевидно, що в залежності від контексту в якому вони розглядаються, співвідношення між ними матимуть значні відмінності. З точки зору охоплення видів діяльності, що здійснюються поза роботою чи навчанням, то найширшим серед них є поняття «відпочинок». До «дозвілля» за цим підходом можна віднести тільки частину життєдіяльності людини під час відпочинку. У свою чергу рекреація охоплює тільки частину дозвілля, а туризм – частину рекреації.

Однак, життєдіяльність людей, які споживають рекреаційні чи туристичні послуги охоплює і ті елементи життєдіяльності (сон, споживання їжі, пасивний відпочинок), які належать до відпочинку, але їх не можна віднести до дозвілля. З іншої сторони дозвілля може охоплювати частину діяльності, яка має пряме чи опосередковане відношення до роботи, професійної діяльності чи навчання. Так, під час дозвілля люди можуть займатися творчою діяльністю – пошуком цікавих відомостей у мережі Інтернет, читанням пізнавальної літератури, переглядом пізнавальних фільмів, малюванням, написанням книг, здобуттям цікавого нового досвіду під час подорожей чи спілкування з людьми, яка приносить їм задоволення і в той же час може служити засобом самовдосконалення та професійного зростання.

Діловий туризм чи бізнес-туризм за своїми завданнями виходить поза межі дозвілля та й певною мірою рекреації у традиційному трактуванні цього терміну. Тому усі чотири поняття можна розглядати як "множини", кожна з яких охоплює дуже широкий спектр видів життєдіяльності людини. Вони мають свої більші чи менші ділянки перетину множин, але жодна з них не є сумарною навіть для двох інших множин видів людської діяльності.

Більш однозначно можна розкласти поняття відпочинок, дозвілля, рекреація та туризм за часовими параметрами. Найбільша частина позаробочого часу (часу зайнятого діяльністю з метою отримання доходу, навчанням, самообслуговуванням у домашніх умовах) без сумніву належить до відпочинку в широкому розумінні цього слова. Менше часу присвячується дозвіллю, яке потенційно може здійснюватися кожного дня упродовж року. Ще менше часу займає рекреаційна діяльність, яка здебільшого реалізується у вихідні дні та під час відпусток. Щодо туризму, то він потребує значно більших організаційних зусиль, цікавить меншу кількість населення, ніж проста рекреація, а тому охоплює ще меншу частину

позаробочого (вільного) часу.

Географія в цілому – наука просторова, а тому територіальна протяжність на яку поширюється певний вид діяльності, його геопросторові відмінності та взаємодій, є ключовими питаннями дослідження в галузі рекреаційної географії та географії туризму. Тому важливо порівняти і співвіднести просторову протяжність явищ, які визначаються поняттями, що є базовими у цих науках. Для більш чіткого їх розмежування ми пропонуємо розглядати поняття "відпочинок" та "дозвілля" у вузькому розумінні слова, тобто як частини множин видів діяльності, які не входять до перетину множин інших видів діяльності, що належать у широкому розумінні до відпочинку. Так, наприклад, до відпочинку у вузькому розумінні слова можна віднести тільки пасивний відпочинок під час трудової діяльності та в домашніх умовах у позаробочий час. Його пропонуємо трактувати за аналогією, як це прийнято при розгляді інших аспектів економічної діяльності ("чистий прибуток", "чистий експорт") – "чистий відпочинок". У такому контексті «чистий відпочинок» серед інших видів відпочинкової діяльності має найменшу просторову протяжність, оскільки здебільшого локалізований в осередку праці та проживання. Переважно вони знаходяться у межах одного населеного пункту, рідше двох.

Відповідно під «чистим дозвіллям» можна розуміти активний відпочинок, який відбувається у межах одного населеного пункту, де проживає людина. Сюди буде належати і активна пізнавальна чи творча діяльність в домашніх умовах, відвідання бібліотеки, музею, театру, парку, басейну, спортзалу у межах свого населеного пункту. Отже просторова протяжність "чистого дозвілля" обмежується населеним пунктом, де постійно проживає особа.

Беручи до уваги твердження, що до рекреаційної діяльності належить використання вільного часу доби на спеціалізованих територіях, що знаходяться поза населеним пунктом, який є місцем постійного проживання людини, вважаємо, що під «чистою рекреацією» можна розуміти активний відпочинок тільки на спеціалізованих територіях, що знаходяться поза межами свого населеного пункту. Тобто чиста рекреація за просторовою протяжністю відповідає рекреаційній території у широкому розумінні терміну без території чистого дозвілля. Зрозуміло, що територія, яка є простором дозвілля для однієї особи, є рекреаційною територією для особи, що проживає в іншому населеному пункті.

Щодо співвідношення понять "чистий туризм" і "чиста рекреація", то вони не тільки за видами діяльності, часовою компонентою, але і в просторовому аспекті є перетином множин. При цьому територіально вони повністю охоплюють усі території, що спеціалізуються на рекреації, але також й усі незмінені, мало змінені та антропогенні ландшафти (у тому числі гірничопромислові, селитебні, лісові та сільськогосподарські). Тобто простір туризму потенційно охоплює не тільки усю ландшафтну оболонку Землі, але поступово виходить у космічний простір, оскільки космічний туризм у наш час вже стає об'єктивною реальністю. Ще раніше у туристичні тури були включені практично незмінені ландшафти Антарктиди чи Гренландії, Сахари чи Тибету. Пізнавальний інтерес становлять споглядання життя і сільськогосподарської діяльності жителів навіть у найбідніших країнах, відвідання кар'єрів, шахт, переробних промислових підприємств, товарних бірж, науково-дослідних установ, дамб, перевалів, аеропортів і т.д. Отже поняття «чиста рекреація» відділити від поняття "чистий туризм" можна не просторово, а тільки функціонально. У "чистий туризм" пропонуємо не включати тільки рекреаційну

діяльність, яка безпосередньо спрямована на лікування, фізіологічне оздоровлення та пасивний відпочинок у спеціалізованих рекреаційних закладах.

ВИСНОВКИ

Використання запропонованих нами понять "чистий відпочинок", "чисте дозвілля", "чиста рекреація" та "чистий туризм", а також окреслення їх просторової протяжності дозволяє чіткіше підійти до розмежування понять «рекреаційний потенціал» і "туристичний потенціал", "рекреаційні ресурси" і "туристичні ресурси", а також до їх систематизації та об'єктивної коректної оцінки їх складових частин.

Список літератури

1. Мироненко Н. С. Рекреационная география / Н. С. Мироненко, И. Т. Твердохлебов. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1981. – С ил. – 207 с.
2. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України : Методологія та методика аналізу, термінологія, районування : Монографія / О. О. Бейдик. – К. : Київський ун-тет, 2001. – 395 с.
3. Википедия. Свободная энциклопедия [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.wikipedia.org>. – 28.02.2011.
4. Кусков А. С. Рекреационная география / А. С. Кусков, В. Л. Голубева, Т. Н. Одинцова. – М. : Изд - Флинта, 2005. – 493 с.
5. Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про туризм" / UBC УКРЕБІЗНЕСКОНСАЛТ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ubc.ua/Links/tur_2004.html – 28.02.2011.
6. Биржаков М. Б. Введение в туризм : Учебник [для студентов высших учебных заведений] / М. Б. Биржаков. – Москва – Санкт-Петербург: Издательский дом “Герда”, 2006. – 510 с.
7. Мальська М. П. Основи туристичного бізнесу : навч. посібник. / М. П. Мальська, В. В. Худо, В. І. Цибух. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 272 с.
8. Крачило Н. П. География туризма / Н. П. Крачило. // Учебное пособие– К. : Вища школа, 1987. – 208 с.

Гилемецкий И.Р. Сравнительный анализ пространственных соотношений исходных понятий рекреационной географии./ Гилемецкий И.Р., Депутат Н.Н. // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: География. – 2011. – Т. 24 (63). – №2, ч. 2 – С. 173-177.

В статьедается сравнительный анализ наиболее устоявшихся на сегодня в разных областях знаний определений понятий "отдых", "досуг", "рекреация", "туризм". На его основании предлагается осуществить разграничение их за пространственными, часовыми и функциональными аспектами, путем усовершенствования и расширения понятийного аппарата рекреационной географии.

Ключевые слова: отдых, досуг, рекреация, туризм, чистая рекреация, чистый туризм

Hiletskyy Y.R. Comparative analysis of spatial correlations of initial concepts of rekreacionnoy geography. / Hiletskyy Y.R., Deputat M.M. // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 173-177.

The comparative analysis of most withstand for today in the different areas of knowledges of determinations of concepts "rest", "leisure", "rekreaciya", "tourism", is given in the article. On his foundation it is suggested to carry out differentiating them after spatial, sentinel and functional aspects, by perfection and expansion of concept vehicle of rekreacionnoy geography.

Keywords: rest, leisure, rekreaciya, tourism, clean rekreaciya, clean tourism.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 178-182.

УДК 795.6

РЕКРЕАЦІЙНО-СПОРТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ, ЇЇ ОСОБЛИВОСТІ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Колотуха О.В.

*Кіровоградський державний педагогічний університет ім. В.Винниченка, м. Кіровоград, Україна
E-mail : okolotuh@ukr.net.*

В статті розглядаються основи рекреаційно-спортивної діяльності, в тому числі і туристсько-спортивної. Для цього виду діяльності пропонується виділяти окрему категорію спортивних рекреаційно-туристських ресурсів. Види спорту, які використовують для свого розвитку компоненти природного середовища, слід виділяти в категорію екологічного, природного або зеленого спорту з метою подальшого прогнозування розвитку цієї діяльності.

Ключові слова: рекреація, спортивні рекреаційно-туристські ресурси, екологічний спорт.

Для розвитку активних видів відпочинку й оздоровлення велике значення мають специфічні рекреаційні ресурси. Наявність та різноманітність таких ресурсів визначають набір видів рекреаційних занять. Одним із видів таких занять є рекреаційно-спортивні заняття, які спрямовані переважно на розвиток фізичних сил людини. Такі заняття відбуваються у природному середовищі, на свіжому повітрі і пов'язані з подоланням певних природних перешкод – прямовисніх стрімких скель, крутих підйомів і спусків, порожистих гірських річок, складних підземних порожнин, важкопрохідних лісів, просто пересіченої місцевості тощо. Саме в їх подоланні і полягає визначальна мета цих занять. Головною метою таких занять, в першу чергу, є перемога над складними природними об'єктами чи явищами, а насамкінець, над самим собою.

Одним з видів активного дозвілля є спортивний туризм, який висуває свої специфічні вимоги до всього комплексу рекреаційно-туристських ресурсів, в першу чергу, до природних. Тому можна стверджувати, що такий комплекс ресурсів доцільно виділити в окрему категорію – *спортивних рекреаційно-туристських ресурсів*.

Державною програмою розвитку туризму на 2002-2010 роки (затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2002 р. № 583) передбачено створення та введення Державного кадастру рекреаційних ресурсів туризму. Серед цих ресурсів, на нашу думку, необхідно виділяти такий особливий вид ресурсів як спортивні рекреаційно-туристські ресурси. В цьому контексті актуальними стають такі положення Програми як обґрунтування спеціалізації рекреаційних територій, визначення норм максимально допустимого антропогенного навантаження у межах таких територій, створення сприятливих умов, відповідної інфраструктури та нових туристичних маршрутів для розвитку перспективних тематичних напрямів туризму, зокрема екстремального, спортивно-оздоровчого, яхтового та інших [1, с. 14-15].

Розвиваючись на межі спорту й активного дозвілля в природному середовищі, спортивний туризм сприяє розвитку внутрішнього туризму та інших видів діяльності вітчизняної туристської галузі шляхом пропаганди відносно дешевого і,

водночас, ефективного відпочинку. В умовах невисоких матеріальних прибутків значної частини населення країни це надає йому соціально-пріоритетного значення для відповідних державних, громадських та комерційних організацій. Зменшення вартості оздоровлення та відпочинку завдяки використанню елементів і засобів спортивного туризму й мінімізації видатків на матеріально-технічну інфраструктуру такого відпочинку по відношенню до вартості відпочинку за традиційними організаційними формами робить його соціально доступним, економічно привабливим та вигідним для організаторів.

З точки зору рекреаційної діяльності заняття спортом можна поділити на дві групи. *Перша група* – це заняття, які відбуваються у пристосованих для цього приміщеннях (спортивних залах, палацах спорту, басейнах), на майданчиках (стадіонах, кортах, треках), на спеціальних полігонах (автодромах, лижних трасах, трамплінах тощо). До цієї групи належать всі спортивні единоборства, рухливі спортивні ігри, атлетичні вправи. Як правило, основною метою змагань із цих видів спорту є перемога над суперником в особистому або в командному підсумку. Обов'язковими атрибутами цих занять є спеціально споруджені антропогенні об'єкти, на яких ці змагання відбуваються, та специфічний інвентар – спортивні снаряди, спеціаль-не спорядження. Ці об'єкти, як правило, споруджуються в межах населених пунктів або поблизу них.

До *другої групи* слід віднести спортивні заняття, які відбуваються у природному середовищі і пов'язані з подоланням певних природних перешкод – стрімких скель, льодовиків, крутих підйомів і спусків, порожистих ділянок гірських річок, підземних порожнин, важкопрохідних лісів, пересіченої місцевості тощо. Змагання з таких видів спорту полягають у тому хто швидше, вправніше, технічніше подолає ту чи іншу перешкоду, складні природні явища. З точки зору психології, самовиховання особистості такі види спорту мають величезний вплив, особливо для підростаючого покоління.

Переважаючими засобами фізичної рекреації у видах спорту, які відносяться до цієї групи рекреаційних занять (а це – альпінізм, спортивний туризм, спортивне орієнтування, скелелазіння тощо), служать фізичні вправи з відносно середньою інтенсивністю та оптимальним навантажувальним ефектом переважно аеробного характеру, що виконуються в умовах природного середовища. Сучасності характерні “м'язова бездіяльність і безрадісність”. На початку ХХІ століття частка м'язових зусиль у роботі зменшилась у 20 разів – заняття вищевказаними видами спорту можуть дати “радісні” фізичні навантаження. Так, наприклад, у туристському поході важливим фактором зміцнення здоров'я є сам рух. Доктор медичних наук Б.М.Нікітін пише: “Ходьба є доступною за своїм фізіологічним навантаженням майже всім людям. Якщо пройтися рівним спокійним кроком, то покращується кровообіг, вентилюються легені, а кров та тканини насиочуються киснем. Нервова система заспокоюється завдяки рівномірності та монотонності імпульсів, що йдуть від м'язів ніг до мозку” [2, с. 8]. Тому медики називають м'язи профілактичним серцем.

Щонайперше, слід визначитися із термінологією спортивних занять, які здійснюються у природному середовищі. Загально вживаним став термін “екстремальні види спорту”. Дійсно більшу частину подібних занять (наприклад, альпіністські сходження, скелелазіння, зимові туристські походи тощо) можна

віднести до екстремальних. В першу чергу, саме тому, що відбуваються вони не в звичних для інших видів спорту умовах (спортзал, басейн), а в складних природних та метеорологічних умовах. Однак є види спорту, які за визначенням фахівців дійсно є екстремальними (наприклад, скейтбординг, деякі технічні види спорту) і навпаки такі, що не входять до визначеної нами класифікації (риболовний спорт). Тому, очевидно, треба застосовувати іншу термінологію. Наприклад – “природний спорт”, “зелений спорт”, “екологічний спорт”. Ці терміни підкреслюють той, факт, що певні спортивні заняття здійснюються на лоні природи – “природний спорт”, “зелений спорт”; у повноцінному здоровому природному середовищі з відповідними компонентами (аероіни, фітонциди, ультрафіолет) – “екологічний спорт”. Найбільш повно тим вимогам, за якими ми класифікували рекреаційну спортивну діяльність в природному середовищі, на нашу думку, відповідає термін **“екологічний спорт”**, або “екоспорт”. Тут можна прослідкувати аналогію з екологічним туризмом.

Відповідно до “Єдиної спортивної класифікації України на 2007-2010 роки” до екологічного спорту можна віднести 14 видів спорту, які відповідають висунутим умовам, – долання певних природних перешкод, складних метеорологічних явищ із застосуванням певних технічних прийомів та засобів [3, с.2-3]. За приналежністю до відповідних компонентів природного середовища ці види спорту можна класифікувати як це запропоновано в табл. 1.

На жаль, більшість із вказаних видів спорту не є олімпійськими, за виключенням водного слалому, вітрильного спорту, гірськолижного спорту та сноубордінгу, що в умовах нашої країни обмежує державну підтримку і відповідне їх фінансування. Це пояснюється багатьма факторами, які, в першу чергу, не відповідають вимогам, що висуваються до олімпійських видів спорту:

- видовищність - наприклад, змагання зі спортивного орієнтування, радіопеленгації, техніки туризму, альпінізму відбуваються переважно на закритій місцевості;
- короткотривалість - наприклад, альпіністські сходження, спортивні туристські походи можуть тривати кілька тижнів;
- складність організації телетрансляцій;
- неможливість отримання економічної вигоди від змагань;
- технічна складність багатьох вказаних видів спорту, надмірна для сприймання глядачами складність правил змагань - наприклад, правила туристських змагань невідповідають ускладнені не тільки для глядачів, а й для самих учасників, мають неоднозначність трактувань, багато умовностей тощо.

Більшість федерацій видів екоспорту роблять намагання якимось чином наблизити свої змагання до вимог Міжнародного олімпійського комітету. Так з'являються такі види змагань, як паркове орієнтування, скелелазіння на спеціальних стендах, водний слалом, маунтінбайк та тріал на спеціально збудованих трасах, змагання з техніки туризму у спортивних залах та на спеціалізованих полігонах тощо. З точки зору підвищення масовості вищезгаданих видів спорту, більшої їх популяризації, видовищності подібні тенденції слід вітати. Але цей шлях не самоціль, адже може відбутися відхід того чи іншого виду спорту від природного

середовища з його естетичною привабливістю та цілющими компонентами, що, на нашу думку, є більш негативним фактором.

Таблиця 1
Класифікація екологічного спорту за приналежністю до відповідних компонентів природного середовища

Компоненти природного середовища	Види спорту	Природні перешкоди
Гори	Альпінізм	<i>Складний гірський рельєф, вершини, траверси, льодовики</i>
	Скелелазіння	<i>Стрімкі прямовисні скелі</i>
	Гірськолижний спорт	<i>Гірські снігові схили</i>
	Сноубордінг	<i>Гірські снігові схили</i>
	Маунтінбайк	<i>Складний пересічений рельєф, як правило, гірський</i>
	Тріал	<i>Складний пересічений рельєф, як правило, гірський</i>
	Гірський туризм	<i>Складний гірський рельєф, перевали, траверси, льодовики</i>
	Пішохідний туризм (частково – до перевалів 2Б категорії трудності)	<i>Складний пересічений рельєф, іноді – перевали до 2Б к.тр.</i>
	Лижний туризм (частково – до перевалів 2А категорії трудності)	<i>Складний пересічений рельєф взимку, іноді – перевали до 2А к.тр.</i>
Підземні порожнини	Спелеотуризм Спелеологія	<i>Природні печери (горизонтальні, вертикальні, комбіновані), сифони, штучні порожнини</i>
Пересічені рівнини з рослинним покривом	Спортивне орієнтування	<i>Пересічена місцевість, лісові масиви</i>
	Спортивна радіопеленгация (“полювання на лисиць”)	<i>Пересічена місцевість, лісові масиви</i>
	Пішохідний туризм (переважно)	<i>Пересічена важкoproхідна місцевість, траверси, переправи, болота, лісові масиви</i>
	Лижний туризм (переважно)	<i>Пересічена важкoproхідна місцевість взимку, лісові масиви</i>
	Велотуризм	<i>Пересічена місцевість, бездоріжжя</i>
	Автомотогуїзм	<i>Пересічена місцевість, бездоріжжя</i>
Гідрологічні об'єкти	Водний слалом	<i>Стрімка течія, пороги, перекати</i>
	Вітрильний спорт	<i>Морські акваторії, вітри, хвилі</i>
	Підводний спорт (дайвінг)	<i>Морські глибини</i>
	Водний туризм (рафтінг)	<i>Стрімка течія, пороги, шевери, перекати, плеса, притиски, мілини</i>
	Вітрильний туризм	<i>Акваторії морів, лиманів, озер та водосховищ, вітри, хвилі</i>

	Риболовний спорт	<i>Водні акваторії, льодові ділянки</i>
--	------------------	---

Список літератури

1. Державна програма розвитку туризму на 2002-2010 роки (затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2002 р. № 583) // Спортивний туризм. – К.: Федерація спортивного туризму України. – 2002. – № 4. – С. 7-19.
2. Никитин Б.Н. Физическая культура и спорт – источник силы, здоровья и долголетия / Никитин Б.Н. – М.: ФиС, 1987. – 290 с.
3. Єдина спортивна класифікація України на 2007-2010 роки. Частина II. – К., 2010. – 232 с.

Колотуха А.В. Рекреаціонно-спортивна діяльність, її особеності і класифікація / Колотуха А.В. // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: География. – 2011. – Т. 24 (63). – №2, ч. 2 – С. 178-182.

В статье рассматриваются основы рекреационно-спортивной деятельности, в том числе и туристско-спортивной. Для этого вида деятельности предлагается выделять отдельную категорию спортивных рекреационно-туристских ресурсов. Виды спорта, которые используют для своего развития компоненты природной среды, следует выделять в категорию экологического, природного или зеленого спорта с целью последующего прогнозирования развития этой деятельности.

Ключевые слова: рекреация, спортивные рекреационно-туристские ресурсы, экологический спорт.

Kolotukha O. Recreational-sporting activity, her features and classification / Kolotukha O. // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 178-182.

In the article bases are examined rekreational-sporting to activity, including tourist-sporting. For this type of activity it is suggested to select the separate category of sporting rekreational-tourist resources. It follows to select the types of sport, which use the components of natural environment for the development, in the category of ecological, natural or green sport with the purpose of subsequent prognostication of development of this activity.

Keywords: recreation, sporting rekreational-tourist resources, ecological sport.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 183-187.

УДК 911.52+910.4.796.5

ДО ПИТАННЯ ДОСТУПНОСТІ ПРИРОДНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

Коржик В.П.

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича

У статті розглядаються проблеми реальної доступності природно-рекреаційних ресурсів в процесі розвитку рекреації. З позицій ландшафтно-екологічного та історико-географічного підходів критично аналізуються існуючі методики оцінки природно-рекреаційного потенціалу (ПРП). Акцентується увага на 4 аспектах доступності: фізичній, ресурсно-екологічній, ментально-психологічній та юридичній. Наголошується на необхідності внесення коректив в методики оцінки ПРП.

Ключові слова: природно-рекреаційні ресурси, ландшафтно-екологічний та історико-географічний підходи, доступність рекреаційних ресурсів, природно-заповідний фонд.

Природно-ресурсний потенціал – поняття суто відантропічне і історико-географічне, оскільки в ході еволюції людини соціальної спектр залучення природних ресурсів до сфери її життєдіяльності постійно зростає і обумовлюється соціально-економічним, технологічним та ментально-гуманістичним рівнем розвитку суспільства. Поняття рекреаційних ресурсів більш широке, ніж природно-рекреаційних, адже крім природних об'єктів до них включають будь-які інші види речовини, енергії та інформації, які є основою функціонування, стабільного існування, розвитку рекреаційної системи. Вони є головною передумовою формування специфічної галузі господарства - рекреаційної.

В останні десятиріччя з'явилось багато публікацій по тематиці досліджень природно-рекреаційного потенціалу як такого та конкретних регіонів зокрема. В контексті рекреаційної географії в одних випадках дане поняття є передумовою для організації рекреаційної діяльності на певній території, в інших – максимальною продуктивністю спроможністю рекреаційних ресурсів, яка може бути відображенна в їх пропускній спроможності, рекреаційній ємності та навантаженні [1, 2, 6, 7, 11, 13]. Зміст рекреаційного потенціалу розкривається у процесі оцінювання рекреаційних властивостей ландшафтів, що може здійснюватися територіально чи покомпонентно (кліматичні, бальнеологічні, біотичні, водні, ландшафтні та інші види). За існуючими традиціями, рекреаційні ресурси визначаються на основі якісних та кількісних показників. Застосування кількісної оцінки передбачає застосування оціночних шкал. Найбільш використовуваними є шкали з 3-7 ступенів [1, 6, 7, 11, 12, 13], де найсприятливіші умови оцінюються найбільшим балом. Кінцевий його результат виводиться шляхом визначеного системи порівнянь за принципом паритетності, маніпулюючи лише відносним якісним визначенням зміни оцінюваних властивостей, що вкладаються в градації. Найбільш ємною при комплексній оцінці рекреаційного потенціалу виступає методика В. Мацоли [11], деталізована Д.Холявчук [13]. У природному блоці представлена оцінка естетичних якостей території, мінеральних вод, лісів, кліматичних умов, водоймищ, природоохоронних територій.

Проте спільною проблемою і недоліком майже всіх методик оцінювання природно-рекреаційного потенціалу (ПРП) є його оцінювання в рамках певних адміністративних одиниць чи природних регіонів (зазвичай, фізико-географічних районів чи областей). Якість і повнота оцінки напряму залежить від кількості та характеру вибраних показників, методика оцінювання кожного з яких також бажає вдосконалення і часто залежить від суб'єктивного підходу авторів. З поля зору випускається такий важливий аспект, як ступінь і можливість реального комплексного використання ПРП.

Тому **метою** публікації є аналіз цих методик і їх недоліків з позицій ландшафтно-екологічного та історико-географічного підходів.

Загальною теоретико-методологічною проблемою є відповідність істині оцінки дещо віртуальних та неконкретизованих понять, як естетичні, рекреаційні, гуманістичні, біоенергетичні та т.п. ресурси. Для початку слід чітко усвідомити сутність поняття «рекреація», що дослівно означає «відтворення», а щодо людини – відтворення її сил і здоров'я, тобто відпочинок. Розуміння відпочинку залежить від кожної конкретної людини, її психології, статусу у суспільстві, сімейного стану, власного рівня матеріального забезпечення, створюваного спектру попиту (натурального чи штучного) та багатьох інших, не менш важливих чинників і параметрів. Деколи ці розуміння є несумісними чи антагоністичними, проте відкидати їх не слід. 99% рекреантів хвилює не естетичність ландшафту чи його абстрагований рекреаційний потенціал, а більш конкретні побутові речі матеріального (харчового та утилітарного) характеру. Тому звужена до мінімуму вибірка показників рекреаційного оцінювання (певні кліматичні, гідрологічні, біотичні та ін. параметри), які, на думку дослідників, є загальноприйнятною, не може адекватно чітко відображати реальний ПРП, отже і пропоновані схеми формування рекреаційного комплексу. Введення до списку оцінювання нових показників, які з'являються і стають актуальними по мірі розвитку суспільства, може призвести до докорінної зміни картини регіонального ПРП. Наприклад, при розробці методики оцінювання спелеоресурсного потенціалу [8. 9. 10] та надання йому відповідної «ваги» структура ПРП Середнього Подністерья чи гірського Криму неодмінно зазнає відчутних змін та територіального перерозподілу.

Комплексність оцінки загального ПРП повинна передбачати також сумісність можливості практичного використання оцінюваних параметрів. В разі порайонної оцінки структури ПРП у більшості випадків інтегральна оцінка «розпорощується» рівномірно по всій площі регіону, в той час як в натурі можливість комплексного (раціонального) використання звужується до розмірів власне безпосередніх об'єктів оцінки. Наприклад, при оцінці ПРП Середнього Подністерья за стандартною методикою [13] Товтровий район з екзотичними скельними утвореннями отримав низько-привабливу естетичну цінність, натомість найкращим за ландшафтно-рекреаційним потенціалом опинився суміжний Кельменецько-Сокирянський район і лише завдяки найтривалишому періоду комфортної температури повітря (понад 18–20°C) та води у Дністровському водосховищі. Проте ці кліматичні особливості варті цінності для сільського господарства і виноградарства, **а для рекреації** - лише при наявності поруч водного плеса і лише у вузькій зоні каньйону (5 – 10% площини

району), а не високих терас і ксероморфних вододільних місцевостей (решта 90 – 95%).

Суттєвою еколого-небезпечною помилкою всіх методик є ствердження, що високий рівень заповідання території визначає естетичність, унікальність та природність території, а тому є одним із визначальних компонентів рекреаційної привабливості (атрактивності), і що природно-заповідні об'єкти виступають маркерними місцями вибору рекреації. По-перше, далеко не всі об'єкти природно-заповідного фонду (ПЗФ) відрізняються від суміжних ландшафтів за естетичними якостями і перцепційністю, а тому не можуть бути визначальними компонентами естетичної привабливості, бо у принципи їх виділення закладені зовсім інші підходи і філософія. По-друге, за своїм прямим призначенням, об'єкти ПЗФ не можуть, деколи і категорично, бути безпосередніми місцями рекреації, тобто відпочинку людей. Особливо це стосується ботанічних, лісових, зоологічних, орнітологічних, іхтіологічних, спелеологічних, геологічних, гідрологічних об'єктів і територій з рідкісними чи вразливими видами і компонентами. Це – логічний і екологічний нонсенс! Рекреація можлива лише у спеціально виділених і відповідно обладнаних функціональних зонах природоохоронних територій з існуючим штатом працівників охорони і контролю (заповідники, національні парки, деякі регіональні ландшафтні парки, дендропарки, зоопарки та ботанічні сади). Для територій ПЗФ передбачено створення буферних захисних зон, проте на практиці це завдання не реалізується. Тому в існуючі методики оцінки ПРП неодмінно слід внести відповідні корективи, що може бути предметом спеціальних досліджень.

З вищезгаданих причин логічно постає супутня і важлива проблема будь-якої рекреації – **доступу** до цих рекреаційних ресурсів, на що, наскільки мені відомо, ніким увага ніколи особливо не зверталась. Доступність варто розглядати у декількох аспектах.

Фізична доступність полягає у можливості фізичного використання людиною певного виду (видів) рекреаційного ресурсу. Вона визначається характером рельєфу (пересічений складний рельєф із стрімкими схилами, зсувиами, каменепадами, ущелинами, урвищами тощо, важко прохідні печери), водойм (суцільні мілини або швидко зростаючі глибини, стрімкі течії, захаращеність русел камінням чи стовбурами та т.п.), типом ґрунтів (надмірна в'язкість, заболоченість, трясовини), біоти (важкопрохідні зарості молодої порослі, колючих кущів, ліан, криволісся, надмірною кількістю різноманітних кровососів, небезпечних тварин, плазунів, павуків та представників іхтіофауни). З цих причин майже на порядок знижується рекреаційна привабливість Дністровського водосховища, оскільки в умовах глибокого каньйону зі стрімкими схилами та урвищами і всезростаючого замулення верхньої третини водойми придатними для пляжного відпочинку є лише 10-15% всього узбережжя. Не менш важливим чинником є поганий стан або повна відсутність дорожньої та рекреаційної інфраструктури, яка не дає можливості скористатись наявним ПРП.

Ресурсно-екологічна доступність визначається максимально можливою і екологічно безпечною продуктивною спроможністю рекреаційних ресурсів, яка може бути відображеня в їх пропускній спроможності, рекреаційній ємності та

максимально можливому навантаженні, інакше природні комплекси зазнають значної рекреаційної дигресії, а сама рекреація втрачає свій сенс (наприклад, перевантаження Чорноморського узбережжя відпочиваючими). Зазвичай, навіть при високому значенні ПРП організація рекреації в місцях техногенного забруднення чи регулярної дії екстремальних явищ (повені, смерчі, цунамі та т.п.) стає проблематичною, якщо взагалі можливою.

Ментально-психологічна доступність в найбільшій мірі залежить від інтелектуального рівня рекреантів і контингенту «організованих» груп туристів – екскурсантів, їх психологічної здатності сприйняти відпочинок. На жаль, відчуття краси дано не кожному, а поняття прекрасного, привабливості (перцепційності) відноситься до сфери віртуальності. Відвідування печер (рекреаційне використання спелеоресурсів) можливе лише за умов відсутності клаустрофобії у відвідувачів, а купання в морях з великими хвильами і наявністю водних хижаків (акул) є привілеєм лише небагатьох серфінгістів. Те ж саме стосується альпінізму, гірського спортивного туризму, дайвінгу та інших екстремальних видів відпочинку.

Юридична доступність полягає у реальній можливості відпочинку середньоопресічним громадянином і організації рекреаційного господарства в умовах приватної власності на території, фінансовій (не)доступності до рекреаційних послуг туристичних фірм, організацій, установ. Доступність буде обмежуватись наявністю територій ПЗФ, регулюванням рекреаційних запитів і потоків рекреантів з позицій дотримання санітарно-екологічних та природоохоронних вимог, і т.п. Так, масова приватизація і забудова берегів Дністровського водосховища практично не залишає доступу переважної більшості населення до власне водних ресурсів, що зводить нанівець можливість комплексного рекреаційного використання цього регіону з високим рівнем оцінки ПРП. Аналогічна ситуація виникає і на популярному Чорноморському узбережжі України.

ВИСНОВКИ

Будь-які методики розрахунків ПРП неодмінно повинні коригуватись з позицій доступності рекреаційних ресурсів до безпосереднього носія рекреації – людини. На підставі принципу доступності можуть розроблятись реальні схеми розвитку рекреаційної діяльності та формування рекреаційного господарства.

Список літератури

1. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О.О. Бейдик – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2001. – 395 с.
2. Воловик В. Ландшафтознавчий аналіз рекреаційних умов та ресурсів Східного Поділля: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.геогр.н.: спец 11.00.01 “Фізична географія, геофізика та геохімія ландшафтів” / В. Воловик – К, 1997. – 24 с.
3. Гродзинський М.Д. Ландшафтна екологія та «екзистенціальний» туризм / М.Д. Гродзинський // Ученые записки Таврійского национального університета ім. В.І. Вернадского. – Том 23 (62). – № 3. – Серия «Географія». – Симферополь, 2010. – С. 26-30.

4. Денисик Г. І. Рекреаційні ландшафти Поділля (із серії “Антropогенні ландшафти Поділля”) / Г.І. Денисик. – Вінниця: ПП “Едельвейс і К”, 2009. – 206 с.
5. Дутчак М. Ландшафтні комплекси зони Дністровського водосховища та їх рекреаційна оцінка / М. Дутчак, С. Дутчак, О. Дутчак // Річкові долини. Природа – ландшафти – людина: Збірник наукових праць. – Чернівці – Сосновець, 2007. – С.93-99.
6. Ефрос В. Рекреаційна оцінка ландшафтів республіки Молдова / В. Ефрос // Фізична географія та геоморфологія. – К.: ВГЛ Обрії, 2004. – Вип. 46 - Т. 1. – С. 194-199.
7. Зорин И.В. Опыт количественной оценки восприятия образа местности / И.В. Зорин // Рекреационные ресурсы СССР: проблемы рационального использования. – М.: Наука, 1990. – С. 43-49.
8. Коржик В.П. Карст і печери Буковини. Проблеми моніторингу, охорони і використання / В. П. Коржик. – Чернівці: Зелена Буковина, 2007. – 304 с.
9. Коржик В. Комплексне використання спелеоресурсного потенціалу Буковини у контексті оптимізації регіонального природокористування / Коржик В. // Науковий вісник Чернівецького ун-ту. Географія. Вип. 158. / Віталій Коржик – Чернівці, 2002 – С. 54 – 72.
10. Коржик В. Ресурсно-екологічна безпека як функція історико-географічного процесу (на прикладі Буковини) / Коржик В. // Наукові записки Тернопільського нац. пед. університету. Серія: географія. Спеціальний випуск: Стаде природокористування : підходи, проблеми, перспективи – Тернопіль: СМП «Тайп» / Віталій Коржик. - №1 (випуск 27). – 2010. – С. 200-206.
11. Мацола В. Рекреаційно-туристичний комплекс України / Володимир Мацола. – К.: Наука, 1997. – 165 с.
12. Ставійчук В.І. Рекреалогія. Навчальний посібник / В.І. Ставійчук. – К.: Альтерпрес, 2006. – 264 с.
13. Холявчук Д.І. Рекреаційний потенціал ландшафтів долини Середнього Дністра:/ Холявчук Д.І. // Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: / 11.00.11 «Конструктивна географія і рациональне використання природних ресурсів» - Чернівці, 2011 - 20 с.
14. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.wikipedia.org/wiki/%25D0%25A0%25D0>

Коржик В.П. К вопросу доступности природно-рекреационных ресурсов/ В.П.Коржик // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: География. – 2011. – Т. 24 (63). – №2, ч. 2 – С. 183-187.

В статье рассматриваются проблемы реальной доступности природно-рекреационных ресурсов в процессе развития рекреации. С позиций ландшафтно-экологического и историко-географического подходов критически анализируются существующие методики оценки природно-рекреационного потенциала (ПРП). Акцентируется внимание на 4 аспектах доступности: физической, ресурсно-экологической, ментально-психологической и юридической. Подчеркивается необходимость внесения корректиров в методики оценки ПРП.

Ключевые слова: природно-рекреационные ресурсы, ландшафтно-экологический и историко-географический подходы, доступность рекреационных ресурсов, природно-заповедный фонд.

Korzhik V.P.To the question of availability of natural-recreational resources / V.P. Korzhik // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 183-187.

In clause the problems of real availability of natural-recreational resources are examined during recreation development. From positions of the landscape-ecological and historical-geographical approaches critically analyzed the existing techniques of an estimation of natural-recreational potential (NRP). Author accents the attention on 4 aspects of availability: physical, resource-ecological, mental-psychological and legal. The necessity of entering of corrective amendments in techniques of a NRP estimation is emphasized.

Key words: natural-recreational resources, landscape-ecological and historical-geographical approaches, availability of recreational resources, natural-reserved fund.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 188-195.

УДК 631.162 (477.75)

ВОЗРОЖДЕНИЕ ВЕЛИКОГО ШЕЛКОВОГО ПУТИ - ОДНО ИЗ НАПРАВЛЕНИЙ В ТУРИСТИЧЕСКОМ БИЗНЕСЕ

Логвина Е. В.

Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского, Симферополь, Украина

В данной статье рассматриваются вопросы, связанные с возникновением Шелкового пути, возрождение трансконтинентальной торговой магистрали между всеми странами – участниками маршрута по Великому шелковому пути.

Ключевые слова: Великий шелковый путь, туристический продукт, туризм, трансконтинентальная торговая магистраль, ВТО.

ВВЕДЕНИЕ

Постановка проблемы. В эпоху глобализации, корда транснациональные компании заинтересовались в возрождении межконтинентального маршрута, Великий шелковый путь становится социальной необходимостью, требующей времени.

Целью работы является рассмотрение возрождения Великого шелкового пути, и, прежде всего как туристического.

Изложение основного материала.

В истории человеческой цивилизации есть немало примеров длительного взаимовыгодного культурного и экономического сотрудничества между странами и народами с различными политическими, религиозными и этническими традициями. Например, существовал легендарный путь "из варяг в греки", довольно длительное время действовавший между Русью и скандинавскими странами (Швеция, Норвегия, Дания). Известен в истории и соляной торговый путь, который проходил по Африканскому континенту, пролегая в основном через пустыню Сахару. Но самым значительным, широко известным в мире являлся Великий шелковый путь, протянувшийся от берегов Атлантического океана до берегов Тихого, пересекавший весь Азиатский континент и соединявший страны Средиземноморья с Дальним Востоком в древности и раннем средневековье. Это была не просто дорога или даже система дорог от океана до океана, это был сложнейший культурно–экономический мост между Востоком и Западом, соединявший народы в их стремлении к миру и сотрудничеству. Возникновение Великого шёлкового пути относится ко II в. до н. э. А сам термин "Великий шёлковый путь" был введён в историческую науку учёными XIX столетия, после того как в 1877 году немецкий путешественник и историк К. Рихтгофен написал свою работу "Китай", в которой он впервые и определил этот торговый путь по восточным странам названием "шелковый путь" [1].

Протяжённость Великого шёлкового пути составляла 12 тыс. километров,

поэтому мало кто из торговцев проходил всю шёлковую дорогу полностью. В основном они старались путешествовать посменно и обменивать товары где-то на полпути [2].

В средние века бесчисленные торговые караваны следовали с Востока на Запад и обратно через нынешний Судак. Многочисленные исторические источники свидетельствуют о том, что купеческие караваны с самыми разнообразными товарами с проторенных путей направлялись в средние века на берега Чёрного моря, останавливаясь в караван-сарайах Солхата (Старый Крым), Кафы (Феодосия) и Сугдее (Судака). С развитием морских путей Судак превратился в один из самых крупных торговых пунктов на Великом шёлковом пути. Это один из самых очаровательных уголков по Шелковому пути. По Великому Шелковому Путю пролегает множество городов с многовековой историей - Ташкент и Самарканд, Бухара и Хива, Тегеран и Баку. Минарет Калян в Бухаре, который в течение многих столетий доминировал над городом, стал современной телевизионной башней. Караванные тропы сегодня пересекают современные автобаны; железные дороги были построены вдоль караванных маршрутов. В 1988 году ЮНЕСКО одобрил проект "Всеобъемлющее исследование Шелкового пути — пути диалога", предназначенный на 10 лет. Этот проект был предназначен для крупномасштабного и детального изучения истории древнего маршрута, формирование и развитие культурных связей между Востоком и Западом, улучшение отношений между нациями, населяющими Евразийский континент [3].

В 1993 году Генеральная Ассамблея ООН приняла решение о возрождении Великого Шелкового Пути в качестве важного канала международного сотрудничества в области дипломатии, культуры, науки, торговли и туризма.

Транспортные коммуникации и туризм, стали важными составляющими бренда "Великий Шелковый Путь". В настоящее время ведущую роль в возрождении древнего маршрута принадлежит Всемирной туристской организацией (ВТО), которая осуществляет долгосрочный проект под названием "Туризм на Великом Шелковом Пути". Единая концепция трансконтинентального туризма была разработана туристическими компаниями из девятнадцати стран Великого Шелкового Пути – Узбекистан, Кыргызстан, Туркменистан, Казахстан, Таджикистан, Иран, Грузию, Армению, Азербайджан, Китай, Пакистан, Турция, Япония, Индия т.д. Развитие транспортных коммуникаций на Великом Шелковом Пути также вносит вклад в ее возрождение. За годы независимости транспортные системы Узбекистана, Кыргызстана и Туркменистана получили новые рынки сбыта в Китай, Иран и через Грузию в Турцию [3].

Шелковый путь представляет собой региональный проект, направленный на консолидацию усилий туристских компаний стран Шелкового пути по продвижению туристского продукта на рынки развитых стран.

Направления проекта включает в себя следующее:

- совместное продвижение туристического продукта на рынки развитых стран;
- совместное участие в международных ярмарках;
- издание совместной печатной рекламы и рекламных материалов;
- совместное продвижение туров по Шелковому Пути.

Участники проекта. Список участников проекта включает в себя лучшие туристические компании стран Шелкового Пути: Армению, Грузию, Азербайджан, Туркменистан, Узбекистан, Таджикистан, Кыргызстан, Казахстан, Китай (Синьцзян).

Цели. Основная цель проекта - организация и продвижение на международных рынках различных совместных многонациональных туров вдоль Шелкового Пути на самом высоком уровне в плане качества и доступных цен.

Задачи:

- содействие в странах Шелкового Пути продвижения туристского продукта на рынки развитых стран;
- расширить сферу оказываемых услуг за счет повышения эффективности маркетинговой деятельности и сокращения маркетинговых расходов;
- создание совместной рекламной продукции и активизация ее эффективности;
- взаимное представление и содействие друг другу с существующими и потенциальными партнерами.

Создание совместного туристического продукта. Совместный туристический продукт членов проекта Шелкового Пути включает в себя различные формы культурных и активных региональных туров. Наиболее популярными среди них являются следующие:

- а) туристические туры – треугольник, предлагающие посещение трех соседних стран в течение одной поездки;
- б) циркулярные туры - представляют из себя тур по кругу нескольких соседних стран, с началом и окончанием тура в одной и той же стране;
- с) транснациональные туры предлагают путешествия, которые начинаются в одной стране, а заканчиваются в третьей, четвертой или пятой стране после пересечения территории этих стран. Таким образом, транснациональные Гранд тур по Великому Шелковому Пути начинаются в Армении, в Грузии, Азербайджане, Туркменистане, Узбекистане, Таджикистане, Кыргызстане, Казахстане и заканчивается в Китае (Приложение И).
- д) радиальные экскурсии предполагает пребывание в одной стране, в качестве базы одно-, двух- или трехдневные поездки в соседние страны.

Миссия. Сегодня на международном туристическом рынке конкурируют не только туристические компании, но и страны и даже целые регионы.

Основные конкуренты на Великом Шелковом Пути в качестве туристического продукта являются поездки в Африку, Латинскую Америку, страны Азиатско-Тихоокеанского региона, а также другие. В рамках жесткой конкуренции, странам и их туристическим компаниям придется искать новые способы продвижения продукции. Из опыта известно, что одним из наиболее эффективных путей для достижения этой цели является консолидация усилий нескольких компаний или нескольких странах. Такая интеграция позволяет сокращению расходов, связанных с маркетинговой и рекламной деятельностью, в то же время значительно повышает его эффективность [4].

Эти идеи лучших туристических компаний из Армении, Грузии, Азербайджана, Туркменистана, Узбекистана, Таджикистана, Кыргызстана, Казахстана и Китая

были использованы при участии в проекте, направленном на развитие "Шелкового пути". Таким образом, были организованы многочисленные международные выставки.

Совместные проекты. По общим усилиям туристических компаний, проекта Шелкового Пути разрабатывает и вводит в практику крупномасштабные туристические проекты:

- международные туристические экспедиции: «По следам Марко Поло», «По следам Александра Македонского - военные кампании в Азии», «По стопам Чингизхана вдоль Великого шелкового пути»;
- международные автопробеги по странам Шелкового Пути;
- многонациональные туры «Сокровища всемирного наследия на Шелковом пути» и "Культурные и приключенческие туры по Шелковому Пути".

Путешествие по маршрутам Великого Шелкового пути является уникальной возможностью для того, чтобы войти в контакт с бесценным наследием, разработанным народами, живущими в этом регионе. Маршруты легендарной трансконтинентальной торговой магистрали - Великого шелкового пути не раз пересекали территории стран. На сегодняшний день не осуществляется создание единого туристического маршрута по ВШП, который бы соединил Европу и Азию. Многие страны сначала пытаются воссоздать маршруты и достопримечательности по их территории.

Турция имеет важное значение для развития ВШП. Сейчас она участвует в ряде программ по развитию ВШП: созданию магистрали, а также разработке маршрутов по ВШП.

Украина, а именно Крым, стали неотъемлемой частью развития проекта ЮНЕСКО «Всеобъемлющее исследование Шелкового пути — пути диалога». В Судаке проводится международная ярмарка-фестиваль "Великий шёлковый путь", посвященная формированию дружеских взаимосвязей и укрепление делового сотрудничества между городами Востока и Запада. В проекте предусмотрено развитие создания Международного муниципального клуба и инвестиционного фонда «Великий шелковый путь», разработки и организации международной торговой марки и сети торговых домов «Великий шелковый путь», проведения новых туристических маршрутов, создание постоянной международной рабочей группы по возрождению "Великого шёлкового пути".

Кроме этого, в рамках проекта предусмотрено проведение выставки "Крым – край виноделия" и выставки "Культурное наследие Крыма". На сегодняшний день в Крыму нет маршрутов по ВШП.

Узбекистан. Узбекистан хорошо сохранил реликвии со временем, когда Средняя Азия была центром империи Тамерлана, что также совпало с развитием обучения и торговли. Города современного Узбекистана, включая Самарканд, Бухару, Хиву, Шахризабз и Ташкент живут в воображении Запада как символы восточной красоты и таинственности [5].

Китай. Сегодня Министерство по туризму Китая, а так же множество других туристических и транспортных организаций уже восстановили несколько историко-туристических маршрутов Великого шелкового пути.

Не удивительно, что именно в Китае настолько сильно и быстро идет восстановление туристических объектов, маршрутов и инфраструктуры, так как это начало Великого шелкового пути [6].

По данным ВТО и ЮНЕСКО, Великий шёлковый путь к 2020г. превратится в самый привлекательный маршрут для туристов, способный принять на свои просторы треть всех путешественников мира. Восстановление Великого шелкового пути сегодня инициируется и диктуется извне. В этом в первую очередь заинтересованы государства, являющиеся крупными geopolитическими игроками не только в регионе, но и в мире в целом. Великий шелковый путь является древней трансконтинентальной торговой магистралью, которая на протяжении веков связывала Восток и Запад. Общественный интерес к Великому Шелковому Путю увеличился в начале 1990-х годов, когда пять стран Центральной Азии, на территории которых были пересекаемые основные караванные тропы в прошлом, обрели независимость. Там возникла идея по возрождению древней магистрали в качестве основного канала мирового сотрудничества в сферах дипломатии, культуры, науки, торговли и туризма [7]. Эта концепция была представлена на Генеральной Ассамблее ООН в Бали в 1993 году. Всемирная туристская организация играет важную роль в реализации концепции "Великого шелкового пути возрождения".

За последнее десятилетие ВТО сделала многое для развития и продвижения туризма по маршрутам Великого Шелкового Пути. Были организованы международные форумы, ярмарки и конференции, в которой большое количество представителей индустрии туризма приняло участие; были опубликованы издания. Особое внимание было уделено маркетинговой стратегии в данной области. Для того, чтобы объединить все страны и частные лица, заинтересованные в возрождении древних шоссе, в 1994 году ВТО совместно с ЮНЕСКО в Узбекистане созывается первое международное совещание "Великий Шелковый Путь". Все девятнадцать стран, участвующих в работе конференции, приняли проект декларации "Самарканд - туризм по Шелковому Пути". Этот проект был поддержан многими странами и международными организациями. В настоящее время индустрия туризма в действительности обладает огромным потенциалом, и она вносит свой вклад в прогресс во многих других областях и сферах. Как никакое другое направление деловой активности, туризм, чрезвычайно устойчив к экономическим кризисам. В центре этого явления лежит необходимость людей узнать об окружающем мире как можно больше. Великий Шелковый Путь, как туристический продукт имеет ряд особенностей, которые отличают его от обычного маршрута. Например, классический тур представляет собой путешествие по одной определенной стране. Тур по Великому шелковому пути является транснациональным маршрутом, который предоставляет путешественникам возможность посетить несколько стран, а также познакомиться с древней культурой и современной жизнью, таким образом, получить больше знаний и впечатлений, чем в классической экскурсии.

В середине 1990-х годов в целях разработки комплексной концепции трансконтинентального маршрута ВТО создает проект под девизом

"Сотрудничество и совместные усилия, несмотря на границы". Это является новой и довольно сложной задачей, так как до этого времени по Великому шелковому пути были не реализованы потенциальные туристические ресурсы, которые должны быть преобразованы в важный комплексный турпродукт. Для достижения этой цели в различные секторы индустрии туризма должны быть вовлечены: гостиничные цепи, туроператоры, туристические и транспортные агентства и государственные органы. На первой из серий международного форума ВТО, которая состоялась в Сиане (Китай) в июле 1996 года, была принята новая международная маркетинговая стратегия странами-участницами. На этом форуме было представлено 110 поездок для руководителей компаний, туроператоров, владельцев крупных отелей, ученых и журналистов из 25 стран, а также представителей ЮНЕСКО и ПРООН. Впервые ВТО получила возможность оказывать помощь странам Шелкового пути в построении тесных деловых отношений с туроператорами на ведущих туристических рынках. Основная цель стратегии на рынке заключалась в том, чтобы создать стабильный и постоянно растущий спрос на новые поездки продукта. Основным источником данных для разработки маркетинговой стратегии стал "Научно-исследовательский проект по оказанию помощи туристического обмена в развивающихся странах и странах, на территории Великого Шелкового Пути". В рамках проекта был создан туристический центр обмена в Азиатско-Тихоокеанском регионе (АРТЕС), созданный в 1995 году. Кроме того, был создан Комитет по поддержке туризма в странах Шелкового Пути. Следующие шаги в рамках маркетинговой стратегии, были проведены в феврале 1998 года, во время последующего туристического форума по Шелковому Путю, состоявшегося в Киото (Япония). В связи с тем, что Япония остается одной из самых важных рынков, главная цель форума заключалась в дальнейшем изучении ее туристического потенциала и особенностей. Методы повышения качества туристского продукта и повышения своей конкурентоспособности на международных рынках были широко обсуждены на семинаре туроператоров в странах Шелкового Пути. Этот семинар был проведен в Алма-Ате (Казахстан). Участники дали критические оценки о проделанной работе, выявили сильные и слабые стороны туристского продукта и разработали эффективные меры по ее совершенствованию. После форума в Сиане, где были разработаны маркетинговые стратегии и соответствующие планы действий, ВТО реализовывает и ищет методы совершенствования новых туристических продуктов, в связи с изменениями в существующих туристических рынках разных стран. Третий международный форум в ВТО, который состоялся в ноябре 1998 года в Тбилиси (Грузия), был посвящен этим вопросам. На специальной сессии в рамках этого форума, посвященного Грузии, представители стран-участниц представили подробную информацию о стране в целом, а также мерах, направленных на развитие индустрии туризма в стране. Рыночные отношения могут стать основой для современной индустрии туризма на Великом Шелковом Пути. Туризм, больше чем в любой другой сфере экономики, ориентирован на потребителей, их потребности и интересы. Поэтому участникам этого форума в Грузии, были представлены программы развития в соответствии с настоящими условиями [8].

Тесное сотрудничество ВТО и стран-участниц в проекте "Великий Шелковый Путь" дают рекомендации для секретариата Всемирной туристской организации принять эффективные меры для того, чтобы создать образ "Шелковый путь" в качестве жизнеспособного туристического продукта и создать полную базу данных о своих маршрутах на международных рынках. Сегодня ВТО является единственной в мире межправительственной организацией, посвященной путешествиям и туризму. Туризм помогает привести народы и страны к сотрудничеству, он способствует формированию глобальной культуры, которая поглощает духовные сокровища из древних и современных цивилизаций. Большое значение для этого процесса является проекта возрождение Великого шелкового пути, который проводится под эгидой Всемирной туристской организации. Благодаря вложению средств и все большому интересу туристов к азиатскому региону, вдоль Великого шелкового пути получили развитие такие виды туризма как: паломнический (Самарканд, Хива, Бухара), альпинизм (Узбекистан), слалом (Узбекистан), конный (Центральная Азия), экзотический (Центральная и Восточная Азия), пешеходный (вдоль всего маршрута), пустынный (Китай – пустыни Такла-Макан, Гоби; Турция – Негев и Арава; Каракумы и Кызылкум – на территории Узбекистана и Киргистана), круизный (Китай – р. Янцзы) и др. Туристических организаций, которые занимаются такого рода турами еще недостаточно. В Крымском регионе – это организация «Слоу Фуд Крым».

ВЫВОДЫ

Благодаря тому, что этот проект направлен абсолютно на все группы туристов (студенты, люди 3 возрастной группы, школьники, любители экзотики и др.), ВТО согласно своим маркетинговым подсчетам считает, что уже в 2020 году по этому маршруту будут путешествовать третья часть всех туристов в мире.

Список литературы

2. Озерова Н.Г. Великий шелковый путь: формирование и развитие / Н.Г. Озерова // (научно-методическое пособие) – Т.: Изд. ТЭИС, 1999. – 224с.
3. Петров А.М. Великий Шелковый путь / А.М. Петров – М., 1995. – 327с.
4. Silk road [Электронный ресурс]: 2000 – 2009 – Режим доступа : <http://www.silkroadandbeyond.co.uk>
5. FANTASIA [Электронный ресурс] – 2009 – Режим доступа : <http://www.fantasticasia.net>
6. Advantour - on the life crossroads civilization [Электронный ресурс] –2001-2008 – Режим доступа : <http://www.advantour.com/rus/silkroad/index.htm>
7. Туристическая компания «Центральная Азия» [Электронный ресурс]: – Режим доступа : <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1194780780>
8. Руководство проекта «Шелковый Путь» [Электронный ресурс] – 2001-2009 – Режим доступа : <http://www.travelchinaguide.com/silk-road>
9. Фонд Шелкового Пути [Электронный ресурс] – 2001-2009 – Режим доступа : <http://www.silk-road.com>

Логвіна О.В. Відродження Великого шовкового шляху - одне з напрямлень у туристському бізнесі / О.В. Логвіна // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Географія. – 2011. – Т.24 (63). – № 2, ч. 2 – С. 188-195.

У даній статті розглядаються питання виникнення Великого шовкового шляху, відродження трансконтинентальної торгової магістралі між усма країнами - учасниками маршруту Великий шовковий шлях.

Ключові слова: Великий шовковий шлях, туристичний продукт, туризм, трансконтинентальна торгова магістраль, ВТО

Logvina E.V. Revival of the Great Silk Road as of the tendencies of tourism industry / E.V. Logvina // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 188-195.

In this article are considered questions related to the emergent of the Great Silk Road, revival of transcontinental trade route between the countries, participants of the route along the Great Silk Road.

Keywords: the Great Silk Road, tourist products, tourism, transcontinental trade route, UNWTO.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 196-205.

УДК 911.3.338.48 (477.75)

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ СОЗДАНИЯ ТУРИСТСКО- РЕКРЕАЦИОННЫХ ПАСПОРТОВ РЕГИОНОВ КРЫМА

Лукьяненко Е.А., Дугаренко И. А.

*Таврический Национальный университет им. В.И. Вернадского, Симферополь, Украина
E-mail: ekaterina.lyk@mail.ru*

В статье рассмотрены теоретико-методологические основы создания туристско-рекреационных паспортов регионов Крыма. Предложена концепция структуры туристско-рекреационного паспорта для туристских центров АРК.

Ключевые слова: туристско-рекреационные ресурсы; туристско-рекреационный паспорт; туристско-информационный центр; туристский бизнес.

Актуальной проблемой роста конкурентоспособности Крымского региона на мировом рынке туристско-рекреационных услуг и формирования его позитивного имиджа является обеспечение доступа туристов, субъектов туристского бизнеса, представителей управлеченческих структур и общественных организаций к туристской информации. Формирование четкого представления о туристско-рекреационных возможностях региона имеет исключительно важное значение для решения проблем организации, стратегического и оперативного управления туристско-рекреационной деятельностью в регионе, обоснования инновационно-инвестиционных проектов. Одним из вариантов решения ряда вышеперечисленных проблем развития туризма в регионе, по мнению автора, должна стать планомерная туристско-рекреационная паспортизация Крыма как туристской дестинации.

Туристско-рекреационный паспорт должен выступать одним из наиболее систематических, содержательно и пространственно скоординированных средств отражения разноспектрной информации о состоянии рекреации и туризма в регионе. Вместе с тем, не смотря на имеющийся опыт научно-методических разработок в данной отрасли, на территории АР Крым и его регионов отсутствует единая система унифицированных, детальных и достоверных туристско-рекреационных паспортов. Ее создание с использованием современных подходов и передового отечественного и зарубежного опыта считаем одной из первоочередных задач реформирования системы управления туристско-рекреационным комплексом АРК. Наличие туристско-рекреационных паспортов является условием эффективного функционирования создаваемой в Крыму сети Туристско-информационных центров (ТИЦ).

Реалистичность создания туристско-рекреационных паспортов административных районов АРК или отдельных городов г. Севастополя подтверждается наличием высококвалифицированных специалистов по проблемам рекреации и туризма, имеющих опыт оценки ресурсного потенциала и анализа

состояния курортной и туристской отраслей регионов Крыма []. В учреждениях АР Крым и г. Севастополя накоплен большой объем первичной информации туристско-рекреационного характера, включающий разнообразные статистические данные, фактологические сведения и исследовательскую информацию, и нуждающийся в обобщении и систематизации. Составление туристских паспортов сделает эту информацию доступной для обширной целевой аудитории. Потенциальными потребителями туристско-рекреационных паспортов административных районов АР Крым и г. Севастополя могут являться: работники городских, районных и локальных Туристско-информационных центров; работники маркетинговых служб туроператоров, турагентств, экскурсионных бюро, рекламно-информационных учреждений; специалисты курортных и туристских ассоциаций и других общественных организаций региона; представители отраслевых министерств и районных государственных администраций; органы местного самоуправления; преподаватели и студенты вузов туристского профиля; потребители туристско-рекреационных услуг.

В Крыму отсутствуют предприятия, целенаправленно занимающиеся разработкой туристско-рекреационных паспортов районов Крыма. Единственным примером систематизации информации о природных и культурно-исторических достопримечательностей региона является подготовленный Министерством курортов и туризма АРК реестр объектов природного и культурного наследия[]. Однако он содержит лишь общие сведения о туристских ресурсах административных районов и нуждается в дополнении и обновлении. В данное издание не включена информация о материально-технической базе рекреации и туризма (в т.ч. о средствах размещения и объектах инфраструктуры), о субъектах предпринимательства в туризме (туроператорах, турагентах, экскурсионных бюро, рекламно-информационных и транспортных предприятиях и т.д.), действующих туристско-экскурсионных маршрутах и т.д. В рекламно-информационных сайтах сети Интернет имеются подробные описания средств размещения отдыхающих и предлагаемых услуг, однако ресурсно-оценочные разделы разработаны недостаточно. Предлагаемый проект туристско-рекреационного паспорта позволит избежать односторонности в разработке туристско-информационного продукта Крыма и его районов.

Целью исследования является разработка концепции туристско-рекреационных паспортов административных районов АР Крым и г. Севастополя для оптимизации информационного обеспечения предпринимательства и управления в сфере рекреации и туризма и доступа к туристской информации широких слоев населения.

Создание туристско-рекреационного паспорта региона должно предполагать выполнение ряда поэтапных работ, представленных на схеме (Рис.1).

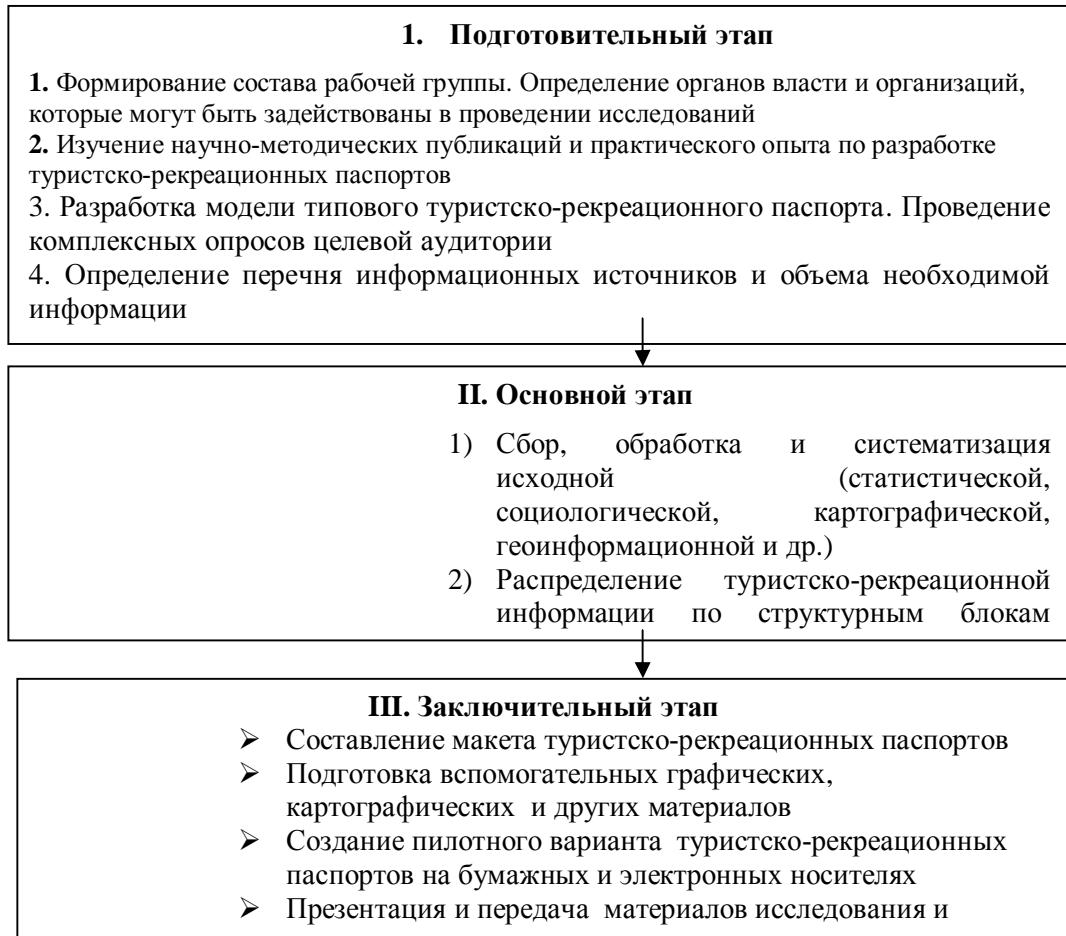

Рис. 1. Этапы работ по созданию туристско-рекреационного паспорта региона.
Концепция паспорта предполагает следующие информационные разделы и блоки, представленные в таблице 1.

Таблица 1.

Концепция структуры и содержания туристско-рекреационного паспорта

№ 1	Название разделов и подразделов	Содержание разделов и подразделов
1	2	3
I. Общие сведения		
1	Географическое положение, административный состав	Общие сведения
2	Население	
3	Исторические сведения	

Продолжение таблицы 1

1	2	3
II. Туристско-рекреационные ресурсы		
2.1. Природные туристско-рекреационные ресурсы		
2.1.1	Геоморфологические ресурсы	Характеристика рельефа (высоты, степень расчленения, крутизна и т.д.) и его оценка для различных видов туризма
2.1.2	Климатические ресурсы	Температурный режим воздуха и морской воды по сезонам года, солнечная активность, влажность воздуха, количество осадков и их распределение, продолжительность купального сезона, ветровой режим и т.д. Показания для курортного лечения.
2.1.3	Водные ресурсы	Гидрографическая сеть, особенности стока, характеристика поверхностных и подземных источников водоснабжения. Характеристика и оценка акваторий для водных видов рекреации и туризма (площадь, глубина, скорость течения, штормовой и ветровой режим и т.д.).
2.1.4	Пляжные ресурсы	Местоположение, протяженность и площадь пляжа, литолого-механический состав, высота берега, характер грунта, степень оборудования и т.д.
2.1.5	Бальнеологические ресурсы	Месторождения минеральных лечебных вод (debit, химический и газовый состав, температура, показания для курортного лечения)
2.1.6	Грязевые ресурсы	Месторождения лечебных грязей (площадь, химический и газовый состав, показания для курортного лечения)
2.1.7	Флористические ресурсы	Видовой состав растительности, степень залесенности, промысловые виды растений
2.1.8	Фаунистические ресурсы	Особенности животного мира. Характеристика ресурсов промыслового туризма (площадь промысловых угодий, продуктивность, сезоны охоты и т.д.)
2.1.9	Ландшафтные (пейзажные) ресурсы	Ландшафтный тип территории, степень ландшафтного и пейзажного разнообразия территории, уникальные ландшафтные объекты

Продолжение таблицы 1

1	2	3
2.2. Антропогенные туристско-рекреационные ресурсы		
2.2.1	Культурно-исторические объекты	Описывается размещение, тип объекта, история создания, социальная значимость, доступность объектов, степень сохранности, наличие инфраструктуры, современная эксплуатация
2.2.2		
2.2.3	Археологические объекты	
2.2.4	Архитектурные объекты	
2.2.5	Этнографические объекты	
2.2.6	Культовые объекты	
2.2.7	Объекты садово-паркового искусства	
2.2.8	Мемориалы	
2.2.9	Музеи	
2.2.10	Биографо-социальные объекты Техногенные объекты	
2.3. Природно-антропогенные ресурсы		
2.3.1	Каналы, водохранилища, пруды	
2.3.2	Лесопарки	
2.4	Суммарный туристско-рекреационный ресурсный потенциал региона	Характер территориального сочетания ресурсов, их освоенность, санитарное состояние, функциональное зонирование, допустимая и современная рекреационная нагрузка
III. Объекты и территории природно-заповедного фонда		
3.1	Объекты и территории ПЗФ	Характеристика национальных парков, заповедников, заказников, памятников природы
IV. Материально-техническая база рекреации и туризма		
4.1. Средства размещения		
4.1.1	Санаторно-курортные учреждения	Размещение, тип предприятия, круглогодичная и сезонная емкость, ведомственная 3
4.1.2	Предприятия гостиничного хозяйства	
1	2	
4.1.3	Другие средства размещения	принадлежность, финансирование, занимаемая площадь, число работников, контингент обслуживаемых и др.

Продолжение таблицы 1

1	2	3
4.2. Система общественного питания		
4.2.1	Ресторанное хозяйство	Размещение, тип, предприятия, число посадочных мест, категория, ведомственная принадлежность, финансирование, занимаемая площадь, число работников, контингент обслуживаемых и др.
4.2.2	Прочие предприятия общественного питания	
4.3. Объекты аттракции		
4.3.1	Культурно-просветительные объекты	Характеристика театров, кинотеатров, библиотек, концертных залов и др.
4.3.2	Места проведения зрелищных и развлекательных мероприятий	Характеристика мест и площадок проведения праздников, фестивалей, танцевальных конкурсов и др.
4.3.3	Спортивные объекты	Характеристика стадионов, кортов, баскетбольных и волейбольных площадок, плавательных бассейнов, тренажерных залов и др.
4.4. Производственная и социальная инфраструктура		
4.4.1	Энергообеспечение предприятий рекреации и туризма	Представляется специальная количественная и качественная информация, характеризующая данный вид инфраструктуры
4.4.2	Система водоснабжения и канализации	
4.4.3	Газоснабжение рекреационных предприятий	
4.4.4	Учреждения связи (почтевые отделения, телеграф, переговорные пункты и т.д.)	
4.4.5	Средства массовой информации	
4.4.6	Банки и обменные пункты	
4.4.7	Учреждения медицинского обслуживания	
4.4.8	Предприятия розничной торговли, в т.ч. сувенирной продукцией	
4.4.9	Телекоммуникации (телефон, интернет)	

Продолжение таблицы 1

1	2	3
4.5. Транспортная инфраструктура		
4.5.1	Аэропорт	Характеристика технико-экономических параметров транспортной сети, транспортных средств, пропускной способности объектов и объемов пассажироперевозок, графика движения транспорта и др.
4.5.2	Морские пассажирские порты	
4.5.3	Паромная переправа	
4.5.4	Железнодорожный транспорт	
4.5.5	Автомобильный транспорт (службы такси, автобусные парки и др.)	
V. Социально-экономическая ситуация в регионе		
5.1	Хозяйственная специализация	Характеристика социально-экономических условий развития городадается в краткой форме в контексте современного и перспективного развития рекреации и туризма
5.2	Структура и уровень занятости населения	
6.3	Естественное и механическое движение населения	
6.4	Уровень жизни населения	
6.5	Инвестиционная активность в регионе	
5.6	Криминогенная ситуация	
VI. Экологическая ситуация в регионе		
6.1	Состояние воздушного бассейна	Характеристика экологических условий развития городадается в краткой форме в контексте современного и перспективного развития рекреации и туризма
6.2	Состояние водной среды	
6.3	Состояние биокомплексов	
6.4	Загрязнение территории ТБО	
6.5	Развитие негативных природных процессов	

Продолжение таблицы 1

1	2	3
VII. Современное состояние рекреации и туризма		
7.1. Санаторно-курортное обслуживание		
7.1.1	Санаторно-курортное лечение	Характеристика видов и форм лечения, объемов предоставления услуг здравницами региона, потребителей лечебных услуг и т.д.
7.1.2	Оздоровительная рекреация	Характеристика видов, форм и мест проведения оздоровительных занятий, объемов предоставляемых услуг, структуры отдыхающих
7.1.3	Детский отдых и лечение	Характеристика видов, форм и мест проведения лечебных и оздоровительных занятий детей, объемов предоставляемых услуг,
7.2. Туризм		
7.2.1	Субъекты предпринимательства в туризме	Характеристика туроператоров и турагентов, экскурс. бюро и т.д.
7.2.2	Организационные формы и виды туризма в регионе	Характеристика видов, форм и мест проведения занятий, туристских маршрутов, объемов предоставляемых услуг, целевой аудитории
7.2.2.1	Спортивный туризм (горнолыжный, спортивно-пешеходный, спелеотуризма, велосипедный, автомобильный, яхтинг, дайвинг, видсерфинг, кайтбординг, аэротуризм, конный туризм)	
7.2.2.2	Экскурсионный туризм (природно- и культурно-познавательный)	
7.2.2.3	Этнографический туризм	
7.2.2.4	Сельский туризм	
7.2.2.5	Экологический туризм	

Продолжение таблицы 1

1	2	3
7.2.2.6	Религиозный (паломнический) туризм	
7.2.2.7	Промысловый туризм	
7.2.2.8	Приключенческий туризм (в т.ч. диггер-туризм, квест-туризм)	
7.2.2.9	Круизный морской туризм	
7.2.2.10	Промысловый туризм	
7.2.3.11	Научный туризм (конгрессный, археологический и др.)	
7.2.3.12	Военный туризм	
7.2.3.13	Винный туризм	
7.2.3.14	Фестивальный туризм	
7.2.3	Рекламно-информационная деятельность в туризме	Характеристика туристских сайтов города, брендинга и имиджевых мероприятий, ТИЦ
7.2.4	Государственные, общественные и самодеятельные туристские организации	Наименование, состав, цели и направления деятельности
VIII. Программы развития рекреации и туризма в регионе		
8.1	Государственные целевые программы, стратегии и инвестиционные проекты развития рекреации и туризма	Характеристика программ, стратегий и проектов

Проведенные исследования позволяют сделать вывод, что создание туристско-рекреационных паспортов повысит эффективность управлеченческих решений в сфере рекреации и туризма. Подобная паспортизация может стать действенным инструментом регионального маркетинга, будет способствовать актуализации туристских ресурсов регионов Крыма. Туристско-рекреационные паспорта создадут мощное информационное обеспечение для разработки стратегий

развития предприятий турбизнеса и государственных целевых программ развития рекреации и туризма в Крыму.

Список литературы

1. Реестр туристических ресурсов Автономной Республики Крым и г. Севастополя – Офиц.изд. – Симферополь: Таврия-Плюс, 2002. – 268с.
2. Яковенко И.М. Рекреационное природопользование: методология и методика исследований / И.М. Яковенко. – Симферополь: Таврия, 2003. – 335 с.

Лук'яненко К.О. Теоретичні аспекти створення туристсько-рекреаційних паспортів регіонів Криму / Лук'яненко К.А., Дугаренко І. А. // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Географія. – 2011. – Т.24 (63). – № 2, ч. 2 – С. 196-205.

У статті розглянуто теоретичні підходи до створення туристсько-рекреаційних паспортів регіонів Криму. Надано концепцію структури туристсько-рекреаційного паспорту для туристичних центрів АРК.

Ключові слова: туристсько-рекреаційні ресурси; туристсько-рекреаційний паспорт; туристсько - інформаційний центр; туристичний бізнес.

Lukynenko K.A/Theoretical aspects of creation of tourism-recreational passports of Crimean regions/Lukynenko K.A., Dugarenko I.A. // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 196-205.

The theoretic-methodological bases of creation tourism-recreational passports of Crimean regions are considered in the article. Conception of structure of tourism-recreational passport is offered for tourists centers Autonomous Republic Crimea.

Keywords: tourism-recreational resources; tourism-recreational passport; tourist-informative center; tourist business.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 206-209.

УДК 911.3 : 338.486

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ПРИМОРСКИХ РЕКРЕАЦИОННЫХ СИСТЕМ

Молодецкий А.Э., Матиешина Л.С., Пышина А.А

Одесский национальный университет им. И.И.Мечникова, г. Одесса, Украина

Приморские рекреационные системы рассматриваются как инвестиционно-аттрактивные территории и объекты привлечения потоков рекреантов. Для повышения значимости этих систем необходимо внедрение апробированных мировой практикой приемов и учет тенденций, составляющих основу для повышения их эффективности и многообразия.

Ключевые слова: рекреационные системы, приморские территории, культурное и природное наследие.

Постановка проблемы. Фактор использования рекреационных систем (РС) в развитии общества приобретает все большую роль в дифференциации темпов развития современных развитых и развивающихся государств. Территории, имеющие аттрактивные для разных слоев общества и разнообразные рекреационные ресурсы, получают существенные преимущества развития по сравнению с регионами, не обладающими привлекательным рекреационным обликом. В связи с этим возникают проблемы инвестиционного обеспечения территорий с развивающимися РС, особенно в странах, не обладающих значительными внутренними возможностями для инвестиций, к которым относятся, в частности, государства восточной Европы и Балканского полуострова.

Целью данного исследования является обоснование приоритетных тенденций в развитии РС приморских территорий на материалах интегрированных исследований в странах Юго-Восточной Европы. Объектом исследования служат локальные и региональные РС Украины, Болгарии, Черногории, Хорватии и других государств.

Изложение основного материала. Исследование рекреационно-географических исследований, начавшиеся, по свидетельству В.С.Преображенского [3,5] , в нашей стране в конце 1960-х годов по праву связывается с работами И.Т.Твердохлебова, А.А.Багровой, Н.В.Багрова, [1,4] и других симферопольских географов. Уже в этих пионерных, для данного научного направления, трудах важным направлением рекреационной географии признавалось обоснование перспективного планирования и прогнозирования развития РС. В связи с распадом СССР и развитием государств, образовавшихся или переформированных после краха мировой социалистической системы, определение тенденций в развитии РС разных таксономических уровней, прогнозическое направление в рекреационной географии, основанное на глубоком анализе социально-экономических и эколого-экономических процессов, приобретает все большее значение.

Приморские РС с начала XIX века играющие на территории Украины ведущую роль в определении тенденций развития подобных образований климатического профиля в последние 20 лет стали влияться в международный (мировой) рынок рекреационных услуг. Поэтому географический анализ тенденций развития

подобных систем в других странах необходим для прогнозирования отечественных возможностей.

Приморские РС XXI века, использующие в первую очередь климатические факторы контактной зоны суши-море, пользуются в последнее время все большим спросом для краткосрочного и среднесрочного отдыха, а не лечебной или лечебно-оздоровительной рекреации, как практиковалось в СССР или бывших социалистических странах. Поэтому важнейшую роль приобретает транспортная и сервисная инфраструктура таких РС. Использование авиационного транспорта как средства доставки рекреантов становится правилом, а не исключением. Пример Черногории, где кроме столичного аэропорта в Подгорице в курортный сезон с большой интенсивностью используется небольшой аэропорт в Тивате, является характерным даже для страны вдвое меньшей, чем АР Крым. Неиспользуемые сейчас военные аэродромы Причерноморья могли в комфортное полугодие послужить существенному облегчению доставки к приморским курортам рекреантов, будь они оборудованы и сертифицированы по международным требованиям. Несомненно это бы оживило международные потоки рекреантов на Южный берег Крыма, в зону Дунай-Днестровского междуречья Одесчины и морское побережье от Коблево до Очакова, в Николаевской, Скадовска и Лазурного в Херсонской области.

Другой важной тенденцией в развитии сервисной инфраструктуры РС приморских территорий, ярко проявляющейся в большинстве стран европейского Средиземноморья – это преобладание строительства мини-отелей и семейных пансионатов («вилл») над возведением огромных по емкости гостиничных комплексов, характерных для азиатских берегов Средиземноморья. Например, на адриатическом побережье Италии и Сенигаллии до Римини практически отсутствуют многоместные гостиничные комплексы и все побережье отличается единообразной котеджной застройкой на нескольких прибрежных линиях. Эта тенденция отражается в Хорватии и Черногории, постепенно завоевывает побережье Болгарии, а теперь и Крымского Южнобережья. К сожалению, построенные во второй половине XX века санатории не смогут выдержать конкуренции таких более мобильных по сервису и качеству обслуживания частных мини-отелей и пансионатов. Международная практика лечебных форм рекреации представлена, например, на территории РС Албена на комплексе «Добруджа», где лечебные процедуры проводятся для большего числа рекреантов из разных стран, размещаемых как в больших гостиничных комплексах, так и в мини-пансионатах и виллах. Ситуация со старением и выводом из эксплуатации санаториев в Украине может разрешаться способом схожим с опытом Болгарии.

Третья характерная тенденция – повышенное внимание к состоянию экологической инфраструктуры пляжных курортов. Присвоение пляжам «голубых флагов» стало формой активного привлечения рекреантов к экологическому благополучию и безопасности пляжных территорий многочисленных стран Европы. Отдельные пляжи отечественных РС (в Ялте, Евпатории и др.) получили «флаги» однако, например, в Греции и Хорватии число подобных наград для пляжных РС исчисляется десятками. Для повышения экологической чистоты пляжей важно провести реконструктивные мероприятия на очистных сооружениях городов-курортов, в частности полную модернизацию биологических стадий

очистки и выведение окончаний сбросных систем из зоны переноса прибрежных вод и береговых наносов. Особую актуальность такие меры приобрели в мелководной северо-западной части Черного моря, где сток Дуная, Днестра и Южного Буга накладывается на сброс сточных вод производственного и коммунального использования, а также для РС Азовского моря.

Особую важность в современном конкурентном рекреационном хозяйстве приобретает повышение аттрактивности РС за счет соседства с выдающимися объектами природного и культурного наследия. Размещение приморской РС вблизи уникального памятника, внесенного в Список культурного наследия ЮНЕСКО либо рядом с необычным природным монументом или природным парком, охраняемым как природное достояние ЮНЕСКО, сразу повышает конкурентоспособность и привлекательность РС, создает для бизнеса в рекреационной сфере дополнительные преимущества. Поэтому в большинстве развитых стран предпринимательские структуры охотно участвуют в «продвижении» культурных и природных объектов в списки ЮНЕСКО, выделяют инвестиции на их реставрацию, сохранность и популяризацию. Как показывает опыт последних десятилетий, наша страна стала постепенно влияться в это движение: отдельные культурные объекты приморских территорий (в Одессе и Севастополе) становятся фигурантами предварительных списков ЮНЕСКО. Однако делается это в основном силами научной общественности, а бизнес-структуры нередко не только не способствуют, а откровенно саботируют этот процесс. Несомненно, дворцово-парковые, фортификационные и археологические памятники АР Крым, Севастополя, Одесской области вполне конкурентоспособны для внесения в основной реестр объектов культурного наследия ЮНЕСКО и опыт таких стран как Болгария, Румыния, Черногория (с ограниченными инвестиционными ресурсами) показывает насколько улучшились показатели использования их рекреационных систем после внесения, например, исторических городов Котор и Несебыр в Список ЮНЕСКО. Включение в основной реестр ЮНЕСКО припортовой части Одессы, Херсонеса Таврического, Бахчисарайского дворца и Чуфут-Кале, дворцово-парковых ансамблей в Алупке и Ливадии несомненно повысило бы аттрактивность Причерноморских РС Украины и значительно увеличило бы поток рекреантов из стран Западной Европы и Северной Америки. Здесь в сезон летних отпусков климатические характеристики более благоприятны, чем на многих приморских РС Средиземного и Карибского моря, поэтому привлечь рекреантов из этих стран возможно более широким спектром рекреационных занятий (в т.ч. и лечебных – с использованием санаторных форм медицинской реабилитации и курортологии) и посещения памятников природного и культурного наследия.

Еще одним существенным фактором дальнейшего развития РС в приморской полосе должны послужить фестивальные мероприятия, проводящиеся в комфортный сезон. Опыт кинофестивалей в Каннах, Венеции, Карловых Варах может быть в главном заимствован в Одессе и Ялте, опыт карнавалов и праздников Средиземноморья и Бразилии может быть применен в курортных городах Причерноморья и Приазовья. К сожалению, ни один курортный город Украины не включен во Всемирную ассоциацию фестивальных городов, что явно является следствием искусственной закрытости СССР в годы холодной войны. Рекреанты из стран бывшего СССР уже активно посещают «Юморину» в Одессе, «Казантип» и

«Рыцарский замок» в Крыму, другие фестивальные мероприятия, но достаточной открытости для западных рекреантов эти события пока не приобрели. Это было бы еще одним шагом к улучшению имиджа общественных приморских РС в европейском и мировом рынке рекреационных услуг.

ВЫВОДЫ

Как свидетельствует статистика круизного туризма [2] Черноморские РС привлекают лишь 4-6 % числа рекреантов Средиземноморья. Для повышения числа рекреантов здесь требуется значительная и многоуровневая пропагандистская работа, учитывающая и использующая весь современный опыт и тенденции развития РС других регионов Европы и мира.

Список литературы

1. Багрова Л. А. Рекреационные ресурсы (подходы и определенного понятия) / Л. А. Багрова, Н. В.Багров, В. С.Преображенский // Известия АН СССР. Сер. геогр., 1977, - №2. - С.5-11.
2. Молодецький А.Е. Круїзний туризм в Українському Причорномор'ї / А. Е. Молодецький, С. Ю. Верстюк. – Чернівці:ЧНУ, 2010. – Вип. 519-520. - С. 73-75. (Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Географія)
3. Преображенский В. С. Рекреаційна географія. / Преображенский В. С// Географічна енциклопедія України. – К.:Українська енциклопедія ім.. М. П. Бажана, 1993. - Т.3. - С. 119.
4. Твердохлебов И.Т. Основы рекреационного районирования / Твердохлебов И.Т. // Географические проблемы организации отдыха и туризма [Тез.докл. к рабочему совещанию] - М., 1969.
5. Теоритические основы рекреационной географии. / [Отв. ред.В.С.Преображенский] – М.: Наука, 1975.-224 с.

Молодецький А. Е. Сучасні тенденції розвитку приморських рекреаційних систем /А.Е. Молодецький, Л.С. Матієшина, Г.О. Пишина // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Географія. – 2011. – Т.24 (63). – № 2, ч. 2 – С. 206-209.
Приморські рекреаційні системи розглядаються як інвестиційно-атрактивні території та об'єкти залучення потоків рекреантів. Для збільшення рівня значущості цих систем необхідне впровадження апробованих світовою практикою засобів та врахування тенденцій, що створюють підґрунтя для підвищення їх ефективності та різноманіття.

Ключові слова: рекреаційні системи, приморські території, культурна та природна спадщина.

Molodetsky A.E. Modern trends of coastal recreation systems / A.E. Molodetsky, L.S. Matieshina, Pyshna A. A. // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 206-209.

Seaside recreation system are considered as investment attract areas and facilities to attract flows of tourists. To increase the relevance of these systems requires the implementation of proven global practices and consideration of trends that provide the foundations to increase their efficiency and diversity.

Keywords: recreation system, maritime territory, the cultural and natural heritage.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 210-220.

УДК 911.3:30:711.455(477.75)

ЭВОЛЮЦИЯ ТЕРРИТОРИАЛЬНО-ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ СТРУКТУРЫ РЕКРЕАЦИОННОГО ХОЗЯЙСТВА ЮЖНОБЕРЕЖНОГО РЕКРЕАЦИОННОГО РАЙОНА КРЫМА

Сахнова Н.С., Сазонова Г.В.

Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского, Симферополь, Украина

В статье охарактеризована роль рекреации в структуре хозяйства Южнобережного рекреационного района Крыма, выявлены этапы, факторы и основные элементы функционально-территориальной структуры рекреационного хозяйства района.

Ключевые слова: рекреационный район, территориально-функциональная структура рекреационного хозяйства, формы территориальной организации рекреационной деятельности, типы рекреационных пунктов.

ВВЕДЕНИЕ

В Законе Украины «О туризме», туризм и рекреация провозглашаются одними из приоритетных направлений развития хозяйства Украины и Крыма. В настоящее время именно туризму и рекреации принадлежит не только приоритетное развитие, но и роль своеобразного рычага, способного вывести экономику региона на совершенно иной, более высокий уровень социально-экономического развития. Ведущим рекреационным районом в АРК является Южнобережный, на долю которого в 2008 г. приходилось 37% рекреационных учреждений, 40% коечного фонда и 50% оздоровленных общего числа АРК, в том числе объем реализованных туристских услуг в районе составил 214,2 млн. грн. (28% от общего объема в АРК) [4]. Если в период существования СССР круглогодичное функционирование рекреационных учреждений обеспечивалось за счет государства и профсоюзов, то в настоящее время - во многом стихийные рыночные отношения способствуют углублению сезонности. Это привело к частичной смене исторически сформировавшихся функций рекреационных территорий Южнобережного рекреационного района (ЮБРР) и устареванию рекреационного продукта. Поэтому, в настоящее время назрела необходимость не только общественно-географического анализа изменившейся территориально-функциональной структуры рекреационного хозяйства, но и поиска новых форм и методов наиболее эффективного использования рекреационного потенциала территории с целью получения максимального эколого-экономико-социального эффекта.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Территориально-функциональная структура рекреационного хозяйства ЮБРР начала формироваться в середине XIX в., причем в разные периоды исторического развития эта курортная местность осваивалась и развивалась под влиянием различных факторов – природных, социально-экономических и политических.

Каждый из них оказывал определенное влияние на специализацию и виды лечения, типы рекреационных учреждений, объем и структуру рекреационного потока, формирование и развитие элементов территориальной структуры рекреационного хозяйства.

На наш взгляд, эволюция территориально-функциональной структуры рекреационного хозяйства ЮБРР происходила в несколько основных этапов:

1. дореволюционный этап - очаговое рекреационное освоение (1825 – 1917 г.г.);
2. довоенный этап - формирование Ялтинской рекреационной агломерации (1921 – 1941 г.г.);
3. послевоенный этап - развитие Ялтинской и формирование Алуштинской рекреационных агломераций, (1945 (или 4) – 1991 г.г.);
4. современный этап (с 1992 г. по настоящее время) - формирование и развитие Южнобережной рекреационной агломерации.
5. Эти этапы характеризуются следующим.

ДОРЕВОЛЮЦИОННЫЙ ЭТАП - ОЧАГОВОЕ РЕКРЕАЦИОННОЕ ОСВОЕНИЕ (1825 – 1917 Г.Г.)

Отправной точкой развития рекреационного хозяйства на данном этапе можно считать следующие основные факторы:

➤ *политические*: приздание Ялте статуса города и приобретение царской семьей в 1825 г. Ореанды у графа А.Г. Кушелева-Безбородько, в 1860 г. – Ливадии у наследниц графа Л.С. Потоцкого [1, с. 11, 42-43.]. Эти приобретения послужили мощным толчком к диверсификации функций южнобережных земель – наряду с сельским хозяйством и пищевой промышленностью начинает интенсивно развивается рекреация (курорты Симеиз, Гурзуф, Профессорский уголок около Алушты и др.). Кроме этого, в 1914 г. Николай II подписал Закон «О санитарной и горной охране лечебных местностей» и Положение по этому предмету, которые считают первыми полноценными русскими законодательными актами о развитии курортов [2, с.318].

➤ *Природные факторы*: территория расположена в области субсредиземноморского климата и характеризуется наличием лечебных климатических, пляжных, бальнеологических, геоморфологических и ландшафтных ресурсов.

➤ *Социально-экономические*: свойства южнобережного климата и возможность его использования для лечения легочных заболеваний, в том числе и самого распространенного в то время заболевания в России – туберкулеза (чахотки). Высокая смертность от туберкулеза в стране (до 25% всех смертных случаев) сформировала спрос на оказание соответствующих рекреационных услуг – противотуберкулезное лечение. Первыми и самыми многочисленными видами рекреационных предприятий в конце XIX – нач. XX в.в. являлись частные дачи,

сдаваемые в наем, гостиницы и пансионы. Кроме них, к 1913 г. на территории Ялты насчитывалось 7 общественных и 4 частных «санатории». И только небольшая часть из них специализировалась на лечении туберкулеза (в том числе и первый в мире детский санаторий для лечения костного туберкулеза в Алупке, основанный в 1902 г. на средства профессора А.А. Боброва). Услугами этих заведений могли воспользоваться не многим более 300 – 350 человек [2, с.107].

В качестве основной причины нехватки противотуберкулезных санаториев многими специалистами указывалось дорогостоящее строительство и содержание этих учреждений, а также высокая стоимость лечения. Так, например, в «Санатории в память императора Александра III» (Массандра) стоимость отдыха и лечения составляла от 35 руб. в 1903 г. до 75 руб. в 1907 г., в Ялтинском пансионе для чахоточных больных «Яузлар» - 45 руб., в пансионе для лечения больных с ранними формами туберкулеза (дер. Лимены) – от 65 до 90 руб. В некоторых частных заведениях Ялты этот показатель составлял около 300 рублей [2, с.289 - 291].

В этот период начали формироваться следующие элементы территориально-функциональной структуры рекреационного хозяйства ЮБК:

1) монофункциональные рекреационные пункты общеоздоровительного профиля – Гурзуф, Алушта, Симеиз, Кучук-Узень, Ливадия и др., в которых основными видами рекреационных учреждений являлись дачи, пансионы и гостиницы;

2) полифункциональные рекреационные пункты – Ялта и Алупка. В отличие от рекреационных пунктов первого вида, помимо общеоздоровительного профиля ряд учреждений специализировались на лечении туберкулеза.

ДОВОЕННЫЙ ЭТАП - ФОРМИРОВАНИЕ ЯЛТИНСКОЙ РЕКРЕАЦИОННОЙ АГЛОМЕРАЦИИ (1921 – 1941 Г.Г.)

После принятия Ленинского Декрета «Об использовании Крыма для лечения трудящихся» и окончательного установления советской власти, рекреационное хозяйство ЮБРР начинает развиваться особенно быстрыми темпами. Все частные санатории, гостиницы, дачи, пансионы были национализированы, часть из них впоследствии была снесена, и на их месте начинают возводиться новые рекреационные учреждения. Отдых и лечение стали доступны широким слоям населения. В этот период появляются новые виды рекреационных учреждений (дома отдыха, лагеря, лечебные научно-исследовательские институты, диспансеры), а также рекреационные учреждения нового типа: в 1925 г. были открыты самые первые в мире санаторий и крестьян «Ливадия» (в бывшем императорском имении) и детский пионерский лагерь «Артек» (в Гурзуфе). К 1934 году на территории Алуштинского и Ялтинского районов насчитывалось 120 рекреационных учреждений, которые принимали на лечение и оздоровление трудящихся со всего Советского Союза. Общее максимальное количество коек во всех учреждениях составляло примерно 23,7 тыс. ед., из них 69% - круглогодичные (Таблица 1).

Таблица 1.

Структура лечебно-оздоровительных учреждений Южнобережного рекреационного района, 1934 г.

<i>Наименование рекреационных учреждений</i>	<i>Количество учреждений</i>	<i>Максимальное количество коек, тыс. мест</i>	<i>Удельный вес круглогодичных коек, %</i>
Санатории	81	15,4	80
Дома отдыха	26	5,0	52
Пансионаты	8	2,3	37
Лагеря	2	0,4	-
Лечебные институты	2	0,5	100
Диспансер	1	0,08	75

Составлено по [5].

В начале 30-х г.г. ХХ в. первое место, как по общему количеству, так и по количеству мест, в структуре рекреационных учреждений занимали санатории, количество которых, по сравнению с 1913 годом, увеличилось почти в 5 раз, а количество противотуберкулезных санаториев – в 10. Второе место по количеству учреждений занимали дома отдыха – 21,5%, а минимальное количество учреждений приходилось на лагеря и диспансеры (2 и 1 учреждение соответственно). Такая структура рекреационных учреждений объясняется преобладанием лечебной функции ЮБРР.

Специализация рекреационных учреждений ЮБК представлена в Таблице 2.

Таблица 2.

Специализация рекреационных учреждений ЮБК, 1934 г.

<i>Специализация учреждений</i>	<i>Количество учреждений</i>
Общие профилактические	63
Туберкулезные	39
Нервные и прочие	18
Смешанные (туберкулезные и прочие)	9

Составлено по [5]

Почти половина всех рекреационных учреждений выполняли и общеоздоровительную функцию: санатории ЦК Комсомола Украины и Донецкого горного института в Ялте, Крымский санаторий высшей коммунистической сельскохозяйственной школы в Алуште, дома отдыха Глававтопрома и ЦИК Союза служащих государственных учреждений в Симеизе, Всесоюзный пионерский лагерь «Артек» и др.

В то же время оставался довольно высоким и удельный вес рекреационных учреждений, специализировавшихся на лечении различных форм туберкулеза (30% от общего числа) - санатории «Гюзлер» и «Эреклик» в Ливадии, «Пролетарий» и «Яузлар» в Ялте, «Пролетарское здоровье» в Массандре и др. Увеличивается и

количество санаториев, специализирующихся на лечении заболеваний нервной системы: санатории «Россия», «Днепропетровский партактив» и ВУК Союза связи в Ялте, санатории «Коммунист» и «Коммунары» в Мисхоре и др. Развитие сети рекреационных учреждений происходило по пути увеличения их емкости: средняя емкость одного рекреационного учреждения в Алуштинском районе составляла 256,2 коек/учр., а в Ялтинском – 184 коек/учр.

Увеличение числа рекреационных учреждений вовлекало в рекреационный процесс и новые территории. Ялтинская рекреационная агломерация стала охватывать территорию от Артека на востоке до Симеиза на западе.

В 1932 г. Крымской группой Гипрогоры РСФСР (Московского государственного института по планированию городов) во главе с проф. М.Я. Гинзбургом было проведено функциональное зонирование территории Алуштинского, Ялтинского и частично Балаклавского районов в лечебно-оздоровительных целях.

В этот период можно было выделить следующие элементы территориально-функциональной структуры рекреационного хозяйства ЮБК:

1) единичные монофункциональные рекреационные учреждения:

- общееоздоровительного профиля – дом отдыха «Гюзель-Лик» в Кизильташе, детский санаторий им. З.П. Соловьева в Ай-Даниле, санаторий института им. Плеханова в Никите и др.;

- туберкулезного профиля – санатории «Тюзлер» и «Эреклик» в Ливадии, «Долоссы» в Массандре;

- лечение заболеваний нервной системы – санаторий в Гаспре.

2) рекреационные пункты с ведущей общеоздоровительной специализацией – Гурзуф (санатории «Малаховский» и «Боюрнус») и Артек, основными типами учреждений, в которых являлись санатории и дома отдыха;

3) полифункциональные рекреационные пункты:

- с ведущей туберкулезолечебной функцией – Массандра (санаторий «Пролетарское здоровье»), Василь-Сарай (санаторий «Сосняк» СКО ВЦСПС), Ливадия (санаторий «Ударник»), Мисхор (санатории «Горное солнце» и «Роза Люксембург»), Алупка (детские санатории им. Боброва и санаторий №6 им. М. Горького, санатории им. Сталина и им. Дзержинского), Симеиз (санатории им. Семашко-Фрунзе и им. 10-летия современной медицины, детский санаторий №5 «10 слет юных пионеров» и др.);

- с ведущей общеоздоровительной функцией – Ялта (физиотерапевтический институт им. Семашко, санатории «Красное Знамя», «Ялта» ВЦИК РСФСР, пансионат ИТР Главдортранса и др.).

Ведущим типом учреждений полифункциональных рекреационных пунктов являлись санатории.

В пределах Ялтинской рекреационной агломерации можно было выделить 2 основных типа рекреационных территорий:

1. территории общеоздоровительного профиля Артек-Никита, Ореанда - Кореиз;

2. территории с ведущей туберкулезолечебной функцией – Массандра-Ливадия, Мисхор - Симеиз.

На территории Алуштинского района можно выделить единичные монофункциональные учреждения общеоздоровительного профиля в Кучук-

Ламбате (санаторий Московского областного коопторга) и Карасане (санаторий «Карабан», а также Алуштинский монофункциональный рекреационный пункт общеоздоровительного профиля (санатории «Кастель» и «Матери и ребенка», пансионаты «Коммунист», «Металлист», «Лесосплав», дома отдыха НКФ РСФСР и СНК Крымской АССР и др.).

ПОСЛЕВОЕННЫЙ ЭТАП - РАЗВИТИЕ ЯЛТИНСКОЙ И ФОРМИРОВАНИЕ АЛУШТИНСКОЙ РЕКРЕАЦИОННЫХ АГЛОМЕРАЦИЙ (1945 – 1991 Г.Г.)

В послевоенное время ускоренными темпами началось возрождение практически полностью разрушенной в годы войны МТБ рекреационного хозяйства Южнобережного рекреационного района. К 1968 году на территории ЮБК насчитывалось 166 рекреационных учреждений. Общее количество койко-мест, по сравнению с довоенным периодом, увеличилось почти в 3 раза и составило 60,4 тыс. ед. Из них 71% койко-мест было рассчитано на круглогодичное функционирование. Ведущим типом рекреационных учреждений, как и до войны, являлись санатории, количество которых уменьшилось на 21 ед. Это было связано с постепенным восстановлением хозяйства. Более чем в 20 раз возросло количество детских и студенческих лагерей, в 2 раза возросло количество пансионатов, восстанавливались и создавались новые турбазы. Количество детских рекреационных учреждений, по сравнению с 1934 годом, увеличилось в 2 раза. Значительно возросла и средняя емкость одного рекреационного предприятия - в Алуштинском горсовете 419,7 коек/учр, а в Ялтинском - 350,4 коек/учр. Структура рекреационных учреждений ЮБРР представлена на рис.1.

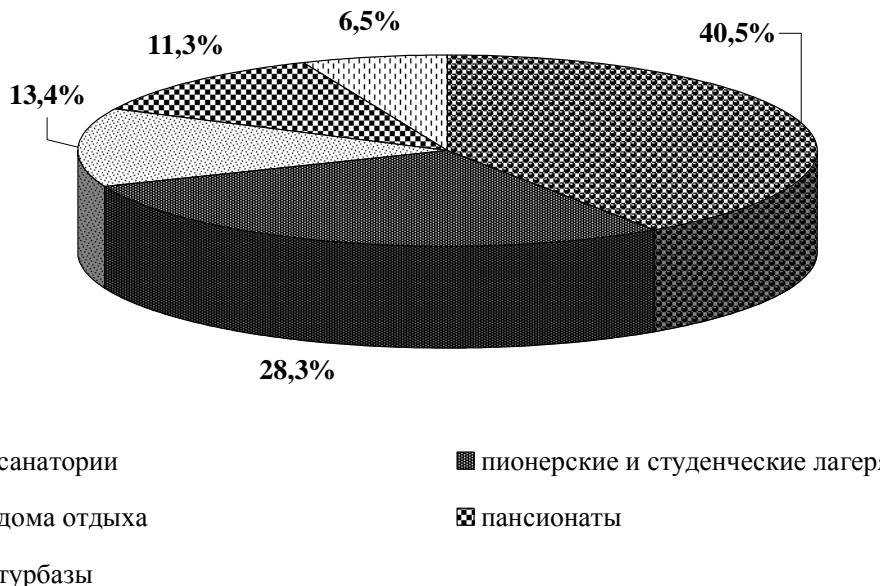

Рис. 1. Структура рекреационных учреждений ЮБРР, %, 1968 г.

Составлено по [6].

В конце 60-х г.г. ХХ в., санатории Южнобережного рекреационного района продолжали специализироваться на лечении заболеваний верхних дыхательных путей (санатории «Буревестник» в Кореизе, «Сосновая роща» в Мисхоре, «Крымская здравница» и «им. С. Кирова» в Ялте, «Утес» в Алуште и др.), в том числе – туберкулезного характера (санатории Крымоблздравотдела «Горная здравница» в Ливадии, «им. XXII съезда» ЦК КПСС, детский санаторий «Ласточка» и др.). Кроме этого, санатории специализировались и на лечении заболеваний нервной системы (санатории «Форос» ЦК КПСС в Форосе, «им. Пальмиро Тольятти» в Ливадии и «Украина» в Кореизе и др.) и кардиологического профиля (санатории «30 лет Октября» в Алуште, Министерства Обороны в Гурзуфе и Ялте, «Карасан» в Карасане и др.).

Ялтинская рекреационная агломерация в 60-80 г.г. ХХ в. сформировалась от Гурзуфа до Фороса. В этот период можно было выделить следующие формы территориальной организации рекреационного хозяйства:

- 1) единичные монофункциональные рекреационные учреждения:
 - Никита (санаторий «Южный») и Оползневое (санаторий «Голубой залив») - туберкулезолечение;
 - Ореанда (санаторий «Коммунары»), Гаспра (детский санаторий им. Р. Люксембург) – лечение заболеваний органов дыхания нетуберкулезного характера;
 - Форос – лечение заболеваний нервной системы;
 - Понизовка, Бекетово, Меллас, Кастрополь – общеоздоровительный профиль.
- 2) монофункциональные рекреационные пункты туберкулезолечебного профиля – Симеиз;
- 3) полифункциональные рекреационные пункты:
 - со специализацией на лечении туберкулеза – Массандра, Алупка;
 - со специализацией на лечении заболеваний нервной системы – Ливадия, Гурзуф;
 - общеоздоровительного профиля - Ялта, Кореиз, Мисхор.

Ведущим типом учреждений являлись санатории.

В пределах Ялтинской рекреационной агломерации можно было выделить 4 основных типа рекреационных территорий:

1. территории со специализацией на лечении заболеваний нервной системы - Гурзуф;
2. территории со специализацией на лечении туберкулеза – Никита - Ялта, Алупка – Симеиз;
3. лечение заболеваний органов дыхания нетуберкулезного характера;
4. общеоздоровительного профиля – Понизовка-Форос.

Алуштинская рекреационная агломерация формировалась под воздействием главного рекреационного центра – Алушты (полифункционального рекреационного пункта общеоздоровительного профиля), а также единичных рекреационных учреждений в Утесе и Карасане (лечение органов дыхания нетуберкулезного характера) и Фрунзенском, специализировавшимся на лечении заболеваний нервной системы.

Современный этап (с 1992 г. по настоящее время) - формирование и развитие Южнобережной рекреационной агломерации

После распада Советского Союза в развитии рекреационного хозяйства Южнобережного рекреационного района произошли кардинальные изменения:

- смена хозяйственных отношений от плановых к рыночным;
- смена форм собственности части рекреационных учреждений (помимо государственной и профсоюзной, появляются частная и коллективная);
- уменьшение рекреационного потока из-за снижения покупательной способности населения и увеличение стоимости обслуживания;
- переход большей части рекреационных учреждений на сезонный режим работы, что обусловило безработицу и дисбаланс занятых в рекреационном хозяйстве;
- улучшение МТБ за счет уменьшения емкости рекреационных учреждений;
- номинальное увеличение числа рекреационных предприятий за счет появления небольших учреждений общего профиля (мини пансионаты, детские лагеря, базы отдыха), которые не требуют высококвалифицированного медицинского персонала и новейшего современного медицинского оборудования и др.

В 2008 г. в Южнобережном рекреационном районе насчитывалось 178 рекреационных учреждений. Максимальное количество коекного фонда составляло 50,6 тыс. мест, из них 58% - круглогодичные. Санатории по-прежнему лидируют в структуре рекреационных учреждений ЮБРР – на их долю приходится 36% рекреационных учреждений района (Рис. 2).

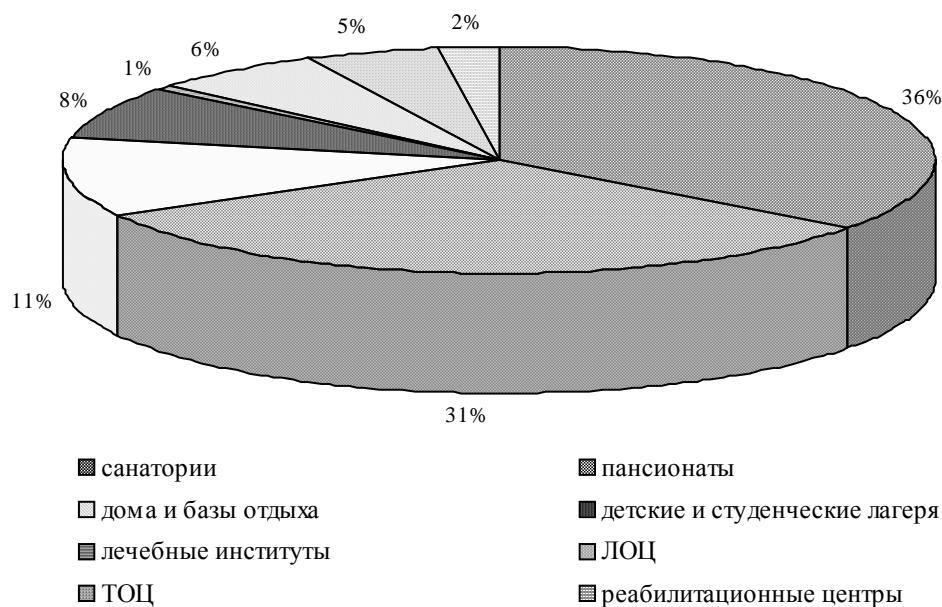

Рис. 2. Структура рекреационных учреждений ЮБРР, 2008 г.

Составлено по [3].

В 4 раза по сравнению с 1968 годом возросло количество санаториев общеоздоровительного профиля (17 ед. или 27%), в 2 раза снизилось количество санаториев, лечащих туберкулез (21%), незначительно сократилось число санаториев, специализирующихся на лечении заболеваний нервной (3%) и кровеносной систем (3%). В 3,5 раза возросло количество пансионатов - 56 ед., что составляет 31% от общего числа рекреационных учреждений ЮБРР. По сравнению с послевоенным этапом средняя емкость одного рекреационного учреждения снизилась на 60 коек в 1 учреждении в Ялтинском горсовете и на 143 койки в Алуштинском.

Основная масса рекреационных учреждений ЮБРР специализируется на оздоровлении взрослых (Рис.3).

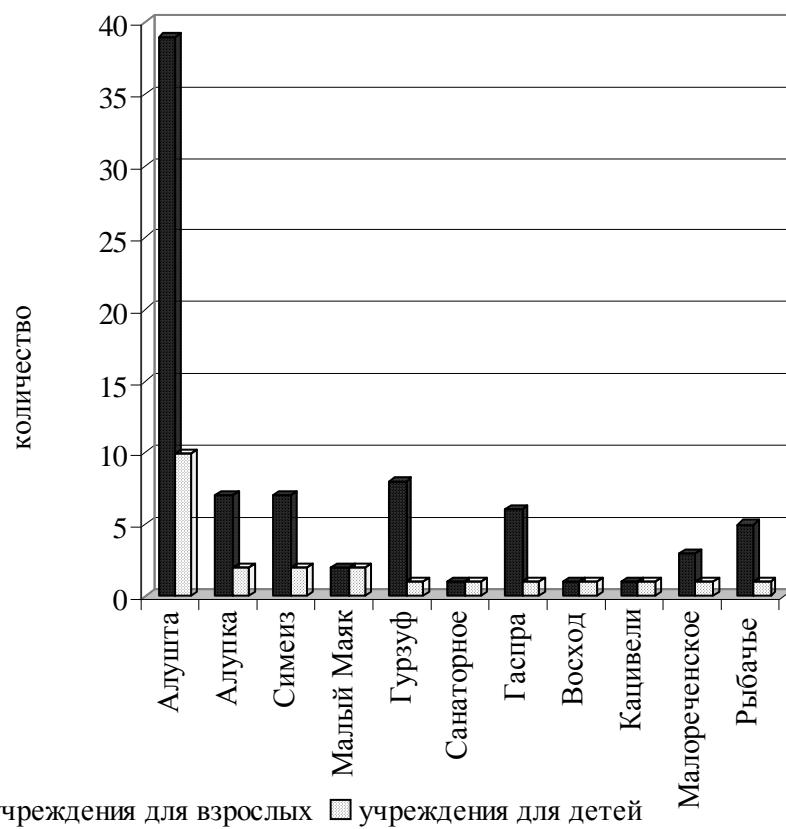

Рис. 3. Распределение рекреационных учреждений по возрасту рекреантов, 2008 г.
Составлено по [3].

В настоящее время можно выделить следующие элементы территориально-функциональной структуры рекреационного хозяйства ЮБРР:

1) единичные монофункциональные рекреационные предприятия общеоздоровительного профиля: Сотера, Солнечногорское, Пушкино, Ай-Даниль,

Ореанда, а также рекреационные пункты общеоздоровительного профиля: Приветное, Рыбачье, Малореченское, Семидворье, Малый Маяк, Утес, Партенит, Грузуф, Отрадное, Куйбышево, Кацивели, Понизовка, Оползневое, Санаторное, а также полифункциональные рекреационные центры общеоздоровительного профиля – г. Ялта и г. Алушта;

2) полифункциональные рекреационные пункты со специализацией на лечении туберкулеза: Восход, Массандра, Алупка, Симеиз.

3)mono- и полифункциональные рекреационные пункты со специализацией на лечении заболеваний органов дыхания нетуберкулезного характера – Карасан, Курпаты, Гаспра, Кореиз, Форос.

4) полифункциональный рекреационный пункт Ливадия со специализацией на лечении кардиологических заболеваний.

В пределах Южнобережной рекреационной агломерации можно выделить территории:

1) с общеоздоровительной специализацией – Приветное - Ай-Даниль, Отрадное – Ореанда, Кацивели – Санаторное;

2) со специализацией на лечении туберкулеза – Восход-Массандра, Алупка – Симеиз;

3) со специализацией на лечении заболеваний органов дыхания нетуберкулезного характера – Карасан, Курпаты, Гаспра, Кореиз, Форос;

4) полифункциональный рекреационный пункт Ливадия со специализацией на лечении кардиологических заболеваний.

ВЫВОДЫ

В настоящее время развитие рекреационного хозяйства Южнобережного рекреационного района осложнено рядом проблем, среди которых наиболее значимыми являются:

1. постепенное «вымывание» лечебной функции, особенно за счет уменьшения противотуберкулезных санаториев и перепрофилирование курортов на общеоздоровительную специализацию.

2. Смена форм собственности рекреационных учреждений. С одной стороны, это расширяет конкуренцию между отдельными рекреационными учреждениями и повышает качество предоставляемых услуг, а с другой - делает их специализацию зависимой от спроса на рекреационные услуги. Лечение предоставляется не тем лицам, которые наиболее нуждаются в нем, а тем, кто способен оплатить это лечение.

3. В последние годы наблюдается сокращение спроса на рекреационные услуги, в результате чего произошло снижение на 11% удельного веса круглогодичных коек в структуре общих мест. Поэтому значительная часть рекреационных учреждений имеет сезонный характер работы, что влечет за собой проблему занятости населения в межсезонье и др.

Вышеописанные проблемы поможет решить следующий комплекс мер:

✓ для развития курортно-рекреационной сферы необходимо проведение мероприятий и рассмотрение инвестиционных проектов, реализация которых непосредственно связана с развитием основных сфер деятельности региона;

- ∨ в целях осуществления государственной политики в сфере регулирования земельных вопросов, предотвращения нецелевого использования особо ценных прибрежных территорий целесообразно безотлагательно разработать единую комплексную схему курортно-оздоровительных и рекреационных территорий ЮБРР Крыма с долевым участием местных бюджетов, определив перспективы комплексного развития курортного потенциала Крыма и его регионов;
- ∨ принять законы Украины «О прибрежной полосе морей», об объявлении курортных территорий государственного значения и размежевании земель государственной и коммунальной собственности;
- ∨ усилить контроль над местными сборами и выводом из тени минигостиниц и мини-пансионатов, оказывающих рекреационные услуги отдыхающим;
- ∨ решить вопрос централизованного финансирования на берегоукрепительные работы побережья ЮБРР и др.

Список литературы

1. Калинин Н, Земляниченко М. Романовы и Крым /Н.А. Калини, М.А. Земляниченко. – Симферополь: Бизнес-Информ, 2003. – 320 с., ил.
2. Малыгин А.В. Русская Ривьера /А.В. Малыгин.- Симферополь: СОННАТ, 2004.- 352 с.: ил.
3. Регіони Автономної Республіки Крим за 2008 рік. – Сімферополь: Головне управління статистики в Автономній Республіці Крим, 2009. – 380 с.
4. Основные показатели финансово-хозяйственной деятельности предприятий санаторно-курортного и туристского комплекса АРК по форме 1-СКТК за 2008 г. – Симферополь, Министерство по курортам и туризма АРК, 2009.
5. Соціалістическая реконструкция Южного берега Крыма, материалы районной планировки ЮБК. Комитет по планированию ЮБК /Ред. М.Я. Гинзбурга. – Симферополь: Государственное издательство Крым АССР, 1935. – 568 с.
6. Фондовые материалы Алуштинского и Ялтинского горисполкомов, 1969 г.

Сахнова Н.С. Еволюція територіально-функціональної структури рекреаційного господарства Південнобережного рекреаційного району Криму / Сахнова Н.С., Сазонова Г.В. // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Географія. – 2011. – Т.24 (63). – № 2, ч. 2 – С. 210-220.

У статті охарактеризовано роль рекреації в структурі господарства Південнобережного рекреаційного району Криму, виявлено етапи, чинники та основні елементи функціонально-територіальної структури рекреаційного господарства району.

Ключові слова: рекреаційний район, територіально-функціональна структура рекреаційного господарства, форми територіальної організації рекреаційної діяльності, типи рекреаційних пунктів

Sakhnova N.S. Evolution of territoriality and functional structure of recreational facilities recreational South Coast regions of the Crimea / Sakhnova N.S., Sazonova G.V. // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 210-220

The article described the role of recreation in the economic structure of the recreational area South Coast of Crimea, discovered the steps, factors, and the basic elements of functional and territorial structure of the recreational facilities district.

Keywords: recreation area, territorial and functional structure of recreational facilities, a form of territorial organization of recreational activities, the types of recreational items.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 221-224.

УДК:379.85/(100)+(210.5)]

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ РЕКРЕАЦИОННОГО ТУРИЗМА В ВЫСОКОУРБАНИЗИРОВАННЫХ ПРИМОРСКИХ РЕГИОНАХ

Сажнев М.Л.

*Мелитопольський государственный педагогический университет им. Б. Хмельницького,
Мелитополь, Украина
E-mail: vsegda@hotmail.ru*

В статье раскрыты особенности развития рекреационного туризма и других отраслей экономики в пределах высокоурбанизированных приморских регионов, в том числе и в Украине, намечены стратегические направления их освоения.

Ключевые слова: высокоурбанизированные приморские территории, рекреационный туризм, туристско-рекреационная деятельность.

ВВЕДЕНИЕ

Постановка проблемы. В современном мире важную роль играют созданные человеком рекреационные ресурсы. Антропогенный фактор стал определяющим в некоторых государствах, позволив создать либо совершенно новые типы рекреационных ресурсов, либо видоизменить существующие до неузнаваемости. Сейчас существуют технологии, позволяющие создавать искусственные острова, плавучие санаторно-курортные центры, туристические комплексы с не характерными особенностями для климатической зоны в которой они находятся. Подобные мероприятия требуют колоссальных финансовых вложений, однако они позволяют довольно быстро полностью себя окупить и привлечь новых инвесторов на туристический рынок. Наиболее яркими примерами являются побережья океанов и морей. Организация на их территории рекреационного туризма проблема актуальная и своевременная.

Целью работы является исследование современных тенденций развития рекреационного туризма в пределах высокоурбанизированных приморских регионов, в том числе и в Украине, и стратегических направлений их освоения.

ИЗЛОЖЕНИЕ ОСНОВНОГО МАТЕРИАЛА

Н. М. Сажнева, И.А.Арсененко под рекреационным туризмом понимают вид туристической деятельности, которая осуществляется с целью отдыха, оздоровления, восстановления и развития физических, психологических и эмоциональных сил человека [1, с.145].

Рекреационный туризм, особенно его активные формы, позволяют устраниТЬ или ослабить воздействие на человека неблагоприятных факторов повседневной деятельности (нервно-эмоциональной перегрузки, гипокинезии, избыточного нерационального питания и т.д.).

Активным формам рекреационного туризма характерны следующие особенности:

- в туристско-рекреационной деятельности используются средства активного туризма (прогулка, поход, соревнования);
- используются технологии видов спорта (горнолыжного, водного слалома, подводного плавания, конного спорта, игровых видов спорта и т. д.);
- туристско-рекреационная деятельность основана на использовании двигательной активности туристов и рекреантов;
- в программу рекреационных туров включаются культурно-познавательные аспекты, которые содержат интеллектуальные и эмоциональные компоненты и имеют развлекательный (гедонистический) характер.

Для многих стран мира, расположенных в прибрежных зонах этот вид туризма является наиболее распространенным и массовым.

Комфортны для организации туристско-рекреационной деятельности в прибрежных зонах, территории с высотами до 200м над уровнем моря, которые занимают около 18% площади земной поверхности, где проживает примерно 60% населения земли и сосредоточено две трети городов мира с населением более 1,6 млн. человек.

В Украине в отличие от таких стран, как США, Австралия, Таиланд и др. нет значительного притяжения населения к побережью. В некоторых прибрежных районах плотность населения на побережье даже меньше, чем на значительном удалении от него, хотя в последние годы ситуация начала меняться.

Очевидным является то, что в этой зоне происходит интенсивное взаимодействие человека и природной среды, то, что она является плацдармом для развития и размещения производительных сил, в частности морского хозяйства. Опыт прибрежных государств свидетельствует о важной роли прибрежных зон, которую они играют в общем процессе социально-экономического развития. При этом прибрежные территории, как правило, развиваются более быстрыми темпами, по сравнению с остальной территорией, за счет активизации инвестиционно-привлекательных отраслей экономики, связанных с использованием морских и прибрежных ресурсов. Поэтому эти территории необходимо исследовать с точки зрения взаимосвязи природных и социально-экономических особенностей.

К прибрежным зонам тяготеют многие крупные города и мегаполисы, которые из-за значительной концентрации в них населения, промышленных рекреационных предприятий, транспорта, культурно-бытовой сферы и др. являются ведущими потребителями всех видов ресурсов, в том числе и приморских. По данным ООН ежегодно городское население увеличивается на 4% в год. В начале XXI века 45% населения проживало в городах. Существовало свыше 200 городов – миллионеров. Крупнейшие городские агломерации сложились вокруг Мехико, Сан-Паулу, Токио и Нью-Йорке. К высокоурбанизированным относятся страны: Европы, Северной Америки, ЮАР, Австралии, Южной Америки и СНГ. В Украине же в начале 90-х годов XX столетия обострились проблемы урбанистического развития страны, численность городского населения начала устойчиво снижаться. Тем не менее, и в Украине в последние годы, происходит неизбежная эволюция социально-географических представлений об урбанизации. Акценты в определении этого процесса постепенно смешаются с анализа роста городского населения, его доли в

населении страны на характер концентрации населения в крупных городах, агломерациях и надагломерационных формах расселения, а также на изучение городского образа жизни, норм поведения, качества городской среды, и, наконец, на изучение человека в городе как феномена культуры и рекреационного туризма в более широком понимании цивилизации.

Процесс концентрации населения в городах неизбежен. Но структура современного города, его индустриальная и градообразующая составляющая пришли в противоречие с историческим предназначением города и его ролью в повышении жизненного уровня людей. Появление мегаполисов привело к стихийной реконструкции больших районов Земли, из-за которой произошли нарушения в воздушном, водном бассейнах, пострадали земельные массивы, нарушились транспортные связи и др. Многие города расширяются так, что не могут уже разместиться на суше и начинают сползать в моря или океаны, на берегах которых они расположены.

В настоящее время высокоурбанизированные прибрежные зоны привлекают особое внимание и интерес разных специалистов. Именно с прибрежной зоной связаны проблемы глобальных климатических изменений. Возможное повышение уровня Мирового океана за счет таяния ледников может привести к серьезным экологическим, социально-экономическим и даже политическим последствиям. Такого рода изменения могут иметь не только локальные, но и региональные и глобальные масштабы. Поэтому уже, сегодня ставится вопрос о том, что мировое сообщество должно, объединив свои усилия, разработать систему мер, направленных на предотвращение возможных последствий глобального изменения климата, а также негативного влияния человеческой деятельности и, обязательно обеспечить реализацию этих мер в прибрежных зонах за счет применения правового механизма.

На современном этапе начал возникать острый конфликт между стремлением немедленно использовать и потреблять прибрежные ресурсы и необходимостью обеспечить их долгосрочный резерв.

Решения международной конференции ООН по охране окружающей среды и устойчивому развитию (Рио-де-Жанейро, 1992), определяют необходимость создания в каждой стране или регионе, расположенных на побережьях, эффективной системы комплексного управления процессами, происходящими в прибрежных зонах. Ряд документов, которые носят рекомендательный характер и направлены на решение органами управления и общественностью задач и подходов по развитию прибрежных зон, таких как "Кодекс поведения в прибрежной зоне", "Модельный закон о прибрежной зоне", подготовлен по инициативе Европейской комиссии.

Необходимо сделать акцент на опережающие действия по предупреждению негативных последствий ухудшений окружающей среды в контактной области "суша – море" на основе: новой нормативно-правовой базы и экономико-экологического механизма регулирования отношений в сфере морского берегового природопользования; программ и проектов развития и размещения промышленных и иных объектов в приморских регионах, опирающихся на социально-экономические и политические прогнозы, альтернативные сценарии и стратегии развития; формирования иерархической системы статутов с морской береговой

зоны Украины по всей совокупности природных объектов (море, береговая зона, лиманы, приморские озера и т.п.) и природно-хозяйственных комплексов (курортно-рекреационные, портово-промышленные и т.п.).

ВЫВОДЫ

Для реализации эффективной стратегии освоения высокоурбанизированных прибрежных зон Украины необходимо:

во-первых, расширить комплексные исследования по проблемам экономического освоения береговой зоны Черного и азовского морей, в том числе по направлениям формирования научных и прикладных основ интегрированного управления, обеспечения ресурсно-экологической безопасности и устойчивого социально – экономического развития морской береговой зоны на основе соответствующей системы организационных, управлеченческих, правовых, экономических, экономико-экологических механизмов морехозяйственной деятельности;

во-вторых, разработать в относительно короткие сроки (2-3 года) пакет приоритетных нормативно-правовых документов, связанных с формированием системы статусов морской береговой зоны Украины, включая режим управления этим регионом в целом и отдельными ее участками и объектами;

в-третьих, разработать национальную программу устойчивого развития производительных сил и природопользования в морской береговой зоне Украины, интегрирующую существующие и проектируемые экологические, ресурсные, рекреационные и другие национальные (государственные), ведомственные и региональные планы (схемы), программы с учетом реализации национального законодательства.

Список литературы

1. Сажнева Н.М. Рекреаційна географія та туризм (словник-довідник сучасних технологічних понять): навч. посібн. / Н.М.Сажнева, І.А.Арсененко. - Мелітополь:Люкс, 2007. - 254с.

Сучасні тенденції розвитку рекреаційного туризму у високо урбанізованих приморських регіонах / Сажнев М.Л. // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Географія. – 2011. – Т.24 (63). – № 2, ч. 2 – С. 221-224.

В статті розкриті особливості розвитку рекреаційного туризму та інших галузей економіки в межах високоурбанизованих приморських регіонів, зокрема і в Україні, намічені стратегічні напрямки їх освоєння.

Ключові слова: високо урbanіzовані приморські території, рекреаційний туризм, туристсько – рекреаційна діяльність.

Modern trends of development of recreational tourism in the highlyurbanized coastal regions / Sazhnev M.L // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 221-224.

The article reveals the features of the development of recreational tourism and other economic sectors within the intensely coastal regions, including in Ukraine, set strategic direction for their development.

Keywords: intensely seaside territory, recreational tourism, tourist and recreational activities.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 225-230.

УДК 323.11(477.75):2

СОВРЕМЕННЫЕ И ПЕРСПЕКТИВНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ И СОЦИАЛЬНОЙ ГЕОГРАФИИ В УСЛОВИЯХ НООСФЕРОЛОГИИ

Шумский В.М.

Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского, Симферополь, Украина

Приведены критерии географичности социально-экономических явлений: территориальность, комплексность, управляемость и иерархичность. Рассматривается трансформация этих критериев в период смены общественных ориентиров. Выясняются объективные и субъективные предпосылки не востребованности современной экономической и социальной географии.

Ключевые слова: география, ноосфера.

К моменту распада СССР в экономической и социальной географии сложились направления, позволяющие отнести ее к так называемым «зрелым» наукам. В целом были выработаны критерии географичности социально-экономических явлений:

1. Территориальность: распространение по территории в любой форме организации – площадной, очаговой, линейно-узловой и точечной. Одновременно территориальность проявляется в различиях от места к месту.

2. Комплексность проявляется на двух уровнях. В обоих уровнях решающими являются связи между элементами, но в первом случае – это любые связи между элементами, образующими целое, обладающие свойствами, не присущими у элементов – это системный уровень познания. Во втором случае – это связи настолько мощные, что формируют взаимообусловленность элементов – это комплексный уровень.

3. Территориальная управляемость.

4. Территориальная иерархия.

Данные критерии имели отчетливо выраженное экономическое значение, которое проявлялось через принципы размещения; при этом снижались затраты на транспортировку, энергозатраты, затраты сырья. В настоящее время рыночные основы производства создают невостребованность принципов размещения.

В экономической географии было достигнуто следующее:

– включение социальных проблем и рассмотрение человека в качестве центрального и образующего звена экономико-географических явлений. С этим связано даже изменение названия науки (социально-экономическая география, экономическая и социальная география, общественная география);

– развитие картографических представлений: комплексное и системное картографирование, картографирование социальных явлений, картографическое моделирование;

– разработка учения о территориальных социально-экономических комплексах (первоначально территориально-производственных) и методов их познания, в том числе метода энергопроизводственных циклов;

– возникновение разных научных направлений, выросших до состояния «зрелых» наук, например, география промышленности, география транспорта, география населения, рекреационная география и другие; возникновение новых парадигм, в том числе в академической и вузовской формах научных исследований;

– решение территориальных практических задач, в том числе: знакомство общественной практики с существующими и перспективными социально-экономическими системами; формирование общественно-экономических территориальных образований для устойчивого развития экономики, например, Урало-Кузнецкий комбинат, новые территориально-производственные комплексы в СССР в 70-80-х годах, участие в решении общегосударственных и межгосударственных программ развития, например, разработка дифференцированных по территории мероприятий по выполнению продовольственной программы и комплексных программ развития стран-членов СЭВ.

В то же время складывается ряд объективных и субъективных предпосылок, формирующих невостребованность экономической и социальной географии как науки. Это связано как с объективными, так и субъективными причинами. Объективно сложилось, что экономическая и социальная география как наука в СССР достигла необычайно высокого уровня развития, но в условиях «развитого социализма» произошла задержка в реальном развитии научно-технической революции, чему также способствовал директивный характер планирования.

Феномен невостребованности географии объясняется также многоплановостью и сложностью географических задач, которые часто для политиков и бизнесменов проявляются лишь на интуитивном уровне. Это связано с тем, что географическим знаниям, формирующими пространственное мышление, не уделяется должное внимание ни в школьной, ни в вузовской подготовке. Что же касается специалистов-географов, то часто они оказываются в плену старых представлений, не соответствующих современному состоянию научной мысли вообще. Для настоящего времени в экономической и социальной географии характерно появление новых процессов, коренным образом меняющих представление о данной науке. К их числу следует отнести регионализацию в географии, понимаемую двояко. Во-первых, это на региональном уровне отработка общих теоретических положений, методологии и методики экономической и социальной географии; во-вторых, приведение к региональному уровню современных парадигм в науке, например, возникновение региональной geopolитики, региональной геотопонимики и т.д.; дальнейшая «экономизация» экономической географии; применение новых подходов (демографический, этнографический, геотопонимический) к решению давно известных задач. Особый интерес на современном этапе представляют страноведческие исследования, носящие синтетический характер в рамках новых представлений внутри зрелой науки. Также необходимо отметить осознание несовершенства объектно-предметной основы в современной географии. В частном направлении эта идея получила развитие в адаптационном направлении исследований, устойчивого развития, а несколько ранее – оценочном направлении, оптимизации природопользования. В настоящее время идет расширение использования возможностей математического метода: от формулы, отображающей сущность предмета или явления к блоково-системному моделированию.

Невостребованность экономической и социальной географии на современном этапе также связана с отставанием в понимании сущности геопространства. Особенностью современного этапа является резкое усиление влияния информационного пространства, которое способствует резкому изменению общепринятых представлений о пространстве вообще; благодаря оптимальному развитию средств связи и передачи информации традиционное пространство настолько сузилось в размерах, что практически перестало существовать вообще. Помимо всего прочего информационное пространство характеризуется значительной насыщенностью связей между объектами, которые в старом понимании рассматривались только как транспортные. Такое положение по достоинству было оценено специалистами разных наук, кроме экономгеографов. Недопонимание этого положения привело к упрощенчеству в восприятии ряда идей как глобального, так и регионального характера. Вместо этого в ряде случаев в научных разработках последовал возврат к багажу старых, классических знаний, основанных на устаревших представлениях о пространстве, предмете и объекте экономической географии, что не позволяет в полной мере выделить актуальность практических результатов ряда исследований, проведенных с географических позиций.

В связи с распадом СССР, появлением многих государств, возникло множество центров принятия решений, в состав которых часто входят люди, мало подготовленные к восприятию географических идей, поэтому для таких центров просто не возникла необходимость в использовании научных данных по экономической географии. Отрицательную роль также сыграли новации в системе образования, в результате которых снизился и интерес к географии, и запоминающая способность учащихся. Часто это связано с непониманием сущности пространственных подходов к организации жизни социума.

Между тем, в современном обществе формируется спрос на задачи, решение которых позволит определиться с ролью экономической и социальной географии в будущем. К числу таких задач относятся:

- пространственно-атрибутивный выбор оценивания территории с последующей оптимизацией природопользования с использованием высоких (информационных) технологий. С точки зрения географии здесь важен пространственно-дифференцированный подход к оценке прямого или косвенного воздействия или самого природопользования или его носителя, человека, на окружающую среду. Один из принципов подхода к решению этой задачи заключается в понятии экономико-географической оценки территории, которая позволяет, с одной стороны, определить наиболее оптимальный с точки зрения экономики вид природопользования, а с другой – наносящий наименьший ущерб в природную систему. В этом направлении требуется территориально-дифференцированная разработка методов оценивания тех или иных видов природопользования. Если на уровне материального производства таковые разработки имеют место, то в направлении природопользования, связанных с социальной сферой, они нуждаются в дальнейшем усовершенствовании. Например, в рекреационной географии вполне применима оценка в единицах информации для познавательных ресурсов;

• моделирование объектов и явлений на блочно-системном уровне с целью решения проблем управления создания коммерческого продукта. Эта задача является многообразной и многоуровненной, диапазон ее решения может колебаться от выбора наиболее оптимальной технологии, инновационного партнера вплоть до конкретного места размещения предприятия и формирования к нему наиболее оптимальных маршрутных связей. Работы, связанные с решением этой задачи, востребованы в прошлом, настоящем и будущем. Пожалуй, только методы решения таковых проблем обладают интерполяцией;

• решение задач вхождения экономгеографов в бизнес-структуры. Подготовка работ по комплексной характеристике площадных или линейных явлений позволяет выявить не занятые пока ниши исследования, что позволит включиться в бизнес-структуры даже на уровне составления бизнес-планов новых типов предприятий, выполненных на более высоком комплексном уровне, нежели в сети обычного менеджмента или экономистами. К числу таких работ можно отнести разработку рекомендаций по формированию и функционированию элементарных экономико-географических объектов, в частности предприятий маршрутов, элементарных агропромышленных комплексов и т.д. Особо следует отметить значимость картирования явлений, особенно социального характера. Уже на сегодняшнем уровне это вызывает очень серьезный интерес со стороны бизнес-структур;

• критическое переосмысление понятия «ресурсы территории». Начало исследования в этом направлении было положено А.А. Минцем и Петряковой, которые рассматривали территорию как геосистему, ограниченную административными рамками. С другой стороны, результатом переосмысления понятий «природные ресурсы», «природные условия», проведенное Федоренко и Реймерсом позволило выделить интегральный ресурс, который в последующих работах стал рассматриваться как совокупность потенциалов для различных видов деятельности. Толчком к именно такому пониманию интегрального ресурса послужила небольшая, но фундаментальная работа А.А. Минца и В.С. Преображенского «Функция места и ее изменение», так как именно она наталкивает на мысль о динамичности понятия «потенциал вида деятельности», таким образом, постановка вопроса о запасах ресурсов имеет лишь общенаучное значение. Кроме того, в традиционное понимание ресурсов территории не включаются информационные ресурсы, труд, земля, основной капитал (основные фонды). В этом плане интересны работы по интеграционной структуре геополитического региона, где, помимо природных ресурсов, выделяются геополитические ресурсы и ресурсы территориальной идентичности;

• в настоящее время предъявляется особое требование к научной новизне пространственного анализа на первичном, региональном и общегосударственном уровне. Если на первичном уровне проводится многоплановый анализ пространства, и условий и факторов становления и развития того или иного процесса (явлений), на региональном уровне сегодня и в обозримой перспективе эффективным является применение методов региональной геополитики, которые в условиях глубокого исследования информационно-правовой среды позволяют рассмотреть региональное пространство как систему взаимодействия пространственного и функционального потенциалов региона, уникальности и аттрактивности,

центральных и региональных органов власти, центра и периферии, ресурсов и условий развития, что приводит к формированию геополитических и локальных центров развития региона. На общегосударственном уровне должны выполняться исследования аналитического и синтетического направлений на всех пространственных уровнях;

- избирательное существование ранее возникших и формирование перспективных парадигм социально-географического направления. В частности, предвидится возврат к проблеме устойчивого развития, усиление исследований геоинформационных технологий, приспособление предмета исследования к социальным результатам НТР (смена потребностей от товаров длительного пользования к услугам и, как следствие, значительное обновление географии услуг, рекреационной географии). В мировой географической науке – резкое усиление регионализации с разных позиций. Одна из них связана со сменой поколений экономгеографов, поэтому регионализация в дальнейшем приобретает не только экономическую, но и политическую окраску как механизм борьбы с глобализацией. В западноевропейской географии еще одним значимым направлением оказывается эколого-экономическое, позволяющее рассматривать даже известные экологические проблемы с позиций гуманитарной географии. В отечественной географии достаточно плодотворными оказываются парадигмы, связанные с региональной геополитикой, развитием ГИС-технологий, математизацией географии, определением места географии в информационном мире, а также ноосферно-экологическая и пространственно-временная парадигмы.

Решение этих задач требует от экономгеографов использования новых, но, тем не менее, комплексных подходов к постановке конкретных проблем и их решению. Как пример можно привести положение в современном страноведении, когда уход от традиционной схемы характеристики страны вызвал к жизни целый ряд концепций «альтернативного» страноведения: концепция проблемного страноведения, концепция соединения страноведения с решением глобальных проблем человечества, концепция экономико-географического страноведения, базирующегося на идее о территориальной структуре хозяйства страны, концепция среди общественного развития как предмета страноведения, рассматриваемого в рамках всей географии, концепция «географического страноустройства», концепция культурно-образного страноведения; последнюю концепцию многие из западных географов рассматривают как формирование образа региона.

Безусловно, со временем должна меняться методологическая и эпизодическая база науки. В экономической географии важно заимствование методологических основ других наук, например, использование «длинных циклов Кондратьева», в методике внедряется моделирование процессов на основе методов информации, ГИС-технологий. Здесь на первых порах может возникнуть определенная трудность, связанная с применением формулы «новое – это хорошо забытое старое». Упрощенчество этого положения ведет к воскрешению использования достаточно старых методик, основанных на теории сравнительных преимуществ Риккардо, изолированного государства Тюнена и сетей Кристаллера. Во многих случаях имеет место слепое копирование и перенос этих методов на современные, значительно усложнившиеся условия или на такие явления и процессы, к которым эти методы вряд ли применимы. В современных условиях зачастую наблюдается

заметный распад как межотраслевых, так и территориально-производственных комплексов, что связано не только с общим ослаблением экономики стран СНГ, но и с малой динамичностью, значительной косностью самих комплексов, не выполняющих современных требований в динамичном мире. Однако, системные образования, носящие социально-экономический характер, существуют и для их изучения возможно использование кластерного метода. Однако, на сегодня использование этого метода затруднительно, так как существует, по крайней мере, двоякая трактовка понятия кластер. В одних случаях это понятие сводится к одной из разновидностей системного подхода, в другом случае – это понятие динамичное и охватывает быстро возникающие и существующие относительно короткое время сочетания предприятий. Их возникновение и время существования определяется только максимально возможной экономической эффективностью, например, сочетание виноградник–винзавод, ферма–мясокомбинат и т.д. Эффективность кластеров такого рода зависит от свободы рынка, в них невозможно ни вмешательство государства, ни криминальных структур. Например, значительное снижение закупочных цен на сельскохозяйственную продукцию приводит к сокращению объема сельскохозяйственного производства, распаду собственно сельского хозяйства страны и усилению зависимости от импорта, что на макроэкономическом уровне далеко небезопасно. В свободно развивающихся кластерах такое положение возникнуть просто не может.

Еще больший интерес для экономической географии представляет формирование производств как совокупности малых предприятий. Такое положение приводит к резкому возрастанию количества центров принятия решений, которые могут быть территориально дифференцированы. В то же время такое положение способствует развитию малого бизнеса со всеми его положительными аспектами.

Для выполнения этих задач от географии требуется, с одной стороны, выход науки на наиболее передовые позиции научно-технического прогресса, с другой – совершенство системы географического образования на уровне точной гуманитарной науки по определению Ю.Г. Саушкина

Шумський В.М. Сучасні і перспективні проблеми економічної і соціальної географії в умовах ноосферології / Шумський В.М. // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Географія. – 2011. – Т.24 (63). – № 2, ч. 2 – С. 325-330.

Приведені критерії географічності соціально-економічних явищ: територіальність, комплексність, керованість і ієрархічність. Розглядається трансформація цих критеріїв в період зміни суспільних орієнтирів. З'ясовуються об'єктивні і суб'єктивні передумови не затребуваності сучасної економічної і соціальної географії.

Ключові слова: географія, ноосфера.

Shumsky V.M. Modern and perspective problems of economic and social geography in the conditions of noospherology / Shumsky V.M. // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 325-330.

The criteria of geography of the socio-economic phenomena are resulted: territorialness, complexity, dirigibility and hierarchicalness. Transformation of these criteria is examined in the period of changing of public orientations. Objective and subjective pre-conditions of not claimed of modern economic and social geography turn out.

Keywords: geography, noosphere.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 231-238.

УДК 502.36:352/354

ЛОКАЛЬНЫЕ ОБЪЕКТЫ ТЕРРИТОРИАЛЬНОГО УПРАВЛЕНИЯ КАК ГЕОСИСТЕМЫ: ПОДХОДЫ К ИЗУЧЕНИЮ

Карпенко С.А.

Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского, Украина, Симферополь
E-mail: s_karpenko@rambler.ru

Анализируются подходы к изучению объектов территориального управления, рассматриваемых в качестве географических систем комплексного уровня организации. Показано, что на локальном уровне организации объекты территориального управления являются результатом полиструктурного наложения и взаимопересечения следующих типов элементарных геосистем – природных, природно-антропогенных, природно-хозяйственных, производственно-экономических и социально-культурных. Сформулирована система методологических принципов изучения геосистем, которая вполне применима и к элементарным объектам территориального управления.

Ключевые слова: Элементарные объекты территориального управления, геосистемы локального уровня организации, полиструктурность.

Под объектом управления, в общем случае, понимается то, на что направлено управляющее воздействие субъекта. Наиболее широко распространены подходы [1], рассматривающие в качестве территориальных систем управления «члены и разные уровни административно-территориального деления государства». В то же время, в социально-экономических исследованиях выделяются различные типы территориальных геосистем локального уровня организации: интегральные геосистемы [2], территориальные социально-экономические системы топологического, микрорайонного, подрайонного уровня и уровня административного района [3], низовые общественно-географические системы [4], территориальные хозяйственные системы [5], общественно-территориальные комплексы [6] и др.

М.В. Панасюк [7] предложил следующую группировку объектов территориального управления по значению пространственного фактора в их функционировании: *элементарный объект* (предприятие – промышленное, сельскохозяйственное, населенный пункт и т.д.); *группа однотипных объектов* (транспортные сети, отрасли производства и т.д.); *территориальное сочетание* (территориально-промышленные и агропромышленные комплексы); *интегральный управляемый район* (как «..формирующаяся в его границах территориальная общность природы, населения и хозяйства, возникающая в результате целенаправленной деятельности людей»).

При таком подходе к выделению объектов управления в центре внимания находится производственно-промышленный потенциал, что не позволяет

комплексно рассматривать территорию, в случае наличия в ее пределах зон иного функционального назначения – культурно-исторических, природоохранных, и т.д.

Необходимо отметить, что в последние годы активизировалось обсуждение вопросов, связанных с изучением культурного ландшафта. В Московском университете действует специальный методологический семинар по данной теме. М.Д. Гродзинский, обобщив существующие подходы, предложил комплексную, многомерную трактовку этого понятия [8]: культурный ландшафт как антропогенный ландшафт, как оптимальный ландшафт, как регион, как среда, как образец, наследие.

Очень интересным и перспективным для выявления элементарных территориальных экономико-географических систем является выделение локалитетов [9], состоящих из «...атома природы – местности, атома населения – населенного пункта и атома хозяйства – предприятия или фирмы». Такой подход позволяет предполагать разнесение функций создающих геокомплекс «атомов» в пространстве – т.е. обособление локальных комплексов селитебного типа (хутор, выселки), социально-культурного типа (памятник культуры, с обслуживающей инфраструктурой для посещения), производственного объекта (полевой стан тракторной бригады).

Приведенный перечень не отражает всего многообразия подходов к выделению элементарных территориальных геосистем локального уровня организации и требует постановки специального исследования по вопросу их классификации.

Таким образом, можно констатировать тот факт, что чем большую роль играют хозяйственная и социальная составляющая (в сравнении с природной основой) взаимодействии географических компонентов, тем сложнее выделить реальные территориальные геокомплексы. Особенно это важно для локального уровня организации общественных территориальных систем (аналогичных по уровню природным единицам внутриландшафтной организации природной территории – фациям, уроцищам и местностям).

В настоящее время отсутствуют классификации объектов территориального управления (в т.ч. – на уровне элементарных объектов локального уровня), которые можно использовать для практических потребностей органов власти и местного самоуправления.

Анализ подходов к изучению природно-антропогенных и природно-хозяйственных систем, антропогенных ландшафтов [10,11,12] показал, что при выделении этих классов территориальных геосистем в значительной степени учитываются ареалы и пространственные особенности элементарных типов землепользования.

Существует несколько как национальных, так и международных источников данных для картирования и выявления типов территорий (land use, land cover, elementary units), необходимых для изучения пространственной дифференциации территории. Наиболее известным из них является европейский проект «Corine»

(pan-European Land Use/Land Cover map [13]), включающий 52 элементарных типа земель для картирования современного использования территории на уровне исходного масштаба 1 : 25 000. Форма земельной статистической отчетности б-ЗЕМ, используемая в Украине, в определенной степени является аналогом для выделения природно-хозяйственных систем локального уровня организации.

Нами была отработана методика выделения элементарных операционных территориальных единиц, возникающих при наложении ландшафтных контуров (на уровне уроцищ) и ареалов типов землепользования для создания природно-хозяйственных баз данных административных территорий местных громад [14].

Иерархический характер организации, выражющийся в наличии пространственно-временных уровней территориальных систем. Можно согласиться с В.А. Боковым [15], выделившим пять уровней территориальной дифференциации природы и хозяйства Крыма: *микролокальный* (часть сельскохозяйственного поля, городской квартал и т.д.); *локальный* (характерный масштаб 0,5 – 1 км, около 30 000 участков, соответствующий севообороту, небольшому населенному пункту, небольшому водосбору и т.д.); *макролокальный*, около 250 участков с характерными масштабами от 5 до 20 км (крупный населенный пункт, сельхозпредприятие, и т.д.); *микрорегиональный* (административные и природно-хозяйственные районы – Присивашье, Главная гряда, Южнобережье) с масштабами от десятков километров до 80 – 100 км; *региональный*, когда рассматривается Крым в целом.

Наличие организационных уровней (элементы, компоненты, комплексы), характеризующих степень сложности рассматриваемой территориальной системы. Так, можно изучать распределение отдельного вещества в воздухе (элемента природы), состояние атмосферы (как компонента природы) и состояние ландшафта, как территориальной системы, объединяющей все компоненты природы на данной территории. Организационные уровни пронизывают и системы других иерархий, кроме природных – социальные, производственно-технические.

Отличия геокомплексов по генезису (природные, природные сильно измененные, антропогенные, разной степени преобразованности), что отражает степень антропогенной преобразованности территории.

Полиструктурный характер организации территории, когда в одной точке взаимодействуют системы, или подсистемы, относящиеся к различным генетическим типам и уровням организации. При этом, вектор развития систем может не совпадать. Так, в точке могут одновременно взаимодействовать почвенная система (почвенный контур), сельскохозяйственное поле, земельный участок, закрепленный в кадастре за пользователем, часть территории административно-территориальной единицы, геоморфологическая система (склоновая), мелиоративная подсистема (грунтовые воды) и т.д. Пример полиструктурной классификации земельно-ресурсных объектов, выполненной на фоне иерархии пространственно-временных уровней приведен на рисунке 1.

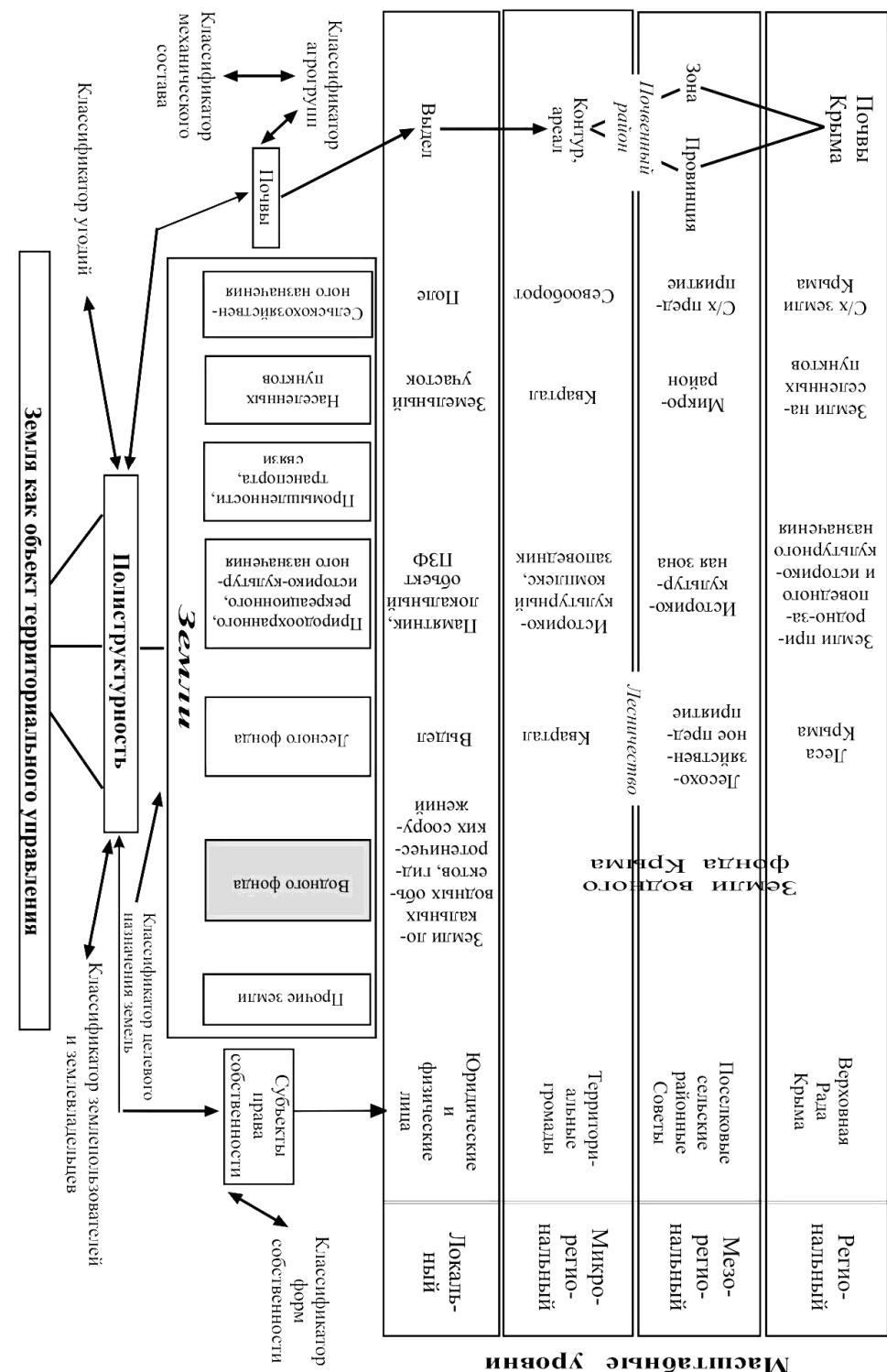

Рис.1. Полиструктурная классификация земель как объектов территориального управления

Таким образом, подходы к созданию целостной классификации объектов территориального управления Автономной Республики Крым можно представить через последовательность ряда этапов:

- Выделяется система объектов административно-территориального деления региона - сельские и городские советы, административные районы;
- В пределах каждой из единиц административного деления выделяются полностью покрывающие ее территорию различные типы локальных природно-хозяйственных территориальных систем, вычленяемые на основе:
- приуроченности к элементарным природно-хозяйственным контурам, представляющими функционально целостные и самодостаточные ячейки типов использования территории;
- взаимного пересечения с границами элементарных морфодинамических единиц (в понимании А.Н. Ласточкина [16]), составляющих основу ландшафтной организации территории;
- Выделенные локальные природно-хозяйственные системы далее могут интегрироваться в более крупные общности макролокального и микрорегионального уровней.

Необходимо отметить, что локальные природно-хозяйственные территориальные системы являются элементарными операционными единицами для проведения интегральной оценки состояния управляемых объектов, уровня антропогенной нагрузки, природно-ресурсного потенциала территории, а также для создания и ведения «Реестра объектов управления Автономной Республики Крым».

Для методического обеспечения изучения объектов территориального управления, рассматриваемых как полиструктурно взаимодействующие и взаимно «перерабатывающие» осваиваемое географическое пространство – от природных систем до социально-экономических (по алгоритму, рассмотренному А. Ковалевым в [17]), предлагается типология элементарных геосистем, классифицируемых по характеру системообразующих свойств, степени преобразованности природной составляющей (рисунок 2).

Обобщение методологических принципов, использующихся в изучении географических систем позволило также предложить многомерную матрицу, представляющую собой графическое воплощение системы «географических координат» (рисунок 3), вполне пригодную и для анализа территориальных объектов управления.

Таким образом, проведенный в статье анализ позволил охарактеризовать основные подходы к выявлению и географическому изучению объектов территориального управления, рассматриваемых в качестве полиструктурно взаимодействующих типов локальных геосистем.

Рис. 2. Полиструктурная типология территориальных географических систем локального уровня организации

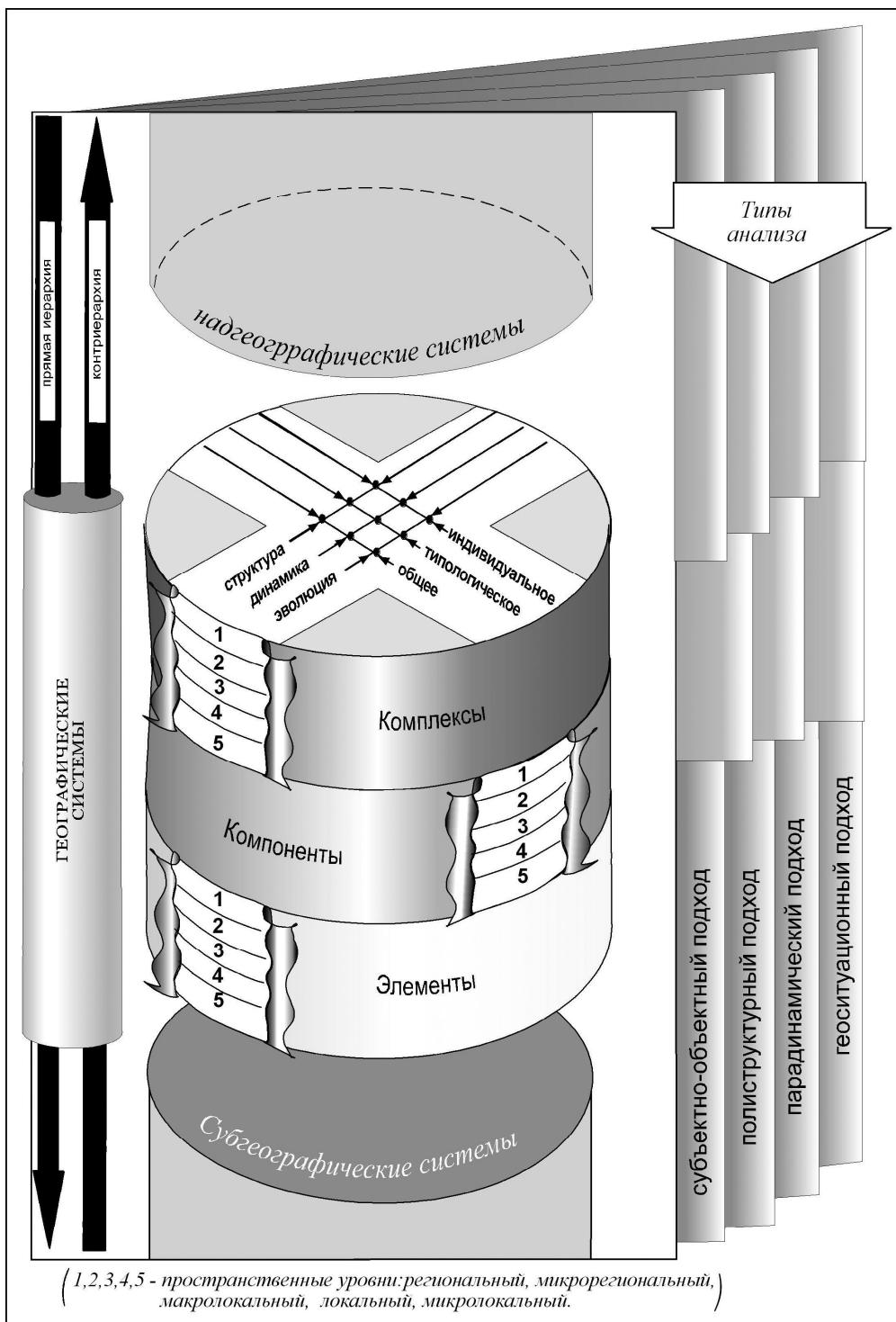

Рис. 3. Матрица методологических подходов к изучению географических систем

Список литератури

1. Михайлов Ю.П. К вопросу о территориальной организации общества и организации территории / Михайлов Ю.П. // География и природные ресурсы, 1998. – № 4 – с. 10-16
2. Преображенский В.С. Проектирование природно-технических геосистем и геэкологические знания / Преображенский В.С., Александрова Т.Л. // Геоэкологические подходы к проектированию природно-технических систем. – М.: ИГ Н СССР, 1985 – с. 6-25
3. Шарыгин М.Д. Ресурсный уровень территориальных социально-экономических систем / Шарыгин М.Д., Зырянов А.И. // География и природные ресурсы, 1981– № 4 – с. 53-59
4. Дудник І.М. Методологічні проблеми низових суспільно-географічних систем / Дудник І.М. : Тези доповідей 2 Міжнародній науково-практичній конференції [Географічна наука і освіта в Україні] , (Київ, 26 – 27 березня 2003 р.) – К.: ВГЛ «Обрій» – с. 24-26;
5. Твердохлебов И.Т. Территориальная хозяйственная система как объект изучения экономической и социальной географии : Экономическая география / Твердохлебов И.Т., Швец А.Б. – К.: 1982 – с. 3
6. Паламарчук М.М. Общественно-территориальный комплекс в советской географии : Сб. научных трудов «Советская география» / Паламарчук М.М., Паламарчук А.М. – Л.: Наука, 1984 – с. 82-94;
7. Панасюк М. В. Управление экономико-географическими объектами. / Панасюк М. В. – Казань: Казанский Государственный университет, 1989 – 146 с.
8. Гродзинський М.Д. Пізняння ландшафті: місце і простір. / Гродзинський М.Д. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005. – Т.2. – 503 с.
9. Скопин А.Ю. Введение в экономическую географию: Базовый курс для экономистов, менеджеров, географов и регионароведов. / Скопин А.Ю. – М.: Гуманитарно-издательский центр «Владос», 2001 – С. 14 -16;
10. Дьяконов К.Н. Теория и практика выделения природно-хозяйственных систем / Дьяконов К.Н., Покровский С.Г. // География и природные ресурсы 2001 – № 2 – с. 16-21;
11. Швебс Г. И. Концепция природно-хозяйственных территориальных систем и вопросы рационального использования природопользования / Швебс Г. И., Шищенко П. Г. // География и природные ресурсы, 1987. – № 4 – с. 30-38.
12. Денисик Г.І. Антропогенні ландшафти Правобережної України / Денисик Г.І. – Вінниця, «Арбат», 1998 – 292 с.
13. Express map delivery from space / European Space Agency [Электронный ресурс] – Режим доступа : http://www.esa.int/images/GLOBCORINE_2009_web.jpg
14. Карпенко С. А. Географическое обеспечение региональных природно-хозяйственных баз данных / Карпенко С. А. // Ученые записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, Серія «ГЕОГРАФІЯ» – Том 16 (55) – № 2 (2003) – с. 64-69
15. Устойчивый Крым. План действий. – Киев-Симферополь: Крымский институт природоохранного и курортного строительства, 1999. – 399 с.
16. Ласточкин А. Н. Рельеф земной поверхности. / Ласточкин А. Н. – Л.: Недра, 1991. – 354 с.
17. Ковалев А. Территориальность как отражение самоорганизации геосистем и основа для формирования стратегии регионального развития / Ковалев А. – № 1, 1997 – с. 37 -40.

Карпенко С. О. Локальні об'єкти територіального управління як геосистеми: підходи до вивчення / Карпенко С. О. // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Географія. – 2011. – Т.24 (63). – № 2, ч. 2 – С. 231-238.

Аналізуються підходи до вивчення об'єктів територіального управління, розглядаємих в якості географічних систем комплексного рівня організації. Показано, що на локальному рівні організації об'єкти територіального управління являються результатом поліструктурного накладення та взаємного перетину наступних типів елементарних геосистем – природних, природно-антропогенічних, природно-господарських, виробничо-економічних, та соціально-культурних. Сформульована система методологічних принципів вивчення геосистем, які цілком застосовні і до елементарних об'єктів територіального управління.

Ключові слова: Елементарні об'єкти територіального управління, геосистеми локального рівня організації, поліструктурність.

Karpenko S.O. Localized objects of territorial management as geosystems: approaches to research / Karpenko S.O. // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 231-238.

The paper presents analysis to researching objects of territorial management when treated as geographical systems with complex leveling and organization. The analysis shows that at local level, territorial management objects result from polystructural overlapping of natural, nature-anthropogenic, nature-economic, industry-economic and socio-cultural geographic systems. The paper also formulates the system of methodological principles of researching geosystems which can be applied to elementary units of territorial management, geosystems of local level, polystructures

Поступила в редакцию 08.04.2011 г

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 239-244.

УДК 911.3:330.39

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ МОДЕЛІ РЕКРЕАЦІЙНИХ СИСТЕМ РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Атаманюк Я. Д.

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ,
Україна
E-mail: jaroslava@i.ua*

Дослідження рекреаційної системи Івано-Франківської області є актуальними, оскільки ефективний розвиток рекреаційної індустрії області відповідає не лише регіональним, але і державним, інтересам. Головною метою здійсненого дослідження є краєзнавче вивчення особливостей структури і функціонування регіональних рекреаційних систем. Рекреаційний комплекс області сформований і має значні можливості для функціонування і подальшого розвитку.

Ключові слова. регіон, рекреаційна система, структура, рекреація

ВСТУП

В останні роки спостерігається стійка тенденція зростання потоку рекреантів на територію Українських Карпат. Туристичний інтерес пов'язаний, насамперед, з природно-географічними умовами Карпатських гір, екологічною збереженістю регіону і самобутньою культурою українських горян. Ці складові формують сприятливі умови для розвитку рекреації в Карпатському регіоні загалом та Івано-Франківській області зокрема. Зручне просторове положення, природно-ресурсна база, історико-культурний потенціал, наявна матеріально-технічна інфраструктура – ті ключові передумови, які можуть забезпечити майбутнє становлення рекреаційної індустрії як однієї з провідних та економічно вигідних сфер господарства Івано-Франківської області. Така перспектива відповідає не тільки регіональним, а й державним інтересам, тому хотілося б акцентувати увагу на актуальності досліджень, що стосуються вивчення рекреаційної системи Івано-Франківської області.

Вихідні передумови. Теоретичною основою досліджень рекреаційної географії є концепція і існування територіально рекреаційних систем (ТРС). Існує багато тлумачень цього поняття. Досить поширеним серед вчених, дослідників з даної тематики є бачення ТРС як складної системи, інтегруючої у собі певні підсистеми. Різні автори виділяють різну кількість підсистем. У більшості теоретичних досліджень рекреаційних систем [1-4] за основу взята базова модель рекреаційної системи В. С. Преображенського. ТРС за В. С. Преображенським, є складною системою із наступних взаємопов'язаних підсистем: рекреаційних ресурсів, рекреантів, обслуговуючого персоналу й органу управління [5].

Д. В. Ніколаєнко стверджує, що «ТРС – це форма організації рекреаційної діяльності на певній території, в межах якої досягається максимальний взаємозв'язок, просторова і функціональна координація різних підсистем, які приймають участь у реалізації рекреаційної функції даної території» [6]. Досконалішою на наш погляд є схема ТРС із сучасними доповненнями та уточненнями за авторством О. Г. Топчієва та Ван Ціншена [7]. Важливими є також

результати вузькогалузевих досліджень території Івано-Франківської області рекреаційного змісту К. І. Геренчука, Л. Ф. Гоцул, Б. Я. Голяєда, О. І. Адаменка, Й. Р. Гілецького, С. М. Шепетюка та ін.

Формулювання цілей статті, постановка завдання. Головною метою здійсненого дослідження стало краєзнавче вивчення особливостей структури та функціонування регіональних рекреаційних систем.

У відповідності до означененої мети були сформульовані і розв'язані такі завдання:

- проаналізувано теоретико-методичні аспекти досліджень рекреаційних систем;
- з'ясовано і проаналізовано структуру ТРС регіону і запропоновано її структурні моделі;
- досліджено актуальний стан функціонування рекреаційної системи;
- сформульовано загальні рекомендаційні засади з оптимізації дослідження рекреаційної системи області. Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз рекреаційної діяльності як важливої та соціально значимої складової господарської діяльності дає право стверджувати, що дана галузь в Івано-Франківській області є специфічною територіальною рекреаційною системою (ТРС) - соціальною географічною системою, яка складається із п'яти взаємопов'язаних підсистем: підсистеми "рекреаційні ресурси", яка включає ресурсно-рекреаційний потенціал території області, «обслуговуючий персонал» - кадровий потенціал системи рекреації, «інфраструктуру» - матеріально-технічну базу, «рекреаційні послуги» - сформовані рекреаційні продукти, «рекреанти» - основну ланку системи – тих, що вибрали рекреаційну діяльність для задоволення своїх специфічних потреб у оздоровленні, пізнанні навколошнього світу, фізичному розвитку тощо. Дані система охоплює також органи управління рекреаційною системою та рекреаційний маркетинг. Нами розроблено модель системи, яка представлена на рис.1.

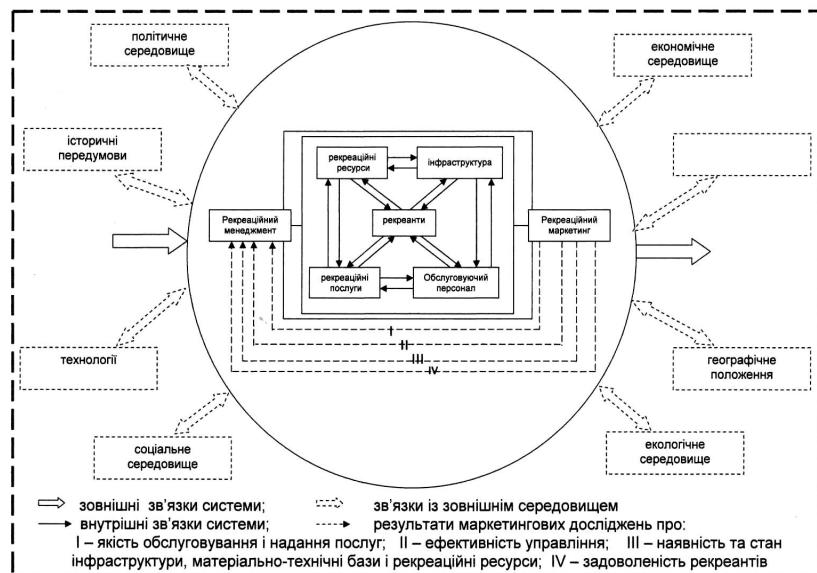

Рис.1 Структурна модель ТРС Івано-Франківської області

Рекреація як специфічна система являє собою складне утворення. Як ціле вона постає перш за все у відносинах з оточуючим середовищем: політичним, економічним, соціальним та екологічним. Зовнішній світ активно впливає на рекреаційну діяльність, в одних випадках відкриваючи перед нею широкі можливості, в інших - загрожуючи новими небезпеками. Виступаючи складовою господарського комплексу Івано-Франківської області, рекреація в області перш за все покликана вирішувати важливі соціальні завдання, пов'язані з вихованням, оздоровленням та освітою, розширенням кругозору, зокрема:

- отримання нових знань;
- фізичне оздоровлення та профілактика захворювань;
- спрямування підростаючого покоління на здоровий спосіб життя, формування активної життєвої позиції;
- розвиток кращих моральних людських якостей та відносин;
- екологічне виховання, виховання свідомого ставлення до природи нашої країни.

Структурна модель сучасної організації системи рекреації в області відображенна на рис. 2.

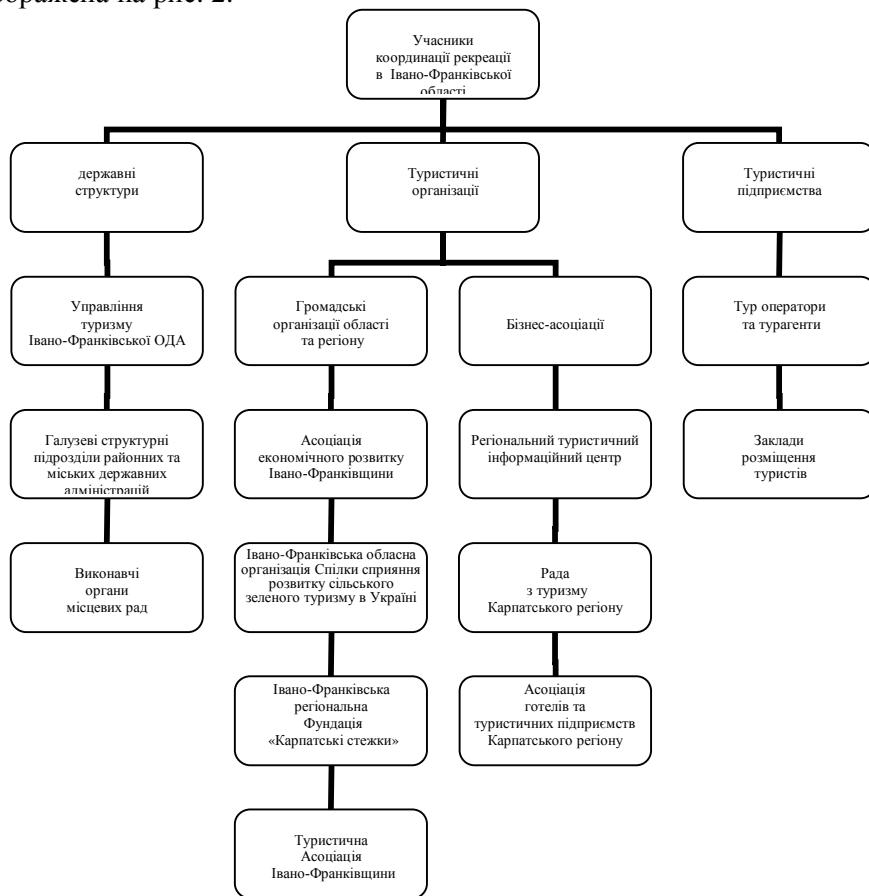

Рис. 2 Структурна модель координації рекреації в регіоні

Законодавча влада в області належить управлінню туризму ОДА. Поряд із цим слід пам'ятати, що рекреація є не просто частиною економіки області, а складає основу її господарської системи.

Про розвиток ТРС області свідчить той факт, що у зв'язку зі зростанням кількості туристів у 2009 році (у минулому році Івано-Франківську область відвідали 2,2 тис. іноземних громадян або на 27,7% більше, ніж у попередньому) зросли обсяги реалізації наданих туристичних послуг, а також витрати, пов'язані з наданням таких послуг.

За даними Головного управління статистики в Івано-Франківській області туристичні послуги у I півріччі поточного року надавали 93 суб'єкти господарювання (фізичні та юридичні особи). Кількість туристів у січні–червні цього року склала 33,1 тис. осіб. Пріоритетним напрямом для всіх категорій туристів у поточному році став спортивно-оздоровчий туризм, яким було охоплено 19,5 тис. осіб або майже 60% від загальної кількості туристів. Протягом шести місяців цього року 4,2 тис. мешканців області виїжджали за кордон, а кількість іноземних туристів, які відвідали область, склала 1,7 тис. осіб, що більше на 29,1% та 21,0% відповідно, ніж у січні–червні торік. Екскурсійні послуги надано 609,8 тис. осіб, або в 1,6 раза більше, ніж протягом січня–червня минулого року. Обсяг наданих туристичних послуг у першому півріччі поточного року у порівнянні з відповідним періодом минулого зрос на 37,1% і склав 136,1 млн. грн.

На даний час в рамках програми Європейського Союзу TACIS громадськими туристськими організаціями області впроваджується проект "Підтримка місцевого розвитку та туризму в Карпатському регіоні", основною метою якого є сприяння ініціативам у сфері туризму, особливо сільського зеленого туризму, навчання, маркетинг Карпатського регіону в цілому, підтримка малого бізнесу та підприємництва.

Враховуючи постійне зростання кількості туристів, управлінські структури Івано-Франківської області звертають увагу і на певні проблеми, що виникають у регіоні. Обласна влада Івано-Франківської області ще на початку 2008 року ухвалила рішення про заборону джипінгу в заповідних територіях Карпат, мотивуючи це збереженням природи. Уже відомо про анулювання деяких спортивних змагань. Побачити гори з вікна позашляховика можна буде тільки на спеціально розроблених маршрутах.

Шість років тому науковці Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу визначали рекреаційне навантаження для Говерли і встановили, що за день тут повинно бути не більше ніж 200 туристів. Насправді ж цифри тих, хто хоче побувати на найвищій горі Карпат, значно більші, особливо під час масових сходжень. Схожих досліджень щодо джипінгу в горах нема, але екологи однозначно ставляться до нього негативно.

З початку літа 2008-го року у Івано-Франківській області розпочинає діяти проект по залученню уваги місцевих громад до розвитку Дністерського каньйону. Громадська організація Клуб мандрівників «Золоте Руно» (Городенківський район)

за підтримки посольства Нідерландів в рамках програми МАРТА КНП розпочала роботу у проекті, метою якого є залучення молоді місцевих громад та волонтерів до вирішення проблеми забруднення Івано-Франківської частини Дністерського каньйону та проведення збору сміття в найбільш забруднених місцях. Проект надасть соціальну та культурну користь сільському регіону, сприятиме створенню туристичного продукту та популяризації туризму в Дністерському каньйоні. Доцільність проекту відзначила і влада, долучившись партнерством до втілення проекту у життя, зокрема свою підтримку висловили головне управління з питань туризму, євроінтеграції, зовнішніх зв'язків та інвестицій Івано-Франківської облдержадміністрації, Городенківська районна рада, Чернелецьке лісництво ДП «Коломийський лісгосп», відділ культури і туризму Городенківської райдержадміністрації, а також органи місцевого самоврядування придністрянських сіл.

ВИСНОВКИ

Показники розвитку туристичної галузі свідчать про появу позитивних тенденцій у розвитку туризму: зростає кількість діючих туристичних підприємств, зростає загальний обсяг туристичних потоків в місто і область, збільшується частка іноземних туристів.

Таким чином, можна говорити про сформований інтегральний рекреаційний комплекс області та значні можливості для його функціонування та подальшого розвитку.

Разом з тим потребують особливої уваги питання вивчення рекреаційної системи Івано-Франківської області, які досі залишаються відкритими, зокрема, удосконалення рекреаційного районування, основою якого, на нашу думку, повинна стати не тільки наявність тих чи інших рекреаційних ресурсів, а й еколого-економічний аналіз території.

Список літератури

1. Багрова Л. А. Физико-географические (природо-вещевые) основы рекреационной географии / Л.А. Багрова, П.Р. Подгородецкий. — Симферополь: СГУ, 1982. - С. 8-10.
2. Веденин Ю. А. Территориальная рекреационная система СССР как объект исследования / Ю.А. Веденин // Проблемы территориальной организации туризма и отдыха. - Ставрополь, 1978.
3. Недашковская Н.Ю. Рекреационная система Советских Карпат / Н. Ю. Недашковская. – К.: Вища школа, 1983 – с. 27.
4. Рекреационные системы / [под ред. Н.С.Мироненко, М.Бочарова]. – М. : Изд-во МГУ– 1986. –136 с.
5. Теоретические основы рекреационной географии / [под ред. В.С.Преображенского]. – М. : Наука, 1975. – 223с.
6. Николаенко Д.В. Рекреационная география / Д. В. Николаенко. — М.: Владос – 2001. — 288 с.
7. Ван Ціншен Теоретичні та методологічні аспекти рекреаційної географії: сучасний підхід / Ціншен Ван, О.Г. Топчієв // Український географічний журнал –2003, №1 – с.45-49.

Атаманюк Я. Д. Структурно функциональные модели рекреационных систем региона (на примере Ивано-Франковской области) / Я. Д. Атаманюк // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: География. – 2011. – Т. 24 (63). – №2, ч. 2 – С. 239-244.

Исследования рекреационной системы Ивано-Франковской области являются актуальными, поскольку эффективное развитие рекреационной индустрии области отвечает не только региональным, но и государственным, интересам. Главной целью исследования является краеведческое изучение особенностей структуры и функционирование региональных рекреационных систем. Рекреационный комплекс области сформирован и имеет значительные возможности для функционирования и последующего развития.

Ключевые слова. регион, рекреационная система, структура, рекреация

Atamanyuk Ya. D. Structurally functional models of the rekreaciynikh systems of region (on the example of the Ivano-Frankivsk region) / Ya. D. Atamanyuk // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 239-244.

Researches of the rekreaciynoy system of the Ivano-Frankivsk area are actual. Effective development of rekreaciynoy industry of area answers regional and state interests. The primary objective of research is a regional study of features of structure functioning of the regional rekreaciynikh systems. The rekreaciyniy complex of area is formed and has considerable possibilities for functioning and subsequent development.

Key words: recreation system; region; structure; rekreaciya

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

УДК 911.3

ОСОБЛИВОСТІ ПЛАНУВАННЯ ЕКСКУРСІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Вороніна Г.Б.

Севастопольський економіко-гуманітарний інститут ТНУ ім. В. І. Вернадського,

Севастополь, Україна

E-mail: voronina-simf@rambler.ru

В статті характеризуються особливості планування екскурсійного менеджменту та визначаються вимоги до менеджера екскурсійних фірм.

Ключові слова: бізнес-план, планування, екскурсія, менеджмент.

ВСТУП

Як відомо, будь-яка підприємницька діяльність починається з бізнес-плану. Бізнес-план може містити будь-яку кількість розділів. У ньому відбиваються проблеми, з якими належить зіткнутися підприємцям у процесі досягнення поставлених перед ними цілей. Систематизація проблем допомагає розробити і забезпечити найбільш прийнятні шляхи їх вирішення. Зміст розділів і ступінь їх конкретизації визначаються специфікою діяльності фірми.

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Бізнес-план складається на кілька років вперед (як правило, на 3 роки) і переглядається в міру необхідності з урахуванням внутрішніх і зовнішніх умов. Іноді можуть складатися скорочені варіанти бізнес-плану (більш стислі або такі, які виключають декілька розділів). Вони призначаються для партнерів і знайомлять їх з основними напрямками діяльності організації з потрібних питань. *Планування* – це процес прийняття рішень. В даний час мова йде про планування в умовах ринку, тобто в умовах невизначеності.

За допомогою планування та контролю, поточних і перспективних планів, встановлення і змін стандартів екскурсійна фірма пристосовує свої ресурси до постійної зміни внутрішніх і зовнішніх умов і тим самим бореться з невизначеністю майбутнього.

За термінами дії плани поділяють на:

1. довгострокові (стратегічні),
2. середньострокові (тактичні),
3. короткострокові,
4. оперативні [2].

Зазвичай плани складаються від майбутнього до теперішнього, тому ті з них, які розраховані на більш короткий термін, стають складовою частиною перспективних планів і їх конкретизують.

Існує також планування матеріальних ресурсів, обладнання, кадрів, витрат виробництва, фінансове, екскурсійно-методичне планування та ін.

При плануванні своєї діяльності фірма може включати наступні види робіт:

1. участь у визначені цілей розвитку туризму в регіоні;
2. проведення аналізу конкурентоспроможності міста та регіону як туристично-експкурсійного центру (наявність ринку, конкурентів, попиту, постачальників та ін.);
3. розробку стратегії конкурентоспроможності у наданні послуг;
4. використання в туроператорської діяльності інноваційних технологій;
5. аналіз стану історико-архітектурних пам'яток та інших ресурсів регіону;
6. орієнтацію екскурсійних послуг на певні сегменти ринку та його модернізацію, розширення асортименту додаткових послуг та ін. [3]

Вимоги до менеджера екскурсійних фірм.

Менеджер – це фахівець, який професійно займається управлінською діяльністю в конкретній галузі функціонування фірми. В екскурсійній фірмі (або в екскурсійно-методичному відділі турфірми) управлінська праця має свої особливості.

Діяльність менеджера, що займається екскурсійною роботою, включає наступне:

- встановлення цілей і розробка стратегії їх досягнення. Менеджер визначає завдання в кожній групі цілей і вирішує, що і як має бути зроблено, щоб досягти цих цілей. Повідомляючи про них персонал, він робить їх досяжними;
- організація виробництва екскурсій та екскурсійних програм, їх просування, реалізацію і виконання. Менеджер аналізує види діяльності та рішення, необхідні для виконання цілей; групує процеси і завдання в організаційну структуру; підбирає людей для управління цими процесами і для вирішення поставлених завдань;
- визначення критеріїв показників діяльності (якість та кількість праці), менеджер аналізує, оцінює результати і повідомляє про них керівництво, підлеглих і колег;
- підтримує мотивацію і комунікацію. Він формує команду з людей, відповідальних за певні ділянки діяльності. Робиться це за допомогою специфічних прийомів, через кадрові рішення про оплату, призначення, підвищення і через безліч різноманітних рішень, що визначають так звану якість трудового життя. Менеджер підтримує постійну комунікацію зі своїми підлеглими, колегами та начальниками;
- сприяє кар'єрному зростанню людей. Якість трудового життя – це сукупність умов, що сприяють росту персоналу.
- Специфіка екскурсійної діяльності як об'єкта управління визначає вимоги до професійної компетенції менеджера:
 - володіння теоретичними знаннями та вміннями в практиці управління (знання теорії управління, основ макро- і мікроекономіки; вміння застосовувати економіко-математичні методи для оптимізації рішень; наявність навичок роботи з комп'ютером, як у локальному, так і в мережному варіантах);
 - здатність до комунікації і вміння працювати з людьми;

– компетентність в сфері своєї діяльності – наявність спеціальних знань у питаннях технологій виробничих процесів (розробки екскурсій, програм обслуговування та надання послуг), теоретичних й практичних аспектів виробництва нового продукту і розширення асортименту чинного продукту, його переробки й оновлення; можливостей використання ресурсного потенціалу; диференціації програм та обслуговування та ін. [1]

ВИСНОВКИ

Таким чином, характер екскурсійного планування та діяльності конкретного менеджера залежить від прийнятої в фірмі системи поділу праці та спеціалізації управлінських кадрів.

Список літератури

1. Воронина А. Б. Организация экскурсионных услуг / А. Б. Воронина. – Симферополь : СОНAT, 2007. – 200 с.
2. Менеджмент туризма : Туризм как объект управления : [учебник] – М.: Финансы и статистика, 2002. – 302 с.
3. Чудновский А. Д. Менеджмент туризма : [учебник] / А. Д. Чудновский, М. А. Жукова. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 288 с.

Воронина А. Б. Особенности планирования экскурсионного менеджмента / Воронина А. Б. // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: География. – 2011. – Т. 24 (63). – №2, ч. 2 – С. 245-247.

В статье характеризуются особенности планирования экскурсионного менеджмента и определяются требования к менеджеру экскурсионной фирмы.

Ключевые слова: бизнес-план, планирование, экскурсия, менеджмент.

Voronina A. Features of the tour management planning / Voronina A. // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 245-247. The article characterized by features of planning the tour management and defines the requirements to the manager of the excursion company.

Keywords: business plan, planning, tour, management.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 248-251.

УДК 502.4

ВІДМІННОСТІ У РЕКРЕАЦІЙНОМУ ОСВОЄННІ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРИРОДНИХ ПАРКІВ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

Петрина Н. В., Рудая М. А.

*Київський національний університет ім.. Тараса Шевченка, Київ, Україна
E-mail: fruitice@ukr.net*

У статті проаналізовано особливості рекреаційної діяльності на території відповідних функціональних зон національних парків Карпатського регіону. Залежно від особливостей функціонального зонування виділено дві групи національних парків з особливими характерними рисами туристичної діяльності на їх території.

Ключові слова: національний природний парк, зонування, рекреація

Національні природні парки є однією з найпоширеніших форм охорони природи у всьому світі. Відповідно до законодавства України, «національні природні парки є природоохоронними, рекреаційними, культурно-освітніми науково-дослідними установами загальнодержавного значення, що створюються з метою збереження, відтворення і ефективного використання природних комплексів та об'єктів, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню та естетичну цінність» [1, ст. 20].

Особливо високою, в порівнянні з іншими регіонами України, є частка національних природних парків у структурі ПЗФ Карпатського регіону. Станом на 2008 рік в регіоні функціонували 8 національних природних парків. За 2009-2010 роки відповідними указами Президента України їх число було збільшено до 14.

У зв'язку з розширенням мережі національних природних парків у Карпатському регіоні виникає проблема раціональної організації їх території, у тому числі для потреб рекреації і туризму, з метою найбільш оптимального використання природоохоронних земель і підтриманням екологічної рівноваги в регіоні.

Дослідженням питань, пов'язаних з туристичним загospodарюванням національних парків займались такі науковці, як Ю.В. Зінько, В.І. Гетьман, М.П. Мальська та ін. Роботи в цій галузі головним чином присвячені характеристиці рекреаційних ресурсів і умов, оцінці туристичного руху, особливостям туристичного продукту, пропонованого національними парками України. Водночас недостатня увага звернена на проблему незбалансованого розвитку туризму і рекреаційного навантаження у національних парках України загалом і Карпатського регіону зокрема.

Метою нашого дослідження був аналіз процесу туристичного природокористування відповідно до особливостей функціонального зонування національних природних парків Карпатського регіону. Для досягнення поставленої мети було поставлено завдання проаналізувати особливості функціонального зонування території національних парків та виявити закономірності розвитку

туристсько-рекреаційної діяльності на території національних парків досліджуваного регіону.

Рекреаційна діяльність у межах національних природних парків, відповідно до схем функціонального зонування території кожного з парків, здійснюється у зонах регульованої та стаціонарної рекреації [1, ст. 21].

Зона регульованої рекреації, що оточує заповідну зону, характеризується обмеженими можливостями рекреаційної діяльності і слугує для короткострокового відпочинку та оздоровлення населення. На території зони дозволено влаштування та відповідне обладнання туристських маршрутів і екологічних стежок, заборонені рибальство, мисливство, рубка лісу та ін. [1, ст. 21] В екологічно стабільних регіонах площа відповідної зони не має перевищувати площині заповідної зони [2]. Ця закономірність була врахована при розробці проекту організації «Галицького» НПП. У всіх інших національних природних парках регіону зона регульованої рекреації у кілька разів перевищує заповідну.

Зона стаціонарної рекреації традиційно є найменшою за площею в карпатських національних природних парках. Її призначення - розміщення об'єктів обслуговування відвідувачів парку. Законом України «Про природно-заповідний фонд України» визначено, що на території відповідної зони «заборонена будь-яка господарська діяльність, що не пов'язана з цільовим призначенням цієї функціональної зони або може шкідливо вплинути на стан природних комплексів та об'єктів заповідної зони і зони регульованої рекреації»[1, ст. 21].

Проаналізувавши показники функціонального зонування, у Карпатському регіоні можна виділити дві групи національних природних парків.

До першої групи належать національні парки в яких переважає частка земель зони регульованої рекреації (до 53%) при незначній площині заповідної зони (0,1-0,2%) – «Карпатський» (Рис. 1), «Вижницький», «Синевир» та ін.

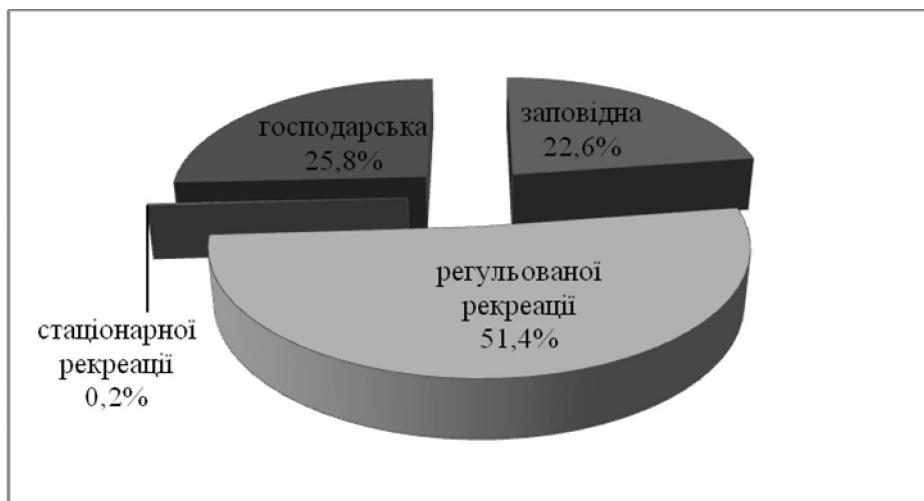

Рис. 1. Частки площ функціональних зон у межах Карпатського національного природного парку (за даними [3])

Ці національні парки мають яскраво виражену рекреаційно-туристичну функцію, що пояснюється тривалим терміном функціонування (15 – 30 років) і високим рівнем рекреаційного освоєння земель парків. В зоні регульованої рекреації зазначених національних парків регіону пролягає густа мережа екологічних стежок і маршрутів, а також рекреаційних зон та місць відпочинку. В зоні стаціонарної рекреації розміщена основна частина туристичної інфраструктури, зокрема туристично-оздоровлювальні комплекси («Синевирське озеро», «Гуцульщина», «Гірська»), туристичні бази («Морське око», «Карпати», «Заросляк»), санаторії («Верховина», «Яремче», «Карпатські зорі»), численні пансіонати та ін. заклади. У зимовий період працюють канатні дороги та гірськолижні бази.

До другої групи віднесено національні парки, в яких основну частину земель (до 73%) займає господарська зона. Відповідно інші зони є незначними. Це такі НПП як «Яворівський» (Рис. 2) і «Сколівські Бескиди».

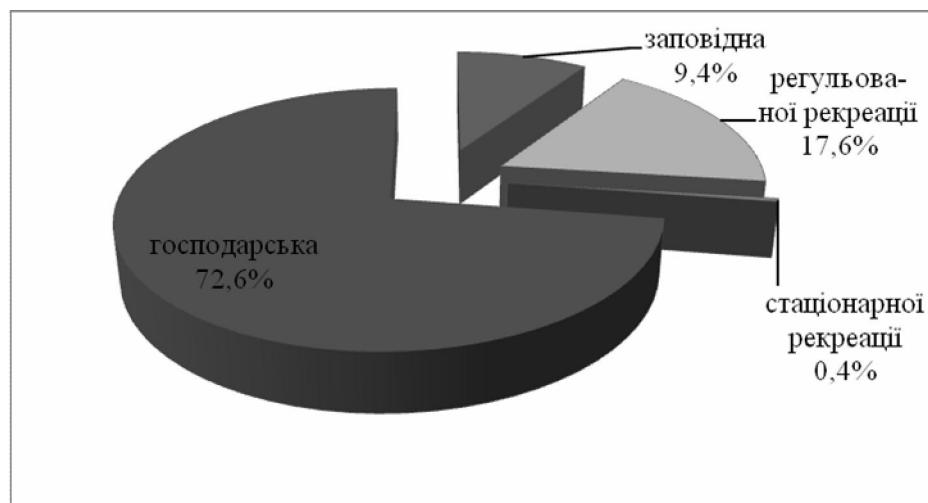

Рис. 2 Частки площ функціональних зон у межах Яворівського національного природного парку (за даними [4])

Парки характеризуються слабо розвиненою туристичною інфраструктурою, звуженим спектром відпочинкових і туристичних занять. Яскраво вираженою є їх туристична спеціалізація. Територія НПП «Сколівські Бескиди» розташована в околицях традиційних курортних місцевостей - Східниці, Сколе, Славське, і налічує понад 30 мінеральних джерел різної бальнеологічної дії [5]. Отже, цей парк має лікувально-оздоровчу спеціалізацію. «Яворівський» НПП має значний рекреаційний потенціал для розвитку еколого-пізнавального, культурологічного, сакрального туризму, так як його територія багата на пам'ятки історико-культурної спадщини [6].

Зважаючи на особливості рекреаційного природокористування у національних природних парках першої групи, перспективним напрямком їх подальшого розвитку

є посилення природоохоронних заходів у зонах рекреаційного використання для зменшення рекреаційного навантаження на природні комплекси. У національних парках другої групи слід зосередити увагу на розбудові туристичної інфраструктури для збільшення потоку туристів до цих природних парків регіону.

Таким чином, незважаючи на загальноприйняті принципи функціонального зонування, у кожному національному природному парку регіону існують його певні особливості. Відрізняються і масштаби рекреаційного освоєння територій національних парків Карпатського регіону. Тому основною проблемою рекреаційного природокористування в межах природоохоронних територій національних парків регіону є зрівноваження рекреаційного навантаження, що дозволить національним паркам ефективно виконувати поставлені завдання, зокрема створювати умови для організованого туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з додержанням режиму охорони заповідних природних комплексів та об'єктів.

Список літератури

1. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» // Відомості Верховної Ради. – 1992, №34, ст. 20 – 22 (із змінами)
2. Зонування природно-заповідних територій України / Заповідна Україна. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reserves.in.ua/info/zonyvannia>.- 12.03.2011.
3. Загальні відомості/Карпатський національний природний парк. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cnnp.yaremcha.com.ua/index4.html>. - 15.03.2011.
4. Загальні відомості/Яворівський національний природний парк. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.yavoriv-park.com.ua/novunu.html>.- 15.03.2011.
5. Основні дані про національний природний парк "Сколівські Бескиди"/ Сколівські Бескиди. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://skole.org.ua/osn_dani.html.- 15.03.2011.
6. Рекреація і туризм/Яворівський національний природний парк. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.yavoriv-park.com.ua/recreation.html>.- 15.03.2011.

Петрина Н. В. Отличия рекреационного освоения национальных природных парков Карпатского региона/Н. В. Петрина, М. А. Рудая // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: География. – 2011. – Т. 24 (63). – №2, ч. 2 – С. 248-251. В статье проанализированы особенности рекреационной деятельности на территории соответствующих функциональных зон национальных парков Карпатского региона. В зависимости от особенностей функционального зонирования выделено две группы национальных парков с особыми характерными чертами туристической деятельности на их территории.

Ключевые слова: национальный природный парк, зонирование, рекреация

Petrina N. V. Differences between the recreational development of national parks in Carpathian region/ N. V. Petrina, M. A. Rudaya // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 248-251.

The paper analyzes the characteristics of recreational activities in the respective functional areas of national parks in the Carpathian region. Depending on the characteristics of functional zoning, two groups of national parks with special characteristics of tourism activities on their territory were allocated.

Keywords: national park, zoning, recreation

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 252-256.

УДК 911.3:796.5(477)

ТЕРИТОРІАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

Романів А.С¹, Романів О.Я².

¹*Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені акад. С. Дем'янчука, м. Рівне*

²*Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне*

E-mail:romaniva@ukr.net

Представлено результати дослідження рівня розвитку спортивного туризму у розрізі областей України, встановлено територіальні відмінності за кількістю і видами проведених спортивних туристських походів, визначено рівень залучення населення областей до туристсько-спортивної діяльності.

Ключові слова: спортивний туризм, туристський похід, туристсько-спортивна активність

ВСТУП

Постановка проблеми. Спортивний туризм, який сформувався на перетині туристської та фізкультурно-спортивної діяльності, ґрунтуються на пізнанні довкілля, характеризується значним територіальним охопленням і є геопросторовим за сутністю. Наведені особливості є підставою для включення досліджень спортивного туризму у предметну сферу географії. Більшість авторів вказують на важливі спортивні, оздоровчі, рекреаційні, пізнавальні, виховні функції спортивного туризму, наголошуючи насамперед на його соціальному характері [1], [2, с. 88]. Разом з тим акцентується увага і на економічному, комерційному потенціалі та невисокій капіталомісткості даного виду туризму. Економічний ефект виникає за рахунок: профілактики захворюваності та правопорушень; виконання туристами у спортивних походах польових дослідницьких робіт; залучення висококваліфікованих туристів до проведення рятувальних робіт та подолання наслідків стихійних лих; використання досвіду інструкторів спортивного туризму на турбазах, у спортивних таборах; залучення іноземних туристів до проведення міжнародних спортивних заходів [3]. Також розвиток спортивного туризму створює передумови для організації екологічного, активного, екстремального та інших видів природоорієнтованого туризму, оскільки наявність гідів-проводників з досвідом долання природних перешкод та виживання у критичних умовах є гарантією безпечної подорожі. Для України спортивний туризм є одним із перспективних, оскільки сприятливі умови для його розвитку є в межах усіх регіонів.

Сучасні проблеми розвитку українського спортивного туризму як масового фізкультурно-спортивного руху та спорту вищих досягнень розкрито у публікаціях Абрамова В.В. [4], Булашова А.Я. [5] та інших. Спортивний туризм як вид туристської діяльності в Україні досліджували Іванунік В. [6], Скибенко А. [7]. У той же час територіальні аспекти спортивного туризму практично не вивчені. Як виняток можна назвати дослідження дитячо-юнацького спортивного туризму України Колотухи О.В. [8], у публікаціях Похмурської С. і Скабари Р. [9], Скриль І. [10] розкрито лише окремі аспекти на прикладі конкретних регіонів.

Мета дослідження – виявити особливості територіального розвитку

спортивного туризму на основі аналізу структурно-динамічних процесів у походному його виді. Було проаналізовано статистичні звіти обласних маршрутно-кваліфікаційних комісій (ОМКК) у структурі Федерації спортивного туризму України (ФСТУ). Узагальнено інформацію про кількість офіційно зареєстрованих спортивних туристських походів та чисельність їх учасників в пішохідному, гірському, водному, лижному, вело-, спеле-, автомото- та вітрильному туризмі. Часовий період дослідження охоплює 2005-2010 роки. Додатково враховано інформацію про кількість учнів у гуртках туристсько-спортивної спрямованості у системі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

В структурі спортивного туризму виділяють два напрями: походний, чи маршрутний (проходження спортивних туристських маршрутів) та змагальний (підготовка і участь у змаганнях із туристсько-спортивного багатоборства). Для розвитку спортивного туризму важливим є перший напрям, оскільки саме під час походів не тільки підвищується технічна майстерність учасників подорожі, але й формується їх краєзнавчий світогляд.

Усі походи поділяються на ступеневі та категорійні. Перші є фундаментом майбутніх складних спортивних походів, підвалинами туристського досвіду. Це найбільш масові та доступні форми спортивного туризму, які переважно організовуються в системі обласних станцій юних туристів. На такі походи припадало у 2005 році 73,2% (1784 походи), а у 2010 році – 54,6% (1388 походів). Їх зменшення відбулося паралельно із зростанням кількості категорійних походів з 653 у 2005 році до 1152 у 2010 році. Якщо зростання кількості категорійних походів розцінюється однозначно як позитивна тенденція, то скорочення чисельності ступеневих вказує на можливе погіршення у перспективі. Адже зменшення числа технічно підготовлених туристів-початківців виступатиме обмежуючим фактором для проведення складних категорійних походів.

Існують значні територіальні відмінності за кількістю проведених спортивних туристських походів (рис. 1). Найбільше походів за 2005-2010 рр. проведено туристами м. Києва, Полтавської, Дніпропетровської, Рівненської, Івано-Франківської та Одеської областей. Невелика кількість походів та чисельність їх учасників характерна для Львівської, Чернівецької, Хмельницької, Черкаської, Вінницької, Миколаївської, Кіровоградської областей.

Якісний рівень розвитку походного спортивного туризму визначається часткою категорійних походів. Найвищою є питома вага категорійних походів у Київській, Львівській, Тернопільській, Вінницькій областях. Зауважимо, що водночас у вказаних областях, окрім Київської області та м. Києва, кількість походів – одна з найменших з-поміж регіонів України. Спортивний туризм у них переважно розвивається як спорт вищих досягнень, а не масовий фізкультурно-спортивний та пізнавальний рух. Натомість, у групу областей з найнижчою питомою вагою категорійних походів потрапили ті області, які є лідерами за масовістю спортивного туризму (Івано-Франківська, Рівненська, Херсонська, Полтавська області). Оптимальним є розвиток спортивного походного туризму, з точки зору і кількісних, і якісних характеристик, у Одеській, Харківській, Дніпропетровській, Запорізькій, Київській областях та м. Києві. Саме у них спостерігається поєднання значної кількості проведення походів і високої питомої ваги категорійних походів.

Про якісний рівень розвитку спортивного туризму свідчить кількість походів вищої (IV-VI) категорії складності, оскільки саме під час них формується кадрово-кваліфікаційний потенціал спортивного туризму. Питома вага таких походів серед усіх категорійних зросла з 4,6% у 2005 році до 8,0% у 2010 році.

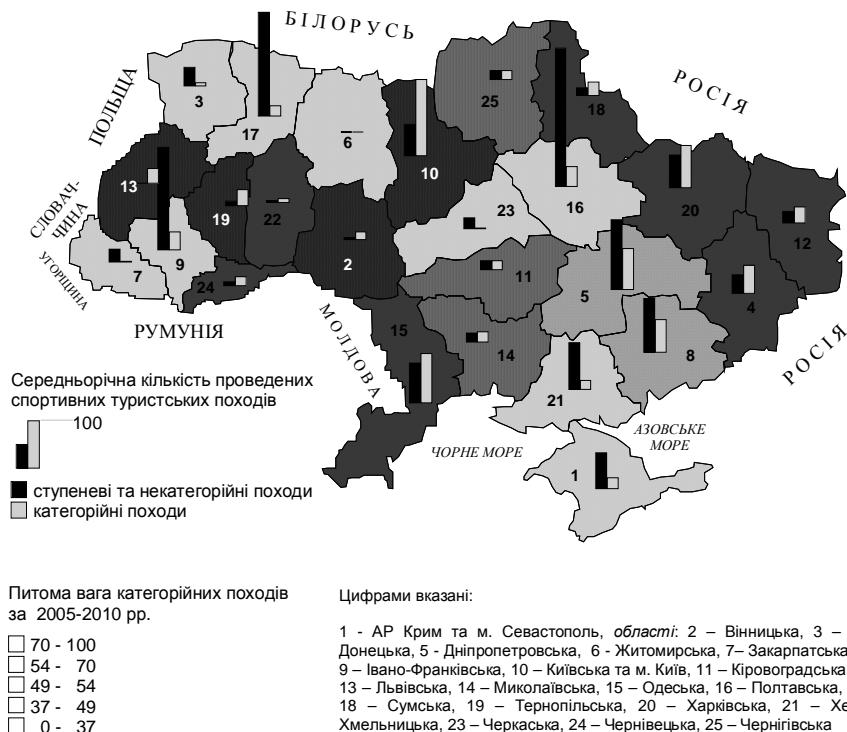

Рис. 1. Походний спортивний туризм України

Можливості організації складних спортивних категорійних походів в межах як рівнинних, так і гірських територій України, дуже обмежені через низьку автономність маршрутів, відсутність достатньої кількості перешкод, наявність яких є обов'язковою для походів IV-VI к.с. Затверджений постановою Президії ФСТУ «Перелік класифікованих туристських спортивних маршрутів України» передбачає організацію в межах України спортивних походів не вище III к.с. в Українських Карпатах і Кримських горах та не вище II к.с. на її рівнинній території. У схемі туристсько-географічного районування А.Я. Булашова та Л.І. Капліної [5] додатково вказується можливість проведення у Карпатах та Криму велосипедних походів IV к.с. Триває дискусія щодо можливості організації пішохідних походів IV к.с. у Карпатах та III к.с. у Криму в між сезоння [4]. За даними 2010 року, понад 77% спортивних туристських походів проводилися в межах України, у тому числі 37% припадало на Крим, 25% на рівнинну територію України і 15% на Карпати. Географія виїзного спортивного туризму України така: 56,7% походів припадає на Кавказ, понад 5% - на Карелію, по 3,5 % - на Алтай, Кольський півострів, Саяни, приблизно по 3 % - на Туреччину, Памір і Паміро-Алай, Краснодарський край, Західну Європу, по 1-2 % - на Урал, Тянь-Шань, Молдову, Білорусь, Хамар-Дабан,

Хібіни, Фанські гори, Алатау, у Чорногорію. Лише по одному походу було проведено українськими туристами-спортсменами на Камчатці, в гори Путорани, на Кодар, у межах Болгарії, Таджикистану, Казахстану, Сирії.

У всіх областях України домінуючим видом спортивного туризму є пішохідний. Однак, якщо в Рівненській чи Івано-Франківській областях на пішохідні походи припадає понад 90%, то в м. Київ їх частка ледь вища 50% від загальної кількості туристських спортивних походів. У м. Києві, Львівській, Тернопільській, Чернівецькій, Чернігівській та Харківській областях розвинutий водний туризм, у Чернівецькій, Донецькій, Закарпатській, Одеській областях – велосипедний туризм; у Тернопільській області та АР Крим – спелеотуризм. Як правило, структура спортивного туризму за видами чітко корелює із наявністю у областях спортсменів із присвоєними спортивними званнями з відповідного виду туризму. За наявністю відповідних кадрів визначається і спеціалізація ОМКК. Меншою мірою видовий склад спортивних туристських походів пов'язаний із специфікою природно-географічних умов областей.

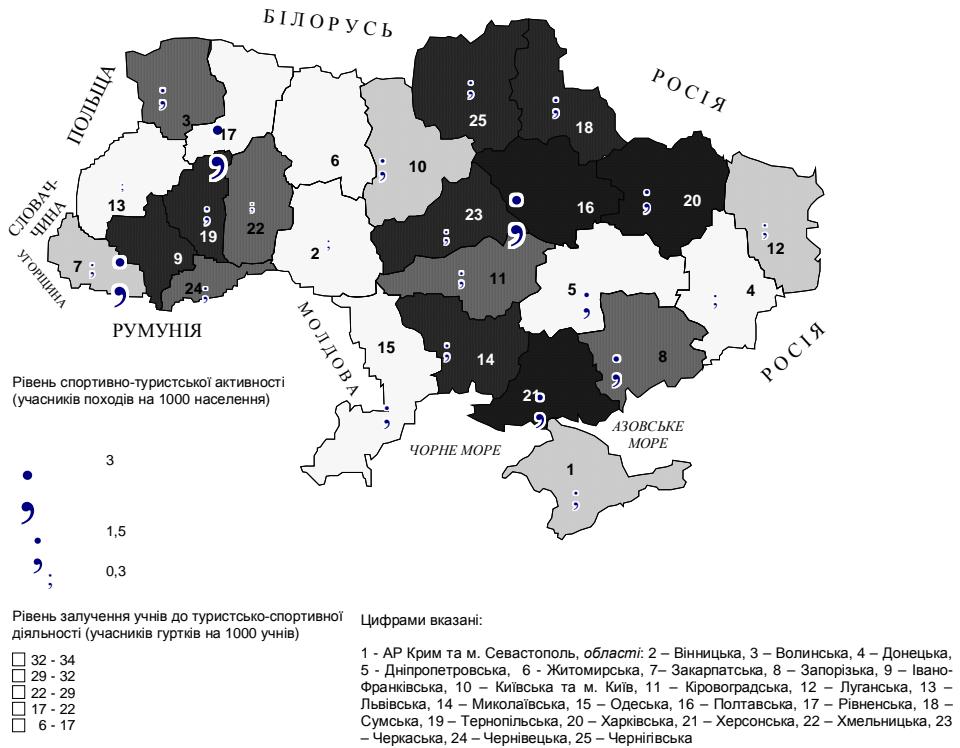

Рис. 2. Спортивно-туристська активність населення

Спортивно-туристська активність визначається чисельністю населення, залученого до занять спортивним туризмом. Кількість учасників усіх спортивних походів на 100 тис. населення у рік варіює в межах від 3 до 0,1 (рис. 2). Найвищою вона є в Рівненській та Полтавській областях, найнижчою – у Львівській та Хмельницькій областях. У багатьох випадках цей показник корелює із рівнем залучення учнів у гуртки туристсько-спортивної спрямованості.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз територіальних особливостей походного спортивного туризму в Україні вказує на значні диспропорції у його розвитку при загальній тенденції до зростання. Встановлено, що туристська активність визначається не стільки географічним положенням та природними умовами областей, як активністю обласних осередків ФСТУ. Масовість заходів спортивного туризму невисока, тому на сьогодні спортивний туризм не відіграє значної ролі у залученні населення до здорового способу життя, а його розвиток потребує підтримки та популяризації як на регіональному, так і на державному рівнях.

Список літератури

1. Сасін М.П. Вдосконалення класифікації видів і форм туризму / М.П. Сасін, С.А. Гринько [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nbuvgov.ua/e-journals/SNU/2008-2/08smpkaf.pdf – 01.02.2010.
2. Фокін С.П. Спортивний і спортивно-оздоровчий туризм: питання термінологічного апарату / С.П. Фокін // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. вихов. і спорту. — 2006. — № 8. — С. 88-90.
3. Соколов В.А. Економічні аспекти занять спортивним туризмом / В.А. Соколов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/sport/control/uk/publish/article-01.02.2011>.
4. Абрамов В.В. Перспективы развития спортивного туризма в историческом аспекте / В.В. Абрамов // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. вихов. і спорту. – 2007. № 6. - С. 3-6.
5. Булашев А.Я. Туристско-географическое районирование Украины / А.Я. Булашев, Л.И. Каплина // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. вихов. і спорту. – 2008. № 11. - С. 11-16.
6. Іванунік В. Перспективи розвитку спортивно-екстремального туризму в Україні / В. Іванунік // Науковий вісник Чернівецького університету. Вип. 434: Географія. – Чернівці: Рута, 2009. – С. 167-174.
7. Скибенко А. Де він, спортивний туризм? / А. Скибенко // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2001. – № 11. – С. 8.
8. Колотуха О. В. Географія дитячо-юнацького туризму в Україні: Навчальний посібник / О.В. Колотуха – К.: Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді, 2008. – 278 с.
9. Похмурська С. Сучасний стан і перспективи розвитку дитячо-юнацького туризму в Львівській області / С. Похмурська, Р. Скабара // Молода спортивна наука України. – 2007. – Т. V. – С.310-313.
10. Скриль І. Розвиток дитячо-юнацького туризму в Харківській області / І. Скриль // Часопис соціально-економічної географії: Міжрегіональний збірник наукових праць. – Харків: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2010. – Вип. 8 (1). – С. 155-158.

Романив А.С. Территориальные аспекты развития спортивного туризма Украины / А.С. Романив, О.Я. Романив // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: География. – 2011. – Т. 24 (63). – №2, ч. 2 – С. 252-256.

Представлены результаты исследования уровня развития спортивного туризма в разрезе областей Украины, установлены территориальные различия по количеству и видам проводимых спортивных туристских походов, определен уровень вовлечения населения в туристско-спортивную деятельность.

Ключевые слова: спортивный туризм, туристский поход, туристско-спортивная активность

Romaniv A.S. Territorial aspects of the development of sport tourism in Ukraine / A.S. Romaniv, O.J. Romaniv // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 252-256.

The results of studying of the level of sport tourism development in the regions of Ukraine are represented, the territorial differences in the number and types of organized sport hiking trips are established, and the level of public involvement in the tourism and sport activities is determined.

Keywords: sport tourism, camping, tourism and sport activity

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 257-261.

УДК 911.3:[379.851+338.482]

**РОЗВИТОК ІНДУСТРІЇ ЗАСОБІВ РОЗМІЩЕННЯ ТУРИСТІВ
В КОНТЕКСТІ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ
ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Романів О.Я.¹, Яроменко О.В.², Токар О.І.²

¹*Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне*
²*Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені акад. С. Дем'янчука, м. Рівне*

У статті охарактеризовано потужність та територіальну організацію засобів розміщення туристів у Рівненській області. Встановлено райони, у яких недостатній розвиток індустрії засобів розміщення обмежує використання туристсько-рекреаційного потенціалу. Розроблено пропозиції по удосконаленню мережі засобів розміщення.

Ключові слова: туристсько-рекреаційні ресурси, засоби розміщення, туристська інфраструктура

Важливими елементами в структурі туризму, що становлять матеріально-технічну базу галузі й визначають склад, особливість і якість туристського продукту, є засоби розміщення, високий розвиток яких здатний збільшити в'їзний потік туристів і, навпаки, низький їх розвиток може стати причиною зниження туристської активності і спаду конкурентоспроможності туристсько-рекреаційного потенціалу регіону. Тому дослідження, що дозволяють виявити основні проблеми, пов'язані із розвитком мережі засобів розміщення туристів як фактору рационального використання туристсько-рекреаційних ресурсів регіону, є актуальними.

Систему закладів розміщення туристів формують об'єкти, що регулярно або час від часу надають споживачеві послуги з тимчасового розміщення. Відповідно до [1] розрізняють засоби колективного та індивідуального розміщення. До колективних засобів віднесено 31 вид об'єктів (готелі, агроготелі, бази відпочинку, будинки відпочинку, мотелі, профілакторії, санаторії та інші), у переліку індивідуальних засобів розміщення – 12 позицій (бунгало, гостинна кімната, гостинна квартира, дача, котедж, сільський будинок та інші) [1]. В останні роки сплеск зацікавленості проблемами розвитку засобів розміщення був спровокований підготовкою туристської інфраструктури до проведення в Україні Євро-2012. Досліджаючи регіональні аспекти розвитку індустрії розміщення, більшість авторів пріоритетного значення надають проблемам готельного господарства, оцінюючи кількість та місткість закладів, рівень забезпеченості регіонів їх потужностями, відповідність якості послуг стандартам тощо. Проте досліджені такою плану для Рівненської області проведено не було.

Засоби розміщення включають у систему туристсько-рекреаційних ресурсів (надалі – TPP) території, оскільки вони можуть не тільки виступати нічліжкою базою туризму, а й створювати свій власний повноцінний туристський продукт. Теоретико-методологічні аспекти оцінювання TPP висвітлені у працях Багрової Л.,

Багрова К., Преображенського В. [2], Бейдика О. [3], Крачилі М. [4], Любіщевої О. [5], Мироненка М. й Твердохлєбова І. [6], Ставрійчука В. [7], Руденка В. [8], Яковенко І. [9] та інших. Вони лягли в основу дослідження туристсько-рекреаційного потенціалу України в цілому [3] та окремих регіонів. Комплексне вивчення TPP Рівненської області здійснене Токарем О. [10]. Результати проведеної оцінки знайшли своє продовження у даному дослідженні.

Для Рівненщини, яка володіє значною кількістю атракцій, але не має стійкого туристського іміджу, важливо сформувати таку туристську інфраструктуру, яка би створювала умови для просування й споживання регіонального турпродукту. Чільне місце у такій інфраструктурі повинні зайняти засоби розміщення туристів.

Мета дослідження – з'ясувати внутрішньорегіональні особливості розвитку індустрії засобів розміщення у відповідності до природного та історико-культурного туристсько-рекреаційного потенціалу Рівненської області.

Найвищий природний потенціал TPP властивий північним районам (Зарічненському, Рокитнівському, Березівському) завдяки багатству лісових та водних ресурсів, поширенню унікальних болотних ландшафтів (заболоченість варієє від 40 % на півночі до 2-3 % на півдні області), високій естетичній привабливості регіонального ландшафтного парку "Надслучанська Швейцарія". У південному напрямку потенціал природних TPP знижується, і найнижчим є у Млинівському, Радивилівському, Здолбунівському районах (рис. 1). У межах регіону практично повсюдно є можливості для розвитку природоорієнтованих форм туризму (екологічного, активного, екстремального тощо).

Історико-культурні TPP приурочені до південних районів області (Острозького, Радивилівського, Дубенського). Найвідоміші об'єкти – Державні історико-культурні заповідники у м. Острог та м. Дубно, Національний історико-меморіальний заповідник «Поле Берестецької битви». У Зарічненському та Володимирецькому районах формується новий осередок туристської активності на базі найдовшої (106 км) у Європі діюча вузькоколійної дороги «Антонівка-Зарічне».

Загалом за насиченістю, різноманітністю і перспективами застосування TPP до використання, найкраці умови склалися у Острозькому, Зарічненському та Рокитнівському районах. Привабливими також є території Рівненського, Володимирецького, Березівського, Дубенського районів.

Як показало проведене нами дослідження, у області не сформувалася відповідна до потенціалу TPP система закладів розміщення туристів. Зокрема, показники готельних послуг, наведені у табл. 1, свідчать, що за останнє десятиліття практично відсутні зміни кількості готелів при зростанні їх номерного фонду та одноразової місткості. Кількість приїжджих, що обслуговувалися готелями, мала тенденцію до зростання у період 2000-2006 рр., а починаючи з 2007 року – скорочується. У територіальному розрізі 34% потужностей готелів розміщені у обласному центрі, ще 13% зосереджено у трьох найбільших містах області (м. Дубно, м. Кузнецівськ, м. Острог).

Рівень забезпеченості готелями у області близький до середнього по Україні (2,3 місця на 1000 жителів) та повільно зростає. Далекими від оптимальних є показники завантаженості готелів, які в останні роки знижуються. В середньому в Україні коефіцієнт використання місткості – 0,3. Оптимальним вважається рівень 0,6-0,8, який забезпечує необхідний рівень рентабельності, а межею виживання вважається 0,4.

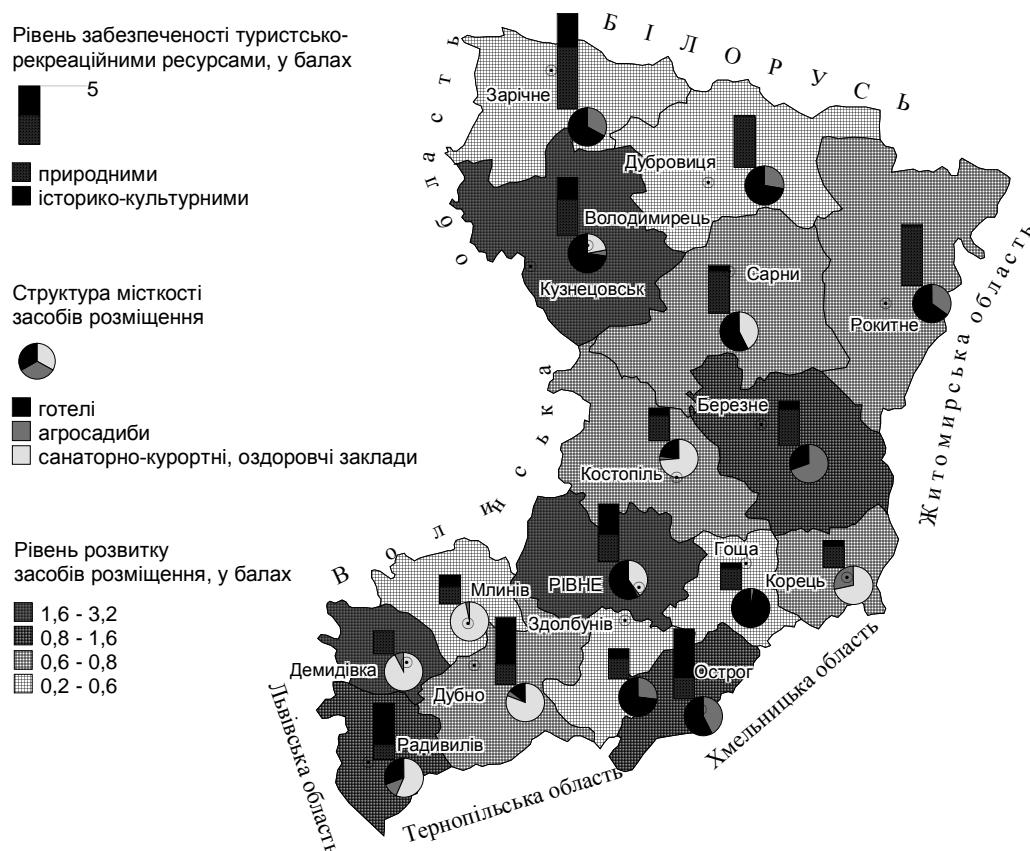

Рис. 1. Туристсько-рекреаційні ресурси Рівненської області

Найвищі показники використання місткості (понад 0,4) мають готелі м. Здолбунова (потужний залізничний вузол) та м. Кузнецівська (місто-супутник Рівненської АЕС). Найнижчі показники (до 0,1) зафіксовано у північних районах: Заріченському, Рокитнівському, Сарненському, Березнівському (табл. 1).

Нами встановлено, що на коефіцієнт використання місткості суттєвий вплив має транспортна доступність туристського центру. Враховуючи відстань до головних автомобільних і залізничних магістралей області, було виділено 5 груп туристських центрів за рівнем транспортної доступності. Туристські центри з найкращою транспортною доступністю – це ті, які розміщені на відстані менше 5 км, а з найгіршою – на відстані понад 50 км від головних магістралей. Найгіршою транспортною доступністю характеризуються західна частина Заріченського та північно-східна частина Рокитнівського районів. Низькою є транспортна доступність Дубровицького, Володимирецького, Березнівського районів.

Отже, в області наявні суттєві проблеми у функціонуванні ринку готельних послуг, які пов’язані із низьким рівнем забезпеченості регіону готелями, їх концентрацією у обласному центрі та низькими показниками використання місткості у районах із поганою транспортною доступністю.

Таблиця 1
Розвиток готельного господарства у Рівненській області

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Кількість готелів та інших місць для тимчасового проживання	23	20	19	21	22	22	22	23	22	23
Кількість номерів	1018	886	868	1286	1221	1200	1196	1241	1114	1165
Житлова площа всіх номерів, тис.м ²	15,9	14,5	14,0	22,0	22,6	22,4	22,3	23,8	23,5	24,2
Одноразова місткість, місць	1833	1602	1547	2590	2541	2519	2503	2675	2624	2760
Обслуговано приїжджих, тис. осіб	66,4	81,8	65,5	88,5	87,8	90,7	95,9	89,9	73,6	60,5
Забезпеченість готелями, місць на 1000 жителів	1,6	1,4	1,3	2,2	2,2	2,2	2,2	2,3	2,3	2,4
Коефіцієнт використання місткості	0,19	0,34	0,39	0,31	0,30	0,35	0,31	0,21	0,24	0,19

Кількість закладів санаторно-курортного типу у області станом на 2009 рік зрівнялася із кількістю готелів і становить 23 одиниці, з них 9 – санаторії, 6 – санаторії-профілакторії, 8 – бази та інші заклади відпочинку, можуть виступати як альтернатива розміщення туристів. Особливо це стосується баз відпочинку, місткість яких становить 1156 місць, щороку у них зупиняється понад 10 тис. осіб.

Обмеженою є інформація про приватні засоби розміщення. У області зареєстровано 90 агросадиб, загальна місткість яких становить близько 400. Найбільше туристів у 2009 році відпочило у Березнівському, Демидівському та Радивилівському районах. Проте, приватні помешкання інколи не гарантують відповідного рівня безпеки проживання й санітарно-гігієнічних умов, часто працюють на тіньовому ринку, тому мають обмежені можливості для відкритого просування послуг, або ж займають на ринку пасивну позицію.

Проведене дослідження дозволило виділити такі групи районів: 1) райони, де недостатній розвиток засобів розміщення лімітує ефективне використання TPP (Дубровицький, Зарічненський, Млинівський, Острозький, Рокитнівський райони); 2) райони, у яких рівень розвитку засобів розміщення в цілому відповідає потенціалу TPP (Березнівський, Гощанський, Дубенський, Здолбунівський, Корецький, Костопільський, Сарненський); 3) райони, у яких рівень розвитку засобів розміщення стимулює використання TPP (Володимирецький, Демидівський, Радивилівський, Рівненський). Слід звернути увагу на розвиток закладів розміщення туристів у районах першої групи. Причому, напрямки удосконалення існуючої мережі слід узгоджувати із видовою структурою TPP. Зокрема, для Дубровицького, Зарічненського, Рокитнівського, Млинівського районів, де яскраво виражена природна складова TPP, актуальним є стимулювання розвитку баз відпочинку, гостинних будинків, кемпінгів, мотелів, пансіонатів, туристських баз, хостелів, агросадиб, які придатні для організації природоорієнтованих видів туризму. Для Острозького району актуальним є розширення потужностей готелів,

агротелів, туристських комплексів, які забезпечуватимуть потреби пізнавального, ділового, сакрального, ностальгійного, освітнього та інших видів туризму. Зауважимо, що розбудову мережі закладів розміщення туристів слід проводити лише паралельно із покращенням транспортної доступності туристських центрів та активним маркетингом території, завдання якого – формувати та підтримувати позитивний туристський імідж Рівненської області.

Список літератури

1. Послуги туристичні. Засоби розміщення. Терміни та визначення: ДСТУ 4527:2006. – [Чинний від 2006-10-01]. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.infotour.org/geo_htm/chapter9/.../dstu_4527_2006.xls – 01.12.2010
2. Багрова Л.А. Рекреационные ресурсы (подходы к анализу понятия) / Л.А. Багрова, Н.В. Багров, В.С. Преображенский // Изв. АН СССР. — Сер. геогр. — 1977. - № 92. – С. 5-12.
3. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування: / О.О. Бейдик. // Монографія – К.: Київський університет, 2001. – 395 с.
4. Крачило М.П. Краєзнавство і туризм: навчальний посібник для студентів географічних та природничо-географічних факультетів пед. ін-тів / М. П. Крачило – Київ : Вища школа, – 1994. – 191 с.
5. Любіцьева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) / О.О. Любіцьева. – К.: Альтерпрес, – 2002. – 436 с.
6. Мироненко Н.С. Рекреационная география / Н.С. Мироненко, И.Т. Твердохлебов. — М.: Изд-во МГУ, 1981. – 286 с.
7. Страфійчук В.І. Рекреалогія: навчальний посібник / В.І. Страфійчук. – К.: Альтерпрес, 2006. – 264 с.
8. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України / В.П. Руденко. – Львів: Світ, 1993. – 240 с.
9. Яковенко И.М. Рекреационное природопользование: методология и методика исследований / И.М. Яковенко. – Симферополь: Таврия, 2003. – 335с
10. Токар А.И. Интегральная оценка обеспеченности рекреационно-туристическими ресурсами Ровенской области / А.И. Токар // Эко- и агротуризм: перспективы развития на локальных территориях: материалы Междунар. науч.-практ. конф. (Барановичи, 3-4 апр. 2009 г.) / редкол.: В. Н. Зуев (гл.ред.) [и др.]. — Барановичи: РИО БарГУ, 2009. – С. 23-25.

Романів О.Я. Розвиток індустрії средств размещения туристов в контексті рационального использования туристско-рекреаціонных ресурсов Ровенської області / Романів О.Я., Яроменко О.В., Токар А.І. // Ученые записки Таврического национального университета имени В.І. Вернадского. Серия: География. – 2011. – Т. 24 (63). – №2, ч. 2 – С. 257-261.

В статье дана характеристика мощности и территориальной организации средств размещения туристов в Ровенской области. Установлено районы, в которых недостаточное развитие индустрии средств размещения ограничивает использование туристско-рекреационного потенциала. Разработаны предложения по усовершенствованию сети средств размещения.

Ключевые слова: туристско-рекреационные ресурсы, средства размещения, туристская инфраструктура

Romaniv O.J. Development of tourist accommodation industry in the context of rational use of recreational resources in Rivne region. / Romaniv O.J, Yaromenko O.V., Tokar O.I. // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 257-261.

The article deals with the power and the territorial organization of tourist accommodations in Rivne region. Districts where the insufficient development of the accommodation industry limits the use of tourist and recreational potential are established. Proposals for the improvement of accommodations network are developed.

Keywords: tourism and recreation resources, accommodation, tourist infrastructure

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 262-266.

УДК 911.3

РЕКРЕАЦИОННО-ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ ЦЕН НА ЖИЛЬЕ

Гуров С.А.

Таврический национальный университет им. В.И.Вернадского, Симферополь, Украина
E-mail:gurrov@mail.ru

Анализируется влияние элементов рекреационной системы на пространственную дифференциацию цен на жилье. Приводится типизация рекреационных факторов ценообразования.

Ключевые слова: фактор, цена, ценообразование, рынок, недвижимость, рекреационная система.

ВВЕДЕНИЕ

Постановка проблемы. Функционирование территориальной рекреационной системы влияет на все общественно-географические системы региона, в том числе систему рынка жилой недвижимости. Это сказывается как на размещении жилищного фонда и инфраструктуры, так и на пространственной дифференциации цен на жилье. Факторы дифференциации цен на недвижимость исследованы в работах многих экономистов и географов. Однако влияние рекреационно-географических факторов недостаточно изучено. Туристский регион имеют свою специфику факторов ценообразования, т.к. на территориальные различия в ценах значительное влияние в нем оказывает рекреационная система и ее элементы.

Цель статьи – анализ влияния элементов территориальной рекреационной системы (TPC) на пространственную дифференциацию цен на жилье в туристском регионе. В соответствии с данной целью необходимо:

- изучить существующие типизации факторов территориальной дифференциации цен на жилую недвижимость;
- разработать типизацию рекреационно-географических факторов ценообразования и провести их анализ.

ИЗЛОЖЕНИЕ ОСНОВНОГО МАТЕРИАЛА

В отечественной и зарубежной литературе существуют различные типизации факторов влияющих на цену объектов недвижимости. Асаул А.Н., Боровкова Вал.А., Боровкова Вик.А., Мокин В.Н., Пирогова О.Е. выделяют следующие группы факторов [1, 2]:

1. объективные факторы – экономические факторы, определяющие средний уровень цен конкретных сделок (макроэкономические и микроэкономические);
2. факторы, связанные с феноменом массового сознания и факторы психологического характера;
3. физические факторы (в т.ч. местонахождение);
4. факторы, влияющие на цену и скорость продажи квартиры.

Симионов Ю.Ф., Домрачев Л.Б. выделяют шесть основных групп факторов [5]:

- политические;
- экономические;
- социально-культурные;
- демографические;
- природно-географические;
- научно-технические.

Кутилин П.А. на примере исследования рынка земли факторы территориальной дифференциации стоимости недвижимости подразделяет на общие и частные [4]. Данное подразделение применимо и к рынку жилья. Общие географические факторы ценообразования действуют для всех поселений региона и определяют общий уровень цен на недвижимость в определенной точке. Частные факторы (факторы частной дифференциации) определяются индивидуальными особенностями поселений и в совокупности определяют распределение цен жилья в самом населенном пункте. Общие факторы дифференциации цен мы можем назвать региональными, а частные – локальными географическими факторами.

Главным фактором, определяющим цену объекта жилой недвижимости в рекреационном регионе является его рекреационно-географическое положение [3]. Элементы ТРС целесообразно рассматривать как факторы ценообразования, к которым относится:

1. ФАКТОР РЕКРЕАЦИОННЫХ РЕСУРСОВ

На территориальную дифференциацию цен на жилье влияет наличие, состояние, качество природных и антропогенных рекреационных ресурсов. Выделим следующие факторы:

– **Фактор климатических ресурсов.** Медико-биологическая комфортность жизни человека в регионе является важным ценообразующим фактором. Она оценивается по продолжительности комфортного периода для рекреации, преобладающим климатотерапевтическим типам погод в районе, среднегодовым амплитудам температур и другим показателям, которые непосредственно обуславливают уровень цен на жилую недвижимость в регионе.

– **Фактор гидрографических ресурсов** (морские акватории и внутренние водоемы). Данный фактор влияет на ценообразование на всех территориальных иерархических уровнях. На национальном и региональном уровне географическая особенность ценообразования заключается в том, что жилье в приморских рекреационных регионах, районах пользуется, как правило, большим спросом и продается по высоким ценам. На локальном уровне спрос и цены в туристских регионах увеличиваются с приближением к гидрографическому ресурсу (например, к морю или реке).

– **Фактор геоморфологических ресурсов.** Особое место в ценообразование занимает фактор наличия горного рельефа. С одной стороны, горный ландшафт обуславливает психолого-эстетическую привлекательность местности, увеличивает спрос на рынке аренды, привлекая спортивных самодеятельных туристов. С другой,

горы ограничивают транспортную и пешеходную доступность, что снижает спрос и рыночные цены.

– **Фактор биологических ресурсов.** Наличие ботанических рекреационных объектов (парки, леса, сады и т.п.) в месте проживания является фактором повышения цен на жилье, что связано с экологической, рекреационной и эстетической функцией таких объектов. Однако лесные массивы могут лимитировать доступность объектов недвижимости, таким образом, снижая спрос.

– **Фактор антропогенных ресурсов.** Архитектурные достопримечательности населенного пункта, жилого района обуславливают его психолого-эстетическую аттрактивность, которая является фактором, повышающим спрос и цены на жилую недвижимость. Наличие зрелищных учреждений (театров, дворцов культуры, концертных залов и т.п.) в месте проживания дает возможность населению разнообразно организовывать свой досуг, поэтому цены в районах с высокой плотностью таких учреждений являются, как правило, более высокими.

Другие виды рекреационных ресурсов (пляжи, гидроминеральные ресурсы и др.) имеют только косвенное влияние на ценообразование на рынке недвижимости.

2. РЕКРЕАНТЫ КАК ФАКТОР ЦЕНООБРАЗОВАНИЯ

Влияние рекреантов на территориальную дифференциацию цен рынка жилья обусловлена следующими факторами:

- Положение жилых объектов по отношению к районам формирования рекреационных потоков. Чем благоприятнее оно будет, тем выше спрос и цены на жилье и наоборот.
- Величина туристских потоков. Значительная часть рекреантов снимает квартиры в дестинации. Чем больше туристский поток в регион, тем выше спрос и цены.
- Структура рекреантов. Чем больше удельный вес рекреантов с высокими доходами, тем выше спрос и цены на жилую недвижимость и наоборот.

3. ФАКТОР МАТЕРИАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ БАЗЫ РЕКРЕАЦИИ (МТБ)

МТБ рекреации разделяется на две группы средств [6], в соответствии которыми мы выделяем две группы факторов ценообразования:

– **Фактор средств размещения и средств предоставления собственно рекреационных услуг.** В рекреационных регионах с функционирующими отелями разного класса, которые предоставляют услуги размещения по невысоким ценам (относительно качества обслуживания), частные непрофессиональные субъекты рынка жилой недвижимости вынуждены снижать арендные ставки. Это может отразиться и на территориальной дифференциации цен рынка купли-продажи жилья. Средства предоставления собственно рекреационных услуг (солярии, видовые площадки и т.п.) создаются благоприятные условия и повышают качество жизни в регионе, увеличивая спрос и цены на жилье.

– **Фактор средств жизнеобеспечения.** Важно учитывать фактор положения к внешним базам снабжения продуктами потребления, что играет особенно существенную роль для развития рекреационных районов в горных условиях и отражается на ценах. В рекреационных районах большое количество т.н. вторичных предприятий туристского бизнеса (например, многие предприятия общественного питания). Они предназначены для обслуживания преимущественно туристов, хотя их услугами могут пользоваться местные жители. Наличие этих предприятий создает благоприятные условия для жителей рекреационных районов, что увеличивает спрос на проживание в них и, соответственно, цены на жилую недвижимость.

4. ОБСЛУЖИВАЮЩИЙ ПЕРСОНАЛ КАК ФАКТОР ЦЕНООБРАЗОВАНИЯ

Часто дополнительная рабочая сила привлекается из ареалов, которые находятся вне границ района рекреационного региона или за пределами самого региона. Обслуживающий персонал, приезжающий в сезон на работу, нуждается в проживании. Рекреационные предприятия нередко не обеспечивают своих работников жильем, поэтому персонал вынужден искать временное место жительства на рынке аренды жилой недвижимости. Соответственно, спрос в сезон повышается также за счет обслуживающего персонала, увеличиваются арендные ставки, цены на жилую недвижимость.

Влияние этих факторов должно быть обосновано математически. Для этого целесообразно использовать формулу регрессии:

$$\begin{aligned} y &= a + bx \\ \begin{cases} na + b\sum x = \sum y; \\ a\sum x + b\sum x^2 = \sum xy \end{cases} \end{aligned}$$

В данном уравнении регрессии: x – факторный признак (например, продолжительность комфортного периода для рекреации, плотность архитектурных достопримечательностей, объем туристских потоков); y – результативный признак (цены на жилую недвижимость); a и b – это параметры уравнения регрессии; n – число рассматриваемых пар взаимозависимых величин; $\sum x$ – сумма значений факторного признака; $\sum x^2$ – сумма квадратов значений факторного признака; $\sum y$ – сумма значений результативного признака; $\sum xy$ – сумма произведений значений факторного признака на значение результативного признака.

Для вычисления множественной корреляции (на примере влияния двух основных факторов) используют следующую формулу:

$$\begin{aligned} y &= a + bx + cz \\ \begin{cases} na + b\sum x + c\sum z = \sum y; \\ a\sum x + b\sum x^2 + c\sum xz = \sum xy; \\ a\sum z + b\sum xz + c\sum z^2 = \sum yz \end{cases} \end{aligned}$$

В данной формуле: z – второй факторный признак, с – третий параметр уравнения регрессии. Для вычисления сложных множественных корреляций целесообразно использовать компьютерные технологии (например, Microsoft Excel).

ВЫВОДЫ

1. На территориальную дифференциацию цен рынка жилой недвижимости в определенной степени влияют все элементы рекреационной системы региона: рекреационные ресурсы, рекреанты, материально-техническая база, обслуживающий персонал;
2. Зависимость цены на жилье от рекреационного факторов определяется с помощью простого уравнения регрессии и множественной корреляции с использованием компьютерных технологий.

Список литературы

1. Асаул А.Н. Экономика недвижимости. 2-е изд. – СПб.: Питер, 2007 – 624 с.
2. Боровкова Вал., Боровкова Вик., Мокин В., Пирогова О. Экономика недвижимости – СПб.: Питер, 2007. – 416 с.
3. Гуров С. А. Факторы ценообразования рынка недвижимости: географические аспекты // Культура народов Причерноморья. – №85. – Октябрь, 2006. – С. 40-43.
4. Кутинин, Павел Алексеевич Географические факторы дифференциации стоимости земель городских поселений Московской области: автореферат дис. ... канд. геогр. наук: 25.00.24 / Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова – 21 с.
5. Симионов Ю. Ф., Домрачев Л. Б. Экономика недвижимости. – М.: МАРТ, 2004. – 224 с.
6. Твердохлебов И.Т., Мироненко Н.С. Проблемы рекреационного районирования // Acta Universitatis Carolinae Geographica XVI – №1. – 1981. – Р. 36-37

Гуров С.О. Рекреаційно-географічні фактори територіальної диференціації цін на житло / С.О. Гуров // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Географія. – 2011. – Т.24 (63). – № 2, ч. 2 – С. 262-266.

Аналізується вплив елементів рекреаційної системи на просторову диференціацію цін на житло. Приводиться типізація рекреаційних факторів ціноутворення.

Ключові слова: фактор, ціна, ціноутворення, ринок, нерухомість, рекреаційна система.

Ключові слова: регіон, соціокультурний підхід, конфліктність.

Gurov S. A. Recreation-geographical factors of territorial differentiation of the prices for habitation / S.A. Gurov // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 262-266.

Influence of elements of recreational system on spatial differentiation of the prices on habitation is analyzed. Typification of recreational factors of pricing is resulted.

Key words: factor, price, price formation, market, real estate, recreational system.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 267-271.

УДК 911.3

**КОНСТРУКТИВНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ГЕОЛОГО-
ГЕОМОРФОЛОГІЧНИХ АНТРОПОГЕННИХ ЗАПОВІДНИХ ОБ'ЄКТІВ
ПОДІЛЛЯ**

Канська В.В.

*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м.
Вінниця, Україна
E-mail: vikanska@gmail.com*

У статті розглядаються основні види геолого-геоморфологічних антропогенних заповідних об'єктів Поділля. Висвітлено періоди їх виникнення та особливості охорони в структурі перспективних антропогенних заповідних об'єктів Поділля.

Ключові слова: геолого-геоморфологічні антропогенні заповідні об'єкти, белігеративні геокомплекси, кургани, вали, штолльні, кар'єри.

Постановка проблеми. Антропогенні заповідні об'єкти (АЗО) формувалися паралельно господарській діяльності людини. В процесі заміни натулярних ландшафтів на антропогенні визріла проблема і реорганізації природно-заповідного фонду не лише Поділля, як досліджуваного регіону, а й в подальшому усієї України. Серед заповідних об'єктів Поділля чи не найменше представлені геолого-геоморфологічні. Цим і була зумовлена актуальність теми дослідження.

Аналіз наявних досліджень і публікацій. Відомості про господарське освоєння території Поділля опубліковані у працях багатьох археологів, істориків, краєзнавців [3, 6]. Проте, що щодо охорони найбільш унікальних геолого-геоморфологічних об'єктів зустрічаються у публікаціях географів та ландшафтознавців: Денитика Г.І. [4, 5], Борейка В.Є. [2] та ін.

Постановка завдання. Обґрунтувати передумови виділення антропогенних геолого-геоморфологічних заповідних об'єктів Поділля з метою їх подальшого використання у проектуванні єдиної заповідної мережі Поділля.

Виклад основного матеріалу дослідження. Геолого-геоморфологічну групу антропогенних заповідних об'єктів складають:

– стародавні і унікальні розробки деяких видів корисних копалин Поділля: пісковиків (біля Теребовлі Тернопільської області), вапняків (Подільські Товтри), гранітів (Середнє Побужжя);

– терикони, відвали розкривних порід, шахти (копальні), кар'єри як оригінальні форми рельєфу (Подільські Товтри);

– белігеративні комплекси: козацькі, Траянові валі; оборонні споруди стародавніх городищ, замків, окремих населених пунктів; поодинокі і групи курганів (курган Сорока у Вінницькій області).

З пізнього палеоліту (40-35 тис. років тому) і до теперішнього часу господарське освоєння території Поділля відбувалось досить стрімко. Вирішальну роль у ньому відіграли видобуток корисних копалин, будівництво та військові дії.

Найбільш значимі зміни літогененої основи пов'язані з гірничодобувною промисловістю. За показником інтенсивності видобутку корисних копалин Поділля можна виділити шість етапів [5, с. 67].

Етап кременю (40 тис. років тому – кінець II тис. до н.е.) характеризується видобутком корисних копалин, який призвів до формування різnotипних гірничопромислових ландшафтних комплексів, серед яких були широко розповсюджені і збереглися до наших днів три типи урочищ: ями-копальні, штолльні, крем'яні майстерні.

Найбільш оригінальними є штолльні з видобутку кременю. Характерною особливістю їх є те, що вони приурочені до крутих схилів долин річки Дністер та його лівих приток, балок і ярів, де кремінь виходив на поверхню у вигляді шарів або окремими конкреціями. На базі великих штолневих розробок формувалися центри «крем'яної індустрії» (гора Біла в околицях с. Студениця Хмельницької області). Видобуток кременю тут розпочався ще 6-5 тис. років тому. Зараз на південно-східному схилі г. Білої збереглося 9 розробок у вигляді печер. Причому, місця первинної обробки кременю знаходились безпосередньо біля штолень. В околицях с. Студениці знайдено ще 8 пунктів з численними відслоненнями кременю.

Етап болотних руд (кінець II тис. до н.е. – XII ст.) характеризується значним розширенням обсягів видобутку корисних копалин. На перше місце виходить видобуток болотних (залізних) руд, якими на той час було багате Поділля (заплави річок, невеликі озера та болота). Основним районами видобутку болотних руд були Середнє Придністер'я та Побужжя.

У місцях видобутку та переробки болотних руд і розробки інших видів корисних копалин сформувалися та збереглися до теперішнього часу своєрідні типи урочищ: великі металургійні центри, мікрозападини, просадково-провальні ділянки, перші кар'єри та відвали, кам'янисті пустирі.

Етап освоєння будівельних корисних копалин (IV – кінець XVII ст.) розпочався після нашестя монголо-татар. Для нього характерне масове будівництво великих оборонних споруд (фортець, замків, укріплених городищ, монастирів тощо). За літописним даними, Кременець, Смотрич, Кам'янець, Бар, Меджибіж, Брацлав були оточені мурами. Упродовж XIII – XVII ст. на території Поділля було побудовано більше 126 значних оборонних споруд, окрім з яких збереглися й тепер.

У цей час інтенсивно розвивається і цивільне будівництво (зведення палаців, культових споруд, архітектурні ансамблі в містах, прокладання доріг, будівництво мостів тощо), для потреб якого розробляються родовища вапняків, пісковиків, гранітів. Житлові приміщення будувались із вапняку, адже його вважали «теплим каменем», він добре оброблявся сокирою [3, с. 85]. Це сприяло виникненню на території Поділля кущових каменотесальних промислів. Теребовлянські пісковики та побузькі граніти експортувались далеко за межі України. Крім будівництва, піски починають використовуватись у виробництві скла, гіпси – в порцеляно-фаянсовій промисловості.

Видобуток корисних копалин, для якого використовувались здебільшого натуральні виходи гірських порід, призвів до зникнення унікальних пам'яток природи – останців, форм вивітрювання, гротів, оригінальних виходів гірських порід. Помітно збільшуються площи «кам'янистих бедлендів»; в ландшафтній структурі формуються урочища крутих «стінок», глибини кар'єрів сягають 15-25м, висота відвалів – 5-12м.

Етап промислового освоєння мінеральних ресурсів (XIX – початок XX ст.) розпочинається виникненням промислових розробок гіпсів у нижній частині басейну річки Збруч. У XIX ст. усі порцеляно-фаянсові підприємства Правобережної України працювали виключно на гіпсах Поділля, видобуток яких здійснювався з використанням вибухівки. Із другої половини XIX ст. розпочинаються промислові розробки унікальних вапняків Подільських Товтр, доломітів, пісковиків і крейди для будівництва доріг. Із розвитком цукрової промисловості у 80-х роках XIX ст. зростають потреби у вапняках.

З середини XIX ст. у Придністер'ї розпочинається експлуатація родовищ фосфоритів (Журавський, Карпачівський, Григор'ївський, Бернашівський рудники). У 1885 році тут розроблялось 175 штолень. Ландшафти регіону на цьому етапі ускладнилися величими відвальними комплексами, в місцях підземних розробок формується «промисловий» карст.

Етап комплексного освоєння мінеральних ресурсів (30-ти – 90-ти роки ХХ ст.) характеризується збільшенням видобутку будівельних матеріалів для відновлення народного господарства (інтенсивно видобуваються граніти, пісковики, вапняки, опока, гравій, пісок, глина і суглинки, торф). У Придністер'ї частково відновлюється видобуток фосфоритів, закладаються перші штолні з видобутку вапняків на межиріччі Південного Бугу і Дністра, в Товтрах; у північних районах Вінницької і Хмельницької областей розпочинаються промислові розробки каолінів.

Загальна площа, порушена гірничими розробками, складає близько 65 тис. га. Найбільша концентрація кар'єрів і відвалів спостерігається в межах Подільських Товтр (вапняки), Верхнього (торф) і Середнього Побужжя (граніти), Середнього Придністер'я (пісковики, вапняки, глини). Проці окремих із них досягають від 2 до 3,5 – 4 тис. га. глибини кар'єрів – 50 – 80м, висота відвалів – 30 – 60м.

Сучасний етап освоєння мінеральних ресурсів (кінець ХХ – початок ХХІ ст.) характеризується зменшенням видобутку будівельних матеріалів. Залишились діючими найбільш перспективні родовища, а решта можуть використовуватись як унікальні зразки, на сонові яких створюватимуться антропогенні заповідні об'єкти.

На території сучасного Поділля зосереджено ряд геологічних об'єктів, які мають важливе наукове, навчальне та виховне значення, а деякі з них являють собою унікальні археологічні пам'ятки:

- відслонення органогенно-уламкових вапняків верхнього тортону (в с. Іванківцях, Городоцького району, с. Приворотті Кам'янець-Подільського району та ін.);
- мальовничі геоморфологічні утворення - групи сарматських конусоподібних горбів і грядок (найкраче вони виражені біля сіл Остап'є, Біла, Чорна, Нігин, Вербка та ін.);
- каньйоноподібні долини річок Збруч, Смотрич, Мукаша, Тернава, Студениця та ін. на ділянках перетину ними Товтрової гряди;
- окремі гори - останці, складені рифовими вапняками (гора Кармалюка біля с. Гуменці Кам'янець-Подільського району та ін.);
- кілька невеликих горизонтальних печер (біля сіл Залуччя, Гуменці та ін.), а також єдина на Поділлі вертикальна печера «Перлина» глибиною до 30м, в якій знайдено печерні перли, карстові озера, вода в яких чиста, прозора, постійно фонтанує з глибоких надр.

■ виходи силурійських відкладів, які утворюють прямовисні стінки (з обох боків Дністра від села Студениця і вище майже по всіх його притоках - Тернаві, Смотричу, Студениці, Жванчику, Збручу). Це єдині на Східно-Європейській платформі виходи силурійських відкладів на денну поверхню. Не менший геологічний інтерес становлять виходи верхньодокембрійських вендувських відкладів, які спостерігаються по річках Калюс, Ушиця та Студениця. Унікальні відклади цих порід в с. Китайгород. Ale доступ до них ускладнений в зв'язку із тим, що ця місцевість затоплюється водоховищем Дністровської ГЕС. Місцями ці відклади підмиваються, потребують посилення їх охорони. Китайгородська стінка розглядається як міжнародний еталон вендувських відкладів верхнього докембрію.

Белігеративні геокомплекси – ландшафтні комплекси військового походження: укріплені городища, оборонні вали і рови, кургани, окопи, вирви від вибухів, ДЗОТи тощо. Вони займають чільне місце в системі АЗО, оскільки територія Поділля неодноразово була ареною воєн, про що і свідчить значна їх кількість. Лише у Вінницькій області у 210 населених пунктах та їх околицях збереглося 235 оборонних споруд [4, с. 165].

Городища – не лише величні, помітні пам'ятки минулого, а й цікаві геоморфологічні об'єкти. Перші укріплення-городища, які були призначені для охорони окремих общинних поселень, побудовані в епоху бронзи (ІІ – початок І тис. до н.е.). Невеликі за площею (2-3га), вони часто залежали від природних умов місцерозташування. Переважали укріплення на високих (до 100м над рівнем долини), важкодоступних річкових або яружних мисах. Вони мали 1-2 невисоких (до 2м) земляних вали зі схожим на пліт обмазаним глиною частоколом на вершині, рови глибиною до 2м.

В скіфський час (VII – V ст. до н.е.) будувались значні за площею (140-200га) племенні укріплення-городища. Це була найвища ступінь розвитку оборонного будівництва.

Багато белігеративних геокомплексів побудовано на території Поділля в роки першої і другої світових воєн. У їх структурі можна виділити 2 типи антропогенних геокомплексів: оборонні споруди (вали, рови) та кургани. Земляні вали Немирівського городища у Вінницькій області займають площу близько 150га. Їх висота – 5-12м, ширина у підніжжі – 3-6м. Подекуди зберігся рів глибиною 0,5 – 1,5м, ширину до 3м. Дещо менші за розмірами вали збереглися на Сабарівському городищі (південна околиця м. Вінниці), в околицях міст Ізяслав, Полонне, Меджибож, Кам'янця-Подільського, Смотрича Хмельницької області, Вишневець, Підгайці Чортків Тернопільської області. Оригінальний Троянів земляний вал добре помітний в Борисковецькому лісі, на північно-східній околиці с. Кульчієвці в Хмельницькій області, залишки його є біля с. Окопи в Тернопільській області.

У геологічному розрізі валів – глини, лесоподібні суглинки, піски, іноді в середині насипу – камінь (граніт, вапняк, пісковик, крейда), цегла або дерево (дуб, сосна). Вони заростають різнотравно-злаковою рослинністю, в лісах – березою, кленом, грабом, тополею.

Кургани – широко розповсюджені об'єкти на Поділлі. До них відносяться і могильники. Особливу увагу не лише географів, а й археологів привертає Гордіївський курган (села Гордіївка та Четвертинівка Тростянецького району Вінницької області), аналогів якому немає у Європі. Виникнення його датується епохою бронзи і раннього заліза [1, с. 151]. В його структурі налічувалось 45 пагорбів, 40 з яких – кургани.

У структурі антропогенних заповідних об'єктів (АЗО) белігеративні геокомплекси виділяються як прості або складні урочища. Інколи вони утворюють оригінальні белігеративні ділянки і поля. В умовах суцільної розораності вододілів белігеративні геокомплекси, особливо оборонні валі, городища і кургани є єдиними носіями доагрокультурних трав'янистих рослин; тут спостерігається підвищена концентрація тварин (курганні миша і змія), птиць, комах; під насипами зберігається незайманий шар ґрунту.

ВИСНОВКИ

Антропогенні заповідні об'єкти геолого-геоморфологичної групи мають естетичну, історико-культурну, релігійну, наукову, екологічну та освітньо-патріотичну цінність. Часто вони є важливими елементами культурних ландшафтів, джерелом історичної інформації, зразками оригінальних типів ґрунтів, способів господарювання та своєрідними резервуарами цінних видів тварин і рослин. Їх дослідження та раціональне використання є вкрай важливим у спробах реорганізації заповідної мережі Поділля.

Список літератури

- Березанська С.С. Гордіївський могильник: комплекс обрядово-поховального бурштину / С.С. Березанська, В.О. Шумова // Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія», Спец. випуск: у двох частинах. Частина 1. – К.: КМ «Academіa», 2002. – С. 150-154.
- Борейко В.С. Захист місцевих природно-історичних святынь: монографія / В.С. Борейко, А.В. Подобайло, В.Х. Руденко. – К., 2003. – 133с.
- Данилюк А.Г. Використання каменю в народному будівництві Поділля / А.Г. Данилюк, О.М. Бондаревич-Буць // Народна творчість та етнографія. – 1980. - №1. – С. 85-88.
- Денисик Г.І. Антропогенні ландшафти Правобережної України: монографія / Г.І. Денисик. – Вінниця: Арбат, 1998. – 292с.
- Денисик Г.І. Природнича географія Поділля / Г.І. Денисик. – Вінниця: ЕкоБізнесЦентр, 1998. – 184с. 6. Отамановський В.Д. Вінниця в XIV – XVII століттях: Історичне дослідження / В.Д. Отамановський. – Вінниця: Континент-ПРИМ, 1993. – 464с.

Канская В.В. Конструктивно-географический анализ геолого-геоморфологических антропогенных заповедных объектов Подолья. / Канская В.В. // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: География. – 2011. – Т. 24 (63). – №2, ч. 2 – С. 267-271.

В статье рассматриваются основные виды геолого-геоморфологических антропогенных заповедных объектов Подолья. Отражены периоды их возникновения и особенности охраны в структуре перспективных антропогенных заповедных объектов Подолья.

Ключевые слова: геолого-геоморфологические антропогенные заповедные объекты, белигеративные геокомплексы, курганы, валы, штольни, карьеры.

Kanska V.V. Structurally geographical analysis of geological-geomorphological anthropogenic protected objects of Podillya. / Kanska V.V. // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 267-271.

The basic types of geological-geomorphological anthropogenic protected objects of Podillya are examined in the article. The periods of their origination and features of their protection are reflected in the structure of the perspective anthropogenic protected objects of Podillya.

Keywords: geological-geomorphological anthropogenic protected objects, fortification geographical complexes, burial mounds, billows, galleries, careers.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 272-279.

УДК 504.062.2

**РЕКРЕАЦИОННОЕ ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЕ ЛАНДШАФТНОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО ЗАКАЗНИКА РЕСПУБЛИКАНСКОГО ЗНАЧЕНИЯ
«БАЙДАРСКИЙ»
(БОЛЬШОЙ СЕВАСТОПОЛЬ, АР КРЫМ)**

Каширина Е.С.

*Филиал Московского государственного университета им. В.М. Ломоносова, Севастополь,
Украина
E-mail: e_katerina.05@mail.ru*

Приводятся результаты исследования рекреационного природопользования, пространственных особенностей различных рекреационных объектов в государственном ландшафтном заказнике «Байдарский» (Большой Севастополь, АР Крым). Даны характеристика компонентов рекреационного природопользования на разных типах природных комплексов в границах ландшафтов заказника.

Ключевые слова: рекреационное природопользование, ландшафты, государственный ландшафтный заказник «Байдарский», Большой Севастополь.

ВВЕДЕНИЕ

В последние годы регион Севастополь характеризуется развитием различных направлений туризма, что ведет к усилению рекреационной роли природных ландшафтов города, в том числе входящих в состав природно-заповедного фонда. Особенностью Севастопольского региона является насыщенность особо охраняемыми природными территориями и акваториями, в состав которых входят одиннадцать объектов различного статуса общей площадью около 27 тыс. га (31,8% территории). Среди них наиболее крупным является заказник «Байдарский» - 24,295 тыс. га, где произрастает 60% высокоможжевеловых редколесий Крыма, встречается 58% видов растений и 48% - животных, охраняемых на полуострове [2]. Привлекательность заказника для развития туризма обусловлена наличием природных туристско-рекреационных ресурсов, в границах заказника расположены археологические памятники, объекты историко-культурного наследия разных эпох, природные достопримечательности. Более 20 объектов включены в экскурсионные маршруты, предлагаемые турфирмами Севастополя и Крыма.

Цель исследования – изучить пространственные особенности рекреационного природопользования в ландшафтном государственном заказнике «Байдарский».

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ

Исследования рекреационного природопользования выполняли в заказнике «Байдарский» в 2003-2010 гг. Оценку туристической деятельности проводили по статистическим показателям туристской инфраструктуры (наличие гостиниц, детских лагерей, туристских троп и т.п.). Описание пространственных особенностей рекреационного природопользования осуществляли на основе картографических

данных и полевого определения координат. Использовали данные туристских карт (масштаб 1:100 000) и ландшафтной карты Севастополя [1] масштаба 1:100 000. По ширине полотна существующие тропы и дороги были разделены на категории: 1 - дороги - более 1,5 м; 2 - широкие тропы 0,8-1,5 м; 3- тропы до 0,80 м. Густота туристской дорожно-тройничной сети рассчитана по отношению протяженности тропы/дороги к единице площади. Обработку картографических данных осуществляли в программе MapInfo Professional 10.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ

Территория заказника «Байдарский» расположена в границах ландшафтных микрорайонов Гончаровско-Орлиновского низкогорья, Байдарской котловины, Ступенчатого низкогорья, Склонов и отрогов Ай-Петринской яйлы, Юго-Западных окраин Ай-Петринской яйлы. В границах заказника выделяют зону широколиственных и сосновых лесов северного макросклона гор с поясами дубовых и можжевелово-сосновых лесов межгорных котловин и эрозионного низкогорья; дубовых и смешанных широколиственных лесов эрозионного среднегорья; буковых и сосновых лесов эрозионного среднегорья; зону горных лугов и горной лесостепи яйлы с поясами лесных и лугово-лесных плато и можжевелово-сосновых лесов [1]. Зона широколиственных лесов занимает 96,6% территории заказника, горных лугов и нагорной луговой степи – 3,4%.

Наибольший по площади ландшафтный микрорайон Гончаровско-Орлиновского низкогорья находится на западе заказника «Байдарский» и занимает 42% его площади. Он представлен поясами дубовых лесов и можжевеловых редколесий на эрозионном низкогорье. Здесь произрастают 19 видов растений, занесенных в Красную книгу Украины (2009), а можжевеловые редколесья занесены в Зеленую книгу Украины (2009).

Ландшафтный микрорайон Байдарской котловины занимает центр заказника (27,8% общей площади) и представлен шибляковыми зарослями дуба пущистого, грабинника, палиуруса и других пород, а также лугово-степными группировками долин. Дубовые леса сохранились лишь отдельными рощами. На территории микрорайона произрастают 31 вид растений, занесенных в Красную книгу Украины (2009). Сообщества, занесенные в Зеленую книгу, отсутствуют.

Ступенчатое низкогорье, расположенного на севере заказника, занимает 9,7% территории заказника. Растительность ландшафтного микрорайона представлена дубовыми лесами. Здесь произрастают 11 видов растений, занесенных в Красную книгу Украины (2009).

На востоке заказника «Байдарский» находится ландшафтный среднегорный микрорайон склонов и отрогов Ай-Петринской яйлы, который занимает 16,9% территории объекта. В границах микрорайона произрастают дубовые, буковые и сосновые леса, 25 видов растений занесены в Красную книгу Украины (2009).

На его крайнем юго-востоке заказника микрорайон Юго-западных окраин Ай-Петринской яйлы занимают 3,3% общей площади. В границах микрорайона произрастают горные луга и горная лесостепь. 6 видов растений микрорайона занесены в Красную книгу Украины (2009), степные сообщества – в Зеленую книгу.

Ландшафтное разнообразие заказника обуславливает его основную природоохранную функцию. Наряду с этим, функциональное зонирование объекта предполагает его рекреационное природопользование. Разнообразие растительного

покрова и ландшафтов в целом, их эстетическая привлекательность и сохранность создают неповторимый, оригинальный облик природы заказника, который привлекает туристов.

Современная структура природопользования государственного ландшафтного заказника «Байдарский» представлена следующими типами: лесопользование (70% площади), находящееся в ведомстве лесных хозяйств Севастополя и Бахчисарайского района Крыма; водохозяйственная (10%) - водоохранная зона коммунального предприятия «Севгорводоканал»; сельскохозяйственная (22%) - распаеванные земли бывшего совхоза «Красный октябрь»; селитебная (3%) - 15 населенных пунктов Балаклавского района Севастополя.

Анализ современного состояния развития туристской инфраструктуры свидетельствует о смене основного направления хозяйственной деятельности населения сел, расположенных в границах заказника. Увеличивается количество объектов туризма с уменьшением сельского хозяйства. В заказнике расположено 15 объектов размещения туристов: два пансионата («Байдары», «Родниковое»), четыре детских лагеря («Атлантика», «Super-Kids», «Горный» и «Алсу») и девять гостиниц («Байдарская долина», «Уют», «Календы», «Узунджа», Лесотель «7 чудес», «Кизиловая», «Орлиное», «У озера», Hotel Club Ozernoe). Общий номерной объектов размещения составляет 174 номера и количеством мест 1036.

Ранжированная гистограмма вместимости предприятий размещения туристов в границах заказника «Байдарский» представлена на рисунке 1.

Рис. 1 Ранжированная гистограмма вместимости предприятий размещения туристов в границах заказника «Байдарский».

Две трети предприятий размещения относится к малым с номерным фондом менее 50 мест. Максимальное количество отдыхающих сосредоточено в детских лагерях (800 человек в 4 объектах), крупнейшим из которых является «Атлантика».

Пространственные особенности расположения предприятий размещения разной вместимости отражены на схеме 2.

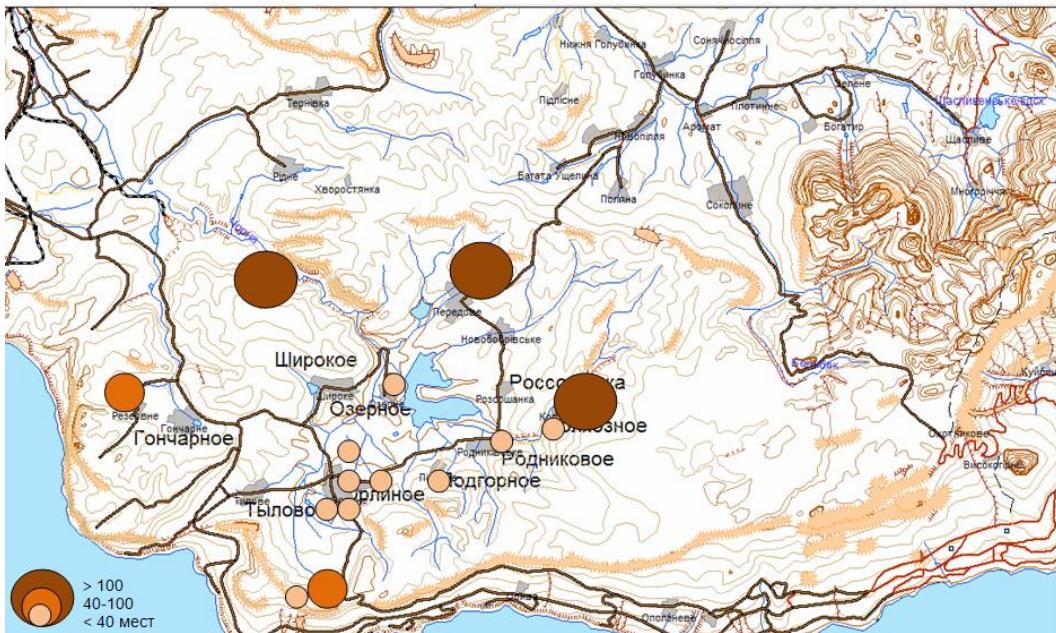

Рис. 2 Схема размещения предприятий размещения разной вместимости в границах заказника «Байдарский».

Из рис.2 видно, что крупные объекты размещения с вместимостью более 100 человек расположены на склонах долины, а предприятия, рассчитанные до 40 мест – в долине.

Соотношение количества объектов размещения и номерного фонда для ландшафтных микрорайонов показано на рис. 3.

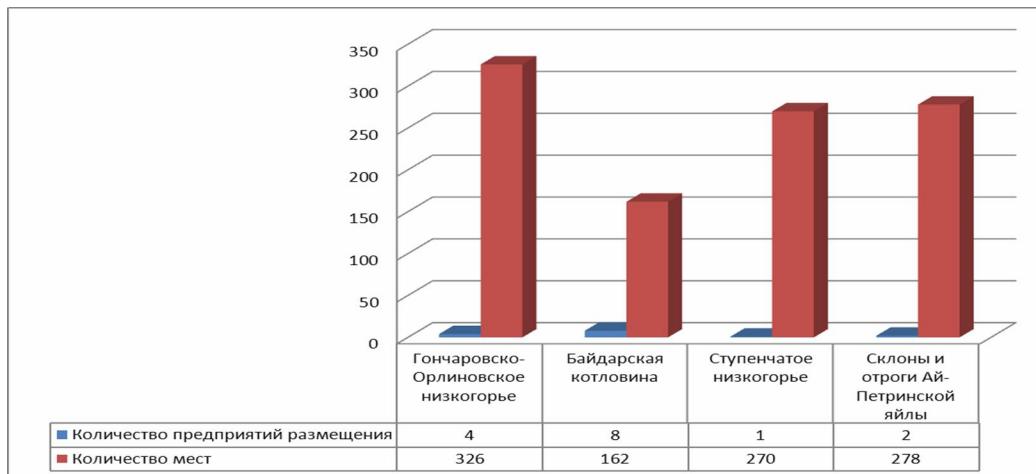

Рис. 3 Соотношение количества объектов размещения и номерного фонда для ландшафтных микрорайонов в границах заказника «Байдарский».

Объекты размещения расположены на всех ландшафтных микрорайонах, кроме Юго-западных окраин Ай-Петринской яйлы. Их наибольшая концентрация (8 объектов) зафиксирована в границах ландшафтного микрорайона Байдарской котловины, а минимальная на Юго-западных окраинах Ай-Петринской яйлы, где объекты размещения отсутствуют. Наибольшая концентрация номерного фонда отмечена в границах ландшафтного микрорайона Гончаровско-Орлиновского низкогорья (326 мест), а минимальная – Байдарской котловины (162 места). Хотя в границах микрорайона Байдарской котловины сосредоточено максимальное количество объектов размещения, количество номерного фонда здесь невысоко – (рис. 3).

Особенности расположения инфраструктуры рекреационного природопользования по населенным пунктам отражены на схеме 4.

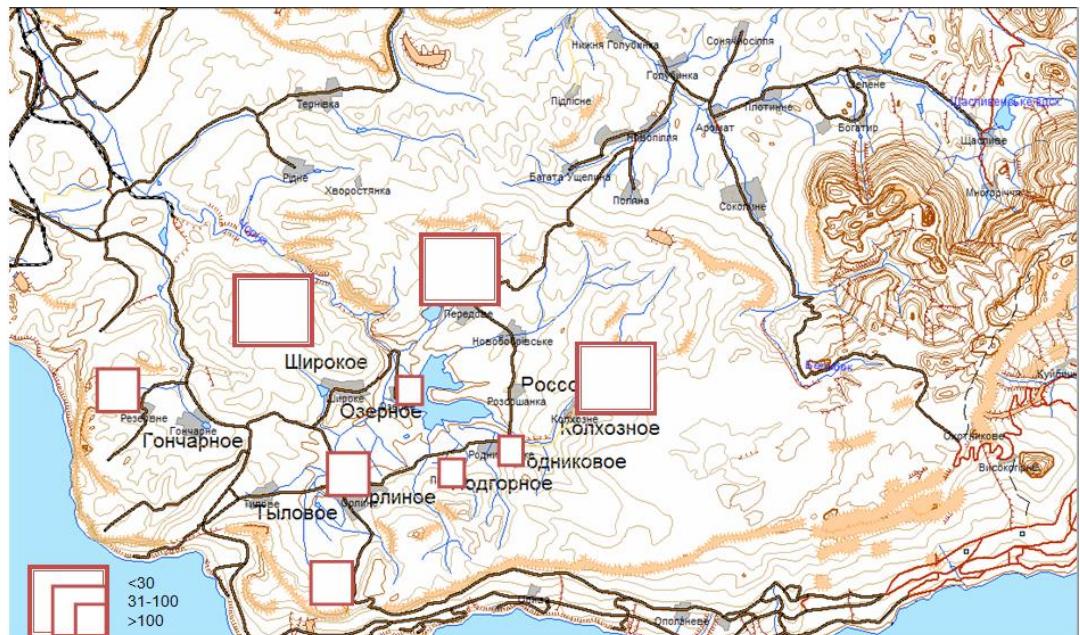

Рис. 4 Схема вместимости номерного фонда населенных пунктов в границах заказника «Байдарский».

К населенным пунктам с высоким обеспечением номерным фондом относятся села Колхозное, Передовое и Морозовка, в которых расположены детские лагеря. Номерной гостиничный фонд сконцентрирован в селах Орлиное и Кизиловое.

На территории заказника развиваются разные виды туризма, наиболее распространенными являются пешеходный, экологический, культурно-исторический и сельский. Наблюдается высокая концентрация объектов инфраструктуры на локальных территориях. По площадной распространенности можно выделить маршрутный и точечный туризм. Маршруты представлены пешеходными тропами по лесным и яйлинским ландшафтам, точечные –

туристскими стоянками и местами пикникового отдыха в лесах и долинах. Туристские стоянки и приюты расположены в поясах с лесной растительностью, выше 300 м над ур.м., массовые места отдыха - вдоль автодорог на высоте до 350 м над ур.м., что гарантирует их доступность. Согласно перечню мест массового отдыха населения [4] в горно-лесной зоне объектами рекреации являются 7 мест массового отдыха и 7 туристических стоянок. Среди них местами массового отдыха являются поляны на 17 км Ялтинского шоссе, Торопова дача (озеро и поляны), Алсу (поляны на берегу р.Чёрная), Поляны на 22 км Ялтинского шоссе, водопад Козырёк (район с.Передовое), Сазанковая балка, Ясеневая поляна, турстоянки - Моловские озёра (выше с.Передовое), Чёртова лестница (перевал Шайтан-Мердвень), Карадагский лес, Узунджа, Горные тропы, Ай-Димитрий, Кордон Передовое. За последние 10 лет их количество увеличилось на порядок.

Дорожно-тропиночная сеть заказника «Байдарский» состоит из 243,241 км туристских троп и лесных дорог. Пространственные особенности распределения участков дорожно-тропиночной сети представлены на схеме 5.

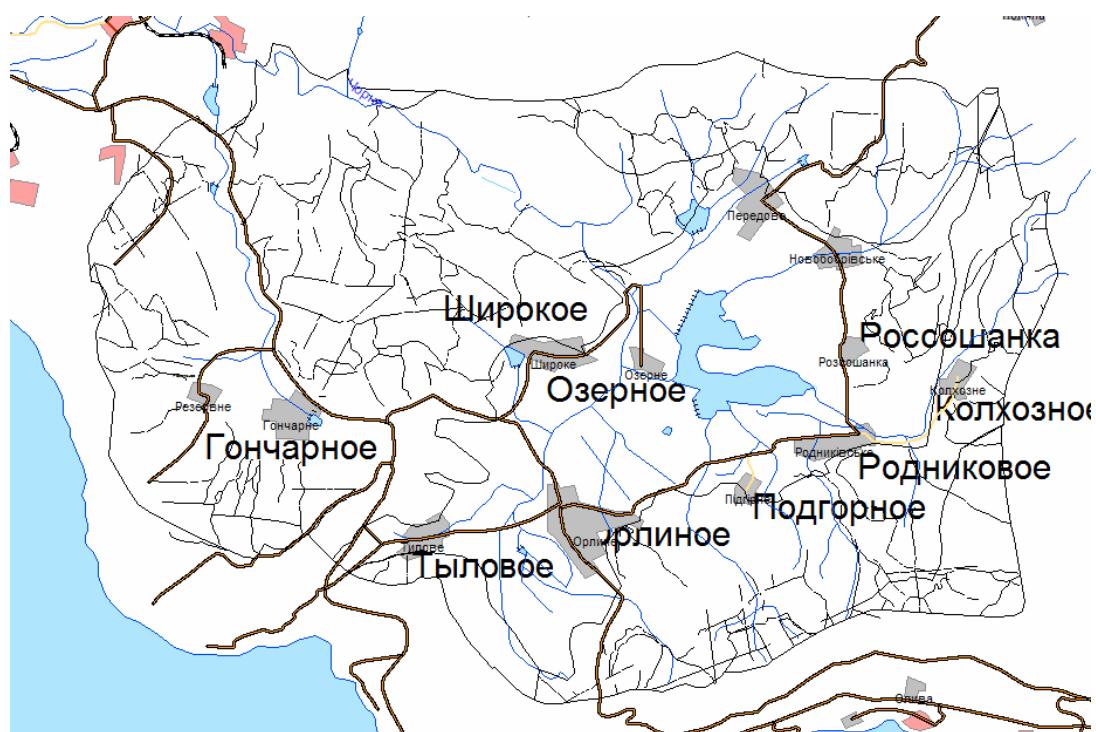

Рис. 5 Схема туристских дорог и троп заказника «Байдарский» в границах заказника «Байдарский».

Туристские тропы и дороги проложены во всех ландшафтных микрорайонах заказника «Байдарский».

Степень туристской освоенности микрорайонов оценивается по показателю густоты дорожно-тропиночной сети (табл. 1).

Таблица 1
Распределение, длина и густота туристских троп и дорог, по ландшафтным микрорайонам

Ландшафтный микрорайон	Площадь, км ²	Длина троп, км				Густота, км/км ²			
		Категория тропы				Категория тропы			
		1	2	3	всего	1	2	3	всего
Гончаровско-Орлиновское низкогорье	97,57	40,14	87,12	2,48	129,76	0,41	0,89	0,02	1,32
Байдарская котловина	64,13	1,53	15,91	0	17,45	0,02	0,24	0	0,27
Ступенчатое низкогорье	22,37	4,77	16,90	2,81	24,49	0,21	0,75	0,12	1,09
Склоны и отроги Ай-Петринской яйлы	39,03	16,91	36,36	1,10	54,39	0,43	0,93	0,02	1,39
Юго-западные окраины Ай-Петринской яйлы	7,745	7,82	6,61	0	14,44	1,01	0,85	0	1,86
Всего	230,84	71,20	162,9	6,416	243,24				1,0

Максимальная протяженность туристских троп и дорог расположена на территории Гончаровско-Орлиновского низкогорья (54% их общей длины), на склоны и отроги Ай-Петринской яйлы приходится 23% длины туристских троп и дорог, при этом широкие тропы и дороги преобладают над узкими тропами.

Средняя густота туристских троп и дорог заказника «Байдарский» составляет 1 м/км². Наибольшая густота дорожно-тропиночной сети характерна для Юго-западных окраин Ай-Петринской яйлы, наименьшая – Байдарской котловины. Дороги и широкие тропы сконцентрированы на Склонах и отрогах Ай-Петринской яйлы, дороги и узкие тропы – на Гончаровско-Орлиновском низкогорье. Наименьшая концентрация туристских дорог зафиксирована в Байдарской котловине. Во всех ландшафтных микрорайонах концентрация дорог и широких троп выше, чем узких троп.

ВЫВОДЫ

1. Высокое ландшафтное разнообразие заказника «Байдарский» обусловлено наличием 5 микрорайонов: Гончаровско-Орлиновского низкогорья, Байдарской котловины, Ступенчатого низкогорья и Склонов и отрогов Ай-Петринской яйлы, что определяет их

2. Ведущим направлением хозяйства населения заказника является туризм. За последние годы зафиксированы быстрые темпы развития туристской инфраструктуры, зафиксировано увеличение количества объектов размещения в 5 раз.

3. Объекты размещения туристов представлены в четырех из пяти ландшафтных микрорайонах. Крупные объекты с вместимостью более 100 человек расположены на склонах долины, а рассчитанные до 40 мест – в долине. Распределение объектов размещения и объема номерного фонда по ландшафтным микрорайонам несбалансировано.

4. Туристские тропы и дороги проложены во всех ландшафтных микрорайонах заказника «Байдарский» с максимальной густотой на Юго-западных окраинах Ай-Петринской яйлы. Протяженность дорог и широких троп больше, чем узких троп.

5. Туристские тропы и дороги пересекают охраняемые сообщества и ареалы редких видов, создавая угрозы для туристско-рекреационных природных ресурсов заказника «Байдарский».

Список литературы

1. Гришанков Г.Е. Ландшафтная карта Крыма / Г.Е. Гришанков, Е.А. Позаченюк. - М., 1984. - Деп. ВИНТИ 12.10.84, №3389.
2. Ларина Т.Г. Природно-антропогенный комплекс заказника «Байдарский». / Ларина Т.Г. – Симферополь: Н. Ореанда, 2008. – 56 с.
3. Позаченюк Е.А. Геоэкологическая экспертиза административных территорий. / Е.А. Позаченюк, Т.В. Панкеева. - Большой Севастополь: Бизнес-Информ, 2008. – 296 с.
4. Места отдыха населения / Севастопольское опытное лесохозяйственное хозяйство. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.sglooh.com.ua/skole-i-skolevskiy-rayon/slavskiy-leshoz-gp.html>.– 20.03.2011.

Каширина Е.С. Рекреаційне природокористування ландшафтного державного заказника республіканського значення «Байдарський» (Великий Севастополь, АР Крим) / Е.С. Каширина. // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Географія. – 2011. – Т.24 (63). – № 2, ч. 2 – С. 272-279.

Надаються результати дослідження рекреаційного природокористування, просторових особливостей різних рекреаційних об'єктів в державному ландшафтному заказнику «Байдарський» (Великий Севастополь, АР Крим). Дано характеристика компонентів рекреаційного природокористування на різних типах природних комплексів у межах ландшафтів заказника.

Ключові слова: рекреаційне природокористування, ландшафти, державний ландшафтний заказник «Байдарський», Великий Севастополь.

Kashirina E.S. Recreational land use of landscaped public reserve national importance «Baydarsky» (Large Sevastopol, Crimea)/ E.S. Kashirina // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 272-279.

The results of the study of the recreational nature, and spatial features of the various recreational facilities in the state landscape reserve «Baydarsky» (Large Sevastopol, Crimea) were given. The characteristic components of the recreational land use on different types of natural systems within the landscapes of the reserve was uncovered.

Key words: tourism, landscapes, the state landscape reserve "Baydarsky" Big Sevastopol

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 280-285.

УДК 339.92(477.82):061.261 Єврорегіон Буг

**ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В МЕЖАХ ЄВРОРЕГІОНУ «БУГ»
ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО
КОМПЛЕКСУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Мазурець Р.Р.

Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна
E-mail: mazuretsroman@ukr.net

Проаналізовано шляхи реалізації транскордонного співробітництва Волинської області в межах Єврорегіону «Буг» та роль такої співпраці у функціонуванні територіально-рекреаційного комплексу Волині. Наведено основні проблеми на шляху розвитку транскордонної співпраці в рамках Єврорегіону «Буг» та шляхи їх вирішення.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, єврорегіон, територіально-рекреаційний комплекс.

ВСТУП

Дедалі більшого значення для забезпечення сталого розвитку господарства Волинської області набуває функціонування територіально-рекреаційного комплексу (TPK), особливо з урахуванням прикордонного розташування регіону. Тому транскордонне співробітництво перетворюється на один із найвагоміших чинників подальшого розвитку ТРК. Конкретними способами реалізації такої співпраці в межах Волинського суспільно-територіального комплексу є реалізація міждержавних угод на рівні області загалом, а також міжнародних угод про співробітництво і партнерство, укладених окремими адміністративними одиницями Волинської області, спільні міжнародні проекти, безпосередні контакти посадових осіб. Проте, на нашу думку, найефективнішою така співпраця здійснюється в рамках транскордонного об'єднання «Єврорегіон Буг».

Питанням транскордонного співробітництва, утворення й розвитку ТРК та дослідженню проблем утворення та функціонування єврорегіонів були присвячені праці ряду науковців. Зокрема Клімчук Б.П., Луцишин П.В., Луцишин Н.П., Федонюк С.В. у своєму науковому доробку дають змістовну характеристику поняття «єврорегіон», досліджують закономірності його функціонування й специфіку розвитку. Окремим проблемам, які характерні Єврорегіону «Буг» присвятили свої наукові роботи Коцан Р.І., Пікулик О.Б., Гарагонич В.В. та інші. Теоретичне обґрунтування транскордонного співробітництва найбільш повно висвітлене в працях Мікули Н.А. Закономірності та проблеми утворення й функціонування ТРК вивчали Ртинський М.Й., Філоненко І.М, Чернова Г.В. та багато інших. Але транскордонне співробітництво як чинник функціонування ТРК в межах певного єврорегіону досліджене все ж недостатньо.

Метою даної роботи є характеристика транскордонного співробітництва в межах Єврорегіону «Буг» як чинника розвитку територіально-рекреаційного

комплексу Волинської області. Поставлена мета передбачає вирішення низки завдань, а саме: дати коротку характеристику поняття «єврорегіон»; здійснити аналіз найбільш ефективних методів реалізації транскордонного співробітництва в рамках Єврорегіону «Буг» та зазначити їх вплив на функціонування ТРК Волинської області; окреслити коло проблем, які характерні для здійснення транскордонної співпраці в межах Єврорегіону «Буг» та вказати можливі шляхи їх вирішення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Під поняттям «єврорегіон» прийнято розуміти певне просторове формування, до складу якого входять частини щонайменше двох держав, яке має за мету спільно й узгоджено стимулювати соціально-економічний розвиток своїх територій. Єврорегіон не становить нового наднаціонального чи наддержавного утворення, а є структурою, створеною для сприяння міжрегіональному співробітництву серед її членів [1, с. 54]. Транскордонне об'єднання «Єврорегіон Буг» діє від 29 вересня 1995 року. Нині його членами є: Волинська область, Люблинське воєводство Республіки Польща, Брестська область Республіки Білорусь, Жовківський і Сокальський райони Львівської області. Площа – 82 тис. км², населення – 5,3 млн чоловік. У 1996 році Єврорегіон «Буг» став членом Асоціації європейських прикордонних регіонів, а в 2003 році був нагороджений відзнакою «Вітрила Папенбургу» за значні досягнення у розвитку транскордонного співробітництва. Для вирішення спільних завдань Єврорегіону «Буг» створено 7 робочих груп, одна з них – група освіти, охорони здоров'я, культури, спорту, туризму і молоді, завдання якої – координувати діяльність у відповідних сферах.

В рамках Єврорегіону «Буг» було започатковано реалізацію низки проектів, метою яких передбачено покращення функціонування туристично-рекреаційної сфери Волині. Прикладом проекту, який безпосередньо стосується перспектив удосконалення діяльності ТРК Волинської області, може бути спільний проект «Розвиток агротуризму в Єврорегіоні «Буг», фінансово частково підтриманий програмою PHARE і реалізований польською стороною (з урахуванням досвіду Люблинської спілки агротуристичних товариств) у партнерстві з громадським об'єднанням «Волинські перспективи». Завдяки цьому волиняни не тільки мали змогу ознайомитися з практикою організації агротуризму у Люблинському воєводстві, а й розмістити інформацію про агросадиби Волині на веб-сторінці польського партнера, що безумовно сприяло збільшенню кількості рекреантів і туристів з-за кордону [2, с. 415–416]. Досить високими темпами розвивається сільський зелений туризм і у Брестській області Республіки Білорусь, де створено громадську раду з розвитку агроекотуризму, основними завданнями якої є популяризація й координація цього виду діяльності, сприяння його розвитку [3, с. 244]. Тому в перспективі можлива організація міжнародних агротуристичних турів, створення дво- й тристоронніх зон сільського туризму тощо.

Найважливішими проектами, реалізованими на сьогоднішній день в рамках Єврорегіону «Буг», які опосередковано (через покращення екологічної ситуації та

стану інфраструктури загалом і придорожньої зокрема) сприяють розвиткові територіально-рекреаційного комплексу Волині, оскільки забезпечують створення рекреантам більш комфортних умов і підвищують імідж області як у державі, так і за її межами, стали:

- проект «Реконструкція та розширення МАПП «Ягодин» (перша черга) на українсько-польському кордоні». Цими проектами в рамках Європейського Союзу із прикордонного співробітництва «TACIS» у 2001 році започатковано облаштування транспортного коридору Балтійське море – Чорне море;
- запровадження практики спільногомитного і прикордонного контролю на прикордонному переході «Устилуг–Зосін»;
- відкриття нових пунктів пропуску через українсько-польський кордон («Адамчуки–Збереже», «Кречів–Крилув»);
- реконструкція та розширення об'єктів митного й кордонного контролю через українсько-білоруський кордон на міжнародних пунктах пропуску «Доманово–Мокрани», «Дольськ–Мохро», «Пулемець–Томашівка»;
- розбудова місцевих пунктів пропуску «Гута–Отчин», «Горки–Опадище».
- проект «Сприяння політиці постійного розвитку та захисту навколошнього середовища в контексті транскордонного співробітництва між Україною та Польщею» (розробка узгодженої політики регіонального захисту довкілля, вироблення плану спільних дій для здійснення контролю за екологічним станом басейну річки Західний Буг, покращення якості питної води, що поставляється споживачам, створення карти навколошнього середовища, заснування обсерваторії навколошнього середовища);
- проект «Сприяння регіональному розвитку (RSBI)» в рамках програми TACIS;
- програма добросусідства «Польща – Білорусь – Україна» Interreg IIIA/TACIS CBC (індикативний бюджет фінансування з боку TACIS 8 млн євро на весь період для України та Білорусі; загальний бюджет польської сторони 50,42 млн євро, з них 37,82 млн євро – кошти Європейського фонду регіонального розвитку (EFRR), 12,6 млн євро – національний внесок [4, с. 369], одним із пріоритетних напрямків якої є підвищення конкурентоспроможності прикордонних регіонів шляхом модернізації та розбудови транскордонної інфраструктури з метою покращення доступності регіону, розвиток спільної транскордонної системи охорони природного середовища та інфраструктури супроводу бізнесу і туризму. З метою вирішення стратегічних завдань на території Єврорегіону «Буг» буде налагоджено: організацію заходів транскордонного характеру (ярмарків, концертів, фестивалів, семінарів, зустрічей митців, спортивних заходів); спільні дії в справі охорони навколошнього природного середовища; співпрацю громадських організацій; розвиток партнерства в обміні досвідом та інформацією (публікації в ЗМІ, спільні промоакції, використання електронних ресурсів, популяризація й підтримка регіональних традицій тощо); створення бюро туризму, туристичних агенцій і інших організацій рекреаційного спрямування.

Реалізація подібних проектів є дуже важливою з огляду на те, що на засіданні Підкомітету з питань енергетики, співробітництва в цивільному ядерному секторі, охорони навколошнього середовища й транспорту, телекомунікацій, науки і

технологій, освіти й навчання Комітету з питань співробітництва України та ЄС прийнято рішення про розвиток співробітництва України та ЄС у транспортній сфері у таких напрямах: розвиток міжнародних транспортних коридорів; облаштування прикордонних пунктів пропуску; реалізація інвестиційних проектів щодо розвитку транспортної інфраструктури України; активізація співробітництва України та ЄС у розвитку мультимодальних перевезень і зменшення шкідливого впливу транспорту на навколишнє середовище [5, с. 168–169].

Здійснюючи реалізацію названих проектів в рамках Єврорегіону «Буг», розширюючи та поглиблюючи діяльність вищезазначеного єврорегіону, представники органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій та бізнесових структур Волинської області були активними учасниками різноманітних заходів наукового, інформаційного, економічного характеру:

- Міжнародної конференції, проведеної в рамках реалізації проекту «Розвиток співпраці Волині і Люблінщини», на якій представлено програму прикордонного співробітництва «Польща – Білорусь – Україна» Європейського інструменту сусідства і партнерства на 2007–2013 роки. До цієї програми опрацьовано проблемні питання розвитку області, в т. ч. у сфері культури, туризму та рекреації, вирішенню яких сприятиме її реалізація. Серед проектних пропозицій від Волинської області, поданих для участі в першому конкурсі в рамках цієї програми, є як такі, що безпосередньо стосуються рекреації та туризму, так і ті, реалізація котрих сприятиме інтенсифікації діяльності ТРК опосередковано. До перших належать проекти «Створення міждержавного інформаційного комплексу в сфері транскордонного екологічного туризму в Єврорегіоні «Буг», «Система туристичної інформації прикордонних міст – Луцька (Україна), Бреста (Білорусь) і Любліна (Польща)», «Туризм без кордонів – промоція туристичних центрів Єврорегіону «Буг», до других – «Захід–Агро–Шанс. Підвищення рівня конкурентоздатності транскордонних територій шляхом створення умов для розвитку підприємництва в сільській місцевості», адже одним із його напрямків має стати сприяння інтенсифікації «зеленого туризму» в області.

- XII Міжнародної багатогалузевої виставки-ярмарку «Брест. Співдружність–2010». Метою участі делегації від Волинської області було забезпечення практичного виконання Угоди між Волинською обласною державною адміністрацією України та Брестським обласним виконавчим комітетом Республіки Білорусь про торговельно-економічне, науково-технічне та культурне співробітництво, одним із напрямків якого є співпраця у сфері рекреації і туризму. На виставці-ярмарку було також представлено природно-ресурсний потенціал Волині, що стимулюватиме збільшення потоку туристів і рекреантів, відповідно – й інтенсифікацію функціонування ТРК;

- Міжнародної виставки-ярмарку туризму, спорту і рекреації «Люблінський екополіс – мое захоплення»;

- XVI Міжнародної ярмарки «Туристичні регіони на стику культур–2010»;

- конференції «Транскордонні торги знань – роль третинного сектору господарства і суспільства на прикордонному ринку праці», організованої в рамках підтримки транскордонних ініціатив у Єврорегіоні «Буг». Однією з проблем, що

розглядалася в ході її роботи, були питання охорони та раціонального використання об'єктів культурної історичної спадщини. Її реалізація дозволить безпосередньо покращити ресурсну базу функціонування Волинського ТРК.

Набутий Волинською областю досвід свідчить, що транскордонне співробітництво в різних сферах, в т. ч. рекреації та туризму, стримується, оскільки існує ряд перешкод, а саме: нестача фінансових ресурсів, необхідних для практичного виконання прийнятих програм і проектів, відсутність механізму співфінансування проектів в рамках Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2007–2010 роки, реалізація яких можлива із залученням фондів Європейського Союзу, недостатній рівень розвитку кордонної та прикордонної інфраструктури, невисокий рівень залучення територіальних громад низового рівня до участі у транскордонному співробітництві, в т. ч. у розробці й впровадженні конкретних проектів, брак досвіду розробки конкретних проектів транскордонного характеру, їх лобіювання у відповідних структурах Європейського Союзу з метою одержання коштів в рамках міжнародних програм, відсутність сучасної інфраструктури для здійснення та координації міжнародної співпраці між місцевими органами виконавчої влади, громадськими організаціями та бізнесом.

З метою розвитку та подальшої інтенсифікації різних напрямів транскордонного співробітництва, в т. ч. у сфері рекреації та туризму, необхідно забезпечити підвищення конкурентоспроможності області шляхом модернізації та розвитку транскордонної інфраструктури, постійне зростання якості довкілля, розвиток туристично-рекреаційного сектору, підтримку ініціатив місцевих громад, у т. ч. спрямованих на розширення й покращення функціонування територіально-рекреаційного комплексу області.

Список літератури

1. Єврорегіон «Буг»: зовнішньоекономічна діяльність Волинського суспільно-територіального комплексу / Б. П. Клімчук, П. В. Луцишин, Н. П. Луцишин, С. В. Федонюк; [за ред. Б. П. Клімчука, П. В. Луцишина.] – Луцьк: Ред.-вид. відділ ВДУ ім. Лесі Українки, 1998. – 298с.
2. Коцан Р. І. Розвиток агротуризму в єврорегіоні «Буг»: фінансування, досвід та перспективи / Р. І. Коцан // Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво: тези доп. IV Міжнар. наук.-практ. конф. студ., аспірантів і молодих науковців, Луцьк, 17–18 трав. 2007р. / за ред. В. Й. Лажніка і С. В. Федонюка. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – С. 414–416.
3. Артєменко С. В. Трансграничное взаимодействие в туристской сфере как фактор устойчивого развития приграничных территорий / С. В. Артєменко, И. Л. Фёдорова // Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участі в інтеграційних процесах: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 15–16 жовтня 2009 року) / за ред. В. Й. Лажніка і С. В. Федонюка. – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. – С. 242–245.
4. Супруненко Л. А. Транскордонне співробітництво в рамках Європейського інструменту сусідства та партнерства / Л. А. Супруненко // Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво: тези доп. IV Міжнар. наук.-практ. конф. студ., аспірантів і молодих науковців, Луцьк, 17–18 трав. 2007р. / за ред. В. Й. Лажніка і С. В. Федонюка. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – С. 368–370.
5. Пікулик О. Б. Співробітництво України та ЄС у транспортній сфері / О. Б. Пікулик // Європейська та євроатлантична інтеграція і транскордонне співробітництво: тези доп. V Міжнар. наук.-практ. конф. студ., асп. і молодих науковців, Луцьк, 15–16 трав. 2008 р.: у 2-х т. / за ред. В. Й. Лажніка і С. В. Федонюка. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. націон. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – Т. 1. – С. 166–169.

Мазурец Р.Р. Трансграничное сотрудничество в пределах Еврорегиона «Буг» как фактор развития территориально-рекреационного комплекса Волынской области / Мазурец Р.Р. // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: География. – 2011. – Т. 24 (63). – №2, ч. 2 – С. 280-285.

Проанализированы пути реализации трансграничного сотрудничества Волынской области в пределах Еврорегиона «Буг» и значение этого сотрудничества в функционировании территориально-рекреационного комплекса Волыни. Приведены основные проблемы на пути развития трансграничного сотрудничества в рамках Еврорегиона «Буг» и пути их решения.

Ключевые слова: трансграничное сотрудничество, еврорегион, территориально-рекреационный комплекс.

Mazurets R.R. Cross-border cooperation within the bounds of Euroregion «Buh» as an evolutionfactor of the Volyn Region territorial and recreational complex / R.R. Mazurets // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 280-285.

Procurement routs of the cross-border cooperation in Volyn region within the framework of the Euro-region “Buh” and importance of such cooperation in running of the territorial and recreational complex of the Volyn region are examined here. Fundamental problems on the cross-border cooperation development within the framework of the Euro region “Buh” and ways of their solution are given too.

Keywords: cross-border cooperation, euro-region, territorial and recreational complex.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 286-291.

УДК 911.3

ІНФРАСТРУКТУРНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

РЕГІОНУ

Чернова Г.В.

Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського, Вінниця, Україна
E-mail: cherrys21@rambler.ru

В статті висвітлені питання важливості інфраструктурного забезпечення для рекреаційної діяльності регіону, зокрема забезпечення Вінницької області підприємствами готельного, ресторанного та санаторно-курортного господарства. Здійснена бальна оцінка інфраструктурного забезпечення адміністративних районів області.

Ключові слова: територіально-рекреаційний комплекс, інфраструктура, рівень інфраструктурного забезпечення.

ВСТУП

В сучасних умовах трансформації економіки, що відбувається в Україні, здійснюється структурна перебудова господарського комплексу з метою кращого задоволення потреб населення у різноманітних послугах, в т.ч. і рекреаційних. У зв'язку з цим посилюється потреба у подальшому вдосконаленні геопросторової організації територіально-рекреаційних комплексів різних таксономічних рівнів. Зважаючи на це, а також на значний рекреаційний потенціал різних регіонів України, зокрема Вінницької області, виникає потреба наукового обґрунтування рекреаційної діяльності з метою створення найбільш сприятливих умов для відпочинку населення.

Наукові розробки, присвячені суспільно-географічним аспектам дослідження рекреації, її ролі в розвитку господарських комплексів регіонів, викладені в роботах Преображенського В.С., Мироненка М.С., Твердохлєбова І.Т. Крачилі М.П., Веденіна Ю.А., Недашківської Н.Ю., Котлярова Є.А. Долішнього М.І., Ігнатенка О.М. та багатьох інших дослідників. Серед сучасних дослідників територіальної організації рекреаційної діяльності слід назвати Бейдика О.О., Любіцеву О.О., Мацолу В.І., Жученка В.Г., Смаля І.В., Царика Л.П., Кривець А.Г., Філоненко І.М. Вони враховують специфіку соціально-економічного розвитку окремих регіонів України, структурні зміни, що відбуваються в територіально-рекреаційних комплексах в умовах ринкової економіки.

Метою роботи є дослідження інфраструктурного забезпечення рекреаційної діяльності Вінницької області.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Важливою передумовою функціонування територіально-рекреаційного комплексу (TPK) є наявність високого рівня інфраструктурного забезпечення. За функціональним призначенням інфраструктура TPK поділяється на виробничу (транспорт, зв'язок, будівельна індустрія, водо-, енергопостачання) і соціальну

(підприємства ресторанного господарства, торгівлі, побутового обслуговування, культури, охорони здоров'я) [1].

З точки зору організації інфраструктурного забезпечення рекреаційного процесу в Вінницькій області одне з провідних місць належить транспортній системі, яка визначає доступність території для рекреантів. При плануванні подорожі потрібно враховувати такі фактори, як безпека подорожі, вартість, комфортабельність, можливість зупинки на шляху пересування, умови відпочинку, сну та харчування, можливість широкого огляду під час поїздки тощо. Чим більший набір позитивних факторів, тим вища вартість транспортної подорожі. Але слід відмітити, що жоден транспортний засіб не задоволяє всього набору вимог. Найбільше значення в структурі туристських перевезень мають автомобільний та залізничний транспорт, при суттєвій перевазі першого.

Область має достатньо розвинену транспортну мережу. Займаючи одинадцяте місце в Україні за площею території, Вінниччина має одну з найдовших в державі мережу доріг загального користування – 9,5 тис. км, в тому числі з твердим покриттям – 8,9 тис. км (94%). Щільність автомобільних шляхів сполучення з твердим покриттям – 338 км на 1000 км², що вище, ніж в Україні (271 км на 1000 км² території). Територію області перетинають важливі автомобільні магістралі, які зв'язують Київ з Одесою, Львовом, Кишиневом. Від обласного центру радіально відходять автомобільні дороги, що пов'язують м. Вінницю з районними центрами та іншими поселеннями області. Найбільш забезпеченим автомобільним транспортом є обласний центр (27 % загальної кількості). Найбільшою проблемою розвитку автотранспорту в області є якість доріг, їх оснащення, яке відстає від світових стандартів. Таким чином, важливим завданням області є створення сучасних автошляхів, та реконструкція існуючих доріг. Актуальним є і вирішення проблем сервісного обслуговування та оновлення автопарку. Важливим для подорожуючих є наявність на дорогах рекреаційних пунктів, з обладнаними майданчиками для відпочинку, що створювало б додатковий комфорт. Але на жаль їх кількість на території області недостатня.

Активно використовується у перевезенні туристів залізничний транспорт, особливо важливе значення він має у приміському сполученні. Експлуатаційна довжина залізничних колій загального користування в області складає 1157 км, з яких 335 (29%) є електрифікованими. Щільність залізниць загального користування становить 44 км на 1000 км² території (в Україні – 37). Вінницьку область перетинають залізниці, які використовуються для міждержавних сполучень: Москва-Прага, Москва-Софія, Москва-Бухарест, Київ-Легніце, Санкт-Петербург – Одеса. По території області проходять залізниці Південно-Західна, Одеська. В області функціонують Жмеринська та Козятинська дирекції залізничних перевезень, які підпорядковані «Укрзалізниці». В останні роки зросла кількість пасажирів, які скористались річковим транспортом у приміському сполученні – 31 тис. чол. (1995 р. – 1 тис. чол.). Судноплавним є р. Південний Буг між Гніванню та Лаврівкою, між Ладижином і Зятківцями. Значно скоротилася в області робота авіаційного транспорту, що обмежує можливості відвідувати Вінниччину іноземними туристами. Вінницький аеропорт в Гавришівці Вінницького району використовується обмежено. Слід зазначити, що для розвитку та ефективного функціонування ТРК області, важливе значення має показник транспортної забезпеченості адміністративних районів, що визначає доступність території для рекреантів. Найвищий показник спостерігається в Вінницькому, Іллінецькому,

Козятинському, Могилів-Подільському, Тульчинському районах. Найнижчу транспортну доступність має Чечельницький район [3].

Важливим елементом при формуванні та функціонуванні ТРК, невід'ємною складовою індустрії туризму і відпочинку є готельне господарство. Воно в області представлене 23 підприємствами, доходи від основного виду діяльності яких за 2009 р. склали 15874,1 тис. грн., від надання додаткових послуг – 3565,8 тис. грн., інші доходи – 4246,8 тис. грн. Слід зазначити, що більшість підприємств готельного типу Вінницької області мають низьку категорію (одну зірку) або вона взагалі відсутня (76%). Особливе місце серед підприємств готельного типу займають готелі м. Вінниці. Найвищий показник забезпеченості підприємствами готельного господарства має лише Вінницький район області, найнижчий Шаргородський, Барський, Гайсинський, Козятинський райони. Також в області наявні райони, що характеризуються повною відсутністю підприємств готельного господарства, що, звичайно, вкрай негативно впливає на розвиток індустрії відпочинку та туризму в області.

Соціальна інфраструктура в Вінницькій області представлена закладами торгівлі та ресторанного господарства, підприємствами побутового обслуговування, лікувально-оздоровчими закладами, туристичними фірмами та організаціями. Мережа підприємств ресторанного господарства області охоплює ресторани, кафе, бари, їdalni і має тенденцію до скорочення. На 1.01.2009 р. вона складала 1261 закладів на 87938 посадочних місць, з них 28 ресторанів, 400 кафе, закусочних, буфетів, 49 барів, 417 їdalень. Слід зазначити, що більша частина підприємств ресторанного господарства розташовані в сільських населених пунктах. Найбільша кількість підприємств ресторанного господарства зосереджена в м. Вінниця – 145 одиниць. Серед районів найвищу забезпеченість даними підприємствами мають такі райони, як Барський, Вінницький, Гайсинський. Найнижчий показник спостерігається в Крижопільському та Тиврівському районах.

Мережу торгівельних закладів Вінницької області складають 2242 магазинів та 600 кіосків, з них 90,3 % підприємств у приватній власності. Найвищу забезпеченість закладами торгівлі мають Вінницький, Козятинський, Тростянецький, Погребищенський, Немирівський, найнижчу Чечельницький, Іллінецький, Мурівано-Куриловецький райони та ще ряд інших. Слід зауважити, що в організації роботи торгівельних закладів слабо враховується специфіка обслуговування туристів і відпочиваючих. Не знайшла належного поширення і відповідна спеціалізація магазинів, що призводить до збільшення затрат часу на пошук товарів туристського попиту.

Мережа культурного обслуговування області на 1.01.2009 р. нараховує 1051 бібліотек, 1170 закладів культури клубного типу, 2 професійних театри, 26 музеїв, філармонію. Переважна більшість бібліотек (86,7 %) знаходиться в сільській місцевості. Найбільша кількість масових та універсальних бібліотек знаходиться у Барському, Немирівському, Оратівському, найменша – у Піщанському, Чечельницькому, Чернівецькому районах. Бібліотечні фонди масових бібліотек становлять 17,7 млн. примірників книг і журналів. Впродовж останніх років спостерігається зменшення фондів. Більшість закладів культури клубного типу знаходиться теж у сільській місцевості (88%), зокрема виділяються за їх кількістю Барський, Немирівський та Жмеринський райони. В області функціонує два професійних театри: Вінницький обласний академічний музично-драматичний театр ім. М.Садовського та Вінницький обласний театр ляльок. Рівень забезпеченості

місцями в залах для глядачів відповідно становить 4,6 та 0,6 місця в розрахунку на 10 тис. осіб населення. У 2009 р. на Вінниччині працювало 4 парки культури і відпочинку. Площа, яку займають парки складає 111,1 га. На територіях парків працювало 28 атракціонів та 35 ігрових автоматів, 70 об'єктів дозвілля, 9 виробничих підрозділів.

Найбільше значення, на нашу думку, для розвитку рекреації мають санаторно-курортні установи та інші заклади відпочинку. На території Вінницької області, станом на 1.01.2009 р. розташовано 30 закладів тривалого перебування, з них 21 – санаторій, 6 – санаторій-профілакторій та 3 бази відпочинку, із загальною кількістю місць у місяць максимального заповнення – 5995. В оздоровчих закладах області у 2009 р. протягом тривалого часу було оздоровлено 80384 чол., а протягом одного-двох днів – 624 чол. Найвищу забезпеченість санаторно-курортними установами та закладами відпочинку мають Хмільницький, Вінницький, Могилів-Подільський райони. У Вінницькій області є райони де практично відсутні такі заклади: Бершадський, Іллінецький, Калинівський, Липовецький, Літинський, Муровано-Куриловецький та багато інших.

Крім того, на Вінниччині у 2009 р. функціонувало 765 дитячих оздоровчих таборів, у яких було оздоровлено 83605 дітей. Найбільшу цінність, звичайно, мають позаміські оздоровчі дитячі табори, найбільше їх в таких районах як Вінницький (3), Тростянецький (2), Могилів-Подільський (2) та деяких інших.

Велику роль у функціонуванні територіально-рекреаційного комплексу області відіграють туристичні фірми. Найбільш потужними серед них є ЗАТ «Вінницятурист», ПП «Уквіза», ТОВ "Вінницьке бюро міжнародного молодіжного туризму "Супутник", ПП "Спадщина", ПП "Вінтур-плюс". Власну матеріальну базу, тобто власні підприємства розміщення туристів (готель, санаторій) та власні підприємства харчування має лише - ЗАТ "Вінницятурист". Протягом 2009 р. туристичними фірмами Вінницької області обслуговано 49,1 тис. чол., з них 67% - туристи, охоплені внутрішнім туризмом. На нашу думку, наявність туристичних організацій та їх ефективне функціонування у області є однією з найважливіших умов функціонування ТРК.

ВИСНОВКИ

Шляхом сумування оцінок транспортної доступності, забезпеченості санаторно-курортними установами, підприємствами готельного господарства, закладами торгівлі та ресторанного господарства можна визначити інтегральну бальну оцінку інфраструктурного забезпечення ТРК по адміністративним районам і по області в цілому. Відносно високий рівень інфраструктурного забезпечення рекреаційного процесу мають Вінницький, Могилів-Подільський, Барський, Гайсинський, Козятинський та Тульчинський райони, інші райони відстають від них (рис.1). Загалом інфраструктура рекреаційної галузі Вінницької області розвинена недостатньо, що значно стримує вихід області на ринок рекреаційних послуг.

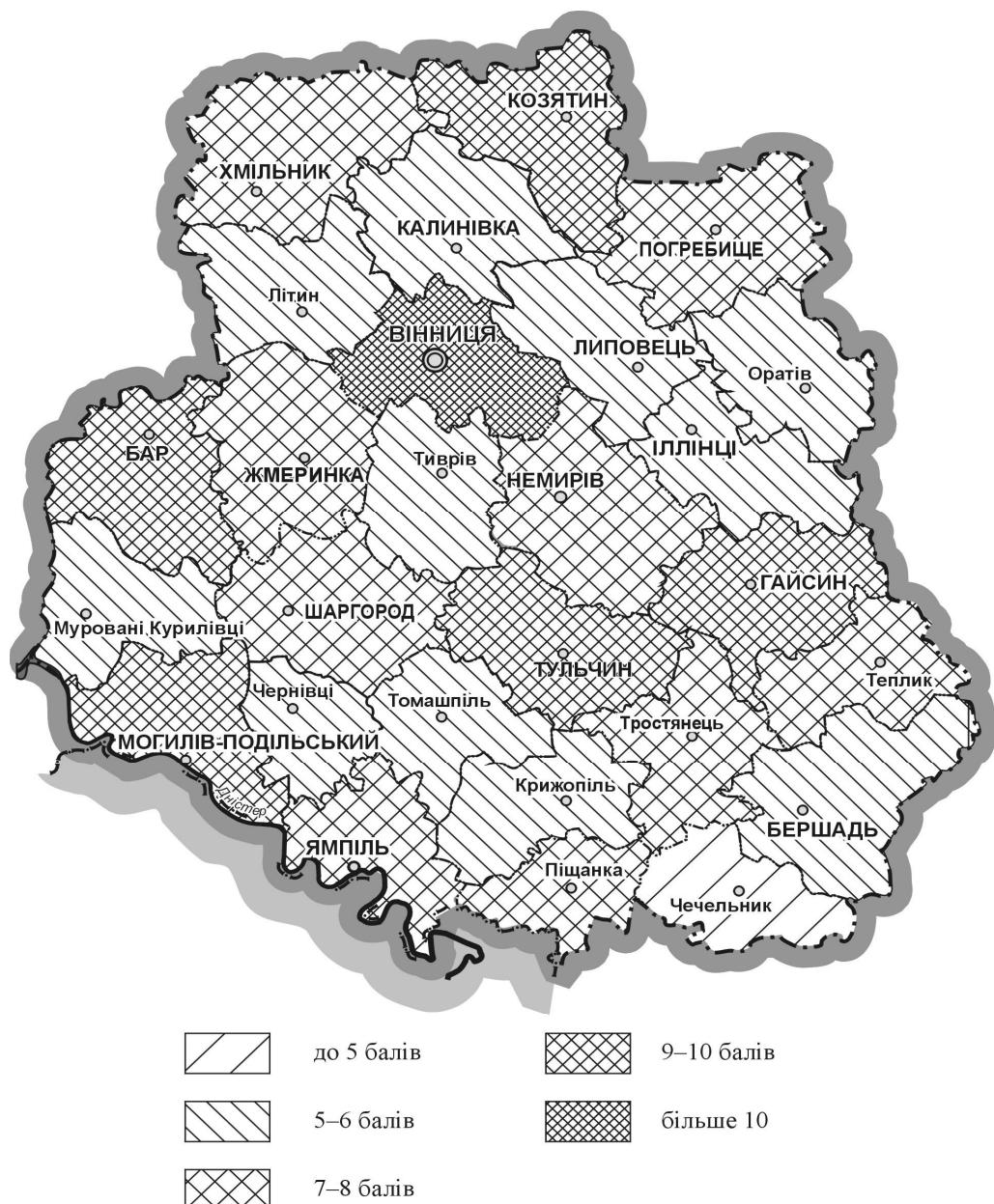

Рис. 1. Інтегральна бальна оцінка інфраструктурного забезпечення рекреаційної діяльності Вінницької області

Список літератури

1. Кузик С., Олесневич Д. Менеджмент туризму в регіоні / С. Кузик, Д. Олесневич // Регіональна економіка. – 1999. – № 1. – С. 103-109.
2. Статистичний щорічник Вінниччини за 2009 р.
3. Чернова Г.В. Значення регіональної інфраструктури для розвитку територіально-рекреаційного комплексу Вінницької області / Г.В. Чернова // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Регіон – 2006: стратегія оптимального розвитку» (15-16 травня 2006 р., м. Харків) // РВВ Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, Харків, 2006. – С. 184 – 187

Чернова Г.В. Инфраструктурное обеспечение рекреационной деятельности региона / Г.В. Чернова // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: География. – 2011. – Т. 24 (63). – №2, ч. 2 – С. 286-291.

В статті висвітлені питання важливості інфраструктурного забезпечення для рекреаційної діяльності регіону, зокрема забезпечення Вінницької області підприємствами готельного, ресторанного та санаторно-курортного господарства. Здійснена бальна оцінка інфраструктурного забезпечення адміністративних районів області.

Ключові слова: територіально-рекреаційний комплекс, інфраструктура, рівень інфраструктурного забезпечення

Chernova A.V. Infrastructure providing of recreational activity of the region / A.V. Chernova // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 286-291.

In the article the lighted up questions of importance of the infrastructural providing for recreational activity of region, in particular providing of the Vinnitsa region the enterprises of hotel, restaurant and sanatorium-resort economy. Realizable ball estimation of the infrastructural providing of administrative districts of region.

Keywords: territorial-recreational complex, infrastructure, level of the infrastructural providing.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 292-295.

УДК 379.844

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ПАРКОВИХ ЗОН МІСТ ЯК ОСЕРЕДКІВ КОРОТКОТРИВАЛОГО ВІДПОЧИНКУ

Чорненська Н. В., Чорненський Я. Я.

*Львівський державний інститут новітніх технологій і управління ім. В. Чорновола,
Українська академія друкарства, Львів, Україна
E-mail: nvchornenka@gmail.com*

У статті розглядаємо паркові зони міст як осередки короткотривалого відпочинку і з цією метою на основі виділення класифікаційних ознак пропонуємо можливості розвитку відповідно до функціонального призначення.

Ключові слова: урбанізація, паркова зона, відпочинок, класифікаційні ознаки.

ВСТУП

З огляду на пришвидшення урбанізаційних процесів та спровокованих ними проблем постає необхідність рішучих дій щодо планування, збереження та підтримки паркових територій міст для подальшого їх використання з рекреаційною метою.

Чітке розмежування паркових зон відповідно до функціонального призначення сприяє підсиленню екологічної, соціальної та економічної цінності міста та його рекреаційно-туристичної привабливості. Збалансованість паркових територій, їхня здатність протистояти експансії міста можливі за умов ефективного управління, оптимізації планувальної структури та правильної організації використання наявних рекреаційних ресурсів. Вирішення цих питань потребує комплексного підходу до оцінки сучасного стану паркових територій, що є основою прийняття обґрунтованих рішень, спрямованих на посилення їхньої екологічної, природоохоронної, рекреаційної, естетичної та економічної функцій.

Вагомий внесок у дослідження проблем функціонування паркових зон урбанізованих територій зробили вітчизняні вчені, зокрема Родічкін І. Д., який всебічно розглядає історію розвитку садів і парків на території України [5], Посацький Б. С. звертає увагу на класифікаційні ознаки паркових територій в межах міського ландшафту [4], Елбакідзе М., Завадович О., Ямелинець Т. пропонують методичні аспекти інвентаризації зелених зон урбанізованих територій [3], Гостев В. Ф., Юскевич Н. Н. наголошують на принципах проектування садів і парків [1], та невирішеною залишається проблема умов функціонування паркових зон міст як рекреаційних осередків, тому необхідне здійснення подальших досліджень у цьому напрямку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Процеси урбанізації збільшують потребу в активному відпочинку, у зміні умов життя для зняття фізичної перевтоми і нервових перевантажень. Однак не завжди є можливість виїзду з міста, тому паркові зони виконують роль рекреаційної території

для короткотривалого відпочинку в межах фонових систем розселення. Тому дослідження умов і принципів використання таких територій відповідно до їх функціонального призначення вважаємо вкрай актуальним.

Пропонуємо класифікацію паркових територій відповідно до їхнього функціонального призначення.

За місцерозташуванням:

- територія забудови міста;
- за межами забудови у межах міста;
- за межами міста у межах зеленої зони.

За інтенсивністю відпочинку:

1. території активного дозвілля;
2. території пасивного дозвілля.

Враховуючи запити щодо інтенсивності відпочинку, територія парків повинна мати відповідне зонування: зону тихого відпочинку, зону фізкультури і спорту, зону атракціонів і видовищ.

За функціональним призначенням паркові території поділяються на:

1. загального користування – парки, сквери, бульвари, ліси, лісопарки, гідропарк, лугопарки;

2. обмеженого користування – насадження на територіях житлових і громадських будинків, шкіл, дитячих закладів, промислових підприємств, спортивних споруд, закладів охорони здоров'я;

3. спеціального призначення – насадження вздовж вулиць, у санітарно-захисних і охоронних зонах, зонах санітарної охорони, на території цвінтарів, ботанічного саду, зоопарку.

У свою чергу, функціональні ознаки паркових територій передбачають моно- та поліфункціональний характер їхнього використання.

Усі паркові території виконують такі складові рекреаційної функції як пізнавальна, екологічна, оздоровча, дозвіллява.

Пропонуємо розглянути функціональне наповнення паркових зон міст, що виконують рекреаційну функцію.

Спортивні парки включають площинні спортивні споруди (футбольні поля, тенісні майданчики тощо), комплекси допоміжних приміщень та зелені насадження, що виконують, шумо-, вітрозахисну функцію, естетичну функцію в межах ландшафтного дизайну паркової території.

Історико-культурні парки – парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, етнографічні парки (скансени), меморіальні парки – такі парки наповнені рекреаційними ресурсами, які народженні історією, творчою думкою і створюють особливу атмосферу з однією темою або кількома темами, щоб залучати туристів. Вони охоплюють тематичні експозиції про історію, культуру, мистецтво і давню архітектуру. Міста як місця зосередження культури мають свою перевагу і формують туристичний потенціал території в цілому.

Парки-об'єкти природно-заповідного фонду. Вони створені для збереження та відновлення унікальних природно-історичних комплексів та мають охоронну зону. На території парку знаходяться природні ландшафти, окремі цінні комплекси і об'єкти природи, історії та культури, котрі підлягають особливій охороні, історико-культурні зони (місця визвольних боїв, місця функціонування культурно-освітніх та національних осередків, цвінтарі), музеї, промислова зона, заклади освіти,

спортивні, військові об'єкти, інженерні споруди і мережі. До територій природоохоронного призначення в межах міста можуть належати землі заповідників, національних, зоологічних і дендрологічних парків, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, міських садів, ботанічних садів, заказників (за винятком мисливських), заповідних урочищ, пам'яток природи. На землях природоохоронного призначення забороняється діяльність, що суперечить їх цільовому призначенню або яка може негативно впливати на якісний стан земель.

Парки культури і відпочинку забезпечують умови для різних видів відпочинку та проведення масових культурних заходів. На таких територіях відбуваються загальноміські урочистості, естрадні концерти, творчі звіти колективів народної творчості, народні гуляння, спортивні змагання, атракціони.

Дитячі тематичні парки можуть існувати як окремі територіальні одиниці або являють собою локальні зони в межах поліфункціональних парків, в основі яких лежить концепція поєднання гри і творчості. У цих парках, окрім відвідин численних атракціонів, діти мають можливість брати участь у цікавих шоу, а також попрацювати в творчих майстернях, розкрити свій потенціал в логічній грі, стати дослідником і навіть зробити відкриття тощо.

Лісопарки – це упорядкована територія лісу, призначена для короткосважного відпочинку та перетворена шляхом поступової реконструкції на певну ландшафтно-планову систему. Виконує рекреаційні, ландшафтно-архітектурні, санітарно-гігієнічні, пізнавальні та лісогосподарські функції [6].

Функціональний поділ паркових зон рекреаційного призначення передбачає виділення наступних типів рекреаційних ландшафтів: відпочинковий тип (території з особливо корисними біокліматичними умовами, з водними (природними та антропогенними) ландшафтними комплексами, придатними для всіх форм водного спорту та купання); лікувальний тип (лікувальні властивості клімату, гідромінеральні ресурси) [2]. Ландшафтний потенціал парку (різноманітність геологічної будови, форм земної поверхні, цікавий рослинний світ та своєрідні ландшафтні комплекси) дає можливість суттєво доповнити рекреаційні території новими об'єктами відпочинку, туризму тощо.

Основними критеріями оптимізованості паркових зон є: збереження існуючого пріоритетного напряму використання території при збільшенні режиму охорони окремих ділянок; збереження композиційного замислу та історичної цілісності території; збереження та відновлення сформованих ландшафтно-архітектурних особливостей парків-пам'яток садово-паркового мистецтва; доцільне територіальне співвідношення функціональних зон.

ВИСНОВКИ

Оскільки в міському просторі паркові зони є осередками рекреаційної діяльності, необхідним є своєчасне реагування на зниження кількості та погіршення якості паркових зон. Основними причинами таких ситуацій є невідповідність функціонального призначення територій та реального їх використання. Ідеється про забудову зелених масивів житловими та соціальними спорудами, розташування в паркових зонах торгових точок, перенасичення парків доріжками і майданчиками з асфальтовим, бетонним чи іншим неприродним покриттям, відсутність (та і неможливість впровадження) компенсаційних заходів.

Наслідки втрати паркових зон можуть бути оцінені шляхом розгляду ланцюжків причинно-наслідкових зв'язків. Доцільним вважаємо проведення повної інвентаризації зелених насаджень та об'єктів у межах паркових територій з картографічним підтвердженням, а також виготовлення технічних паспортів, на основі яких буде отримано природоохоронні зобов'язання для кожного об'єкта.

Важливим є інформаційне насичення таких територій, маркування стежок, встановлення інформаційних охоронних знаків, як того вимагає законодавство. Кінцева мета – не просто зберегти паркові зони для нашадків, а й привести їх до цивілізованого вигляду, а це можливо тільки завдяки використанню відповідно до функціонального призначення.

Список літератури

1. Гостев В. Ф. Проектирование садов и парков. / В. Ф. Гостев, Н. Н. Юскевич. – Издательство: Стройиздат, 1991. – 340 с.
2. Денисик Г.І. Історико-культурні ландшафти Печеро-Стрільчинецького ландшафтно-рекреаційного парку / Г.І. Денисик, В.М. Воловик, І.В. Кравцова . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuuv.gov.ua/portal/natural/Nzvdpu_geogr/2008_17/istoruko-kylytyni%20landwaftu.pdf
3. Елбакідзе М. Методичні аспекти інвентаризації зелених зон урбанізованих територій (на прикладі регіонального ландшафтного парку “Знесіння”) / М. Елбакідзе, О. Завадович, Т. Ямелинець. // Вісник Львів. ун-ту. Серія географічна. – 2005. – Вип. 32. – С. 96–109.
4. Пosaцький Б. С. Основи урбаністики. Територіальне і просторове планування. Навчальний посібник. – Львів: Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2010. – 344 с.
5. Родічкін І. Старовинні маєтки України. / Іван Родічкін, Ольга Родічкіна. – К.: Мистецтво, 2009. – 384 с.
6. Світ географії та туризму. Географічний довідник. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukr-tur.narod.ru/dovidnyk/dovidnyk.htm>

Черненская Н. В. Функциональное назначение парковых зон города как центра кратковременного отдыха / Н. В. Черненская, Я. Я. Черненский // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: География. – 2011. – Т. 24 (63). – №2, ч. 2 – С. 292-295.

В статье рассматриваем парковые зоны городов как центры кратковременного отдыха и с этой целью на основе выделения классификационных признаков предлагаем возможности развития в соответствии с функциональным назначением.

Ключевые слова: урбанизация, парковая зона, отдых, классификационные признаки.

Chornenka N. Functional purpose of parklands of the city as a center of a short rest / N. Chornenka, Ya.Chornenky // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 292-295.

The article deals with parkland towns as centers for a short rest and to this end based on the extraction of classification features offer opportunities for development in accordance with the functional purpose.

Keywords: urbanization, park, recreation, classification features.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 296-299.

УДК 911.9:502.31(477.64)

**РАЗВИТИЕ КУРОРТНЫХ ЗОН ПРИМОРСКИХ ТЕРРИТОРИЙ
ЗАПОРОЖСКОЙ ОБЛАСТИ, КАК ВАРИАНТ ОПТИМИЗАЦИИ
ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ СТРУКТУРЫ РЕГИОНА**

Белик Е.В.

*Мелитопольский государственный педагогический университет, с. Константиновка,
Мелитопольский р-н, Запорожская обл., Украина
E-mail: troii@ukr.net*

В статье дана краткая характеристика курортных зон приморских территорий Запорожской области, указаны пути развития рекреационных зон, с точки зрения оптимизации территориальной структуры региона.

Ключевые слова: рекреационная сфера, оптимизация, приморские территории, курорт.

В настоящее время в силу сложной эколого-социально-экономической ситуации, сложившейся в приморских территориях, открытым остается вопрос оптимизации территориальной структуры региона в целях устойчивого развития. Процесс оптимизации направлен на достижение наиболее благоприятного сочетания жизненно важных факторов и условий, обеспечивающих максимальную эффективность использования территории с одновременным сохранением качества среды. В свою очередь оценка качества среды осуществляется с помощью экологических, социальных и экономических критерий.

Достижение максимальной эколого-социально-экономической эффективности использования территории возможно путем оптимизации территориальной структуры региона. Одной совокупности географических объектов недостаточно, необходимо их оптимальное территориальное расположение, учитывающее ландшафтную структуру территории, степень сохранности природных ресурсов, уровень хозяйственной освоенности, особенности региональной экологической стратегии, расселение по территории, конфигурацию сети социально-хозяйственной инфраструктуры и ряда других факторов[1].

Одним из вариантов оптимизации территориальной структуры приморских территорий Запорожской области, является интенсивное развитие рекреационного комплекса. Учитывая благоприятные природно-климатические условия, наличие непригодных и малопродуктивных земель для ведения сельского хозяйства (которые в будущем могут быть выведены из сельскохозяйственного оборота), достаточно развитую транспортную инфраструктуру, значительные трудовые ресурсы можно говорить о перспективе дальнейшего развития рекреационного хозяйства.

На развитии рекреационной сферы значительно отразился общий кризис в хозяйстве страны. Нехватка средств у большей части населения на отдых, и оздоровление привела к уменьшению количества рекреационных заведений или неполной их загрузки. В условиях кризиса в базовых отраслях хозяйства резко выросли цены на основные продукты жизнеобеспечения, коммунальные услуги и,

соответственно, на рекреационное обслуживание. Поэтому рекреационные предприятия в приморских регионах области в разгар курортного сезона заполняются лишь на 50-80%.

На современном этапе идет процесс становления как функциональной, так и территориальной структуры приморских территорий. Основным элементом иерархической системы территориальной структуры региона является курорт. В границах области сформировано три курорта: "Бердянск", "Кирилловка" и "Приморск"[2]. Здесь сложились также рекреационные территории стихийного длительного и кратковременного отдыха локального значения (Новопетровский и Луначарский - Бердянского административного района; Орловский - Приморского района; Радионовский - Акимовского района; Степановский, Чкаловский, Тубальский и Ботиевский, - Приазовского района).

Бердянский грязевой приморский курорт размещен на юго-востоке Запорожской области и территориально объединяет в себе четыре функциональные зоны[3].

В корневой части Бердянской косы на базе природных грязевых ресурсов и попутно минеральных вод, формируется санаторно-лечебная суботрасль с 17 лечебными учреждениями на 6,1 тыс. мест.

На Бердянской косе сложилась зона оздоровительного отдыха. Здесь расположены преимущественно базы отдыха (52 учреждения на 11,0 тыс. чел.) и детские оздоровительные учреждения (119 на 6,8 тыс. чел.). Имеются резервы для развития комплекса пансионатов круглогодичного использования.

В районе с. Луначарское на рекреационных угодьях стихийного длительного и кратковременного отдыха в перспективе должна быть сформирована оздоровительная суботрасль взрослого населения.

В районе с. Новопетровка и с. Куликовское на рекреационных территориях стихийного длительного и кратковременного отдыха в перспективе может быть создана оздоровительная суботрасль длительного отдыха детского населения и кратковременного отдыха взрослых.

Кирилловский бальнеоклиматический грязевой приморский курорт расположен на юго-западе Запорожской области и территориально объединяет собственно пгт. Кирилловку, косы Пересыпь и Федотова. На территории курорта, что занимает площадь 203,3 га, преобладает оздоровительный сезонный отдых детей и взрослых, что осуществляется в 113 рекреационных учреждениях, общей вместимостью 19,9 тыс. мест [4].

Расширение территории курорта "Кирилловка" возможно за счет имеющихся небольших лесных массивов (203 га), непригодных и малопригодных сельскохозяйственных угодий, стихийного длительного и кратковременного отдыха (900 га). Это позволит территориально охватить курортом Молочный лиман, который является источником иловых и сульфидных грязей, запасы которых определенные Одесским НИИ курортологии и реабилитации в объеме 71,3 тис.м³[4].

В границах курорта "Кирилловка" имеется ряд природных ограничений развития круглогодичной рекреации, к которым относятся: неустойчивый снежный покров в зимний период; весенние пылевые бури и суховеи, во время которых скорость ветра достигает 20-30 м/сек; периодическое затопление кос; достаточно высокая степень освоения территории[5].

Намечено четкое функциональное зонирование территории курорта "Кирилловка", в границах которого можно выделить такие зоны:

- В районе пгт. Кирилловка идет процесс формирования санаторно-лечебной и оздоровительной суботраслей, представленных санаторием "Кирилловка", базами и домами отдыха и детскими оздоровительными учреждениями. В перспективе эта зона должна специализироваться на санаторном лечении и отдыхе граждан в пансионатах круглогодичного функционирования.

- На косе Пересыпь развивается оздоровительная суботрасль, представленная базами отдыха (вместимостью 1,3 тыс.мест).

- На Федотовой косе получили развитие спортивная и оздоровительная суботрасли. Спортивная суботрасль представлена турбазами (емкостью 1,3 тыс. м), а оздоровительная суботрасль - базами отдыха (вместимостью 3,8 тыс. мест) и детскими оздоровительными учреждениями (вместимостью 1,1 тыс. мест). В перспективе в узкой части косы возможно строительство кемпингов, а в районе с. Степок - пансионатов;

- В пределах Радионовской рекреационной территории стихийного длительного и кратковременного отдыха осуществляется оздоровительный отдых детей (с. Алтагирь) в детских оздоровительных учреждениях (вместимостью 3,4 тыс. мест) и взрослых на базах отдыха (вместимостью 1,1 тыс. мест)[4].

Приморский оздоровительный курорт местного значения расположен на юге Запорожской области. На современном этапе он функционирует в стихийном режиме и в функциональном плане относится к monoструктурным курортам, где развивается лишь оздоровительная суботрасль.

В перспективе в функциональной структуре курорта возможно выделение таких зон:

Район г. Приморска должен стать опорной базой рекреационного освоения территории, где необходимо организовать санаторное лечение на базе существующей грязелечебницы, а также реконструировать и создать новые рекреационные учреждения для длительного оздоровительного отдыха взрослых. В границах Орловской рекреационной территории стихийного длительного и кратковременного отдыха осуществляется оздоровительный отдых. Территория этих угодий осваивается преимущественно стихийно жителями Приморского района для кратковременного отдыха. В перспективе эти угодья необходимо присоединить к территории курорта "Приморск" и использовать для длительного и кратковременного отдыха, как взрослых, так и детей.

Степановская, Чкаловская, Тубальская и Ботиевская рекреационные территории стихийного длительного и кратковременного отдыха расположены на территории Приазовского района между Кирилловским и Приморским курортами.

Участок берега от с. Степановка – 1 и до Тубальского лимана (Тубальская рекреационная территория) не является перспективным в силу особенностей берегов (абразионно-обвальная зона), но в настоящее время здесь осуществляется неорганизованный отдых.

Тубальская рекреационная территория (с. Новоконстантиновка, с. Приморский Посад) с песчаными пляжами, благоприятными климатическими условиями, развитой транспортной системой имеет перспективу дальнейшего развития. На сегодня, по данным собственных наблюдений, в регионе функционирует 1 пансионат и 9 баз отдыха. Практикуется осуществление круглогодичного отдыха на

базах. По окончании летнего сезона на базах отдыха предоставляются услуги сауны, бильярдного клуба, ресторана и др.

Ботиевская рекреационная территория включает с. Ботиево, с. Райновку, с. Строгановку, с. Орлово. Где расположены: 1 пансионат, 8 баз отдыха и 3 детских оздоровительных центра[4]. Невзирая на полное отсутствие необходимой инфраструктуры, и элементов атрактивности данные рекреационные территории осваиваются с доминированием неорганизованного сезонного отдыха рекреантов преимущественно с личным автотранспортом.

В заключении нужно отметить, что дальнейшее развитие рекреационного комплекса, как одного из вариантов оптимизации территориальной структуры региона, будет способствовать улучшению эколого-социо-экономической обстановки приморских территорий Запорожской области. Прежде всего, улучшит состояние социальной сферы (создание новых и реконструкция старых мест отдыха, появление дополнительных рабочих мест, изменение социальной обстановки), ведение рационального природопользования и частичное восстановление природной среды (облесение территории, берегоукрепление, и др.), дополнительная прибыль в местный бюджет.

Рекреационная сфера приморских территорий Запорожской области является сложным межотраслевым хозяйственным механизмом, структура которого должна быть реформирована и переведена на рыночные механизмы ведения хозяйства и комплексного управления на уровне региона.

Список литературы

1. Преображенский В.С. Основы ландшафтного анализа / В.С. Преображенский, Т.Д. Александрова, Т.П. Куприянова. [Отв. ред. В.С. Преображенский.] – М.: Наука, 1988. – 191 с.
2. Атлас Запорізької області. – К.: ГУГКК. – К., 1997. – С.42.
3. М'ягченко О.П. Екологія Північного Приазов'я / М'ягченко О.П. – Запоріжжя, 1999. – 206 с
4. Звіт про стан навколишнього природного середовища в Запорізькій області в 2010р. / Державне управління екології та природних ресурсів в Запорізькій області. – Запоріжжя, 2010. – 195 с.
5. Методика изучения географии Запорожской области. / В 3-х частях. – Мелитополь, 1984.

Бєлік О.В. Розвиток курортних зон приморських територій Запорізької області, як варіант оптимізації територіальної структури регіону / Бєлік О.В. // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Географія. – 2011. – Т.24 (63). – № 2, ч. 2 – С. 296-299.

В статті надана характеристика курортних зон приморських територій Запорізької області, вказані шляхи розвитку рекреаційних зон, що сприятимуть оптимізації територіальної структури регіону.

Ключові слова: рекреаційна сфера, оптимізація, приморські території, курорт.

Belik E.V. Development of resort zones of seaside territories of the Zaporozhye area, as a variant of optimization of territorial structure of region / Belik E.V. // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 296-299.

In article the short characteristic of resort zones of seaside territories of the Zaporozhye area is given, ways of development of recreational zones that will promote optimization of territorial structure of region are specified.

Keywords: recreational sphere, optimization, seaside territories, a resort.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 300-304.

УДК 911.53

ПАМ'ЯТКИ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК СКЛАДОВІ ЧАСТИНИ ІСТОРИЧНИХ ЛАНДШАФТІВ

Мельничук К. В.

*Чернівецький національний університет ім. Ю. Федъковича, Чернівці, Україна,
E-mail: kat_melnichuk@mail.ru*

У статті представлені результати дослідження пам'яток історії та культури як складових частин історичних ландшафтів Чернівецької області. Подається визначення терміну «історичний ландшафт» та описуються його складові: археологічні, сакральні, фортифікаційні та інші пам'ятки. Результати дослідження дають можливість з'ясувати значення пам'яток як об'єктів пізнавального туризму.

Ключові слова: історичний ландшафт, пам'ятки історії та культури, Державний реєстр пам'яток, туризм.

ВСТУП

Чернівецька область є перспективною з точки зору розвитку туризму та рекреації. Крім природно-географічних передумов, що посприяли утворенню своєрідних ландшафтних комплексів, істотний вплив на формування туристичного потенціалу краю додав і соціальний чинник, а саме – людська діяльність. Як результат багатовікової взаємодії людини і природи, залишились нам на сьогодні визначні архітектурні об'єкти, археологічні старожитності та етнічні особливості культури і побуту. Саме вони лягли в основу історичних ландшафтів, що досліджуються нами.

Під історичними ландшафтами ми розуміємо – природно-сусільно-територіальне утворення, що має високі естетичні риси, характеризується психологічною цінністю, яка проступає у спадковій стійкості та, водночас, відображає матеріальній духовні зміни в часі, що відбулися на певній території протягом певного історичного періоду [1]. Виходячи з цього, систему історичних ландшафтних комплексів складають: археологічні, сакральні, фортифікаційні, меморіальні, громадські, садово-паркові, палацово-паркові пам'ятки, пам'ятки матеріальної культури та етнічні особливості території.

Дослідження історичних ландшафтів є актуальним, оскільки дає нам можливість вивчати ландшафтні комплекси не тільки як природні системи, але й як соціальні утворення.

Аналіз попередніх досліджень. Дослідження пам'яток історії та культури Чернівецької області здійснювалися різними вченими покомпонентно. Так, скажімо, вивчення пам'яток сакральної архітектури проводяться починаючи від ХХ ст. зусиллями Г. Логвіна [5,6], П. Юрченка [10], М. Чучка [9]; археологічні дослідження виконувалися такими науковцями, як: Б. Тимошук [8], І. Винокур [2], С. Пивоваров [14], а їхній аналіз проводився В. Крулем [3]; опис Хотинської фортеці можна знайти у О. Лесика [4], О. Мацюка [7] тощо. Що ж стосується

вивченості інших пам'яток, то можна стверджувати, що їм присвячена невелика кількість наукових праць та публікацій. Загалом, всі пам'ятки історії та культури цікавили науковців як окремі унікальні об'єкти, а як складові частини історичних ландшафтних комплексів розглядаються чи не вперше.

Постановка завдання. Мета роботи полягає у вивченні пам'яток історії та культури, як основної складової частини історичних ландшафтів Чернівецької області та з'ясуванні їхньої ролі як об'єктів пізnavального туризму.

Основний матеріал дослідження. Всі пам'ятки поділяються на такі, що мають державне (внесені до Державного реєстру національно-культурного надбання України) або місцеве значення. На території Чернівецької області збереглося багато пам'яток сакральної архітектури – 192 об'єкти, з яких – 56 – державного значення і 136 – місцевого. Зведення сакральних споруд почалося ще від давніх часів, проте до наших днів збереглася їхня невелика кількість. Найдавнішими пам'ятками сакральної архітектури Чернівецької області є замкова церква XIII – XVI ст. в Хотині та Вознесенська церква XV ст. в Лужанах. Більшість пам'яток є муріваними (146 об'єктів), проте є значна частина і дерев'яних споруд (44 об'єкти) [1,11].

Сакральним пам'яткам Чернівецької області притаманні різноманітні архітектурні стилі - псевдоготика (Вірменська церква, м. Чернівці), бароко (церква Різдва Богородиці у Горечі, м. Чернівці) та модерн (Іллінська церква у с. Шепіт; Успенський собор старообрядців, с. Біла Криниця). На території регіону розрізняють наступні типи побудови споруд: хатній, перехідний від хатнього до купольного, купольний, група пам'яток гуцульської архітектурної школи та пам'ятки виконані в стилі україно-молдовських традицій.

Основними центрами паломництва та релігійного туризму краю є монастир Святої Праведної Анни в м. Вишківці, Скельний монастир XII ст. у с. Галиця та Свято-Іоанно-Златоустівський собор у с. Хрестатик.

Особливої уваги заслуговують археологічні старожитності краю. На території Чернівецької області нараховується близько 800 об'єктів археології, з них 18 – державного значення [13]. Найбільше відомих археологічних пам'яток зосереджено на рівнинній частині області у Заставнівському, Новоселицькому, Глибоцькому, Хотинському, Сокирянському та Кельменецькому районах. Поселення давніх людей тяжіли до водних об'єктів, а саме до великих річок. Так, можна простежити ряд археологічних відкриттів вздовж Дністра – перші стоянки людей, городища, могильники, кургани тощо. На території області розрізняють археологічні об'єкти трипільської культури (Банилів, Молодове, Атаки, Баламутівка, Остриця), раннього залишного віку (Молодія, Кадубівці), римського часу (Грушівці, Вороновиця, Макарівка, Росошани, Борівці, Кліводин), доби Київської Русі (Василів, Горішні Шерівці, Ржавинці, Чорнівка) та раннього середньовіччя (Біла) [2]. Пам'ятки археології є особливою складовою історичних ландшафтів. Їх особливість полягає в порівняно малій вивченості й у складності проведення досліджень. Варто також зауважити, що археологічні старожитності мають низький рівень туристичної спроможності, що власне і зумовлено унікальністю самих пам'яток.

На території Чернівецької області наявні також пам'ятки садово-паркового та палацово-паркового мистецтва. На перший погляд, ці дві категорії є однаковими,

проте між ними все ж існує відмінність. До пам'яток садово-паркового мистецтва відносять поєднання паркового будівництва з природними або антропогенними ландшафтами, а в основі пам'яток палацово-паркового мистецтва лежить архітектурна споруда – палац. На території краю нараховують 6 садово-паркових та 6 палацово-паркових пам'яток.

Найвидатнішим та найвідвідуванішим туристами є палац Зота у с. Вікно Заставнівського району. Об'єкт побудований 1809 року, оточений парком 1860 року, в якому нараховують 28 рідкісних дерев. Не менш цікавими є пам'ятки і в інших населених пунктах, зокрема у с. Чортория Кіцманського району – палац Манеску XIX ст., у м. Сторожинець – палац барона Флондера XIX ст. та палац Мікулі-Волчинських XIX ст. у с. Буденець Сторожинецького району. Є декілька пам'яток палацово-паркового мистецтва, що мають місцеве значення, до яких належать родовий маєток Отто і Лізи Гольднер, збудований 1876 року у с. Хлівище Кіцманського району та палац Криштофовичів XIX ст. у с. Карапчів Вижницького району. На жаль, не всі ці пам'ятки використовують як туристичні об'єкти, у більшості з них розміщуються школи, будинки культури, сільські ради тощо.

Пам'ятки садово-паркового мистецтва зосереджені у Вижницькому, Заставнівському, Сторожинецькому, Кельменецькому районах та м. Чернівці. Вони відвідуються туристами, проте дають менше історичної інформації порівняно з іншими об'єктами дослідження.

Складовою історичних ландшафтів є також меморіальні пам'ятки. Вони пов'язані з тією чи іншою видатною особою і часто організовані у музеї. Здебільшого ці об'єкти мають місцеве значення. На території Чернівецької області нараховується близько 30 меморіальних пам'яток. Найвідомішими з них є меморіальні музеї В. Івасюка, М. Емінеску, Ю. Федьковича, О. Кобилянської, Н. Яремчука, І. Миколайчука тощо. До цього виду пам'яток належать також пам'ятники та пам'ятні місця, зокрема пам'ятники воїнам у с. Валя Кузьмін та у с. Рідківці, пам'ятник Т. Шевченку у смт. Глибока, Ю. Федьковичу у м. Сторожинець, Б. Хмельницькому у с. Буденець тощо. Визначним пам'ятним місцем і найпривабливішим для туристів є печера, в якій перебував О. Довбуш з опришками у с. Підзахаричі Путильського району.

Продовжуючи тему музеїв фондів, варто зауважити, що багато з них відносяться до пам'яток матеріальної культури, зокрема Чернівецький музей народної архітектури та побуту, краєзнавчі музеї у Чернівцях, Вижници, Хотині та у с. Селище Сокирянського району, історико-етнографічні музеї у с. Чудей та у с. Великий Кучурів Сторожинецького району, у с. Буківка Глибоцького району, музей авіації та космонавтики у Чернівцях, музей прикладного мистецтва у Вижници. Даний вид пам'яток відвідується туристами, проте дещо поступається за туристичною спроможністю іншим об'єктам історії та культури краю.

До громадських споруд відносять житлові та адміністративні будинки. У Чернівецькій області нараховують 12 пам'яток громадської архітектури державного значення [12]. Основна частина споруд знаходитьться у м. Чернівці – 10 об'єктів. Це – резиденція буковинських митрополитів 1863 – 1882 рр., міський театр 1905 р., ратуша 1847р., палац юстиції 1906р., будинок крайового уряду 1871 – 1873рр., комплекс Гереншассе та Гаупштрассе XIX – XXст. тощо. Є ще декілька пам'яток

громадської архітектури в інших населених пунктах, зокрема у с. Волока Вижницького району та у м. Сторожинець. Найбільше туристичне значення мають громадські споруди обласного центру, адже вони найчастіше відвідуються туристами.

Основною єдиною фортифікаційною спорудою Чернівецької області є Хотинська фортеця ХІІІ – XVIII ст. [4, 7], яка добре збереглася до наших днів. На її території створено Державний історико-архітектурний заповідник «Хотинська фортеця». Пам'ятка має добре розвинену туристичну інфраструктуру, що робить її привабливим об'єктом для туристів. На території оборонної споруди проводяться рок-фестивалі та фестиваль-феерія «Битва націй». Хотинська фортеця є яскравим прикладом щодо використання пам'яток історії та культури в туристичній індустрії та істотно збагачує історичні ландшафти краю.

Всі вище розглянуті нами складові частини історичних ландшафтів мають точкове поширення, на відміну від них останній компонент – етнічні особливості культури і побуту території – мають ареальну просторову організацію. Якщо пам'ятки історії та культури є, в основному, матеріальним надбанням суспільства, то етнічна складова збагачує нас духовно. Це – «душа» історичного ландшафту. Чернівецька область – поліетнічна територія. Її заселяють представники різних етносів: українці, румуни, німці, поляки, росіяни-старообрядці та інші. Кожен із цих народів має свої особливості культури та побуту, що якісно відрізняються від інших. Проявляються ці відмінності у мові, в одязі, у приготуванні національних страв, в облаштуванні житла тощо. Такі етнічні особливості є привабливими для туристів, особливо для прихильників так званого зеленого туризму.

ВИСНОВКИ

На території Чернівецької області нараховується значна кількість пам'яток національно-культурного надбання України. Це, передусім, зумовлено особливостями історії краю. Всі види пам'яток, а саме, сакральні, археологічні, фортифікаційні, садово-паркові, палацово-паркові, громадські, меморіальні та інші складають основу історичних ландшафтів, що досліджуються нами. До уваги бралися тільки ті об'єкти, що становлять найбільшу цінність і мають статус «пам'ятки» національного або ж місцевого значення.

Дослідження пам'яток історії та культури на даному етапі ще не дає підстави вести мову про безпосередньо історичний ландшафт, бо даний напрям потребує детальнішого та систематизованішого підходу до вивчення. Все ж, наголосимо, що територія Чернівецької області, незважаючи на малі розміри, багата та пам'ятки історії та культури, які в поєднанні з природними ландшафтами становлять значний потенціал для розвитку туристичної індустрії краю.

Список літератури

1. Аніпко Н. П., Мельничук К. В. Пам'ятки сакральної архітектури Чернівецької області як складова історичних ландшафтів та потенціал розвитку туризму. / Н. П. Аніпко, К. В. Мельничук // Теоретичні та прикладні аспекти рекреаційного природокористування в Україні: монографія, відп. ред. К. Й. Кілінська. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. – С. 200-206.

2. Винокур І. С. Історія Лісостепового Подністров'я і Південного Побужжя / І. С. Винокур. – Київ – Одеса: Вища школа, 1985. – 126 с.
3. Круль В.П. Ретроспективна географія поселень Західної України / В. П. Круль. – Чернівці: Рута, 2004. – 382 с. - (Монографія).
4. Лесик О. В. Замки та монастирі України / О. В. Лесик. — Львів: Світ, 1993. — 174 с.
5. Логвин Г. Н. Украина и Молдавия / Г. Н. Логвин. — М.: Искусство, 1982
6. Логвин Г. Н. Украинские Карпаты / Г. Н. Логвин. — М.: Искусство, 1973. — 172 с.
7. Мацюк О. Я. Замки і фортеці Західної України. Історичні мандрівки / О. Я. Мацюк. – Львів: Центр Європи, 2005. – 192 с.
8. Тимошук Б.О. Археологічні пам'ятки Чернівецької області / Б. О. Тимошук. – Чернівці, 1970.
9. Чучко М. К. Вознесенська церква в Лужанах: історія, архітектура та опорядження найдавнішої пам'ятки середньовічного культового будівництва в північній частині Буковини / М. К. Чучко. – Чернівці: Зелена Буковина, 2006. – 44 с.
10. Юрченко П. Г. Дерев'яна архітектура України / П. Г. Юрченко. – К.: Будівельник, 1970. – 81 с.
11. Деревяні храми України – режим доступу до матеріалів: <http://www.derev.org.ua/bukov/chernivtsi.htm>
12. Державний реєстр нерухомих пам'яток України (пам'ятки місцевого значення станом на 1 червня 2009 року) [Електронний ресурс] – 2009 – Режим доступу до матеріалу: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/doccatalog/list?currDir=162162>
13. Історико-культурні заповідники України. Довідник: Офіційний інформаційний ресурс Науково-дослідницького інституту пам'яткоохоронних досліджень – Режим доступу до матеріалу: <http://www.spadshina.com.ua>
14. Пивоваров С. Археологічні дослідження на Хотинщині в 2000 – 2003 рр. Матеріали Міжнародної наукової конференції «Роль народів і націй у формуванні історико-культурної спадщини Хотинщини» (жовтень 2003 р.) [Електронний ресурс] / С. Пивоваров – 2003 – Режим доступу до матеріалу: <http://www.bucoda.cv.ua/Hotyn1000/pivovarov.htm>

Мельничук К. В. Памятники истории и культуры Черновицкой области как составные части исторических ландшафтов / Мельничук К. В. // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: География. – 2011. – Т. 24 (63). – №2, ч. 2 – С. 300-304.
В статье представлены результаты исследования памятников истории и культуры как составных частей исторических ландшафтов Черновицкой области. Подается определение термина «исторический ландшафт» и рассматриваются его составляющие: археологические, сакральные, фортификационные и другие памятники. Результаты исследования дают возможность выяснить значение памятников как объектов познавательного туризма.

Ключевые слова: исторический ландшафт, памятники истории и культуры, Государственный реестр памятников, туризм.

Melnychuk K.V. Monuments of history and culture of the Chernivtsi region as parts of historic / Melnychuk K.V. // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 300-304.

In article presents the results of historical and cultural monuments as a part of history landscape Chernivtsi region. Served definition of «historic landscape» and describes its components: the archaeological, sacred, fortifications and other monuments. The results give the opportunity to find out the value of objects for tourism.

Keywords: historic landscape, historic and cultural monuments, State register of monuments, tourism.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

УДК. 332.14

ПРИРОДНІ РЕСУРСИ – НЕЗАМІННІ СКЛАДОВІ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТСЬКОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Павлюк С.М.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, Україна

Охарактеризовано природні ресурси, рекреаційну територію, природні мікро та макроумови. Визначено, що в основі формування функціонального поєднання природних ресурсів покладені принципи доповнення і комплексності. Виявлено, що особливої уваги потребує питання розвитку і стану рекреаційно-туристського природокористування.

Ключові слова: природні рекреаційні ресурси, рекреаційна територія, рекреаційно-туристське природокористування, природні територіальні комплекси, рекреація, туризм, рекреаційні системи, рекреаційно-туристичний цикл.

ВСТУП

Наразі особливої ваги набуває питання розвитку і стану використання природних рекреаційних ресурсів. Рекреаційно-туристське природокористування (використання природних ресурсів для лікувальних, оздоровчих цілей, відпочинку) спричиняє навантаження на геосистеми, тобто навантаження залежить від виду рекреації, її інтенсивності і рівня стійкості природних комплексів.

Постановка проблеми. Рекреаційно-туристське природокористування є досить ресурсовитратним, тому забезпечення рекреаційних потреб досить давно розглядається як процес освоєння та раціонального використання природних рекреаційних ресурсів(ПРР).

Аналіз досліджень і публікацій. Ґрунтовні методологіко-теоретичні напрацювання в руслі концепції рекреаційно-туристського природокористування збагатили географічну науку завдяки виходу в світ праць О.О.Бейдика, К.Й. Кілінської, Ю.Ю. Туниці, В.Н. Козлова, А.Б. Косолапова, О.Г. Топчієва, М.Й. Рутинського, І.М. Яковенко.

Виклад основного матеріалу. Сучасний період дослідження та вивчення процесу рекреаційно-туристського природокористування відзначається різноманіттям концепцій та підходів. Завдяки фундаментальним працям із методико-теоретичних проблем, ресурсного освоєння території, функціональної та геопрострівової структури рекреаційних систем на сьогодні існує база дослідження рекреаційно-туристського природокористування [1].

У процесі вивчення, освоєння, використання, перетворення і відтворення природно-ресурсного потенціалу для задоволення суспільних та індивідуальних рекреаційних потреб І.М. Яковенко виділяє такі важливі складові:

- вивчення природних можливостей розвитку рекреаційної діяльності на певній території;

- освоєння природно-рекреаційного потенціалу території, що включає заходи з підготовки окремих природних ресурсів і території в цілому до рекреаційного використання (створення інфраструктури);
- збереження природних рекреаційних ресурсів і рекреаційного середовища, у т.ч. консервація окремих природних об'єктів, ландшафтів, територій;
- відтворення об'єму і якості природних рекреаційних ресурсів, рекреаційного потенціалу території, поліпшення якості рекреаційного середовища [2].

До територіальних природних комплексів входять різноманітні природно-географічні компоненти (клімат, рельєф, мінеральні джерела, річки, озера, ліси), які поряд з спеціальною інфраструктурою становлять «основні фонди» рекреації. Вирішення будь-яких організаційних, економічних, планувальних процесів, пов'язаних з відпочинком, практично невідривні від попереднього аналізу та оцінки природних рекреаційно-туристських ресурсів. Різні види і форми відпочинку потребують різних природних ресурсів, які суміжно можуть використовуватися іншими галузями господарства. Щоб отримати точну оцінку при аналізі рекреаційних ресурсів будь-якого району, треба враховувати закономірності поведінки об'єктів, не тільки природних, а й промислових, взаємозв'язки між ними, умови їх існування [3].

При оцінці природних рекреаційних ресурсів для організації відпочинку важливо виявити як найдетальнішу сукупність факторів, під дією яких формуються умови для туризму і рекреації. Які диференціюються в залежності від їх впливу на стан рекреанта і на функціональну організацію території. Крім того, враховуються зміни в характері вимог окремих видів відпочинку до природних рекреаційних ресурсів за сезонами року. До об'єктів аналізу природних рекреаційних ресурсів відносяться компоненти природно-географічного середовища, які впливають на вибір району відпочинку рекреанта: кліматичні, гідрологічні, орографічні, рослинні, фауністичні, а також природні ландшафти, які є їх поєднанням. Наприклад, однаковий рівень природного ландшафту по різному буде оцінюватися для різних видів туризму: пішохідного, велосипедного, гірськолижного.

Важливо, коли при оцінюванні природних рекреаційних ресурсів звертається увага на їх стійкість. Під рекреаційним навантаженням природні ландшафти змінюються, і часто в негативну сторону, залежно від виду туризму та рекреації, які розвиваються на території. Рекреаційна територія розглядається як місце, в якому рекреантам повинні забезпечуватися комфортні умови відпочинку, але при цьому потрібно враховувати ступінь навантаження, щоб оприлюднити певну черговість її залучення.

Таким чином, окрім треба оцінювати макро (природні територіальні комплекси) і мікроумови (природні умови конкретної території) природних ландшафтів. На конструктивне рішення, а через нього і на рівень розвитку рекреаційних територій найбільший вплив мають такі природні макроумови: як клімат, рельєф, водні умови.

Необхідно застосувати методику комплексного оцінювання та виокремлення рекреаційних районів з врахуванням використання того чи іншого виду природних рекреаційних ресурсів, тобто окрім оцінені властивості природних ресурсів тільки

в сукупності можуть впливати на розвиток рекреації. Такий вплив може бути як і позитивним так і негативним, умови можуть бути придатними і непридатними [4].

Не всі території однаково придатні для розвитку рекреації та туризму. Вони відмінні за характером природних умов, наявністю природних рекреаційних ресурсів, але вони не ізольовані одна від одної, і можуть одночасно використовуватися, доповнюючи одна одну.

Виникнення нових видів туризму призводить до використання нових рекреаційних ресурсів. Природні елементи, які раніше не використовувались для рекреаційних цілей чи використовувались обмежено, починають розглядатися в якості цінних рекреаційних угідь. Для водного туризму освоюються гірські річки, для пішохідного прокладаються нові туристичні маршрути, проводиться їх маркування, для спортивного використовуються гірські схили. Але при освоєнні даних природних ресурсів рекреація виступає, як правило, другим користувачем, тому створюються окремі спеціальні рекреаційні паркові масиви, рекреаційні угіддя.

Частина ресурсів використовується для розвитку туризму та рекреації у природному вигляді, наприклад особливості клімату, лісові масиви, природні пейзажі. Крім, того природний ресурс тісно пов'язаний з конкретною територією, конкретною місцевістю, змінюється в часі, в залежності від сезону, може використовуватися одночасно для різних видів рекреації. Уявлення про природні ресурси з просторово-часової позиції допоможе регулювати порядок використання, диференціювати об'єм ресурсів за видами рекреації, збільшити чи зменшити об'єм використання, але враховуючи гранично допустимий рівень.

При вимірюванні природних рекреаційних ресурсів необхідно враховувати особливості їх використання. Можна представити, що існує відносно стала величина, яка фіксує необхідний суб'єкту об'єкту рекреаційних ресурсів. Для виміру природних рекреаційних ресурсів слід використовувати функціональні «константні, незмінні» одиниці, за допомогою яких можна було б фіксувати об'єкт ресурсів, співставляючи його з характером використання.

Карнап виділяє три форми просторово-часового опису об'єктів.

1. Об'єкт займає певну просторово-часову область, протягом всіх часових інтервалів.
2. Об'єкт розглядається як елемент просторової структури без часового виміру, тобто на точний період часу (не кілька).
3. Об'єкт представлений за допомогою безлічі просторово-часових точок, що дозволяє описувати явища, які постійно змінюються в часі, скласти цілісну картину процесів, виявити не тільки їх спільні властивості, але й специфічні, характерні для коротких часових періодів в межах тих чи інших частин території [5].

Використання природних рекреаційних ресурсів включає дві групи елементарних природних рекреаційних ресурсів. Перша група визначається структурою циклів рекреаційних занять і термінологічно співпадає з видами рекреаційної діяльності. Уява про зручність відпочинку доповнюється просторовими і часовими критеріями, які залежать від ефективності організації

рекреаційно-туристичних підприємств. До першої групи відносяться кліматичні, гідромінеральні, гідрографічні (водойми, акваторії), орографічні (гірські країни, пересічні місцевості), флористичні (лісові).

Друга група ресурсів визначається структурою рекреаційно-туристського циклу функціонування рекреаційного господарства, у зв'язку з іншими галузями господарства. Сюди входять енергетичні, водні, територіальні ресурси, які паралельно використовуються іншими галузями господарства, але без функціонування яких рекреаційне господарство не обійтеться [6].

В основі формування функціонального поєднання природних ресурсів покладені принципи доповнення і комплексності.

Принцип доповнення полягає в тому, що висока якість функціональних поєднань ресурсів може бути досягнути лише в тому випадку, якщо елементарні ресурси, мають достатні параметри та властивості для розвитку тієї чи іншої субгалузі рекреаційного господарства. Таким чином, максимальна оцінка буде тоді, коли високоякісні всі необхідні для рекреаційного господарства елементарні ресурси (кліматичні умови, певний тип рослинності). Зменшення чи підвищення якості кожного з них чи відчутність одного з них відображається на цінності всього «тандему».

Принцип комплексності полягає в ефективності використання територіальних поєднань ресурсів. За даним принципом формують поліфункціональні рекреаційно-туристські райони відпочинку, відсутні антагоністичні протиріччя між субгалузями рекреаційного господарства. В комплексності з іншими галузями господарства можна одночасно використовувати різні природні ресурси одночасно.

Якщо кількість ресурсів недостатня, то уповільнюється розвиток рекреаційно-туристського господарства. Дану проблему можна вирішити шляхом переходу на інтенсивні методи використання природних рекреаційних ресурсів, розробкою нових форм організації рекреаційного природокористування. Виникають потреби в ефективному використанні ресурсної бази галузі, і вже освоєних ресурсів. Але треба враховувати всі плюси і мінуси взаємодії рекреаційного господарства з іншими галузями природно-господарського комплексу регіону, критично аналізуючи ситуацію, яка склалася у рекреаційному господарстві [7].

ВИСНОВКИ

З одного боку, перебування рекреантів на природі позитивно впливає на їхній психічний та фізичний стан. З іншого боку, відбувається використання природних рекреаційних ресурсів в цілях рекреації і виникають деякі зміни в природному середовищі, які при великій кількості можуть бути небезпечними для розвитку та функціонування природних ресурсів рекреаційної території. Раціональне використання природних рекреаційних ресурсів, розумне поєднання організації відпочинку з охороною природи дозволить покращити забезпечення населення рекреаційно-туристськими заходами і досягнути певних успіхів в природоохоронній діяльності. Тому їх раціональне використання, відновлення та охорона стають актуальними питаннями ХХІ ст.

Список літератури

1. Воронин И.Н. Природоохранно-рекреационное природопользование: принципы организации и функционирования/ И.Н. Воронин, В.В. Побирченко // Культура народов Причерноморья. – 2001. – №16. – С.79-83.
2. Яковенко И.М. Рекреационное природопользование: Методология и методика исследований [Текст] / И.М. Яковенко. – Симферополь: Таврия, 2003 –. 345 с.
3. Гдалин Д.А. Природоохранно-рекреационные системы: принципы функционирования и оптимизации: автореф. дисс.канд.геогр.наук. / Д.А. Гдалин – С.-Петербург, 1995. –15 с.
4. Гавриленко О.П. Геоекологічне обґрунтування проектів природокористування [Текст]: підручник./ О.П. Гавриленко – [2-ге вид., випр.. і доп.]. – К.:ВПЦ «Київський університет», 2008. – 304 с.
5. Веденин Ю.А. Динамика территориально-рекреационных систем./ Ю.А. Веденин. – М.: Наука, 1982. – 260 с.
6. Рутинський М.Й. Туристичний комплекс Карпатського регіону України [Текст]: навчальний посібник / М.Й. Рутинський, О.В. Стецюк. – Чернівці: Книги – ХХІ, 2008. 440 с.
7. Козлов В.Н. Рекреационные ресурсы СССР: Проблемы рационального использования / В.Н. Козлов, Л.С. Филипович, И.П. Чалая и др..М. :Наука, 1990. – 168 с.

Павлюк С.Н. Природные ресурсы – незаменимые составляющие рекреационно-туристического природопользования / С.Н. Павлюк // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: География. – 2011. – Т. 24 (63). – №2, ч. 2 – С. 305-309.

Охарактеризованы природные ресурсы, рекреационную территорию, природные микро и макро условия. Определено, что в основе формирования функционального сочетание природных ресурсов положены принципы дополнения и комплексности. Выявлено, что особого внимания требует вопрос развития и состояния рекреационно-туристского природопользования.

Ключевые слова: природные рекреационные ресурсы, рекреационная территория, рекреационно-туристское природопользование, природные территориальные комплексы, рекреация, туризм, рекреационные системы, рекреационно-туристический цикл.

Pavlyuk S. Natural resources are essential components of the recreational touristic nature management / S.Pavlyuk // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 305-309.

Characterized the natural resources, recreational area, natural micro and macro conditions. Defined that the functional combination of natural resources based on the addition and complexity principles. Detected that the special attention need the problems of development and posture of the recreational-touristic nature management.

Key words: natural recreational resources, recreational area, recreational-touristic nature management, natural territorial complexes, recreation, tourism, recreational system, recreational and tourism cycle.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 310-313.

УДК. 332.14

СУЧАСНИЙ СТАН РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ

Панкратенкова Д.О., Безлатня Л.О.

Уманський державний педагогічний університет імені П.Г.Тичини, Умань, Україна
E-mail: pankratenkovadasha@mail.ru

У статті розкрито сучасний стан рекреаційних ресурсів Черкаської області. Запропоновано класифікацію рекреаційних ресурсів регіону та розглянуто їх основні приклади. Виділено причини недостатнього використання рекреаційних ресурсів досліджуваної території. Розглянуто основні проблеми нераціонального використання рекреаційного потенціалу області та запропоновано основні шляхи вирішення цієї проблеми.

Ключові слова: рекреаційна діяльність, рекреаційні ресурси, рекреаційний потенціал території, «Золота підкова Черкащини».

ВСТУП

Черкащина є осередком України в її історичному, політичному, духовному та культурному розвитку. Великий ресурсно-рекреаційний потенціал дає їй можливість у майбутньому стати високорозвиненим туристичним регіоном. Тому подальший розвиток рекреаційної діяльності області вимагає поглибленого вивчення ресурсів, здатних відтворювати і розвивати фізичні, психічні, духовні та інтелектуальні сили людини, задовольняти її рекреаційні потреби.

Головною проблемою є те, що в умовах сьогодення рекреаційно-туристичний комплекс Черкаської області реалізує свої можливості на не повну потужність, а лише на третину.

Мета дослідження – провести теоретичний аналіз сучасного стану рекреаційного потенціалу Черкащини, розглянути основні причини нераціонального використання ресурсів, знайти основні шляхи подолання проблеми та перспективу розвитку рекреації у майбутньому.

У відповідності із метою перед нами були поставлені такі завдання:

- проаналізувати сучасний стан рекреаційних ресурсів Черкаської області;
- удосконалити класифікацію рекреаційних об'єктів території дослідження;
- оцінити проблеми використання туристично-рекреаційних ресурсів регіону та розробити методи їх подолання.

1. СУЧАСНИЙ СТАН РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Черкащина — це край, який має багаті природні ресурси та значний історико-культурний потенціал. Унікальне поєднання сучасності і минулого, реальності і легенд давнини створюють численні історико-культурні пам'ятки на тлі чарівної

природи. Багаті природні ресурси Черкаської області створюють можливості для всебічного задоволення пізнавальних і рекреаційних потреб [1, с. 112]. Рекреаційні ресурси області можна поділити на: фітолікувальні, бальнеологічні, ландшафтні, кліматичні та пізнавальні.

До фітолікувальних рекреаційних ресурсів належать масиви лісових і паркових насаджень. Найбільшим лісовим насадженням області є Черкаський бір. Найвідомішими парками Черкаської області є: НДП «Софіївка», Будищанський, Лозуватський, Козачанський, Корсунь-Шевченківський Сидорівський та Велико-Бурімський парк.

Одним із найважливіших факторів лікувальної рекреації є наявність природних мінеральних вод. На території області створено такі лікувальні санаторії: «Радон» (м. Звенигородка), «Аквадар» (смт. Маньківка). Бальнеологічні ресурси області, що використовуються у лікувальних цілях сприяють притоку відпочиваючих.

Черкащина — надзвичайно мальовничий край, що має ландшафтні рекреаційні ресурси. Розташована на правому та лівому березі Дніпра, вона має різноманітні форми рельєфу. На правобережжі особливо виділяються своєю неповторністю Мошногірський кряж та Канівські «гори».

Пізнавальних об'єктів представлені пам'ятками історії, історико-архітектурними пам'ятниками, пам'ятками сучасної архітектури, унікальними спорудами культури, спорту, ремесла тощо [2, с. 132].

Черкаська область нараховує 39 державних музеїв та 7 національних та державних історико-культурних заповідників (Шевченківський національний заповідник в Каневі; національний заповідник «Батьківщина Тараса Шевченка» на Звенигородщині; Корсунь-Шевченківський національний історико-культурний заповідник; національний заповідник «Чигирин»; Кам'янський державний історико-культурний заповідник; державний історико-культурний заповідник «Трахтемирів»; державний історико-культурний заповідник «Трипільська культура» на Тальнівщині, а також державний історико-архітектурний заповідник «Стара Умань» [3, с. 485].

Загалом регіон має досить потужну рекреаційну базу, яка представлена туристичними об'єктами, як природного так і антропогенного походження.

2. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЧЕРКАЩИНИ У МАЙБУТНЬОМУ

Черкащина має великі можливості для розвитку туризму і проаналізувавши настільки ефективно використовується курортно-рекреаційний потенціал регіону можна зробити певні рекомендації щодо подальшого розвитку туризму на даній території.

Необхідність розгляду питань розвитку рекреаційної сфери в Черкаській області є особливо актуальною, оскільки цей регіон має потужний ресурсно-рекреаційний потенціал, про що, зокрема, свідчить прийняття спеціальної державної програми «Золота підкова Черкащини». Серед основних завдань програми: охорона, раціональне використання та збереження культурної спадщини, створення сучасної туристичної інфраструктури, розвиток міжнародного співробітництва у даній сфері

[4]. Водночас Черкаська область не відноситься до регіонів України, які мають рекреаційну спеціалізацію та інтенсивно у цьому напрямі досліджуються, виступаючи типовим представником більшості регіонів, в яких рекреаційна діяльність є важливою, але не домінуючою складовою господарського комплексу.

Причиною цього є відсутність туристичної політики та відпрацьованого механізму стратегічного управління. Зовсім не враховуються особливості функціонування комплексу та лише поверхнево розглядаються проблеми туристично-рекреаційної діяльності. [5, с. 38]

Для подальшого та ефективнішого розвитку рекреаційної діяльності області необхідно використовувати нові програми туристичної спрямованості.

Організації туристичних маршрутів і рекреаційної діяльності сприяє наявність розгалуженої транспортної мережі та можливість забезпечення потенційних туристів та рекреантів екологічно чистими продуктами харчування. Розвиток туристсько-рекреаційної діяльності сприяє одержанню коштів для збереження та відтворення значного природного та історико-культурного потенціалу регіону, стимулює відродження народних ремесел та промислів, обслуговуючі та переробні галузі економіки. Як показує час, для Черкаської області індустрія туризму вже сьогодні стає однією з провідних галузей.

Упродовж останніх років було організовано і проведено низку національних та міжнародних заходів з різних видів оздоровчо-спортивного туризму. Велику увагу треба приділити для подальшого розвитку даного виду туризму так як, місцевість має всі необхідні ресурси для залучення більшої кількості туристів.

Використання рекреаційного потенціалу Черкаського регіону використовується не достатньо ефективно, що призводить до малих фінансових надходжень. Потрібно розробляти нові програми, екскурсії та маршрути для різної вікової категорії людей. Особливо велику увагу треба приділяти розвитку туризму на свята. Розробляючи тематичні тури, такі як, сімейні новорічні тури, молодіжні романтичні тури, тури з відвідуванням церков та монастирів на пасхальні свята та інші.

Все це буде приваблювати все більше і більше туристів, розвиваючи різні види туризму і накопичувати кошти на більш ефективне використання рекреаційного потенціалу області, а саме на реконструкцію історико-туристичних пам'яток, розробку нових програм і турів і рекламу.

ВИСНОВКИ

Таким чином, щоб забезпечити належну віддачу від потужного ресурсно-рекреаційного потенціалу області, використовувати його для активного відпочинку та оздоровлення людей можна лише за умови чіткої організації туризму. Необхідно проводити програми популяризації (реклама), розробляти нові програми, екскурсії та маршрути.

Тоді можна буде з впевненістю сказати, що Черкаська область є не тільки географічним центром України, але й - туристичним.

Список літератури

1. Бейдик О. О. Історичні пам'ятки архітектури та містобудування на Черкащині та їх використання в рекреаційно-туристській справі / О. О. Бейдик, Г. І. Березняк, В. І. Новикова // Вісник Черкаського університету. Серія: Історичні науки. – Черкаси: Черкаський державний університет, 2001. – Випуск 27. – С. 111–116.
2. Основи рекреаційної географії: Природа, ресурсний потенціал регіонів: Навч. Посіб. Для студ.-географів педагог. універ./ О.В. Тимець, С.В. Согіра. – К.: - Наук. Світ, 2005. – 253 с.
3. Бейдик О.О., Новикова В.І. Рекреаційно-туристські ресурси Середнього Подніпров'я (на прикладі Черкаської області) // Туризм у ХХІ столітті: глобальні тенденції і регіональні особливості: Мат. II міжнар. наук.-практ. конф. – К.: Знання України, 2002. – С.485-498.
4. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Державної програми "Золота підкова Черкащини" на 2006-2009 роки" від 15.05.2006 N 671.
5. Мазур Ф.Ф. Соціально-економічні умови розвитку рекреаційної індустрії. [навчальний посібник] / Ф.Ф. Мазур. - К.: Центр учебової літератури, 2005. - 96 с.

Панкратенкова Д.О. Современное состояние рекреационного потенциала Черкасской области и перспективы его дальнейшего развития / Д.О. Панкратенкова, Л.А. Безлатняя // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: География. – 2011. – Т. 24 (63). – №2, ч. 2 – С. 310-313.

В статье раскрыто современное состояние рекреационных ресурсов Черкасской области. Предложена классификация рекреационных ресурсов региона и рассмотрены их основные примеры. Выделены причины недостаточного использования рекреационных ресурсов исследуемой территории. Рассмотрены основные проблемы нерационального использования рекреационного потенциала области и предложены основные пути решения этой проблемы.

Ключевые слова: рекреационная деятельность, рекреационные ресурсы, рекреационный потенциал территории, «Золотая подкова Черкашины».

Pankratenkova D.O. Current status of the recreational potential of Cherkassy region and prospects for its further development / D.O. Pankratenkova, L.A. Bezlatnya // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 310-313.

In the article the current state of recreational resources in the Cherkassy region. The classification of the recreational resources of the region and are considered their main examples. Highlighted the reasons for insufficient use of recreational resources in the study area. The main problem of irrational use of the recreational potential of the region and the basic ways of solving this problem.

Keywords: recreation, recreation resources, recreation potential of the territory, «Golden Horseshoe Cherkasy region».

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 314-317.

УДК 911.3:796.5 (477)

АНАЛІЗ РЕСУРСНОЇ БАЗИ КРИВОРІЖЖЯ ЩОДО РОЗВИТКУ ІНДУСТРІАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

Пацюк В.С.

*Криворізький державний педагогічний університет, асистент кафедри фізичної географії та
геології, Кривий Ріг, Україна*
E-mail: victoriya_patsuk@mail.ru

У даній статі доводиться можливість розвитку туризму в індустриальних регіонах України. Виділяються умови розвитку індустриального туризму. Аналізується ресурсний потенціал Криворіжжя щодо розвитку індустриального туризму.

Ключові слова: індустриальний туризм, умови розвитку індустриального туризму, ресурсна база регіону.

Постановка проблеми. В Україні туризм визнано пріоритетним напрямком розвитку. З огляду на це активізувалося його становлення в усіх регіонах нашої країни. В той же час, ресурсний потенціал регіонів щодо розвитку певних туристичних видів значно відрізняється. Так культурно-історичний туризм завжди був розвинutий у містах Криму, Західної та Північної України, лікувально-оздоровчий – в Карпатах, Криму, Причорномор'ї, спортивний – в Карпатах та Криму, екологічний – в Західній Україні, сільський – в центральній частині України. Східні ж регіони завжди були потужним промисловим осередком країни, що забезпечував її економічну стійкість і ніколи не розглядалися як територія придатна для туризму. Реалії ж сьогодення доводять можливість розвитку туризму в будь-яких регіонах. Порівняльні переваги для становлення в промислових регіонах, зокрема на Криворіжжі, що славиться своїм видобутком залізних руд, має альтернативний туристичний напрямок – індустриальний туризм.

Наукові джерела та публікації з даної тематики є нечисленними, так як даний туристичний напрямок поки не набув широкої популярності, хоча останнім часом значна кількість авторів приділяють йому увагу. В нашій державі теоретичним обґрунтуванням розвитку індустриального туризму займаються О.Байдик, Ю.Тютюнник, О.Афанасьев, Л.Зеленська, В.Казаков та Т.Казакова у своїх публікаціях доводять можливість розвитку індустриального туризму на теренах Криворіжжя.

Метою даної статі є аналіз ресурсів Криворіжжя щодо розвитку індустриального туризму, виявлення позитивних та негативних факторів його становлення.

Виклад основного матеріалу. *Індустриальний туризм* - це вид активного туризму, зосередженого в промислових регіонах, що має за мету споглядання індустриальних ландшафтів, ознайомлення з витворами індустриальної архітектури, відвідування як функціонуючих, так і непрацюючих виробничих підприємств з метою задоволення пізнавальних, професійних, ділових інтересів.

Умовами розвитку індустриального туризму є: можливість організованого доступу на індустриальні підприємства; достатність розвитку туристичної

інфраструктури; розвиток інформаційного забезпечення туристичного бізнесу; укомплектованість туристичної сфери висококваліфікованими кадрами; забезпечення повної безпеки туристів; наявність інноваційних наукових розробок. Однак ключове значення має наявність в регіоні індустріальних ресурсів і, відповідно, значне різноманіття індустріальних ландшафтів, а саме кар'єрів, відвалів, провалів, шламосховищ та виробничих структур (заводів, фабрик, комбінатів, шахт, електростанцій тощо). З огляду на це, в контексті даного дослідження було зосереджено увагу саме на аналізі ресурсної бази Криворіжжя для потреб індустріального туризму. Аналіз даної ресурсної бази дозволяє виділити позитивні чинники становлення індустріального туризму:

1. Значне різноманіття індустріальних об'єктів: наявні як гірнико-промислові, так і фабрично-заводські об'єкти, які мають розгалужену полівидову структуру. Зокрема, на теренах Криворіжжя знаходяться 26 працюючих шахти, з яких 10 є основними, 16 допоміжними, 14 законсервованими, 9 недавно закритих; 55 кар'єрів, з яких 12 є працюючими; 88 відвалів; 11 провальних зон та 15 зон здвиження; 15 шламосховищ. База фабрично-заводських об'єктів включає 7 енергетичних підприємств, 5 металургійних підприємств, 28 машинобудівних, 5 хімічних, 14 будівельних, 10 деревообробних підприємств, 5 підприємств легкої та 14 харчової промисловості [2-4].

2. Багата індустріальна спадщина, що включає залишки виробничих об'єктів, залізниць, гідротехнічних споруд, мостів, фрагменти давніх гірничопромислових ландшафтів, залишки робітничих поселень та кладовищ.

3. Можливість організації шахтного, кар'єрного, відвального, провального та фабрично-заводського підвідів індустріального туризму на базі наявних антропогенних ландшафтів.

4. Велика площа та значна концентрація гірнико-промислових ландшафтів. Площа зайнята кар'єрами складає 4,2 тис.га, відвалами – 7,0 тис.га, шламосховищами – 3,4 тис. га, провальними зонами та зонами зсуву 3,4 тис.га. Загальна площа гірничопромислових ландшафтів Криворіжжя становить 20,1 тис.га, що в порівнянні із площею Криворіжжя (3750,6 км²), складає 5,4%. Однак гірничопромислові ландшафти в більшості тяжіють до міста Кривого Рогу, площа якого становить 425 км², тож в даному випадку гірничопромислові ландшафти займають близько 48,8% території міста. До того ж, площа даних ландшафтів невпинно зростає через продовження гірничодобувних робіт.

5. Значні хронологічні рамки існування об'єктів індустріальної культури. Видобуток корисних копалин на теренах Криворіжжя триває майже два століття. В той же час знайдено розробки залізної руди ще скіфського часу в балках Дубовій, Ковальській, Червоній Південній. Деякі заводські об'єкти також мають вікову історію, серед них наявні залишки Гданцівського чавуноливарного заводу (1892-1917 рр.), Чавунного та мідного заводу Броніслава Василевського (XIX ст.), Грюнфельдського механічного заводу, Должанського вапнякового заводу, Вапнякового заводу Камельковича, Лозуватського цегельно-черепичного заводу (всі кінець XIX – початок XX ст.).

6. Поліцентричність даного індустріального регіону. Місто Кривий Ріг почало формуватися навколо рудників. Нині ядрами його існування є гірничозбагачувальні комбінати і це єдиний випадок в Україні, коли місто формується на базі 5 ГЗК, в той час як в інших населених пунктах містоформуючим є лише один ГЗК.

7. Наявність значної кількості рекордсменів. Так у різні роки найпотужнішими в Кривbasі були шахти «Восьма-Біс», «Солакрут» («Більшовик»), «Південна», «Профінтерн» (ім. Шильмана), найпотужнішими в Європі та світі - «Гігант-Глибока», «Саксагань», «Ім. Артема №2». Нині шахта «Батьківщина» є найглибшою залізорудною шахтою Європи (глибина робочого горизонту 1315 м. Ганнівський кар'єр є одним з найбільших у Європі, Першотравневий кар'єр ПівнГЗК та кар'єр ПівдГЗК – одними з найглибшим. Серед фабрично-заводських об'єктів визнаним гігантом світової металургії є «Арселор Міттал Стіл Кривий Ріг», з найбільшою у світі 9-ю домною, Центральний гірничо-збагачувальний комбінат є одним із найпотужніших в Європі.

8. Наявність підприємств, що в різні часи були підприємствами-новаторами. Серед яких родонаочальниця підземного видобутку руди в південній частині Кривбасу - шахта «Візирка»; полігон випробування перших вітчизняних перфораторів - шахта ім. Ворошилова; перша вертикальна шахта глибиною 42 м на теренах Кривбасу - Сьома шахта; шахта «Центральна» ШУ ім. К.Лібкнекта, де уперше започатковане штангове буріння, впроваджені електровози й скреперні лебідки; шахта «Профінтерн» (ім. Шильмана), де вперше в СРСР проведено масове обвалення ціліків з допомогою потужного вибуху (1934 р.); шахта «Центральна» ШУ ім. Чубаря, де у 1969 р. вперше започаткована технологія повторної розробки руд; шахта «Центральна» ШУ ім. Кагановича, де вперше в Кривбасі впроваджений скіповий підйомник; шахта «Червоний гірник», де на початку 30-х рр. вперше використаний метод підповерхневого руйнування покладів; шахта «Гігант-Глибока», що за технічним оснащенням представляла унікальну споруду в технічній практиці; шахта «Саксагань», що була полігоном випробування нової техніки [1].

9. Унікальне ландшафтне різноманіття території Криворіжжя, що обумовлене наявністю тут штучних «гір», що в цілому веде до формування на теренах регіону «місячних ландшафтів». Комбінування ж різних складових антропогенних ландшафтів, їх виразність та специфічна антропогенна краса, надають підстави говорити про естетику гірничопромислових ландшафтів. Відомо, що вищі показники естетичної цінності буде мати контрастний ландшафт. Так В.Мацола включає в поняття естетичної цінності коефіцієнт горизонтального і вертикального поділу території [5]. З огляду на це хоча Криворіжжя знаходиться в рівнинній місцевості, проте дані показники є досить високими. Адже глибина більшості кар'єрів перевищує 300 м. Середня ж висота відвала становить приблизно 50 м, а в деяких доходить до 70-100 м. Тому подекуди ми можемо побачити перепад висот приблизно в 400 м. Так, наприклад, глибина Першотравневого кар'єру ПівнГЗК становить 395 м, а висота Дев'ятого відвалу ПівнГЗК, що знаходиться поруч – 60 м. В той же час, проектна глибина деяких кар'єрів досягає 550-700 м, відповідно, відвали, що сформуються поруч також будуть дуже значними за висотою, а це приведе до того, що амплітуди висот будуть становити понад 700 м.

Аналіз ресурсної бази Криворіжжя дозволяє спрогнозувати, що найпривабливішими для туристів індустріальними об'єктами даного регіону є шахта «Батьківщина», кар'єр ПівдГЗК, Ганнівський та Першотравневий кар'єри ПівнГЗК, Лівобережні відвали кар'єру ПівдГЗК та Войківські відвали, система провалів рудника ім. Рози Люксембург, глибина яких становить близько ста метрів, всі, без виключення, гірничозбагачувальні комбінати міста, металургійне підприємство «Арселор Міттал Стіл Кривий Ріг», енергетичне підприємство

Криворізька ТЕС ВАТ «Дніпроенерго» у м. Зеленодольськ, «Криворізький завод гірничого машинобудування», «Криворізький турбінний завод «Констар»», «Криворізький суриковий завод», підприємство з пошиття одягу «Полстар», гірничозбагачувальні комбінати регіону.

ВИСНОВКИ

Техногенні ландшафти Криворіжжя, його індустриальна спадщина є неповторними та унікальними і слугують чудовим футуристичним плацдармом для розвитку індустриального туризму. Однак задля того, щоб оптимистичні прогнози стали реаліями сьогодення варто провести масштабну роботу по організації на теренах Криворіжжя туристичної діяльності та просуванню даної території на ринок туристичних послуг.

Список літератури

1. Енциклопедія Криворіжжя / [Бухтіяров В.П., Балалкін В.Г. Прокопчук О.І. та ін.]; під ред. В.П. Бухтіярова. - Кривий Ріг «ЯВВА», 2005.
2. Казаков В.Л. Екстремальний туризм на Криворіжжі / Володимир Леонідович Казаков // Мос Придніпров'я: туристсько-краєзнавчий альманах. – Д., 2009. – Вип. 2. – С.43-46.
3. Казаков В.Л. Кар'єри / Володимир Леонідович Казаков // Краснавство. Географія. Туризм. – 2005. - № 45. – С.16-17.
4. Казаков В.Л. Провали / Володимир Леонідович Казаков // Краснавство. Географія. Туризм. – 2005. - № 45. – С.22 – 23.
5. Стафійчук В.І. Рекреологія. Навчальний посібник / Валентин Іванович Стафійчук. – К. : Альтерпрес, 2006. – 264 с.

Пацюк В.С. Анализ ресурсной базы Криворожья относительно развития индустриального туризма / В.С. Пацюк // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: География. – 2011. – Т. 24 (63). – №2, ч. 2 – С. 314-317.

В данной статье доказывается возможность развития туризма в индустриальных регионах Украины. Выделяются условия развития индустриального туризма. Анализируется ресурсный потенциал Криворожья относительно развития индустриального туризма.

Ключевые слова: индустриальный туризм, условия развития индустриального туризма, ресурсная база региона.

Patsiuk V. Analysis of resource base of Krivoy Rog in relation to development of industrial tourism / V. Patsiuk // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 314-317.

In this floor there is possibility of development of tourism in the industrial regions of Ukraine. The terms of development of industrial tourism are selected. Resource potential of Krivoy Rog is analysed in relation to development of industrial tourism.

Keywords: industrial tourism, terms of development of industrial tourism, resource base of region.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 318-322.

УДК 338.485:338.49(477.86)

СОЦІАЛЬНА СФЕРА ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Левицький О. І.

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федъковича, Чернівці, Україна
E-mail: levutskuy.loi.latina@gmail.com

У статті висвітлено розвиток соціальної сфери Івано-Франківської області за поділеними регіонами. Відповідно, область було поділено на рівнинну, передгірну та гірську місцевості. На основі поділу обґрунтовано сучасний рівень розвитку в сільській місцевості: зайнятості населення, житлові умови населення, умови проживання, соціально-культурна сфера та туристична привабливість території. Розглянуто і запропоновано перспективні заходи розвитку сіл Івано-Франківської області.

Ключові слова: соціальна сфера, соціальна інфраструктура, рекреаційна діяльність, житловий фонд, зайнятість населення.

Постановка проблеми. На протязі багатьох років все більше науковців звертаються до проблеми продовольчої безпеки суспільства. Вже зараз видно, що без сталого розвитку села немає майбутнього нашої країни. Територіальні відміни розвитку соціальної сфери, інфраструктури в сільській місцевості Івано-Франківської області є важливим критерієм оцінки розвитку туристичної індустрії і не тільки. На сьогоднішній день існують певні відміни у розвитку соціальної сфери у розрізі адміністративних районів. З кожним роком важливе місце в розвитку території починає займати туризм, а особливо в гірській місцевості. Тому вивчення соціальної сфери Івано-Франківської області стане непоганою підвальною для інвестиційних потоків в туристичну діяльність. На сьогодні це є не лише актуальним питанням, а й надзвичайно потрібним. Об'єктом дослідження є сільська місцевість Івано-Франківської області. Предметом дослідження виступає стан розвиненості та властивості на згаданий території соціальної інфраструктури, їх часовий розвиток.

Мета та завдання статті. Метою статті є виклад результатів вивчення особливостей функціонування закладів соціальної інфраструктури в сільській місцевості Івано-Франківської області. Ціль статті досягається шляхом вирішення наступних завдань: 1) у зв'язку із географічним розташуванням області і відповідно різними природними та економічно-соціальними умовами проживання населення виникає складність вивчення сільської місцевості, тому виправданим буде спробувати розділити досліджувану територію на три однорідні регіони; 2) оцінити якість сформованості в сільській місцевості соціальної інфраструктури; 3) виявити переваги та недоліки в розвитку того чи іншого регіону області.

Попередній досвід. Стан соціальної сфери будь-якої місцевості свідчить, перш за все, про розвиток та умови проживання населення. Питанням соціальної сфери та сфери обслуговування присвячено праці таких науковців як М.А. Абрамова, С.О. Гудзинського, С.А. Ковальова, М.А. Меркушової, Я.Б. Олійника, В.В.

Покшишевського, І.В. Прокопи, Л.Шепотько, Д.В. Ярового та ін. В сучасних умовах потребує регіональне вивчення соціальної сфери території України, особливо сільської місцевості, яка в контексті даної тематики недостатньо вивчена.

Виклад основного матеріалу. Розвиток соціальної сфери в сільській місцевості Івано-Франківської області є різним. Тому вивчення соціальної сфери Івано-Франківської області проводимо за трьома регіонами: гірським, передгірним та рівнинним. Такий підхід, на нашу думку, допоможе краще вивчити та розглянути досліджувану територію.

До гірської території було віднесено Долинський, Рожнятівський, Богородчанський, Надвірнянський та Верховинський райони. Гірська сільська місцевість являється найменш розвиненою у соціальній сфері. Загалом даний процес погано відбивається на розвитку гірської сільської місцевості. Найбільше населення зайняте в лісовому господарстві, оптовій та роздрібній торгівлі, в готельному та ресторанному бізнесі. Особливого значення набуває рекреаційна діяльність. В житловому фонді гірських сільських населених пунктів переважають дерев'яні будинки, що становлять 80 і більше відсотків від загальної кількості збудованих. Розміщена значна кількість будинків, що використовуються сезонно. Сюди належать гірськолижні курорти та екскурсійні маршрути до яких прив'язані готелі та місця відпочинку в зимовий чи літній період. За даними дослідження гірський регіон забезпечений центральним опаленням на 3,6% квартир, водопостачанням – 2,6%, каналізацією – 2,3%, природним газом – 38,8%, скрапленним газом – 28,1%, телефоном – 20,1%, ваннами – 1,9%. Проаналізувавши забезпеченість населених пунктів окремими видами благоустрою, можна зробити підсумок, що дане питання вимагає негайного вирішення. Вже зараз проблеми можуть дещо вирішатися у зв'язку з розробкою свердловин пошуку нафти та природного газу, будівництва електростанцій на швидких гірських річках. Найнижчий рівень благоустрою у гірських населених пунктів у Богородчанському та Верховинському районах. Робляться певні кроки, щодо збільшення громадського транспорту та їх зупинок в гірських сільських селах. Поліпшення життя сільського населення залежить від розвитку мережі закладів соціально-культурної сфери. Значна частина сіл не мають дошкільних закладів. Найбільша питома вага таких сіл станом на 2009 р. у Долинському районі (90,5%). Найменше закладів освіти розміщено у Рожнятівському районі (33,3%). Для гірських сіл притаманна значна відстань до найближчого населеного пункту та закладу освіти. Відсутність клубів, будинків культури зафіксована в Надвірнянському (27,9%) і Рожнятівському (20,8%) районах, бібліотек – Надвірнянському (23,3%), Рожнятівському (20,8%) та Верховинському (19%) районах, кіноустановок взагалі немає у всіх селах Надвірнянського району. В більшості сіл розміщені фельдшерсько-акушерські пункти [1]. На сучасному етапі розвитку саме торгівельна мережа найкраще розвинена у гірській місцевості. Заклади торгівлі розміщені практично в усіх селах гірських районів.

Якщо характеризувати в загальному соціальну сферу гірського регіону Івано-Франківської області, то сільська місцевість має неабиякі проблеми в розвитку. Гірська місцевість володіє чималими ресурсами українських Карпатських лісів, які

лише з недавнього часу почали використовувати за їх природнім значенням (це і туристичні маршрути, туристичні бази, місця відпочинку, гірськолижні курорти тощо).

До складу передгірської сільської місцевості було віднесено Косівський, Коломийський, Тисменицький та Калуський райони. В розвитку соціальної сфери передгірська сільська місцевість має важливе значення на обласному рівні. Місто Косів – це центр Гуцульщини, тому тут сільському населенню легко знайти місце праці при тому, що воно починає розростатися, як туристичний центр Івано-Франківщини. В Тисменицькому районі розміщений центр області – місто Івано-Франківськ і цим все сказано. Вище перелічені міста знаходяться на високому рівні розвитку соціальної інфраструктури. Внаслідок цього більшість сільського населення (60-70%) працює за межами свого населеного пункту. Для Косівського району притаманна розвинена рекреаційна діяльність з міжнародними інвестиціями. Життєвий фонд характеризується збільшенням кількості збудованих будинків, особливо в цьому компоненті перевагу має Коломийський район. Навіть в розрізі районів Івано-Франківської області передгірська сільська місцевість відзначається щорічним зростанням різних видів благоустрою. Тисменицький район лідує по кількості обладнаних квартир на 2009 р. центральним опаленням – 7114 (Косівський - 2021), водопостачанням – 5174 (Калуський – 3267, Косівський - 3044), каналізацією – 5172 (Калуський – 3232, Косівський - 2861), природнім газом на другому місці – 17808 (Коломийський - 21513), ваннами – 4940 (Калуський – 3228, Косівський - 2660) одиниць [2]. Таким стимулом являється також і матеріальна підтримка з боку як держави так і інвестиції в рекреаційну діяльність. Функціонує велика кількість маршрутного громадського транспорту. Через дану територію проходить головна дорога, що з'єднує три області України – Чернівецьку – Івано-Франківську та Львівську. На майбутнє потребує вирішення питання з модернізацією освітленням вулиць та вулиць з твердим покриттям.

Загалом територія районів непогано забезпечена підприємствами соціально-культурної сфери. Особливої уваги потрібно приділити по створенню дитячих дошкільних закладів. На весь регіон припадає тільки 39 таких закладів. Спостерігається необхідність установки в селях кіноустановок. Передгірська сільська місцевість добре забезпечена закладами освіти, фельдшерсько-акушерськими пунктами, закладами торгівлі, культовими спорудами тощо. Території притаманні сприятливі географічні, економічні та геополітичні умови розвитку та подальшого удосконалення. Косівщину відвідують щорічно багато туристів – як центр гуцульського краю.

До складу рівнинної сільської місцевості було віднесено Снятинський, Городенківський, Тлумачський, Галицький та Рогатинський райони. На сьогодні розвиток соціальної інфраструктури регіону поступається передгірській сільській місцевості. Саме ця частина області характеризується найбільшим відтоком мігрантів за кордон (Снятинський та Городенківський райони).

Житловий фонд, за даними дослідження 2005-2009 рр. за оновленістю нових будинків знаходиться на останньому місці в області. Райони дослідження непогано забезпечені різними видами благоустрою. За їх наявністю вони утримують

лідируючі місця в області. Регіон на 11,2% забезпечений центральним опаленням, 8,6 – водопостачанням, 4,5% - каналізацією, 62,2% - природнім газом, 25,0% скрапленим газом, 26,8 – телефонним зв’язком, 3,8% - ваннами. Обладнання будинків і квартир видами благоустрою веде до покращення стану розвитку соціальної сфери в сільській місцевості.

Територія районів має густу мережу автомобільних доріг, відповідно функціонує велика кількість громадського маршрутного транспорту. Снятинський район належить до транспортного вузла, що з’єднує м. Чернівці – м. Івано-Франківськ – м. Львів. Як і в інших районах області існують проблеми із збільшенням доріг з твердим покриттям і їх кращою якістю, освітленістю вулиць. Райони рівнинної сільської місцевості добре забезпечені підприємствами соціально-культурної сфери. В порівнянні з іншими районами, в регіоні існує менша необхідність по створенню дитячих дошкільних закладів, хоча така проблема і не відкидається. На високому рівні стоїть забезпеченість сільських поселень закладами освіти, бібліотеками, будинками культури, кіноустановками, фельдшерсько-акушерськими пунктами, торговельними закладами, їdalнями, кафе, відділеннями зв’язку, спортивними спорудами, культовими спорудами та ін.

ВИСНОВКИ

Надмірне прагнення зекономити бюджетні кошти на поспішному закритті в сільській місцевості закладів соціальної сфери дискредитує інші, загалом корисні, намагання органів державного управління поліпшити обслуговування сільського населення [3]. Життєзабезпечення сільського населення пов’язане із відновленням керованості процесами комплексного соціально-економічного розвитку сільських територій, формування механізмів і визначення структур, які забезпечуватимуть їх реалізацію на всіх рівнях – від державного до місцевого. Соціальна сфера Івано-Франківської області різничається за своїм характером та розміщенням. Наш поділ області вкінці кінців виправдав себе, адже за його допомогою нам вдалося краще розкрити суть розвитку соціальної сфери в сільських населених пунктах. Варто відзначити, що такі райони як Косівський, Верховинський, Коломийський та Калуський мають неабияке загальнодержавне значення в туристичній індустрії. Соціальна сфера всіх регіонів області складає єдину мозаїку розвитку та вдосконалення на все обласному рівні. Івано-Франківська область, а саме її сільська місцевість, займає одне з перших місць за розвитком та темпами зростання соціальної інфраструктури в майже новому напрямі географічної науки, як соціальній сфері, що є прямим показником доброту, матеріального становища та соціально-економічного розвитку сільської місцевості будь-якої області.

Список літератури

1. Соціально-економічна характеристика сільських населених пунктів Івано-Франківської області. – Івано-Франківськ: Головне управління статистики в Івано-Франківській області, 2009. – 130 с.
2. Статистичний щорічник Івано-Франківської області за 2009 рік. – Івано-Франківськ: Головне управління статистики в Івано-Франківській області, 2010. – 532 с.

-
3. Сільський сектор України на рубежі двох тисячоліть. У двох томах. Том 2. Соціальні ресурси сільських територій / Л.Шепотько. І.В. Прокопа. С.О. Гудзинський. Д.В. Яровий. – К.: Ін-т економіки НАНУ, 2003. – 466 с.

Левицкий О.И. Социальная отрасль как фактор развития рекреационной деятельности / О.И. Левицкий. // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: География. – 2011. – Т. 24 (63). – №2, ч. 2 – С. 318-322.

В статье представлено развитие социальной отрасли в сельской местности Ивано-Франковской области по регионам. Область изучается по таким регионам: равнинная, предгорная и горная местности. На основании этих регионов сделано характеристику сегодняшнего уровня развития в сельской местности: занятость населения, жилищные условия населения, условия проживания, социально-культурная отрасль и туристическая привлекательность региона. Рассмотрено и предложено перспективные задачи развития поселков Ивано-Франковской области.

Ключевые слова: социальная отрасль, социальная инфраструктура, рекреационная деятельность, жилищный фонд, занятость населения.

Levutskuy O. An article the development of the social sphere was elucidated according to the regions. / O.Levutskuy // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 318-322.

Accordingly, the Region was divided into the plain, mountainous localities. On the base, of the division modern level of the country development was substantiated: population busy, housing conditions, living conditions, social-cultural sphere and the tourist attractiveness of the territory. It was mentioned and proposed perspective measures of the country development of Ivano-Frankovsk region.

Keywords: social sphere, recreational management, housing conditions, unemployment population.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 323-327.

УДК 553.061

ЦІННІ ГЕОЛОГІЧНІ ПОСІБНИКИ ДЛЯ ОРГАНІЗАТОРІВ ГЕОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ

Прокопець В.В.

Київський геологорозвідувальний технікум
E-mail: kgrt@rambler.ru

Аналізуються найновіших публікацій Національної Академії наук України і Державної геологічної служби, присвячені вивченю родовищ корисних копалин України та її геологічних пам'ятників. Використання цих джерел дасть змогу організаторам геологічного туризму підготувати необхідний текстовий та графічний матеріал.

Ключові слова: геологічні пам'ятники, мінерал, атлас, геологічні карти.

ВСТУП

В сучасних умовах туризм стає невід'ємною складовою життя національного суспільства зокрема та міжнародного співтовариства в цілому. Останнім часом в Європейському Союзі туристський бізнес, маючи стійку позитивну динаміку росту основних показників, перетворюється в одну з найприбутковіших сфер людської діяльності. Щорічний приріст туристів тут становить близько 13 % і в 2020 р. чисельність їх оцінюється в більш ніж 700 млн. осіб.

Згідно даних ВГО на частку лідерів міжнародного туризму ХХІ ст. (10 країн світу) припадає понад половина світового туристського потоку і половина з них перебуває в Європейському Союзі (Франція, Іспанія, Італія, Велика Британія та Австрія). Такий активний розвиток туризму в країнах Євросоюзу пов'язаний як з територіальною близькістю держав, так і з доступністю туристських ресурсів.

Серед усіх видів туризму в останні два десятиліття стає все більш популярним геологічний туризм, що приваблює людей різного віку та різноманітних сфер діяльності можливістю ознайомитися з унікальними геологічними пам'ятками природи, відслоненнями різних за генезисом та віком гірських порід, зі знахідками рідкісних викопних органічних останків та, звичайно, з родовищами України, вже відпрацьованими та тими, що розробляються нині. Україна, як геологічний центр Європи, володіє практично всіма вищеведеними об'єктами. Неодмінною умовою розвитку геологічного туризму в Україні є підготовка доступних для основної маси туристів довідників, путівників, буклетів, геологічних карт, схем та розрізів, які б легко читалися, побудованих на основі вітчизняних наукових та виробничих видань.

Метою даної роботи є аналіз та узагальнення наукової та науково-виробничої літератури з найбільш важливих напрямів теоретичної та прикладної геології, виданих в Україні за останнє десятиріччя.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Геологічні структури та утворення території України формувались на протязі довготривалого відрізу часу – майже 4 млрд. років. Цей геологічний літопис зафіксований у відслоненнях гірських порід і структур, які є надійними свідками

історії численних геологічних епох. Практично кожне відслонення – унікальне і не лише спеціалісти-геологи, але й численні «дослідники природи», намагаються зрозуміти і відновити історію їх утворення. У цьому їм, без сумніву, покликано допомогти багатотомне видання «Геологічні пам'ятники України», два томи którego вже вишли у світ [1, 2]. Їх автори – відомі геологи Державної геологічної служби (ДГС) та вчені Державного геологорозвідувального інституту (УкрДГРІ).

У першому томі [1] наведений опис 177 геологічних пам'ятників восьми західних областей України: Волинської, Львівської, Рівненської, Тернопільської, Хмельницької, Івано-Франківської, Чернівецької та Закарпатської. До них віднесені найбільш характерні відслонення гірських порід та форми земної поверхні, які мають не лише наукову значущість, але й естетичну цінність.

Том відкривається коротким описом основних рис геологічної будови території України, охарактеризований склад порід та особливості структур у межах її основних тектонічних утворень – Східноєвропейської та Західноєвропейської платформ, Скіфської плити, а також більш молодих структур – герцинських складчастих споруд Донбасу та кіммерійсько-альпійських споруд Гірського Криму й Складчастих Карпат. Приведена характеристика ілюструється прекрасно оформленою Схемою структурного районування України, що є своєрідним ключем, необхідним для розуміння просторового положення і часу створення наведених геологічних пам'ятників.

У другому томі [2] наводиться коротка геолого-геоморфологічна і мінералогопетрографічна характеристика 187 геологічних пам'ятників шести областей України: Вінницької, Дніпропетровської, Житомирської, Запорізької, Кіровоградської та Черкаської. Приймаючи до уваги той факт, що основна частина пам'ятників розташована у межах Українського кристалічного щита – глибового підняття докембрійського фундаменту Східноєвропейської платформи і представлені вони, головним чином, метаморфічними, метасоматичними, інтузивними та ультраметаморфічними утвореннями докембрію, автори доповнили їх характеристику таблицею співвідношення хроностратиграфічних одиниць загальної і регіональної схем щита, затверджених стратиграфічним комітетом України в 2004 р.

Третій том [3] присвячений характеристиці унікальних геологічних пам'ятників Кримського півострова та Північного Причорномор'я (Миколаївська, Одеська і Херсонська обл.). Висока відслоненість, а також тривале та скрупульозне вивчення осадових, вулканогенних та інтузивних утворень Гірського Криму стали основою для виділення великої кількості геологічних пам'ятників (лише в 3^{му} томі їх 100 (!)), багато з яких (г. Аю-Даг, Великий Каньйон, Карадазький природний заповідник, печера Кизил-Коба, грязьові вулкани Керченського півострову, кам'яні статуй Долини Привидів та ін.) відомі далеко за межами України.

Північне Причорномор'я не настільки багате на пам'ятники геоморфологічного і структурного типів, однак, в осадових відкладах Скіфської молодої епіпалеозойської платформи виділено кілька важливих стратотипових і опорних розрізів.

При описі геологічних пам'ятників автори дотримуються вдало вибраної послідовності: по-перше, характеристика геологічних пам'ятників наводиться для кожної області України; по-друге, спочатку тезами подається геологічна характеристика кожної області; по-третє, для кожної області наведені географічні

карти (із зазначенням розміщення пам'яток) і, нарешті, для кожного об'єкту вказані не лише координати, але й основні транспортні артерії для під'їзду до геологічного пам'ятника.

Безумовним успіхом слід вважати той факт, що автори охарактеризували кожен геологічний пам'ятник українською та англійською мовами. Вже мільйони туристів кожного року відвідують Україну і серед них чимало щиріх цінителів геологічної спадщини країни, любителів збирання цікавих у мінералогічному відношенні зразків, шукачів скам'янілостей – для цієї категорії туристів видані томи будуть дуже цінними й корисними.

У 2005–2006 р.р. колективом геологів ДГС України та вчених УкрДГРІ підготовлені і видані дві монографії по родовищах металічних (т. I) і неметалічних (т. II) корисних копалин. У першому томі [4] наведена характеристика родовищ чорних, кольорових, благородних, радіоактивних металів, а також рідких і розсіяних елементів. У другому [5] описані об'єкти гірниchoхімічної і гірничотехнічної сировини, будматеріалів, сировини каміння-самоцвітів та ін. В обох запропонована вичерпна характеристика стану мінерально-сировинної бази світу та України і, що є особливо важливим, – історія відкриття кожного рудного вузла та родовища, а також отримані в процесі розвідки родовищ дані про склад і вік уміщуючих корисні копалини порід, мінералогічний та хімічний склад рудних тіл. Описи супроводжуються схемами розміщення родовищ на території України, геологічними картами і розрізами найцікавіших об'єктів. Звичайно ж, обидві монографії підготовлені для спеціалістів, так чи інакше пов'язаних із вивченням корисних копалин.

Саме на них організаторами геологічного туризму в Україні повинні бути покладені нелегкі задачі розробки маршрутів геологічного туризму, професійного опису способів та історії розробки найцікавіших з мінералогічної точки зору родовищ, підготовки розрізів, схем, блок-діаграм, що пояснюють умови утворення та просторове положення тіл корисних копалин. З урахуванням того, що геологічна школа в Україні традиційно вважалась одною з найбільш потужних і продуктивних в колишньому Союзі, успішне вирішення вказаних вище задач уявляється цілком реальним.

У грудні 2007 р. в Національній академії наук України відбулась презентація нового, англомовного видання **Атласу «Геологія та корисні копалини України»** [6]. Перша – україномовна версія – побачила світ у 2001 р. і достатньо значний за часом досвід роботи з Атласом дає підстави зробити висновок: його випуск був своєчасним для нових економічних умов в Україні, стрімко зростаючих вимог до якості підготовки спеціалістів не лише географо-геолого-екологічного напряму, а й багатьох інших, діяльність котрих пов'язана з мінеральними ресурсами.

Атлас «Геологія та корисні копалини України» масштабу 1:5 000 000 став підсумком комплексного геологічного і екологічного вивчення території України. Він складається з 75 взаємозгоджених карт, які супроводжуються пояснлювальними записками. Структура розміщення матеріалу вирізняється чіткою цілеспрямованістю: на початку Атласу наведена фізико-географічна карта України, космічний «образ» країни і геологічна позиція України у зв'язку з європейськими структурами.

Методично вірно побудована спеціальна картографіка, що починається різноманітними геофізичними картами (магнітного, електричного та гравітаційного полів Землі), аналіз котрих дозволяє не лише «заглянути» в надра планети, а й змоделювати формування тектонічних структур як чохла, так і фундаменту найбільш крупних геологічних утворень України.

Результати різномасштабного геокартування території України, а також матеріали буріння свердловин різного призначення, разом із матеріалами геофізичних досліджень, дали змогу авторам Атласу наочно відобразити геологічні утворення країни на рівні зrzів, розділених значими відрізками часу: від 1,8 млн. років (дочетвертинний вік) до 1 млрд. 650 млн. років (дорифейський час). Переоцінити практичну значущість цих карт неможливо, бо на їх основі будується геологічна історія розвитку земної кори, вирішуються численні проблеми геодинаміки і, найголовніше – з'являється реальна можливість прогнозу місцеперебування різних корисних копалин.

Розділ «Карти корисних копалин» – найбільш об'ємний в Атласі. В ньому розміщені 18 карт найважливіших рудних, нерудних і горючих корисних копалин, а також своєрідна за змістом карта гірничорудної справи і карта геологічних ексклюзивів (імпактні структури, виходи древніх утворень віком 3 659 млн. років, унікальні печери й т. ін.).

Нове видання, загалом, і за своєю структурою і за об'ємом картографічного й текстового матеріалу відповідає україномовній версії. Найбільші зміни внесені лише в розділ «Карти корисних копалин»: вилучені родовища низького «рангу» – замість них наведена низка нових об'єктів, більш важливих у структурі мінерально-сировинної бази країни.

Звісно, при підготовці англомовної версії були враховані зауваження й побажання спеціалістів. Нове видання розраховано на тих, хто вільно володіє англійською мовою – автори перекладу прагнули не лише дати тлумачення спеціальних термінів, прийнятих у західній літературі, а й досягти відповідності тексту до правил граматики сучасної англійської мови.

Авторські матеріали атласу поступово набувають широкого міжнародного визнання. Вони були представлені і доповідались на XXX (Китай, 1996 р.) та XXXI (Бразилія, 2000 р.) сесіях Міжнародного геологічного конгресу, на засіданні Європейського союзу геологічних наук у Страсбурзі (1999 р.), Міжнародному гірничо-геологічному конгресі в Торонто (2000 р.) і на інших форумах.

ВИСНОВКИ

Питання розвитку геологічного туризму (та пов'язане з ним створення геопарків) жваво дискутувались на XXXII (2004 р., м. Флоренція) та XXXIII (2008 р., м. Осло) секціях Міжнародного геологічного Конгресу*. Так, наприклад, в доповідях вчених України відмічалось, що територія країни характеризується не лише своєрідними ландшафтами, але й багатством підрозділів стратиграфічної шкали, тектонічних структур та різноманіттям різних за складом і генезисом родовищ корисних копалин, як вже відпрацьованих, так і тих, що розробляються нині. Тобто, природні умови території України вельми привабливі і для спеціалістів-геологів, і для любителів природи. Є надійна наукова основа для

створення загальнодоступних туристичних матеріалів: буклетів, книг, журналів геологічної тематики, а також різноманітної геологічної графіки.

Розвиток геологічного туризму в Україні (як і будь-якого іншого) стримується, з одного боку, відсутністю відповідної законодавчої бази, а з іншого – нерозвиненістю інфраструктури (готелі, дороги та ін.).

Список літератури

1. Калінін В.І. Геологічні пам'ятники України / В.І. Калінін, Д.С. Гурський, І.В. Антакова. – К.: ДІА, 2006. – Т. 1. – 320 с.
2. Калінін В.І. Геологічні пам'ятники України / В.І. Калінін, Д.С. Гурський, І.В. Антакова. – К.: ДІА, 2007. – Т. 2. – 320 с.
3. Калінін В.І. Геологічні пам'ятники України / В.І. Калінін, Д.С. Гурський. – Львів: Видавничий Дім «Панорама», 2009. – Т. 3. – 200 с.
4. Гурський Д.С. Металлические полезные ископаемые Украины Металлические и неметаллические полезные ископаемые Украины / Д.С. Гурский, К.Е. Есинчук, В.И. Калинин и др. – К., Львів: Центр Європи. – 2005. – 785 с.
5. Гурський Д.С. Неметалічні корисні копалини України / Д.С. Гурський, К.Ю. Єсинчук, В.І. Калінін. – К., Львів: Центр Європи. – 2006. – 552 с.
6. Атлас «Геологія і корисні копалини України» / гол. ред. Л.С. Галецький. – Вид. Northland Power Inc. (Канада), 2007. – 68 с. (англ.).

Прокопец В.В. Ценные геологические пособия для организаторов геологического туризма / В.В. Прокопец // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: География. – 2011. – Т. 24 (63). – №2, ч. 2 – С. 323-327.

Анализируются новейшие публикации Национальной Академии наук Украины и Государственной геологической службы, посвященные изучению месторождений полезных ископаемых Украины и ее геологических памятников. Использование этих источников даст возможность организаторам геологического туризма подготовить необходимый текстовый и графический материал.

Ключевые слова: геологические памятники, минерал, атлас, геологические карты.

Prokopets V.V. Valuable Geological Manual for organizers of geotourism / V.V. Prokopets // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 323-327.

The analysis of the newest publications of the Ukrainian National Academy of Sciences and the State Geological Survey, connected with the study of the mineral deposits and geological marks of the country, was given in the article. The use of these sources will enable the managers of geotourism in Ukraine to prepare the necessary textological and graphical material.

Keywords: geological marks, mineral, atlas, geological maps.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 328-332.

УДК 911.3:615.83(477.85)

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ САНАТОРНО- КУРОРТНОЇ СПРАВИ В ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

Смик О.С.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федъковича, Чернівці, Україна

У статті розглянуті проблеми та перспективи розвитку санаторно-курортного комплексу Чернівецької області. Проаналізовано значення санаторіїв, пансіонатів з лікуванням, закладів відпочинку та їх профіль лікування. Подана характеристика санаторно-курортних (оздоровчих) закладів міст та районів області, кількість ліжко-місць у даних закладах. Виявлено вплив мінеральних вод та грязей на організм людини.

Ключові слова: санаторно-курортний комплекс, санаторії, оздоровчі заклади, заклади відпочинку, пансіонати, природні ресурси, мінеральні води.

ВСТУП

Однією з найважливіших галузей рекреаційного природокористування є використання природних лікувальних ресурсів території з метою оздоровлення населення та відновлення його фізичних та психічних характеристик. Природні курортно-рекреаційні комплекси даної території мають велике регіональне значення як для системи масового оздоровлення населення України, так і для стабілізації економіки і соціально-економічному прогресу, інтеграції України у світову економічну систему.

Мета статті, постановка завдання. Метою даної публікації є висвітлення поняття про санаторії і пансіонати з лікування, розгляд питання забезпечення санаторно-курортними (оздоровчими) закладами по містах та районах та кількість ліжок (місць) у даних закладах. Для досягнення окресленої мети вирішувалися наступні завдання: виявлення значення санаторіїв, пансіонатів на організм людини.

Аналіз попередніх доробок. Аналіз захворювання населення, виявлення переважаючих видів хвороб знаходимо у працях «Узагальнення медичної практичної географії» (Л.Фінке), «Медична географія» (К.Фукс). У медико-географічному руслі працюють А.С.Кас'яненко, Н.І.Ковчан, Ю.С.Кушнірюк, Л.В.Міщенко, Г.О.Пархоменко, К.М. Синяк та ін.

Виклад основного матеріалу. У 2009 році в області налічувалося 11 санаторно-курортних та оздоровчих закладів та закладів відпочинку, з яких діяло тільки 5 (табл. 1).

Санаторії і пансіонати з лікуванням – це лікувально-профілактичні заклади, які обладнані ліжками і надають реабілітаційне лікування, головним чином, на основі цілющих властивостей природних факторів. Усі вони спеціалізовані і можуть бути одно- або багатопрофільними. У них враховуються розгорнуті ліжка, що забезпечені необхідним обладнанням, незалежно від того, зайняті вони чи ні. У кількості ліжок відображаються як постійні (цилорічні) ліжка, так і сезонні. Постійні

ліжка обліковуються на кінець звітного періоду, сезонні – на момент максимального розгортання [1].

Ліжковий фонд оздоровчих закладів в області становив 1282 місця , в тому числі в діючих – 714 місць. Для хворих на туберкульоз на території області діяло 2 санаторії на 332 ліжка, з них 1 – для дітей на 270 ліжок.

У санаторно-курортних (оздоровчих) закладах відновлювали своє здоров'я 1503 особи, що на 4,2% більше, ніж у 2007/08 році. Серед оздоровлених 59,3% складали діти. Було оздоровлено 52 постраждалих внаслідок аварії на ЧАЕС.

Крім того, протягом 1–2 днів у оздоровчих закладах відпочило 868 осіб, що на 18,4% більше, ніж у 2007/08 році.

Діяльність санаторно-курортних (оздоровчих) закладів забезпечували 352 працівники, з них 21 лікар, 78 працівників середнього медичного персоналу та 253 інших працівники [2].

Таблиця .1
Санаторно-курортні (оздоровчі) заклади по містах та районах у 2009 році

Кількість закладів	Усього	У тому числі						
		Санаторії		Із загальної кількості санаторії для хворих на туберкульоз	Пансіонати з лікуванням		санаторії – профілакторії	
		усього	з них дитячі		усього	з них дитячі		
Чернівецька область	11	5	3	2	1	1	1	4
м. Чернівці	2	1	1	1	1	-	1	
<i>Райони</i>								
Вижницький	1	-	-	-	-	1	-	-
Заставнівський	2	-	-	-	-	-	-	2
Новоселицький	2	1	1	-	-	-	-	1
Сторожинецький	4	3	1	1	-	-	-	1

До лікувальних курортних факторів Чернівецької області відноситься велика кількість мінеральних джерел і місцева торф'яна грязь. Деякі з мінеральних вод володіють біологічно активними компонентами – бромом та залізом, а з газів – сірководнем.

Мінералогічні ресурси Чернівецької області включають родовища мінеральних вод та грязей. З геологічною будовою (особливо в Північній Буковині) пов'язані

практично невичерпні запаси лікувальних мінеральних вод найрізноманітнішого хімічного складу, що використовуються для лікування багатьох захворювань.

На сьогодні відомо понад 60 родовищ мінеральних вод, але вони недостатньо досліджені і слабо використовуються.

Здійснюється промисловий розлив столових і лікувально-столових вод - "Буковинська", "Брусницька", "Кельменецька", "Валя-Кузьминська", "Новоселицька", "Зеленчанська" та ін. Особливо цінною вважається вода Брусницького родовища, яка містить сірчано-водневі та содові гідрокарбонатно-хлоридно-натрієві компоненти, які визначають її лікувальні властивості та профіль курорту. Затверджені запаси цього родовища дозволяють організувати курортний комплекс до 10 тис. місць.

Перспективними для рекреаційного використання є запаси лікувальних грязей, які характеризуються високими лікувальними властивостями: поблизу сіл Черешенька (Вижницький р-н), Костинці (Сторожинецький р-н), Брусниця (Кіцманський р-н), Щербинці (Новоселицький р-н) та Селятин (Путильський р-н).

На нашу думку, в області необхідно провести більш детальне гідрогенеологічне обстеження найбільш перспективних родовищ мінеральних вод із наступним затвердженням їх запасів.

До гідрокарбонатних мінеральних вод типу «Боржомі» відносять води сіл Будинець, Цечине, Селятин тощо. Однак низька мінералізація (1.1-1.2 г/л) і відсутність вільної вуглекислоти значно відрізняють мінеральні води с.Будинець від вод типу «Боржомі».

На території Північної Буковини знаходиться велика група мінеральних вод з хлоридно-натрієвою основою. Однією з характерних особливостей цих вод є висока мінералізація (13-300 г/л) та наявність великої кількості брому (від 12 до 132 мг/л). В основному це води сіл Красноильськ, Сергії, Хряцка та ін.. За температурою вони відносяться до хлоридних. Висока мінералізація та велика кількість брому дає можливість порівнювати води цієї групи з мінеральною водою курорту «Моршин».

На території області, крім бромистих, зустрічаються і кремнієві води. До них відносяться води сіл Виженка, Щербинці, Черленівка, Романківці.

Для сульфатних мінеральних вод Північної Буковини характерна невисока мінералізація (1.9-5.4 г/л) та сульфатно-натрієва основа. Більшість з них вміщує невелику кількість гідрокарбонатів, температура води не перевищує 14-15° С. Основні родовища таких вод знаходяться в долинах рік Дністра та Прута. До основних представників сульфатних вод відносяться води на околиці Чернівців (Садгори), села Черленівка, та Заставни. Мінеральні води цієї групи використовують для лікування захворювань органів кругообігу, периферійної нервової системи та органів травлення.

Окрему групу мінеральних вод Північної Буковини складають гідрокарбонатно-сульфатні, гідрокарбонатно-хлоридно-сульфатні води. Характерною особливістю цих вод є низька загальна мінералізація. До них відносяться води джерел сіл Орошани, Шишківці, м. Хотин, Сокиряни. Використовують ці води для лікування захворювань органів травлення, печінки.

Для лікувальних курортних факторів Північної Буковини відносять також мінеральні води. В області є неорганічні та торф'яні грязі. До неорганічних належить грязь села Глибока, а до торф'яних – поклади біля сіл Костинці і Черешенька. Обидва види грязей з успіхом можна використати для аплікацій.

Цілющими мінеральними водами багата територія національного природного парку «Вижницький», розміщеного в межах Вижницького адміністративного району.

В урочищі «Лужки», що в річковій долині Виженки, на правому корінному її схилі, знаходитьться одне з трьох в Європі щодо рідкісного хімічного складу (сульфатно- алюмінієво- залізистого) джерело мінеральної води. Саме джерело є гідрологічною пам'яткою природи, але чомусь тільки місцевого значення.

Другою гідрологічною пам'яткою природи місцевого значення є джерело «Черешенька», яке знаходитьться під охороною Черешенської сільради. На базі цього джерела, обладнаного дерев'яним зрубом, з давніх часів місцеве населення використовувало для випарювання харчової солі.

Останніми роками виявлено два джерела лікувально-столових вод типу «Нафтуся» (с. Виженка та урочище Маленишний на березі р. Черемош в 10-ти м. від кордону національного парку) [3].

Особливе значення має пансіонат з лікування матері й дитини «Зелені пагорби» (с. Виженка, Вижницький район). Пансіонат «Зелені пагорби» розташований в екологічно чистому куточку Буковинських Карпат, на схилі гір національного природного парку «Вижницький».

Заклад розрахований на 220 місць сезонно (з 1.05. по 30.09.) і 60 місць цілорічно. До послуг відпочиваючих – будиночки літнього типу на 2-4 особи в кімнаті, а в зимовий період – корпус з автономним опаленням на 60 місць.

Медичні послуги у пансіонаті надає кваліфікований персонал. В його арсеналі – фізіотерапевтичний кабінет, кабінет масажу, ванни, бювет «Моршинської» води, кімната аерофітотерапії, стоматологічний кабінет, кабінет кисневих коктейлів.

Ефективному оздоровленню сприяє організація 4-разового харчування, при необхідності – дієтичного. Пансіонат має прекрасну ідалінню з трьома просторими залами на 220 місць.

Для повноцінного відпочинку також створені всі належні умови. Неподалік на березі гірської річки Виженки є пляж. У пансіонаті проводяться тематичні вечори, вікторини, конкурси, спортивні заходи, турпоходи в гори до печери Довбуша, перевалу «Німчич», урочищ «Лужки», «Протяте каміння» [4].

Не менш важливе значення має брусницьке сірководневе джерело типу «Мацеста» за своїм хімічним складом і цілющими властивостями не має аналогу в Україні. Приймання ванн, аплікації з підігрітого гірського воску, спеціальні масажі, фізіотерапевтичні та інші процедури «виганяють» недуги. [5].

Виходячи з потреб населення у курортному лікуванні, першочерговим в освоєнні повинно бути Брусницьке родовище мінеральних вод, запаси якого затверджені. На його базі можливо влаштувати санітарно-курортне лікування органів кровообігу, опорно-рухового апарату, нервової системи, дерматологічних і гінекологічних захворювань, а також захворювань органів травлення.

На відміну від інших санаторно-курортних закладів санаторій-профілакторій призначений для додаткового лікування та оздоровлення працюючих без відриву від

трудової діяльності у вільний від роботи час на протязі 24 днів. Їх організація сприяє значному зниженню захворювань.

ВИСНОВОК

Не дивлячись на наявність лікувальних ресурсів, в області немає санаторіїв, які б спеціалізувались на лікуванні урологічних, гінекологічних, дерматологічних захворювань. Немає також санаторіїв для лікування органів травлення та обміну речовин, органів дихання не туберкульозного характеру для дорослих.

На завершення зазначимо, що збереження здоров'я людини, яка є найбільшою цінністю будь-якої цивілізованої держави, неможлива без збереження здорових умов її існування, економічно чистого навколошнього природного середовища. Одним з ефективних шляхів відносної нейтралізації шкідливого антропогенного впливу зараз стає періодичне оздоровлення організму людини під впливом природних факторів життя. До яких належать підземні мінеральні води.

Список літератури

1. Державний комітет статистики України. Головне управління статистики в Чернівецькій області // Статистичний щорічник за 2008 рік.- Чернівці – 2018. – С.431-439.
2. Державний комітет статистики України. Головне управління статистики в Чернівецькій області / [за ред. Шильніковська І.Д.] // Статистичний збірник. Туризм, відпочинок та санаторно-курортне лікування в області – Чернівці – 2010 – С.32-41.
3. Гетьман В. Курортна галузь на теренах Карпат / В.Гетьман // Зелені Карпати – 2002 – №1-2 (15-16) – С.20-25.
4. «Зелені пагорби»- пансіонат з лікування матері і дитини // Буковинське Віче . – 2002 . – №47 (1258) – С.4.
5. Кукурудз М. Оновлюється народна оздоровниця / М.Кукурудз // Буковина – 2009 – №30 (1860) – С.2.

Смик О.С. Анализ проблем и перспектив развития санаторно-курортного комплекса Черновицкой области / О.С. Смик // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: География. – 2011. – Т. 24 (63). – №2, ч. 2 – С. 328-332.

В статье рассмотрен вопрос проблем и перспектив развития санаторно-курортного комплекса Черновицкой области. Проанализировано значение санаториев, пансионатов, баз отдыха и профиль их лечения. Подано характеристику санаторно - курортных (оздоровительных) заведений по городах и районах, а также количество кровать – мест в них.

Ключевые слова: санаторно – курортной комплекс, санатории, оздоровительные заведения, заведения отдыха, пансионаты, природные ресурсы, минеральные воды.

Smuk O.S. The analysis of the problems and prospects of the sanatorium and heals resort business in the Chernivtsi region / O.S. Smuk // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 328-332.

The article discussed the problems and prospects of the health resort complex in the Chernivtsi region. Analyzed the values of resorts with treatment, recreation facilities and their treatment profile. Presented the spa (health) institutions of cities and districts, the number of beds in these institutions. Discovered the influence of mineral waters and mud on the human body.

Keywords: health resort complex, sanatorium, recreational facilities, recreational institutions, resorts, natural resource, mineral waters.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 333-338.

УДК 911:338.48

ПРОБЛЕМА ФОРМИРОВАНИЯ ГЕОГРАФИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ К ИССЛЕДОВАНИЮ ТУРИЗМА

Фёдорова И.Л.

Брестский государственный университет имени А.С.Пушкина, Брест, Беларусь
E-mail: innochkaf@mail.ru

В статье актуализируются важные вопросы формирования географических подходов к исследованию туризма. Характеризуется процесс формирования тематики географических исследований туристской деятельности. Раскрываются основные подходы к исследованию туризма географической наукой.

Ключевые слова: туризм, географические подходы, географические исследования туризма

ВВЕДЕНИЕ

Постановка проблемы. В настоящее время туризм развивается стремительными темпами. Он стал играть важную роль в жизни общества, превратился в уникальную крупномасштабную мировую индустрию.

Туризм – это объект мультидисциплинарных исследований, поэтому активно вовлекается в процесс внешней интеграции в пределах междисциплинарных комплексов наук. Он является сложным и многоаспектным феноменом, содержит основы знаний целого ряда естественных, гуманитарных и технических наук, использует их методы и информацию. Изучение туризма должно происходить с различных сторон, специалистами в разных областях знания: географами, экономистами, историками, культурологами, антропологами, психологами, социологами и др.

Особое место в процессе интеграции научных знаний о туризме, в силу ее комплексности, занимает географическая наука. Как явление, которое интенсивно развивается в пространстве, туризм изменяет характер пространства и территории, его развитие связано и основано на преобразовании природной среды – он является объектом комплексных социально-экономических и физико-географических исследований.

Цель работы – выявление особенностей формирования географических научных подходов в исследовании туризма.

ИЗЛОЖЕНИЕ ОСНОВНОГО МАТЕРИАЛА

Важной и актуальной географической исследовательской проблемой является изучение особенностей и закономерностей, факторов национальной территориальной организации туристской деятельности [1, с. 453]. В этой области перед географами стоит целый ряд задач. Большое значение имеет изучение пригодности территорий для занятий туризмом, с учетом его форм и сезонности, воздействия туризма на территорию и формирование ее хозяйственного комплекса,

исследование пространственно дифференцированного туристского спроса и предложения туристских продуктов. Географам отводится роль в обосновании стратегии устойчивого и безопасного развития туристских территорий, разработке основ управления комплексными территориально организованными системами туризма, в прогнозировании их развития. Общественно-географическими исследованиями могут быть охвачены территории разного ранга – как с уже сложившимися туристскими функциями, так и те, которые при наличии необходимых условий и ресурсов, проявляются слабо, или отсутствуют [2, с. 19].

Изучение туризма географами началось не так давно. Первые труды появляются в Европе в конце XIX в. До этого времени географических исследований, направленных на изучение туризма, фактически не было, так как он не имел большого экономического, социокультурного значения, не сложился в главных своих элементах и, как следствие, не имел широкой востребованности в обществе. Начиная с конца XIX в., учеными-географами велись интенсивные исследования в этой области. Основными направлениями исследований, которые ставили перед собой ученые-географы в конце XIX в. и до Второй мировой войны были изучение природно-рекреационного потенциала, воздействия туризма на экономику, выделение туристских районов, важность развития инфраструктуры.

Во время Второй мировой войны исследования в области туризма практически не велись, потому что большинство стран были задействованы в военной компании.

После войны была возобновлена исследовательская работа в области туризма. Основными вопросами в изучении туризма становятся вопросы экономической тематики, миграционные процессы. Во второй половине XX в. интенсифицировалась разработка научных подходов к оценке природных ресурсов для туристских целей, выявлению перспективных районов для развития туризма, изучаются изменения свойств территории под влиянием туризма, разрабатываются типологии территориальных систем туризма.

Большая заслуга в исследовании туризма принадлежит советским географам. Следует отметить, что такая работа до 60-х годов XX в. ими не проводилась. В СССР, начиная с 60-х годов, туризм стал рассматриваться как сфера деятельности, позволяющая удовлетворять рекреационные потребности населения страны в целях восстановления трудоспособности. Возникло научное направление, изучающее рекреационные ресурсы, состав, структуру и функционирование территориальных рекреационных систем, свойства рекреационных территорий – «рекреационная география». География стала изучать рекреационные ресурсы, социально-экономические предпосылки туризма, его экономическое значение, вопросы взаимодействия природы и рекреации. В рамках рекреационной географии изучался рынок туризма, рекреационный спрос и рекреационные потребности.

Все большее внимание географии туризма как самостоятельной научной дисциплине, изучающей предпосылки развития данного явления, процессы формирования и использования туристских территорий, вопросы территориальной организации туризма, соотношения туристских явлений и связанных с ними процессов, стало уделяться в последние десятилетия XX века. Особенно заметно это стало проявляться в 90-е годы, когда география туризма начала рассматриваться как

самостоятельная отраслевая наука. В это время появилось большое количество литературы, посвященной вопросам экономики и социального развития туризма, в которой определяется его роль и место в национальной экономике.

В конце XX начале XXI ст. исследователи-географы проявляют повышенный интерес к туристскому потенциалу и сфере туризма в малых и средних городах, продолжается изучение разного рода экономических воздействий туризма. Не утратили своей актуальности изучение и оценка туристско-рекреационных ресурсов. Особенно актуальными является изучение районаобразующих признаков и методологии районирования, этапов и условий рекреационного районаобразования. Значительное внимание уделяется изучению методологии и методике туристско-географических исследований, методам анализа туристского пространства. Ставятся более заметными такие направления исследований, как особенности туристского восприятия географического пространства, закономерности пространственного поведения туристов, геокультурологические аспекты туристской и рекреационной деятельности [3, с.88–89].

По мере того как туризм становится более разнообразным, несет большие эффекты различного рода увеличивается число географических исследований.

Обширная и разносторонняя тематика исследований туризма географами должна опираться на прочную методологическую базу. В географических исследованиях данного феномена наиболее используемыми являются подходы: территориальный, комплексный, исторический (временной), типологический, системный, деятельностный.

Территориальный подход заключается в учете сложных взаимосвязей между различными объектами и явлениями, находящимися на одной территории. Территория выступает в качестве арены жизнедеятельности человека и общества. С ней связаны процессы природопользования, образования геосистем, природных и антропогенных ландшафтов, территориальной организации общества, физико- и экономико-географического районирования, расселения населения, размещения производительных сил. Территория изучается на разных уровнях: глобальном, региональном, национальном, районном, локальном. В географических исследованиях туризма территориальный подход используется для изучения пригодности территории для занятий туризмом, в частности, отдельных его видов, воздействия туризма на территорию, а также для исследования пространственно дифференцированных туристского спроса и предложения туристских продуктов. Разрабатываются основы управления комплексными территориально организованными системами туризма. При этом в исследовании охватываются территории разного уровня – национального, регионального, локального, местного. Этот подход позволяет регулировать территориально-экономические процессы, связанные с туризмом.

Комплексный подход нацелен на установление оптимальной взаимосвязанности между элементами хозяйства определенной территории, при которой успешно выполняется основная хозяйственная функция (специализация). В социально-экономической географии его используют в рассмотрении территориально-производственных комплексов, экономических районов,

экономических зон, а также так называемых межотраслевых комплексов – промышленных, агропромышленных, инфраструктурных, непроизводственной сферы.

Сложная, многофакторная и многофункциональная природа туризма обуславливает необходимость осуществлять комплексный подход в туристских исследованиях. Учитывая комплексный характер туризма, его развитие в отраслевой структуре хозяйства как межотраслевого комплекса, данный подход является чрезвычайно актуальным в географических исследованиях. С его помощью исследуются вопросы структурной организации и функционирования туристского комплекса, решаются проблемы взаимодействия его хозяйственных элементов, пропорциональности и устойчивости развития и др.

Исторический (временной) подход позволяет проследить ход формирования и становления изучаемых явлений и процессов, познать тенденции и закономерности их развития, вскрыть временной аспект территориальных комплексов разных рангов, сочетание эволюционного и революционного путей, мобильности и инерционности. Без применения исторического подхода географам было бы значительно сложнее переходить от регистрации фактов, от функции описания к функции объяснения и характеристики. Динамичность развития туристской сферы, изменчивость многих ее характеристик предполагает использование временных трендов для выявления закономерностей и тенденций. Использование этого подхода необходимо при исследовании вопросов истории формирования и становления туризма как вида деятельности на разных исторических этапах, а также для выявления закономерностей и особенностей развития процесса географического исследования туризма.

Типологический подход применяется в территориальных исследованиях различных объектов при сопоставлении классификаций (группировок) и типологий. Этот подход связан с разработкой таких типологий, которые подмечают количественные различия пространственных объектов, и поиском характеризующих признаков и основополагающих критериев для этих типологий. Типология – важный инструмент для выявления территориальных, функциональных, организационных и др. закономерностей и различий. Типология в туризме позволяет структурировать и систематизировать многообразную туристическую деятельность, проводить упорядоченное описание и объяснение видов туризма, выработать условия и факторы рационального размещения объектов, сопоставлять параметры развития различных видов туризма и др.

При **системном** подходе каждый объект рассматривается как сложное образование, состоящее из различных структурных частей, взаимодействующих между собой. Основным понятием системного подхода стало понятие «территориальная система». Данное понятие, как и системный подход в настоящее время являются наиболее актуальными в географических исследованиях туризма. Это связано с его системной организацией, сложностью структуры и связей, возникающих при взаимодействии различных элементов туристского комплекса.

Системный подход предполагает выявление элементов, образующих организационные и территориальные туристские системы, позволяет выявлять

содержание и направление внутренних и внешних связей туристских комплексов, изучать свойства и характеристики их элементов.

В исследованиях отдельных видов туризма (например, культурного) географами используются научные подходы, являющиеся приоритетными в других областях знания. Так, чрезвычайно важным и актуальным является использование **деятельностного (поведенческого)** научного подхода. Этот подход позволяет выявить мотивы различных видов туристской деятельности, их структуру, дает возможность изучить различные аспекты и элементы сегмента рынка потребителей туристских услуг.

В географических исследованиях туризма к числу новых можно отнести **рекреационно-географический подход**, который основан на характеристике природно-ландшафтных и культурно-исторических туристских ресурсов, сложившихся маршрутов и видовой специализации туризма.

Кроме указанных, важным научным подходом в изучении туризма географами является **экологический**, позволяющий выявить и исследовать связи, существующие между туристской деятельностью и окружающей ее средой, разработать систему контроля за изменением окружающей среды под влиянием туризма, прогнозировать последствия воздействия туристской деятельности на окружающую среду, оптимизировать среду в функционирующих и создаваемых туристских территориальных системах.

Названные выше подходы не исчерпывают всей совокупности средств исследования, способов сбора информации, систематизации, обработки и представления информации, которые используются в географических исследованиях туризма. Большинство из них используются в различных сочетаниях, в т.ч. с другими методами географических исследований и методами других наук.

ВЫВОДЫ

В настоящее время туризм развивается стремительными темпами, оказывает значительное влияние на экономическое, социальное и культурное развитие общества, размещение и расселение населения, окружающую среду.

Туризм – это объект мультидисциплинарных исследований, поэтому, активно вовлекается в процесс внешней интеграции в пределах междисциплинарных комплексов наук. В географических исследованиях туризма наиболее востребованными являются территориальный, комплексный, исторический (временной), типологический, системный, деятельностный (поведенческий) подходы и описательный, сравнительно-географический, картографический, конструктивный, количественные методы. Важным аспектом актуализации изучения туризма географией является ее методологическая интеграция с другими областями знания и разработка новых исследовательских подходов.

Список литературы

1. Фёдорова И.Л. Географическое исследование культурно-познавательного туризма в приграничном регионе / И.Л. Фёдорова // Теория социально-экономической географии: современное состояние и перспективы развития : сб. материалов междунар. науч. конф. (Ростов-на-Дону, 4–8 мая 2010) : ред. А. Г. Дружинин [и др.]. – Ростов-на-Дону : Изд-во Южного федерального ун-та, 2010. – С. 453–456.

-
2. География туризма : учебник / [кол. авторов] ; под. ред. А.Ю. Александровой. – М. : КНОРУС, 2008. – 592 с.
 3. Веденин А.Ю. Мифология туристских ресурсов и эволюция представлений о ресурсном потенциале территории / А.Ю. Веденин // Изв. РАН. Сер. географическая. – 1998. – № 4. – С. 88–89.

Федорова И. Л. Проблема формування географічних підходів до дослідження / І.Л. Федорова //
Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Географія. – 2011. – Т.24 (63). – № 2, ч. 2 – С. 333-338.

У статті актуалізуються важливі питання формування географічних підходів до дослідження туризму. Характеризується процес формування тематики географічних досліджень туристської діяльності. Розкриваються основні підходи до дослідження туризму географічною науковою.

Ключові слова: туризм, географічні підходи, географічні дослідження туризму

Fiodorova I. L. Problem of formation of geographical approaches to tourism research / I. L. Fiodorova //
// Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 333-338.

In article the important questions of formation of geographical approaches to tourism research are staticized. Process of formation of subjects of geographical researches of tourist activity is characterised. The basic approaches to research of tourism by a geographical science reveal.

Keywords: tourism, geographical approaches, geographical researches of tourism

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

Ученые записки Таврического национального университета имени В.И.Вернадского
Серия «География». Том 24 (63). 2011 г. №2, часть 2. С. 339-342.

УДК:379.85(100)+(471)1950/2010:314.44

ИСТОРИЯ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА ДЛЯ ЛЮДЕЙ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ФИЗИЧЕСКИМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ

Xруш Ю.Н.

*Таврический национальный университет им. В.И.Вернадского, Симферополь, Украина
E-mail: virsavia-mel@mail.ru*

В статье рассматривается история развития туризма для людей с ограниченными физическими возможностями в мире и Украине. Проанализировано состояние туристической инфраструктуры для людей с особыми потребностями.

Ключевые слова: туризм для людей с ограниченными физическими возможностями, инвалиды, люди с особыми потребностями.

ВВЕДЕНИЕ

Постановка проблемы. В 2010 году Украина присоединилась к участникам Международной Конвенции о правах инвалидов, принятой в 2006 году, которая призвана защитить интересы лиц с ограниченными физическими возможностями. По данным ООН в мире насчитывалось около 650 млн. инвалидов (2009г.). Конвенция предусматривает равный доступ людей с инвалидностью, как к туристическим объектам, так и услугам, что способствует формированию нового сектора туристических услуг. Согласно "Стандартным правилам обеспечения равных возможностей для инвалидов" принятым, Генеральной ассамблеей ООН на XLVIII сессии в 1993 году, интеграция инвалидов в общество рассматривается как наиболее перспективное направление социокультурной политики.

В настоящее время публикации, посвященные вопросам развития туризма для людей с ограниченными физическими возможностями, немногочисленны, носят преимущественно эмоциональный, публицистический или политический характер. Только медицинская сторона проблемы исследована достаточно детально и объективно.

Целью работы является исследование истории развития туризма для людей с ограниченными физическими возможностями и состояния туристической инфраструктуры для данной категории людей в Украине.

ИЗЛОЖЕНИЕ ОСНОВНОГО МАТЕРИАЛА

В Украине отдельные вопросы туризма для людей с инвалидностью были предметом исследования Я.Грибальского, А.Волошинского, А.Мацелюха, Н.Сварника, С.Петровски, О.Федоровича и др. Данные вопросы исследовались зарубежными учеными Анджей Стасяк (Польша), Т.Диксон, С. Дарси (Австралия), Лилян Мюллер (президент Европейской ассоциации доступного туризма), и др.

Исторически люди с физическими недостатками, нарушениями функций организма давно были выделены в отдельный слой общества и, по сути, вели

изолированный способ жизни. В современных условиях большинство стран пытаются исправить исторически обусловленные ошибки в отношении к инвалидам, осуществляя ряд мероприятий, направленных на их реабилитацию и адаптацию в обществе.

Наиболее развит туризм для людей с ограниченными физическими возможностями в Швеции, Финляндии, Германии, США, Испании и ряде других экономически развитых странах. Для Украины этот вопрос является особенно актуальным, так как наметилась стойкая тенденция роста инвалидов в общей структуре населения. Точное количество инвалидов в мире определить сложно т.к. различные страны по-разному подсчитывают число своих граждан, страдающих тяжелыми расстройствами. В отдельных странах уровень инвалидности варьируется от 0,3% до 20% от общей численности населения (Статистическая база данных по инвалидности ООН). По данным Всемирной организации здравоохранения эта цифра меняется в связи с ростом численности населения, достижениями медицинской науки и процессом старения населения. По данным государственной статистики Украины в 2009 году численность инвалидов в стране составила 2430,1 тыс. лиц, 5% от общей численности населения [1].

История развития активного туризма для инвалидов начинается с конца 50-х – начала 60-х годов XX века, когда произошло признание прав человека и принято равноправие. Середина XX века является некой точкой отсчета, которая делит события на «до» и «после». Но в то же время инвалиды – не феномен XX века. Они были давно, но были всегда в стороне. О них не помнили, о них мало заботились, их считали обузой. Активизировался процесс развития доступного туризма после принятия Конвенции ООН о правах инвалидов.

Опыт показывает, что инвалиды могут преодолевать большие расстояния, совершать восхождения на высочайшие вершины планеты, совершать туристские путешествия, что дает им возможность ощущать полноценность жизни.

За рубежом к осознанию проблем создания безбарьерной среды пришли после Второй мировой войны в связи с появлением большого количества людей с различными физическими и психическими нарушениями, в том числе и инвалидов. В начале 1950-х годов в Совете Европы начала работать комиссия, занимающаяся решением вопросов по созданию среды обитания, соответствующей потребностям людей с ограниченными возможностями.

В разных странах процесс обустройства окружающей среды для инвалидов имел некоторые отличия. Существовало два пути развития: первый предполагал сопровождение инвалида, а другой – развитие инфраструктуры и технических приспособлений для максимального самообслуживания. Сегодня эти две модели можно проанализировать в Германии и Швеции. Германия пытается сделать все приспособления в общественных местах удобными для инвалидов, что довольно дорого. В Швеции есть хорошо развитая система социальной помощи, когда инвалиду предлагается помочь сразу двух людей, в чьи обязанности входит обеспечение комфортных условий везде, включая места рекреации [2, с.7].

В Швеции раз в год инвалид может обратиться в отдел социальной защиты с просьбой частичной оплаты трупа для него самого и для его одного–двух сопровождающих. Выбранная дестинация может находиться и за пределами страны, но комфорт и безопасность гарантируются только в пределах территории Швеции [2, с.7].

Лучшей в мире дестинацией для развития туризма для людей с ограниченными физическими возможностями признана Барселона. Для путешественников с особыми потребностями в городе созданы адаптированная гостиничная и транспортная инфраструктура и специальный Интернет – ресурс «Доступный туризм», на котором можно найти информацию о 21 туристическом центре Каталонии.

Путь к достижению столь высокого уровня рекреации для инвалидов занял 30-40 лет в развитых странах. Поэтому Украина не может достичь высоких результатов всего лишь за несколько лет.

В Украине внедрение спорта и позднее туризма для инвалидов, стало составной частью физкультурного движения страны, которое берет начало с 1989 года. Именно в это время создаваться физкультурно-спортивные и оздоровительные клубы инвалидов. В дальнейшем эти общественные объединения стали основой для создания национальных Федераций спорта инвалидов Украины. В 1993 году была создана уникальная структура - «Инваспорт», которая способствует физкультурно-реабилитационной и спортивной работе среди инвалидов [3, с.5-7].

Инвалидный туризм в нашей стране начали развивать организации, занимающиеся проблемами интеграции людей с ограниченными физическими возможностями в различные сферы общественной жизни – ЛАРТ, НАИУ, общественная организация «Зеленый крест», всеукраинская организация работоспособных инвалидов. Этими организациями осуществляется ряд мероприятий, что позволяет утверждать о первых шагах Украины в сфере развития туризма для людей с особыми потребностями. Наибольших успехов в этом направлении достиг г. Львов, где была создана общественная организация «Зеленый крест», которая первой начала акцентировать внимание на проблеме обеспечения доступа инвалидов к активному отдыху и туризму и Львовская ассоциация развития туризма – цель которой предоставление туристических услуг для лиц с особыми потребностями на высоком культурном и социальном уровне[4].

Наблюдения, которые проводились О.В.Коноваловой позволяют говорить о положительных изменениях в сфере туризма для людей с ограниченными физическими возможностями. Автор отмечает, что в большинстве музейных комплексов экскурсионное обслуживание является льготным и доступным для людей с инвалидностью. К ним можно отнести Музей народной архитектуры и быта в г. Киеве и г. Львове. В Кировограде в Государственном музее-заповеднике И.Карпенко-Карого (Тобилевича) «Хутор Надежда» тропы приспособлены для передвижения на инвалидной коляске. Карадагский государственный природный заповедник, Судакская генуэзская крепость, национальный заповедник «Хортица» приспособлены для людей с ограниченными физическими возможностями [5].

Активные формы туризма в Украине развиты слабо. Среди первых опытов можно отметить восхождение незрячих на Говерлу, сплав инвалидов по зренiu и колясочников по Днестру, проведения велопробега инвалидов на колясках с велоприводом и др. [6]. В 2007 г. в г. Алуште был открыт первый пляж для лиц с заболеванием опорно-двигательной системы, инвалидов-колясочников, ДЦП, инвалидов по зренiu и слуху.

ВЫВОДЫ

Наибольшее развит туризм для людей с ограниченными физическими возможностями в Швеции, Финляндии, Германии, США, Испании и ряде других экономически развитых странах. Украина же делает первые шаги в сфере развития туризма для людей с особыми потребностями.

Туризм для людей с инвалидностью – один из наиболее развивающихся сегментов туристического рынка и перспективное направление в туристической индустрии.

Список литературы

1. Праця та зайнятість осіб з інвалідністю в Україні: нац.. доповідь міністерства праці та соціальної політики України. - К.: Державна установа науково-дослідний інститут соціально-трудових відносин міністрації України, 2009. – 194.
2. Волошинський О. Теорія і практика організації активного відпочинку та туризму для неповносправних осіб: навч. посіб. / О.Волошинський, І.Горбацьо, А.Мацелюх, М.Сварник. – Львів: Ліга - Прес, 2009. – 128с.
3. Абрамов В.В., Бублій М.В. спортивно-оздоровчий туризм для інвалідів як новий вид адаптаційного спорту в країні. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: наукова монографія за редакцією проф. Єрмакова С.С. – Харків: ХДАДМ (ХХП), 2006. № 8. – 108с.
4. Жирак Л.М. Стан проблеми і перспективи розвитку активного туризму для осіб з особливими потребами в Україні / Жирак Л.М. // Слобожанський науково-спортивний вісник. – 2010. - № 4. С.36-38.
5. Коновалова О.В. Доступність установ культури для людей з обмеженими можливостями (інвалідів) / О.В.Коновалова // Роль музеїв у культурному просторі України й світу: стан, проблеми, перспективи розвитку музейної галузі: зб. Матеріалів загальновукр. наук. конференції з проблем музеєзнавства, присвяченої 160-річчю заснування Дніпропетровського історичного музею ім. Д.І. Яворницького. – Д.: АРТПРЕС, 2009. – 608с
6. Петров Д. Мир на ощупь. Инвалидный туризм – роскошь или необходимость?/ Зеркало недели №42(671). - 11-18 ноября 2007г.

Історія становлення і розвитку туризму для осіб з обмеженими фізичними можливостями / Хрушч Ю.М. // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: География. – 2011. – Т. 24 (63). – №2, ч. 2 – С. 339-342.

В статті розглядається історія становлення та розвитку туризму для осіб з обмеженими фізичними можливостями в світі та Україні. Проаналізовано стан доступної туристичної інфраструктури для неповносправних осіб в Україні.

Ключові слова: туризм для неповносправних, інваліди.

Khrushch Y.M. History and development of tourism for people with disabilities. / Khrushch Y.M. // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 339-342.

This paper reviews the history of formation and development of tourism for people with disabilities in the world and Ukraine. The state tourism infrastructure available for disabled persons in Ukraine.

Key words: tourism, invalid people, Disabled Tourism.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

Андрusяк Наталя Степанівна	Чернівецький національний університет імені Юрія Федковича, кандидат біологічних наук, асистент кафедри соціальної географії та рекреаційного природокористування 58000, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2, ЧНУ E-mail: nkhorbut@rambler.ru
Атаманюк Ярослава Дмитрівна	Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, старший викладач кафедри географії та природознавства 76012 Україна, м. Івано-Франківськ, вул. Коновальця 144А, кв. 33 E-mail: jaroslava@i.ua Тел. м. 0503732162
Белик Елена Вікторовна	Мелітопольский государственный педагогический университет, ассистент кафедры экономической и социальной географии и методики преподавания 72364, Запорожская обл., Мелітопольский р-н, с. Константиновка, ул. Комсомольская, 19 E-mail: troii@ukr.net Тел. 0969327697
Бобра Татьяна Валентиновна	Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського, кандидат географіческих наук, доцент кафедри геоекології 95007 Сімферополь, пр. Акад. Вернадського, 4 E-mail: tvbobra@mail.ru Тел. +380509036471
Вахрушев Ігорь Борисович	Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського, кандидат географіческих наук, доцент кафедри туризма, ТНУ, пр. Акад. Вернадського 4, 95007, Сімферополь, E-mail: vakhru@bk.ru Тел. 067 730 10 15
Война Інна Миколаївна	Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського, асистент кафедри фізичної географії 21100, вул.. Острозького 32, E-mail: inna_voyna@mail.ru Тел. моб. 067-45-41-938
Воронин Ігорь Николаевич	Севастопольский экономико-гуманитарный институт ТНУ им. В. И. Вернадского, кандидат географических наук, доцент, заведующий кафедрой туризма
Воронин Ілья Ігоревич	Севастопольский экономико-гуманитарный институт ТНУ им. В. И. Вернадского, преподаватель кафедры менеджмента предпринимательской деятельности

Воронина Анна Борисовна	Севастопольский экономико-гуманитарный институт ТНУ им. В.И. Вернадского, старший преподаватель кафедры туризма 99038, Севастополь, ул. А.Кесаева, 14, СЭГИ ТНУ E-mail: voronina-simf@rambler.ru Тел. моб. (0692) 944-984
Галух Галина Александровна	Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского, доцент кафедры экономической и социальной географии 95007, Симферополь, проспект Акад.Вернадского 4, ТНУ E-mail: galinagalukh@gmail.com
Гілецький Йосип Романович	Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри географії та природознавства 76006, м. Івано-Франківськ, вул. 24 серпня 9, кв. 98 E-mail: hileckij@ukr.net Тел. (роб.) (0342) 77-24-89, моб. 0966071716
Гриб'юк Світлана Іллівна	Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, асистент кафедри соціальної географії та рекреаційного природокористування 58000, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2, ЧНУ
Гуров Сергей Александрович	Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского, ассистент и аспирант кафедры туризма 95007, Симферополь, проспект Акад. Вернадского 4, ТНУ E-mail: gurrov@mail.ru Тел.60-26-40
Депутат Микола Миколайович	здобувач кафедри гідроекології, водопостачання та водовідведення Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича, вул. Вовчинецька 221 В, кв. 8, м. Івано-Франківськ, 77006 Тел. (роб.) (0342) 75-24 -84, моб. 0976736986, 0936077851 E-mail: deputat1986@ukr.net
Дмитрук Юрій Михайлович	Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, доктор біологічних наук; професор кафедри ґрунтознавства E-mail: yuri.dmy@gmail.com, klifa@ukr.net Тел. (0372)522581 (дом), (0372)584739 (роб), 0502430494 (моб).
Дугаренко И. А.	Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского, старший преподаватель кафедры туризма 95007, Симферополь, проспект Акад. Вернадского 4, ТНУ

Железняк Ольга	Криворожский государственный педагогический университет, студентка 5-го курса географического факультета 50027, Кривой Рог, пр. Гагарина, д.31 кв.97
Западнюк Світлана Олександровна	Інститут географії НАНУ, кандидат географических наук, научный сотрудник, г.Киев, ул. Автозаводская, 61, кв. 19 svitla_ya@ukr.net Тел.: (044) 250-74-03
Зацерковний Віталій Іванович	Чернігівський Державний інститут економіки та управління, к.т.н., доцент кафедри економічної кібернетики та інформатики, 14003, м. Чернігів, вул. Стрілецька, 1, ЧДІЕУ Тел. 050-313-39-11 E-mail: zvi@chb.net.ua,
Канська Вікторія Володимирівна.	Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, асистент кафедри фізичної географії 21000, м. Вінниця, вул. Острозького, 32 E-mail: vikanska@gmail.com Тел. (моб): 0974417676
Карпенко Сергей Александрович	Таврійский національний університет ім. В.И. Вернадского, кандидат географических наук, исполнительный директор НИЦ «Технологии устойчивого развития». 95007, г. Симферополь, проспект Акад. Вернадского, 4, ТНУ E-mail: s_karpenko@rambler.ru Тел. +38 067 735 18 24
Каширина Екатерина Сергеевна	Филиал Московского государственного университета им. В.М. Ломоносова в г. Севастополе, преподаватель кафедры Геоэкологии и природопользования 99001 Украина, Севастополь, ул. Гер. Севастополя 7, E-mail: e_katerina.05@mail.ru Тел. 0506768834
Киселева Наталья Васильевна	Таврійский національний університет ім. В.И. Вернадского, к.п.н., доцент кафедры политических наук и международных отношений 95001, г. Симферополь, ул. Киевская, 116-а, ТНУ E-mail: nvkis60@mail.ru Тел. 050-650-19-50.
Кілінська Клавдія Йосифівна	Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, доктор географических наук, завідувач кафедри соціальної географії та рекреаційного природокористування 58000, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2, ЧНУ

Кіптенко Вікторія Костянтинівна	Київський національний університет імені Тараса Шевченка, кандидат географічних наук, доцент кафедри країнознавства і міжнародного туризму, географічного факультету 03040, г. Київ, вул. Васильківська д.18, кв.10 E-mail: vika@goal.com.ua; geofac2005@yahoo.com Тел. мобільний 050 357 4441
Ковалев Олександр Павлович	Харківський національний університет ім.. В.Н. Каразіна, доктор географічних наук, доцент Харків – 166, вул. Леніна, 3, кв. 47 E-mail: a_kovalyov_p@mail.ru Тел. моб.: 066 97 57 131
Козаченко Тамара Іванівна	Інститут географії НАН України, доктор географічних наук, професор, гол. наук. співр., відділ картографії 01034, Київ, вул. Володимирська, 44 E-mail : Uageo@ua.fm, Тел. роб. 270-53-04.
Колотуха Олександр Васильович	Кіровоградський державний педагогічний університет ім.В.Винниченка, кандидат географічних наук, доцент кафедри географії та геоекології 25031, м.Кіровоград, вул. Попова, 13, кор. 1, кв. 149 E-mail : okolotuh@ukr.net. Тел. 0522-55-79-87 (дом.), 050-139-38-95 (моб).
Коржик Віталій Павлович	Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковаича, кандидат географічних наук, старший науковий співробітник кафедра ботаніки і охорони природи 58000, м. Чернівці, вул. Лібкнєхта, буд. 20. кв 1 Тел. дом. (0372) 521648; моб. 0679174978.
Корогода Нatalia Petrivna	Київський національний університет імені Тараса Шевченка, кандидат географічних наук, асистент кафедри фізичної географії 03143, м. Київ, вул. Заболотного 128, кв.17 E-mail : nkorogoda@ukr.net Тел.063 851-36-71 (моб.), 044 521-32-09 (роб.)
Левицький Олександр Іванович	Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, здобувач, аспірант, кафедра соціальної географії та рекреаційного природокористування, 78310, Снятинський район, село Кулачківці, вул. В. Стефаника 9 E-mail: levutskuy.loi.latina@gmail.com, levutskuy.loi.latina@hotmail.com Тел. роб. (0372)52-41-29, моб. 0966249987.

Лисецкий Федор Николаевич	Федеральное государственное автономное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Белгородский государственный национальный исследовательский университет», доктор географических наук, профессор кафедры природопользования и земельного кадастра НИУ БелГУ 308001, г. Белгород, ул. Октябрьская д. 63, кв. 161а E-mail: liset@bsu.edu.ru Тел.: раб. (4722) 30-13-70
Логвина Е.В.	Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского, кафедра туризма, к.е.н., доцент кафедры туризма 95007, г. Симферополь, проспект Акад. Вернадского, 4, ТНУ
Лукьяненко Екатерина Алексеевна	Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского, кандидат географических наук, доцент кафедры туризма 95007, г. Симферополь, проспект Акад. Вернадского, 4, ТНУ Тел. (раб.)_602-640,_моб. (050)9331203 E-mail: ekaterina.lyk@mail.ru
Лычак Александр Иванович	Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского, кандидат географических наук, доцент кафедра геоэкологии, 95007 Симферополь, пр. Акад. Вернадского, 4 Тел. +380672834228
Любіцєва Ольга Олександрівна	Київський національний університет імені Тараса Шевченка, завідувач кафедри країнознавства та туризму МСП-01601, Київ-601, вул. Володимирська 64. E-mail: loal3@ukr.net тел. 521-33-52
Мазурець Роман Русланович	Волинський національний університет імені Лесі Українки, аспірант кафедри країнознавства і міжнародних відносин 43000, Волинська обл., м. Луцьк, вул. Винниченка 28. ауд 205. (корпус №7 ВНУ ім. Лесі Українки). Тел. 093 648 18 94, 097 159 96 59
Маринина Ольга Андреевна	НИУ БелГУ, аспирант 1 года обучения, специальность «землеустройство, кадастр и мониторинг земель». 308014, г. Белгород, ул. Н.Чумичова, д. 70, кв. 69. E-mail: marinina@bsu.edu.ru Тел. служ. (4722) 30-13-72
Матиешина Людмила Сергеевна	Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова, студ. 4-го курса кафедры географии Украины 65058, Одесса, Шампанский переулок, 2 ГГФ ОНУ. E-mail: lyudmila-matiesshina@yandex.ru

Мельничук Катерина Василівна	Чернівецький національний університет ім. Ю. Федъковича, здобувач кафедри фізичної географії та раціонального природокористування 58002, м. Чернівці, вул. Коцюбинського, 2, ЧНУ E-mail: kat_melnychuk@mail.ru Тел. 58-48-53
Миронюк Нatalія Віталіївна	Волинський національний університет імені Лесі Українки, аспірант кафедри країнознавства та міжнародних відносин 43001 Волинська обл. м. Луцьк, вул. Винниченка, 28 Дом. адреса: 43001 м. Луцьк, вул. Липова, 4. E-mail : nataliya-myrt@mail.ru Тел.(сл.) 24 -00 -42 моб. 0664480858
Молодецкий Анатолий Эмильевич	Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова, кандидат географических наук, доцент кафедры географии Украины 65058, Одесса, Шампанский переулок,2 ГГФ ОНУ. Тел.- 726- 73- 23
Мудрак Галина Василівна	Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського, асистент кафедри фізичної географії 21050, вул. Калова, 19, кв. 11 E-mail : mudrakov@ukr.net Тел. д. 8-0432-65-71-52, моб. 097-48-00-181
Нагірна Валентина Петрівна	Інститут географії НАН України, доктор географічних наук, ст. наук. співр відділу суспільно-географічних досліджень 01034, Київ, вул. Володимирська, 44 E-mail : Uageo@ua.fm Тел. роб. 486-46-19, моб. 0663531931.
Олиферов Август Николаевич	Таврійський Национальний університет ім.В.И.Вернадского, профессор кафедры физической географии и океанологии 95007, Симферополь, проспект Акад.Вернадского 4, ТНУ
Павлюк Світлана Миколаївна	Чернівецький національний університет імені Юрія Федъковича, асистент кафедри соціальної географії та рекреаційного природокористування 58000, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2, ЧНУ
Панкратенкова Дар'я Олегівна	Уманський державний педагогічний університету ім. П.Г. Тичини, студент кафедри географії та методики її навчання 20308, Черкаська обл., м. Умань, вул. Садова 32а, кім. 511 E-mail: pankratenkovadasha@mail.ru Тел. 063-965-05-53

Пацюк Вікторія Сергіївна	Криворізький державний педагогічний університет, асистент кафедри фізичної географії та геології 50086 м. Кривий Ріг, вул. Димитрова, 79 б, гурт. №4, бл. 716 E-mail: victorya_patsuk@mail.ru, Тел. 0974500955
Петрина Наталія Василівна	Київський національний університет імені Тараса Шевченка кандидат географічних наук, доцент кафедри географії України
Прокопець Валентин Вікторович	Київський геологорозвідувальний технікум, завідувач геологічного музею 03150, м. Київ, вул. Анрі Барбюса, 9 E-mail: kgrt@rambler.ru Тел. моб. 066-950-12-16
Путренко Віктор Валентинович	Інститут географії НАН України, кандидат географічних наук, старший науковий співробітник, відділ картографії Київ, 01034, вул. Володимирська, 44 E-mail: putrenko@rambler.ru Тел. 067-104-89-94, 044-270-53-04
Пышная Анна Александровна	Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова, студ. 4-го курса кафедры географии Украины 65058, г. Одесса, Шампанский переулок, 2 ГГФ ОНУ.
Пяткова Алла Вікторовна	Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова, преподаватель кафедры физической географии и природопользования 65058, г. Одесса, пер. Шампанский, 2, ОНУ E-mail: AVPyatkova@mail.ru Тел. р. 746 – 64 – 51
Романів Оксана Яківна	Національний університет водного господарства та природокористування, кандидат географіческих наук, доцент кафедри економіки підприємства 33003, м. Рівне, вул. Струтинської, 43/18 E-mail: oksana-romaniv@ukr.net Тел. (роб.) (0362) -22-25-31 моб. 097-704-20-79
Романів Андрій Степанович	Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. акад. С. Дем'янчука, кандидат географічних наук, доцент кафедри географії і туризму 33000, м. Рівне, вул. С. Дем'янчука, 4, МЕГУ E-mail: romaniva@ukr.net Тел.: 0362-23-01-86

Рудая Марина Анатоліївна	Київський національний університет імені Тараса Шевченка, студентка 4 курсу 03022, Київ, Голосіївський р-н, вул. Ломоносова 59/230 E-mail: fruitice@ukr.net Тел. 066-61-710-91
Савицька Олена Вікторівна	Київський національний університет імені Тараса Шевченка, кандидат географічних наук, доцент кафедри фізичної географії 03127, м. Київ, вул. Потехіна 6, кв. 104 o.savytska@gmail.com Тел. 093 577-91-55, 067 445-32-36 (моб.), 044 521-32-09 (роб.)
Сажнєв Михаїл Леонідович	Мелітопольський государственный педагогический университет им. Б. Хмельницкого, кандидат географических наук, доцент кафедры экономическая и социальная география, и методика преподавания географии 72319 ул. Р. Люксембург дом17 кв.177, г. Мелітополь E-mail: vsegda@hotmail.ru Тел. дом. (06192)-6-07-42, роб. (0619) 44-04-27, моб. 0979963396
Сажнєва Наталя Михайлівна	Мелітопольський державний педагогічний університет ім. Б. Хмельницького, кандидат географічних наук ,професор зав. кафедри економічної і соціальної географії та методики навчання географії 72319, м. Мелітополь, вул. Р. Люксембург буд. 19 кв 346, E-mail: vsegda@hotmail.ru Тел. дом. (06192)- 6-11-77,роб.(0619) 44-04-27, моб. 0967615001
Сазонова Галина Васильевна	Тавріческий національний університет ім. В.І. Вернадского, старший преподаватель кафедры экономической и социальной географии 95007, Симферополь, проспект Акад.Вернадского 4, ТНУ E-mail: galisaz@mail.ru Тел. (роб.) _60-85-44
Сахнова Наталя Степановна	Тавріческий національний університет ім. В.І. Вернадского, кандидат географических наук, доцент кафедры экономической и социальной географии 95007, Симферополь, проспект Акад.Вернадского 4, ТНУ Тел. (роб.) _60-85-44
Свідзінська Дар'я Валеріївна	Київський національний університет імені Тараса Шевченка, кандидат географічних наук, асистент кафедри фізичної географії та геоекології 03037, м. Київ, вул. Петра Радченка 8, кв. 23 E-mail: d.svidzinska@gmail.com Тел. (роб.) +(380) (44) 521 32 09 (моб.) +(380) (93) 638 54 29

Сергіенко В'ячеслав Вадимович	ЧДІЕУ, кафедра економічної кібернетики та інформатики, аспірант E-mail: slavicpeoples@yandex.ua Тел. 093-690-84-37
Сімакін Юрій Сергійович	ЧДІЕУ, кафедра геодезії картографії та землеустрою, викладач E-mail: simakin_yura@mail.ru Тел 063-876-21-21
Смик Оксана Степанівна	Чернівецький національний університет імені Юрія Федъковича, асистент кафедри соціальної географії та рекреаційного природокористування 58000, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2, ЧНУ
Смирнов Віктор Олегович	Крымский научный центр НАНУ и МОНУ, кандидат географических наук, ученый секретарь
Соцкова Лідія Михайлівна	Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського, Кандидат географіческих наук, доцент кафедри геоекології 95007, Сімферополь, проспект Акад.Вернадського 4, ТНУ
Степанович Андрей Ніколаєвич	Одесский региональный институт государственного управления, аспирант кафедры государственного управления Тел. 066-7610602
Терефера Олександр Васильович	Інститут географії НАН України, головний ГІС-спеціаліст, відділ картографії Київ, 01034, вул. Володимирська, 44 E-mail: terra_alex@ukr.net Тел. 066-758-17-02, 044-270-53-04
Терехін Эдгар Аркадьевич	аспирант 3 года обучения, специальность «землеустройство, кадастр и мониторинг земель». НИУ БелГУ, ул. Студенческая, д. 14, г. Белгород, 308007 Тел. служ. (4722) 30-13-72 E-mail: terekhin@bsu.edu.ru
Токар Олексій Ігорович	Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. акад. С. Дем'янчука, викладач кафедри географії і туризму, аспірант кафедри фізичної географії ЛНУ імені Івана Франка 33006, м. Рівне, вул. Фабрична, 126 E-mail: tokar_oi@ukr.net Тел. (роб.) (0362) -60-98-02

Фёдорова Инна Леонидовна	Брестский государственный университет имени А.С. Пушкина, ассистент кафедры социально-экономической географии и туризма, магистр географических наук 224016 Республика Беларусь г. Брест, ул. Бульвар Космонавтов 21, БрГУ им. А. С. Пушкина, географический факультет, каб. 731, E-mail: innochkaf@mail.ru, Тел. +375299332803
Холошин Игорь Витальевич	Криворожский государственный педагогический университет, кандидат геол.-мин.наук, ст.н.с., доцент кафедры экономической и социальной географии и методики преподавания 50007, Кривой Рог, ул.Ильичевская, д.100, кв.6 E-mail: xol2008@yandex.ru Тел. (0564) 26-31-46, 050-598-87-83
Хруш Юлия Николаевна	Таврический национальный университет им. В.И.Вернадского, аспирантка 72314 Запорожская область, г.Мелитополь, ул. Штевнева д.83 E-mail: virsavia-mel@mail.ru Тел.дом.(0619) 41-65-76, моб.0969640640
Черлінка Василь Романович	Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, кандидат біологічних наук; доцент кафедри землевпорядкування та кадастру; 58023, м.Чернівці, пров. Смотрицький, 8 E-mail: cherlinka@gmail.com, cherlinka@ukr.net; Тел. (0372)584741 (роб), 0501582585 (моб) контактна особа — Дмитрук Ю.М.
Чернова Ганна Василівна	Вінницький державний педагогічний університету ім. Михайла Коцюбинського, старший викладач кафедри економічної і соціальної географії 21001, Вінниця, вул. Острозького, 32, ВДПУ E-mail: cherries21@rambler.ru Тел. моб. 096-701-23-36
Чорненська Надія Василівна	Львівський державний інститут новітніх технологій і управління ім. В. Чорновола, старший викладач кафедри менеджменту 79057, Львів, вул. Генерала Чупринки, 130, ЛДІНТУ ім. В. Чорновола,
Чорненський Ярослав Ярославович	Українська академія друкарства, доцент кафедри українознавства 79020, Львів, вул. Підголоско, 19, УАД E-mail: ya.jarchyk@yahoo.com Тел. 067-7651263

Шумский Владимир Михайлович	Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского, кандидат географических наук, доцент кафедры экономической и социальной географии 95007, Симферополь, проспект Акад.Вернадского 4, ТНУ Тел.60-85-44
Яковенко Ирина Михайловна	Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского, доктор географических наук, профессор, заведующая кафедрой туризма 95007, Симферополь, проспект Акад.Вернадского 4, ТНУ E-mail: yakovenko-tnu@ya.ru Тел: 050-055-28-99.
Яроменко Оксана Володимирівна	Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. акад. С. Дем'янчука, канд. геогр. наук. , доцент кафедри географії і туризму 33006, м. Рівне, вул. Фабрична, 12б E-mail yaromenko_ov@ukr.net Тел. (роб.) (0362) -60-98-02 моб. 097-459-36-71
Яшенков Вадим Олегович	Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского, ассистент кафедры геоэкологии, 95007 Симферополь, пр. Акад. Вернадского, 4 Тел+380652602504

СОДЕРЖАНИЕ

ГЕОГРАФИЯ В ИНФОРМАЦИОННОМ МИРЕ

<i>Дмитрук Ю.М., Черлінка В.Р.</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ТА АКТУАЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМИ ПІДТРИМКИ АНАЛІЗУ ГЕОГРАФІЧНИХ РЕСурсів (GRASS).....	3
<i>Лисецкий Ф.Н., Терехин Э.А., Маринина О.А.</i>	
ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЕЛЕМЕНТОВ ПРОСТРАНСТВЕННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ АНТИЧНИХ АГРОЛАНДШАФТОВ С ПОМОЩЬЮ ГІС-ТЕХНОЛОГІЙ І ДИСТАНЦІОННОГО ЗОНДИРОВАННЯ ЗЕМЛІ.....	8
<i>Козаченко Т.І., Нагірна В.П.</i>	
СТРУКТУРНІ ЗМІНИ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ В УМОВАХ РЕФОРМ..	14
<i>Ковалєв А.П.</i>	
ГЕОМИР: КОММУНИКАЦІЯ І ИНФОРМАЦІЯ.....	21
<i>Карпенко С.А., Стефанович А.Н.</i>	
КОНСТРУКТИВНО-ГЕОГРАФІЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРОГРАММ ТЕРРИТОРИАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ НА УРОВНЕ АДМИНИСТРАТИВНОГО РАЙОНА.....	26
<i>Лычак А.И., Бобра Т.В., Яшенков В.О.</i>	
SWAT-МОДЕЛИРОВАНИЕ : ВОЗМОЖНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ В КРЫМУ	34
<i>Воронин И.Н., Воронин И.И.</i>	
ИНФОРМАЦИОННЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ГЕОГРАФИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ.....	44
<i>Соцкова Л. М., Смирнов В. О.</i>	
ПОДХОДЫ К ИНФОРМАЦИОННО-КАРТОГРАФИЧЕСКОЙ ИНТЕРПРЕТАЦІИ ТРАНСФОРМАЦІИ ВОДНОГО БАЛАНСА КРЫМА.....	51
<i>Западнюк С. О.</i>	
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ЗА РІЗНИМИ МЕТОДИКАМИ ОЦІНЮВАННЯ.....	59
<i>Зацерковний В.І., Сімакін Ю.С., Сергієнко В.В.</i>	
ВИКОРИСТАННЯ ГЕОІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ СТВОРЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНОГО WEB-АТЛАСУ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	64
<i>Кітченко В.К.</i>	
ІНТЕРНЕТ-БАЛКАНІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА.....	69
<i>Киселева Н. В..</i>	
ПОЛИТИЧЕСКИЙ АТЛАС СОВРЕМЕННОГО БИКАМЕРАЛИЗМА.....	75
<i>Путренко В.В., Терефера О.В.</i>	
КАРТОГРАФІЧНИЙ МЕТОД ОЦІНКИ ЕКОЛОГІЧНОЇ НЕБЕЗПЕКИ ВИКОРИСТАННЯ ПІДЗЕМНИХ ВОД В УКРАЇНІ.....	81
<i>П'яткова А.В.</i>	
СТВОРЕННЯ МОДЕЛІ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЕРОЗІЙНО-НЕБЕЗПЕЧНИХ ЗЕМЕЛЬ З ВИКОРИСТАННЯМ ГЕОІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	87

<i>Савицька О.В., Корогода Н.П.</i>	
СТВОРЕННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ КАРТИ «ПРИРОДНА ОСНОВА ЛАНДШАФТІВ МІСТА КИЄВА».....	93
<i>Свідзінська Д.В.</i>	
ОСВІТНІЙ ПОТЕНЦІАЛ ВІДКРИТИХ ГІС (НА ПРИКЛАДІ ВІДКРИТОЇ НАСТІЛЬНОЇ ГІС SAGA).....	99
<i>Холошин И.В., Железняк О.</i>	
МЕДИКО-ГЕОГРАФИЧЕСКОЕ ПРОГНОЗИРОВАНИЕ ЭПИДЕМИЙ ГРИППА С ПРИМЕНЕНИЕМ ГЕОИНФОРМАЦИОННЫХ СИСТЕМ.....	104
<i>Миронюк Н. В.</i>	
СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФУНКЦІОNUВАННЯ БІБLIOTЕЧНОЇ МЕРЕЖІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	110
РЕКРЕАЦИОННАЯ ГЕОГРАФИЯ В 21 ВЕКЕ	
<i>Кілінська К.Й., Гриб'юк С.І.</i>	
КЛЮЧОВІ ПИТАННЯ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ЇХ ВИРІШЕННЯ.....	115
<i>Кілінська К. Й.</i>	
РЕКРЕАЦІЙНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ, РЕКРЕАЦІЙНА РІЗНОМАНІТНІСТЬ ТА ЇХ ПРОГНОЗНА ОЦІНКА.....	120
<i>Любіцєва О.О.</i>	
ВІД РЕКРЕАЦІЙНОЇ ГЕОГРАФІЇ – ДО ГЕОГРАФІЇ РЕКРЕАЦІЇ І ТУРИЗМУ.....	126
<i>Олиферов А.Н.</i>	
СОСТОЯНИЕ КРЫМСКИХ ПЛЯЖЕЙ КАК РЕКРЕАЦИОННОГО РЕСУРСА.....	130
<i>Сажнева Н.М.</i>	
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНЮВАННЯ РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ.....	137
<i>Яковенко И.М.</i>	
ГЕОГРАФИЧЕСКОЕ ОБОСНОВАНИЕ СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ ТУРИСТСКО-РЕКРЕАЦИОННОГО КОМПЛЕКСА КРЫМА – 2020.....	141
<i>Андрусяк Н.С.</i>	
МЕТОДИКА КОМПЛЕКСНОЇ ОЦІНКИ ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ ВОДНИХ РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ.....	149
<i>Вахрушев И.Б.</i>	
ПРИМЕНЕНИЕ КОНТЕНТ-АНАЛИЗА ДЛЯ ВЫЯВЛЕНИЯ ТУРИСТСКОГО ИМИДЖА КРЫМА В РУССКОЯЗЫЧНОМ ИНТЕРНЕТ-ПРОСТРАНСТВЕ ДЛЯ ЦЕЛЕЙ ТЕРРИТОРИАЛЬНОГО МАРКЕТИНГА.....	154
<i>Война И.М., Мудрак Г.В.</i>	
ВИСОТНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ТА РІЗНОМАНІТТЯ РЕКРЕАЦІЙНИХ ЛАНДШАФТІВ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	161
<i>Галух Г.А.</i>	
СОВРЕМЕННАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ РЕКРЕАЦИОННОЙ ФУНКЦИИ ТЕРРИТОРИИ БОЛЬШОЙ ЯЛТЫ.....	166

<i>Гілецький Й.Р., Депутат М.М.</i>	
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРОСТОРОВИХ СПІВВІДНОШЕНЬ ВИХІДНИХ ПОНЯТЬ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ГЕОГРАФІЙ.....	173
<i>Колотуха О.В.</i>	
РЕКРЕАЦІЙНО-СПОРТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ, ЇЇ ОСОБЛИВОСТІ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ.....	178
<i>Коржик В.П.</i>	
ДО ПИТАННЯ ДОСТУПНОСТІ ПРИРОДНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ.....	183
<i>Логвина Е.В.</i>	
ВОЗРОЖДЕНИЕ ВЕЛИКОГО ШЕЛКОВОГО ПУТИ - ОДНО ИЗ НАПРАВЛЕНИЙ В ТУРИСТИЧЕСКОМ БИЗНЕСЕ.....	188
<i>Лукьяненко Е.А. , Дугаренко И.А.</i>	
ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ СОЗДАНИЯ ТУРИСТСКО-РЕКРЕАЦИОННЫХ ПАСПОРТОВ РЕГИОНОВ КРЫМА.....	196
<i>Молодецкий А.Э., Матиешиня Л.С., Пышная А.А.</i>	
СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ПРИМОРСКИХ РЕКРЕАЦИОННЫХ СИСТЕМ	206
<i>Сахнова Н.С., Сазонова Г.В.</i>	
ЭВОЛЮЦИЯ ТЕРРИТОРИАЛЬНО-ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ СТРУКТУРЫ РЕКРЕАЦИОННОГО ХОЗЯЙСТВА ЮЖНОБЕРЕЖНОГО РЕКРЕАЦИОННОГО РАЙОНА КРЫМА.....	210
<i>Сажнєв М.Л.</i>	
СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ РЕКРЕАЦИОННОГО ТУРИЗМА В ВЫСОКОУРБАНИЗИРОВАННЫХ ПРИМОРСКИХ РЕГИОНАХ.....	221
<i>Шумский В.М.</i>	
СОВРЕМЕННЫЕ И ПЕРСПЕКТИВНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ И СОЦИАЛЬНОЙ ГЕОГРАФИИ В УСЛОВИЯХ НООСФЕРОЛОГИИ.....	225
<i>Карпенко С. А.</i>	
ЛОКАЛЬНЫЕ ОБЪЕКТЫ ТЕРРИТОРИАЛЬНОГО УПРАВЛЕНИЯ КАК ГЕОСИСТЕМЫ: ПОДХОДЫ К ИЗУЧЕНИЮ	231
<i>Атаманюк Я. Д.</i>	
СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ МОДЕЛІ РЕКРЕАЦІЙНИХ СИСТЕМ РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ).....	239
<i>Вороніна Г.Б.</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ПЛАНУВАННЯ ЕКСКУРСІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ	245
<i>Петріна Н. В., Рудая М. А.</i>	
ВІДМІННОСТІ У РЕКРЕАЦІЙНОМУ ОСВОЄННІ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРИРОДНИХ ПАРКІВ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ.....	248
<i>Романів А.С., Романів О.Я.</i>	
ТЕРРИТОРІАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ УКРАЇНИ.....	252
<i>Романів О.Я., Яроменко О.В., Токар О.І.</i>	
РОЗВИТОК ІНДУСТРІЇ ЗАСОБІВ РОЗМІЩЕННЯ ТУРИСТІВ В КОНТЕКСТІ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	257

<i>Гуров С.А.</i>		
РЕКРЕАЦИОННО-ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ ЦЕН НА ЖИЛЬЕ.....	262	
<i>Канська В.В.</i>		
КОНСТРУКТИВНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ГЕОЛОГО-ГЕОМОРФОЛОГІЧНИХ АНТРОПОГЕННИХ ЗАПОВІДНИХ ОБ'ЄКТІВ ПОДІЛЛЯ.....	267	
<i>Каширина Е.С.</i>		
РЕКРЕАЦИОННОЕ ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЕ ЛАНДШАФТНОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО ЗАКАЗНИКА РЕСПУБЛИКАНСКОГО ЗНАЧЕНИЯ «БАЙДАРСКИЙ»(БОЛЬШОЙ СЕВАСТОПОЛЬ, АР КРЫМ).....	272	
<i>Мазурець Р.Р.</i>		
TRANSKORDONNE SPIVROBITNISTVO V MEZAX ЄVROREGIONU «BUG» YAK CHINNIK ROZVITKU TERRITORIALNO-REKREAЦІЙNOGO KOMPLEKSU VOLINSЬKOЇ OBLASTI	280	
<i>Чернова Г.В.</i>		
ІНФРАСТРУКТУРНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНУ.....	286	
<i>Чорненська Н. В., Чорненський Я. Я.</i>		
ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ПАРКОВИХ ЗОН МІСТ ЯК ОСЕРЕДКІВ КОРОТКОТРИВАЛОГО ВІДПОЧИНКУ.....	292	
<i>Белик Е.В.</i>		
РАЗВИТИЕ КУРОРТНЫХ ЗОН ПРИМОРСКИХ ТЕРРИТОРИЙ ЗАПОРОЖСКОЙ ОБЛАСТИ, КАК ВАРИАНТ ОПТИМИЗАЦИИ ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ СТРУКТУРЫ РЕГИОНА.....	296	
<i>Мельничук К. В.</i>		
ПАМ'ЯТКИ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК СКЛАДОВІ ЧАСТИНИ ІСТОРИЧНИХ ЛАНДШАФТІВ.....	300	
<i>Павлюк С.М.</i>		
ПРИРОДНІ РЕСУРСИ – НЕЗАМІННІ СКЛАДОВІ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТСЬКОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ.....	305	
<i>Панкратенкова Д.О., Безлатня Л.О..</i>		
СУЧASNІЙ СТАН РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ.....	310	
<i>Пацюк В.С.</i>		
АНАЛІЗ РЕСУРСНОЇ БАЗИ КРИВОРІЖЖЯ ЩОДО РОЗВИТКУ ІНДУСТРІАЛЬНОГО ТУРИЗMU.....	314	
<i>Левицький О. І.</i>		
СОЦІАЛЬНА СФЕРА ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	318	
<i>Прокопець В.В.</i>		
ЦІННІ ГЕОЛОГІЧНІ ПОСІБНИКИ ДЛЯ ОРГАНІЗАТОРІВ ГЕОЛОГІЧНОГО ТУРИЗMU	323	
<i>Смік О.С.</i>		
АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ САНАТОРНО-КУРОРТНОЇ СПРАВИ В ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	328	

<i>Фёдорова И.Л.</i>	
ПРОБЛЕМА ФОРМИРОВАНИЯ ГЕОГРАФИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ К ИССЛЕДОВАНИЮ ТУРИЗМ.....	333
<i>Хруц Ю.Н.</i>	
ИСТОРИЯ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА ДЛЯ ЛЮДЕЙ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ФИЗИЧЕСКИМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ.....	339
СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ	343
СОДЕРЖАНИЕ.....	354